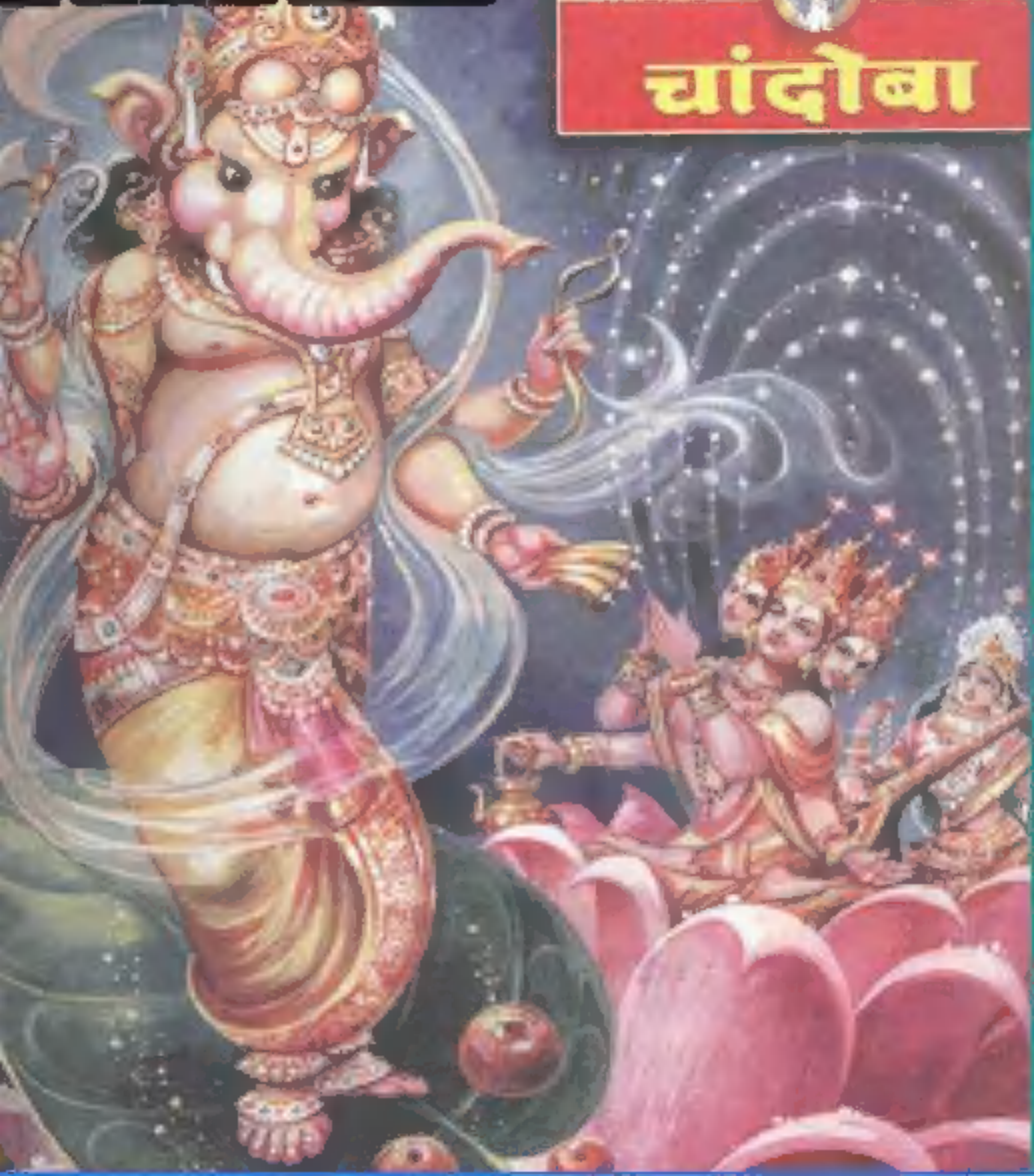

चांदोबा

भारताचे वीर-४

क्षेत्रांतल्या या वीरांबद्दलची ही प्रश्नावली पाहा !

1

साहित्यासाठी नोबेल पुरस्कार मिळवणारे ते **जवाहरलाल नेहरू** आहेत. भारताच्या स्वातंत्र्यसंग्रामात भाग घेण्यासाठी अनेकांना त्यांच्या कुटुंबातील सगळ्यांना सोडून घ्यावे लागले. यांचे नाव काय होते?

2

भारतात पोलीसच्या अणुबाँबपाठीविषयी विचार आला, की मुन्हाला कुणाचे नाव काय आठवते? त्याचा **पदवी मिळाली असून ते संरक्षण तंत्रज्ञानात आहेत. ते कोण आहेत?**

3

या नोबेल पुरस्कार विजेत्याच्या सन्मानार्थ जून २८ फेब्रुवारीला राष्ट्रीय विज्ञान दिन साजरा करतो. त्याचा **सन्मान १९२८ मध्ये पदार्थविज्ञानाचे भारतीय विज्ञान होते. त्याचे नाव काय?**

4

इंग्लंडच्या राणीने ह्या सतराव्याव्या मानद उपासनास दिले आहे. तुम्हाला त्याचे नाव काय आठवते? **होय ना?**

5

कोटयमधी लोकांच्या या लढय्या अधिनेत्याचे कोलकात्यांत एक मंदिर बांधले आहे. टील्कीकरच्या एका अभिलेखप्रिय कार्यक्रमाचे ते सूत्रधार आहेत. त्यांचे नाव काय?

तीन बिगचूक
उत्तरांना बद्दिसादाळ
सायकली मिळाली.

प्रत्येक प्रश्नाचे उत्तर दिलेले ओळीत किंवा या पाप **तुम्हाला कोणता वीर आठवतो?** याचा उत्तर देऊन 'जवाहरलाल नेहरू' या वीराबद्दलचा प्रश्न सोडवा.

स्पर्धकाचे नाव:

वय: **२०**

पत्त:

पिन: **६०० ०९७**

स्पर्धकाची सही:

प्रतिकांची सही:

हे पत्र मीट फापर ५ फेब्रुवारी २००१ **२००१** पुर्वीत पाठवा.

CHANGAMAMA INDIA LIMITED
No. 82, DEFENCE OFFICERS COLONY
EKKATTUTHANGAL, CHENNAI - 600 097.

सूचना:

१. ही स्पर्धा ८ ते १५ वर्षांपासूनच्या मुलांसाठी आहे.
२. सर्व मालातून फक्त तीन विजेते निवडले जातील. विजेत्यांना पोष्य उंचीच्या सारक्या बद्दिसा दिवसा उद्यात, एकापेक्षा जास्त अचूक उत्तरे आल्यास विजेत्यांची निवड 'जवाहरलाल नेहरू' या वर्णनावरून केली जाईल.
३. परीक्षांचा निर्णय अंतिम राईल.

ही बक्षिसे
देत आहे

जबाबदारी

रामपुरांतल्या मोठ्या कांठाच कांही नोसरीच लोकांनी झोपडीचा उभ्या केल्या आणि त्यांत ते राहू लागले. **एका झोपडीत सुदामा आपल्या बायका मुलांबरोबर राहात होता.**

सुदामा अत्यंत आळशी होता. झोपडीच्याबाहेर खाटेवर पडल्यापडल्या तो दिवसभर मनोराज्य करीत राही, हवेत किल्ले बांधत राही. त्याला विश्वास होता की एक ना एक दिवस त्याचे भाग्य उजळेल आणि एक दिवस तो श्रीमंत होईल. त्याने ऐकलं होतं की असे कितीतरी लोक जगांत आहेत की ते कांहीही मेहनत, कष्ट न करताच भाग्यवंत होतात. असल्या भाग्यवानांच्या यादीत मीदेखील असू शकेन असं त्याला वाटायचं.

नवऱ्याच्या या असल्या नाकतेपणाबद्दल

त्याची बायको विमला नेहमी **असायची.** कांही कामधंदा केला नाही तर पोट कसं भरायचं हे त्याला अनेकवेळा समजावून सांगायचा प्रयत्न केला. पण सुदामा तिचे बोलणे न ऐकल्यासारखा करून त्याकडे दुर्लक्ष करी. विचारी विमला काय करणार? चार बांध घरांतून ती काम करून आपला परिवार सांभाळत होती.

एक दिवस जेव्हा सुदामा आपल्या झोपडीबाहेर बाजेवर पडला होता, तेव्हा एक दुर्बल, हाडकुळी कुत्री तिथे आली. तिच्या पाठोपाठ तिची अगदी लहान अशी तीन पिलेही आली. आईचे दूध पिण्यासाठी ती पिले तिच्यामागे येत होती. पण त्या अशक्त कुत्रीला त्यांना दूध देता येईना. भुकेलेली पिले धकून गेली आणि झोपडीच्या बाहेर थोड्याच अंतरावर पडून राहिली.

ती कुत्री हळूच झोपडीत आपले तोंड घालणार तितक्यांत विमला तिथे आली. कुत्री जेवणांत तोंड घालणार असं दिसताच विमलाने भिंतीजवळची काठी उचलली आणि तिला फेंकून मारली. कुत्री केंकाटतच बाहेर पळाली.

ज्या भांड्यात कुत्रीने तोंड घातलंय ते अन्न फसं खायचं, असा विमलाच्या मनांत विचार आला. दुसरा कांही उपाय सुचला नाही म्हणून तिने ते सारं जेवण बाहेर टाकून दिलं. कुत्रीने पोटभर अन्न खाल्लं. आता तिची पिल्लं उपाशी राहिली नसली.

दुसऱ्या दिवशी नेमकी त्या वेळेला ती कुत्री पुन्हां झोपडीत घुसली. विमलाने तिला पाहिलं आणि तिच्यावर एक लहानसा वगड फेंकून मारला. कुत्री किंचाळता, ओरडत तिथून पळाली. सगळं अगदी सहज बघताबघता झालं.

या गडबडीमुळे बाजेवर पडून स्वप्नरंजनांत इंग अरमलेला सुदामा खडबडून उठला आणि बाजेवर बसला. काय झालं होतं त्याचा त्याला

अंदाज आला. जरा चिडूनच तो म्हणाला, "ही कुत्री परत आली काय? काल तिला कांही लागली तरीसुद्धा तिला अन्न आली नाही कांही!"

त्याचं गुरगुरणं ऐकून विमला त्याला म्हणाली, "तो कुत्री बिचारी आपल्या पिल्लांना दूध मिळावं म्हणून जिवाचं रान करतेय, तिला लगेत नाही. जेवण तर नकी मिळेल, आशेने ती मार लागला तरी इथे घुटमळते आहे. तिला फक्त आपल्या पिल्लांची काळजी करायची एवढेच लक्ष्य आहे. आपल्या पिल्लांची भूक भागवण्यासाठी एक अशक्त कुत्री इतकी तडपड करते, पण तुमच्यासारखा घडघाकट पुरुषाबद्दल मी काय बोलू? नुसते लोळत पडता. आणि मनातल्या मनांत नुसतेच इमले बांधत बसता!" असं रगाने बोलून ती झोपडीत निघून गेली.

बाकांच्या टोंचून वासण्यांतला अर्थ सुदामाच्या मनाला लागला. तो बाजेवरून उठला, त्याने बाज उचलून कोपऱ्यांत उभी ठेवली आणि कामधंदा शोधण्यासाठी तो बाहेर निघून गेला.

व्यापाऱ्याची बुद्धी

एक व्यापारी होता. तो व्याजाने कर्जात रक्कम देत असे. त्याचबरोबर तऱ्हेतऱ्हेचे इतर व्यापारी तो करीत असे. थोड्याच काळांत त्याने लाखों रुपये कमावले. जेव्हा त्याला थोडीशी सवड मिळेल, तेव्हा तो सरोवराच्या काठावर जाऊन मासे पकडून असे. मासे पकडण्याचा त्याच्या आवडीचा खंड होता.

एकदा लहानशा नावेत बसून व्यापारी सरोवराच्या मध्यभागापर्यंत गेला. आणि त्याने जालें फेंकलं. त्याच्या एका मासोळी फसली. त्याने जालें वर उचललं आणि तिला बाहेर काढून नावेत ठेविलं.

ती सामान्य मासोळी नव्हती. पाच रंगांची ती मासोळी सूर्यकांति सारखी चमचमचमवात होती. तिला पाहून व्यापारी आश्चर्य धरितच झाला. तिला ज्वाळ घेजे अवघड होत होते व ती तडपाडत होती. ती बोलायला लागली, "मी किंमत जातीची मासोळी आहे. तुला मी तीन बर देते. माग तुला काय होईल? पण भला सगेच सरोवरांत सोडून दे."

"तीन नाही. भला पांच बर दे तु." व्यापाऱ्याने सांगितलं. मासोळीने मान्यता करीत होती. "तीनच बर देईन. पांच बर देण्याचा प्रस्नच उद्भवत नाही." बोलताना तिला धाप लागत होती.

"तुझ्याशी सौदा करण्याचा माझा हेतू नाही. बर, सगळेचार बर देऊन टाक." व्यापारी म्हणाला.

"नाही. फक्त तीन बर मी देईन." कोपऱ्या आवाजांत मासोळीने सांगितले.

"हे रघ, मी आहे व्यापारी. बासापीस कसल्या शक्ती कांही नाही. तेव्हा आता बर देऊन टाक ना!" व्यापाऱ्याने सांगितलं.

मासोळीने कांहीच उत्तर दिलं नाही. कारण तोपर्यंत तिचे पंचश्राण उडून अनंताला विलीन झाले होते.

- शकुंतला

यश पर्वत

12

(खड्ग व जीवदत्ताने मोठ्या हुशारीने वीरपूरच्या सैनिकांना भुयारी किल्ल्यात घेऊन ~~सैन्याच्या~~ सेनाध्यक्ष आणि सर्व सैनिकांनी ~~स्वीकारला~~ स्वीकारला. जेव्हा ते तमरबाहूच्याबरोबर पर्वतावरच्या किल्ल्यावर आले, तेव्हा त्यांनी वीरपूरच्या बृह्म मंत्र्याला पाहिले. मंत्र्याने तमरबाहूला एक स्वतंत्र राजा घोषित केले. नंतर खड्गवर्मा व जीवदत्ताने घेऊन तो नदीवर गेला)

- त्यानंतर

खड्ग आणि जीवदत्त वीरपूरच्या मंत्र्याबरोबर नदीच्या काठावर आले, नदीत त्यांच्या आकाराची एक नाव होती. तो त्यांच्याच दिशेने येत होती. खड्ग आणि जीवदत्ताने ती नाव नीट निराखून पाहिली. त्यांच्या आकारात बसवलेली ती लांकडी नाव होती ते त्यांच्या लक्षात आले.

वीरपूरच्या मंत्र्याकडे बघून पाहून जीवदत्त म्हणाला, "महामंत्री, आपण म्हणत होतात की आमची माहिती आपल्याला एका यक्षाकडून मिळाली होती. आपण त्या यक्षाला नावेत भेटला होतात का?"

"क्षत्रिय योद्ध्यांनो, मला तुमच्यापासून काहीही

संपवायचं नाही. काही झालं ते मी सरळसरळ तुम्हाला सांगणार आहे. गेल्या रात्री दुसऱ्या प्रहरी एक यक्ष आकाशमार्गाने आला. त्याचवेळी वीरपूरची राजकन्या बसंतकुमारी आपल्या मैत्रिणी-बरोबर गप्पा मारीत होती. यक्षाने वळजवरीने तिचे अपहरण केले आणि तिला तो आपल्याबरोबर घेऊन गेला. परत जाताना तो राजभवनाने एक तालपत्र टाकून गेला. त्या तालपत्रात तिहीलं होतं की त्याने यापूर्वी पद्मसेन महाराजांची कन्या पद्मावती हिलाही अशाच रीतीने पळवून नेलेलं होतं." मंत्री म्हणाला.

मंत्र्यांचे बोलणे ऐकून जीवदत्त गंभीर झाला व बोलेला, "हाच यक्ष आम्हाला अरण्यापूर नावाच्या

'हजार वर्षांच्या नगरीत' एक फेरफटका करायची कल्पना ~~आहे~~ आहे नाही? ओरिसांतल्या कटक या शहराला भेट दिलीत की हजार वर्षांच्या या नगरीमधे उत्साही पर्यटक, दुकानदार, सहलीला येणारे, निसर्गप्रेमी व इतर अनेकांची हौस पूर्ण होते.

कटक ही ओरिसाची प्रमुख नगरी, पूर्वी काटका म्हणून ओळखली जात होती. या नगरीचा इतिहास अनेकपदरी आहे, अनेक विद्यासतींनी इथे राज्य केलेले आहे. गंगा विद्यासतीने बांधलेल्या बारावाती किल्ल्याचे अवशेष आजही इतिहासकारांना मोहून टाकतात.

तुम्ही तीर्थयात्रेला निघताय? मग या शहरात निरनिराळ्या देवतांची अनेक मंदिरे व तीर्थस्थाने आहेत.

कदम-इ-सूल हे स्थान हिंदू व मुस्लिम भाविकांना आकर्षित करते. महंमद पैगंबराची पदचिन्हे असलेला एक गोल दगड या ठिकाणी आहे अशी श्रद्धा आहे.

अनसूया तलावाच्या भोवतीची गर्द वनराई निसर्गसुंदर आहे. हिवाळ्यात अनेक स्थलांतरित पक्षी इथे येतात.

पर्वतारोहण प्रेमी व भ्रमणवीरांनो! अशोकसरची साहसी सफर विसरू नका. घवलेश्वर, महानदीवरचे छोटे बेट, दिवसभराच्या सहलीसाठी छानच आहे.

नक्षीदार बाहीच्या वस्तू, पितळेची मुवक भांडी, शिंगांच्या वस्तू, रेशमी व सुती कापड यांसाठी कटक अतिशय प्रसिद्ध आहे.

दिलेल्या ओळीवर तुमची उत्तरे सुवाच्य अक्षरांत लिहा. खाली दिलेले कृपण भरा व तुमची प्रवेशपत्रिका खालील पत्त्यावर पाठवा.

Orissa Tourism Quiz Contest
Chandamama India Limited
No.82, Defence Officers Colony
Ekkatubhanga, Chennai - 600 097

नाव :
वय :
पत्ता :
पिनकोड : कोन :

तुमच्यासाठी एक स्पर्धा
कटक चौदा वर्षांखालील मुलामुलींसाठी
स्पर्धा - V

- पुरीतले रघुराजपुर हे खास तऱ्हेच्या चित्रांसाठी प्रसिद्ध आहे. ही शैली कोणती आहे?
- ओरिसांतले कोणले शहर पोलाद कारखान्यासाठी प्रसिद्ध आहे?
- ओरिसांतले उवाकोटी अभयारण्य कुठे आहे?

प्रदेशांत भेटला होता. त्याने आम्हाला खोटंय सांगितलं कीं त्याने पद्मावतीशी विवाह केला होता आणि विला तो आपल्या घरी घेऊन जातो आहे म्हणून!"

"जीवदत्त, अशीच गोष्ट आहे। तालपत्र तो इथे सोडून गेला होता, त्याच्यांत हेदेखील लिहीलेलं होतं कीं विंध्यपर्वतातल्या दगडांपासून बनवलेल्या एका रथाचा सरकवण्याची तुम्ही प्रतिज्ञा केली आहेत. हे खरं आहे का?" मंत्रीजीने विचारलं.

जीवदत्त उत्तर देणारच होता, त्यापूर्वी खड्ग-वमनि म्हटलं, "होय, हे खरं आहे. त्या दुष्ट यक्षाला आम्ही जर शिक्षा करू आणि त्याच्या जाळ्यांत फसलेल्या पद्मावती व वसंताला जर आम्ही सोडवले नाही तर आम्ही क्षत्रियच म्हणवणार नाही!"

तोपर्यंत नाच किनाऱ्याला लागली होती.

यक्षासारखी आभूषणे घालून सजलेली एक व्यक्ती नावेच्या पुढच्या भागांत जाती, क्षणभर सर्वांना नीट न्याहाळल्यानंतर तो म्हणाला, "विंध्य पर्वतावरचा दगडी रथ सरकवणारा वीर तुमच्यापैकी कोण आहे?"

खड्ग आणि जीवदत्त, दोघांनी कांहीही न बोलता आपापले हात कर केले. तेव्हां यक्षाने कुत्सितपणे म्हटले, "तर तुम्ही दोघे नावेत येऊ शकता. तुम्हाला यक्षपर्वताकडे वेऊन जाईन, तिथे मित्र यक्ष मणिरंजित राहातो. पद्मावती आणि वसंताकुमारी ही तिथे आहेत. त्यांच्याशी तो विवाह करणार आहे." यक्षाने सांगितलं.

मंत्रीजींना तिथे सोडून खड्ग आणि जीवदत्त नावेत बसले. जीवदत्ताने यक्षाला त्याचे नांव विचारलं.

"माझे नांव मणिभूषण आहे. माझा मित्र मणिरंजित पराक्रमांत असामान्य आहे. त्याच्या बरोबरीचा कुणीही नाही. मंत्रसंज्ञाच्या शक्तीमधेही तो अत्यंत निपुण आहे. यक्षपर्वतावर येणे म्हणजे तुम्ही दोघांनी आपल्या जिवाशी खेळणं आहे. तुमच्या मृत्यूचं स्वागत तुम्ही स्वतः करीत आहात." यक्ष म्हणाला.

"असं काय, असं आहे तर!" असं म्हणत जीवदत्तने आपला मंत्रदंड त्याच्या हातावर ठेवला. लागलीच यक्ष भरभर कांपायला लागला. त्याला वाटतं कीं जणू कांही त्याच्या हातावर वीजच कोसळलीच. तो म्हणायला लागला, "हा कसला मंत्रदंड आहे? तुमच्याकडे असल्या अद्भुत शक्ती आहेत का?"

जीवदत्ताने मौन पाळून मंत्राचा जप केला,

आणि त्यानंतर आपल्या तज्ञांनी त्या यक्षाला स्पर्श केला. यक्ष जोरात किंचाळत जमिनीवर कोसळला. थोड्या वेळानंतर तो जरासा सावरला, आणि म्हणाला, "तुम्ही माझ्या मित्राइतकेच सशक्त आहात. पण मग तुमच्या दोघांत हे वीर कशापायी आहे, ते मला कळेल का?"

खड्गवमनि चिडून जाऊन आपली तलवार त्याच्यावर धरली आणि तो गरजला,

"बंद कर तुझी बडबड! वायफळ गोष्टी बोलू नकोस. निमूटपणे यक्षपर्वताकडे नाव घेऊन चल. तुझा मित्र तिकडे राहातो ना? त्याचे तुकडे तुकडे करून कावळ्यांना व गिघाडांना खाण्यासाठी ते फेकायचे आहेत. त्याची नांवनिशाणी आम्हाला नष्ट करायची आहे."

हे दोन मनुष्य जगा प्रकारे त्याला घाबरवून सोडत होते. यक्ष अपमानाच्या भाराखाली गेला. अतिशय विनम्र स्वरांत तो बोलायला लागला, "क्षत्रिय वीरांनो, मणिरंजितने तुम्हाला दोघांना घेऊन येण्याचा आदेश दितेला आहे. दोन्ही राजकन्यांचे अपहरण करण्यांत, किंवा दगडी रथाच्या बाबतीत माझा कांहीही हात नाही."

जीवदत्तच्या आज्ञेनुसार यक्षाने नावेचे सुकाणू धाडले आणि नदीच्या पात्रांत मध्यभागी त्याने नाच नेली. किनाऱ्यावर उभे राहिलेल्या मंत्रीजींनी हात कर उचलून खड्ग आणि जीवदत्त चांदा आशिर्वाद दिला.

नदीच्या मध्यभागी जेव्हां नाव आली तेव्हां जीवदत्ताला शंका आली कीं या नावेतच बसून मणिरंजित आकाशमगनि उडत असावा. आपली शंका त्याने यक्षाला बोलून दाखवली.

चांदोवा

मणिभूषण म्हणाला, "ती ही नाव नाही. रथाच्या आकाराची कोणतीही वस्तू त्यांना आयडते."

त्यावर जीवदत्त हसला. नंतर त्यांना दोन्ही बाजूंना उंचउंच पर्वत व मोठमोठे वृक्ष दिसायला लागले. तेव्हां त्याने यक्षाला विचारलं, "हा सगळा विंध्य पर्वतांचा प्रांत आहे का?"

यक्षाने होकारार्थी मान होतावली. अस्ताला जाणारा सूर्य पाहात जीवदत्ताने खड्गवमनाला सांगितलं, "आपण रात्री नदीच्या किनाऱ्यावर भोजनाची व्यवस्था करू या आणि सूर्योदय होताच तगेच निघू या. तसं करणंच योग्य होईल असं मला वाटतं."

त्यांचे बोलणे ऐकून मणिभूषण जरा चिडूनच बोलला, "माझ्या मित्राने तुम्हा दोघांना लागलीच

13

जानेवारी २००२

जानेवारी २००२

12

चांदोवा

घेऊन येण्याचा आदेश दिलेला आहे. जर आवण रात्री इथे राहिलो तर जायला उशीर होईल आणि वेळ बांधा जाईल."

जीवदत्ताने रागावून कटोर स्वरांत त्याला म्हटले, "इथे आमचा हुकूम चालतो. आम्ही आज्ञा करणारे आहोत. मुलींचे अपहरण करण्यांत हुशार असलेल्या तुझ्या त्या मित्राचा हुकूम इथे चालणार नाही. सुकाणू फिरव आणि नाव किनाऱ्याकडे वळव, ऐकलंस ना?"

यक्षाने मुकाट्याने नदीच्या पात्रांतून मध्यभागी असलेली नाव किनाऱ्याकडे आणली. किनाऱ्यावर पोचल्याबरोबर जीवदत्ताने नावेतून उडी मारली व ते जमिनीवर आले. जीवदत्ताने खड्गवर्मानस सांगितले, "खड्ग, का घनघाट जंगलात हरणाची शिकार करून आता परत येतो, तोपर्यंत तू बाळलेली लांकडे एकत्र करून आग पेटव."

हे बोलणे ऐकून मणिभूषण धावतून म्हणाला, "या घाट जंगलात, या उंच पर्वताच्या गुहांमधून

भयंकर राक्षस राहतात. तुम्ही संकटात कां उडी घेता आहात?"

जीवदत्त हसून म्हणाला, "घाबरू कुठला! तुमचे यक्ष राक्षसांपेक्षादेखील भयंकर असतात. मंत्रांवात निपुण असतात, मी आता त्यांच्यामधेच जाणार आहे, तेव्हा त्या राक्षसांबद्दल भिती कसली आलीय?" असं म्हणून तो झाडीकडे वळता व पुढे गेला.

घोड्याच वेळांत त्याने एक ह्रीण मारले आणि त्याला घासण्या खांधावर घेऊन तो परत आला. दोघांनी मिळून हरणाचे कापून तुकडे केले आणि त्याच्या मांसाचे तुकडे ते आगीवर भाजू लागले. मांस खाल्ल्यावर त्यांचा चेहरा चोफेर पसरला.

त्याच वेळेस काही दिकृत आकाशाची राक्षसी झाडीतून हात पसरून पुढे येत ओरडायला लागली, "माणसाच्या भास, माणसाचा नास!"

राक्षसीला पाहिल्याबरोबर खड्गवर्माने म्यानांतून तलवार काढली, पण जीवदत्ताने त्याला

बोधवून त्या राक्षसीला म्हटले, "माणसाच्या नासाबरोबर हरणाच्या मांसाचा वासदेखील इथे येतो आहे. तू राक्षसी आहेस की राक्षसीच्या रूपांतला यक्ष आहेस?" "अखेर तू आहेस तरी कोण? माणूस आहेस आणि मला पाहून तुला भिती नाही वाटते? उत्तर मलाच तू प्रश्न विचारतो आहेस काय?" राक्षसीने विचारले.

जीवदत्ताने लगेच आपला मंत्रदंड राक्षसीच्या डोक्यावर ठेवला आणि विचारले, "अग राक्षसी, आता सांग, आम्ही साथी आहोत की..." असं म्हणून तो थांबला.

राक्षसीचे शरीर घामाने डबडबतं झालं. ती म्हणू लागली, "तुम्ही दोघे माणसे असू शकणार नाही. तुम्ही दसुतेक यक्ष आहात. दोन्ही मुलांना पकडून तुम्ही त्यांना आपल्या यक्षपर्वतावर घेऊन गेला होतात. मात्र पैदा करून घेऊन जाऊ नका, मी आता म्हातारी झाले आहे, यक्षपर्वतावर दगड फोडून तुमच्यासाठी सोने, लोखणे काढता नाही येणार मला. आता माझ्यांत तेवढी शक्ती नाही राहिली."

जीवदत्ताने राक्षसीला आपल्या बाजूला बसवण्यासाठी म्हटलं, "तुला मारायचा माझा धुळीच हेतू नाही. मला वाटलं, यक्षपर्वताबद्दल तुला रांच कांही माहीत असावं. आम्ही दोघे यक्षपर्वतावरच जालो आहोत, वध, त्या नावेत जो आहे, तो यक्ष आहे, त्याच्याबद्दलचे रहस्य इथे सांगू नकोस, पुढे हो आणि मला तुझ्या गुहेत घेऊन चलो."

"अरे माणसा, माझी गुहा इथे जवळच आहे. माझ पती गुहेत आहे. तो तुम्हाला यक्षपर्वता-चांदोवा

बद्दलची बरीच रहस्यपूर्ण माहिती सांगेल." राक्षसीने सांगितले.

अजूनदेखील ती राक्षसी भितीने धरधर कांपत होती, तरीही धीर गोळा करून तिने जीवदत्ताला थोड्या अंतरावर असलेल्या एका गुहेच्या तोंडाशी नेले. गुहेच्या समोरच एका मोठ्या दगडावर एक भलामोठा राक्षस मशालीच्या उजेडांत त्याला दिसला. तो घोरत होता.

तो राक्षस खडबडून उठला आणि जीवदत्ताला पाहून म्हणू लागला, "अरे, अरे, काय हे! एक माणूस आणि इथे? तुझ्याबरोबर न भिता हा इथे असलाय! कोण आहे हा?"

राक्षसी प्रथम आपल्या पतीजवळ आली आणि सौम्यपणे, हळू आवाजात त्याला म्हणाली, "भूक लागलीय म्हणून याला मारून चघळू नका हा! या माणसाच्या हातांत महिमामयी मंत्रदंड आहे. त्याने

घेऊन येण्याचा आदेश दिलेला आहे. जर आपण रात्री इथे राहिलो जायला उशीर होईल आणि वेळ बांधा जाईल."

जीवदत्ताने रागावून कठोर स्वरात त्याला म्हटले, "इथे आमचा हुकूम चालतो. आम्ही आज्ञा करणारे आहोम, मुलींचे अपहरण करण्यात हुशार असलेल्या तुझ्या त्या मित्राचा हुकूम इथे चालणार नाही. सुकाणू फिरव आणि नाव किनाऱ्याकडे वळव, ऐकलंस ना?"

यक्षाने मुकाट्याने नदीच्या पात्रातून मध्यभागी असलेली नाव किनाऱ्याकडे आणली. किनाऱ्यावर पोचल्याबरोबर खड्ग व जीवदत्ताने नावेतून उडी मारली व जमिनीवर आले. जीवदत्ताने खड्गवर्मास सांगितले, "खड्ग, या धनदाट हारणाची शिकार करून आता परत येतो. तोपर्यंत तू वाळलेली लांकडे एकत्र करून आग पेटव."

हे बोलणे ऐकून मणिभूषण घाबरून म्हणाला, "या दाट जंगलात, या उंच पर्वतांच्या गुहांमधून

घयंकर राक्षस राहातसत. तुम्ही संकटात कां उडी येता आहात?"

जीवदत्त हसून म्हणाला, "घाबरत कुठला! तुमचे यक्ष राक्षसेंपेक्षादेखील भयंकर असतात. मंत्रांवात निपुण असतात. मी आता त्यांच्यामधेच जाणार आहे, तेव्हा त्या राक्षसांबद्दल भिती कसली आलीय?" असं म्हणून तो झाडीकडे वळला व पुढे गेला.

थोड्याच वेळांत त्याने एक हरीण मारले आणि त्याला आपल्या खांद्यावर घेऊन तो आता दोबांनी मिळून हारणाचे कापून तुकडे केले आणि त्याच्या मांसाचे तुकडे ते आगीवर भाजू लागले. मांस भाजत असताना त्याचा बाल चौपेर पसरला.

त्याच वेळेस एक विफुत आकाराची राक्षसी झाडीतून दान पसरून पुढे येत ओरडायला लागली, "माणसाचा दास, माणसाचा दास!"

राक्षसीला पाहिल्याबरोबर खड्गवर्माने म्यानातून तलवार काढली, पण जीवदत्ताने त्याला

धांववून त्या राक्षसीला म्हटले, "माणसाच्या दासाबरोबर हारणाच्या मांसाचा दासदेखील इथे येतो आहे. तू राक्षसी आहेस की राक्षसीच्या रूपांतला बक्ष आहेस?" "अखेर तू आहेस तरी कोण? माणूस आहेस आणि मला पाहून तुला भिती नाही वाटत? उलट मलाच तू प्रश्न विचारतो आहेस काय?" राक्षसीने विचारले.

जीवदत्ताने लगेच आपला मंत्रदेड राक्षसीच्या डोक्यावर ठेवला आणि विचारले, "अग राक्षसी, आता सांग, आम्ही साधी माणूस आहोत की..." असं म्हणून तो थांबला.

राक्षसीचे शरीर शमामेने डबडबने होते. ती म्हणू लागली, "तुम्ही दोघे माणसे असू शकणार नाही. तुम्ही बहुतेक यक्ष असाल. माझ्या दोन्ही मुलांना पकडून तुम्ही त्यांना यक्षपर्वतावर घेऊन गेला होतात. पण मला मात्र पैदा करून घेऊन जाऊ नका. मी आता म्हातारी झाले आहे. यक्षपर्वतावर दगड पडून तुमच्यासाठी खोने, राने बाहेर काढता नाही येणार मला. आता माझ्यांल देवही शक्ती नाही राहिली."

जीवदत्ताने राक्षसीला आपल्या बाजूला बळकण्यासाठी म्हटलं, "तुला मारायचा माझा मुलींच हेतू नाही. मला वाटलं, यक्षपर्वताबद्दल तुला बरंच काही माहीत असावं. आम्ही दोघे यक्षपर्वतावरच जालो आहोत. बघ, त्या नावेत जो आहे, तो यक्ष आहे. त्याच्याबद्दलचे रहस्य इथे सांगू नकोस. पुढे हो आणि मला तुझ्या गुहेत घेऊन चल."

"अरे माणसा, माझी गुहा इथे जवळच आहे. माझा पती गुहेत आहे. तुम्हाला यक्षपर्वताचांदोवा

बगलची बरीच रहस्यपूर्ण माहिती सांगेल." राक्षसीने सांगितले.

अजूनदेखील ती राक्षसी भितीने थरथर कांपत होती. तरीही थार गोळा करून तिने जीवदत्ताला थोड्या अंतरावर असलेल्या एका गुहेच्या तोंडाशी नेले. गुहेच्या समोरच एका मोठ्या दगडावर एक भत्तामोठा राक्षस मशालीच्या उजेडांत त्याला दिसला. तो घोरत होता.

तो राक्षस खडबडून उठला आणि जीवदत्ताला पाहून म्हणू लागला, "अरे, अरे काय हे! एक माणूस आणि इथे? तुझ्याबरोबर न भिता हा इथे आलाय! कोण आहे हा?"

राक्षसी प्रथम आपल्या पतीजवळ आली आणि लौम्यपणे, हळू आवाजात त्याला म्हणाली, "भूक लागलीय म्हणून याला मारून चघळू नका हे! या माणसाच्या हातांत महिमामयी मंत्रदेड आहे. त्याने

आणि त्याच्या मित्राने मिळून एका यक्षाला बंदी बनवलं आहे. तो यक्ष आता नावेतच पडलेला आहे."

जीवदत्ताकडे राक्षस डोळे फाडफाडून बघत होता. त्याने विचारले, "हे अद्भुत माणसा, माझी बायको जे सगळेतच, ते खरं आहे का? थोडीशी वेडसर आहे."

जीवदत्ताने हसून म्हटले, "तुझ्या बायकोने जे काही सांगितलं आहे, ते सगळं काही खरं आहे. आम्ही ऐकलंय की तुमच्या दोन्ही मुलांना यक्षाने बंदी बनवून त्यांना यक्षपर्वतावर नेले आहे. त्या यक्षपर्वताच रहस्य तुला ठाऊक असणे का?"

राक्षसाने मान डोलायली आणि थोडा वेळ तो नुसताच जमिनीकडे पाहत राहिल. नंतर तो म्हणू लागला, "यक्षपर्वत आणि त्याच्या पाठीमागच्या प्रांताचा अधिपती आहे मणिरंजित. यक्षराजाने फार

पूर्वीच त्याला या प्रांताचा अधिपती बनवलं होतं. तो फार दुष्ट आणि पापी आहे. त्याने केला नाही असा एकही अपराध शिल्लक नाही."

"मलाही ठाऊक आहे की तो फार दुष्ट आणि पापी दुरात्मा आहे. आमच्या देशांतल्या दोन राजकुमारींना त्याने पळवून नेले आहे. आता सांग, तिथे एखादा दगडी रथ आहे का?"

"हो, हो तर! पर्वताच्या दगडांतूनच तो रथ बनला आहे आणि म्हणतात."

जीवदत्ताने तिथून परत येताना राक्षसीला म्हटले, "माणसाचा समजून तू इथे आलीस, हे अगदी चांगलं झालं. माझ्याबरोबर ये आणि तुला जेवढं हरणाचं मांस पाहिजे तेवढं घेऊन जा."

थोड्या वेळानंतर जीवदत्ताबरोबर राक्षसीला येताना पाहून मणिभूषण यक्ष भीतीने थरथरायला लागला. कापऱ्या कापऱ्या तो खड्गवर्माला म्हणू लागला, "हे काय? तुम्हा मित्र एका राक्षसीला घेऊन येतो आहे?"

"तुलाच घाऊन टाकण्याला असेल बहुतेक. येऊ दे त्याला, म्हणजे विचारल्यानंतर कळेलच." मोठ्याने हसत खड्गवर्मा म्हणाला.

"हा मात्र अगदी अन्याय आहे करं कां! मणिरंजित याचा मालक आहे. माझा मित्र नव्हे. मी त्याच्या आज्ञेचं पालन करतो. मला जेवढं आठवलाय, त्यावरून माझ्याकडून कुणालाही कधीच त्रास किंवा नुकसान झालेलं नाही." मणिभूषणने घेदलेल्या आवाजात सांगितलं. चेहऱ्यावरून जीवदत्ताने मणिभूषणचे दोतणं ऐकले होते. तो नाराज होऊन म्हणाला, "मणिभूषण, आताच भितीने अर्धमिता होऊं नकोस. जर मी

आणि खड्गवर्मा तुझ्या मालकाला जिंकू शकलो नाही, तर तुम्हाला पकडून राक्षसींची सेना लक्ष्मणने तुम्हाला त्रास देईल. त्यांची फार मोठी सेना तिकडे तयारच वसलेली आहे. तुमच्या पर्वताचा सर्वनाश करण्यासाठी ते उत्सुक आहेत. माझे बोलणं शंभर टक्के सत्य आहे."

"राक्षस सेना!" असं म्हणून मणिभूषण कालावीस झाला. त्याचा चेहरा पांढराफटक पडला.

"हो, हो, राक्षस सेनाच!" असं म्हणून जीवदत्ताने राक्षसीकडे पाहिले आणि तो म्हणाला, "लाज वाटायचं काही कारण नाही. जेवढं हरणाचं मांस हवंय तेवढं घेऊन जा. आणखी एक गोष्ट ऐक. हजार राक्षसांचा महान नेता महोदनेवला जाऊन सांग की आता यक्षपर्वतावर राक्षसांचा करण्यास धोडाच वेळ आता उरला आहे. पण हे आक्रमण केव्हाही सुरू होईल, तेव्हा त्याला खल राक्षसाला मात्र सांग."

राक्षसीने डोलायली. नेता येईल तितके जास्त मांस घेऊन ती आपल्या गुहेकडे निघून गेली. नंतर या तिघांनी भोजन केले व एका झाडाखाली असलेल्या दगडावर बसून ते आडवे झाले. मणिभूषण त्या दोघांपासून दूर झोपला होता. झोपल्यापूरी त्याने दोघांतीन बघा

नाव पाहिली. त्याचे बारंवार नावेकडे पाहणं खड्गवर्माच्या लक्षांत आले होते. त्याने जीवदत्ताला अगदी हळू आवाजात सांगितले, "यक्ष घाबरलेला दिसतो आहे. तो आपल्याला घाबरतो आहेच. मला तर शंका येतेय की मध्यरात्री तो या नावेत वसून पळूनदेखील जाईल. त्याच्यावर बारीक नजर ठेवली पाहिजे."

जीवदत्ताच्या मनांतही मणिभूषणच्या वाचणीत हीच शंका होती. म्हणून त्याने झोपी गेल्याचे नाटक केले आणि तो विचार करू लागला. अर्ध्या रात्री जमिनीचा वास घेत घेत तिथे एक अत्यंत व एक लांडगा घेऊन थांबले. बहुतेक त्यांनाही हरणाच्या मांसाचा वास आला असावा. ते फिरता फिरता मणिभूषणाच्याजवळ आणार होते. तेवढ्यांत खड्गवर्मा चटकन उठून वसला आणि त्याने लांडगा एक लहानसा दगड भिरकावला. ती जगावरे दचकून तिथून पळून गेली.

जगावरांच्या पळण्याच्या आवाजाने मणिभूषणाची झोपमोड झाली. चरी बाजूला तो बघू लागला आणि एकीकडे ओरडू लागला, "खड्ग, जीवदत्त, उठा! राक्षसांची सेना पुढं यायला लागली आहे."

(पुढल्या अंकात समाप्ति)

प्रसिद्धी

श्रीपती रामपूरचा जमीनदार होता. गौरीशंकर हा जमीनदाराचे कामकाज मोठ्या बुरादीने व जबाबदारीने करीत असे. एक दिवस अकस्मात गौरीशंकराचे निधन झाले.

त्याच्या जागेवर कुण्याची नेमणूक करावी हे कांदी श्रीपतीला उरवात येत नव्हते.

रामपूरच्या राजबाह्यांत क्विणी स्वयंपाकघरांत कामाला होती. एक दिवस ती जमीनदाराकडे आली. श्रीपतीने तिला विचारले, "कार काय आहे? तू इथे फरासही आली आहेस?"

"मातर, राणीसह्यांच्याकडून मला कळतं की आपण एखाद्या नव्या मजदुरीसाठी शोधांत आहात."

"हो हो, मी बघतोच आहे कुणी चांगला माणूस ! हा जमीनदाराचा मगप की सांगणार्यासाठी मला एक योग्य माणूस लागूच द्या आहे. कुणाला नेमाचं माच विचारांत की आहे." जमीनदाराने एक दीर्घ श्वास घेऊन सांगितलं.

"साक्षर, मी भाशा मुलगा केलच याच्याबद्दल काहीच नाही आहे. आपण त्याला चांगले ओळखता. गौरीशंकरांनीही तो आवडत असे. हुरार आहे. धुणवणीत आहे, तो जगदी मन लावून काम करील." जमीनदाराने साफदारी केली.

श्रीपती हंसायला लागला आणि म्हणाला, "तू जे सांगते आहेस, ते बरोबर आहे. तुझ्या मुलाला मी दोनतीन वेळा भेटलोय तुझा! पण या जागेसाठी मला ज्याची उपासि असेल त्याच माणूस द्या आहे. तुझ्या मुलामध्ये हा गुण असून तरी नाही!" क्विणी क्षणभर विचारांत पडली. मग ती म्हणाली, "मातर, आपण त्या कामावर नेमणूक केलीत, की ती जागाच त्याला प्रसिद्धी मिळवून देईल की!"

कुणालाच दिवशी गौरीशंकराच्या जागी जमीनदाराने कुणाला मुलाची नेमणूक केली. - प्रताप धर्मा

राजा विक्रम व
वेताळ यांच्या
नवीन कथा

विलक्षण सामसूम

ही वादळी रात्र भयान होती. मुसळधार पाऊस कोसळत होता आणि वृक्षांचा गडगडाट बरकटपेस होता. गधूनमधून विजा चमकत होत्या त्यामुळे शांतावरण जास्तच भेदुर वाटत होते. राजा विक्रम त्या जुनाट वृक्षाजवळ अडखळत गेला. कांदीवर लटकलेले प्रेत त्याने पुन्हा छांदावर घेतले आणि तो परत फिरून चासू सांगला. त्या विचित्र याचकाला दिलेला शब्द त्याचा पाळायचा होता.

"मला इथून घेऊन जाण्याचा तुझा इतका अडाढार का आहे?" प्रेतांत लपलेल्या वानराने प्रश्न केला. पण राजा विक्रमने उत्तर दिले नाही. "तुझे मौन हे जास्तीच कोड्यांत

टाकणारे आहे, त्या राजा सुशांत सारखेच !”
वेताळाने बोलणे सुरू ठेवले. “तू ऐकलं आहेस त्याचं नांव? मी तुला त्याची कथा सांगतो, म्हणजे चाखत असताना तुझा थकवा कमी होईल.” म्हणून त्याने पुढील गोष्ट सांगितली.

पुष्पागरचा राजा सुशांत एक सज्ज आणि सुस्वभावी राजा होता. तो साधूंना दानधर्म करीत असे आणि गुणवंत कवी व कलाकारांना पुरस्कार देत असे. प्रजा सुखी होती आणि राज्याची भरभराट होत होती, त्याबद्दल ते जागरूक होता. त्याच्यांत एकच दोष होता, तो म्हणजे तो तापट होता. त्याने सांगितल्याप्रमाणे एखादी गोष्ट झाली नाही की तो अतिशय संतापून जात असे. एकदा राजवाड्यांतल्या आचार्यांना राजाने खास पाहुण्यांसाठी कांही खास पदार्थ बनवायला सांगितले होते, ते पदार्थ चांगले बनले नाहीत म्हणून राजाने त्या आचार्यांना

नोकरीवरूनच नाही तर राज्याबाहेर ताबडतोब हाकलून दिले.

एखाद्या अधिकाऱ्याने कांही चूक केली किंवा कामांत दिरंगई केली, तर राजाची त्याच्यावर बक्रदृष्टी होत असे. त्याची हकालपट्टी होईच, शिवाय त्याला मरणदंडाची शिक्षा होई. राजाच्या या शीघ्रकोपी स्वभावामुळे प्रजाजन नेहमी अस्वस्थ पण शांत असत.

एक दिवस एक साधू दरबारांत आला. राज्यांतल्या मंदिरातून प्रवचने करण्यासाठी त्याला राजाकडून संमती हवी होती.

“हे महात्मन्, आपण कोण आहात आणि कुठून आला आहात?” राजाने विनम्रपणे विचारले.

“मी प्राणानंद आहे. मी नुकताच इथे हिमालयातून आलो. गेली दहा वर्षे मी तिथे ध्यानधरणा करतो.” त्या सात्विक साधूने सांगितले. “ध्यानचित्तनामुळे मना मनःशांती येते. पण माझ्या गुरूंनी सांगितलं की माझ्या आयुष्याचं इथेच कंवल स्वतःपुरती शांती मिळवायची इतकंच नसावे. मी दुसऱ्या कमनशिबी बीपुरुषांना हा मार्ग दाखवावा, त्यासाठी मी इथे आलो आहे.”

सुशांत राजा या बोलण्यामुळे चांगलाच प्रभावित झाला होता. “स्वामीजी, आपण या इथेच कायम राहायचे ठरवावे, आणि मला आणि आमच्या प्रजाननांना मार्गदर्शन करावे.”

प्राणानंद हसले, “हे राजन्, मी कोणत्याही एका गांवी कायम राहायचे नाही असे ठरवले आहे. पण तुमचे प्रेम आणि दयाळूपणा ऐकून मी आपल्या राज्यांत आलो आहे. मी इथे कांही दिवस राहीन आणि लोकांच्या उपयोगी पडायचा प्रयत्न करीन.”

राजाने शाही उद्यानांत स्वामीजींसाठी एक छोटीशी झोंपडी बांधून घेतली. उद्यानाची देखभाल करणारा माळी सुमंगल याला राबाने खास स्वामीजींच्या दिमतीला नेमले व त्यांच्या सुखरोगीची काळजी घेण्यास सांगितले.

लौकरच स्वामीजी आणि सुमंगल यांची मैत्री जमली. उद्यानांतल्या एका झोंपडीत सुमंगल, त्याची पत्नी व दोन मुलगे राहात होते. इतरोज सकाळची प्रार्थना झाल्यानंतर राजाबरोबर दोन तास बसत असत स्वामीजींची प्रवचने राजा लक्षपूर्वक ऐकत असे. आणि त्यांच्या सल्ल्यानुसार प्रयत्न करित असे. त्यानंतर स्वामीजी दिवसभर निरनिराळ्या मंदिरातून लोकांसमोर प्रवचन, रात्रा देत फिरत असत.

रात्रीचे भोजन ते सुमंगलच्या झोंपडीत करीत. त्याच्या दोन्ही मुलांना ते रात्री चांगल्याचांगल्या गोष्टी सांगत असत.

एक दिवस स्वामीजी राजा उद्यानांत बसले होते. जवळच सुमंगल एका झुडुपाची छाटणी करीत होता. स्वामीजींच्या आसपास त्याने कांही गांधील मारा राहिल्या, तो घाबतच आला आणि त्याने हताने त्या मारा काढल्या.

सुमंगलने मध्येच येऊन स्वामीजींच्या बोलण्यांत व्यत्यय म्हणून राजा नाराज झाला. “अरे, आमच्या दोघांच्यामध्ये एकदम मारून तू कां आलास? असा उद्दटपणा तुला कांहीच असा कसं वाटतं नाही? गांधीलमारा जवळ आल्या असल्या तर मी त्या स्वामीजींच्या डोक्यावरून हाककल्या नसत्या का? चाखता हो इथून. पुन्हा माझ्या डोक्यासमोरसुद्धा यायचं धाडस करू नकोस.” राजा ओरडला.

सुमंगल स्तंभित झाला. पण स्वामीजींनी त्याची चांदोचा

बाजू घेतली. “राजन्, त्याच्यावर रागावू नकोस.” ते अर्जीजीने म्हणाले “नाहीतरी त्याचा हेतू निष्कपट होता. रामायण फार सोपे असतं. पण रागाच्या भरांत, क्षणिक संतापाने घेतलेला निर्णय चुकीचा ठरू शकेल. जेव्हा तुम्ही चिडलेले असता, तेव्हा तुमचे मन शांत होईपर्यंत तुम्ही निमूट बसणं हे सर्वात श्रेयस्कर असतं. रागाच्या भरांत तुम्ही जरी सुमंगलला हाकलून दिलेत, तरी त्याच्याइतका विश्वासू आणि निष्ठात माळी तुम्हाला सहजासहजी मिळणार नाही.”

सुशांत राजाने स्वामीजींचा सहजा ऐकला आणि सुमंगलला माफ केले.

प्राणानंदाच्या शब्दांनी राजाच्या मनावर अतिशय परिणाम झाला. कांही महिन्यांनंतर स्वामीजी जरा अस्वस्थ झाले होते. एके दिवशी त्यांनी राजाला सांगितलं, “माझ्या आयुष्याचा उद्देश अनेक लोकांना मदत करण्याचा आहे, केवळ तुमच्या

पुण्याच्या भायरिकांनाचा नष्ट, तर मला अन्नाच्या अन्नात प्रवेशांत किंवा येण्याची व तिथल्या लोकांना मदत करण्याची इच्छा आहे."

पण त्याच्या जाण्याची गोष्ट राजाला काही मान्य होईना. तेव्हा स्वामीजींना दया आली व त्यांनी सांगितले की दर तिसऱ्या महिन्यानंतर ते पुण्यानगरला येतील व राजाच्या संगतीत महिनाभर राहातील. त्यांची ही घोडना राजाला मान्य करावीच लागली.

तीन महिन्यांनंतर एका संध्याकाळी प्राणानंद पुण्यानगरला परत आले व त्यांच्यासाठी बांधलेल्या झोंजडीकडे गेले. सुमंगलला ते आल्याचे कळले नव्हते. अंधार पडला होता आणि स्वामीजींना तहान लागली होती. पिण्याचे पाणी भरण्यासाठी सुरई घेऊन ते उद्यानांतल्या तळ्याकडे गेले. पाणी भरण्यासाठी जेव्हा त्यांनी सुरई पाण्यांत बुडवली, तेव्हा गुडगुडगुड असा मोठा आवाज झाला.

सुमंगलची झोंपडी जवळच होती त्याने तो जानेवारी २००२

आवाज ऐकला. त्याला वाटले की कुणी राजटी जनावर बागेत शिरलेय आणि तळ्याकडून आलेय, तो तळ्याबाहेर आला आणि तळ्याच्या दिशेने त्याने आपला भाला अधरात फेकला.

हाय रे देवा! तो भाला स्वामीजींच्या शरीरांत घुसला आणि ते किंचाळले. सुमंगलने त्यांचा आवाज ओळखला आणि तो त्यांच्याकडे पळाला. स्वामीजींना ज्वास घेता येत नव्हता, तो त्यांच्या पाया वडला आणि त्याने कमेची पाचना केेली. स्वामीजी त्याला म्हणाले, "माझ्या पाठीत घुसलेला भाला काढ म्हणजे मला सुखाने मरण येईल." सुमंगलला हुंदके अनावर झाले होते. स्वामीजींच्या सांगण्याप्रमाणे त्याने तलं केलं आणि हळुवारपणे त्यांना जमिनीवर ठेवत "मला मरवा करा" तो रडत रडत म्हणाला, "मला तुम्हाला पत्ताचच नव्हतं हो!"

स्वामीजी मंद होयले, "मला ने अडक आहे. चांदोवा

मी तुला क्षमा करीन." असं म्हणून त्यांनी प्राण सोडला.

जाला मात्र सुमंगल चांगलाच वावरला. महाराजांना हे कळून तर मारलं पुढील आणि मी आमचं काय होईल? तो तडक धाड होत परत गेला आणि तारी हकीकत त्याने आपल्या पत्नीला सांगितली. आपली दोन्ही भुने घेऊन त्या रात्रीच ती दोघेजण त्या नगरातून नाहीजी झाली.

दुसऱ्या दिवशी पहारेकऱ्यांना स्वामीजींचा मृतदेह उद्यानात आढळला. त्यांनी सुमंगलचा शोध घेतला पण तो काही त्यांना सापडला नाही म्हणून सुमंगलनेच काहीतरी कारणास्तव स्वामीजींना हार मारले असावे असा त्यांनी तर्क केला. त्यांनी ही घात महाराजांकडे पांचवती अतिशय मतापला त्याने जरीने सुमंगलचा शोध घेण्याची व त्याला मारण्याची आज्ञा दिली, पण सुमंगल काही कुणाला दिसला नाही.

त्याने शेजारच्या राज्यांत नोपली पत्करली होती. पण तिथे त्याचे मन रमत नव्हते, त्याला पुण्यानगरला परत येण्याची इच्छा होती. वर्षभरानंतर तो एकदा धादर पारून पुण्यानगरात त्याचा एक जुना मित्र त्याला भेटला, तो दरबारांत काम करीत असं स्वामीजींच्या मृत्यूबद्दल राजाने सुमंगलला माक केले आहे की नाही, याची चौकशी करायला सुमंगलन त्या मित्राला सांगितले.

राजाजवळ हा विषय काढण्याची संधी त्या मित्राला तबकतच मिळाली. शाही उद्यानांतला माळी बायकामासाठी काही सामान मागत होता; त्या मित्राने मर्घेच म्हटले, "पहाराज, सुमंगल किती चांगला माळी होता, नाही का? त्याने कधी सामानसुमानावर वास्त खर्च केला नाही!"

राजा काहीच बोलला नाही. त्या मित्राने चांदोवा

सुमंगलला पुण्यानगरापासून दूरच राहायला सांगितलं सहा महिने झाले, सुमंगलने घेऊन पुन्हा आपल्या मित्राला दिशेने काही त्या मित्राने सुमंगलची स्तुती केली. याने काही राजाने काहीही उत्तर दिले नाही.

आजही महा महिने तसेच गेले आता मात्र सुमंगल अतिशय धारावीर झाला. बायलेला आपल्या प्राणाची पर्वा न करता तो सकाळीच पुण्यानगरला फोन केला. त्याच्या मित्रापासून न जातं, तो तरळ दुबाशांत राजासमोर गेला आणि त्याने राजाच्या पायाशी लोळण घेतली त्याने स्वामीजींच्या अधारी मृत्यूबद्दलची खरीखुरी हकीकत सांगितली.

"सुमंगल, मला हे सगळं माहित आहे, तू काही त्यांना जाणूनबुजून मारणार नाहीस याची मला खात्री होती तू परत आला आहेस तर आता लगेचीच कामकाज चालू हो." राजाने त्याला सांगितले.

इथे वेतळाने आपली गोष्ट संपवली. ना राजाला जानेवारी २००२

म्हणाला, "हे राजन, जेव्हा सुमंगलच्या मित्राने दरबारांत दोन्ही वेळेला त्याच्या कामाची स्तुती केली, तेव्हा राजा कांहीच बोलला नाही. पण स्वामीजींच्या मृत्यूनंतर जेव्हा दोन वर्षे उलटल्यावर सुमंगल स्वतःच परत आला, आणि राजाच्या पाया मंडला, तेव्हा मात्र राजाने त्याला परत कामावर ठेवले. यांत राजाची अस्थिर बुद्धी नाही का दिसते? तुला काय वाटते की सुमंगलला प्रत्यक्ष पाहिल्यानंतरच राजाला तो निरपराध आहे असं वाटतं? या माझ्या प्रश्नांची उत्तरे माहित असूनही तू मीन पत्करलेस, तर तुझ्या डोक्याचे हजार तुफाडे होऊन इकडेतिकडे पडतील."

विक्रमने लागलीच उत्तर दिले "नाही, हा निर्णय घेताना राजाची बुद्धी अस्थिर नव्हती. स्वामीजींच्या मृत्यू ही नव्हती, तो एक केवळ अपघात होता. हे त्याला माझीच समजले असेल कारण तो एक सुज्ञ व कुशल राज्यकर्ता होता असं तूच सांगितले होतेस ना? त्याच्या माळ्याच्या स्वभावाच्या निश्चितच ठाऊक होता त्याने सुमंगलला जिवामित्री प्रकटून आणायची दिशे दिली होती, कारण ज्या स्वामीजींबद्दल त्याला अत्यंत आवड होता, त्यांचा असा भक्ताही भीषण

मृत्यू पाहून तो संतापाने वेडाचिला झाला होता. राजाच्या स्वभावामुळे एकदा त्याला सांगितले होतं की रागाच्या भयान असताना कांही निर्णय घेऊ नये व राग शांत झाल्यावर नीट विचार करावा म्हणून. जेव्हा सुमंगलच्या मित्राने त्याची तारीफ केली होती, तेव्हा सुमंगलवरचा राजाचा राग नव्हता. राजाला आपल्या मार्गदर्शक स्वामीजींचे शब्द आठवले व तो थोडा थोडा कदाचित जर सुमंगल समोर आलाच, तर त्याच्या भयान त्याला शिक्षा करण्याची सजा झाली असती. दोन वर्षांनंतर, राग बुडून, दोन्हीही थिरले होते. म्हणून जेव्हा सुमंगल स्वतःच दरबारांत आला, तेव्हा राजाने अतिशय न्यायी असं निर्णय दिला. आपल्या गुल्या सहा घातून दोन वर्षे गप्प बसला होता. त्या माळ्याच्यानंतर मात्र सुमंगलशी तो नीटपणे बोलू शकतो."

राजा विक्रमाने उता देताच पौनर्भान झाला म्हणून वेताळ पुन्हा एकदा राजासहित आला आणि त्या जुनाट वृक्षावर जाऊन बसला. राजा विक्रमने आपली तलवार उपसली आणि तो वेताळाच्या पाठोपाठ जाऊ लागला.

गणेश पुराण

सत्य युगात वसुदेवाच्या पत्नी विष्णूदेवीने मुष्टी करण्याचे काम करीत राहिल्याने ब्रह्मदेव दमून गेला. आणि जवळ येताच पेंगू लागला. झोप आली अतः तो जांभया देऊ लागला. तेव्हा पर्वतशिखरे दुमंगून जाऊ लागली व त्यांतून अग्निज्वाळा बाहेर धेऊ लागल्या. त्याला झोप लागण्याच्या सुमारास त्याचे थोडे पाणावले. तेव्हा आकाश प्रलयकाळातल्या ट्यांनी झाले, हतीच्या सोंडेसारखी पावसाची संततधार सुरू झाली, आणि चतुर्दश लोक पाण्याखाली बुडून गेले. पाण्यावर ओरेचे ओझे असल्याने त्या धरपूर कांपत होत्या. सर्वत्र प्रलय. अंधकार पसरला.

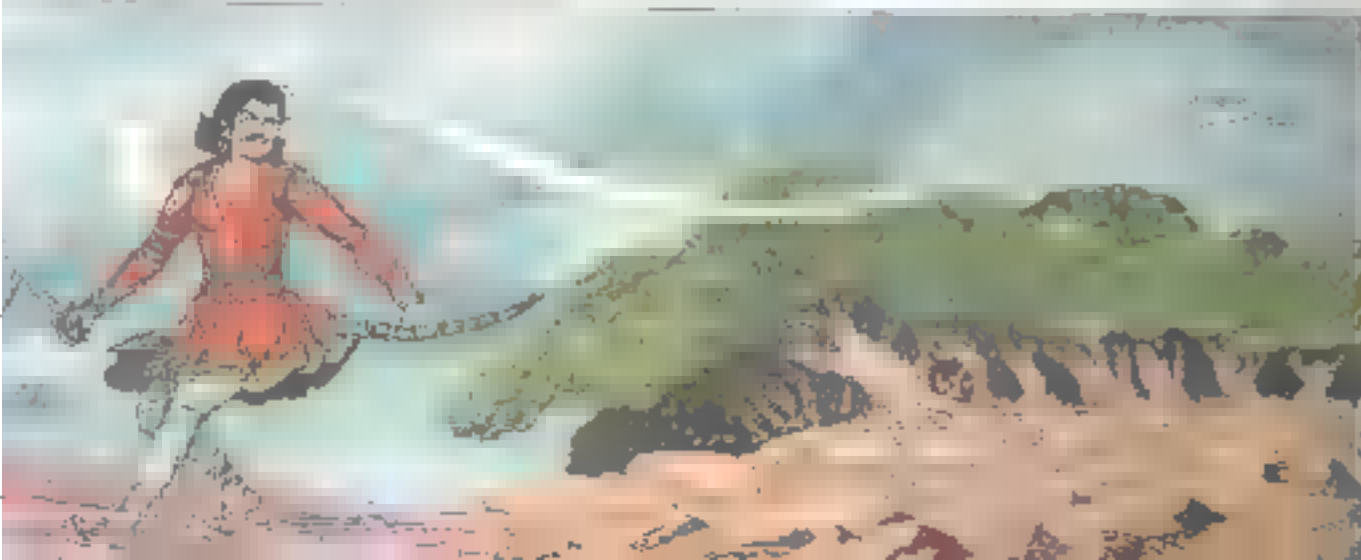
असा प्रलय सुरू झाल्यावर ब्रह्मदेव झोपला. प्रसवकाळ म्हणजे त्याची रात्र. पुन्हा कर्यांत प्रारंभ व्हावयाचे वेळ जवळ येऊन येवली, नव्या जगावर प्रकाश देण्याच्या पुण्यसमयी, सरस्वतीने वीणेच्या तारा स्वराने लावल्या, त्यावर बोट पिरवीत ती भूपाती म्हणू लागतच ब्रह्मदेवाला जाग आली.

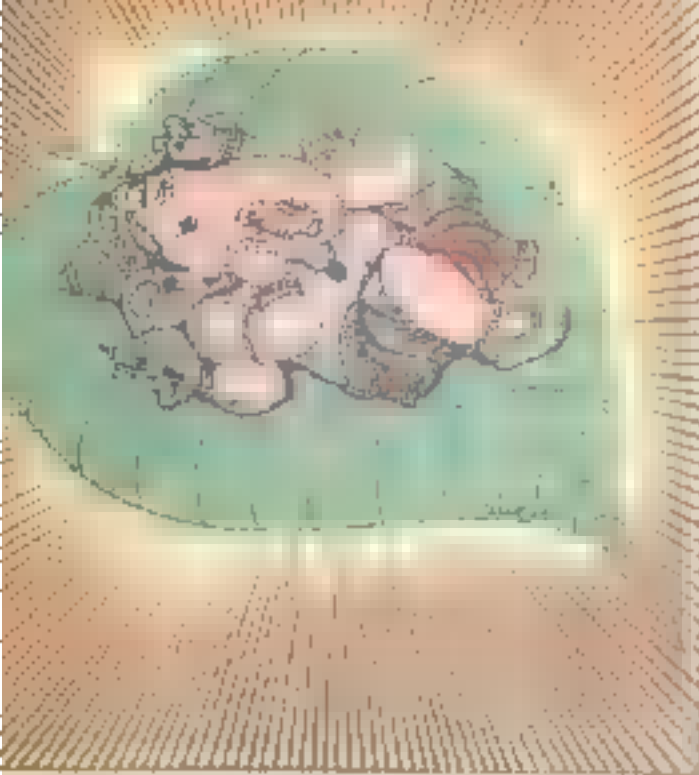
तो पश्चासन घालून व आपल्या चारही मुखांनी त्याने चतुर्विक्रम नजर फिरवून पाहिली.

खालचे सर्व जमत जलमय झाले होते. मोठमोठ्या पर्वतांवर लाटा येत होत्या, लाटांच्यावर एका जागी शुभ्र कांतिरेखा दिसत होती. त्या प्रकाशात लाटांवर तरंगत असलेल्या मोठ्या वटपत्रावर चंद्रानारखा एक सुंदर शिशू पडला होता, तो उजव्या पायाचा अंगठा चोखत असलेला दिसला.

ब्रह्मदेव हात जोडून डोळे मिटून क्षणभर ध्यानमग्न झाला. डोळे उघडून पाहतो तर त्याला विचित्र दृश्य दिसले.

तो शिशू आणखी दुसरा कोणी नसून विश्वविराट स्वरूप परब्रह्मच अस्तित्वाचे ब्रह्मदेवाला खात्रीपूर्वक वाटले. परंतु या वेळी त्या शिशूचे डोळे हलीसारखे होते व तो आपल्या लहानग्या सोंडेने आपला उजवा पाय धरून तोंडात घालीत असल्यासारखा दिसला.

हस्त सौते ग्रहादेव त्याच्याकडे आश्रय घेतल्या होऊन
पक्षास असतां पक्षाणीं तो शिशु घटपत्रासह अदृश्य
झाला, व त्या जाती मातीची एक उच [] दिसू
त्यागदी.

क्रमाक्रमाने पाषाणयुग, विशाल भूभाग व आजचा
अणि महासागर निर्माण झाले

ब्रह्मदेवाने पुन्हा सृष्टीची निर्मिती करण्याचे ठरविले, सर्व प्रथम पर्वत व गढा यांची सृष्टी व्हावी, यासाठी संकल्प करून त्याने कमंडलातून पाणी घेतले व जगतावर प्रोक्षण केले, त्यानंतर वृक्ष, वनस्पती, धान्य व खनिजाे निर्मितीसाठी संकल्प सोडला. त्यानंतर प्राण्यांची सृष्टी करतानाे सधून कामाने सर्वप्रथम समुद्रात माशांची जगाेनाेच जेवतात, कृमीकीटक व पक्ष्यांची सृष्टी केली, त्यानंतर जनावराे २००२

पानवधूत मन्त्राचें प्रयुक्त करूं इच्छासुखें पावतें असें
ज्ञानें जें

[illegible][illegible]

समुद्राच्या ताटावर ~~मारीन~~ प्राणी नरंगत
 त्यांचे ~~मारीन~~ मारीन होणे, कांही जगाच्या जगा
 जगात तर काही पदयांसाज्ये उद्धत होते.

किन्त्येक प्राणी विविध स्वरूपान निर्मिते गेले होते. काहीना डोक्याच नव्हती. तर काहीना मागचे पाय नव्हते. काहीना एकच एक पाय होता, तर काहीना तीन पाय होते. काहीना डोळे, मान येणे सर्व होते. पण तोंडच नव्हते, काहींच्या शोषकसाध तोंड होते तर काहींच्या डोक्यालाच गोपटी होती, पळ्यांना पंढूच नव्हते. काहीना चालायचे हात नव्हत. पाय नसल्यामुळे लोंढ्या आवश्यक होते.

ब्रह्मदेव त सर्वं प्राहून गौधसूत्रं गेता यः आपत्ती
 मर्जितम कुरु, मन्त्रा सुधी करी अहि हे, आतुमेने
 पदं मन्त्रा, गेता मन्त्रा, कही मन्त्रा देव देवी

चंद्रोत्था

असलेले दिसले. त्यांत एक डोके खींचे होते तर एक
मुग्याचे

पुल्य हातभर किंवा दोन्हीभर उंचीचे होते तर बायका मोठ्या हत्तीएवढ्या लडूय ताडाच्या झाडाएवढ्या उंच होत्या. काहींना पाठीला तोंडे चिकटविलेल्याएवढी होती तर काहींना चार, तीन किंवा एकच पाय होता. पोटाचाच मोठे तोंड असलेले काही कदंब आक्रमण करीत असलेले दिसले

प्राणी तोंडे वर कल्ल असहाय अवस्थेत
दीनवर्णाने ओरडत होते, ब्रह्मदेवाची निंदा करीत
असल्यासारखे तडफडत, भादळआपट करीत
असल्यासारखे दिसत होते

एक हातभर उंचीचा माणूस ताडाएवढ्या वि-
धिकृत आकृतीच्या बाईकडे बोट दाखवून
आक्रामकपणे पाहत ओढत होता. "अरे ब्राह्मदेव
मी अशा बायकोसह संसारत्याग करून तर-
जाणार?"

विदूत आचारवाते ॥१॥ लोक आक्रोश कल्प
 एत ब्रह्मदेवाची निंदा करित होते - "अरे ॥१॥ डोक्यां
 असूनही खरे डोकेंच नसलेल्या च डोक्यांत मेंदू
 नसलेल्या ब्रह्मदेवा! आमची अशी सृष्टी कां केलीस
 रे ?"

तो सूर्य अप्रवेश ऐकून ब्रह्मदेवाची चारही बाँकी
गर्बकन फिरल्यासारखी झाली, आटही डोळ्यांना
अंधेरी आल्यासारखे झाले, ब्रह्मदेव किंर्त्तव्यमूढ
होऊन सरस्वतीकडे पाहू लागला. त्याची चारही तोंडे
पांढरी फड पहलेली पाहून सरस्वती स्मित कल्प
त्याच्याकडे पाहू लागली. पण बोलली नाही.

“असं कां वो ज्ञातं? नियमितपणे सुद्धीची कार्ये
चालू करूयात यासाठी मी मुन्सिफालय वरूनच लगे
चांदोबा

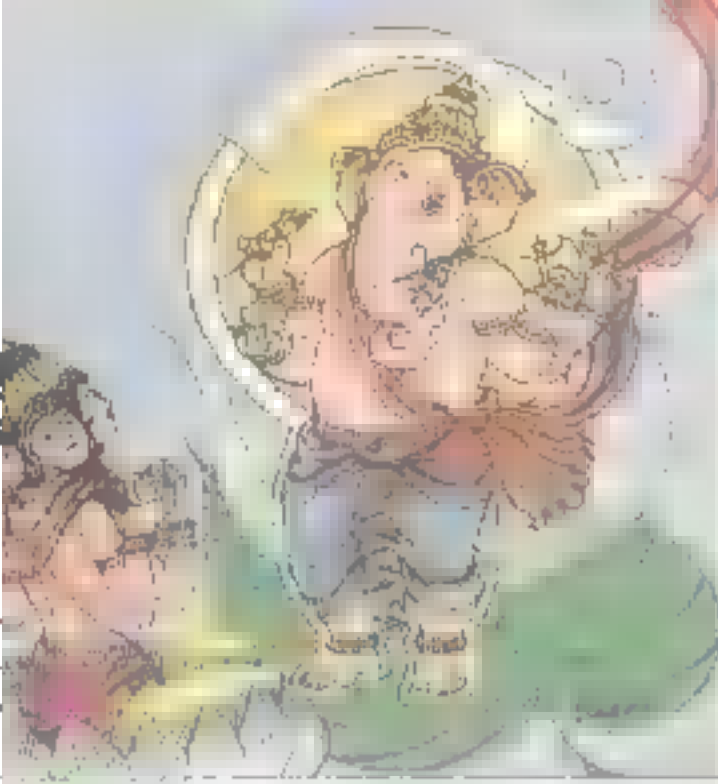

सृष्टीची पुनर्रचना सुरू केला होती ! मग अरं कां कां
 व्हावं ?" असे स्वतःशीच मोठ्याने बोलत ब्रह्मदेव
 चारही डोक्यांनी वर आकाशाकडे ~~उचलून~~ जोराने
 म्हणाला, त्याचा तो आवाज दशदिशांत दुमधुमला.

फिकर्तव्यमूढ अचेर्यंत चारीमाजूला पहात
असलेल्या ब्रह्मदेवाला एक अत्यंत उज्ज्वल मूर्ती
दिसली. त्या मूर्तीला हतीचे [] होते, चार हातांत
क्रमाने पाश, अंबुश, कलश व परशू धारण केले होते
त्या गजाननाने । पूर्णांचंद्रासारखी त्याची सीम्य कांती
होती. त्याच्या खांद्यावरचे पांढरे शुभ्र उपरणे
आकाशांत फडफडत होते.

तेव्हां सरस्वतीने आपल्या वीणेवर 'ऑंकार' नाद केला. सरस्वतीची चोटे वीणेवर चालू लागली व नादनामज्झिया रागाचे स्वर आरंभतात तरजू लागले. नंतर ते भरव रागांत बदलून हंसध्वनि रागांत प्रवेश करतं झाले. गजानन रूपात ब्रह्मदेवाला त्या मूर्तीचा

જાનેવારી ૨૦૦૨

साक्षात्कार झाला वटपत्रावर ती बालगणेशाची मूर्ती अभयहस्ते उभी राहून ब्रह्मदेवाला अभयदान दान देत होती. त्या मूर्तीच्या चौकट शरद पीठिकाच्या चांदण्यासारखे ज्योतिर्बलय होते.

ब्रह्मदेवाचे हात आपोआप जोडले गेले व तो म्हणाला, - "प्रभो, या अद्भुत स्वरूपांत तू कोण आहेस? तुला ओळखू न शकण्याइतका मी अज्ञानी आहे. म्हणून आता अनुग्रह करा!"

"बाबा रे, ब्रह्मदेवा ! संकल्पापाठोपाठ विकल्प येत असतो. त्यालाच विघ्न म्हणतात, विघ्नांचे हरण करून संकल्पपूर्ण करणारा मी विघ्नहर्ता आहे! विघ्नांचे नायकत्व करणाऱ्या चिकल्यांचा मी माझ्या परशूने नाश करून प्रत्येक काम पूर्णकुंभचत यशस्वी यशारा मी विघ्नविनायक आहे! पृथ्वी, आप, तेज, वायु व आकाश नावाची जी पंचमहाभूते आहेत त्या भूतगणांचा अधिपती मी गणपती आहे! आहार ज्ञानेवारी २००२

धान्याची पिके नष्ट करणाऱ्या मद्रोनसत हत्तीसारख्या विघ्नांना मी आपल्या अंकुशाने आपल्या कावूंत ठेवून आपल्या पाशांने बांधून ठेवतो. म्हणून तू मला विघ्नहर्ता गणेश या नांवाने हाक मारीत जा!" विघ्ननायक गणेशाची अशी गंभीर बाणी आली.

तेव्हा ब्रह्मदेव म्हणाला - "हे विघ्ननाश गणाधिप ! माझ्या सृजनशक्तीला अशी भयंकर विघ्ने का आली? ही सर्व सृष्टी अशी विकृत का झाली? सृष्टी कशी होईल हे सांगण्याचा अनुग्रह करा!"

"विघ्नांची तुला असावी म्हणूनच हे सर्व झाले वटपत्रावर बालगणेशीरूपे प्रगट झालेला मीच तो वटपत्रावामी गणपती होतो. न्यायकी तू माझ्याविषयी काहीच विचार केला नाहीस. माझा विचार म्हणजेच विघ्नाविषयी प्रथमच सावध राहण्याचे ज्ञान अयणे होय ! ते ज्ञानस्वरूपच मी आहे! ब्रह्मदेवापासून सर्व प्राणिमानोपचंत प्रत्येकाने कार्याभि करण्यापूर्वी निर्विघ्नपणे कार्यासिद्धी व्हावी यासाठी योग्य ती सावधगिरी व ज्ञान ठेवणे आवश्यक आहे ! हत्ती पाच ठेवण्यापूर्वी जमीन आपले यजन पेलण्याइतकी धड आहे नाही हे पाहतो. प्राण्यांत आपल्या आक्रमणहत्तकाच हत्ती हा प्राणी थोर बुद्धीचा असतो. हत्तीसारखी बुद्धी असामी ही सूक्ष्म देण्याच्या हेतूनेच मी गजानन रूप धारण केले आहे. तू झोपला होतास तेव्हा सोमवासुर नांवाच्या राक्षसाने तुझे चारी वेद चोरून नेऊन समुद्राच्या बुडजवळ लपवून ठेवले. विघ्नने मत्स्यावतार धारण करून त्या राक्षसाचा तंहर केला आणि मी वटपत्रावर पड्डळले असताना माझ्याजवळ आणून ते वेद ठेवले. ते वेद आणि सृष्टीची कार्ये चालू ठेव. हे घे," असे सांगून विघ्नहर्ता गणेशाने ब्रह्मदेवाला वेद दिले.

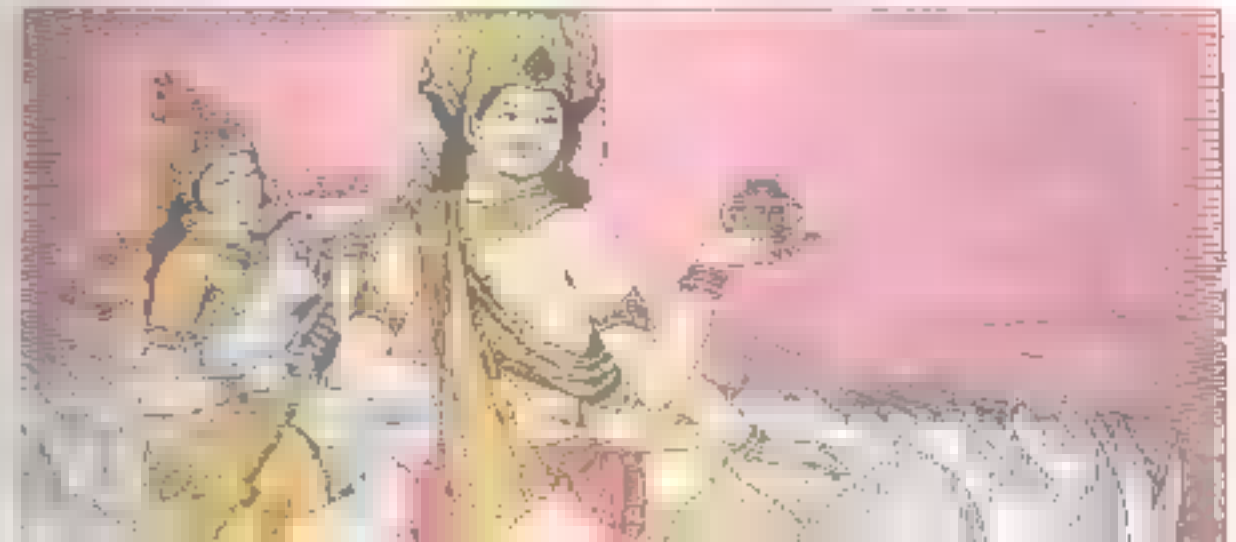
ब्रह्मदेवाने ते घेतले व परमानंदाने विघ्नहर्त्याचे स्तवन करू लागला - "विघ्ननाश गणनायका! सृष्टीची रचना करण्यापूर्वी तुझे स्मरण करून आणि हृदयपूर्वक तुझे पूजन करून मी विनवितो की माझ्या हातून कार्याभि व्हावा, असा पर वेण्याचा माझ्यावर अनुग्रह करा ! आणि ही जी विकृत रूपांत सृष्टी झालेली आहे ती पुन्हा सुस्वरूप व्हावी असं कांक्षितरी करण्याची कृपा करा!"

विघ्नहर्त्याच्या कृपेने आतांपर्यंत झालेली, व विकृत रूपांत असलेली सृष्टी अणार्घ्यांत तरळ आली. तेव्हा विघ्नहर्ता गणेश म्हणाला - "अरे ब्रह्मदेवा! तुझ्या या वक्र सृष्टीची वक्रता मी तुकडे तुकडे करून टाकली म्हणून मी वक्रतुंड झालो. या वक्रतुंडाचे स्मरण करून कोणतेही कार्य केल्यास ते कार्य यशस्वीच तू माझे स्मरण करून तुला अशी सृष्टी करावयाची असेल तशीच करा. सृजन ही एका फला आहे. ती कला कोणत्याही प्रकारे बांधकडीतिकडी व होना तू निर्मिलेले जग हे कलेचे सत्स्वरूप म्हणूनच दिसेल, तू सृष्टी केलेल्या जगतात सुरवातीला माझी पूजा करून कोणी कार्याभि केला तर मी त्याला पर्वत व त्याची विघ्ने

दूर करीन व त्याची संकल्पसिद्धी व्हावी म्हणून मी सिद्धविनायक या नावे ओळखला जाईन. सर्व गणांचा अधिपती होऊन गणपती या नावे शिवपार्वतीचा पुत्र म्हणून अवतार धारण करीन!" असे सांगून व ब्रह्मदेवाला आशीर्वाद देऊन गजानन अंतर्धान पावला.

सरस्वतीने मैत्री रागत सर्व आकाशात पुलकित करून टाकणारे वीणवरचे स्वर काढले.

ब्रह्मदेव - "विघ्नाशो गणाधिपय नमः!" म्हणाला आणि त्याने सृष्टीचा आरंभ केला. सृष्टी पूर्वापेक्षा जास्त सुंदर निर्विघ्नपणे होऊ लागली. उच्च हिमाच्छादित शिखरांसह सुंदर पर्वत, अमृततुल्य जलपायन करणाऱ्या नद्या, मनोहर वने, विविध बाहुल्यांसारखे सुंदर प्राणी, शरीर सौंदर्य असलेले यत्नवान व मेधावी मानव, यांची सृष्टी होऊन सर्व जग ब्रह्मदेवाच्या कलेचे प्रतीक झाले. वाग्देवी सरस्वतीने आपली सुमधुर संगीतासारखी बाणी प्राण्यांना प्रदान केली. जीवजंतूंनी पृथ्वी व्याप्त होऊन अधिक सुंदर दिसू लागली. पारंग्यांच्या आधारे परसणाऱ्या वट-वृक्षासारखे सर्व जग वाढू लागले.

पण शापाच्या परिणामामुळे राजा तिला ओळखत नाही. शकुंतलेची राजाने भेट दिलेली अंगठी, नावेतून नदी पार करताना पाण्यांत हात बुडविताना हरवते.

शकुन्तलेला खूप दुःख होते. पण तिची आई मेनका तिला घेऊन जाते. शकुन्तला जंगलात एका मुलाला जन्म देते.

एक दिवस एका कोळ्याला एका भाशाच्या पोटांत एक अंगठी सांपडते. त्याला राजाकडे आणताना, अंगठी नवितल्याबरोबर राजाला शकुंतलेची आठवण येते. त्याला पश्चाताप होतो. ■■■ शकुन्तला कुठे आहे? आपण शकुन्तलेवर केलेल्या अन्यायाच्या आठवणीने राजा दुःखांत दिवस ■■■ असतो

एक दिवस काश्यप ऋषींच्या आश्रमांत गेला असताना, सिद्धाच्या छात्र्यांशी खेळणाऱ्या छोट्या मुलाला पाहून राजाला आश्चर्य वाटते.

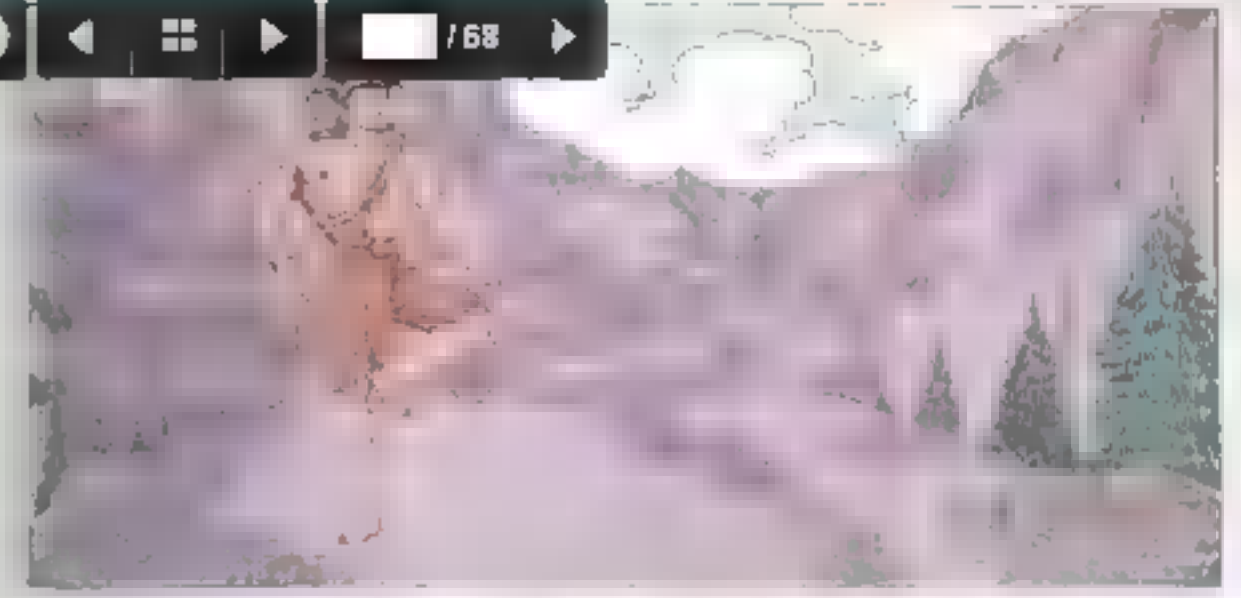
शकुन्तलेला भेटतो, आणि ते सुखाने राहू लागतात.

त्यांचा मुलगा भरत हा पुढे फार मोठा राजा बनतो. त्याच्या नांवाने आपला देश भारतवर्ष म्हणून ओळखला जातो.

■■■ गोष्टीचा शेवट करताना म्हणाले, "एका थोर जर्मन कवीने काय म्हटले आहे ते तुम्हाला माहिती आहे का? ते त्याने म्हटलेय:

तुम्हाला जर नारण्याचा आनंद लुटायचा असेल आणि परिपक्व वयाची फळ चाखायची असली, तुम्हाला अशी एखादी मोहक गोष्ट हवी असेल की जिच्यांत मोहिनीचे आकर्षण आहे, तुम्हाला जर पृथ्वी व स्वर्गाचे वर्णन करायचे असेल, ■■■ एकाच शब्दांत सांगतो.

"शकुन्तल ■■■ तुमच्या सर्व इच्छा पूर्ण होतील."

देवी भागवत

त्वष्ट्र प्रजापती ■■■ स्वामध्ये श्रेष्ठ होते. यांनी थोर ■■■ त्यांना इंद्राच्या मत्सर वाटत होता, म्हणून त्यांनी तीन मत्सरकांच्या विश्वरूपाची निर्मिती केली. विश्वरूप जरा माटा होत गेला तरी त्याची ■■■ जिणे निरनिराळी कामे करत सांगती ■■■ पाहून मुनिजन त्याची लक्ष प्रशंसा करीत असत, तो ■■■ तोडाने बंदपट्टण करीत असता तर दुसऱ्या तोडाने ढाक पीत असे. तिसऱ्या मत्सरकाने जिच्यांत होणाऱ्या सर्व वस्तूंचे निरीक्षण तो करीत असे.

विश्वरूप पांचअंगीच्या मध्यांत तप करू लागला. एकाच पायावर उभा राहून शरीरामध्ये पाण्यात, व उन्हाळ्यात अंगीच्या मध्ये, काहीही न खाता पिता तो तपस्येत मग्न होता. तेव्हा इंद्राने ते गव्ये काढी पाडिले, तेव्हा त्याला काढले की स्थान

इंद्रपद (जकक्यासाठी ही तयारी सुरु आहे). इंद्राने ■■■ तपस्येचा भंग करण्याचा निश्चय ■■■ त्याने अप्सरांना पाठवत. परंतु त्यांच्या शृंगारिक हावभाव्यांचा काहीही उपयोग झाला नाही. त्या इंद्रलोकीं परत गेल्या. त्यांनी सांगितले की विश्वरूपाच्या तपस्येचा भंग करणं त्यांच्याने शक्य होणार नाही.

तबाने पालवला विश्वरूपाचा अंत करण्याचा निर्णय घेतला. आपण हे केवढे थोर पाप करणार आहोत याचा त्याने विचार देखील केला नाही. तो विश्वरूपक सक्त होऊन विश्वरूपाकडे गेला आणि त्याच्यावर त्याने आपल्या वज्रायुधाचा प्रयोग केला.

त्वष्ट्राने तेव्हा समजले की इंद्राने त्याच्या पुत्राकडे इत्यादी केली आहे, तेव्हा तो अतिशय मत्तपणा, त्याने अध्वरंग मंत्रांचा उच्चार करीत अंगी

प्रज्वलित केला. त्यांतून ~~आपल्या~~ होत होत एक पुत्र उत्पन्न झाला. त्याला पाहून त्वष्ट्रने प्रीति झाली. "तुझे नांव वृता राहील, इंद्राने ~~आपल्या~~ यज्ञायुधाने तुझ्या थोरल्या भावाचा वध केला होता. त्या इंद्राचा अंत करण्यासाठीच तुझा जन्म झाला आहे. काम योग्य रीतीने करायला हवं."

वृतासाठी त्वष्ट्रने वेगवेगळ्या प्रकारची अस्त्रे निर्माण केली आणि त्याच्या स्वाधीन केली. त्याला रथ दिला, आणि एका सुमुहूर्तावर, ब्राम्हणांच्या आशिर्वादासहित वृताना इंद्राचा वध करण्यासाठी पाठवले.

ही बातमी कळताच मुनी, यक्ष, आणि देवदेवता धावत गेले. त्यांना पळताना पाहून इंद्राने आपल्या सेवकांना आज्ञा दिली, "रुद्र, आदित्य, वसू आणि दिग्पालकांना विमानांत बसून युद्ध करायला येण्यासाठी बोलावा."

असं म्हणून इंद्राने बृहस्पतीलाही आपल्या हत्तीवर बसवले आणि तो युद्ध करायला निघाला. त्याच्या पाठोपाठ देवताही आपापली अस्त्रे घेऊन निघाल्या. वृताने आपल्याबरोबर दानवसेना नेलेली होती. दोन्ही गैऱ्ये मानसमत्तोंवरच्या उत्तरेस जसलेल्या पर्वतावर समोरासमोर भिडली.

हे युद्ध शंभर वर्षे सतत चाललेलं होतं. त्यामुळे सर्व लोकांवर त्याचे परिणाम होत राहिले. प्रथम वरुणदेवाने युद्धातून पलायन केले. नंतर ओळीने यापुगण, यम, कांतिर्हीन अग्नी, एक-एक करत सर्वजण पळून गेले. शेवटी इंद्रालाही पलायन करणं भाग पडले. सत्या देवतांच्यावर विजय प्राप्त केल्यानंतर वृत आपल्या पित्याकडे परत आला. त्याने पित्याला ~~आपल्या~~ केला आणि म्हटले, "सगळेच्या सगळेजण भिअून पळून गेले. ते सगळेच अगदी खूप भेदलेले होते, म्हणून मी त्यांच्यापैकी कुणालाच मारलं नाही. इंद्रही धूम पळत सुटला. म्हणून मी त्याचा हत्ती पकडून आणला आहे. हा हत्ती आपण घेत म्हणून स्वीकारवा, आणि आता यानंतर काय करायचे त्याचा कृपा करून मला आदेश द्या, कोणतेही कठीण काम करण्यासाठी मी तयार आहे."

आपल्या पुत्राची ~~आपल्या~~ पाहून त्वष्ट्र अतिशय संतुष्ट झाला आणि म्हणाला, "पुत्रा, तुझा पराक्रम असाभाष्य आहे. आता मी ताठ मानेने सगळीकडे मोठ्या अभिमानाने जाऊ शकतो. माझी मनोवेदना आता संपली आहे आणि माझे जीवन सफल झाले आहे. माझ्यात ~~आपल्या~~ जरादेखील अस्वस्थपणा राहिलेला नाही. आता याच्यानंतर काय करायचे नेही मी तुला सांगतो. लक्षांत ठेव,

इंद्रावर कधीही विश्वास ठेवू नकोस, तो अतिशय लबाड आहे, आणि कांहीही करण्यास तो लागूच पाहणार नाही. ब्रम्हाची तू तपस्या कर. अमरत्व प्राप्त कर. आणि नंतर इंद्राचा संहार कर. त्या दुष्टाने दिनचर्या हाडून गुवाला भायने आहे, आणि ने मी कधीच विसरू ~~आपल्या~~ नाही. त्या इंद्राचा अंत केल्यानंतरच माझ्या मनाना खरी शांती लागेल." वृतने पित्याकडून अनुमोदन घेतले आणि संतापून ~~आपल्या~~ आवेशाच्या भगत तो गंधमादन पर्वतावर गेला. त्याने नंगेत स्नान केले. सर्व प्रकारचा आहाराचा त्याग केला, योगाचे ~~आपल्या~~ केले आणि तो ~~आपल्या~~ तपस्येत तीन झाला, सारं मुनीगण देखील ~~आपल्या~~ धोर तपस्येची स्तुती ~~आपल्या~~ सांगले. त्यांच्या तपस्येने सतुष्ट झालेल्या ~~आपल्या~~ प्रत्यक्ष दर्शन देऊन म्हटले, "आता तपस्या पूर्ण कर. विचार, तुला ~~आपल्या~~ हवंय?"

वृताने हात जोडून ब्रम्हाला सांगितले, "भगवन्, मला इंद्रपद मिळाल्यावर मी अतिशय आनंदित झालो आहे. ~~आपल्या~~ आपले दर्शन लाभले हे भाग्य त्यापेक्षाही मोठे आहे. आता मी घन्य झालो आहे. आपण मी मागेम तो वर देणार असात तर असा वर द्या, की ज्यामुळे मी अमर वधूं शकेन, कोणत्याही तोंखंडी, लांकडी, कोमल किंवा फठोर वस्तूने, कोणत्याही शस्त्राने मला कुणी मारू ~~आपल्या~~ नाही. जसेजसे युद्ध तीव्र व गंभीर होत जाते, तशीतशी माझी शक्ती वाढत राहील, असा मला ~~आपल्या~~ द्यावा."

त्याने मागितलेला हा ~~आपल्या~~ ब्रम्हाने त्याला दिला व ते तिथून पळत गेले.

वृत मोठ्या प्रसन्न मनाने आपल्या पित्याकडे आला, जे कांही घडलं, ~~आपल्या~~ त्याने सविस्तर सांगितलं. चांदोबा

"पुत्रा, तुझे सदैव मंगल होवो. तुझा थोरला भाऊ विश्वरूप याचा ~~आपल्या~~ करणान्या त्या युद्ध पायी इंद्राचा वध ~~आपल्या~~ तू अवश्य करू शकशील. निर्भय होऊन पुढे हो."

आपल्या पित्याच्या आज्ञेनुसार इंद्राचा वध करण्यासाठी वृत रथात बसला आणि बरोबर मोठी सेना घेऊन युद्ध करायला निघाला. आणखी एकदा वृतबरोबर युद्ध करण्यास इंद्राला यावे लागले.

इंद्र व वृतमधे भीषण युद्ध झाले. हे युद्ध दीर्घकाळ चालत राहिले होते त्यांत शेवटी इंद्र पराभूत ~~आपल्या~~ आणि अनाथ झाला. वृताने अमरावतीला जाऊन तिथली सारी संपदा त्याने घेतली.

अपला मुलगा स्वर्गाचा राजा झालेला पाहून त्वष्ट्र फारच आनंदित झाला. देवता इतरत्र जाऊन राहायला लागल्या. देवनागी आता राक्षस गंगरी

झाली होती. देवांनी शिवाला आपली दुर्धशा सांगितली. त्यांनी शिवाला सांगितले, "आम्ही आपल्याला शरण आलो आहोत. आम्हाला अश्वि वाचवा."

शिवाने सर्व देवांना लहजपणे सांगितले, "आपण ब्रम्हाला यशेक घेऊन विष्णूच्याकडे जाऊ या. फक्त त्यांच्याकडे वृताला मारणारी शक्ती असेल."

सर्व जण मिळून वैकुंठाला गेले. त्यांना पाहून विष्णूने विचारले, "सर्वजण एकत्र इथे आला आहोत. काय घडलंय?"

देवांनी त्यांची कथा सविस्तर सांगितली. तेव्हा विष्णूने त्यांना असं सांगितले, "तुमच्याकडे जे काही संकट आलेलं आहे, ते मला माहील आहे. तुम्ही इंद्र व वृत् यांच्यामध्ये स्नेह प्रस्थापित करा. मी वज्रायुध घेऊन अवश्य राहीन व तुम्हाला मदत जाईलचारी २००२

करेन. सर्वांच्या इच्छा पूर्ण करणारी जगन्माता आहे, तिची प्रार्थना करावं तर ती आपल्या योगमायेने तुम्हा सर्वांना मदत करेल. तिच्या मायेच्या प्रभावाखाली वृत् चेईल, आणि इंद्राच्या हातून मात्ता जाईल. तुम्ही सर्वांनी तिच्या मदतीने वृताला मारा."

सर्व देव कल्पवृक्षांनी मालेल्या मेरुपर्वतावर गेले. तिथे सर्वानी महादेवीचे ध्यान केले. महादेवीकडून मदतीची याचना करण्यापूर्वी आपल्या स्वस्तिर चर्चन करून त्यांनी म्हणले "देवीमाते, आपण यापूर्वी महिषासुर, शुंभ, निशुंभ आणि इतर राक्षसांना भालाने आम्हाला मदत केलेली आहेच. माते, हा वृत्देखील यापूर्वी आपला रात्र असला पाहिजे. नाहीतर आमच्यासारख्या देवीभक्तांच्यावर तो असा हिंसाचार करतो आहे?"

त्याच्या स्तुतीने होऊन देवीने तीन नेत्र, चार हात, दिव्यांश, रंगित सुंदर वस्त्रे व अनेक आभूषणे अंगावर आहेत अशा स्वल्पांत त्यांचा दर्शन दिले. त्यांना मदत करण्याचे वचन देऊन देवी अंतर्धान पावली. देवांनाही पल्लसंतोष झाला. वृत् आणि इंद्रामध्ये स्नेह निर्माण व्हावा म्हणून त्यांनी काही मुनीनांना वृत्ताकडे धाडले.

वृत्ताला भेटून मुनींनी त्याला सांगितले, "वृत्, तू अवश्य एक अतिशय खोब व्याप्ती आहेस. इंद्राबरोबरील महान मानकाल, अशा स्थितीमध्ये तुमच्या डोक्यात जे देवीपूजेसाठी ठेविले जातं त्या वृत् पिळगे होईल. तुम्हाला लक्षात घ्या, तुमच्याशी मैत्री करण्यास इंद्र उत्सुक आहे. तुम्हालाही करून घ्यायला येईल. तुम्हा दोघांच्यात

मध्यस्थी करायला आम्ही मुनी आहोतच."

त्यावर वृत् म्हणाला, "तुमच्याबद्दल माझ्या मनांत असा श्रद्धा आहे. आपली इच्छा मी अव्वलवार नाही. पण ब्रम्हहत्या करणाऱ्या पारी इंद्रावर मी कसा विश्वास ठेवू शकेन?"

त्यावर मुनी म्हणाले, "घाण्याला पापाची शिक्षा अवश्य मिळते. ब्रम्हहत्या व मंदिराग्राशन या अपराधांला प्रायश्चित्त हा आहे परंतु मैत्रीदोहासाठी कोणतेही प्रायश्चित्त नाही. म्हणून इंद्राची आणि तुमची खरोखर मैत्री जुळवी, तर तुम्ही दोघेही त्या चंप्ताने चांघत जाऊ."

"ओल्या किंवा कोरट्या वस्तूने, वगळी किंवा लांकडी वस्तूने, दिवसा किंवा रात्री, कोणत्याही देवाने, किंवा त्याचा राजा इंद्राने, मला मारता कामा नये. हे जर मान्य असतं तर आम्ही दोघे मैत्री करू." वृत्ताने सांगितले.

मुनींनी हे वतमान इंद्राला सांगितले. इंद्राने या सान्या अटी मान्य केल्या. इंद्राने अशीला स्वाक्षी ठेवून नेव्हा वचन दिले, तेव्हा वृत्ताने इंद्राशी मैत्री केली.

दोघेही एकामेकांना प्रेमाने भेटले आणि एकत्र हिंदूफिर लागले. समुद्रविज्यावर आणि नंदन-

वनात एकत्र जात होते. आता वृत्ताच्या इंद्रावर विश्वास बसला. परंतु इंद्राच्या मनांत वृत्ताला मारण्याचा बेत होता.

एका संध्याकाळी इंद्र व वृत् समुद्रकांडावर फिरत होते. अन्ता रावही नव्हती व दिवसही नव्हता. त्याशिवाय दुत एकटाच होता. इंद्राला वाटलं की वृत्ताना मारण्याला ही येळ योग्य आहे. त्याने विष्णूचे स्मरण केले. ध्यान लावले, विष्णू आले व त्यांनी अवश्य होऊन वज्रायुधामध्ये प्रवेश केला. इंद्राने समुद्राचा फेंस पाहिला. तो ओलाही नव्हता किंवा कोरडाही नव्हता. तो फेंस कोणतेही गल्ल होऊ शकत नव्हते. इंद्राने मनःपूर्वक देवीचे ध्यान केले. देवीने आपला अंश समुद्रफेंसात मिसळला. इंद्राने आपले वज्रायुध समुद्रफेंसाने झांकले आणि वृत्तावर जोराने फेंकले. त्या आघाताने वृत्त जमिनीवर कोंसळला आणि तिथल्यातिथे मरण पावला.

शत्रूच्या भीतीतून मुक्त झालेला इंद्र अमरत्व-नीला परतला. मुनीजनांच्या स्तोत्रपठणाच्या कार्य-क्रमाने महादेवीचा उत्सव साजरा झाला. नंदन-वनात देवीचे एक अतिशय रमणीय मंदिर बांधले व त्यात देवीच्या मूर्तीची प्रतिष्ठापना केली गेली.

एकी

सुकर्म नांवाच्या एक महात्मा, सुद्धस गांवाच्या आपल्या शिष्यांकरेण देशभर हिंडत होता. सूर्यास्ताच्यावेळीं ने दोषेक्षण निरंजनवर नांवाच्या एका गांवात पोचले. त्या रात्री तिथे मुक्ताम करता या उद्देशाने ने एका धर्मशास्त्रेकडे गेले.

जेव्हा गुरुशिष्य धर्मशास्त्रेत पोचले, तेव्हा आंतून उतरडाओरडा ऐकू येत होता. एक ठणाकट पुरुष एका बारा वर्गाच्या मुलाला पकडून बेलाने मारत होता. या दोघांनी आंत डोकावून ते दृश्य पाहिले तेव्हा त्यांना फार चाईट वाटले.

नंतर त्यांनी चाविषयी जर चौकशी केली तेव्हा त्यांना कळले की तो मुलगा त्या दिवसापर्यंत त्या मनुष्याच्या घरी काम करीत होता. त्या मुलाला त्या घरांत काम करणे आवडत नव्हते, म्हणून कुणाला न सांगता तो घरातून पळून आला होता. त्याला ते घर नरकासमान वाटत होते. त्याला कोणी नातलग नव्हते, म्हणून तो त्या धर्मशास्त्रेत राहायला आलेला होता. त्या बलदंड पुरुषाने त्या

मुलावर एक किमती हार चोरल्याचा आरोप केला. धर्मशास्त्रेत येऊन या अन्वयावरून त्याने या पोराना मारायला सुरवात केली. तो मुलगा कळवळून सांगत होता त्याने ही चोरी केली नव्हती. त्याने पुन्हा त्याच घरी कामाला सुरवात करावी म्हणून हा त्या मालकाचा डाव होता.

त्या मुलाला अशा प्रकारे जोराने मारहाण केलेली पाहून धर्मशास्त्रेत उतरलेल्या लोकांना फारच चाईट वाटले. त्या मुलाला सोडवण्यासाठी त्यांच्यापैकीं कुणीही पुढे आले नाहीत.

त्या मुलाला ही मारहाण सहन होईना. कांही दुसरा उपाय न सुचल्यामुळे, त्याने गंगा गांवाच्या एका इतमाचे पाय धरले. आणि आपल्याला वांचवावे म्हणून तो त्याला विनवू लागला. गंगादेवीत चांगला घटपुष्ट होता, उंच, तगडा होता. पण गंगाने त्याच्याकडे सरळ दुर्लक्ष केले. त्याने बेपर्वाईने त्या मुलाला मागे ढकलून दिले आणि म्हणाला, 'मला काय गरज तुला वांचवण्याची?

ने माझे काम नाही. पाहिजे तर कोतवालाच्या चावडीत तक्रार कर.'

तिथे एक दुबळा, हडकुळा असा पुराणिक नांवाचा गृहस्थ हे सगळे पाहत होता. त्याला राग आला आणि तो त्या वोंडगा इतमाला म्हणाला, 'हा करतला न्याय? जर खरोखरच तुमचा हार हरवता असेल तर जा आणि कोतवालीत तक्रार करा. या मुलाला तुम्ही गुरासारखं मारलंत, तुम्हाला काय वाटलं? सोडून या त्याला अमोदर!'

त्या वोंडगाट माणसाने त्या पुराणिकाकडे वळून पाहिले नि म्हटले. 'अरे दुबळ्या, तुला जिपंत राक्षसचंय की नाही?' आणि त्याने पुराणिकाला असा जोरदार दिला, की विचारा पुराणिक जमलेल्या लोकांच्यावर जाऊन कोसळला.

जिरेदेखील पुराणिक त्या मुलाला वांचवण्यासाठी तिथे जमलेल्या लोकांना विनयत होताच, पण कुणीही त्याच्या चाजूला आले नाहीत.

शेवटी या गुरुशिष्यांनी सांगितल्यावरून त्या धर्मशास्त्रेचा मालक पुढे सरसावला आणि त्याने शिष्यांना बोलावले. त्या मुलाला आणि त्या बलदंड, मारकुट्या माणसाला त्याने शिष्यांच्या स्वार्थीन केले. तोपर्यंत रात्र झाली होती. त्या रात्री गुरु व शिष्य तिथेच राहिले आणि दुसऱ्या दिवशी सकाळी पुढे निघाले.

वाटेन शिष्य सुद्धस याने आपले गुरुजी सुकर्म यांना विचारले, 'गुरुजी, धर्मशास्त्रेत जे घडले त्यामुळे माझ्या मनाला फार वास झाला. एक दणाकट माणूस एका लहान मुलाला मारतच होता आणि तिथे उपस्थित असलेले सगळे लोक निमृदपणे पाहत उभे होते. कुणीही त्या मुलाला वांचवायला आले नाहीत. खरंच, त्यांचा स्वभाव किती शुद्ध आहे!'

सुकर्म महात्मनने म्हटले, 'तू पहिल्यांदाच दृश्य पाहतो आहेस म्हणून तुझ्या मनाला याचा होतो आहे जेव्हा कुणा माणसाच्या

आयुष्यांत एखादी घटना घडते. तेव्हा त्या माणसाची त्यावर काय प्रतिक्रिया होते. त्यानंतर त्या माणसाच्या व्यक्तिमत्त्वाचा अंदाज लावणे शक्य होते. प्रत्येकाला मनांतून शिती वाटत असत की त्याचा परिणाम आपल्यावर होऊ नये म्हणून. याचं मूळ कारण एकीचा अभाव हेच आहे. गंगामधें त्या वांडगट इतमाशी सामना करण्याचे शारीरिक बळ होते. त्याला वाटत असत तर तो त्या मुसाला त्या माणसापासून वांडवू शकला असता, परंतु त्या घटनेचा त्याच्यावर कांहीही प्रभाव पडला नाही कारण त्याच्यात संवेदनाक्षम मन नव्हते. माणुसकी नव्हती. पुराणिकांच्यामधें रोमरोमांत माणुसकी भाजेली होती. त्या त्यांच्या वांचण्यामासाठी तो तडफडत होता. पण त्याच्यामधे शारीरिक बळ नव्हते. तिथे ते लोक होते, ते सगळे एकत्र झाले असले, तर त्यांच्यात आपोआप शक्ती उत्पन्न झाली असली. परंतु दूर्दैवाची मोष्ट अशी की ते सगळे एकत्र झाले नाहीत, होऊ शकले नाहीत."

"यावर कांही उपाय नाही का, गुडजी?" शिन्धाने पृच्छा केली, गुरुजींनी स्मितहास्य करीत म्हटले, "का नाही? त्याचा उपाय अवश्य आहे की आता एक गोष्ट सांगतो ती नीट लक्षांत ठेव

फार फार वर्षांपूर्वी दहशतवादी काशीयत्रेला मिश्राले जर्मन-रुसियन नेम डाकुने अडवले. त्यांना मुला वाडवून घेऊनले. त्यांना घनजावले त्या माणसाच्या आपल्या सरदाराकडे घेऊन आले. त्याला मात्र कलेच्यामधें एक बुद्धिमान गृहस्थ होता त्याला परिस्थितीचा अंदाज आता येता. त्यांनी गाऊ लागला. डाकुंना वाटले, सार्थकता येत नाही, गाऊ दे! त्यांत आपलं काय बिघडतय? त्या गाण्याचे शब्द असे होते की तीन, तीन, मिळून नऊ होतात. तो बुद्धिवंत आपल्या सहकाऱ्यांना गाण्यातून मुचकत होता तो अर्थ इतरांच्या लक्षात आला. त्या काय, तिघांतिघां पांचकलेगी एकेका चोराला घडू घटले. त्यांनी त्यांचाच याचकले होता, त्याने डाकुंच्या हातांतले सुरू काढून घेतले आणि जंगलांतल्या वेतांचे दोर करून त्यांचे हातपाय बांधून टाकले. त्यांच्या तावडीतून आपली सुटका केली. अशा तऱ्हेने, माणुसकीवर विश्वास ठेवणाऱ्या चांगल्या, बुद्धिवादी लोकांनी इतर माणसांच्या मनांतली निद्रित्य येतना जागवली पाहिजे व नोकांना मार्गदर्शन केले पाहिजे."

सहस्रची शंका आता मिटली होती. निमूटपणें तो गुरुजींच्या पाठोपाठ जाऊ लागला.

सुंदरीची हुशारी

एका गांवात सुंदरी व सुंदरी नांवाचे एक जोडपे होते. त्यांचं एक लहानसं खूपेत घर होतं आणि थोडीशी शेती होती. त्याखेरीज त्यांच्याजवळ कांहीही नव्हतं, कमल एक नंघरचा आळशी होता. घरांत तो कांहीही काम करीत नसे. कीटुंगिक डोंगटांशी त्याला कांही देणेंघेणें नव्हते. सुंदरी हुशार होती. म्हणून ती करमातरी प्रपंच चालवत होती.

एक दिवस कमलने बायकोला सांगितलं, "आता लणचारचे दिवस येतील. घराच्या भिंती नुन्या झाल्या आहेत. मणाच्या दिवशीं कुणी नातेवाईक वर आपल्या घरी आले तर? असलं घर पाहून त्यांना जर वाटणार नाही. आजच तीनचार भजू घेलावून आपण भिंतींना चुन्याचा हात देऊं या."

हे ऐकून सुंदरी झाली व त्याला म्हणाली, "आपण दोघेजण इथें खांयासारखे भक्षम आहोत. दोघांही मिळून हे काम करून टाकू की! भजू घेलायतं तर त्यांना भजुरी घाजला जाणतं. त्याला

त्याच्याहीपेक्षां ते जास्त चुना वांया घालवतील, एक थेंब देखील वाया न घालवता चुन्याचा हात भिंतीवर कसा देतात ते मला ठाऊक आहे. तुम्ही जाऊन शेजारच्या गीरीकसून थिडी घेऊन या. तोपर्यंत मी चुना पाण्यात कालवून ठेवते."

कमलला आता मात्र कीं आपण उगीचच चुना लावायची गोष्ट काढली. स्वतःला त्याचइत बघ देत तो तिथून निघून गेला. आपली बहीण कमला हिच्या घरी गेला.

कमलाचे सासूसासरे खूप सधन होते. कमला जरा जास्त काळी होती. त्याच्यावरून तिची सासू तिला नेहमी दोमणे मारीत असे कीं सूत काळी असली कीं लिचे सारे माहेरदेखील काळेच असते! कधीकधी सासूसुनेमधें आपसांत बोताचानीदेखील होत असे. तस कांही झालं कीं कमला आपल्या भावाकडे येऊन राहत असे. मग तिचा भवरा बायचा, तिची समजूत घालायचा आणि तिला घरत घरी घेऊन जाई. हे असं अनेक वेळा होत असे.

कमलाच्या घरी कमलने आल्याआल्याच सांगितलं, "कमला, तुम्या बहिनीची ~~आहे~~ आहे की तू सणाच्यापूर्वी चार दिवस अगोदरच माहेरी ये, म्हणून मी बोलवायलाच आलो आहे. उशीर करू नकोस, तुझ्या ससुरांच्या सांगून आलाच मीच."

कमलाला अशा आमंत्रणाची अपेक्षा नव्हती, तिला आपल्या बहिनीचा स्वभाव घांगला माहीत होता, तरीही भावाचे हे बोलणे ऐकून ती खूष झाली. तिने सासूला ही गोष्ट सांगितली आणि भावाच्याबरोबर ती अगोच निघाली.

घोड्या अंतरावर गेल्यानंतर कमलने कमलाला सांगितलं, "तू सरळ आपल्या घरी जा. मला बाजारांतून कांही सामान खरेदी करायचं आहे. काप

संपचून मी लागलीच घरी येचती"

कमलाने 'बर' ~~अर्था~~ अर्था ~~होता~~ होतावती आणि आपल्या भावाच्या घराकडे ती चालू लागली. त्यानदेखीत कमलची एक चलाखी होती. त्याला वाटलं ~~की~~ की आपली नणंद ~~हिच्या~~ हिच्यासमोर चुन्याने पिती सात्वायला सुंदरीला लाज वाटेच, ती जरा विचकल, आणि नंतर ती मधुरांना बोलावून घेईल आणि भिती सात्वून घेईल

सुंदरीच्या लक्षांत ~~की~~ की तिच्या पती शिंदी आणायला शेजारी गीरीच्या घरी गेला नव्हता. म्हणून तिने स्वतःच तिथे जाऊन शिंदी आणली. ~~कुठे~~ कुठे गेला असेल याचा तो विचार करू लागली, आणि स्वतःच चुन्याने ती भिती रंगवायला लागली.

तेवढ्यांत कमला तिथे आली आणि म्हणू लागली, "बहिनी, भाऊ म्हणत होता की मी सणाच्या अगोदर तीनचार दिवस इथे याव आणि इथेच सण ~~कराय~~ करायला म्हणून भाऊ सामान खरेदी करायला बाजारांत गेला आहे."

कमलाचे बोलणे ऐकून सुंदरीला आपल्या नवऱ्याची तबाडी लक्षांत आली ती चिडली होती पण तिने दाखरणी कमलाला हलतहलत म्हटलं, "बरं झालं, अगदी योग्य वेळेला आली आहेस तू! घराच्या भितीच्या बरोबर तुझ्या चेहऱ्यापदेखीत घोडी रंगसपेक्षी करून तुला सासरी पाठवीन. कारण तुझी सासू नेहमी तुझ्या काळ्या रंगायलून तुला बोलतं ना! ~~तुझा~~ तुझा चेहरा पाहिला की निचे तोंड बंद होईल."

बहिनीचे ~~बोलणे~~ ऐकून ~~रागावून~~ रागावून तिला म्हणाली, "हे ~~बोलता~~ बोलता आहात तुम्ही? मी इथे आले तेच चुकलं!" ~~म्हणून~~ म्हणून ~~तडक~~ तडक मागे फिरली व आपल्या घराकडे चालू लागली.

सुंदरीने तिच्या बोलण्याकडे ~~दुर्लक्ष~~ दुर्लक्ष केले.

चुन्याने भिंत रंगायच्या कामांत ती पुन्हां गर्क झाली.

कमलला चिडून परत फिरलेली कमला दिवली. ती स्वतःशीच बडबडत, सासुरच्या घराकडे भराभरा ~~जात~~ जात होती. त्याने घरी येऊन बायकोला विचारलं, "कमला चिडली वाटतं? तू कांही बोललीस तिला ही काय?"

नाराज झाल्यासारखं नाटक करत सुंदरीने म्हटलं, "नणंद भावजयीच्या नात्यांत खूप गोष्टी होत असतात तुमची बहीण म्हणजे चिडखोर आहे अगदी! सारखं स्वरून माहेरी यायच आणि नंतर सासरी परत जायचं - ~~हे~~ हे नेहमीचच आहे. तिला आता त्याची संवय झालीच नंतर तिच्या घरी जा आणि तिच्या राग शांत करा बरं! पण त्यांच्यापूर्वी ~~शिंदी~~ शिंदीवर अगोदर चढा आणि चुन्या पांसायला लागा!" तिने कठोर आवाजात सांगितलं.

आपली लमाखी उपयोगी पडली नाही हे ~~समजायला~~ समजायला येत नाही. पण विचारा कोस काय? रंगाचा हवा हातात धेऊन शिंदीवर चढायला लागला

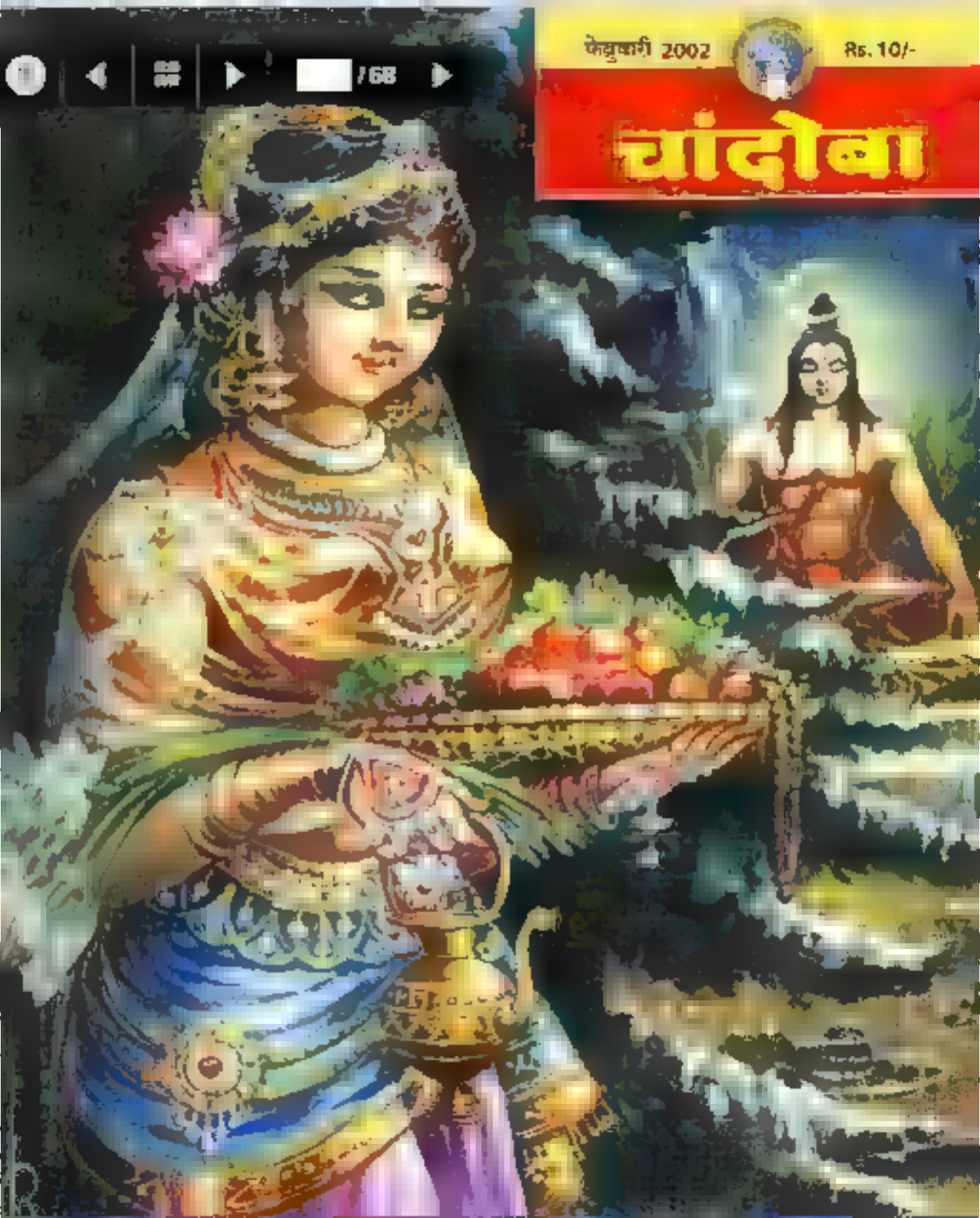

फेब्रुवारी २००२

Rs. 10/-

चांदोबा

भारताचे वीर-५

भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यांत खेनेक वीर
काय, तुम्ही त्यांना ओळखता का?

1 यांनी आझाद हिंद सेना स्थापनी. भारत काही सांगतला नकोच, ओळखू

2 लाला लाजपत राय यांनी वीरगति मिळवली. त्यांच्या मृत्युचे 100 वर्षांनिमित्त भारतात
विजे, त्याला जगभरात विजेता म्हणतात. तो कोण आहे?

3 त्या स्वातंत्र्यलढीतले बालवयांतच यशवाना 57 भारते सेंट. लघुमुर्ते
त्यांना एक पदवी मिळाली. ते कोण ते गाढीत आहे?

4 बलराम, जे राम यांच्या मित्रास एक लेखणी
पत्रावर, आणि मंगलारामाकडे गेली मंगलाराम काळी
पोलीस, शिंदी शिंदी लढायात त्यांना शहीद
करावली गेली. ते कोण होते?

5 यांनी तानाजीबाबांच्या संमनेने नुच कला शिंदीबाबांच्या
कलात जिकरे, 1857 च्या क्रांतीत त्यांनी तानाजीबाबांच्या
कलात जिकरे आणि तानाजीबाबांच्या कलात जिकरे
नच रांगी.

तोन विनयक
वांदेतावाड
रावणली मिहतीत

लाला लाजपत राय यांनी वीरगति मिळवली. त्यांच्या मृत्युचे 100 वर्षांनिमित्त भारतात
विजे, त्याला जगभरात विजेता म्हणतात. तो कोण आहे?

स्वतंत्रताप्रेमी
काय
ज्या
विशे
स्वतंत्रताप्रेमी
महत्वाची होती
हे पदवी प्राप्त ५ मार्च २००२ रोजी मुंबईत वसुंधरा रावला

CHANDAMAMA INDIA LIMITED
No. 87, DEFENCE OFFICERS COLONY
EKKATTUTHANGAL, CHENNAI - 600 097.

- सूचना:
- हो स्पर्धा ८ व १५ वर्षांमधील मुलांसाठी आहे.
 - स्पर्धेचा फायदा फक्त तीन विजेते मिळवेल्यांना, जिनेच्या
सोपे उंचीच्या सारख्या उंचीत त्यांच्या पाठीला पाठीला
जास्त उंचीत उभे आयात विजेत्यांची किंवा "गोड" करून
ही" या शर्तीनामून केली जाईल.
 - परीक्षेक एक निर्धारित वेळ आहे.
 - त्याचवेळी वेळीस परीक्षेक केवळ एकच जाईल.
 - जिनेच्यांना फेस्टिव्ह निर्णयकत्वा जाईल.

वीरबाहूचा संन्यास

जोगपुरात वीरबाहू नावाचा एक गरीब इसम
राहत होता. त्याच्या घरी त्याची पत्नी, दोन मुले
आणि गहवारी आई होती. त्यांनी राहत होती. तो
खूप कष्ट करून असे पण कुटुंबाचे चालनपोषण
करण्यासाठी त्यांना मिळतला नव्हते.
पोटभर जेवणदेखील भगव्या परिवाराला तो देऊ
शकत नव्हता. निराश होऊन त्याने संन्यास घ्यायचा
निर्णय घेतला, आणि जंगलात असलेल्या एका
संन्याशांच्या मठाकडे जवळ तो निघाला.

विचार वीरबाहू दुःखाने खाली भान घालून
जंगलातल्या वाटेने चालला होता. त्याला
एक मोठी धैरी दिवली. त्याने ती धैरी उचलली.
त्यात कपडे भरलेले होते. तो आनंदाने स्वतःशीच
बडबडू लागला, "असं दिसतंय, की मी संन्यास
घेतला तर बघदेवीला आवडते नव्हते. पणून तिला
माझी दया आली आणि तिने माझ्या वाटेत ही धैरी
ऐवली. आता मी घरी परत जाईन आणि सुखाने दिवस
काढीन" असे म्हणून तो उत्तरे फिरला आणि घराच्या
दिशेने तो चालू लागला.

दुसऱ्याच क्षणी कुशीतरी जोरात ओरडत, "धांच
आधी" वीरबाहूने धावतून कोण वळत पहिले. दोन

घटकेत चोर तिथे उभे होते, त्यांच्या हातांमध्ये
धारदार तलवारी चमकत होत्या. त्या तलवारी पाहून
वीरबाहू भयान्ता. त्या चोरणी जवळच्या एका
गांवात चोरी केली होती. लपण्याची भरलेल्या
धैर्यामधली एक धैरी रस्त्यात पडली. चोरांच्या
जेझां हे लक्षात आले तेव्हा ते धैरी शोधत परत येत
होते आणि त्यांना ती धैरी वीरबाहूच्या हातांत
दिसली.

वीरबाहू चोर वीरबाहूच्याजवळ आले आणि त्याला
गरडावून ते म्हणाले, "मुक्ताच्याने ती धैरी आम्हाला
देऊन टाक. हे रंगळ धन मिळवण्यासाठी आम्ही मोठे
धाडस जेतंय, खूप शकल लढयलीय आम्ही, आणि मू
हे हडप करायला निघला आहिल काय?"

वीरबाहूची धावतून गाळण उडालेली होती.
अर्धर काळाने त्याने ती धैरी चोराना देऊन टाकली
नि तो म्हणाला, "हे बघा भाऊ, ही तुमची संपत्ती
आहे ते मला माहीत नव्हतं. मी आयुष्यात अगदीच
अडचणी सोसल्या आहेत, खूप खूप कष्ट केले. पण
माझ्या कुटुंबाचा सांभल करणे काही मला जमले
नाही, म्हणून संन्यास घ्यायचा या विचाराने मी
संन्याशांच्या मठाच्या दिशेने निघलो होतो, वाटेत

ही चिह्ने
देत आहे

रस्त्यांत पडलेली ही धैली मला मिळाली. मी विचार केला की माझी दया वेजन माझे कष्ट दूर करण्यासाठी वनदेवीने ही धैली मला भेट म्हणून दिली असावी."

त्याचा खुलासा ऐकून ते चोर जोरजोराचे हंसायला लागले. ते म्हणाले, "तुझी गरीबी दूर करायला काय वनदेवी तुला मदत करील होय? अशी फुकट आगा मुर्तीच बाळगू नकोस. असले पोफळ विचार भागवतून साफ काढून टाक. तो पहा, डाव्या बाजूला संन्याशांचा मद दिसतोय. तिथले संन्यासी आता भिक्षा मागायला शहर निघाले असतील." असं म्हणून चोर निधूनि निधूनि गेले.

चोरांचे सोलपों ऐकून वीरबाहूच्या मनांत संन्याशांच्याबद्दल हितकार निर्माण झाला. तो विचार करू लागला, "मला धैली करायची माझीत आहे, मांगर घालवणं नाहीत आहे, माझ्या उगांत मेहनत करायची लागत्य आहे, तेव्हां गी संन्याशांच्याप्रमाणे भिक्षा कमावा मागू? आणि ते तुझा फक्त माझा पोट भरण्यासाठी? छे, छे! ते संन्यासी कांहीती कामधंद्या न करता, केवळ भोक मागत फिरतात? हे म्हणजे आपल्या जबाबदारीपारून पळून जाण्यासारखे आहे हे संन्यासी इतके फां अजडशी असताना?" त्याचे मन बदलले, तो लडक मागे फिरला आणि घरी गेला.

वीरबाहूच्या आईला आपला मुलगा गोंधळून गेला आहे हे लगेच समजले. तिने त्याला विचारले, "अरे धीर, काय झालं? इतकी करकरी काळजी काढतोय

हे? करतला विचार करतो आहेस?"

जे कांही घडले होतं, ते वीरबाहूने खोशीतून लपवाळपवीन करता, सगळं आईला नांगितलं. त्याला धीर देत त्याची म्हातारी आई म्हणाली, "बरं झालं, शेवटच्या क्षणी देवाने तुला चांगली बुद्धी द्या. चुकीच्या मार्गावरून तुला घेत आणतना अरे, हे संन्यासी कसे गुजराण करतात ते तुला ठाऊक आहे का? आपल्यासारख्या गृहस्थांच्या दयेवरून ते जगातलं आणणं जे कांही संपन्न निर्मल मनाने थोडंफार देतो, तेवढ्यावरून ते भागवतात, ते स्वतःवर अयस्वून नसतात, पण दुस्त्याच्या मदतीवर उरून अवलंबून असतात. लक्षांत ठेव राह्या, देशारा हा नेहमी घेजान्वापेक्षा श्रेष्ठ असतो. सामाजांत वेणान्वाबद्दल आनंदी भावना उत्पत्ते. तेव्हां संन्यास ध्यायचाबिध्या विचार पुन्हा करीत राह्या. तसे तर तो काढून लक्षांत आण का?"

"एवढी सारी गोष्ट लक्षांत नाही का? इतका का मी वाचतच आहे?" वीरबाहू विठ्ठल म्हणाला, "तेव्हां त्याची आई म्हणाली, "अरे, हे समजत असूनदेखीन मनेवरून घ्याऊन घालून गेलं होताना ना? हे काही शहाण्या माजनाच लक्षणे आहे का? चारणच वर्ष अशीच कसून मेहनत कर, तोपर्यंत तुझे दोन्ही मुलगे मोठे होतील. ते तुला मदत करायला तयार होतील. आणि मग आपल्या सर्वांना आनंददात राहता येईल."

प्राणाची भिती

एका जंगलात एक ससा राहत होता. एकदा एका खड्ड्यांत त्याचा पाय अडकला. खड्ड्यांत पाणी होते पण तो बुडण्याइतके नव्हते. ससाने बाहेर पायचा खूप प्रयत्न केला पण त्याला कांही काळवर येता येईना.

तो मनांत फारच कडी झाला. त्याला वाटलं की आता इथून बाहेर पडायला कांही मार्ग नाही तेव्हां आता या ठिकाणी आपण निश्चितच मरणश. तो खूप दुःखी आला होता. त्याच वेळी निधून जाणाऱ्या एका माकडाला व दोन ससांना त्यांची ही समस्या समजली. त्या तिघांनी मिळून त्याला बाहेर काढण्याचे आटोकाट प्रयत्न केले. त्यांत ते अयशस्वी झाले. खड्ड्यांत अडकलेल्या ससाने त्यांना सांगितले, "तुमचा प्रयत्न चांगला जाईल, तुम्ही निघेहा इथून निघून जा."

त्या दोघा ससांना व माकडाला त्याच्याबद्दल फार वाईट वाटत होते, पण ते विचारे काय करणार? ते निधून निघून गेले.

थोड्या वेळानंतर एक लांडगा ओरडत खड्ड्याच्या दिशेने जाऊ लागला. लांडगाचा आवाज ऐकूनच खड्ड्यांत पडलेला ससा भीतीने थथथ चांपायला लागला. त्याला वाटलं की आता मात्र प्राण चांदणे कळीण आहे. जिवाची बाजी लागून त्याने ससांना भारती. आणि काय गंमत, तो जडकत खड्ड्याच्याबाहेर आला आणि पाहता पाहता वजोआड झाला.

ससा जोरांत जात होता, तेव्हां वाटेतच त्याला ते दोन ससे व माकड भेटले. हा सवाल त्यांना आश्चर्य वाटले. त्यांनी थकिल होऊन विचारले, "आम्ही इतका प्रयत्न केला तरी तू काहे येऊ शकला नाहीस, पण आता तू काय बाहेर आलास?" ससाने उत्तर दिले, "मी पाहिलं की लांडगा ओरडत माझ्याकडेच येतोय. मी सारी शक्ती एकवटून उडी मारली आणि बाहेर आलो झालां!"

त्याचा खुलासा ऐकून माकड व दोन्ही ससे हंसायला लागले.

- जमुनाराणी

कोरापुट

निसर्गप्रेमींना कोरापुट अनिश्चय आवडते. ओरिसाच्या या जिल्ह्यांत निसर्गाची संपदा भरभरून सांडली आहे. कोरापुट २९९० फूट उंचीवर असून प्रसिद्ध दंडकारण्य जंगल लागतच आहे.

कोरापुट जिल्ह्याचे व्यापारी केंद्र असलेले जेपोर - तिथेही धबधबे, आणि चंगम प्राणी असलेली जंगले आहेत. जेपोरला प्रमुख ठाणी करून आजू-दाजूची ऐकणीय स्थळे व स्थानी यांचे आयोजन करता येते.

जेपोंगसासूर ७० कि मी अंतरावरचे बुद्रुमा - इथे
मज्झिमांड नदीवर एका सुंदर धबधबा आहे.

पर्यटकांसाठी दुसरे आकर्षण केंद्र म्हणजे गुमेज्वर. या सुंदर जागी भगवान शिव गुमेज्वराचे एका चुहेने मंदिर आहे. हे जेथे पसरून ५८ किमी. दूर आहे.

रायगड-हे जिल्ह्याचे ४ गांवांचेही नांव आहे, हे कोरापुटहून वेदसामपुरा ज्ञायच्या वाटेवर आहे. हे गांवही त्याच्या निदर्शनासोदर्यावरून प्रसिद्ध आहे. इथून १३५ किमी अंतरावर असलेले पेंनाडोला, हे तीन नद्यांच्या संगमावर पसरलेले आहे. हे येथेच लोदर्य-स्थळच नव्हे, तर एक तीर्थस्थळ म्हणून देखील प्रसिद्ध आहे. कोरापुट हे अनेक अग्निवासी जमातींचे मूळ ग्राम आहे.

यक्ष पर्वत

13

(सद्यः, जीवदत्त आणि मणिभूषण जिथे धारवले होते, तिथे एक रादासी आली. तिच्या घांटीकडून 'जीवव्रताला' यक्षपर्वतावढील कांही रहस्यपूर्ण गोष्टी कळाल्या. मध्यांशी कांहीतरी आयाज ऐकू आला म्हणून मणिभूषण जगा कळवला आणि [redacted] ओरडायला लागला.) धानंतर पुढे...

मणिभूषणच्या ओरडण्यामुळे जीवदत्ताची झोंपमोड झाली आणि तो जागा झाला. जीवदत्ताने मणिभूषणला धीर देण्याच्या उद्देशाने म्हटले, 'मणिभूषण, गप्प बस बघू ! घाबरायचं कांही एक कारण नाही. ज्या दोघी राक्षसिणी इथे आल्या होत्या ना, त्यांना माहीत आहे की तू कांही यक्ष मणिपंजित नाहीस.

तू मणिरंजितचा सेवक आहेस हे त्यांना ठाऊक आहे. कारण तू मणिपूषण आहेस हे मी त्यांना सांगितलं आहे. त्यांनी माझ्या बोलण्यावर विश्वास ठेवला आणि त्या निघून गेल्या.”

त्यानंतर मणिभूषणने झोंपण्याचा खूप प्रयत्न केला, पण त्याला झोंपच येईना. तो

जागाच राहिला. उजाडल्यानंतर खड्ग व जीवदत्त जागे झाले, त्यानंतर ते सर्वजण मिळून नाथेजयन्त गेले आणि नाथेंत बसले. मणिभूषण हळूहळू नाच घालाय लागला.

एक प्रहरानंतर नाव किनाऱ्यावर थांबवली गेली. नावेतून उतरत मणिभूषणाने त्या दोघांना सांगितले, "हा यक्षपर्वत आहे. आत गुम्ही इथे उतरू शकाल, माझे मालक. मणिरजित आपणा दोघांना भेटायला इथे स्वतःच आलेले आहेत."

खड्ग व जीवदत्त किनाऱ्यावर उतरले आणि पर्वताच्या दिशेकडे पाहू लागले. तिथे एका उंच खडकावर एक तरुण उभा होता. त्याच्या हातात

तुमच्यासाठी एक स्पर्धा

फक्त थोडा वर्षाखालील मुलामुलीसाठी
स्पर्धा - VI

1. कोरापुट जिल्ह्याच्या सर्वहोस्त वन्यांमध्ये एक हत्यार्ये या गांवा कासखाना आहे, तो कुठे आहे ते साऊक आहे का?
2. नान्को हा आशियानेला सर्वात मोठा ऑयुमेनिकमचा कासखाना कोरापुट नजळव आहे, तो कुठे आहे?
3. नागवल्ली नदीवर त्या ठिकाणी दोन घबघणे आहेत, इथले दोन आगळ्याच आकाराचे खडक फार प्रसिद्ध आहेत, या जागेचे नांव सांग.

दिलेल्या ओळीचा तुमच्या उत्तरे सुरुवात असावा तिला.
खाली दिलेले कृपण भगवत तुमच्या श्रेष्ठतया विद्या खालील
पन्नाचा वाटचा.

Orissa Tourism Quiz Contest - VI
Chandamama India Limited
No.82, Defence Officers Colony
Ekkatuthangal, Chennai - 600 097

नाम :

द्वयः

एता $p = 1, \dots, k$

पिनकोड: फ़ोन:

एका लहानशी गढा होती. ती तहण खडग व जीवदत्ताकडे एकटक पाहता होता.

तिघेजण त्या युवकाजवळ पोचले. खडग व जीवदत्ताला तीक्ष्ण मजरेने न्याहाळत त्या युवकाने म्हटलं, "खडग आणि जीवदत्त, तुम्हा दोघांचं हे दुर्धर सावस पाहून मला आश्चर्य वाटतंय. म्हणतात ना, बुद्धि कर्मानुसारिणी! तुम्हाला पाहून मला तर तुमची दया येते।"

जीवदत्ताने मणिरंजिताला नखशिखान्त नीट न्याहाळलं, आणि तो म्हणाला, "मणिरंजित, पद्मावतीचं म्हणणं आहे की जो इथल्या दगडी रथाला त्याच्या जगेवरून राखवू शकेल, तोच महावीर आहे. आणि या कामाराठी येणाऱ्याचा बंध करण्याची तुझी योजना आहे. अन्ना तीच योजना तुझा गळ्यांतून बनणार आहे. कुठे आहेत

त्या दोघी राजकन्या? पद्मावती व वसंत-कुमारी?"

त्यांचे बोलणे ऐकून मणिरंजित संतापला. तो आपली गदा उचलणारच होता, नितक्यांत खडगधमनि तलवारीच्या मुठीवर हात ठेवत म्हटले, "मणिरंजित, जेव्हा आम्ही तो दगडी रथ त्याच्या जगेवरून हातवूं शकणार नाही, तेव्हाच तू आपली गदा उचल. आम्ही कामांत अयशस्वी झालो तर मग तुलाच महावीर समजून पद्मावती तुझ्याशी विवाह करील. पण अगोदर आन्हाता तो रथ कुठे आहे तो दाखव."

मणिरंजित त्यांना कांही देण्यापूर्वीच मणिभूषण त्याला म्हणाला, "उतावळेपणा करू नकोस मणिरंजित, या दोघा त्याच्याजवळ येऊन बसलं," मणिरंजितने आपला राग आवळला आणि तिघांना आपल्याकडेच तो घेऊन निघाला.

थोड्याच वेळांत ते एका पठारावर पोचले. पठाराच्याखाली फळाफुलांनी तगडलेले वृक्ष दिसत होते. तिथल्या विस्तीर्ण उद्यानांतल्या मधल्या भागांत एकमेकांपासून जरा दूर असलेली रथाच्या आकारांतली दोन मोठी घरे होती. त्यापैकी एका भुवनाच्या चौघावर दोन तरुणी उभ्या होत्या, आणि तिघून त्या खडग व जीवदत्ताला पाहत होत्या. त्या दोघांना पाहून त्या दोघींच्या चेहऱ्यावर आनंदाची झळाळी दिसू लागली.

जीवदत्ताने त्या दोघी युक्तींना पाहून म्हटलं, "मणिरंजित, वसंताकुमारी आणि पद्मावती, म्हणजे याच दोघीकणी ना?"

"हो, तुमचा दोघांचा पराक्रम पाहण्यासाठी त्या आतुर झाल्या आहेत, म्हणून तिथे उभ्या आहेत." म्हणून तो चढला आणि दगडी रथाकडे बोट दाखवून म्हणाला, "तुम्ही जो पाहता तोच दगडी रथ आहे." दांतओढ आवळत मणिरंजित म्हणाला.

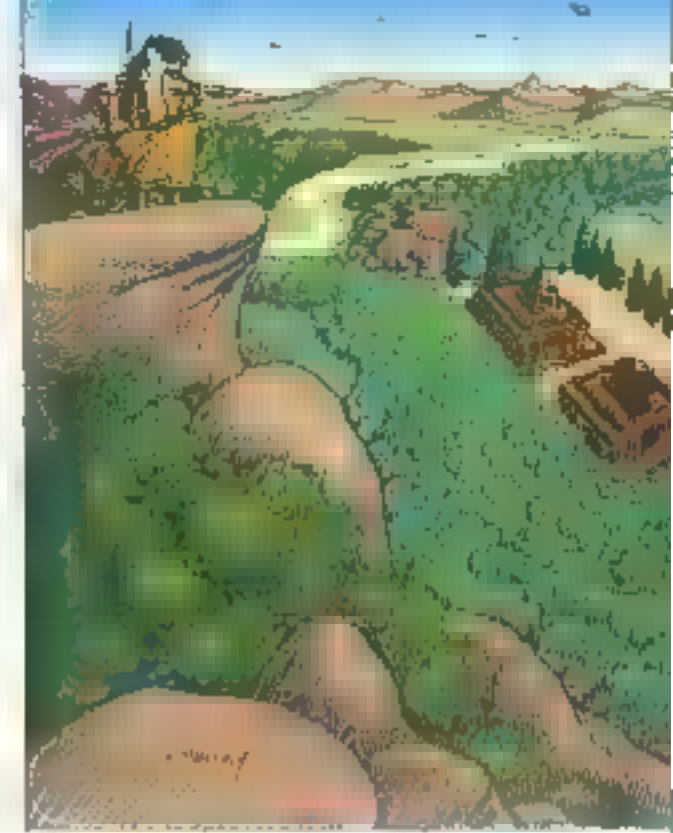
त्या दोघांनी तिकडे पाहिलं की तो बीत फूट उंचीचा रथ होना त्याला लागूनच पर्वत होता. जेव्हा ते दोघेजण रथाच्या दिशेने जाऊ लागले, तेव्हा मणिभूषणला बोलावण्यासाठी मणिरंजित मागे पिरला. पण मणिभूषण इकडेतिकडे कुठेच दिसना.

कांहीही न बोलता मणिभूषण तिथून निघून गेलेला पाहून आश्चर्य वाटले. मंतर तो रथाजवळ गेला. तोपर्यंत खडग व जीवदत्ताने चारी बाजूंना फिरून रथाचे नीट निरीक्षण केले.

जीवदत्ताने यांकून रथाच्या बाजूचे खडगाला दाखवत म्हटले, "खडग, हा पर्वताला जोडलेला नाही आहे. इथे पडलेल्या पत्थरांतूनच हा रथ निर्माण केलेला आहे. त्याच्या खालून अरपट्ट आवाज येत आहेत आणि अंधुकसा प्रकाश येतो आहे. अन्न वाटळंय की कांही माणसे आपसात बोलत आहेत."

जीवदत्ताचे बोलणे ऐकून मणिरंजित स्तब्ध झाला. जणू कांही त्याला एखाद्या सापाने दंश केला होता! नकळत तो उदगारला, "रथाच्या खालून काय तुम्हाला माणसांचे आवाज ऐकू येत आहेत आणि इतकं दिसतं आहे? अशक्य, हे सर्वदेव अशक्य आहे."

चांदोबा

"अशक्य काय असेल? डोंगरात जे तिरे जगाहीर आहे, ते खणून बाहेर काढणारे तुझे सगळे गुलाम मुके तर नाहीत ना?" जीवदत्ताने तीक्ष्ण स्वराने विचारले.

क्षणभर मणिभूषण वाकचकून गेला. मंतर स्वतःला सावरत त्याने विचारलं, "तुम्हाला हे रहस्य कसं माहित झालं? कोणी सांगितलं हे रहस्य? आता तक्षांत आलं, मणिभूषणानेच हे रहस्य तुम्हाला सांगितलं असलं पाहिजे."

"बिचाऱ्या मणिभूषणावर संशय पाखडू नकोस. त्याच्या बोलण्यावरून अजून तरी आमच्या ध्यानांत येत नाही की तो तुझा सेवक आहे की दोंरत आहे! यक्षपर्वताबद्दलची सारी रहस्ये मला माझ्या दिव्य दृष्टीमुळे समजली आहेत." जीवदत्ताने हंसून म्हटले.

मणिरंजितच चेहरा रंगाने काळानिळा झाला.

13

फेब्रुवारी २००२

फेब्रुवारी २००२

12

चांदोबा

तो म्हणाला, "जीवदत्त, उगीच पोकळ गप्पा मारून नकोस. रथ जागेवरून सरकवण्याचा प्रयत्न करता आता तर कळत नाही ना! तुमच्याकडून हे काम होतंय की नाही याचा निर्णय तरी होईल. तुमचे शक्ती-सामर्थ्य पाहण्यासाठी गद्यावती आणि वसंताकुमारी त्या भवनावर उतरुकलेले उभ्या आहेत."

जीवदत्ताने खड्गधर्माला खुण केली आणि रथाच्या आकाराची बांधलेली ती दोन धों दाखवत त्याने मणिरेजितला विचारले, "ज्या भवनाच्या सौधावर दोन्ही राजकुमारी उभ्या आहेत, त्यांच्या शेजारचे भवन हे तुझे निवासस्थान आहे ना?"

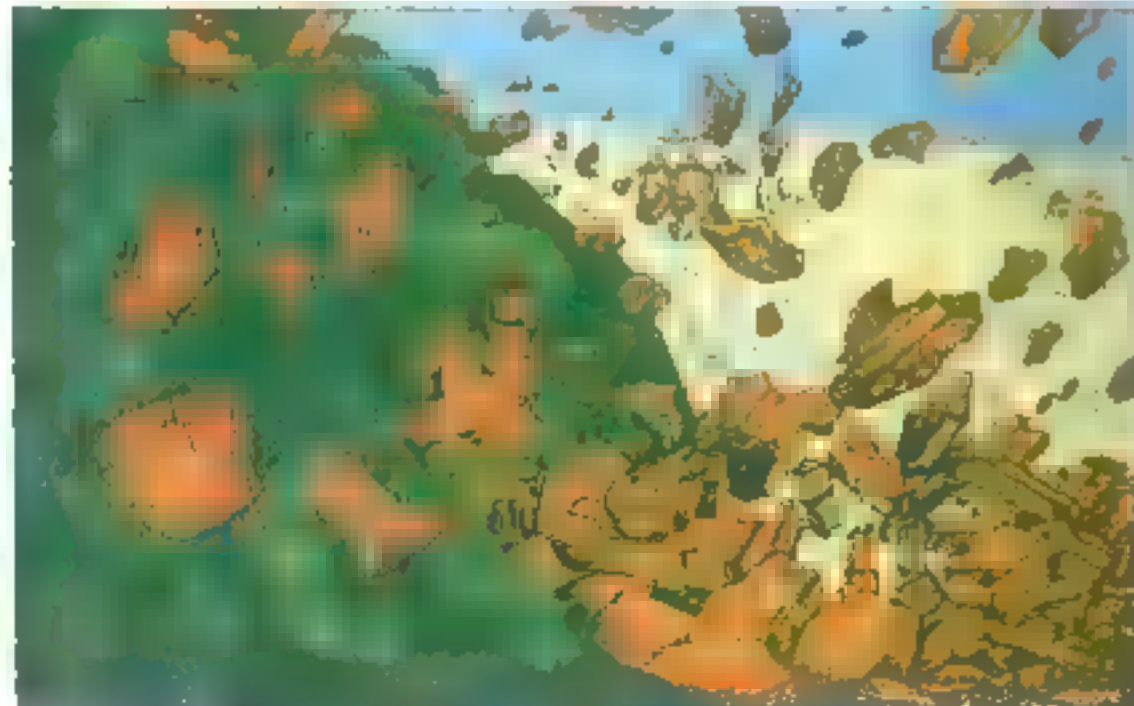
"हो, पण हा प्रश्न तू कां विचारतो आहेस?" मणिरेजिताने विचारले.

"कारण ते भवन कांही क्षणांतच कोराळणार

आहे, हे पाहू!" असे म्हणून जीवदत्ताने मंत्रोच्चारण केले व आपला दंड दगडी रथावर ठेवला, गंतर त्याने लाभ मारली.

झालं, पाहता पाहता रथ अगल्या जागेवरून हलला. आणि रथाच्या बाजूला वेगाने सरून मणिरेजितच्या भवनावर आदळला. त्या भवनाचे व दगडी रथाचे तुकडे झाले. त्यांतले कांही तुकडे उडले आणि उघाड्यामागे जाऊन उडले.

आगल्या डाळ्यासमोर होत असलेला सर्वगड पाहून मणिरेजितचे शरीर कापला लागले. त्याच्या तोंडून शब्द फुटले, असे कांही लोड शकत हे त्याच्या देखीत सिद्ध झाले. आज! म्हणता, स्वतःला सावरत जीवदत्तावर प्रहार करण्यासाठी त्याने आपली पांढरा उचलली, परंतु खड्गधर्माने ततवार उतरली आणि तो मणिरेजितवर कोसळत गेला.

जीवदत्ताचा आनंद नगनांत सावेना, गंधर्व वसुमतीने त्याला दिलेला कोणाचा छेडा नगाडा हलाने घेतला आणि जोरजोराने वाजवू लागला. दुसऱ्याच क्षणी दगडी रथ जागेवरून हलल्यामुळे तिथे एक भुयार दिसले. त्यातून कांही गदास व गंधर्व वर आले, ते जोरजोराने ओरडायला लागले.

जीवदत्ताने त्यांना सर्वाना गप्प घमण्यास सांगितले आणि म्हणाला, "या क्षणापर्यंत तुम्ही सर्वजण स्वतंत्र आहात, तुम्ही आता कोणाच्या धरी जाऊ शकता." त्याने पुन्हा कोणाचा नगाडा हलाने धरला व म्हणले, "हा कोणाचा नगाडा वसुमती नांवाच्या गंधर्वाने मला देत होता. तुमच्यापैकी जे कुणी गंधर्व असतो ते पुढे या आणि हा घेऊन जा."

एक गंधर्व पुढे आला. जीवदत्ताला दिलेला नगाडा त्याने घेतला आणि त्याचे धुंवन झाले. वधभुल गंधर्वाना आणि राक्षसाना जीवदत्त कांहीतरी समजणार होता तेवढ्यांत मणिरेजितचे किंचाळणें ऐकायला आले. जीवदत्ताने बळून पाहिले, खड्गधर्माने मणिरेजितला घाबळ केले होते आणि खाली पडलेल्या मणिरेजितच्या गळ्यावर आपली नतवीर ठेवतून तो मोठ्या स्वाभावाने उभा होता.

ते दृश्य पाहून जीवदत्त जोराने हसतयला लागला, तेव्हा खड्गधर्माने जीवदत्ताला सांगितले, "जीवा, या दुष्ट मणिरेजितला मी मृत्यूच्या दारवा तोंडुं जीं सोडून देऊं. या बावीने राजकुमारीचे अपहरण करून घेऊन त्या दोघींनाच त्रासा दिला आहे असे नाही, तर त्यांच्या मताविरुद्धाही त्याने मानसिक छेडा दिला आहे."

राजकुमारी मगधती व वसंताकुमारी तिथे आल्या. मणिरेजितला पाहताच वसंताकुमारी उदगळली, "मी तर प्रतिज्ञा केली होती की जो वीर या नीच पाणत्याला मारील, त्याच्याशी मी विवाह करिते. जर माझ्या डोळ्यांदेखत याचा मृत्यू झाला नाही तर मी आजला ब्रह्मचारीणो बनून नाहीन."

खड्गधर्माने वसंताकुमारीला निरखून पाहिले, तिचे अद्भुत सौंदर्य पाहून तो गुंथ गेला. तिच्या चोलण्यावरून स्पष्ट समजत होते की मणिरेजितला ठार मारले तरी वसंताकुमारी त्याची स्त्री होऊ शकली असती. त्याने आणखी कांही विचार न करता तत्तवारीला हात बघवला व ती मणिरेजितच्या गळ्यांत तो घुसवणार, तेवढ्यांत आवाज आला "बांब जरा". सर्वांनी

अवाजाच्या दिशेने जा पाहिले.

हंसाक्षय आकाशाचे एक आकाशयान त्यांच्यासमोर येऊन जाही उतरले. त्यातून यक्षराजा व मणिभूषण बाहेर आले.

यक्षराजाने सगळ्यांकडे बघून म्हटले, "खड्ग आणि जीवदत्त, तुम्ही दोघेजण असल्यान्य चार आम्हात यांत संशय नाही. मणिभूषणने मला सारं काही सविस्तर सांगितलं आहे. हा मणिरंजित एक काळा डाग आहे. त्याच्यामुळे सारा यक्षवंश काजळला गेला आहे. परंतु याला सोडून या. हा जिवंत असला तरी मेल्यांतच जमा आहे."

खड्गवर्माला आता प्रश्न पडला. मणिरंजितला मारावे की सोडून द्यावे याचा त्याला निर्णय करता येईना. तेव्हा जीवदत्ताने म्हटले, "खड्ग, यक्षराजाचे बोलणं तू ऐकले

फेब्रुवारी २००२

आहेस ना? मणिरंजितला क्षमा कर आणि त्याला सोडून दे."

"मग वीरपुरुच्या राजकुमारीच्या प्रतिज्ञेचं काय होईल?" खड्गवर्माने राजकुमारीकडे पाहून म्हटले.

वसंताकुमारी लाजून चर झाली आणि तवावरीच्या पाठीमागे लपली. यक्षराजाने हंरग म्हटले, "मी आधीच सांगितलंय की मणिरंजित आता जिवंत असला तरी मेल्यासारखाच आहे. म्हणून वसंताकुमारीच्या प्रतिज्ञेचा भंग होणार नाही. तिची प्रतिज्ञा खोटी ठरणार नाही. निच्या शब्दाप्रमाणेच होईल. मी स्वतःच दगडी रथ सरकवणाऱ्या जीवदत्ताचा विवाह पद्मावतीशी, आणि खड्गवर्माचा विवाह वसंताकुमारीशी लगेच करून देतो. पुष्पाप्रच्छेद घेऊन दे!"

मणिभूषणने विमानातून चार पुष्पाळा आणल्या. त्यात चोषांना एकएक माळ दिली. पद्मावती व जीवदत्ताने एकमेकांच्या गळ्यांत माळ घातली. खड्गवर्मा व वसंताकुमारीनेही एकमेकांना माळा घातल्या. न्या सगल्या प्रदेशांत आनंदाचा आवाज नुमन राहिला.

मणिरंजितच्या कैदेत आत्तापर्यंत जे गंधर्व व यक्षरा गुलाम होते, ते अन्ना एक एक करून पुढं येऊ लागले. त्यांनी खड्ग व जीवदत्ताच्या पायांना हात लावून प्रणाम केला.

जीवदत्ताच्या लक्षांत आले की त्यांना काहीतरी सगळ्यांची इच्छा आहे. म्हणून त्याने त्यांना विचारले, "काय सांगायचंय तुम्हाला? तुम्ही न भिता काय मनांत असेल ते सांगा."

प्रथम गंधर्व बोलला. "महावीराने, मी

चांदोरा

गुलाम यक्षाचा नेता आहे. माझी चिन्ती आहे की यक्षताच्या आंत जे अपार रत्ने आहे, तिरे जडजयाहीर आहे, ते आम्हाला भेट म्हणून द्यावे."

हे ऐकताच जीवदत्त व खड्गवर्माने एकमेकांकडे पाहिले. खड्गवर्माने हंरग म्हटलं, "गंधर्व नेत्याची इच्छा किंवा यक्षरांच्या नेत्याचीही इच्छा असेल तर गंधर्व आणि यक्षरांच्यामधे भडंकर युद्ध होईल."

यक्षरांच्या नेत्याने त्याचे बोलणं तोडत नम्रगणाने म्हटले, "महाराज, आम्ही काळ मणिरंजितचे गुलाम बनलो आहोत. सुखदुःखांत आम्ही एकत्र राहिलो. कधीही भांडण तंटं नाही कोणत्याही गोष्टीवरून आमचे मतभेद झाले नाहीत. मैत्रीची भावना नेहमी जागृत राहिली आहे. मला सारे नको की त्तिरे जवाहीर नको. माझी इत्तीच आहे की आजपासून संपूर्ण यक्षपर्वत प्रदेश आमचा. मुलांचाळांचा अराग्या. माझी फक्त इत्तीच चिन्ती आहे!"

त्याची इच्छा ऐकून आश्चर्यचकित झालेले

खड्ग आणि जीवदत्ताने यक्षराजाला म्हटले, "हा सारा प्रदेश आपल्या राज्याचाच भाग आहे. दुसऱ्यांना हा प्रदेश देण्याचा हक्क आम्हाला कसा असेल?"

तेव्हा यक्षराजाने यक्षरांना सांगितलं, "या गाव्या प्रदेशाचं राज्य मी मनःपूर्वक तुम्हाला भेट देत आहे. आता यापुढं हा तुमचा प्रदेश आहे."

त्यानंतर यक्षराजाने खड्ग, जीवदत्त व त्यांच्या पत्नी यांना विमानांत बसायची खूण दिली व म्हटले, "खड्ग आणि जीवदत्त, तुम्हाला जिथे जायचे असेल ते या विमानांत बसून जा. आजपासून महिनाभर तुम्ही या यांनाच्या उपधांग कलं शकात. हे मान तुमचंच आहे असं स्वजा एका महिन्यानंतर हे मला परत द्या. तुम्हा तयारीचे कल्याण होवो."

"यक्षराज, आम्ही आपले आभारी आहोत" असे कृतज्ञतापूर्वक म्हणून चौघांनी यक्षराजाला प्रणाम केला. विमान उडाले आणि वायुमैगारे पद्मवीरपुरुच्या दिशेने जाऊ लागले.

(समाप्त)

एका गांवला पुरुषोत्तम शर्मा नांवाचे एक पंडित राहात होते. शाखांचा त्यांनी काढा अग्यान केला आहे व ते फार उच्च दर्जाचे विद्वान आहेत असे सारेजण म्हणत असत. कुठ्या गांवात राहणारे रघुपती त्यांना भेटायला एकदा आले. तेही मोठे नामांकित पंडित होते.

दुसरी 'गोजन शाख्यानंतर दोघेजण ओसरीवर बसून शाखांतेवधी चर्चा करत होते. तत्प्रावरून एक लांकूडतोड्या जाल होता. पुरुषोत्तम शर्माना पाहून त्याने आपल्या हाक्यावरचा भाग खाली उतरवला, आणि दोन्ही हात जोडून त्याने त्यांना नम्रपणे नमस्कार केला.

पुरुषोत्तम शर्मानेदेखील त्याला हात जोडून नमस्कार केला आणि विचारले, "कसा आहंस्त रतन? सारं काही ठीक चाललंय ना?"

हे पाहून रघुपती पंडितांना आश्चर्य वाटलं. त्यांनी पुरुषोत्तम शर्माना विचारलं, "शर्माजी, हे काय काम करत आहात? तुम्ही त्या लांकूडतोड्याला कशाला नमस्कार करायला हवा?"

त्यावर पुरुषोत्तम शर्माने हसून उत्तर दिलं, "रतन हा आदरसत्कार जाणणारा माणूस आहे. आमचे दोघांचे व्यवसाय जबर निरतिराले आहेत, पण आम्ही दोघेही माणसेच आहोत. आपसी शाखे व पुत्रांपेदेखील आपल्याला हेच शाखतात. जो आपला मान राखतो, आदरसत्कार करतो, त्याचा आदर करणं हे आपलंही कर्तव्य आहे, मांसच आपला गौरव आणि आपली मर्यादेखील आहे!"

-किरण राठी

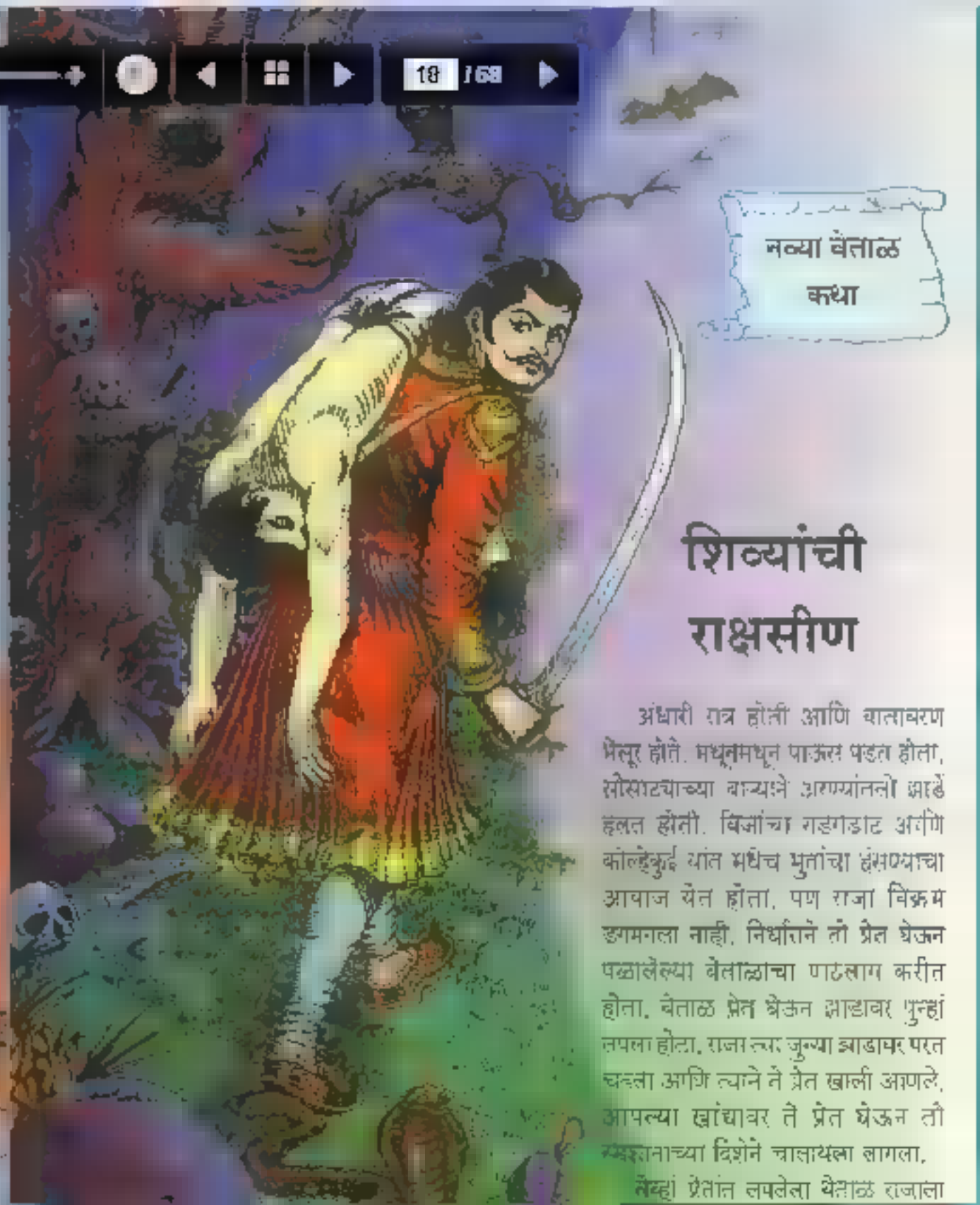

नव्या वेताळ
कथा

शिव्यांची राक्षसीण

अंधारी रात्र होती आणि वातावरण भैलूर होते. मधूनमधून पाऊस पडत होता, सोसाट्याच्या वाऱ्याने अरण्यांतली झाडे हलत होती. बिजांचा गडगडाट अर्वाणि कोल्हेकुई यांत मधेच भुतांचा हंसण्याचा आवाज येत होता. पण राजा विक्रम डगमगला नाही. निर्धाराने तो प्रेत घेऊन पळालेल्या वेताळाचा पाठसाग करीत होता. वेताळ प्रेत घेऊन झाडावर पुन्हा लपला होता. राजा त्या जुन्या झाडावर परत चढला आणि त्याने ते प्रेत खाली आणले. आपल्या खांद्यावर ते प्रेत घेऊन तो रक्षणाच्या दिशेने चालायला लागला.

तेव्हा प्रेतांत लपलेला वेताळ राजाला

म्हणाला, "गजान, मला तुझा डेनू काय आहे ते काही उमजत नाही. ते इतके **सुंदर** तू कशासाठी करतो आहेस? मध्यरात्र झाली आहे, **अंधार** आहे, काहीही दिसत नाही आणि तुला भिती वाटत नाही का? वन्य श्वापदांच्या, विषारी जनावरांच्या आणि भुताखेतांच्या या अरण्यांत तू तुझे प्राण धोक्यांत का घालतो आहेस? तुझ्या मनांत काय आहे ते तरी मला सांग, अनेकवेळा असं दिसतं की आपली आकांक्षा पूर्ण करण्याच्या आवेगात माणूस इतका दमतो की आपण कां व कशासाठी हा प्रयत्न करतोय तेच तो विसरतो. अरुणा नांवाच्या मुलीला एका महर्षीकडून एक वर मिळाला होता. तिची कथा मी तुला सांगतो. तिने या वराचा उपयोग स्वतःसाठी न करता कोणताही विचार न करता इतरांसाठी केला. या गोष्टीवरून तरी तू तराच मूर्खपणा करणार नाहीस. आता ही गोष्ट नीट लक्ष देऊन ऐक."

वेताळाने आपली कथा सुरू केली.

"गंगा ही एक तोंडाळ आणि घांढखोर स्वभावाची बाई होती. इतरांचा अपमान करण्याची, त्यांना उर्जेदुर्जे बोलण्याची एकही संधी ती बांधा द्याईत नसे. तिचा पती, विरबल, हा एक सज्जन गृहस्थ होता. तिचे सर्व बोलणें तो निमूटपणे सहन करीत असे. त्यांना एक मुलगा होता. त्याचे नांव होते भीम! भीमही **सालस** स्वभावाचा होता. त्याच्या आईखेरीज त्याला इतरांची कुणाचीही भिती **नसे**.

एक दिवस भीम गंगापूरला त्याच्या आईसाठी रेशमी साडी **गेल**. गंगापूर **रेशमी** साड्या अतिशय प्रसिद्ध होत्या. दूरदूरचे लोक तिथे साड्यांची खरेदी करण्यासाठी येत असत. इथली **गंगाला** **दिवसांपासून** हवी होती. तिने भीमाला **हवा असलेला रंग** **साडीवरची नक्षी** **सविस्तर** वर्णन सांगितले होते.

भीम अनेक विणकरांकडे जाऊन पाहून आला. पण त्याच्या आईला हवी असलेली साडी काही **मिलेना**. साडीची खरेदी **करता** तो घरी परतला असता, तर त्याच्या आईने प्रहर्भर त्याच्यावर आन पाखडली असती हे **ठाम्ठाम** होतं. काम करावं ते त्याला सुचेल. निराश होऊन तो नदीच्या काठावरच्या एका झाडाच्या सांठलीत बसला.

त्याच वेळेला तिथून एक मुलीचा घोळका जात होता. रोज त्या साऱ्याजणीं आपली कप्याची भांडी घेऊन नदीवर जात असत. स्नान करून पाणी भरून त्या घरी परत जात. त्यांच्यापैकी एक मुलगी होती अरुणा! तिने भीमला जरा दडववूनच विचारलं, "अहो, तुम्ही

इथे कां बसलात? तुम्हाला माहीत नाही कां इथे आईला रोज स्नानासाठी येतो ते?"

तिचा कठोर स्वर ऐकून भीम जरा दुखावला गेला. त्याने आपण तिथे कां बसलो ते सविस्तर सांगितलं. ते ऐकल्यानंतर अरुणा जोरजोराने हसत हुटली आणि म्हणाली, "तुमची आई तरी एक चमत्कारिक बाई दिसतेय! तिने स्वतः तरी यायचं, किंवा कुणा बाईमाणसाला पाठवायचं आता वधा, तुमच्यासारख्या भाबड्या आणि अनुभव नसलेल्या माणसाला कसं पाठवलं हो तिने? असं दे. तुम्ही चिंता करू नका. मी तुम्हाला **करिण**. तुम्ही **जा** आणि शिवराजचं घर कुठे आहे ते विचारा. **माझ्यासाठी** थांबा. मी तुमच्या आईच्या पसंतीची साडी घेऊन येईन. त्यावर तुमची आई तुमचं करं कौतुक करतं ते पहाचं!"

भीम तिथून निमूटपणे उठला आणि शिवराजचे घर शोधून तिथे अरुणासाठी **थोड्याच** वेळानंतर अरुणा तिथे असली. तिने गंगा कशी दिसते त्याची माहिती विचारली. नंतर तिने एक कमी किंमतीची साडी घेतली व भीमला दिली.

"ही घेऊन घरी जा आणि तुमच्या आईला वा. लिला स्वंगा 'विणकर' म्हणाला कीं अगदी अशीच साडी पांच वर्षांपूर्वी राणीसाहेबांनी किंमत घेतली होती. तुमच्या आईला हेही सांगा कीं दोन भिन्न स्त्रियांची परंती सारखी आहे हे पाहून विणकराला **आश्चर्य** वाटले. तुमच्या आईची बरोबरी राणीसाहेबांशी केली गेली म्हणून ती खूप डोईत बघा! तुम्ही निश्चित राह. ही साडी तुमच्या आईला पसंती पडेलच."

भीम साडी घेऊन गावी गेला आणि अरुणाने चांदोबा

सांगितल्याप्रमाणे त्याने तिचे शब्द आपल्या आईला सांगितले. आई ते ऐकून भलतीच आनंदून गेली. अशी साडी आणल्याबद्दल तिने भीमाचे खूप कौतुक केले.

नंतर भीमाने ही सारी कथा आपल्या पित्याला सांगितली. त्यांना वाटले की जर भीमाचे अरुणाशी लग्न झाले तर आपल्या पत्नीचा आक्रमस्ताळा स्वभाव बदलेल.

दुसऱ्या दिवशी कांहीतरी कारण काढून भीम पुन्हा गंगापूरला गेला आणि अरुणाची वाट बघत थांबला. तिने भीमाला पाहिल्याबरोबर ती उत्सुकतेने पुढे आली व तिने विचारले, "तुमच्या आईला साडी आवडली नाही का? ती तुम्हाला लागायली का?"

"नाही, माझ्या आईला ती साडी फारच आवडली. मी इथे आलोय ते दुसऱ्याच महत्वाच्या गोष्टीबद्दल बोलायला. मला तुझ्याशी लग्न

करायची इच्छा आहे." भीम जग यांचस्तय म्हणाला.

"मग हे तुम्ही मला कशासाठी विचारता? तुमच्या आईवडिलांना माझ्या आईवडिलांशी मेलायला सांगा." अरुणाने उत्तर दिले.

"ते येतीलच. पण त्याअगोदर याबाबतीत तुम्हां मत काय आहे ते मला विचारायचं होतं. म्हणून मी तुला भेटायला आलो."

अरुणा क्षणभर विचारांत पडली. तिने लगेच उत्तर दिले, "तुम्ही संजन आणि सौम्य स्वभावाने आहात म्हणून तर मी तुम्हाला साडी पसंत करायला मदत केली. मला तुम्ही आवडला आहात."

त्यानंतर भीमने तिला आपल्या आईवडेल सावं कांही सांगितलं आणि त्याने विचारलं, "माझ्या आईचा असला स्वभाव तुझ्या हुशारीने आणि चतुराईने बदलता येईल का?"

अरुणाला निर्णय घ्यायला उशीर लागला नाही. तिला महर्षी विलंब यांची आठवण झाली. ते देशभर भ्रमण करीत असताना गंगापूरला आले होते. नदीच्या काठावर एकदा निसरड्यावर त्यांचा पाय घसरला आणि ते पडले. त्यांना उठून उभे राहाता येईना इतकी पायाला दुखापत झाली होती. इतर मुली नदीवर आलेल्या होत्या. त्यांना हसायला कारण पुरले. पण अरुणाने त्या मुलींना दटावले आणि महर्षींना उठून चालायला मदत केली. महर्षी तिच्या चांगुलपणामुळे प्रसन्न झाले. त्यांनी तिला सांगितले, "तू मला मदत केली आहेस म्हणून मी प्रसन्न झालो आहे. तुझी कांही इच्छा असेल ना सांग."

त्याक्षणीच काय सांगायचं ते उमजेना तिने नंतर सांगायचं ठरवले. त्यावर महर्षी म्हणाले, "जेव्हा के... तुला कांही मागावेसे वाटेत, त्यावेळेस डोळे मीट आणि माझे नांव तीनवेळां उच्चार. मी तुझ्याकडे येईन आणि तुझी मागणी पूर्ण करीन." त्यानंतर ते दुसऱ्या गांवी निघून गेले.

अरुणाने हा प्रसंग भीमला सांगितला आणि ती म्हणाली, "हे पद्मा, तुमच्या आईचा स्वभाव बदलायचा, कांही सामान्य माणसाचे काय नव्हे. आपल्याला महर्षी विलंब यांची मदत घ्यायला लागेल." असं म्हणून तिने त्यांच्या नांवाचा तीन वेळा उच्चार केला.

विलंब त्यांच्याकडे आले. त्यांनी अरुणाकडून सारी कहाणी ऐकली आणि ते भीमला म्हणाले, "चल मुला, आपण तुझ्या मातोश्रीला भेटायला जाऊं या."

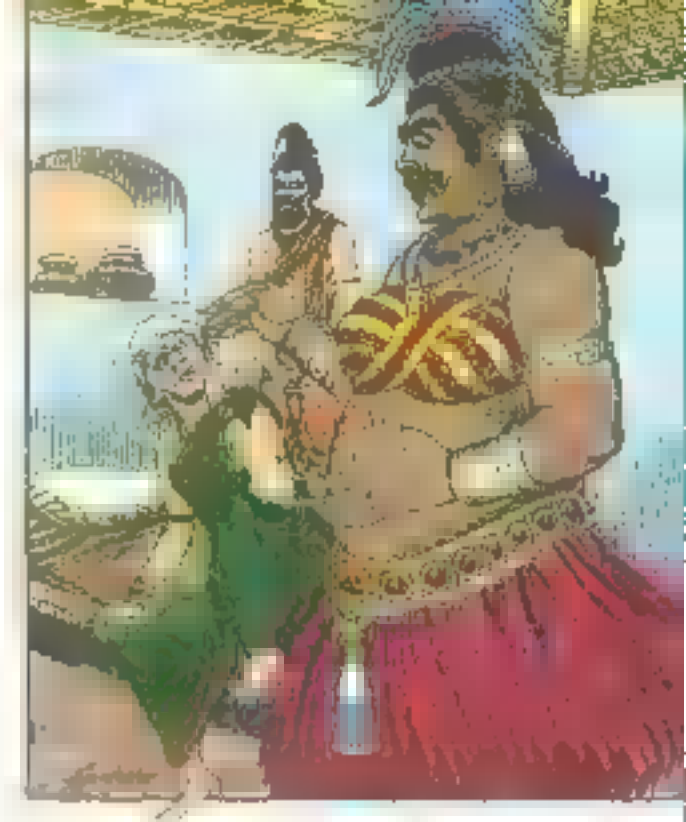
ते भीमच्या गांवी पोचले महर्षी भीमच्या घरांत शिरले. पलंगावर लोटत पडलेल्या गंगाला

ते म्हणाले, "आई, मला कांही भिक्षा घाल."

गंगा दचकून उठली आणि कर्कशपणे त्यांच्यावर ओरडली, "भिक्षा मागायला इथे आता आहेस. अशी भिक्षा मागताना कां घरांत शिरून?" आणि तिने तोंडाचा पट्टा सुकं केला. पुन्हा वितंब म्हणाले, "आई, तुझी इच्छा असेल तर मला भिक्षा वाढ, नाहीतर मला जायला सांग. तुझ्या कठोर शब्दांचं एका राक्षसीणीत रूपांतर होईल, आणि ती तुला छेलेल."

"मी लहानपणापासून अरसंच येततेय. मला त्याची संकय आहे. मी माझे आईवडील, सासूसासरे, चांगलं दटावलंय बरं. माझा नवरा आणि मुलगा यांची माझ्यासमोर तोंड उघडायची नाही. ते 'बू' देखील पाकीट नाहीत, मी कांही म्हटलं तरी! वा बोलण्याने माझं कांहीही आजपर्यंत बिघडलं नाही. "गंगाने महर्षींना उर्मटपणे केले. "बघ, माझ्या हानून जर कांही पाप घडले असेल तर तुझे कठोर शब्द, शिष्या, यांची शापवाणी माझ्यावर पडेल. पण तू नसताना माझ्यावर आग पाखडलीस. तर मात्र तुझे शब्द फक्त तुझ्यावर होऊन आदळतील. हे सत्य तुला कळलेच पाहिजे. कुणालाही जर तू विनाकारण ओरडत सुटलीस, तर तुझ्या शिष्यांची राक्षसीण बनून तुझ्यासमोर येईल." महर्षी विलंब यांनी सांगितलं.

त्यानंतर क्षणांतच एक भीतीदायक दिसणारी भयानक आकृती गंगाच्यासमोर येऊन उभी राहिली. ती आकृती म्हणाली, "गंगा, मी आहे. शिष्यांची राक्षसीण. चार वर्षांत तुला तुळंगगळं करून टाकायची कामगिरी माझ्यावर सोपवली होती. नंतर कांहीही उपाय चासला नसला. कधीच्या शापामुळे मला आता

राक्षसीणीच्या रूपांत तुझ्याकडे यावं लागलंय. तुला जर कुठाना सत्यानाराय करायचा असेल ते अगोदरच सांग. नाहीतर मीच तुझा नाश करीन."

गंगा खूप घाबरली. तिला कांहीच सुचेना. तिने महर्षींचे पाय धरले आणि त्यांना ती अजीजीने म्हणाली, "गुरुदेवा! मला क्षमा करा. माझी फारच मोठी चूक झालीय."

त्यावर महर्षी म्हणाले, "ही राक्षसीण तुझ्याजवळच्याच कुणाचातरी नायनाट करील. तुझ्या मागील दारच्या अंगणात एक आंब्याचे झाड आहे. तुझे ते फळ आवडते आहे ना? न्या झडचा नाश करायला त्या राक्षसीला सांग, म्हणजे ती तुझा पिच्छा खोडील."

गंगाने त्याप्रमाणे केले आणि राक्षसीण ताबडतोब अदृश्य झाली. अंगणातले ते आंब्याचे झाडदेखील नाहीसे झाले.

महर्षींनी अत्यंत प्रेमळ आवाजात गंगाका संगितले, 'गंगा, आजपासून चारणाशिवाय तू कुणालाही रागवं नकोस. जर तू तसं केलंस, तर ही राक्षसीण तुझ्यासमोर येईल आणि तुला शिक्षा करील. गंगापुसंघे अरुणा नांवाची एक मुलगी आहे. तिला तुझी स्नून करून घे. ती एक हुशार, गुणी मुलगी आहे. तू जर तिच्याशी चांगली वागलीस आणि तिची काळजी घेतलीस तर या राक्षसीणीची दुष्टताती निवृत्तेज होईल आणि हळूहळू नष्ट होईल. तुझं सुख तुझ्या हातांत आहे.'

कांही दिवसांनंतर अरुणा व भीम यांचा विवाहसोहळा पार पडला.'

ही कथा सांगितल्यानंतर वेताळ म्हणाला, 'राजन्, वादलं कीं महर्षी विसंय यांनी दिलेल्या वरदानाचा चांगला उपयोग अरुणाला भरता आला नाही. या वरदानामुळे तिला कुणा श्रीमंत माणसाची स्नून होता आलं असतं आणि आयुष्य चैनीत घालवता आलं असतं, तिने या वरदानाचा उपयोग त्यतःसाठी किंवा तिच्या घरांतल्या मंडळींसाठी केला नाही, तिने त्याचा उपयोग भीमच्या भल्यासाठी केला. मला तर वादलं यांत तिने शहाणपणा केला नाहीच. तुला काय वादलं? या प्रश्नाचं उत्तर माग्रीत असूनही

जर तू मौन पत्कालस, तर तुझ्या मर्यादांचे असंख्य तुकडे होतील.'

राजा विक्रम म्हणाला, 'कोणत्याही आई-वडिलांना आपला मुलगा किंवा मुलगी तसं झाल्यानंतर सुखाने संसारात रमायी असंच वाटत असतं. मला वादलं कीं अरुणाने वरदानाचा उपयोग आपल्या मातापित्याला आनंद देण्यासाठी केला. साधारणतः, पुरुष हे जरा तयकर चिडतात. पण भीमच्या अगदी विरुद्ध होता. तो अतिशय आणि विवेकी होता. कोणत्याही मुर्खाला पुरुषाशी विवाह करायला आवडतं असतं. भविष्यांत व्यक्तीचा स्वभाव बदलता नसता. अरुणाने उपयोग आपल्या गाराचा स्वभाव बदलण्यासाठी केला. त्यामुळे घरांत शांती आणि आनंद, दोन्हीही टिकली असती. हे सगळं सान्या कुटुंबपरिवाराच्या सुखासाठी अरुणाने केलं होतं. म्हणून तिच्या निर्णय चुकीचा किंवा मूर्खपणाचा नव्हता.'

राजा विक्रमचा मीनभंय झाल्यामुळे प्रेत अदृश्य होऊन पुन्हा त्या जुन्या वृक्षावर जडून लटकले. राजाने आपली नकळर उपसली आणि तो त्या प्रेताच्या पाठोपाठ निघाला.

कांही स्थळं कांही खास कारणांमुळे प्रसिद्ध किंवा लोकप्रिय होतात. खाली दिलेल्या प्रश्नांत ही खास कारणं तुम्हाला जल्म समजतील.

१. जपानचा 'उगवत्या सूर्याचा देश' असं म्हणतात, भारताच्या कोणत्या भागांत सूर्याची किरणे सर्वप्रथम पडतात?
२. कोणत्या राज्यांत आदिवासींची लोकसंख्या सर्वांत जास्त आहे?
३. एका भारतीय राज्याची त्यतःची नृत्यशैली आहे. कविवर्म दगोरांनी या शैलीचा परिचय दिला. राज्य कोणते आहे?
४. एका राज्यांत अनेक बुद्धपार्श्वे विहार आहेत, त्याबद्दल त्या राज्याचे नांव वडले आहे. हे राज्य कोणते?
५. जेव्हा दिल्लीतून राज्यकारभार पाहिला, तेव्हा त्यांनी उन्हाळ्याच्या दिवसांपुरती दुसरी राजधानी ठरवली होती, कोणत्या राज्यांतल्या या गांवाला प्राप्त झालं होतं?
६. कोणत्या राज्यांत जगांतले पहिले निवडून आलेले कम्युनिस्ट सरकार होते?
७. फ्रेंच आर्किटेक्ट कोमुडिये याने एक आदर्शनगरी बनवली. दोन नगरां दोन राज्यांची राजधानी आहे. या शहराचे नांव काय? दोन राज्ये कोणती आहेत ते सांगा.
८. कुंभमेळा निरनिराळ्या टिकणीं भरतो, त्यापैकीं दोन गांवे एकाच राज्यांत आहेत. हे राज्य कोणते?

(उत्तर पुढील अंकी)

जानेवारी प्रश्नावलीची उत्तरे

१. नेताजी सुभाषचंद्र बोस
२. मगनलाल गोधीनी 'सदाग्रह' हा शब्द बोजला. त्याचा अर्थ होता चांगल्या गोष्टींचा आग्रह. गोधीनींनी त्याचा सत्याग्रह असा बदल केला.
३. १९६६च्या तख्तौ काँग्रेसमध्ये.
४. बाबा साजपहराय, बाळ गंगाधर टिळक आणि विमिनचंद्र पाल.
५. १९०५
६. १८५७
७. ३१ डिसेंबर १९२९ ला लाहोर काँग्रेसच्या अधिवेशनांत.
८. १९२८ मधे सर जॉन सायमन, यांच्या नेतृत्वाखाली भारतीय नेत्यांशी मध्या सुधारणांचे चर्चा करण्यासाठी.
९. २४ ऑगस्ट, १९४६.
१०. बाळ गंगाधर टिळक.

हस्तलिखिते घेऊन गुणाद्वय प्रतिष्ठानता परत आला. त्याला वाटलं होतं की राजाकडून त्याचं धाटलं स्वागत होईल, पण कां कोण जाणे, राजाने त्याबाबतीत फारसा रस घेतला नाही. गुणाद्वयला अतिशय बार्डट वाटलं. आपली सारी हस्तलिखिते घेऊन तो एका टेकडीवर गेला. त्या संध्याकाळी आकाशात बरेच ढग होते. गुणाद्वयने शेकोटी पेटवली. त्या उजेडात त्याने आपल्या संवदातल पक्षिंला भग मोड्याने वाचला. निसर्गाबद्दलच्या कथा त्यांत होत्या. एवढाच ढगही पळायला लागले. मंद कारा बाहू लागता. गुणाद्वय एकेक हस्तलिखित वाचून शेकोटीत टाकून देत होता. चान्याचा जोर वाढला आणि गवगाडाट सुरू झाला.

गुणाद्वयने दुसरा भाग काढून त्यांतल्या कथा वाचायला सुरुवात केली. परशुपक्षी व वृक्षराजी यांच्या कथा ऐकायला प्राणी गोळा झाले आणि पक्षीही टेकडीवर येऊ लागले. तो भाग वाचून त्याने

तो शेकोटीत केला, पक्षींनी बघ आटल, कलकलट केला आणि अग विझायला झाडं वाकली, पण कांही उपयोग झाला नाही.

कोणीतरी जाऊन राजाला हा प्रकार सांगितला. राजा धाततच तिथे आला. त्याने गुणाद्वयला मिठी मारली, आणि नी आग विझवली. परंतु तोपर्यंत पांच भागांतले चार भाग आर्गांत झाले होते. सोमदेव, हा काश्मीरच्या राजा अनंतच्या दरबारांतला विद्वान होता. त्याने अकराव्या शतकांत या कथांचे पुन्हा संस्कृतमध्ये भाषांतर केले. राजा य राणी म्हातारणी दुःखी होती कारण पुत्र दुर्घर्षी होना. सोमदेवाच्या ऐकणे हा त्या दोघांन एक राजा विमुक्त होता.

"या गोष्टीच्या मागे कितीतरी उपदेश मोथकथा असतात, नाही?" वत्सपूर्तपणें म्हणाली, आणि सर्वांनी मान डोलावली.

गणेश पुराण

देवादेवांनी धिळून क्षीयसागराचे मथन केले आणि समुद्रातून अमृत निघाले. विष्णूने जगमोहिनी रूप घालून कलन राक्षसांना फारकिते आणून देवांना दिले. अमृत प्राशन करून अमरत्व प्राप्त होताच देव गवने धिळू लागले. अन्यथा पाहून राक्षस त्यांनंतर देवांक उगवण्याचे ठरवून तारकासुराने चोर तपश्चर्या सुरू केली. ब्रह्मदेवाने प्रसन्न होऊन दर्शन दिले. तारकासुराने त्याच्या अमरत्वाचा वर मागितला.

"जानस्य हि ध्रुवो मृत्युः" जो जन्मसो त्याला मृत्यु नाही असे सांगून ब्रह्मदेवाने त्याला आणखी वर पहावे तर मागून घेण्यास सांगितले.

तारकासुराने बराच विचार करून शंकराच्या मुताशिवाय आणखी कोणाच्या हातून मृत्यु येणार नाही वर प्राप्त केला.

त्यापूर्वीच शंकराची पत्नी सतीने दक्षयज्ञात उडी घेऊन देहत्याग केला होता. संतान प्राप्ती होण्यापूर्वीच सतीविशेष सहन करावा लागल्यामुळे

शंकराला उन्माद चढला आणि तो हिमालय पर्वतात त्याच प्राण करून चोर तपश्चर्या करू लागला.

तारकासुराने राक्षसांचे सैन्य जमविले व धुळाला तयार केले. त्याने त्रिलोक जिंकला आणि देवांचा सृष्ट उगविण्यासाठी देवांवर अत्याचार सुरू केला. इंद्रादिक देव आगली दीन अवस्था निवेदन करण्यासाठी ब्रह्मदेवाकडे गेले.

"शंकराला भुलगा झाला पाहिजे व त्याच्या हातीच तारकासुराचा वध होईल! असा वर मी तारकासुराला दिला आहे। आणखी कोणाच्याही हाताने तारकासुराच्या कैरालाही धप्पा पोचणे शक्य नाही, किंबहुना, आणखी कोणत्या हीरीतीने त्याला ठार करणे शक्य नाही!" असे सांगून ब्रह्मदेव सर्व देवांना बरोबर घेऊन कांहीतरी मार्ग काढायला विचारण्यासाठी विष्णूकडे गेला.

विष्णू म्हणाला-"सती हिमालय पर्वताची पुत्री पार्थवी म्हणून जन्मली आहे व ती त्याच्या घरात वाढत आहे. तिच्या शंकरपार्वतीचा संबंध कसा जुळवून आणता येईल हे पहा!"

देवांनी नारदाला हिमवताकडे पाठविले. नारदाने केलेल्या सूचनेप्रमाणे हिमवत, शंकर तपश्चर्येत समाधी धारण करून बसला होता तेथे गेला व त्याने शंकराची पूजाकारून तपश्चर्याच्या वेळी आवश्यक ती सेवा करण्यासाठी पार्वतीला ठेवून घेण्यासाठी शंकराजबळ विनम्रपणे विनंती केली.

पण शंकर तर बोललाच नाही, तरी 'मीनं सम्पत्तिं लक्षणम्' या न्यायाने शंकराचे मीन लोकार्थी असल्याचे मानून हिमवताने पार्वतीला शंकराच्या सेवेसाठी तेथेच ठेवले आणि निघून गेला.

पार्वतीला बालकपणीच शिष्यभक्तीचा नाद लागला होता. नारद पार्वतीला शंकराच्या गोष्टी नित्य सांगत असे. शंकराच्या आशुतोष आदि अनेक सद्गुणांची माहिती व शंकराचे महान्म्य कळावे म्हणून पार्वतीला क्षणोक्षणी कुतूहल वाटत

असे. म्हणून तब्य करावचं तर शंकराशीच असेही तिने मनाशी ठरविले होते. अशा शंकराची सेवा करायला संधी मिळाल्याबद्दल पार्वतीला परमानंद आला.

उज्जाडण्याच्या सुमारास शंकर तपश्चर्या करीत असे. त्याच्या चारी बाजूचा प्रदेश पार्वती मोरपिसांच्या केससुणीने झाडून स्वच्छ करी. बर्फाच्या प्राण्यांत सुगंधी द्रव्ये घातून ती सडा घाली आणि मोत्यांनी रांगोळी घाली. सोन्याच्या तांबेत विविध रत्ने घातून विणलेल्या पर्यटित शंकरास आवडणारी फळेफुले, मित्यष्ट्रे व शुभ्र पांढरी कमळे आणून ठेवी. सुवर्णकमंडलात हिमासयाच्या शिखरावरून बहात वेणारे स्फटिकारसरडे स्वच्छ पाणी जपमालेजवळ आणून ठेवी. शंकराला कडे आकर्षित करून घेण्यासाठी. सर्वदा वेणी घातून पुष्पमालांनी नटून राहू. शंकराला प्रिय असलेले केदार वन, भिरवी वगैरे रानांनीचे गाई, शंकराची दृष्टी तिच्यावर पडली यालाठी ती भिरगिराले करी. शंकराच्याजवळ रहायला मिळाले वा गोष्टीमुळ तिला पार बरे वाटले.

समाधी लावून बसलेला शंकर एखादे वेळ तरी आपल्याकडे पाहीत व त्याची ती शांत दृष्टी आपल्यावर पडेल, हेतूने पार्वती निरनिमेष शंकराकडे पहात राही, परंतु शंकर चुकूनसुद्धा आपल्याकडे पहात नाही, हे, पाहून तिला पार निराशा वाटे.

शंकराच्या मनात चतविचल होण्यास कामदेवाच्या भद्रतीची आवश्यकता असल्याचे ओळखून इंद्राने कामदेवाकडे बोलावणे पाठविले. सर्व प्रकारे त्याचा आदरसत्कार करून त्याला

आपल्या सिंहासनावर आपल्या भाजूला बसवून घेतले व त्याची स्तुती करून त्याला खूप केले आणि पार्वतीवर शंकराचा अनुराग होईल असे काहीतरी करण्यास विनंती केली.

वसंत ऋतू सारथ्य करीत असता, धनुष्यावर पुष्पघाण चढवून कामदेव रतीराड पोपटाच्या रथांत बसून शंकर तपश्चर्या करीत होता, त्या हिमशिखराच्या जवळ आला. दऱ्याखोऱ्यात एकाएकी वसंत ऋतू आल्यासारखा सर्व प्रदेश कसा मनोहर दिसू लागला. कोकिला 'कू कू' करू लागली आणि भ्रमरांच्या गुंजारव सुरू झाला. आपण राहिलो तो प्रदेश एकदम काय बदलला असे पाहून शंकराने डोळे उघडून अकांती वसंत झाल्याचे पाहून आश्चर्य वाटले. तपोभंग घ्याय, असा विचार करीत असता त्याच्या हातातली जपमाला निसटून खाली पडली. पार्वती उचलून शंकराला घेऊ लागली त्या वेळी कामदेवाने खूप फुललेल्या वेळीवर भ्रमण करीत असलेल्या काळ्या भ्रमरांच्या आडून नीलकमळाच्या बाण शंकराच्या हृदयाला लागेल अशा वेताने मोडला. तो लागताच शंकर दबकला. त्याने डोळे उघडून पाहिले. निर्निमेष त्याच्याकडे पहात बसलेल्या पार्वतीचे मनोहर मुखविष त्याला दिसले. ते पाहून त्याचे मनच हलकले.

आपला तपोभंग झाल्याबद्दल शंकर आश्चर्यचकित झाला. त्याने रुद्ररूप धारण करून आपला तिसरा डोळा उघडून कामदेवाला पाहिले. त्या पाठोपाठ त्याच्या भालनेत्रातून झाला. शंकर उठून उभा राहिला आणि झपाझप पावले टाकीत आपल्या केतास शिखराकडे निघून गेला.

कामदेवाच्या बरोबर आलेली जी पार्वतीच्या

राखेच्या दिगावर पडून रडू लागली. शंकराचा तपोभंग करण्यासाठी मन्मथाला इंद्रादि देवांनी पाठविले होते. म्हणून ती इंद्राला शाप देण्याच्या वेतात असतां ब्रह्मदेवादि देव आले व म्हणाले - "शंकर पार्वतीचे लग्न होईल तेव्हा कामदेव पुनर्जीवित होईल," असे तिच्या मनाचे समाधान करून देऊन इंद्रादी देव परतले. एती रात्रंदिवस कामदेवाच्या राखेच्या दिगावरच दृष्टी ठेवून त्या जागी बसून राहिली.

पार्वतीच्या मनांतून तिच्या स्वतःच्या सौंदर्यावरचा विश्वासच उडाला-आपल्या लावण्याविषयीचा अहंकार पार नाहीसा झाला. शंकराला आकर्षून आलेला देह तिला निरर्थक वाटला. तिने शिवराजर्मी रूप तपश्चर्या करण्याचे ठरविले. माता मेनकेंने तिला तो विचार सोडण्याविषयी किती सांगितले तरी तिने तिकडे दुर्लक्ष केले. थोडी पर्णे (पाला) मात्र खाऊन तिने

शरीर कृश करून तपश्चर्या केली. विजया नांवाच्या तिच्या मैत्रिणी नित्य तिच्या सेवेला हजार रहात. तिच्या प्रकृतीची माहिती मेनका हिमवताला येऊन सांगत. काही दिवसांनी पार्वतीने पर्ण खाद्यची मुद्रा सोडून दिली. म्हणून पार्वती अपर्णा नावे ओळखली जाऊ लागली.

शंकराने कामदेवाला भस्म केले खरे, परंतु कामदेवाचा पुष्पबाण व्यर्थ गेला नाही. पार्वतीची तपश्चर्यासुद्धा यशस्वी झाली. शंकर वेष पातळून पार्वतीजवळ गेला व पार्वतीची परीक्षा घेतली. त्याने पार्वतीच्या तपश्चर्येची स्तुती करून तिच्याशी करण्याचे ठरविले. नंतर त्याने सप्तर्षींना तत्राविषयी बोलणी करण्यासाठी हिमालयाकडे पाठविले. हिमवताला इतका आनंद झाला की त्याची शिखरे आणखी उन्नत झाली. सप्तर्षीं मुहूर्त ठरवून निघून गेले.

शंकराचे सर्व गण वन्हाडी होऊन पुढे चातले

■ शंकर नवरात्रांमुळे होऊन हिमवताच्या घरी निघाला. हिमालय पर्वताची सर्व शिखरे मांदवाचे खांब झाले. विष्णू, ब्रह्मदेव इत्यादी देव, सप्तर्षी व नारद वगैरे सहस्रांशु मूर्ति तलाला आले.

वर्हालघाच्या सौभाग्यवती अरुंधतीने शंकराच्या विशाल कपाळावरच्या डोळ्यांच्या वरच्या वाजूला मंगल तिलक लावला. तत्राच्या वेळेला अनुकूल अशा सर्व यशालंकारासह शंकर फार सुंदर दिसू लागला. तेव्हा सर्व देव शंकराला तुंदेश्वर नव्या नांवाने हाक मारू लागले.

सर्व यशालंकार धारण केल्यावर विष्णूने सारखी विसणारी पार्वती नवरात्रांमुळे शोभू लागली. तिला येऊन विष्णू शंकराला म्हणाला-“तू सुंदरेश्वर आहेस. माझी धाकटी वर्हाण पार्वती मीनाक्षी आहे.” असे सांगून त्याने पार्वतीचा उजवा हात शंकराच्या उजव्या हातात देत दोघांना बघोळ्यावरच्या पाटावर बसविले.

शंकरपार्वतीचा विवाह शंकरपार्वतीला अशाच घटाने

हिमालय पर्वताच्या खोऱ्यांत शंकर पार्वतींनी जेथे तपश्चर्या केली होती तेथे देवांचा शिष्यकार विष्णूकर्म्या याने नवदंपती पार्वतीपरमेश्वरांसाठी एक दिव्य अंतःपुर बांधून तयार केले.

मंगलवाद्ये व वाजेची बाजन अशातां परमपरांचा हात धरून पार्वतीपरमेश्वर गर्दीमधून भागून त्या अंतःपुर मंदिराकडे निघाले. त्या मंदिराच्या वाटेवरच कामदेवाच्या राखेचा होता. त्या दिगाजवळ गुढने ठेवून प्रतिष्ठित मंगणारी रती बसली होती.

शिवपार्वतीने तिच्या जवळ जाऊन तिच्या डोक्यावर हात ठेवला. तिला “दीर्घकाळ सौभाग्यवती भव” असा आशीर्वाद दिला. शंकराने

पुन्हा आपला तिसरा उगडला, परंतु या खेपेस मृदु शांत चंद्रकिरणांतारखी शीतल कांती त्यांतून जातली व भरमाचा द्वेष नाहीता होऊन कामदेव स्वस्यल्पात उठून उभा राहिला आणि एकदांच उसाच्या धनुष्याचा झणकार करून अदृश्य झाला.

तेव्हा शंकर रतीला म्हणाला- ‘मुली, तुम्हा पती पुनर्जीवित झाला आहे. तुला नेहमीप्रमाणेच दिसत राहील. तुझ्याशिवाय इतर कोणताही तो दिसणार नाही. म्हणून कोणी कोणत्याही प्रकारे त्याच्यावर करू नाही. अशा तऱ्हेने त्याने सोडलेल्या पुष्पबाणांपासून कोणी वांचणेही शक्य होणार नाही. तुझ्याशिवाय कोणाच्या शरीस पडणें किंवा न पडणें, त्याच्या इच्छेवर अवलंबून राहील. मी या त्याचा देत आहे.’

शिवपार्वतींनी गृहप्रवेश केला. कोणता दिसत नसल्यामुळे कामदेवाने सुद्धा पुष्पबाणांसह त्या गृहात प्रवेश केला. अरुंधतीने नवदंपतीची तांबड्या पांढ्याने काढली व त्यांना ओंबाळले. तेव्हा विष्णूकर्म्याने पडद्यामागे झांकलेली एक मोठी तसवीर समोर उभी येतली. म्हणाला- ‘ही एक अपूर्व तसवीर आहे. या चित्रांत दोघे जण आहेत. त्या दोघांपैकी कोण जास्त सुंदर आहे, हे आमच्या सारख्या सामान्यांना सांगता येणार नाही. तुम्हां दोघांनाच ते शक्य होईल, असे मला वाटते आहे, म्हणून मी ही तसवीर तुमच्यासमोर ठेवीत आहे, तरी कोण जास्त सुंदर आहे, सांगण्याची कृपा करावी.’ असे सांगून त्याने तसवीरीवरचा पडदा वाचूला सारला.

ती तसवीर नसून तो एक उभा आरसा होता. शिवपार्वती त्यात आपले प्रतिबिंब पाहून खदखदा होऊ लागली.

चांदोवा

‘खदखदां हंसून भागणार नाही, सांगितले पाहिजे!’ नारद म्हणाला.

शंकर स्थित करून पार्वतीकडे बटाक्षपात करीत म्हणाला- ‘शुक्राच्या कांतीसारखी झगझगणारी नभ घातलेली चित्रांगीच जागून सुंदर आहे!’ शंकराने असे म्हणतांच पार्वतीचे मुखकमळ लाजेने लाल झाले. लाजतच हसत्या मुखाने म्हणाली- ‘त्रिनेत्र असलेल्यांचेच सौंदर्य मोठे आहे!’ तिचा तो स्वर शीशेच्या स्वतःसारखा झंकारला.

‘सर्वांनी शिवपार्वतीवर फुलांचा व अक्षतांचा वर्षाव करून निघून गेल्यावर नवदंपती रेशमी गादी अंथरलेल्या झोपाळ्यावर बसली.

त्यांच्या समोरच्या भिंतीवर दिव्य चित्र काढलेले होते. त्यांत एक हत्तीचे सुंदर जोडपे समोरचे पाय उचलून व सोंड एकमेकीत अडकवून नाचत असल्यासारखे चितारलेले होते. तोरण बांधल्यासारख्या त्या दोन्ही हत्तींच्या मधून पलीकडे

फेब्रुवारी २००२

दिसणाऱ्या सरोवरात एक मोठे कमळ फुललेले होते. त्या चित्रात चितारलेल्या हत्तीच्या जोडप्यावर शिवपार्वतींची दृष्टी खिळली. इतक्यांत कमळ दिसत होते तेथे चांदणीसारखी ज्योती दिसू लागली व ती हळूहळू मोठी होत गेली. त्या ज्योतीतून चंद्रकांतीसारखे विघ्ननाशाचे रूप दोघांना दिसले.

विघ्ननाशाचे रूप हत्तीसारखेच दिसत होते तरी ते दिव्यच होते व प्रसन्नही होते. त्याची दृष्टी शांत अक्षि, सिद्धि व शक्ति युक्त होते. त्याचे सुंदर विशाल उदर मोहक होते. अभयहस्त धारण करून उभा असलेला तो विघ्नेश्वर पार्वतीला लहान बालका-सारखा काहीतरी बोचडा बोलत असल्यासारखा भासला.

विघ्ननाशाकडे पहात असतां शिवपार्वतीला एक अपूर्व व अनिर्वचनीय आनंद उन्मळून आल्यासारखा वाटला. त्या आनंदात वेहभान विसरून गेल्यामुळे दोघांच्या तोंडावरटे शब्दाही उमटत नव्हते व दोघे निर्निमेष विघ्नेश्वराकडे पहात राहिले. विघ्नेश्वर ढाब्याबाजूला बसलेल्या सोंडेवर

हात फिरवीत गोड बोंबड्या स्वरात म्हणाला - "मी विघ्नेश्वर आहे! विघ्नांचा नाश करणारा विनायक आहे! पंच महाभूत व गणाधिपती आहे! गणपती आहे! चित्रविचित्र रूप धारण करणारा चित्र गणपति आहे! तुमच्या दोघांच्या फरफर प्रेमांमुळे शंकराच्या तेजातून कुमारस्वामीचा जन्म होईल व तो तारकामुखाचा वध करील. कुमारस्वामीच्या जागी मी अवतार धारण करीन व तुमचा मुलगा म्हणून राहीन." असे तो असतांच पुढे पार्वती त्याला घ्यायला सरराबली, तो विघ्नेश्वर एकाएकी अंतर्धान पावला.

आतांपर्यंत की खरे होते या अर्धी पार्वतीपरमेश्वरांनी परस्परांकडे पाहिले. दोघांच्या मिडज्या व दोघेही सर्व विस्मरे. त्यांनी पाहिलेले अद्भुत दृश्य जणू काही पडलेच नाही इतक्या सहजी ती विसरून गेली.

शंकरपार्वतीने त्या मंदिरात आनंदाने संतार घाटला. त्या वेळी पूर्वी कधी न पाहिलेली व न ऐकलेली अशी एक भयंकर गोष्ट जगात घडली.

चमत्कारी वीणा

वयांपूर्वीची एक गांवात संगीतकार राहात. तोच भुक्ते होते. सर्वजण विनून नंगीनाचे जखरे करीत असत व भोवतालचे पल्लव पोषण करीत. कांही जपांनंतर संगीतकार आणि त्यामुळे त्याची दोघे हावेनाशी होती. त्याचबरोबर त्याची राजादेवीला बंड घाली. राजादेवीने त्याची परीक्षा केली आणि संतार घटने. "ह" कांही सामान्य आजार नाही. कुर्जातरी थेंड राजदेवीने दाना तपारायला हवे. माझ्यासारखा सामान्य वेध कांहीही करू शकणार नाही. आणि जर राजदेवीकडून चिकित्सा करून घ्यायची असेल, त्यांची मदत घ्यायची असेल, तर आपल्या देशाच्या मूर्ख राजांनी त्यासाठी परवानगी घ्यावी लागेल. त्यांची मंजुरी आणि परवाना मिळाल्यानंतरच राजदेवी येऊ शकतील. सर्वजण म्हणताना की दगडाला खूप करता येईल, संतुष्ट करता येईल. पण राजाला प्रत्यक्ष करणे नि त्यांना संतुष्ट करणे अशक्य आहे. या खेगाचे निदान होऊ शकेल असं मला

वाटत नाही. तुमचे यडील सांतून बरे होतील याचा तुम्ही प्रयत्न अपश्य करा. पण मला हे कठीण वाटते आहे." आपले देऊन तो वैद्य निघून गेला.

विघ्न मृत्पापिणीं सर्वांत मोठ्ठा मुलाने आयल्या भावांना सांगितले, "मला डाऊक आहे की राजा महामूर्ख आहे. परंतु मी माझ्या वीणावादनाने राजाला संतोष देऊ शकेन आणि राजदेवीला बोलावण्याची परवानगी मिळवू शकेन. आपल्या वडिलांची प्रकृति सुधारली तर आपल्याला पापेक्षां आपखी काय हवे?"

तो राजाला जाऊन भेटला आणि म्हणाला, "महाराज, मी वीणा वांगली वाजवू शकतो. आपल्याला भडो वादन ऐकवण्याची माझी इच्छा आहे. आपल्याला जर माझे वीणावादन आवडले तर माझ्या वडिलांच्या आजाराची चिकित्सा राजदेवीकडून करण्याची रांगती आपण आम्हाला द्यावी, अशी माझी नम्र विनंती आहे."

राजाने हसतहसत रांगितले, "मीच नव्हे तर

माझे सेवकदेखीत वीणा वाजवू शकतात, तुम्ही इच्छा पुरी करायला तू एक काम कर. सर्वांचे मन आहे की वीणावादनांत कुणी माझी बरोबरी शकणार नाही, तेव्हा तू पैस लाव. जर तू जिंकलास तर तुम्ही इच्छा पूर्ण होईल. पण जर मी जिंकलो तर तुला मी पंचवीस फटके मारण्याची शिक्षा देईन. या स्पर्धेच निर्णय जनता करील."

संगीतकाराच्या थोरल्या मुलाने ही अट मान्य केली. दुसऱ्या दिवशीही ती स्पर्धा जनतेसमोर घेण्याचे ठरले. या स्पर्धेत राजापेक्षा थोरल्या भावाने जारन चांगले वीणावादन केले. तरीदेखील जनतेने राजालाच विजयी घोषित केले. कारण जनता राजाला घाबरत होती थोरल्या भावाला पंचवीस फटकांची शिक्षा दिती गेली. आपल्या भावाची ही केविलवाणी अवस्था पाहून धाकट्या दोघांना फारच वाईट वाटले. जे झालं, त्याबद्दल दुसऱ्या

भावाने पूर्ण चौकशी केल्यानंतर म्हटले, "आजकाल वीणावादन फारच लोकप्रिय झाले आहे म्हणून महाराजांनी तुला द्यावे. पण मृदंगाची मोठ निसळी आहे. फारच थोडेजण मृदंग चांगल्या प्रकारे वाजवू शकतात. ती एक मृदंगाबाइक आहे. मी माझी कता सादर करून महाराजांकडून प्रशस्तीपत्रक मिळवीन. आणि राजवैद्याकडून बहिःजांची चिकित्सा करवून घेईन."

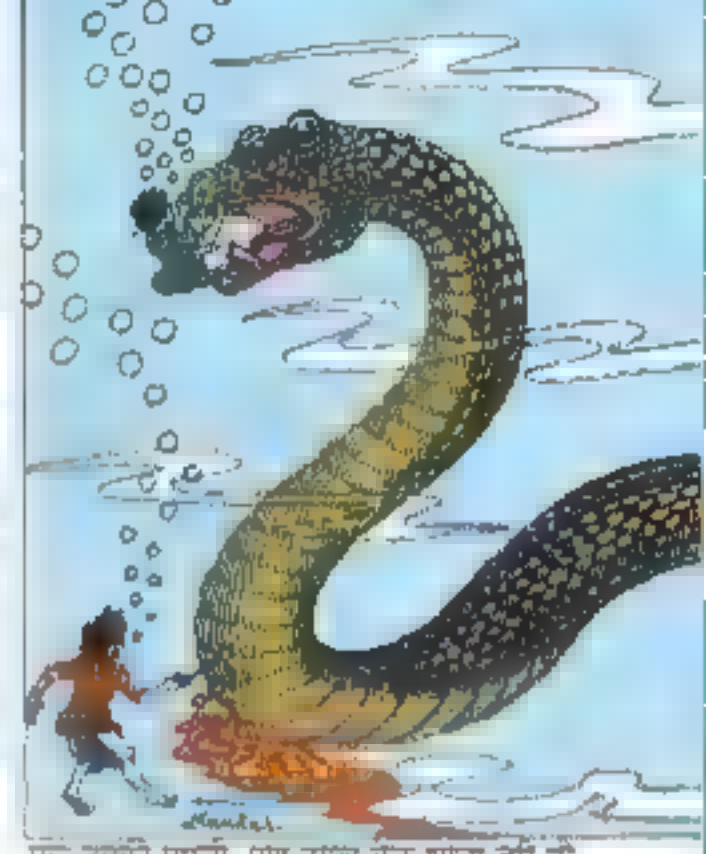
दुसरा भाऊ ही राजाना घेऊन म्हणाला, "मृदंगावादनांत माझी बरोबरी कुणीही नसेल. वाटल्यास माझी परीक्षा करावी. जर मी जिंकलो माझ्या बहिःजांची चिकित्सा राजवैद्याकडून करावी."

राजाने त्याच्याकडे निराकृत पाहिले आणि म्हटले, "वीणावादनात पराजित झालेल्या वादकाचे तू भाऊ दिवसभर आहेस. मी संगीतसम्राट आहेस तूला ठाऊक नसेल. माझ्याशी सामना करण्याचे तू तयार आहेस तर तू मला तुझ्या भावासारखीच तुम्ही द्या होईल. जर तुला ही अट मान्य असेल तर तू तयार ! या स्पर्धेत मी तुझ्याबरोबर जरूर भाग घेईन."

दुसऱ्या दिवशीच गरज आणि संगीतकाराच्या दुसऱ्या भावाच्यामध्ये मृदंगवादनाची स्पर्धा झाली. राजाचे वादन लोकांना मुळीच आवडले नाही. ते अगदीच सुमार होते, ताल चुकत होता आणि लय बिघडत होती. मृदंगवादनाबद्दल सारे नियम राजाला माहीत नसूनसे वाटत होते. पण दुसऱ्या मुलाने मात्र मन लावून वाजवले आणि आपले कौशल्य पुरेफु दाखवले. त्याचे वादन ऐकायला फारच मधुर वाटत होते. परंतु काय उपयोग? राजाला घाबरून जनतेने पुन्हा राजालाच विजयी घोषित केले. साहजिकच दुसऱ्या मुलालाही चांदोचा

फटकांची शिक्षा भोगावज लागली. फटके मारून वेतल्यानंतर दुसरा ही हवालदिल होऊन जेव्हा घरी परतला, तेव्हा तिसरा धाकटा भाऊ फारच नाराज झाला आणि म्हणायला लागला, "संगीत विद्वानाच्या दोन मुलांना राजाने मूर्ख व नालायक ठरवले, लोकांसमोर त्यांची फजिती केली. या आयत्या मूर्ख राजाला चांगला गढा ठिकठिका खेरीड मी नाही. जर मला असं करता आलं नाही तर संगीत विद्वानाच्या मुलगा म्हणून नांव लांगणार नाही." असे म्हणून वीणा, मृदंग व सनई घेऊन तो राजधानीच्या दिशेने चालू लागला.

राजधानीला तो पोचला आणि एक निवांत ठिकाणी जाऊन बसला. त्याने काही आणि सुरवात आपले सारे लक्ष त्याने या वादनावर केंद्रित केले. सारी जनत पोठ्या उत्सुकतेने त्याचे वादन ऐकत होती. सातत तीन दिवस वीणा वाजवल्यामुळे त्याच्या बोटंमूळ तळ ठिकठिका लागले. ही बातमी राजापर्यंत पोचली. त्याने बरोबर घेऊन त्या ठिकाणी आला राजाला चाहून त्या तिसऱ्या भावाने उठून राजसत् प्रणाम केला. राजाने त्याला विचारले, "तू कोण आहेस? इथे का आला आहेस?" तिसऱ्या मुलाने नम्रपणे सांगितले, "महाराज, पर्वताच्या पायथ्याशी भिरब गांव आहे. मी त्या गावान राहतो. माझ्याच एक मुलगा आमच्या गावान दुसऱ्या गावातून येत असे आणि आमच्याशी खेळत असे. एक दिवस ताढाच्या झाडाची कवी फळे खाण्याची त्याला इच्छा झाली, ती फळे खातायला म्हणून मी तलवार हातांत घेतली. तोही माझ्याबरोबर आला. ते उन्हाळ्याचे दिवस होते. कडक होते. गांवातून यडल्यावर त्या उन्हांत थोडा गरम मिळावा म्हणून त्याने तलावांत चांदोचा

एक डुव्ही पावली. पण बरेच वेळ झाला तरी ती बाहेर आला नाही. मी धावलो, मी कमरेला तलवार बांधली आणि तलावांत उडी मारली. खूप खोखर मी गेलो. तिथे तलाशी मेल्यावर पाहिले तर एक विषिध सर्प त्याला गिळत होता. क्षणाच्याही विनंय न करता मी तलवारीने त्या सर्पाची खांडोळी केली व आपल्या मित्राचे रक्षण केले. त्याने कृतज्ञता व्यक्त केली आणि त्याच्या घरी येण्याचा आग्रह धरला. त्याच्या घरी जायला मला डोंगर दऱ्यांतून व अडण्यांतून जावे लागले. अखेरीस तो मला एका डोंगराच्या बाजूला घेऊन घेऊन गेला. तिथे एक गुहा होती. मी गुहेत पाहिले तर तिथे एक जादुगारीण आपले केस खांद्यावर गोकळे सोडून एका दगडावर काहीतरी घासत होती. तिचे डोळे दिव्याप्रमाणे चमकत होते. चेहरा वेडावाकडा होता. माझा मित्र तिच्याजवळ गेला. त्याला बघितल्यावर जादुगारीने लगेच त्याला प्रेमाने जवळ घेऊन

त्याचा मुखा वरून "कुठे गेला हातास बाळा? यायला किती रे उर्जार केलाय" तला डोळ्यांतल्या पांतींची रसगुळी आकडेनां मागे घेव, आणि मी तीच भाजी केलेय" तिच्या मुखावर पाडी ओळख आपल्या आईशी करून देताना म्हणून "आई, हा भाजा जिवलग सोस्त आहे आज केवळ धाच्यामुळेच माझे प्राण बांधले आहेत." त्यानंतर त्याने आपल्या आईला जे काही अंगोदर घडन होत ते सर्व सांगितले. जादुगारणीने मोठ्या आनंदाने दुलतडुलत काहीतीर लेप आपल्या ज्ञानाचे धेनवा. तो भितीवर फांगल्या आणि उंचावल्यात तो मंत्रपण करू लागली, ज्या भितीवर तो लेप फांगला होता, त्या भितीचे एका आरशांत परेवर्तन झाले. त्या आरशांत ज्या तलावांत तिचा तुलगा बुडाला होता तो तलाव तिला दिसला, तिथे तो सूर्य मरून पडला होता तेही तिला दिसले, ते दृश्य पाहून ती संतप्ताने फेब्रुवारी २००२

वंधान घाली, आणि, तिने पुन्हा आणखी एक मंत्र पुढेपुढे म्हणला. तलावांत मरून पडलेला तो सूर्य आता जवळच येऊन पडला; ते पाहून जादुगारणी आनंदाने 'फुल्लू येती, भाजी पण घोंपटत ती म्हणाली, 'शेवटार बाळा, शाकास! तू सांपाला मरव त? माझी कट्टर शत्रू असलेल्या एका जादुगारणीला मारून टाकले आहेस. तिला मरवाय व मी खूप वेळा एकत्र केला पण मला यश मिळाले नाही. तलावा दिवसांच्या माझ्या यशस्वाने तू मला यश मिळवलास आणि त्यानंतर तलावा जिवंत प्राणदेखील तू बांधवले. मला मरवाय देण्याचा धट म्हणून हे यशस्वी वीणा, म्हणून तलावा मी तुला देते आहे. तू ही वीणा बांधण्या प्रकारे वाजवताना तर तिच्या प्रभावामुळे जे जे प्रकट होतील आणि मृदंग व सनई वाजवताना ते ते आश्चर्यचकित करतील. त्या जादुगारणीने दिलेली वीणा नी गेले तीन दिवस येताना या तलावात, पण आजपर्यंत तरी ते होवूही युवक प्रकट झालेले नाहीत, मला वाटते त्या जादुगारणीने मला फसवले."

आज एका एका राजा जोसने हसायला लागला. म्हणजे, जर बघाय जादुगारणीने तुला पळवला तर त्यानं योवर नाही तिने काय म्हणून वला. तूला अजून का? तिने म्हणून होते की तू वीणावादन करून प्रकट केलेस तर तिच्या प्रभावामुळे दोन युवक प्रकट होतील. तुलाच वीणा चांगली वाजवायला येत नसेल म्हणून तू उलट जादुगारणीवर उल्लेख करतो आहेस. अजूनही नव्या वीणावाजवून दाखवतो आणि न दोघे युवक कसे प्रकट होतील आणि त्यांच्या नव्हते सनई व मृदंग कसे वाजवतील ते तू बघूनच गता. एवढे म्हणून राजाने ती वीणा आपल्या हातांत घेतली आणि तिच्या तळावर बोटे

फिरवून त्याने श्रवण नुठं केला.

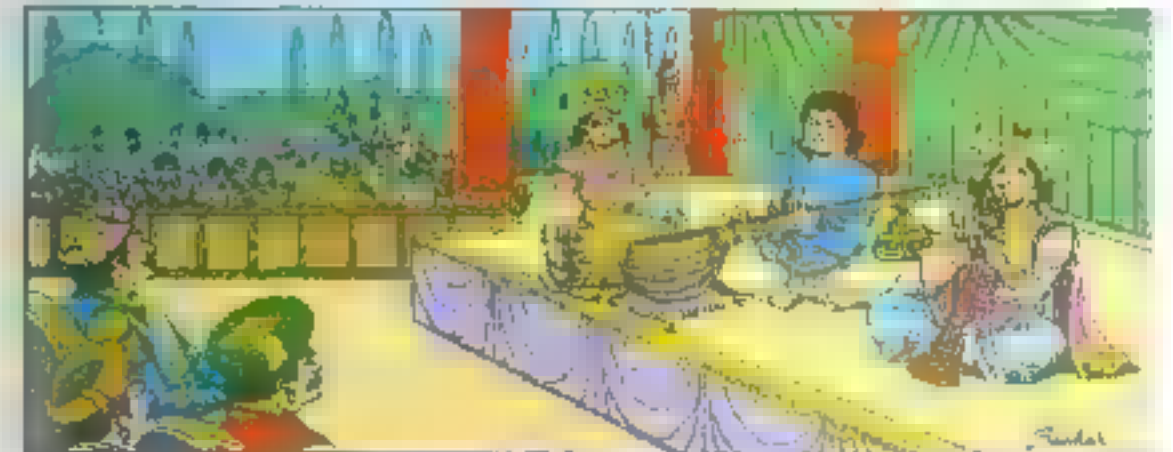
वरच वेळ वीणावादन करून शेवटी राजा धकता, पण ते दोन युवक काही आणि नाहीत.

राजा वैतागला आणि म्हणायला लागला, 'मी संगीतसंगीत आहे, तरीही काही प्रभाव पडत नाही. ही वीणा एखादी अस्वामान्य वीणा असलीसे पडत आहे. माझ्याकडे जे एखादा श्रेष्ठ संगीतकार असेल तर तोच ही वीणा वाजवील. दयाव्याचा उत्सव होईल त्यावेळेस मी एक नवी स्पर्धा ठरवीन आणि जो वादक त्या दोन युवकांना पळवेल आणि शकेल, त्याला एक अनंमल बांधस देईन.' असं सांगून राजाने ती बांधे आगम्यसंगीत करीत. दुराव्याच दिवशी राजाने या स्पर्धेची घोषणा केली.

बोड्याच दिवसानंतर उत्सव जवळ आला. राजाने शेवटच्या दिवशी वीणावादन स्पर्धा ठरवली. अनेक वीणावादकांनी येऊन दिले. दोन युवक काही आले नाहीत. अखरीस संगीतकाराच्या तिकटा मुलगा मध्यावर बसलेल्या राजाला प्रणाम करीत म्हणाला, 'राजग, त्यादिवशी आपण या स्पर्धेची घोषणा केलीत. दिवसावातून मी एका विद्वानाकडून वीणावादनाचे शिक्षण घेऊ लागले. माझे वादन आता खूप सुलभ आहे. मला वाटते की मी आपण या स्पर्धेत दात

लावण्यास योग्य झालो आहे आणि चांगल्याप्रकारे वाजवू शकेल. जर आपण अनुमती दिलीत तर मी प्रयत्न करीन.' राजाने कुत्सितपणे हसून म्हणून, 'हो हो, जरूर कर की प्रयत्न अवश्य कर बरे!' राजाच्या बाजूपासून पुढार उगहास भरला होता.

तिसऱ्या मुलाने वीणासमोर बैठक मांडली आणि आपल्या इष्टदेवतेची प्रार्थना केली. नंतर त्याने बांधे तारा छेडून वीणा वाजवायला सुरुवात थोड्याच वेळानंतर संगीतकाराच्या पहिला व दुसरा मुलगा पीरधिका वेशभूषा करून तिथे आले आणि मृदंग व सनईच्याजवळ बसले. मी दोन्ही बांधे दडुवायण हाताळून त्यांनी वाजवायला सुरुवात केली. तिथे उपस्थित असलेल्या जनसमुदायाने आनंदाने दाळ्या वाजवायला सुरुवात केली. तलावाचा ती रत्ना अतिशय भवणीय आणि शक्तिशील होती. श्रवण तहजीन होऊन त्या गानमाधुर्यसि जणू बांधी स्वतःला हसून बसले होते. अनेकांचे डोळे मिटलेले होते, जेव्हा त्यांनी डोळे उघडले तेव्हा त्यांना वीणावादक फक्त वीणा वाजवीत असल्या दिसला व दुसरे दोघेजण नाहीसे झाले होते. 'राजाने जाहीर घोषणाप्रमाणे त्याचे भय्य त्यागत केले आणि त्याच्या पित्याची रोगचिकित्सा जगनापीडी व्यवस्था केली

शांताचा उपाय

नरेंद्र एक वेखणा युवक होता. त्याची माझ्याकांक्षा होती. सर्वांनी त्याला महान समजावे व त्याची भस्म प्रशंसा करावी. त्यासाठी त्याने पुढील धन कमावले, परंतु असे लोफ खूप होते. तोदेखील त्याच्यापैकीच एक होता. त्यामुळे ना त्याला कोणी महान समजले, ना कोणी त्याची प्रशंसा केली.

मग त्याने ठाविले की कांहीतरी साहसपूर्ण काम करावे. परंतु असे साहसपूर्ण देखील अनेक होते, त्यांची त्याच्यापेक्षा साहसी कृत्ये करून दाखविली होती. नरेंद्रला समजेना की महान बनण्यासाठी आता काय करावे?

शांता नरेंद्रची दूर्ची नातलग होती. तिचे नरेंद्रवर खूप प्रेम होते. तिला जेव्हा नरेंद्रची विचारसरणी समजली. तेव्हा तिने त्याला म्हटले. "महानता अशी मागे लागून मिळत नसते, ती आपोआप यावी लागते. तू माझ्याशी विवाह

केतास तर तुला रनवून दाखवीन." नरेंद्र हसला व टेटालणीच्या मुरांत म्हणाला. "अस आहे नरा. शांता, माझदेखील तुझ्यावर आहे. तुझ्याशी विवाह करण्याची माझीसुद्धा आहे. तू म्हणतेस की तू महान बनवू शकतेस, तर तज्ज्ञापूर्वीच काम करून दाखव ना! असे झाले तर आपला विवाहदेखील होऊ शकते!"

"ठीक आहे तर! मी तुला एक योग्य उपाय सुचवते. पण तो सांगण्यापूर्वी तू मला एक वचन दे की तू माझ्याशीच विवाह करशील. दुसऱ्या कुणाशीही तू विवाह कामा नयेस," शांता म्हणाली.

नरेंद्रने मागचा पुढचा कांहीही विचार न करता उत्तर दिले, "तू असा विचार तरी करू न शकतेस की मी दुसऱ्या कुणाशी विवाह करेन? मी असा याक्षणी तुला वचन देतो आणि तुझी शपथ घेतो."

"शपथ घेई ध्यायची कांही गरज नाही. एक काम कर. साऱ्या गांवभर प्रचार कर कीं तुझे माझ्यावर प्रेम आहे. आणि कुठल्याही परिस्थितीत तू इतर कुणा मुलीशी लग्न करण्याचा प्रयत्न येत नाही," शांता म्हणाली.

नरेंद्र चिट्ठून म्हणाला, "तुझा माझ्यावर विश्वासच नाही म्हणून तू असे बहाणे देत आहेस".

त्याच्या उत्तराने दुखावलेली शांता म्हणाली, "असं कां म्हणतोस तू! मी तुला जो उपाय सांगणार आहे जो तू गांवार जो प्रचार करशील त्यावरच अवलंबून आहे. माझ एक, माझ्यावर विश्वास ठेव. एक महिनाभर असा प्रचार चालू ठेव. पुढच्या महिन्यांत देशाची राजकन्या आपल्या गांवाबाहेरील यमपिहारासाठी येणार आहे. त्यावेळी तिच्याचरोबर राहून कांहीतरी साहसपूर्ण कृत्य करून दाखव. ज्यामुळे मी तुझ्यावर प्रेम होईल. असे ती नक्कीच तुला कांहीतरी मागायला शिंगेल." बोलता बोलता शांता थंयली.

नरेंद्रची उत्कृष्टता त्याने शांताला सविस्तर योजना सांगायची विनंती केली. शांता पुढे लागू लागली. "राजकुमारी तुझ्यासारंगीर विवाहाचा प्रस्ताव ठेवेल. पण तुला त्याला पूर्ण विरोध करावा लागेल. लोकंना जेव्हा हे समजेल तेव्हा ते तुझी खूप स्तुती करतील की नरेंद्र शांताच जिवापलीकडे प्रेम करतो व म्हणून त्याने राजकन्येचा विवाहाचा प्रस्तावसुद्धा धुडकावून लावला. अशा रीतीने तू खूप नांव कमावशील, व प्रसिद्ध होशील".

हे सर्व सांगून शांत्यावर शांता म्हणाली, "या चंद्रोवा

जगांत त्यागापेक्षा कुठलेही कार्य नाही. म्हणून तू माझा उपाय अंमलात आण".

"मला वाटत नाही की इतक्या लहानशा गोष्टीने माझे कांही फार मोठे नांव होईल, किंवा मला खूप प्रसिद्धी मिळेल. तरीपण तुझा हा उपाय अनोखा आहे. तू सांगितलेस तसे मी करेन" नरेंद्र दीर्घ श्वास घेत म्हणाला.

दुसऱ्याच दिवशी गांवात बातमी पसरली की नरेंद्र शांतावर जिवापलीकडे प्रेम करतो व इतर कुठल्याही स्त्रीकडे डोळा वर करूनदेखील पहात नाही.

शांता एक दिवस नरेंद्रला भेटून म्हणाली, "उद्याच राजकुमारी आपल्या गांवाबाहेरील जंगलात येणार आहे. तू तुझे सर्व चातुर्य घ्याला लाव व आपला उपाय अंमलात आण. तू एक

तलवारपण जवळ बाळगशील तर बरे होईल”.

शांताचे काका राजदरबारांत काम करीत. त्यामुळे त्यांच्यामार्फत राजपारिवाराशी संबंधित सर्व कुटुंबाला बातम्या शांताच्या कुटुंबाला ठाऊक होत असत. नरेंद्रलासुद्धा ही गोष्ट माहीत होती. त्यामुळे काहीही संशय न येता तो दुसऱ्या दिवशी जंगलात गेला.

थोड्या दूरवर गेल्यावर त्याला एका स्त्रीच्या आर्त किंकाळ्या ऐकू आल्या. “वांचया! वांचया!”

नरेंद्र धावतच तिकडे गेला. गतितष्ठ मिशीवाला माणूस एका सुंदर युवतीला तलवार दाखवून धमकावत होता. नरेंद्रने ताबडतोब म्यानतून तलवार काढून परतली व त्याच्यावर तुटून पडला. थोडावेळ दोघांचे तुंबळ युद्ध झाले.

फेब्रुवारी २००२

अखेर तो मिशीवाला नरेंद्रसमोर टिकाव धरू शकला नाही व त्याने तिथून पळ काढला.

“पराक्रमी वीरा, योग्यवेळी येऊन तू माझा बचाव केलास. मी या देशाची राजकुमारी आहे. माझे नांव शशिरेखा आहे. ‘त्या स्त्रीने स्वतः चा परिचय दिना व ती या जंगलात कशासाठी आली होती तेही तिने त्याला सविस्तर सांगितले.

आपली कहाणी सांगून झाल्यानंतर राजकुमारी त्याला म्हणाली, “तो मिशावाला माणूस आमच्या सैन्यांत मोठा खड्गवीर म्हणून प्रसिद्ध आहे. तू माझे रक्षण करण्यासाठी हस्तक्षेप मोठ्या योराशी करून केलास. रीतीने तो हतका घाबरून पळून गेला. हेच सिद्ध होते की तू त्याच्यापेक्षा अधिक पराक्रमी वीर आहेस. तू देखणा आहेस, साहसी आहेस, पराक्रमी आहेस. ज्या तुझ्या घरी रथ पाठवोन, तू माझ्याशी विवाह कर. या देशाचा राजा हो आणि त्याचे सदैव रक्षण कर.”

नरेंद्रचा चेहरा फिका पडला. शशिरेखा दिसायला तर सुंदर होतीच, शिवाय देशाची राजकुमारी सुद्धा होती. त्याने विचार केला, “हे माझे भाग्यच नाही तर दुसरे काय आहे?”

त्याने आपल्या शांताच्या प्रेमासंबंधी तिला काहीही सांगितले नाही. महान वनण्याचे त्याचे स्वप्न पूर्ण होणार होते, त्यामुळे तो वेहद खूष होता. शिवाय तो देशाचा राजादेखील बनणार होता. अन्त्यंत आनंदाने तो राजकन्येला म्हणाला, “तुझे शब्द माझ्यासाठी काळजा दगडावरची रेष आहेत. तू जे म्हणशील नसेच होईल”.

मग नरेंद्र घरी परतला. रात्री तो स्वप्ने पाहानच झोपी गेला. स्वप्नांत तो सिंहसनावर विजयमान

58

चांदोवा

झाला होता आणि लोक त्याला प्रणाम करीत होते.

दुसऱ्या दिवशी नरेंद्रच्या घरासमोर एक रथ येऊन थांबला. त्या रथामधून तो मिशावाला आणि शशिरेखा, दोघे उतरले. ते सरळ घराच्या आतच आले. त्यांना पाहून नरेंद्रच्या वडिलांना अन्त्यंत आश्चर्य होते. इतक्यांत तो मिशावाला माणूस त्यांना म्हणाला, “आम्ही तुमच्या पुलासाठी विवाहाचा प्रस्ताव घेऊन आलो आहोत.” आश्चर्य चकित होऊन नरेंद्रच्या वडिलांनी त्यांना विचारले, “महाशय, आपण कोण असहात ते तांगण्याची कृपा करात का?”

“ज्या शांतावर तुमच्या पुलाचे निरतिशय प्रेम आहे, त्या शांताचा मी काका. मी राजदरबारांत नांदी करतो. नांवात प्रधानच आलो आहे. या मुलीचे नाव शशिरेखा आहे. माझी मुलगी आहे, शांताच्या सांगण्यावरून हिने तुमच्या मुलाची परीक्षा घेतली. तुमचा मुलगा आपण दिनेले वचन विसरून गेला. त्याचे दगडगले. तरीदेखील शांता त्याच्याशीच तयार होईल असे धरून बसली आहे. आम्ही हे सगळे करण्यासाठी आलो आहोत. शांताचे आईवडीलदेखील आताथोड्याच

वेळांत इथे पोहोचतील”.

वडिलांच्या रोजारी उभा असलेला नरेंद्र हे सर्व ऐकत होता. शरमेने त्याची मान खाली झुकली होती. त्याचदिवशी त्याचा विवाह शांताशी निश्चित करण्यात आला.

नरेंद्र शांताला एकांतात भेटला तेव्हा म्हणाला, “तू मला सुचविलेल्या उपायाने मी महान बनणार होतो. परंतु तसे कांहीही झाले नाही. परंतु माझ्याशी विवाह करण्याची तुझी इच्छा पूर्ण करण्यात तू मात्र न्यराची झालीस”.

शांता हसून म्हणाली, “बऱ्याच लोकांची समजूत आहे की धन, प्रेम, शक्ती इत्यादि गोष्टीमुळेच महानता प्राप्त होऊ शकते, परंतु खरी महानता त्याग करण्यांतच आहे. माझी इच्छा होती की तुलादेखील त्याग करण्यामागील कष्टांची फरपना यावी. त्यासाठीच मी हे नाटक केले. इथून पुढे कांहीही महान वनण्याची स्वप्ने पाहू नकोस. आपण आपले वैवाहिक जीवन सुखाने व्यतीत कर”.

आगत्या होणाऱ्या पत्नीच्या विवेकबुद्धीवर नरेंद्र प्रसन्न झाला व महान वनण्याचे खूळ त्याने डोक्यातून काढून टाकले.

चांदोवा

59

फेब्रुवारी २००२

वेडेपणा नाही. हा आमचा एक दरवर्षीचा पौढाठ आहे - अश्विनीपारून रेवतीपर्यंत सन्तःवीत नक्षत्रांमध्ये सूर्याचा प्रवेश होण्यापर्यंतच्या पर्जन्यवृष्टीचे आम्ही मोजमाप करतो. विशेषतः मृग ने विशाखा नक्षत्रांपर्यंतच्या बारा नक्षत्रांच्या दरम्यान जो पाऊल होणे योग्य वा अयोग्य, त्या पर्जन्यवृष्टीच्या आघाते शेततीच्या फायदा वा नुकसानाचे अंदाज बांधले जातले. यंदा चांगला पाऊस झाला आहे. मृगाच्या पावसाचे महत्त्वाचे वैलांमध्ये देखील स्फूर्ती आली व त्यांनी जोरदारपणे नांगर चालवला. शंकराच्या जरांमधून अवखळपणे वाहणाऱ्या गंगेप्रमाणे आर्द्रा नक्षत्रांत झालेल्या पावसांत मिजलेल्या माझ्या पत्नीने पुष्पप्रमाणे शेतीत ~~का~~ केले. माझ्या पत्नीने जे काही उल्लेख केले ते सर्व आर्द्रा व मृगाच्या पावसाशी संबंधित आहेत. निजे आपल्यासोबत घयनाळून जे केले लागल्यासारखे घटने केले, त्याच्याबद्दल मी आपली क्षमा मागतो."

महाराज माणिकप्रवर्गा त्याच्या येतवर्गाने शांत झाले व त्याला म्हणाले, "हे सर्व सत्य आहे. पण गाभाऱ्यात कापूस जाळण्याचे काय काय?"

"महाराज पुष्पगवत्र फाळतां राजी नांगराच्या एका टोंकावर वीस तोळयांचा कापूस बांधून तो नंगे

शेतते ठेवला जातो. सकाळीं येऊन त्या कापसात पिळून बघितले जाते. जर त्यातून पाणी वाहू लागले तर समजतात की ~~का~~ वर्षी चांगला पाऊस होईल. जर जास्त पाण्याचे धव वाहिले नाहीत तर समजतात की पाऊस यंदा कारला चांगला होणार नाही. ही पाऊसमान्यची परीक्षा करून झाली की मग आम्ही शिबमिताची आली करतो, हेच आम्ही आज केले." सुंदरीचा पती म्हणाला.

त्याच्या वा शतमाने संतुष्ट झालेला ~~का~~ म्हणाला, "आर्द्राच्या पावसाबद्दल मला कायही माहिती नाही आहे. परंतु ~~का~~ रुद्रमंदिरामध्ये तुझ्या गर्नीने एखाद्या पुष्पप्रमाणे महाराजांना त्यांची रूफ दाखवून दिली. या पावसामध्ये मिजून लीदेखील पुष्पप्रमाणे कठोर परिश्रम ~~का~~ गंगे मंजळ करायी अशीच जोमदार पर्जन्यवृष्टी होणे आम्ही आपले राज्य सुदा फळते-फुलत राहून त्याची नगरेच माझ्यात होणे."

राजसर्पकी कीर्तिलेनेच्या नृत्तनमाराच्या समामेनेतर महाराजांची सुंदरी व तिच्या पतीचा भक्कम केला ~~का~~ काळच्या वेळी मल्यांत आर्द्राच्या पावसातला कमीनकमी एक दिवसही क्षिया शेतीमध्ये अवश्य काम करीत.

इतिहासकार

अनेक यशांपूर्वी महेंद्रगिरी ~~का~~ राजा पुरंदर राज्य करीत होता. राजा पुरंदर कुशल राजनीतिज्ञ ~~का~~ होताच पण त्याला कला व कलाकारांविषयी विशेष आस्था होती. त्याच्या राज्यांत कला व ~~का~~ ~~का~~ होत असे. संधी मिळताच विविध ~~का~~ गर्भज्ञ विद्वानांचा जो यथोचित गौरव करीत असे.

एक दिवस राजा पुरंदरच्या ~~का~~ यांत एक परदेशी आला. त्याचे नांव श्रीकंठ होते. इतिहास लिहिण्याचा त्याचा व्यवसाय होता. तो अनेक देशांमध्ये जाऊन एकेक वर्ष वास्तव्य करीत असे आणि तेथील ~~का~~ शिकून घेऊन त्या देशाचा इतिहास सविस्तर लिहून काढीत असे. ~~का~~ प्रकारे श्रीकंठने चौदा भाग शिकून त्यांत प्राविण्य मिळविले होते व चौदा देशांचे इतिहास लिहून काढले होते. त्यानंतर तो महेंद्रगिरी राज्यांत आला होता.

इतका विद्वान पंडित असल्या दृष्टीने आलेला पाहून राजा पुरंदर अतिशय प्रसन्न झाला. तो

श्रीकंठला म्हणाला, "तुम्ही भाष्या राज्यांत देखील बरेभर राहून आमच्या देशाचा इतिहास लिहून काढा. तुम्हाला ह्या त्या साऱ्यासोयी मी करून देईन".

"होका आहे महाराज! परंतु तुम्ही मला तुमचा जीवच-कंठश्च भिन्न म्हणून तुमच्या सोबत नाराज्याची अनुमती घ्यावी. त्यामुळे माझे काम खूप सुलभ होईल." श्रीकंठ उत्तरला.

पुरंदर राजाने ~~का~~ अट मान्य केली. श्रीकंठने राजाच्या जिबनच मित्राचे पद मिळविले. मग तो राजासह हिंडल्याभिरण्यात, शिकारीला जाण्यांत, किंवा युद्धावरदेखील राजाबरोबर जाण्यांत जास्त वेळ घालवू लागला. अशा प्रकारे तो राजाच्या शासन-कौशल्याचे सूक्ष्म निरीक्षण करू लागला त्यानंतर शाह्यांत हिंडून सर्व प्रकारच्या लोकांबरोबर चर्चा करण्यात तो वेळ व्यतीत करू लागला. सर्व लोकांना थोड्याच काळांत त्याच्या व राजाच्या डाट मैत्रीची माहिती झाली. त्यामुळे सर्वजण त्याच्याविषयी विशेष आदरभाव दाखवू लागले.

नगरातील धनाढ्य लोक व व्यापारी वगैरे त्याला खास भोजनसमारांभासाठी निमंत्रण देऊन बोलावून लागले. श्रीकंठाकडून आपला ज्ञान लाभ करणारेही त्याच्याच ते लोक विचार करीत असत.

श्रीकंठाला महेंद्रगिरीमध्ये येऊन एक वर्ष पूर्ण होत आले होते. राज्याचा इतिहासदेखील लिहून पूर्ण होत आला होता. एक दिवस राजाने तो अर्धवट लिहिलेला ग्रंथ मागवला व वाचून काढला. त्यामध्ये महेंद्रगिरी राज्यातील लोकांचे आचार, विचार, व्यवहार, राजाने जनतेच्या कल्याणार्थ केलेले कार्य, राजा व दरबारी लोकांचा परस्पर विश्वास आणि गृहयोग इत्यादी गोष्टींचे संक्षेप वर्णन केले होते.

परंतु एका जागी लिहिले होते - 'या राज्यातील जनता भोळीभाबळी आहे. राजा खरोखर धर्मज्ञ आहे. त्याचे कर्मचारीदेखील पूर्णतः राजनिष्ठ

आहेत. परंतु या राज्यातील व्यापारी व धनवान लोक प्रष्टाचाराने जनतेला नुकसून संपत्ती करायला आहेत !'

राजाला हे शब्दच शब्द आकडले नाहीत. त्याने श्रीकंठला बोलावून घेतले व म्हणाला, 'हे महान पंडित, तुमचा ग्रंथ तर अग्रतिमच आहे. त्यात दोष दाखवायला जाणार नाही. परंतु राज्यातील धनवान व्यापाऱ्यांचे तुम्ही स्वार्थी व भ्रष्ट म्हणून वर्णन केले आहे. ते माझे अस्तित्व आहे.'

'माझ्या लेखनातील चुकांबद्दल माफी असली महाराज. ग्रंथ लिहून पूर्ण करण्यापूर्वी मी त्या सुधारून काढीन.' श्रीकंठ म्हणाला.

राजाने बोलण्यावर अतिशय प्रसन्न झाला. दुसऱ्या दिवशी श्रीकंठ नगरातील मोठमोठ्या व्यापाऱ्यांना व धनवान लोकांना जाऊन भेटला. ते त्यांना म्हणाला, 'राजा पुरंदर चक्रवर्ती सम्राटांना नजराणा पाठवून इच्छितात. म्हणून तुम्ही तुमच्या अस्तित्वाचा उत्तम प्रकारच्या हिरेजवाहिरी यादी बघवून द्यावी.'

अशा प्रकारे श्रीकंठने कांहीकांही जणांकडून गोमंदिच्छित घेतले. श्रीकंठ राजाचा जिवलग असल्याचे ठाऊक असल्यामुळे सर्वांनी लाखो रूपयांच्या किमती वस्तू निश्चितपणे त्याच्या हवाली केल्या. श्रीकंठने जी वस्तूंची यादी बनवली त्यावर सर्वांच्या सहाय्यादेखील घेतल्या.

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच शहरभर वातावरण परसली की काळ रात्रीच श्रीकंठ राज्यांतून पळून गेला. हे ऐकून ते सर्वजण राजाकडे आले. ज्यांनी ज्यांनी आदल्या दिवशी श्रीकंठकडे सोने-हिरे इत्यादी दिले होते, ते सर्वजण यादी घेऊन आले होते.

आपापती यादी राजाला दाखवून ते म्हणाले 'महाराज, आम्हाला वाचवा! आपल्या जिवलग मित्राने आपले नांव संपून आम्हाला स्वर्नात पूर्णपणे लुकावले आहे. आपण धर्मज्ञा आहोत महाराज! कुठल्या आम्हाला नुकसून भरण द्यावे'.

राजाने विचार केला की त्याने तर व्यापारी व धनाढ्य लोकांकडून सोने-हिरे वस्तू करणार्या आदेशा श्रीकंठला कधीच दिला नव्हता. श्रीकंठ स्वतः हून सर्वाना लुकावून पळून गेला असावा, असा विचार करून त्याने खजिनदाराला योत्नावले व कोणाकोणाला किती नुकसानभरपाई द्यावयाची आहे, त्याची यादी बनवून देण्यास रांगेतले.

खजिनदाराने सर्वांच्या यादी गोळा करून हिरोव केला. तेव्हा त्याच्या आले की इतकी संपत्ती खजिन्यात नव्हतीच. हे ऐकून चिंतातुर झाला.

इतक्यात श्रीकंठ एक भलीमोठी धोती घेऊन तिथे येऊन पोहोचला. व एक यादी त्याच्या हातून पडली म्हणाला, 'मी ज्याच्या ज्यांच्याकडून ज्या वस्तू घेतल्या होत्या. त्यांची ही यादीपण बनवली होती. जे यादीप्रमाणे आपण ज्याला त्याला त्याच्या वस्तू परत घ्यायला'.

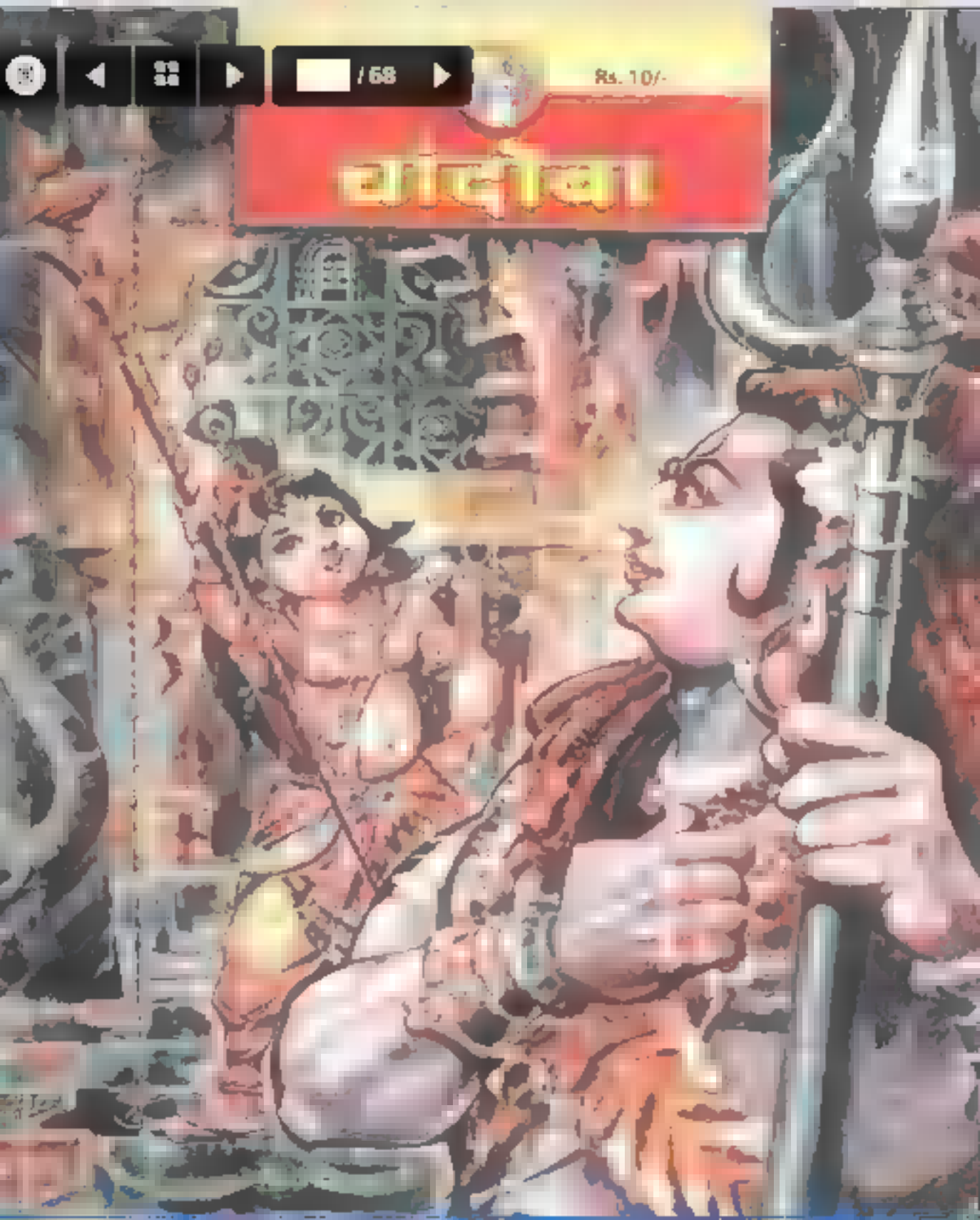
श्रीकंठला बघताक्षणीच सर्व फिरादी घाबरून गेले. राजा कांही बोलायच्या आधीच सर्वांनी त्याचे पाय धरले व म्हणू लागले, 'महाराज, आम्ही तुम्हाला दिलेल्या याद्या जर चुकीच्या असतील, तर कृपया आम्हाला माफ करावे. आम्ही जेव्हा ऐकले की श्रीकंठ पळून गेला तेव्हा अधिक पैशाच्या डब्या-सापोटी आम्ही खोटे याद्या बनवून त्या तुम्हाला सादर केल्या'.

राजाने त्यांना त्यांच्या चीजवस्तू परत करण्यास ठाम नकार दिला व सर्वांना ऐकाम्या हाती परत पाठवले. श्रीकंठने आजलेली धोती राजाने घेतली व खजिन्यात जमा करण्यास खजिनदाराला कर्मवले.

त्यानंतर राजा श्रीकंठला म्हणाला, 'हे महापंडित, तम्ही तुमच्या ग्रंथात जे लिहिले आहे ते चुकीचे नाही, हे सिद्ध करण्यासाठी तुम्हाला बरेच श्रम घ्यावे लागते'.

'मोठ्या लोकांबद्दल अशा गोष्टी लिहायच्या म्हणजे पयदे कष्टतरी घ्यावेच लागतात, महाराज! हे देखील एक कला आहे !' श्रीकंठ उत्तरला.

त्यानंतर राजाने त्यास भरपूर इनाम दिले व श्रीकंठ दुसऱ्या देशाला निघून गेला.

मला काय मिळेल?

रामचंद एक व्यापारी होता तो अत्यंत कंजूस होता आणि पैशाचा फार लोभी होता. स्वार्थ म्हणजे काय त्याचं तो एक जिवंत उदाहरण होता. कांहीतरी कायदा आल्याशिवाय तो कोणातही, कोणाचाही, काम करीत नसे.

त्याच्या घरात चमन शि माडेकर होता. लहानगोडी कामे करून तो थोडीफार कमाई करीत होता. नुकताच तो दुसऱ्या गावातून येऊन इथे राहायला आला होता.

एक दिवस रामचंद जेव्हा दुकानातून घरी परत आला, तेव्हा त्याने पाहिलं की चमनची मुलगी कल्याणी रामचंदच्या घरातून बाहेर येत होती.

त्याने कल्याणीला विचारलं, "काय काम होतं तू पोरी?" "नारळ सोलायचे होते म्हणून तुमच्या घरातली कोयती हवी होती. ती घेऊन गेले आणि आता परत घ्यायला आने होते." कल्याणीने सांगितलं.

रामचंदने प्रेनळपणें तिला म्हटलं, "तू हे बरोबर कर नाईस. कोयती परत दिलीतर ती चापल्याबद्दल मला एक नारळ दिला असतारस तर बरं असत."

कल्याणी चटकन आपल्या घरांत गेली, एक घेऊन आली आणि तिने तो रामचंदला दिला.

तिसऱ्या दिवशी रामचंद दुपारी जेव्हायला घरी आला तेव्हा कल्याणीला त्याच्या बरी येताना त्याने पाहिले.

"कोणत्या कामासाठी आली आदेस कल्याणी?"

"आज नण आहे ना? आईला मिठाई बनवायला कढई हवी होती. तुमच्या घरून घेऊन गेले होते. आता खरंयक आताय, म्हणून कढई पकव घ्यायला आले मी." कल्याणीने हसतहसत उत्तर दिले.

"कढई परत दिलीस पण ती चापल्याबद्दल

माझ्यासाठी काय आपलं आहेत तू?" रामचंदने विचारलं.

कल्याणीला वाटलं, आपल कांहीतरी चुकलं ती लढक आपल्या घरांत गेली आणि एका धाक्यात दोनतीन पदार्थ घेऊन आली. रामचंदने खुर्यात त्या पदार्थांचा आस्वाद घेतला.

आनंदाने कल्याणीची पाठ धोपटत त्याने तिला म्हटलं, "हे बघ बाल. यापुढं केव्हाही तू माझ्या घरांतून कांही घेऊ नेलीस तर त्याच्याबद्दल मी कांही विचारण्यापूर्वीच तू कांहीतरी देत जा. मला त्याच्यामुळे फार आनंद वाटेल.

कल्याणीने हसून मान होतावली घरी गेली.

एका दिवशी रामचंद दुसऱ्या गांवी वाऊन येत होता. तेव्हा त्याने कल्याणीला धरातून पाहं पाहिले. "कल्याणी, कांही कायपली आली होतीस ना?" त्याने हसतच तिला प्रश्न केला.

"होय काक. तुमच्या परत घ्यायला नाही

तर तुम्ही सांगितल्याप्रमाणे उरलेलं कामदेखील मी न वगिता पूर्ण केजं. कल्याणीने उत्तर दिले.

"काय घेऊन गेली होतीस?" रामचंदने विचारलं.

"उंदीर पकडायचा पिंजरा घेऊन गेले होते. आमच्या घरात फार उंदीर झाले आहेत ना! खूप होतात, कांही उंदीर पकडलेसुद्धा. आता पिंजरा नेला म्हणून कांहीतरी तुम्हाला घ्यायला तर हवंच ना! म्हणून पिंजऱ्यात पकडलेले दोन उंदीर घेऊन आले नि तुमच्या घरांत सोडले. पिंजरा तुमच्या मुलाजवळ परत दिला. काका, तुम्ही जे सांगितलं होतं ते मी मुळीच विसरले नाही हा."

रामचंदला गगारल्यासारखे झाले, क्षणभर त्याच्या तोंडून शब्द फुटला. परंतु या घटनेनंतर हळुहळू त्याचा स्वभाव बदलायला लागला. तेव्हापासून त्याने "मला काय मिळेल" त्याची विचार सोडून दिला. आणि आता तो भला साणूस म्हणून ओळखला जातो.

तुमच्यासाठी एक स्पर्धा

सिमिलीपाल

एकाच अरण्यात तुम्हाला शंभर एक वाघ सघायची इच्छा असत नर तुम्ही सिमिलीपाल नॅशनल पार्कमध्ये फेरफटका मारतला हवा. अमरावण्यापैकी वाघांसाठी राखीव ठेवलेले हे २,७५० चौ. किमीचे अरण्य ओरिसाचे पारण फेडणारे आहे. हे ओरिसाच्या मध्यभागी स्थित आहे.

सिमिलीपालच्या विस्तृत परिसरात निर्दलवादी वृक्षगर्जनी व निसर्गदृश्ये सांगता आगळा अनुभव आहे. पार्कमध्ये वाग नद्या वाहतात. हे पार्क इतके आकर्षक आहे की त्यातले हवामानदेखील एकसारखे नाही. साहसिक व विविध प्रकारची आनंदपूर्ण वस्तू.

तुमच्यासाठी एक स्पर्धा

फक्त चौदा घरांखालील मुलामुलीसाठी स्पर्धा - VII

1. भारतात वाघासाठी किती अभयारण्ये आहेत?
2. सिमिलीपाल नॅशनल पार्कमध्ये नृत्याचे प्रयत्नातून काय घडते आहे?
3. महासर्प पर्वणाचे डोंगर उत्तम खाली घेते, तिथे ओरिसाचे कोणते अभयारण्य आहे?

प्राणी यांची इथे चांगली वाढ होते.

प्राणीमित्रांना इथे हत्ती, चित्ता, मगरी, सुसरी, व अनेक सर्पांच्या जाती पाहायला मिळतील. तुम्ही पक्षीप्रेमी आहात का? तर मग सिमिलीपालमध्ये तुमारे २३० जातीचे पक्षी तुम्हाला आढळतील. तेव्हा शोधा तुमची दुर्मीण आणि निघा.

निरनगरी मित्रांसाठीदेखील इथे भरपूर मेजवानी आहे. या पार्कमध्ये डोंगर, दऱ्या, धबधबे पाहून तुम्ही आनंदून जात. भेटीपाती आणि जंगल इथले धबधबे, व घाटाला निघताना काही मोठ्या जाती, सिमिलीपाल नॅशनल पार्कमध्ये राहणाऱ्या सैम आहे.

दिवेच्या ओळीत तुम्ही उत्तरे मुलाच्या भक्षणात सिद्ध. खाली दिवसे कुठून मग तुम्ही प्रवेशावस्थेत धाटीत पसरात पाठवा.

Orissa Tourism Quiz Contest - VII
Chandamama India 1 Junior
No.82, Defence Officers Colony
Ekkatibhanga, Cuttack - 753 097

नाव
वय
पत्ता
पिनकोड

फर फर घरांपूर्वीची गोष्ट आहे. अमरावती कायांतयात कुलशेखर नांवाचा एक राजकर्मचारी होता. जयशील हा एकुलता एक मुलगा होता. बालपणीच त्याची आई धरत. म्हणून राजशेखरने जयशीलला अतिशय ताडकांडात वाढवून होते. किशोरावयात सर्व विषयांचे शिक्षण घेऊन जयशीलने सत्रियाला आग्रशक यंत्रे घेऊन शिशुवैद्यांत घेऊन प्राविण्य मिळवून घेत.

त्याच कार्यालयात जयशीलने काम घेताच राजाच्या कृपादृष्टीस पात्र व्हावे अशा राजशेखरची इच्छा होती. म्हणून तो मुलाचे घेऊन राजाकडे घेऊन जाणार होता, पण तेव्हाच अचानक राजशेखरचे निधन झाले.

आता जयशील एकटा पडला. वाईट संवयी असलेल्या कांही सत्त्यांशी त्याची मैत्री झळली. वाढेलांची संपत्ती बघताबघत त्याने खर्च करून राकली. तो जुगार खेळू लागला आणि सर्वदिवस

जुगारी वेळ घालवू लागला.

बडिलांच्या मृत्यूनंतर चारमांच महिन्यांच्या आत त्याची सारी संपत्ती नष्ट झाली. त्याची अवस्था केविलवाणी झाली होती. तर तीनचार दिवस जेवणखाण न करता तो जुगारखान्यात पडलेला होता. बाहेर रस्त्यावर बायची त्याला लाज बाटू लागली कारण दादीही जरा वाढली होती आणि कपडे फारच फाळफट दिवत होते.

त्याची ही दुर्दशा पाहून देवशर्मा नांवाच्या त्याच्या मित्राला दया आली. तो म्हणाला, "जयशील, जे झाले ते झाले! तू आपल्या हाताने की स्वतःची दुर्दशा ओढवून घेतली आहेस. तुला माहीत नसेल की जुगार माणसाला कुठल्याकुठे नेऊन सोडतो तो. या गर्तेत जेव्हा कुणीही पडतो, तो त्यातून कधीही पर उठू शकत नाही, तू सुशिक्षित आहेस स्वतःला संभाऊ, गेल्या दिवसांचा विचार करून दुःख करीत बसण्यात

Winners picked by Orissa Tourism in each contest will be eligible for 3 days, 2-night stay at any of the OTDC Panthanivas upto a maximum of four members of a family. The original form will be entertained. The competition is open to all Orissa Tourism Family members. Orissa Tourism, Paryatan Bhavan, Bhubaneswar - 751 014. Ph: (0674) 432177, Fax : (0674) 430887. e-mail : ortour@sanchamel.in Website : Orissa-tourism.com

काळाचे अर्थ नाही." आता उपदेश त्या मित्राने केला.

थोडा वेळ जयशील गप्प बसला आणि विचार करीत राहिला. नंतर त्याने विचारले, "मित्रा देवशर्मा, एक खरा मित्र या नात्याने तू मला योग्य सल्ला दिता आहेस. याच्यापुढे मी काय करावं याचा निर्णय घ्या. नीचतेचे घेतला पाहिजे."

देवशर्मा आश्चर्याने शिरपार होता नेचल्यान यांत गडबडीचा आवाज येतो नव्हता. राजाच्या घोडवळाचे प्रमुख कृपाणजित आणि त्यांचे चार सैनिक त्या धूलगुहांत शिरले आणि तिथे असलेल्या लोकांना चावकाने मारायला लागले.

जयशीलला हा अन्याय सहन झाला नाही. त्याने नम्रपणे त्यांना विचारले, "आणखी असे का करीत आहात? हा तर अधर्म आहे, थडथडीत अन्याय आहे."

"एक जुगर्नी" न्याय-अन्यायाचा उपदेश करतो आहे, हित-अहित शिकवतो आहे! वा रे वा, किती विचित्र गोष्ट आहे. ही!" असे म्हणून कृपाणजितने जयशीलला देखील चावकाने मारले.

जयशीलला फटका लागल्याबरोबर तो संतापला. चिडून जाऊन त्याने जवळची एक काठी उचलली आणि कृपाणजितच्या डोक्यावर जोराने हाणली. कळवळून कृपाणजितने तलवार काढण्यासाठी त्यांनावर हात ठेवला, पण तितक्यांत जयशीलने त्याच्या कमरेत जोराने लाथ मारली. कृपाणजित वेदनेने ओरडला आणि उठून उभा राहिला. जयशीलच्यासमोर आपला कांठी टिकाव नाही हे त्याच्या लक्षांत आले. तो आपल्या घोड्यावर स्वार होऊन पळून जायच्या विचारांत होता, जयशीलही रावध होताच. तोही चटकन कृपाणजितच्या घोड्यावर त्याच्यामार्गे चढून बसला. एका हाताने त्याने घोड्याचा पकडला आणि दुसऱ्या हाताने कृपाणजितचे केस पकडले. एकीकडे आपल्या गुडघ्यांनी तो कृपाणजितला दुशा देत होता. संवयीनुसार घोडा संजवाड्यासमोर जाऊन उभा राहिला.

त्याच वेळेला गचीवर उभा राहून मंत्र्यांशी विचारविनिमय करीत होता. त्यांनी संवकाला बोलावले आणि आज्ञा दिली, "त्या दारुड्यांना इथे आणून हजर करा."

सेवक कृपाणजित व जयशीलला घेऊन राजाच्यासमोर आले. राजाने आपल्या घोडवळाच्या प्रमुखाला ओळखले व म्हटले,

"चित, तू माझ्या घोडवळाचा प्रमुख आहेस. तू घोड्यावर बसून कोणते कौशल्य दाखवीत आहेस?" प्रश्न विचारताना राजाचा स्वर चढला होता.

काहीही न लपवता, जे धडल ते सारे कृपाणजितने राजाला सांगितले. सारी हकीकत ऐकून घेऊन राजाने रागाने विचारले, "जित, तुझ्या भिन्नेपणामुळे माझी संपूर्ण सेना बदनाम झाली आहे. तू त्यांचा अपमान केला आहेस. मी तुला हद्दपारीची शिक्षा आहे. तुझी तलवार इथेच ठेव आणि ताबडतोब या राज्याच्याबाहेर जा."

कृपाणजितने जमिनीवर तलवार ठेवली आणि खासी मान घालून तो तिथून निघून गेला. त्यानंतर जयशीलकडे भेदक नजरेने राजाने म्हटले, "अरे जुगर्न्या, मी तुला देहदंडाची शिक्षा देतो आहे. तुला कांही त्यापुढी सांगायचे असतं तर सांग."

जयशील निराशेत बुडला होता. सांगण्यासारखं त्याच्याजवळ कांहीच नव्हतं. म्हणून त्याने मोठ्या दीनबाण्या स्वराने सांगितलं, "महाराज, आणखी मृत्यूची शिक्षा दिली आहे, नेव्हा आता सांगण्यासारखं माझ्याजवळ कांहीही उरलं नाही."

"तुला आपल्या प्राणांची भिती नाही वाटत?" आश्चर्यवाटून राजाने विचारलं. "दारुद्र्याच्या भितीसमोर कसली आलीय प्राणांची भिती?" जयशीलने उत्तर दिले, त्यावेळेला मंत्र्यांनी मध्येच हस्तक्षेप करीत म्हटले, "महाराज, हा तूण आपल्या कार्यातयांत काम

कारणाच्या दिवंगत कुलशेखरचा एक पुत्र आहे. त्याच्यावर आपण दया करावी."

"ठीक आहे, मी त्याची देहदंडाची शिक्षा कमी करतो. पण त्यानेही माझे राज्य सोडून गेले पाहिजे." राजाने आदेश दिला, राजाला प्रणाम करून जयशील मागे फिरणार तेवढ्यांत राजा पुढे म्हणाला, "ही घे, कृपाणजितने इथे ठेवलेली तलवार तू आपल्या हातांत ठेव, एका आठवड्याच्याआंत तू माझ्या राज्याच्या सीमेबाहेर गेला पाहिजेस. समजत ना?"

ते नगर सोडण्यांत जयशीलने उशीर केला नाही. तो अरण्यामागनि जाऊ लागला. त्याने सात दिवस रानाचऱ्यांतून प्रवास केला आणि अरण्यांतली फळे खाऊन आपले पोट भरले. त्यानंतर सूर्यास्ताच्यावेळी तो एका दुसऱ्या देशाच्या राजधानीजवळ जाऊन पोचला.

होता अगभर शुद्ध चरें पांघरलेली आणखी एक व्यक्ती भयान पाठलाग करित होती व म्हणत तेन्त, 'धांव, धाव! महाकालचा हा सेवक काळकाळ पाहूनच धरतार कापणारा तू, महाकालताच तलकाण्याचा प्रयत्न करतो आहेर!' "

जयशीलने त्या काळकालला थांबवले आणि वेदार्पणं म्हटले 'तू कुणीही अस, गीदुल पावस्त नाही पण तुणाच्याही मागे रागून त्याला नाण्याचा काळकाळ करताना पाहात बसणे हे मला सहन होत नाही. तस तू केतस तर मी तुला निश्चितच अडवीन' "

त्याचे बोलणे ऐकूनच काळकाळ विकटपणे हसायला लागला म्हणाला, "तुझ्या धैर्याला मी दाद देतो पण माझ खरं रूपदेखील तू झाला बघ.' अस म्हणून त्याने पांघरलेले पांढरे परा काढून फेकून

त्याला शिराचा रंग काळाकुड्ढ होता, त्याच्या डोळ्यांतून ज्वाळा बाहेर पडत होत्या, तोंडातून आग बाहेर त्याने भयानक गर्जना केली

अगभर जयशील स्तंभित झाला, पण त्याने लगेच स्वतःला सांवरले आणि काळकालच्या छातीकडे आपली तलवार रोखत त्याने म्हटले, "जे दुष्टा, तुझ्या विकृत आकाराकडे पाहून कांही मी थाबरणार नाही पळून जाणाऱ्या व्यक्तीला तू मारणारा आहेस, तुही अजून मित्राच आहेस."

काळकाल जग मागे सरला आणि म्हणाला, "तुला, तुझे धाडस पाहून मला कौतुक वाटते.

अमानवी शक्तींना केवळ महासत्यही आपल्या चक्रांत ठेवू शकतात. ज्याने मला आवडून केलं होतं, तो सिद्धसाधक अल्पसंख्य आहे अशाही नामझेंष कतायलाच खरं." अस म्हणून तो पुढेपुढे जावचा प्रयत्न करायला लागला

जयशीलने आपली तलवार त्याच्या छातीसमोरच धरली त्यामुळे त्याला पुढं जता येईना व तो बळून सिद्धसाधकाला शोधू लागला. काळकालने आपल्या छातीपरवी तलवार ठकलली

परंतु जयशील त्याला नराच जाऊ देणार त्याने काळकालच्या नेम घेऊन तलवार त्या वारामुल त्याचे मनक धडावेगळे झाले आणि दूर जाऊन पडले, दुसऱ्याच क्षणी ते भस्म होतं ते उरले आणि जोराने हंसून म्हणू लागले, 'जयशील, तू महावीर आहेस यात संदेह नाही माझ्या रक्ताने तुझी तलवार भिजली म्हणजे आता तशी तलवार अगोघ शक्तीशक्ती व महिमाभयी झाली आहे असा अर्थ होतो जा तुला साघावचय, ते निर्वेधपणे राव' "

त्याचे बोलणे ऐकून जयशील स्तंभित झाला, त्याच्या आपल्याच तोंडातून तो काळकालने तुटलेल्या मस्तकाजवळ त्याने म्हणून पाहिले, 'आता ते निजीव झाले आहे हे त्याच्या लक्षांत आले. मेलत होता, तो निश्चितच बलाढ्य होता त्याच्या शक्तीत अचि नाकांत सौम्याची आभूषण होती, त्याच्या गळ्यांत घडू बांधलेली बोरपुव्ह्या माण्यांची माळ होती जयशीलने त्याला नीट न्याहाळून पाहिले.

चांदोवा

त्याने तलवार घ्याव केली आणि वांघया म्हणण्याच्या काळ्या दगडधरी माणसाला तो शोधू लागला त्याला तो आसपास कुठेही दिसेना कुठं गेला असेल? मितीने तो आडाच्याजवळ मूर्च्छित होऊन तर पडला नसेल? असा विचार करित जयशील ज्या वटवृक्षाखाली झोपी गेला होता, त्या वृक्षाजवळ पोचला.

त्या आडाच्या पारच्यावर बसलेली घुबडे चित्कारत होती, दूरवर कोणतेही ओरडायला लागते जयशीलला वाटलं की आता कांही आपल्याला सोंपना येणार नाही, शिवाय त्याला फारच तहान लागली होती.

'रात्रीचा निसरा प्रहर संपला असावा असं वाटतय, जवळपास सरोवर असावं तर पाणी पिईन, स्नान करीन आणि तलाच तडक नगरांत जाईन, कपडे फाटके आहेत अन् खूप मळकेही

15

मार्च २००२

त्या रात्री, जयशील एका बड्या आड्याला झोपी गेला, थोड्याच वेळांत त्याला जगती गात आंघ लागली मध्यरात्री त्याला कोल्हेकुरी आली म्हणून तो जागा झाला थोड्या अंतरावर आडाच्यामधे मग उजेड दिसत होता त्याला धूरही दिसला, चकित होऊन जयशील त्या दिशेने निरखून पाहायला लागला, तेवढ्यांत 'वाचद्या! माझकास मला आता मारणार आहे' अशी आर्त हांक ऐकू आली

जयशील लागलीच उठला आणि न्याने तलवार उपसली, जिकडून तो आर्त स्वर येत होता, त्या वाजूला तो पळतपळत गेला, ते एक स्मशान होते, दोनतीन प्रेताना अडी दिलेला होता, त्याच्या ज्वाळांच्या उजेडांत त्याने काळी वरून धावण केलेली एक व्यक्ती पाहिली, त्याचे केस बिछुरलेले होते आणि तोच ओरडत पळून जात

मार्च २००२

14

चांदोवा

आहत, तत्सिद्धां माझ्या कमरेची ही दलवार आणि तिचे नदीदार म्यान पाहून लोकांना वाटेस मी कुणा कुलवंत धराण्यांतला आहे. जर कुणी मला विचारलंच तर मी सांगेन कीं अरण्यांत बाळाणी मामना झाला आणि मी त्याला मागलं. असे विचार मनांत बोटवत जयशील तिथून निघाला. ते भयावह स्मशान ओलांडून तो पुढे जाल दडिला थोड्या दूर अंतरावर त्याला एक लहानसे घर दिसले घरांत दिवा तेवत होना प्यायला पाणी मागून लहान भाग्यायचे त्याने ठरवले. त्याने हाक दिली, "महाराज, मी एक वाटसरू आहे. प्यायला थोडे पाणी मिळेल का?"

घराचे दार लंगलीच उघडले हातात दिवा घेऊन एक म्हातारी बाहेर आली आणि म्हणाली, "बाळ, अंधार पडण्यापूर्वीच एखाद्या घर्मशाळेत झोपायला जायचंस. इतक्या रात्री कसला प्रवास करतो आहेस? आंत वे; पाणी पी "

जयशील आंत गेला. दिव्याच्या प्रकाशात म्हातारीने त्याच्याकडे लक्षपूर्वक पाहिले. आश्चर्य व्यक्त करी ती म्हणाली, "मला वाटलं कीं तोंड्यावेला निघालेला कुणी वृद्ध मनुष्य असशील. हे काय? इतक्या लहान व्यंतात एक तलवार कमरेला बांधून नु या अरण्यांत कझाला फिरतो आहेस?"

पाणी पिऊन जयशील म्हणाला, "पाणी पावून तुम्ही माझे वाचवले आहेत. घरांत दुसरा कुणी नाही असं वाटतंय."

"होय बाळा, आणखी कुणी नाही. मला मूल झाल नाही वर्षभरापूर्वी माझे पति वारले. ते राजाच्याकडे काम करीत होते. त्यांच्या मृत्यूनंतर त्यांच्या वेतगाच्या राजाकडून उदरनिर्वाहासाठी मिलतो. आधाराने मी माझे काढते आहे." म्हातारीने सांगितले. "आई, या प्रांतात आहे. थोडे जवळ असलेल्या नगराचे नाव काय आहे? राजाचें नांव काय?" जयशीलने चौकशी केली.

एक दीर्घ उत्तरास टाकीत म्हातारी उत्तारली, "या नगराचं नांव आहे हिरण्यपुर. राजाचें नांव आहे, कनकाक्ष ! तो अगदी घमंतीभा, प्रजेचा हितकर्ता आहे. प्रजेचें हित हेच त्याचे ध्येय आहे. पण एका महिन्यापूर्वी कुणीतरी राजपुत्र व राजकन्येचे अपहरण केले आहे. त्या दिसा-पासून राजा खूपच काळजीत आहे व आजारीच पडला आहे."

जयशील विचारंत पडला. आता आजारी राजाकडे तरी नोकरी मानायला कसे जाता येईल? त्याने आपला विचार बदलला आणि राजाच्या

कडचणीचाच तो उत्सुकनेने विचार करूं लागला. "आई, हे काम एखाद्या शत्रूराजाने केलं असंदा. त्याने राजपुत्र व राजकन्येला पळवून नेलं असेल. माझा नर्क ठीक आहे ना?" जयशीलने विचारलं.

"जर असं असत ना तर मग काळजी नव्हती रे! कनकाक्ष राजाने शत्रूला मारून ठोकल असत आणि आपल्या दोन्ही मुलांना त्याने परत आपलं अस्तंत लोकांना असं वाटतंय कीं त्याच अपहरण करणारा कुणीतरी राक्षस किंवा वक्ष असला." म्हातारीने सांगितलं

त्याबद्दल ती आणखी काहीतरी सांगणार होतीच तितक्यांत साहेर काहीतरी सुट झालेली ऐकू आली. त्या कोलाहलांत माणूस खडक्या सुवात होता. "बाळा, बडितांचे छाटणारा याच वाजूला आला होता. ते पाहा, मध्यरात्री था ग्राम्हण म्हातारीच्या घरांत दिवा जळतोय तिने खुनी पाहिलंय का ते तरी तिला विचारल पाहा!"

"तू तर स्मशानाचा पहारेकरी आहेस ना?

बडबड बंद कर आधी! ज्याचं मरतक त्या महावीराने छाटलंय तो तर कालकाल होना. आपण भुताप्रेतांचा गुरू असल्याची प्रौढी तो सांगत असं असल्या साच्या गोष्टींची मला माहिती आहे ना!" एकजण नाराजीने बोलत होता

दोघांना दटावत तिसरा बोलूं लागला, "तुम्ही दोघेजण गप्प बसा पाहू. स्मशानाचा मेलेला पहारेकरी पुन्हा जिवंत करायला, याचा शोध घेण्याचं काम मंत्रीमहाशयांनी माझ्यावर सोपवलेलं आहे. पण नगराचा रक्षक आहे. कळलं का? तेव्हां अडवू नका कुणीही!"

जयशीलने त्यांची बोलणी ऐकली. त्याने म्हातारीला सांगितलं, "आई, मला पकडायला नगर रक्षक आणि त्यांचे सैनिक आलेले दिसत आहेत. मी इथे थांबलो चालेल, कीं मी मागाच्या दारांतून निघून जाऊं?"

म्हातारीने कांही उत्तर देण्यापूर्वीच नगररक्षक जोरजोताने दरवाजा बाजवायला लागला व म्हणू लागला, "कोण आहे आंत? ताबडतोब दार उघडा बघ!" (अपूर्ण)

[illegible]

ज्यासहीन जखन एन्. पांडेया जन्म घेतलें, त्याचवेळीं त्यांचा भाऊ अश्विन यांचा जन्म झाला. अश्विन यांचा जन्म झाला तेव्हा त्यांचा वयसावकास झाला. 'त्या इतें जन्मिल्यानेच तुमी जन्मला वयाचें नाहीं' असे म्हणत त्यांच्या एन्. कडला खंडल घेतो.

* 2014 10 10 10:00 10:30 10:45 11:00 11:15 11:30 11:45 12:00 12:15 12:30 12:45 13:00 13:15 13:30 13:45 14:00 14:15 14:30 14:45 15:00 15:15 15:30 15:45 16:00 16:15 16:30 16:45 17:00 17:15 17:30 17:45 18:00 18:15 18:30 18:45 19:00 19:15 19:30 19:45 20:00 20:15 20:30 20:45 21:00 21:15 21:30 21:45 22:00 22:15 22:30 22:45 23:00 23:15 23:30 23:45 24:00 24:15 24:30 24:45 25:00 25:15 25:30 25:45 26:00 26:15 26:30 26:45 27:00 27:15 27:30 27:45 28:00 28:15 28:30 28:45 29:00 29:15 29:30 29:45 30:00 30:15 30:30 30:45 31:00 31:15 31:30 31:45 32:00 32:15 32:30 32:45 33:00 33:15 33:30 33:45 34:00 34:15 34:30 34:45 35:00 35:15 35:30 35:45 36:00 36:15 36:30 36:45 37:00 37:15 37:30 37:45 38:00 38:15 38:30 38:45 39:00 39:15 39:30 39:45 40:00 40:15 40:30 40:45 41:00 41:15 41:30 41:45 42:00 42:15 42:30 42:45 43:00 43:15 43:30 43:45 44:00 44:15 44:30 44:45 45:00 45:15 45:30 45:45 46:00 46:15 46:30 46:45 47:00 47:15 47:30 47:45 48:00 48:15 48:30 48:45 49:00 49:15 49:30 49:45 50:00 50:15 50:30 50:45 51:00 51:15 51:30 51:45 52:00 52:15 52:30 52:45 53:00 53:15 53:30 53:45 54:00 54:15 54:30 54:45 55:00 55:15 55:30 55:45 56:00 56:15 56:30 56:45 57:00 57:15 57:30 57:45 58:00 58:15 58:30 58:45 59:00 59:15 59:30 59:45 60:00 60:15 60:30 60:45 61:00 61:15 61:30 61:45 62:00 62:15 62:30 62:45 63:00 63:15 63:30 63:45 64:00 64:15 64:30 64:45 65:00 65:15 65:30 65:45 66:00 66:15 66:30 66:45 67:00 67:15 67:30 67:45 68:00 68:15 68:30 68:45 69:00 69:15 69:30 69:45 70:00 70:15 70:30 70:45 71:00 71:15 71:30 71:45 72:00 72:15 72:30 72:45 73:00 73:15 73:30 73:45 74:00 74:15 74:30 74:45 75:00 75:15 75:30 75:45 76:00 76:15 76:30 76:45 77:00 77:15 77:30 77:45 78:00 78:15 78:30 78:45 79:00 79:15 79:30 79:45 80:00 80:15 80:30 80:45 81:00 81:15 81:30 81:45 82:00 82:15 82:30 82:45 83:00 83:15 83:30 83:45 84:00 84:15 84:30 84:45 85:00 85:15 85:30 85:45 86:00 86:15 86:30 86:45 87:00 87:15 87:30 87:45 88:00 88:15 88:30 88:45 89:00 89:15 89:30 89:45 90:00 90:15 90:30 90:45 91:00 91:15 91:30 91:45 92:00 92:15 92:30 92:45 93:00 93:15 93:30 93:45 94:00 94:15 94:30 94:45 95:00 95:15 95:30 95:45 96:00 96:15 96:30 96:45 97:00 97:15 97:30 97:45 98:00 98:15 98:30 98:45 99:00 99:15 99:30 99:45 100:00 100:15 100:30 100:45 101:00 101:15 101:30 101:45 102:00 102:15 102:30 102:45 103:00 103:15 103:30 103:45 104:00 104:15 104:30 104:45 105:00 105:15 105:30 105:45 106:00 106:15 106:30 106:45 107:00 107:15 107:30 107:45 108:00 108:15 108:30 108:45 109:00 109:15 109:30 109:45 110:00 110:15 110:30 110:45 111:00 111:15 111:30 111:45 112:00 112:15 112:30 112:45 113:00 113:15 113:30 113:45 114:00 114:15 114:30 114:45 115:00 115:15 115:30 115:45 116:00 116:15 116:30 116:45 117:00 117:15 117:30 117:45 118:00 118:15 118:30 118:45 119:00 119:15 119:30 119:45 120:00 120:15 120:30 120:45 121:00 121:15 121:30 121:45 122:00 122:15 122:30 122:45 123:00 123:15 123:30 123:45 124:00 124:15 124:30 124:45 125:00 125:15 125:30 125:45 126:00 126:15 126:30 126:45 127:00 127:15 127:30 127:45 128:00 128:15 128:30 128:45 129:00 129:15 129:30 129:45 130:00 130:15 130:30 130:45 131:00 131:15 131:30 131:45 132:00 132:15 132:30 132:45 133:00 133:15 133:30 133:45 134:00 134:15 134:30 134:45 135:00 135:15 135:30 135:45 136:00 136:15 136:30 136:45 137:00 137:15 137:30 137:45 138:00 138:15 138:30 138:45 139:00 139:15 139:30 139:45 140:00 140:15 140:30 140:45 141:00 141:15 141:30 141:45 142:00 142:15 142:30 142:45 143:00 143:15 143:30 143:45 144:00 144:15 144:30 144:45 145:00 145:15 145:30 145:45 146:00 146:15 146:30 146:45 147:00 147:15 147:30 147:45 148:00 148:15 148:30 148:45 149:00 149:15 149:30 149:45 150:00 150:15 150:30 150:45 151:00 151:15 151:30 151:45 152:00 152:15 152:30 152:45 153:00 153:15 153:30 153:45 154:00 154:15 154:30 154:45 155:00 155:15 155:30 155:45 156:00 156:15 156:30 156:45 157:00 157:15 157:30 157:45 158:00 158:15 158:30 158:45 159:00 159:15 159:30 159:45 160:00 160:15 160:30 160:45 161:00 161:15 161:30 161:45 162:00 162:15 162:30 162:45 163:00 163:15 163:30 163:45 164:00 164:15 164:30 164:45 165:00 165:15 165:30 165:45 166:00 166:15 166:30 166:45 167:00 167:15 167:30 167:45 168:00 168:15 168:30 168

[illegible]

असहयोग के तीन स्तरों को मान्यता दी जाए। पहला, व्यक्तिगत स्तर पर, जहाँ व्यक्ति अपने स्वयंसेवक के रूप में कार्य करेगा। दूसरा, संस्थागत स्तर पर, जहाँ संस्थाएँ अपने स्वयंसेवकों के माध्यम से कार्य करेगी। तीसरा, राष्ट्रीय स्तर पर, जहाँ राष्ट्रीय स्तर पर कार्य किया जाएगा।

तेनापती श्रीरामा कृष्णा

नव्या
वेताळ कथा

स्वार्थी

विश्वनी राजा विक्रम राजा ब्राह्मजयन्त
राजा श्वान ले फेन समुदायन राती फाहने
च आपसुन स्वराज्य मंगल, निगुहणन मो
ममशानाच्या दिशेने चालू करणा, तेव्हा
विश्वनी लयमंगल विनायक स्वराज्य मंगलया,
विश्वनी मी राजा असकळला राग्या आहे
मोठ्या लयमंगल कर लयमंगल अहिल, मुहूर्तान
आहेत आणि मी केव्हाही नू न जाय दजे
शेवतील तुझ्या नोंदला त्यांच्यापासून
राजा बहू परंतु दुष्टाचो गोष्ट अशी की न
मला त्यांच्यापासून तसे दंत मारील, मी गुहा
मला चमक आहे हे तुला आता ठाऊक
मलाच नू लयमंगलाच्या गर्तेत लयमंगल
मला ते राजा वाहावन नाही, इनक फट
इतक फावताना येव्ही तुला लयमंगल की ज्या
मला लयमंगल नू लयमंगल फट होतले आहेत, मी

व्यक्ती किती स्वार्थी आहे, विजाली आहे, लपट आहे, (स्वार्थी) निराश होणं तात्त्विकच आहे माझी एकमात्र इच्छा आहे की आता तरी तू विचार बदलावास म्हणून मी तुला स्पंदनदास नावाच्या एका कवीची कथाणी सांगता, लक्षा देऊन ऐक " आणि घेतानाच पुढील कथाणी सांगितली

स्पंदनदास ॥ दुर्गापूजा राहण होता, सौं तरुण होता आणि लहलहत्या कविता ऐकवण्यांत मोठा हुशार होता. मग ती कविता माणसांवर असो, जनावरांवरची असो, झाडांवरची असो त्या दगडांवरची असो! लोकदेदील त्याच्या कविता मोठ्या आवाजात ऐकत असत, व आनंदाने त्याच्या चक्राशक्ती देणगी दंत असत. अशा लहने त्याचे आयुष्य आरामांत चालते होते. त्या गांवात त्याचे एक मोठे घर होते. चार एकरांची शेती त्याने आणि दहा हजार रुपयांची रोख रक्कम त्याने जमवली. त्याला वाटत की आता इनकी सोय करून ऐकलीय ना आपण आता लक्ष करावे आणि सुखस्सा

धानाने संसार करावा, पण त्यावेळेस त्या प्रदेशांत दुष्काळ पडला.

दोन वर्षे ॥ भागाने पाऊस पडला नव्हता. श्रीमंत मंडळीच्यावर ॥ फारसा कांही पारेणाम झाला नाही. त्यांच्या ॥ अन्नाच्या गरजेमुळे पांच दिवस तेहतीसपदेस नव्हेत. इतके पोट तांबाची अकथा मग जरी ॥ हेतू त्यांच्यामनस कांताच उरत नव्हते. अन्नाची नि पाण्याची कांहीही सोप नव्हती. ते गाय सोडून दुसरीकडे जाण्या विचार करत नव्हते. जमन गांवाचा एक तरुण दुःखा प्रातातून हिंदून आला आणि गांवकऱ्यांना सांगू लागला, "आता या गांवात आपल्यासाठी काय राहिलंय? ॥ राहायला योग्य असे फलेपूर गांवाचे गांव मी पाहून आलोय, तिथे काम करून आपण ॥ पोट भरू शकू." ॥ गावातल्या ॥ मंडळीना त्याची विचारसरणी फारशी पटली नाही, ॥ गांव सोडण्याची कल्पना पसंत नव्हती.

त्यांनी सांगितलं, "तू सांगतो आहेस ते ठीक आहे, पण आम्हाला ॥ सोडायची इच्छा नाही. स्पंदनदासच्या कविता ऐकल्याशिवाय आम्हाला चैन पडत नाही. तेव्हा एका अटीवर आम्ही गांव सोडून तुझ्यावरवीर येऊ, स्पंदनदासला तू आपल्या- यरांवर येण्यास सांग, त्याचे मन बदल, मग आपण सारे थोरवर जाऊ."

ही ॥ जमनने स्पंदनदाससमोर मांडली आणि त्याला कस्तुरिथिती सांगून जमन म्हणाला, "तू देखील चल आमच्यावरवीर, गांवातले लोक तुझ्याशिवाय गांव सोडून जायला तयार नाहीत."

जमनचे शोषण ऐकून स्पंदनदासचे मन भरून आले, तो लगेच गांवचा प्रमुख राजा चौधरी यांना भेटला आणि म्हणाला, "आपण कांहीतरी करावं, गांवकरी गांव सोडून जाण्या विचार करीत आहेत." त्यावर चौधरीने आपली असमर्थता व्यक्त करून

म्हटले, "आपल्या दुर्दशेचढन मी मदत करू. अगोदरच कळवतय, पण त्याच कांही उपयोग झाला नाही. ज्यांना जायची इच्छा आहे, ज्यांना जाऊ द्या ना त्यांना थोडक्यासाठी आमच्याकडे कांहीच मार्ग नाही."

स्पंदनदास ॥ बसला नाही. तो सगळं जमनकडे गेला आणि त्यांना म्हणाला, "आपण सगळे मिळून दोनशे जण आहात. तुमच्यासाठी प्रत्येकाला रोजच्या पोटपूजेसाठी म्हणून मी दररोज एकूण ॥ रुपये देत जाईन, मी एकटा ॥ सारा खर्च लवलीन, म्हणजे कुणीही गाय सोडून जायची वेळ येणार नाही."

त्याची सूचना ऐकून जमन आश्चर्यचकित झाला, चमूणाती, "तुम्हा दिसदापणा फारच मोठा आहे रे! पण तू किती दिवस आमचं अन्न पालन पोषण करू शकशील?"

"मी दोन दिवस सध्या ॥ मिळत राहीन, लोकदेहात स्वतः पाहीन, त्यांच्या कष्टप्रद जीवनावर कथिता तिहीन, त्या कविता महागजांना ऐकलीन त्या ऐकल्यानंतर महागजांचे मन तक्रार देलावेत ॥ माझ्या कवितांपधे ॥ शक्ति ॥ त मी कविता करण्याचा छंद सोडून देईन मी समजेन की मी ज्वी नव्हेन! मी गांवात पुन्हा पाऊन ॥ नाही."

आपल्या विचारांनुसार स्पंदनदास दंत विचार गांवात छूप हिडला. लोकांची वाईत अकथा वाढून त्याला स्फूर्ति आली आणि त्याने फारच छान कविता लिहील्या, त्यांत जनतेच्या हालअपेष्टांचे अतिशय हृदयद्रावक वर्णन होते, कठार मनच्या लोकांचे मतही घालवते असते, जनकी ॥ कविता प्रभाची होती. त्या कविता घेऊन तो राजघासीला गेला. रस्त्यांत त्याने मन हेलवणारी आजखी कांही दृश्ये पाहिली, त्यामुळे स्फुरण चढून त्याने आपली कांही मनाला मिहणान्या कविता लिहील्या.

जेव्हा तो महाराजांच्या दरबारांत जाऊ लागला, तेव्हा पहारेकऱ्यांनी त्याला अडवले. स्पंदनदासने त्यांना सांगितले, "मी बिणभुक्त आहे, राजा ॥ साक्षात् बिणभुक्त अवतार असतो जय विजय प्रमाणे तुम्ही मला आंत जाण्यापासून का ॥ आवात? मी जर तुम्हाला शाप द्या तर तुम्ही पुढच्या जन्मी राक्षस व्हाल, मग काय ते तुम्हीच ठरवा." त्याने कवितेतून त्यांना साद घातली.

पहारेकऱ्यांना त्याचा मोठेपणा व महत्त्व पडले आणि त्यांनी लगेच आंत जाऊन राजाला ही बातमी दिली. राजाने त्याला जादरपूर्वक आत आणण्याची आज्ञा दिली.

स्पंदनदास दरबारात आला, त्याने आपला परिचय दिला आणि दुर्गापूरच्या गांवकऱ्यांची बुध्द अवस्था वर्णन करणारी आपली एक कविता त्याने ऐकवली. ते घाबरे ऐकून राजा व दरबारांत उपस्थित असलेल्या सर्वांचे डोळे पाणावले.

थोड्याच वेळांत राजाने स्वतःला सांगितले

चलाख चिमणा

चिमणीताईने अगपल्या चिमुकल्या छोट्या चिमणरावाकडे जरा काळजीनेच पाहिले. बाकीची सगळी विल्हे उडायला शिकून बाहेर धान्य दिपायला गेली होती. फक्त ह्याच छोट्या धाट्यांत थांबला होता त्याचे मोठे गोल डोळे अतिशय निरागस आणि निष्पाप वाटत होते. चिमणीला वाटले की काही स्वतःची काळजी घेता येणार नाही.

तिने एका उसासा टाकला ती शक्य तितका त्याच्यासाठी प्रयत्न करणार होती आणि चिमणरावानेही जमेल तितकं असतिला वाटले.

"चल रे बाळा!" तिने त्याला प्रेमळपणे खांद्यापारली, "आता तुला शिकायचंय की नाही?" "होय आई" आपले गरगर फिरवत

मार्च २०२२

त्याने उत्तर दिले आणि तिच्यामागून तो चालायला लागला.

त्याने गेज थोडे अंतर उडण्याचा ह्साव केला आणि तो चटकन तरबेज झाला. एकट्याने त्याने सान्या गांवातून चकर देखील मारली.

चिमणीताईला खरंच आनंद झाला. अन्ता छोट्यालासुद्धा उडता येऊ लागले की पण त्याला या जगाची रहती कशी समजणार? तिला चिंता वाटू लागली. तिने त्याला काही व्यावहारिक सल्ल्यामाहिती देण्याचे ठरवले म्हणजे या अफाट दुनियेत त्याचा निभाव लागला असता.

"आता तुझी देखभाल तू स्वतःच करायचीस. पण त्यापूरी मी तुला काही अनुभवाचे येत रांगणार आहे." तिने सांगितले. "तू जर शेतांत असतास आणि तुला पुढे पुढे किंवा मुसगा हातांत धुणुधवाण किया गोफण येऊन येताना दिसता, तर तानडतोय जायची!"

"हो, आई" चिमणरावाने मान होतावली. "कुणी जर खाली बांकून काम करीत असेल किंवा त्यांच्या हातांत काही नसेल तर त्यांना म्यायचं काही एक कारण नाही" चिमणीताई पुढे सांगू लागली.

"पण जर त्यांच्या निशांत दगडचिगड असता तर...?" चिमणरावाने विचारले.

क्षणभर गप्प झालेली चिमणीताई म्हणाली, "माझ्यापेक्षा तुला जास्त माहिती आहे. की ते तू चांगला जगशील, ना पळ आता, माझ्या चिमण्या पांखरा!"

चांदोबा

गणेश पुराण

नारदासुराचा त्रिपुरा अजय्यार चालूच होता. त्याच यत्नेवर त्रिपुरासुर भावल्या तीन राक्षसांनी तपश्चर्या करून घर घाम केले व आकाशात धमण करीत त्रिपुराची तीन नगरे निर्माण करून त्रिलोकावर राज्य करण्याच्या हेतून ते तिन्ही शोकांबर घालून गेले. त्यांनी उत्क्रावृष्टी करून सुंदर हिरव्यागर नगरांना उत्तम लावली आणि त्रिलोक विध्वंस करण्यासाठी कंबर पांघली. त्या राक्षसांचा श्रेष्ठ कल्प्याची शक्ती -कट्या शंकरात होती. म्हणून सर्व ईश्वर शंकर -नर्यतीच्या अंतःपुरासमोर उभे आणि शंकराला लांकडे घालून प्रार्थना करू लागले. शंकराला देवांचे ते सांकडे ऐकून आंतल्या आंत जळफळाट झाल्यासाठे वाटले. त्रिपुरासुरांनी जो नाराणहोम प्राप्तिला होना त्याची गोष्ट ऐकून शंकराला तयष

चढलाच त्रिपुरासुराची धूळ बगैरे शापून शंकराचे तो धारण केला. मग त्याने आपले अनुयायी नंदी, भृंगी, व सर्वांना बोधपर घेतले आणि त्रिपुरासुरांचा संहार करण्यासाठी निघाला.

त्याच वेळी आपणही एक राक्षस केत्याळहतीचे रूप घेऊन त्रिलोकाला घ्रन करण्यासाठी निघाला. त्याला गजानुर हे नाव होते. तरा तो शंकराचा फक्त मोठा मल्लच होता. स्वतः शंकराशिवाय इतर कोणाच्याही हरने त्याला मरण येणार नाही, असाच त्याने मिलाधिला होता.

नारदाने त्याला भेटून त्याला सल्ला दिला की त्याने शंकराला आपल्या हृदयांतच कायमचे ठेवून घेतले तर त्याचे हित होईल. गजानुराला नां सल्ला पडला व त्याने उग्र तपश्चर्या करून शंकराला प्राप्त केले. शंकर त्रिपुरासुरांच्या बंधासाठी निघाला होता

३. शंकराशी युद्ध

आणि तो गजाननाच्या इच्छेप्रमाणे गजाननाच्या हृदयात आस करून राहू लागला.

"शंकर गजाननाच्या हृदयातून राहू लागला तर त्रिपुरासुरांचा वध कसा होणार? पार्वतीच्या मनाचे समाधान नरी करणे होणार? शंकराच्या पोटी जन्मलेल्या मुलाच्या हातीच गजाननाचा वध होणार!" असे म्हणत सर्व देव त्राण होऊन बसले असता नारद म्हणाला- "शंकर म्हणजे वाढते लिंगच की नाही?" ती सूचना देवाना कळली. देव गजानन होता तेथे जाऊन शंकराचे स्तोत्र गाऊ लागले.

गजानन शंकर भक्तच होता. तो मुद्रा शंकराचे स्तोत्रगान ऐकून डोळू सांगला. शिवलिंग स्तोत्र चालू असता वादू लागले, हाके की शेवटी गजानन उभा चिल्ला गेला. शंकर आहे अला गजाननाने डोळे मिटताना म्हटले- "देवा! मी तुझ्यावर धांवला केला

होता आणि तू हे काय केलेस रे?" तेव्हा शंकर म्हणाला- "मजसुरा! शिवमूर्तीचे एक उदाहरण म्हणून तुम्ही कीर्ती रत्नवी वासाठी गजानन सर्वदा गजाननाच्या गडील व मी नेहमी गजाननाचे धारण करीन." असे सांगून शंकराने गजाननाला कैलासगंगेक विजा.

शंकराने पृथ्वीचा रथ केला. चंद्रसूर्यांना त्या रथाची चाक्रे केेली, चारही वेदांना रथाचे केले. दहादेवाला सारथी केले. मेरु पर्वताचा धनुष्य केला आणि विष्णूला बाण केले. नंतर आपले अनुयायी नंदी, शृंगी, भृंगी वगैरे प्रथम गणांना बरोबर घेऊन त्रिपुरासुरांचा रथास करायला निघाला. तेव्हाच त्रिपुरासुरांचा संहार करून देता, पहायला पाठोपाठ निघाले.

गजाननपार्वती एकटीच होती, तिला प्रत्येक क्षण वाटत होता

असा. त्यावेळी येऊन पार्वतीला म्हणाला- "मुली पार्वती! तुझ्याशी लग्न केले तेव्हापासून तारकासुर तुला कसा त्रास घावला याच विचाराने तू, तुझ्यावर कोणत्या प्रकारचे संकट येईल सांगणे फटील आहे. त्या तारकासुराला ब्रह्मदेवाची मदत जाई. ब्रह्मदेव भयंकर नागावी आहे. म्हणून तू फार काळजीपूर्वक राहिले पाहिजेत, जे काही नारदाने पार्वतीला या शब्दात सावध करून ठेवले.

पार्वती काळजीत पडली. चांगले न्हाऊन घेतले तर कदाचिन् मनाचा ताप कमी होईल असे पार्वतीला कटले

पार्वतीने तेत तापून हाळीचं पीठ व इतर उबटनाची इव्ये अंगांना चोळून तावली. अंगाचं

उबटन काढून एक गोळी केेली व त्या गोळीचा एक वाहुला केला व तो पाहून तिचा आनंद आला. तिने तो वाहुला खानी ठेवून जग नजर फिरविली असेल नसेल, त्या अहल्यात बदल होऊन गोड बोबडे दोलणारा एक मुलगा तिला दिसला. "कोण रे तू?" पार्वतीने गोड शब्दात विचारले.

"तुझ्या सावण्याच्या उबटनाचा गोळीच नाही का ग आई मी? मी तुझाच मुलगा पुत्रगणपती!" तो मुलगा म्हणाला. पार्वतीने त्या मुलाला उचलून त्याचे मुके घेतले व त्याच्या हातात एक अश्वत्थामाचा दांडा दिला. म्हणाली- "बाळा! तू कोडमुर्तीलाही आत येऊ देऊ नकोस. सांगून त्या मुलाला वराच्या सिंहदारावाहे उमे.

"आई, पण तू कोही नाही देणार का?" त्या मुलाने पार्वतीला विचारले. पार्वतीने तसेच पिठी मळून तिचा मोदक करून त्या मुलाला दिला.

पार्वतीला पळवून नेते आपल्याला प्राणभय राहणार नाही, असा करून तारकासुराने ब्रह्मदेवाला पार्वतीचे अवहर्ण करून आणायला पाठविले. ब्रह्मदेवाचे दांत गजाननाचे सुद्धा चूर्ण करणार होते त्याने उदराचे रूप धारण केले आणि डोंगर उकळून घाडीत तो निघाला. म्हणून त्याला मूषकामुर हे ही मिळाले. पार्वतीचे अपहर्ण करण्यासाठी त्याने कर्णी व गोकर्णी नांवाच्या आपल्या दोघां अनुयायांना पाठविले.

ते दोघे सिंहदाराजवळ गेले. चांगले दृष्टाने पहात सिंहदारासमोर अंकुशाचा गदादंड धारण करून पाहारा देत असलेल्या मुलाला म्हणाले- "थेरे आपण खेळू या!"

चांदोचा

ती बालक, जणू कांही त्यांच्याकडे पाहिल्यासारखा म्हणाला- "थोडे द्या रे." असे म्हणत, दोन मोदक त्यांच्या अंगावर फेकले. त्यांच्या हाव्यांना इतक्या जोराने लागले की त्यांची डोकी गळत फिरल्यासारखी झाली. पुत्रगणपतीने त्यांना बोलाविले व वरदाघून म्हणाला- "आपले कान स्वतःच्या हाताने पिळून घ्या आणि थोबार्हात माश्न घेऊन कोठे ते जा!" त्यांनी त्याप्रमाणे केले व ब्रह्मदेव राक्षसाकडे गेले आणि धांपा टाकीत झालेला वृत्तांत सांगितला.

ब्रह्मदेवाने जोराने हुंकारून मूषक रूप धारण केले आणि सिंहदाराच्या खालून वीळ करून तो आत लागला. पुत्रगणपतीने कमरेच्या करगट्याच्या फांस करून त्या मूषकावर टाकला. तो गज मूषकासुराच्या ठीक गळ्यांतच जाऊन

पडला. मंत्रकारातु 'विजयविजय' म्हणून शब्दांत त्याच्या खोब्यावर दोन ठोसे दिने आण त्याची शोषटो धरून त्याला नंतर फिरवून वृक्ष फेकून दिले.

चित्रगणपतीस दूर फेकून दिलेला तो मूषकामुल स्वरूपरूपात नवळ त्याच्या आज्ञानुसार अंतपुरासमोर धाडविशी पडला त्याची वायकौ धवला फार मोठी भक्तीण होती तिने आपल्या खोब्याचे कुंकू गणेशावर घालून पहात देवीची आराधना करून तसा वर प्राप्त केला होता धवला धावत परीजवळ गेली व त्याचे स्तवन करून तिला तसा वर प्राप्त अवस्थेतच तिने सांगितले. नंतर तिने पार्वतीच्या बाटेला कथी न जाण्यावेळेस पार्वतीला वजावून सांगितले.

त्रिपुरासुरांचा संहार करून पार्वतीला जाऊन भेटण्याच्या हेतूने आईसाडेने शंकर घरांत जाऊ

आजारी तेव्हा त्या बालकाने शंकराला आवाजेने शंकराच्याजवळ जाऊन त्याने त्या बालकाला काढ्या न्यासत विचारले - 'कोण तू?'

तो बालक खुदखुदा म्हणाला - 'मी का? आईच्या मृतगा। तू आज कीडमुनीसाही वेळ देऊ नकास, असं माझ्या आईने मला सांगितले आहे।'

'मी परमेश्वर आहे।' शंकर म्हणाला.

'मना कोणत्याही देवाची फिकीर नाही. माझी आज प्रकृती स्वस्वपिणी आहे आईच्या आशेचे पालन करणे, एवढे एकच कर्तव्य मला माहीत आहे।' म्हणाला.

त्रिपुरासुरांचा संहार करून पार्वतीला त्याच्या थोडे पाठीमागून नंदीभुंगों शंकराच्या पराक्रमाने स्तोत्र ऐत होते. शंकराचा 'जयजयकार' करीत लेहनीस कोटीदेवही येत होते. ते थकत होऊन शंकराचा पूजा सहजगता वाजकारी वाद चालू असलेला ऐकू व पाहू लागले.

'अरे, तुला देवकीच काही माहीत नाही म्हणतो आहेस। सृष्टीचे मूल कारण परब्रह्म आहे। तोच देव होय।' शंकर म्हणाला.

'तू एवढा मोठा दिसतो आहेस, परंतु तुला काहीच माहीत नाहीसे दिसत आहे। आदिशक्तीने सर्व विजयाची आणि त्रिमूर्तीची सृष्टी केली।' असे म्हणत तो बालक लोंगू लागला:-

'आदिशक्तीने आपले रूप उर्ची घालून ब्रह्मदेव, विष्णू व महेश यांची सृष्टी केली. तिने आपल्या लावण्यातील कृतवर्ण, नीलवर्ण व शुभ्रवर्ण कांतीने अनुक्रमे तिघांची सृष्टी केली. ब्रह्मदेव कीं विष्णू, दोघांनी देवीने त्यांना आज्ञा

केली, आजोचे उलूघन केले. तेव्हा देवीने आपला तितरा उघडून त्यांना भस्म करून टाकले. महेश हा मुलगा होता त्याने देवीजवळ तिचा तितरा डोक्याचे मागेतला देवीने तो काढून त्याच्या कपाळावर चिकटविला त्याने तोच तितरा उघडून भस्म करून केले ती जळत असता आदिशक्ती तिच्या व तिच्या उलूघन करून व त्यांची तेजस्वी मंडळे दिशेलात व्यापली. सर्वत्र सर्व विश्व व्याप्त झाले. देवी पूर्ण रूपे भस्म झाल्यावर पुन्हा स्वस्वरूपात प्रगट झाली म्हणून तिच्या माझानाचा, महाशक्ती ही नावे प्राप्त झाली. तिच्याकडून सत्पुत्री करून त्याला सृष्टीचा सब्र काण्याची शक्ती दिली. ब्रह्मदेव व विष्णूला तिने त्याच्या भस्मस्थितीतून दोखाविले व ते पुन्हा स्वस्वरूपात प्रगट झाले.

चांदोबा

देवीने तिची जी गळ उघडी होती तिचे तीन भस्म केले व सर्वत्रती, महर्षी आणि उमाची सृष्टी केली. तत्कालीन ब्रह्मदेवाची, स्वर्ग्या विष्णूची आणि उमा विजयजयची अर्धांगी करून देवान देवी अंगार्धाने पावला.

'तू सांगितलीस ती केवळ कपोल अल्पित कथा आहे।' शंकर म्हणाला.

'मी सांगितली ती तू कथळ कपोल कल्पित कथा म्हणत असशीत तर परब्रह्मदेव चगैरे तू म्हणालास तो कोरा वेदांतच होना। ही सर्व सृष्टी देवाच्या पोटी जन्माला आली असे म्हणण्याऐवजी आदिशक्तीच्या पोटी जन्माला आली असे जास्त खरे वाटत नाही का?' त्या बातकाने विचारले. तो म्हणाला, 'तेथे हजार असलेल्या पुरुषांनी ऐकले

त्याच्या या बोसण्याचे आश्चर्य बाहून राजाने त्याला विचारले, 'तुला अगोदरच हे माहिती होतं? हे करसं शक्य आहे? तुला कुणी सांगितलं हे?'

'मी एका मुनीवर्यांची भविष्यवाणी आहे, महाराज.' माळ्याने धुलासा केला तो पुढे सांगू लागला. 'चार दिवसांपूर्वी मी पूर्वेकडच्या डोंगरातल्या माझ्या गांवी गेलो होतो. गांवकऱ्यांनी मला सांगितलं कीं तिथे एक मुनीश्वर आले आहेत आणि त्यांनी सांगितलेलं भविष्य तंतोतंत खरं ठरतं मी त्या मुनीच्या दर्शनाला गेलो. बाहून त्यांनी आपल्या हातांतला दंड बर उचलला आणि म्हणाचना लागले, 'तू मांडा भक्कवान आहेस बाबा. लोकरच महाराज तुला एक किंमती हार देणार आहेत.'

हे सांगून माळी पुढे म्हणाला, 'महाराज, आपण

जेव्हा मला बोसवण पाहिलेत ना, तेव्हाच मी समजलो कीं आपण मला हार देणार आहात.'

त्याचे बोलणे ऐकून राजा थड झाला. राणीने मोठ्या आतुरतेने राजाला सांगितलं 'चत्ता, आपणही या मुनीवर्यांचे दर्शन करू या.'

राजा कांही बोलणार त्यापूर्वीच माळी म्हणाला, 'ने क्षिप्यांना दर्शन देत नाहीत.'

हे ऐकून राणी जरा काळजीत पडली आणि तिने राजाला सांगितलं, 'या महर्षी मुनीवर्यांचे विचार कधीकधी असावेत. सर्वसाधारण माणसांशी समजत नाहीत. मी नाही जाऊ शकत तरी काळजी आहे? त्यांचे दर्शन घ्यायला अशक्य जाव.'

राजाला कांही राणीचा विचार पडला नाही. तो म्हणाला, 'देवी! आपलं भविष्य जर आपल्याला अगोदर कळलं तर आयुष्यात कांही बदलणार नाही.'

'आपण असं कां मानता? आपले जीवन आपण जागत चांगल्याप्रकारे व्यतीत करू शकू कीं? आपण जायलाच हवं!' राणीने हट्ट धरला.

राणीचं मन राजाला मोडवेल, दुसऱ्याच दिवशी त्यांत बसून तो मुनीवर्यांच्या दर्शनाला गेला. पण संध्याकाळी राजा जो परतला तो काळीसपुनः चेहरा कळकळ आला. त्याच्या चेहऱ्यावर चिंता स्पष्ट दिसत होती. राणीने किर्तीबिळां तरी त्याचे कारण विचारले, परंतु राजाने मौन पाळले होते. कांहीही उत्तर त्याने द्यायचे दाखले.

'आपण माझ्यापासून कांहीतरी लपवत आहात. त्या मुनीवर्यांनी काय सांगितलंय ते सांगा. माझी काळजी आहे, सांगितलंय पाहिजे.'

राजाचा हात आपल्या मस्तकावर ठेवत राणीने निर्धाराने सांगितले.

जेव्हा राजाने जे घडलं ते हळू आवाजात सांगितलं. राजाच्या पायांतली रत्नछांचित पादत्राणे बाहून मुनीवर्यांनी म्हटले, 'राजन्, लोकरच तुमची अगदी दयनीय स्थिती होणार आहे. इतकंच नव्हे तर तुमच्या पायांतली पादत्राणे देखील राजाणार नाहीत, पादत्राणांसाठी तुम्हाला दुसऱ्यांच्यासमोर हात पसरवा लागेल. एक भिल्ल तरुण येऊन पुन्हा तुमचा मुकुट मस्तकावर ठेवील.'

मुनीवर्यांची भविष्यवाणी ऐकून राजाचा भित्ति धरकाप आला. त्याला वाटलं की त्याच्या पायाखालची जमीनच सरकते आहे कांहीही न बोलता, तो मुकुटाच्याने परत फिरला.

'देवी! मुनींच्या भविष्यवाणीवरून मला तर असं वाटतंय कीं एखादा पराक्रमी राजा आपल्या राज्यावर आक्रमण करणार असावा बहुतेक!

आपला पराजय होईल आणि आपल्याला अरण्यांत कुत्र्याणी फिरवून खमेल असं दिसतंय! आता तो भिल्ल तरुण आपल्याला केव्हा भेटेल आणि आपले राज्य केव्हा परत आपल्याला मिळेल ते तह सांगता येत नाही.' राजाने मोठ्या दुःखी आवाजात सांगितलं.

हे ऐकून तर राणीची अवस्था फारच कठीण झाली. काय कराव ते तिला कांही सुचेल, ती म्हणाली, 'आपण का मुनीवर्यांना विचारायचं तरी, कीं या संकटातून काहेर येण्याचा एखादा उपाय आहे का म्हणून? आपल्याला पूजाअर्चा, जपजाप्य, असे कांहीतरी कराव लागेल. एकदा आपण त्यांच्याकडे जाव आणि विचारून यावं.'

दुसऱ्याच दिवशी राजा पुन्हा मुनींना भेटायला निघाला. वाटेतल्या अरण्यात त्यावेळेला एक बाघ एका हरीणाचा पाठलाग करीत होता. बाघ रथाच्या समोर नेमका आला. याधाराने पाहून घोडा धावरला

आणि रथाला खेचत खेचत जवळच अमनेल्या
चिखलाच्या छेदकांत त्यासकर पडला. रथा
रथांतून खाली चिखलाच्या दलदलीत पडला.
रथाच्या समर्थ्याने धोक्याला आवारमला खुप प्रचल
केला, पण त्याला ते जमले नाही. उजवट नोचला त्याला
बाजूला जाऊन पडला.

राजाची पादत्राणे दलदलीत रुतली त्यानून तं
व्हाय आला जाणि अनवार्णीच पुढें चालूं लागला
रस्त्यांत ॥३॥ बिरुदले होते. ते बाजूला करीत तं
रथाजवळ आला, त्याने सागध्याची पादत्राणे दलली
आणि पायांत बद्धवली.

त्याच येळता एक भिल तरुण आपले
धनुष्यबाण धेऊन निघून जात होता आडाच्या
सुंदमान राजाचा मुकुट त्याला दिवता त्याने
उच्चहता आणि आपल्या दुशेत्याने तो ग्वच्छ
पुतला राजाच्या भरतकाचेर तो मुकुट त्या त्याने
ठेवत घिचाले, 'महाराज, आपल्या मुकुटावर
दिवतं तर नाही ना?'

ग्रहभोगंतच सारस्थाने तथ स्वरुढे केली आणि राजाच्यासमोर अर्पण. उभा केला. राजा ख्यांत

३३५५ आणि मंगलाने, "आता अजिंक्य मुनी-
न्यायकाले ३०० च नाही सह तुजवाड्याकडे चल."

मैत्रेय राजाचे कपडे चित्कपडे तपस्युद्धीत पाहून
तमीस कांपल्या आश्चर्याने विचारले, 'हे चाय
झालेय आपल्या वस्त्रावर ही घाण कशी उडली?'
राजाने नाना प्रकारचे सचिरुतर सांगून राणीला
म्हटले, 'खोखलचे मुनीचर्यांची बाणी तंतोतंत खरी
दरती त्यांनी म्हटले होते अगदी तत्संच झाले
पण भविष्याचा अचानक कर्षण आहे अचानक अनेक
अनायासच झाले मनात घाबरेल्ल्या आणि
आश्चर्याचे भावना मला ज्या मानसिक घातना
आल्या, त्यांचे वर्णन करणेही अशक्य आहे, भविष्य
मात्र नसत नाही मुळीच जीवनात आनंद आहे, तेच
सुखांचे कारण आहे.'

गणिकी याता दुजोरा देत म्हत्वे, "ही लहानशी
साधू ~~लहानशी~~ ठरी म्हणून आपल्याता किती
यातन सहन कराव्या लागल्या आहेत! मीही किती
जगावील झाले होत जगाचो" असं म्हणून तीही
हसायला लागली.

नोकराने शिकवलेला धडा

देवशास्त्री अनेक शिक्षक हान. ज्या दिवशी
ते शोधनिवृत्त झाले त्या दिवशी त्यांच्या सार्वजनिक
कार्ये भूक सभा झाली. त्यांच्या शक्ती त्यांच्या
अपेक्षा अधिक होती. त्यांची भरपूर सेवा करीत
त्यांच्या शक्ती त्यांच्या शक्ती पुरविल्या जाऊन
त्यांच्या शक्ती त्यांच्या शक्ती पुरविल्या जाऊन
त्यांनी ऐकून घ्यावी. फारच लगेच

संख्याकाली धर्म ...
मिलानेही शान ...
पत्नीला, सायेश्रीला ...
मी एक ज्ञानी, बुद्धिमंत ...
संदेह नाही ...
शेका घर कलत वसली आहे ...
अन्यून माझ्या वर्गात उत्तम ...
असताना

“इद्विचित्रं तुम्ही न्याना चिंचेच्या संज्ञाने
मागत असाल. सावित्रीने फटलं (३६) असा
विचान्देखील मी बघून काळजीतून येऊन पोलीस

“सचंच। फोक शिंव काठी वापरलेली नाही.”
देवप्रवर्तनींनी ठासून सांगितले.

‘मनः शुभं च गच्छेत् मित्रा मातुल ॥ मृतं
 नृणां नाहीत नारः शुभं च घातयिष्यात् मित्रा
 पातयिष्यात् ॥ मलः श्रापयिष्यात् ॥ मीः शुभं च
 प्रथमं पातयिष्यात् ॥ अतः च गच्छेत् ॥ मीः तरः च
 गच्छेत् ॥ गच्छेत् ॥ गच्छेत् ॥ गच्छेत् ॥ गच्छेत् ॥

नीतिविद्वान् भट्टन शास्त्राचार्य आह्वा आग्रह्या
नारी नित्यमन गेले कथ्य अनन जलमन राझाणे
म्हणजे निवृत्त स्वर्ग त्यांना जेवणा नसता.
त्यांच्या जलनकांदे अशी फक्त मोठी स्वयं शिल्पक
नकादी जो त्याच्या जोरावर उरलेले दिवस आरामांत
घालवता. जलन असते। संपादकासून सध्यावाळ-
जलन जलन घनून त्यांनी पुरतकें वाचन्याचा संपाद
लावला आणि वाचनाना वेळ घनवायला सुवात
केला.

न्यायात्ता प्रक्रम पाहून एक प्रकाश सावित्री
त्यांना गृहीतली. मुक्त ज्ञान जमवीत वस्तुस्थिति

मार्च २००२

अहंकार

बायला गांधास शिवज्ञान पंडित गतात होते ते केवळ अतिशय उम श्रेणीचे पंडितच नव्हेत. ते महाझाती होते. त्यांच्या गांधातले सार तेव्हाच आजूबाजूच्या गांधातले सारखेण त्यांचा आदर करीत. त्यांच्या घरात गडम विषयावर सदैव चर्चा होत असत.

पार्वती त्यांची एक मुलगी होती तीही चित्तुरी होती. कोणाच्याही विषयाचे सूक्ष्म आकलन इतरांच्यापेक्षा तिला चटकन समजत असे. काही विषयांसंबंधी वेदवेदांग धरांत चालणाऱ्या चर्चांमध्ये माग घेऊ लागली. आपल्या विद्वत्तेने आणि हजरजबाबी वाणीने तिने मोठमोठ्या विद्वान पंडितांना हचमे होते.

शिवज्ञान पंडितांनी कधीही आपल्या विद्वत्तेची प्रौढी मिचली नाही. ते नेहमी म्हणत की माझ ज्ञान अणु आहे. अजून गुच्छक शिकण्यासारखे आहे. परंतु पार्वतीचे म्हणणे होते की तिला सार काही माहिती आहे. तिने प्राविण्य मिळवले नाही, असा

कोणताही विषय नव्हता. पंडित, शानी मंडळी वगैरे आपसांत एकमेकां गंभीर प्रश्नावर चर्चा करीत, तेव्हा ती त्यांच्या शंकांचे निस्पन्ददेखील करीत असे. तिच्या री चुली दिवसेंदिवस बळावत चालती चर्चा चालू असताना जाण्या प्रतिपादन अपूर्ण झाले तर ती ते पूर्ण करीत बसे आणि त्यानंतर मात्र त्याच्या अर्धवट ज्ञान व गडित्यावर त्याला टोमणे मारीत असे किंवा त्याचा उपहास करीत असे.

तहान वयान तिचा हा प्रौढी मिचण्याचा गुण दिवस होता, तरी तिच्या बडिलांनी त्याच्याकडे फारसे लक्ष दिले नव्हते. त्यांनी विचार केला की वय वाढेल तसा तिचा स्वभाव बदलेल आणि तिचा अडगड कमी होईल. तरीदेखील शिवज्ञान पंडितांनी लेकीला खोशनीत बंळा सांगून पाहिले की मोठ्यांच्या चर्चेमध्ये तहान मंडळींनी हस्तक्षेप करणे योग्य नाही. कदाचित त्या ग्रेड मंडळींचा त्यामुळे अवमान होऊन ते रुष्ट होण्याची शक्यता असते.

त्याच नावाडलांन प्रत्युत्तर करीत "परिचित दिवा ज्ञानाचा कयाशी काय स्वप्न आहे" वय वाढेल असतं तर त्याचा अर्थ असा नाही, त्यांना समज काही समजत नाही माणूस हा नेहमीच मूर्ख असतो " कधीकधी तिच्या भनात चेई की तिच्या दुशारीच, बुद्धिमत्तेच नाक प्रोत्तुक करी - बडिलांना अवडल नसावं

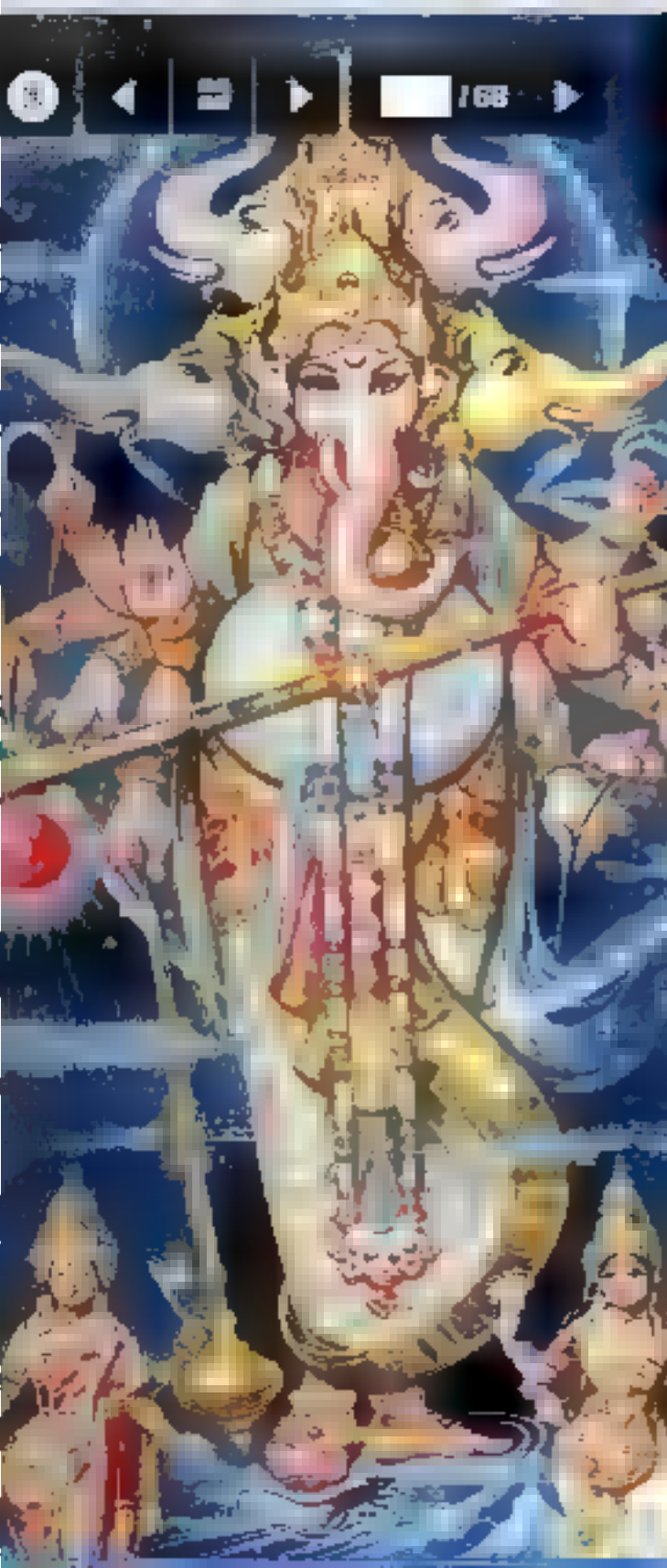
असा पार्वती सतत वयाची आली होती. तरीही तिच्या अहंकारात कायदा नसावा. शिवज्ञान पंडित तहानांनी, परंतु आकलन करीत त्यांच्याच कथांमुळे त्यांचा अहंकार त्यांच्या मंडळात नव्हता. ते त्यांच्या मंडळात शिव ज्ञानाची प्रवृत्ती ही त्यांच्या अहंकारातूनच उगवत असे.

त्यांच्या अहंकारातूनच त्यांचे गजबगज ज्ञान उगवत असे. त्यांच्या अहंकारातूनच त्यांचे गजबगज ज्ञान उगवत असे. त्यांच्या अहंकारातूनच त्यांचे गजबगज ज्ञान उगवत असे.

त्यांच्या अहंकारातूनच त्यांचे गजबगज ज्ञान उगवत असे. त्यांच्या अहंकारातूनच त्यांचे गजबगज ज्ञान उगवत असे. त्यांच्या अहंकारातूनच त्यांचे गजबगज ज्ञान उगवत असे.

एक दिवस ते पंडित शांतपत्तन एका विचित्र दिवसावर चर्चा करीत होते. पार्वती त्यांची घातणी लक्षापूर्वक ठेवत होती. ते आपसांत खोशनीत होते की दुसरा तहानांच्याकडील शक्यतेचा मंडळाने कुणाली काहीबाही विद्वत्ता परंतु कुणालाही ते वाचणे समत नाही आणि प्रत्येकजण ते पाहून पाहू स्वतः वाचून पळत फिरतो आहे हे एकतर पार्वती, तहानांनी, ती वाचणाऱ्या वाचनी का वाचणे असे ना, कुणाली कोणीही वाचणे वाचणे पाहू पाहणे वाचता पळत नाही. मात्र शिवज्ञान पंडितांची मुलगी म्हणून घेण्याचा काळजी अधिकार नाही. तिच्या अहंकाराचा वय गुरूपूर दिवत होता.

एप्रिल २००२

Rs. 10/-

चांदीबा

Who wrote the Mahavishnu?
What is the name of the disc that Mahavishnu holds?

For these and other questions, pick up

A Musical Mahavishnu

Mahavishnu

Special rendering by
Sridhar
and
Bombay S. Jayashri

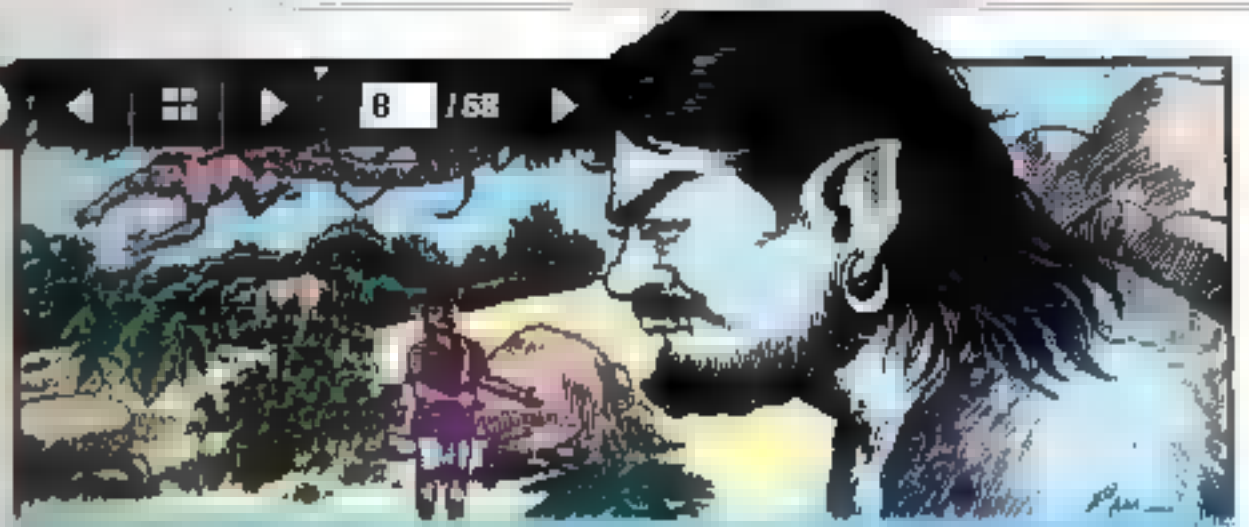

Heritage for young people

Available on
Cassette
CD

CHANDAMAMA

MELTRACK

राक्षसाचे पुण्यकार्य

संपतीच्या शोधात असलेला दुष्काम हिंडून दंडकारण्यात पोचला. तिथे एका राक्षसाने त्याला कैद केले. भीतीने तो राक्षसास लागला. राक्षसाने त्याला दंडकारण्यात व त्याची समजूत घालताघालता आपली कहाणी सांगितली. "कित्येक वर्षांपासून मी फक्त पाणसरे आणि प्राणी खातो आहे. आणि अगदी निकृष्ट जीवन जगतो आहे. एकदा एक राक्षस मला दंडकारण्यात आणला. दुःख सांगितले. मी त्यांना नम्रतापूर्वक सांगितले की मला राक्षसजन्मातून मुक्ती द्या आणि मनुष्य जन्म प्रदान करावा. ऋषींनी माझी प्रार्थना ऐकली आणि मला आश्वासन दिले की काहीतरी पुण्यकार्य केले तरच मी मनुष्यजन्म घेण्यास योग्य ठरेन अशी शक्यता आहे."

आपली कथा सांगून राक्षसाने दुष्कामला म्हटले, "तुला पाहून मला काळ्यास्त लागले की पुण्यकार्य करण्याचा समय अगदी जवळ येऊन

ठेपता आहे. माझी शक्ती अमोघ आहे. योल, तुला काय हवंय?"

दुष्कामला वाटले की आता त्याला निश्चितच संपती मिळेल. ती संपती कुठे सांपडेल ते राक्षसाला विचारायचे त्याने ठरवले.

"खरं सगळे, संपतीची तुला कसले देणं देणं आहे? जर तू खोटे बोलतास तर मी दाखवीन संपती काही तुझ्या नजरेस पडणार नाही." राक्षस म्हणाला.

दुष्कामने उत्तर दिले, "संपती मिळाल्यानंतर मी श्रीमंत होईन. त्या धनाचा उपयोग करून मी शक्तिशाली महं योद्ध्यांभे पालनपोषण करीन. जे जे मला विरोध करतील, माझे म्हणणे ऐकणार नाहीत, त्या सर्वांना मी पिढून काढीन आणि त्यांचा पाणउतारा करीन. ज्या विशालाभीवर माझं प्रेम आहे. तिच्याशी मी निवाह करीन."

"हतबया लहानशा गोष्टीसाठी संपतीची आवश्यकता का आहे? महं योद्धे कशासाठी हवेत रे? ज्या विशालाभीवर तुझे प्रेम आहे, तिचे मन

- महेश गाय -

गोड बोलून मी वळवीन, आणि तुझ्याशी लग्न करायला तिला राजी करीन." राक्षस म्हणाला.

"परंतु ज्याचा पहिला विवाह झालेला आहे अशा पुरुषाशी विवाह करण्यास विशालाक्षी तयार होणार नाही, माझी दुसरी पत्नी बनण्यास ती कदापि होकार देणार नाही." दुष्कामने उत्तर दिले.

त्यावर आश्चर्य व्यक्त करित राक्षस म्हणाला, "मग तुझ्या पहिल्या पत्नीचे फाय झाले? ती आता कुठे आहे?"

राक्षसाच्या या प्रश्नाने दुष्काम गोंधळून गेला. त्याने चांगरत सांगितले, "मी ग्रामवेढीसाठी तिचा बळी दिला. मला एका मांत्रिकाने सांगितले होते कीं असं केल्यामुळे माझ्या घरांत पैशाचा पाऊल पडेल. पण पाऊल कांही पडला नाही. जेव्हां शिपायांना हे कळाले, तेव्हां ते माझ्या पाठीमागे लागले. त्यांच्याकडून सुटका व्हायलादेखील मला धन हवंच आहे. म्हणून मला ती संपती दाखवाच."

"मनुष्याला पुनर्जन्म देण्याची शक्ती माझ्यांत आहे. मी तुझ्या पत्नीला पुनर्जन्म देऊ शकेन. तुझ्या सान्या फाळण्या दूर होतील. मी चरोवर सांगतोय ना? असं करू कां मी?" राक्षसाने विचारले.

"जर माझी पत्नी जिवंत झाली तर मला विशालाक्षीशी विवाह करता येणार नाही." दुष्कामने सांगितले.

"अरे दुष्टा, तू मनुष्य वाटत नाहीस. माझ्या-सारख्या राक्षसांपेक्षाही तू जास्त वाईट, अधम, पापी आणि नीच आहेस. तुला मानव बनवण्याचा मी फार प्रयत्न केला होता. चांगल्या मानवाला मदत करणं हे पुण्यकार्य राक्षसे जाते, पण मला स्पष्ट कळून चुकतंय, कीं आजदेखील मला हे पुण्यकृत्य करता येणार नाही. आणखी एक दिवसार्धाचाट पाहण्यासाठी मी आता तुलाच खाऊन टाकतो आणि माझी भूक भागवतो." असं म्हणून राक्षसाने दुष्कामला उचलून आपल्या तोंडात टाकले.

दुष्कामाचे भणीं ऋषींकर तिथे आले व म्हणाले, "संपन्न संपन्न तू पुण्यकार्यच आहेस. अशा तऱ्हेने तू इतर भितीतरी चांगली कृत्ये केली आहेत. आज जे तू केले आहेस, ते सर्वात उत्तम पुण्यकृत्य आहे. आता राक्षसजन्मांतून मुक्ती मिळाली आहे. लवकरच तुला मनुष्यजन्म मिळेल. तू धन्य आहेस." असं म्हणून ऋषी अंतर्धान पावले.

माया सरोवर

2

(जयशील झोपला होता. मध्यरात्री त्याला कुणाचा तरी केविल्याणा आवाज ऐकू आला तेव्हां तो जागा झाला. त्मरानांत एका बिचित्र आकाराच्या व्यक्तीचे शिर त्याने धडाबेगळे केले. नंतर तो एका जवळच्या घरांत गेला. तिथे एक म्हातारी खी राहान होती. जेव्हां तो तिच्याशी बोलत होता तेव्हां शिरण्यनगराचा शिपाई दोघांजणांचोवर तिथे आला आणि दार ठोठावू लागला. त्यानंतर...)

म्हातारी दाराजवळ आली. ती धबकली तिने जयशीलला विचारले, "बाळ, तू कांही अपराध करता आहेस का? शिपायांपासून बचाव करण्यासाठी म्हणून तर तू इथे आसरा घ्यायला आला नाहीस ना?"

"आई, मी असा कोणताही अपराध केलेला नाही. जगण्यासाठी, आपले पोट भरण्यासाठी मी इकडेतिकडे हिडतो आहे. मी नोकरी शोधतो आहे." जयशील म्हणाला.

म्हातारीने त्याच्या बीतण्यावर विश्वास ठेवला. तिची खात्री पटल्यानंतरच तिने दरवाजा उघडला.

नगरसकाने दारांत धावून विचारले, "आजी

बाई, स्मशानाचा पहारेकरी आणि एक सिद्धसाधक यांच्यात भांडण झाले. ते भांडण सोडवण्यासाठी मला इथे यावं लागलं. तुझ्या घरांत एखाद्या तरुण शिरला आहे का? त्याच्या कमरेला तलवार लटकते आहे!"

जयशील लागलीच पुढे आला. त्याला पाहताच स्मशानाच्या पहारेकऱ्याचा मुलगा ओरडायला लागला, "हा बघा, यानेच माझ्या बडलांचे भरतक छोटले होते." त्यावर सिद्धसाधक नाराज होऊन म्हणाला, "अरे मूर्खा, तुझ्या बडलांना मेलेले कां समजतो आहेस? ते तर जिवंत आहेत. एकदा मेलेला माणूस कधी जिवंत होतो तरी कां? या तरुणाने आपल्या

अद्भुत तलवारीने ज्याला मारलं, ते तुझे यडील नव्हते तर तो होता. तुझ्या पित्यावर त्याचे यशीकरण झाले होते. त्याच्या तोंडूनच हे रहस्य मला समजले आहे."

नगररक्षकाने त्या दोघांना दरडावले आणि जयशीलच्या दिशेने वळून तो कांही बीलणार, तितक्यांत जयशील त्याला सांगायला लागला, "महाराज, माझं नांव जयशील आहे, मी अपराधही नगराचा रहिवासी आहे. स्मशानांत एका विचित्र आकाराच्या व्यक्तीने माझ्यावर झडप घालण्याचा प्रयत्न केला. स्वतःचा बचाव करण्यासाठी मी त्याचे डोके उडविले, आणि ते कार्य मला नाईलाजाने करावे लागले."

"तू कालचे नव्हे, तर माझ्या पित्याचे डोके उडवले होतेस. जेव्हा मला समजलं की पहिले त्यांना मारलं गेलं, तेव्हा मी त्यांना स्मशानांत घेऊन आलो. जेव्हा मी लांकडे आणायला बाहेर गेलो होतो, तेव्हा कुणा देवतेच्या कृपेने ते पुन्हा

जिवंत झाले. जेव्हा मी परत येत होतो तेव्हा मी तुला त्याचं डोकं छोटाना प्रत्यक्ष माझ्या डोळ्यांनी पाहिलंय." स्मशानाच्या पहारे-कान्याच्या मुलाने कडवट स्वरांत सांगितले.

"अरे पोर, ते प्रेत कुणाचं आहे तेदेखील मी पाहिलं नव्हतं. मी आपल्या भंत्रशक्तीने कालला आवाहन होते. तेव्हा त्या शवांत प्राण शिरला. कालशी मी सामना करू शकलो नाही आणि मी पळून जाऊ लागलो, तेव्हा या तरुणाने कालचे शिर घडापासून अलग केले आणि माझे रक्षण केले." सिद्धसाधकाने संतापून सांगितले.

नगररक्षक हसून जयशीलला म्हणाला, "तू आपलं नांव जयशील सांगितलंस ना? हे दोघे चारपांच तास या गोष्टीवर विनाकारण चिंतव्याद करीत बसले आहेत. माझं उद्भवतंय यांनी। तू ज्याचं डोकं उडवलंस तो कोण आहे हे त्यांच्या अजून लक्षांत येत नाही. याच्यामागे कांहीतरी रहस्य आहे. याचा निर्णय मंत्रीच करतील. चला, तुम्ही तिघेही माझ्याबरोबर चला." आणि तिघांनाही घेऊन निघाला.

जेव्हा ते वेळून पोचले तेव्हा मंत्रीही त्यावेळेस राजवाड्यांत शिरत होते. नगररक्षकाने त्यांना सर्व कांही सविस्तर सांगितले.

सारी इकीकत लक्षपूर्वक ऐकल्यानंतर मंत्र्यांनी थोडा वेळ विचार करून म्हटले, "बैद्य व नातेवाईक यांची खात्री होती की स्मशानाचा पहारेकरी मेलेला आहे. तेव्हा तो पुन्हा जिवंत होणे अशक्य आहे. सिद्धसाधकाच्या म्हणण्यानुसार त्याच्या शरीरांत कुणा कालने प्रवेश केला असावा. कांहीही असो, तो जिवंत आणि हिंदूपितृ लागला. तेवढ्यांत एका प्राण्याचे शिर

या युवकाने छटले. याचा कर्ष असो होतो की हा खुनी आहे, पण..." एवढं बोलून मंत्री थांबला.

या 'परंतु' कायदा घेऊन जयशील म्हणाला, "महोदय, आपले संरक्षण करण्याच्या उद्देशाने जर शत्रूला मारले, तर तो गुन्हा कसा होईल?"

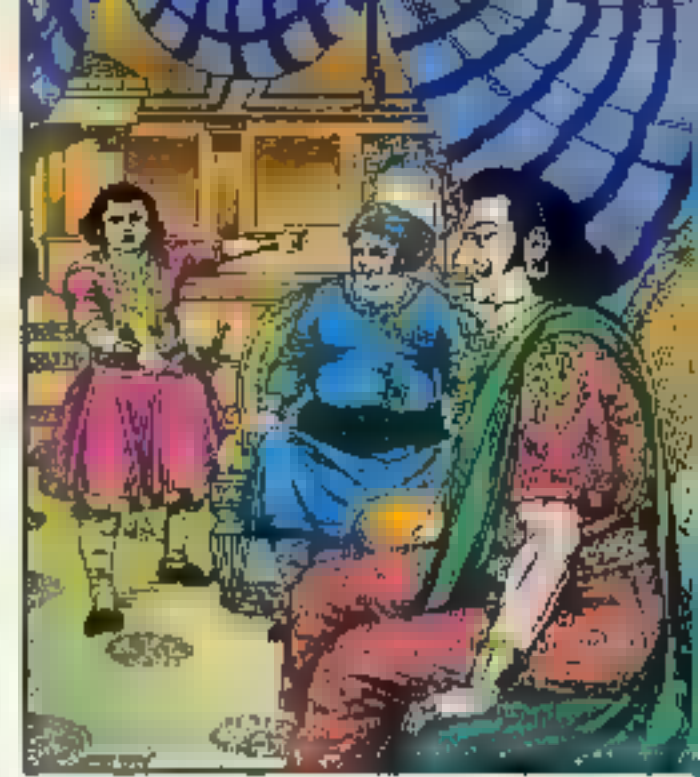
"हो, हो, तुम्हा हा युक्तिवाद अगदी बरोबर आहे." मंत्री म्हणाला. त्याला घाटलं. चला, आपल्या सोय्यावरचा भार तर उतरला.

मंत्र्याने तिथेच थांबायला सांगितलं आणि राजाला भेटण्यासाठी तो एकटाच निघाला. त्या वेळेला कनकाक्ष राजाशी सेनाध्यक्षांचा मुलगा मंगलवर्मा बोलत होता. मंत्र्याला पाहताच राजा म्हणाला, "महामंत्री, राजकुमार राजकुमारीचा तपास करण्याची परवानगी मंगलवर्मा पागतो आहे. तुमचं काय मत आहे?"

"महाराज, मी जयशील नांवाच्या एका तरुणाला भेटलोय. तो धाडसी व पराक्रमी आहे. अद्भुत अलौकिक शक्ती आहेत. त्याच्या तलवारीत अमोघ शक्ती भरलेली आहे हेही मला समजलंय." मंत्री म्हणाला.

मंत्र्याचे बोलणे ऐकून राजा विचारांत पडला. मंगलवर्मा मात्र मनांतल्या मनांत मंत्र्यावर नाराज झाला. त्याला आपली नाराजी लपवता आली नाही. तो कटु स्वरांत बोलू लागला, "हा जयशील कुलीन वंशातला आहे का? जो राजपुत्र व राजकुमारीला शोधून काढील त्याला महाराजांनी अर्धे राज्य देण्याची घोषणा केली आहे. तो या योग्यतेचा तरी आहे का?"

या विसंगत प्रश्नावर चिडून जाऊन मंत्री

म्हणाला, "युवराज व युवराणीचं अपहरण करणारे मानव आहेत, दानव आहेत की देवता आहेत, याचीच माहिती अजून आपल्याला मिळालेली नाही। अशा विषम परिस्थितीत त्यांना शोधून आणण्याची हिंमत जो दाखवतो, तो निश्चितच शक्तीशाली, पराक्रमी व योग्य उमरेला. अशा शूर वीराला अर्धे देणे अवश्य उचित आहे. तो याला लायक आहे."

"त्याच्या तलवारीची शक्ती अमोघ व अद्भुत आहे, पण कशावरून? ती तलवार मला एकवार दाखवा. मी तिची पारख करीन." मंगलवर्माने म्हटले.

त्याच्या म्हणण्याला दुजोरा देत कनकाक्ष राजा म्हणाला, "मंत्रीजी, जयशीलच्या तलवारीची परीक्षा करण्याची संधी मंगलवर्माला वायला हवी. जर खरोखरीच ती तलवार शक्तीने भरलेली आहे असं सिद्ध झालं, तर या तरुणाला

इनाम दिलं जाईल व आपल्या दरबारांत नोकरी देण्याची व्यवस्थादेखील केली जाईल."

"कोणत्या प्रकारची परीक्षा महाराज?" मंत्र्याने विचारलं.

"आमच्या वनसंग्रहालयाच्या अधिकाऱ्यांना सांगा कीं दोन वाघांना पिंजऱ्यात बंदिस्त करून घेऊन या. या अमोघ शक्तिशाली तलवारीने मंगलवर्मा या वाघांशी सामना करेल." कनकाक्ष राजाने सांगितलं.

मंत्र्याने सांगितल्यावर जयशीलने आनंदाने आपली तलवार मंगलवर्माकडे सोंपवली. लवकरच पिंजऱ्यांत बंद केलेले वाघ मैदानांत आणले गेले. या मैदानाच्या चारी दिशांना उंचउंच भिती होत्या. अधिकाऱ्यांनी मंगलवर्माला सावधान केले आणि वरून पिंजऱ्याचे दरवाजे खोलले. राजा, मंत्री व जयशील वरती बसून लक्षपूर्वक पाहता होते. दोन्ही वाघ जोरजोराने गुरगुरायला लागले. आणि मंगलवर्माच्या दिशेने पुढे येऊं लागले.

सेनापतीचा मुलगा असल्यामुळे मंगलवर्मा खड्गमुद्द व धनुर्विद्यांत पारंगत होता. पण जेव्हा त्याने पाहिलं कीं दोन्ही वाघ जवळ पसरून त्याच्या दिशेने येत आहेत, तेव्हा तो भिऊन गेला.

वरती बसून हे दृश्य पाहता असलेल्या जयशीलला वाटलं कीं किमान आपला प्राण वाचवण्यासाठी तरी मंगलवर्मा तलवारीचा उपयोग करील. पण भेदरतेला मंगलवर्मा विजल्यासारखा उभा राहिला होता, भीतीने गारठला होता. त्याला प्रोत्साहन देण्याच्या उद्देशाने जयशीलने ओरडून सांगितलं, "मंगलवर्मा, तुझ्या हातांतली **तलवार** आहे ना, तिच्यांत अमोघ शक्ती आहे. भिऊं नकोस. त्या तलवारीने वाघांच्यावर वार कर."

दुसऱ्याच क्षणीं एक **वाघ** मंगलवर्मावर घालून आला आणि आपल्या पंजाने खांद्यावर एक फटका मारला. जखमी मंगलवर्माला वाटलं कीं **तलवार** आपला मृत्यू अटळ आहे. त्याने धैर्य एकवटून ती **तलवार** पोटांत खुपसायचा **प्रयत्न** केला; परंतु घाबरल्यामुळे त्याच्या हातांतून **तलवार** जमिनीवर गळून पडली.

सिद्धसाधकाने संकटाचा अंदाज जाणता. तो जोराने ओरडायला लागला, "वीर युवक जयशील!"

जयशीलने टाळ्या **वाजवली** त्या दहा हात उंचीच्या भितीवरून चपळाईने मैदानांत वाघांच्यासमोरच उडी घेतली व जमिनीवर पडलेली तलवार त्याने उचलून हातांत पकडली.

कनकाक्ष राजाने जयशीलच्या साहसाबद्दल आश्चर्य व्यक्त करीत म्हटले, "वा, काय हे घाळसा! अशा तरुणाला मदत केली तर आपण युवराज व युवराज्ञीला जर शोधून काढू शकू."

तेवढ्यांत पायाने जमीन **जमिनीवर** जयशील जाणूनबुजून चार पावलं मागे नेला. एका वाघाने त्याच्या दिशेने चाल केली. संधी साधून जयशील एक पाऊल पुढे आला आणि त्याने आपली तलवार वाघाच्या छातीत खुपसली.

वाघ तडफडत जमिनीवर कोसळला. आपल्या मित्राची ही असह्य अक्कथा पाहून दुसरा **वाघ** म्यायला व मागेमागे जाऊं लागला. पिंजऱ्याचे दार उघडेच होते त्यांत जाऊन तो बसला.

वरून कनकाक्ष राजाच्याबरोबरच्या सर्व प्रेक्षकांनी आनंदाने टाळ्यांचा कडकडाट केला.

तो **वाघ** ऐकून इतका वेळ डोळे **मिटून** बसलेल्या मंगलवर्माने डोळे उघडले. मेलेल्या वाघाकडे **पिंजऱ्यांत** पडलेल्या दुसऱ्या वाघाकडे पाहून त्याने एक प्रदीर्घ श्वास घेतला, आणि वरती बघून तो कनकाक्ष राजाला म्हणाला, "**तलवार**, निश्चितच **तलवार** अद्भुत **अमोघ** आहे.

चांचपले आहेस. त्याबद्दल तुझे हार्दिक अभिनंदन व तुला धन्यवाद।"

जयशीलने उत्तर दिले, "महाराज, प्रथम बाधाच्या धिजप्याचे वार करापला सांगा जर मी बरती आलो तर इथे फालगर्मा एकटा पडेल. त्याच्याजबस शक्यही नाही। उगीच नसत संकट कशासो ओढवायचं?"

त्यावर सिद्धसाधक मोठ्याने हंरला आणि म्हणाला, "मंगलवर्माच्या हातांत हत्पार असत तरी काय उपयोगाचं? असल्या तरुणांच्या हातांत इंद्राचे शस्त्र जरी पडले तरी ते निरर्थकच ठरायचं।"

मंत्र्याने हात पुढे पसरले आणि जयशीलने त्यांचा आधार घेत बरती चढला. वर पोंचल्यावर लागलीच सिद्धसाधकाने त्याला प्रेमाने मिठी मारली व तो म्हणाला, "तू फारच धैर्यवान आहेस. तुझ्यासारख्या निर्भय पुरुषाला पाहून भीतीदेखील

मामल्यामागे पळून जाईल. करलला आपल्या अधीन करण्यासाठी मला तुझ्या मदतीची आवश्यकता लागेल. त्याचबरोबर राजपुत्र व राजकुमारीला शोधून परत आणण्याचं सामर्थ्य फक्त तुझ्यांतच आहे. त्यामुळे महाराज व महाराणींची समस्या सुटेल आणि ती दोघे चिंतेतून मुक्त होतील."

त्यानंतर ते सर्वजण खाती उतरले आणि त्यांनी राजाच्या बरोबर राजवाड्यांत प्रवेश केला. इतका वेळ प्रवेशदारापाशी उभा असलेला पहारेकऱ्याचा मुलगा मोठ्याने ओरडून सांगू लागला, "महाप्रभू, माझे वडील गेल्यानंतर पुन्हा जिवंत झाले आहेत, तरीसुद्धा ज्याने त्यांना मारून टाकतं, त्याच्याकडून मला मोबदला मिळवून..."

धर्ममित्र मंत्र्याने त्याच्याकडे वळून पाहिले आणि त्याला आश्वासन देत तो म्हणाला, "तुम्ही वडील मेले होते त्याबद्दल आता काळजी करू नकोर, याच्यापुढे नगरांतल्या सर्व स्मशान-भूमींचा तू मुख्य पर्यवेक्षक आहेस. तुला जे वेतन मिळत आहे, त्याच्या दरपट वेतन यापुढे मिळायला लागेल, उगाच ओरडत बसू नकोस नि इथून निघून जा."

"प्रभू, आपले उपकार मरेपर्यंत कधी विसरणार नाही बघा. एका बाजूला वडलांच्या मृत्यूचे दुःख होतंय, पण त्यांनी जिवंत होऊन पुन्हा त्यांचा मृत्यू झाला त्याचं जास्तच दुःख झालं होतं. जर ते जिवंत असते तर माझी ही पदोन्नती पाहून त्यांना आनंद झाला असता" असं म्हणत, डोळे पुसत, तो तिथून निघून गेला. तो गेल्यानंतर राजा, मंत्री, जयशील व सिद्धसाधक दरबारांत पोचले.

कनकाक्ष राजा सिंहासनावर बसून विचार करीत होता. थोड्या वेळानंतर त्याने मंत्र्याला विचारले, "महामंत्री, आता आपण काय करावे? युवराज व राजकन्येला शोधण्याचे आत्तापर्यंतचे सारे प्रयत्न निष्फळ ठरले आहेत. अशा परिस्थितीत ही मोहीम धाडली व शक्तिशाली जयशीलवर सोंपवली तर हीक होईल नाही का?"

जयशीलकडे पाहून मंत्री कांही बोलणार होता तितक्यांत सिद्धसाधकने आदेशपूर्ण स्वरांत म्हटलं, "उत्तम होईल महाराज. आपल्या मुलांना परत आणण्यासाठी केवळ साहस आणि शक्ती ही पुरेशी नाहीत, त्यांच्या जोडीला अलौकिक असणंदेखील अत्यांत आहे. म्हणून जयशीलपुत्रा बरोबर जाण्याची मलाही परवानगी द्यावी."

जयशीलला सिद्धसाधकाचा हा प्रस्ताव आयडला नाही. म्हणून त्याने विनयपूर्वक म्हटले, "महाराज, एक विनंती आहे."

"हो, हो, अगदी निःशंकपणे सांग, तुझा विचार ऐकण्यास आम्हीही उत्सुक आहोत." राजा म्हणाला.

"महाराज, देश सोडून मी इकडे नोकरीच्या शोधांत आलो आहे, जर मला एखादी

नोकरी मिळाली तर फार बरं होईल. मी आपला सदैव आभारी राहीन." जयशीलने सांगितलं.

कनकाक्ष राजाने मांत्र्याकडे पाहिलं व जयशीलला मंत्री म्हणाला, "जयशील, महाराज आपल्या दरबारांत तुला अवश्य नोकरी देतील. तू आत्तापासून त्यांच्या सेवकांपैकी एक आहेस. आणि राजाज्ञेचे पालन करणं हे सेवकाचे सर्वप्रथम कर्तव्य असते."

"निरुधार्य! मी आपले कर्तव्य पार पाडण्यासाठी सिद्ध आहे. महाराज जी आज्ञा देतील, तिचे मी पालन करीन. जयशीलने नम्रपणे सांगितले.

त्याच्या उत्तरामुळे प्रसन्न झालेला मंत्री धर्ममित्र म्हणाला, "जयशील, महाराजांची अशी आज्ञा आहे की तू युवराज व राजकन्येला शोधून आण आणि या कामाला शक्य नितक्या लवकर सुरुवात कर."

तितक्यांत तिथे राजाचा एक सेवक तिथे आला, व एक मोठ्यांचा द्वार व एक सुटकी तलवार दाखवत सांगू लागला, "महाराज, जमा झाडाखाली युवराज व राजकुमारी नाहीत बाले, तिथे एका भिड्याला या यस्तू भिळाल्या, त्याचे डोळे ठिकाणावर नसावेसे वाटते. आणि तो वेड्यासारखा बसतला आहे." (अपूर्ण)

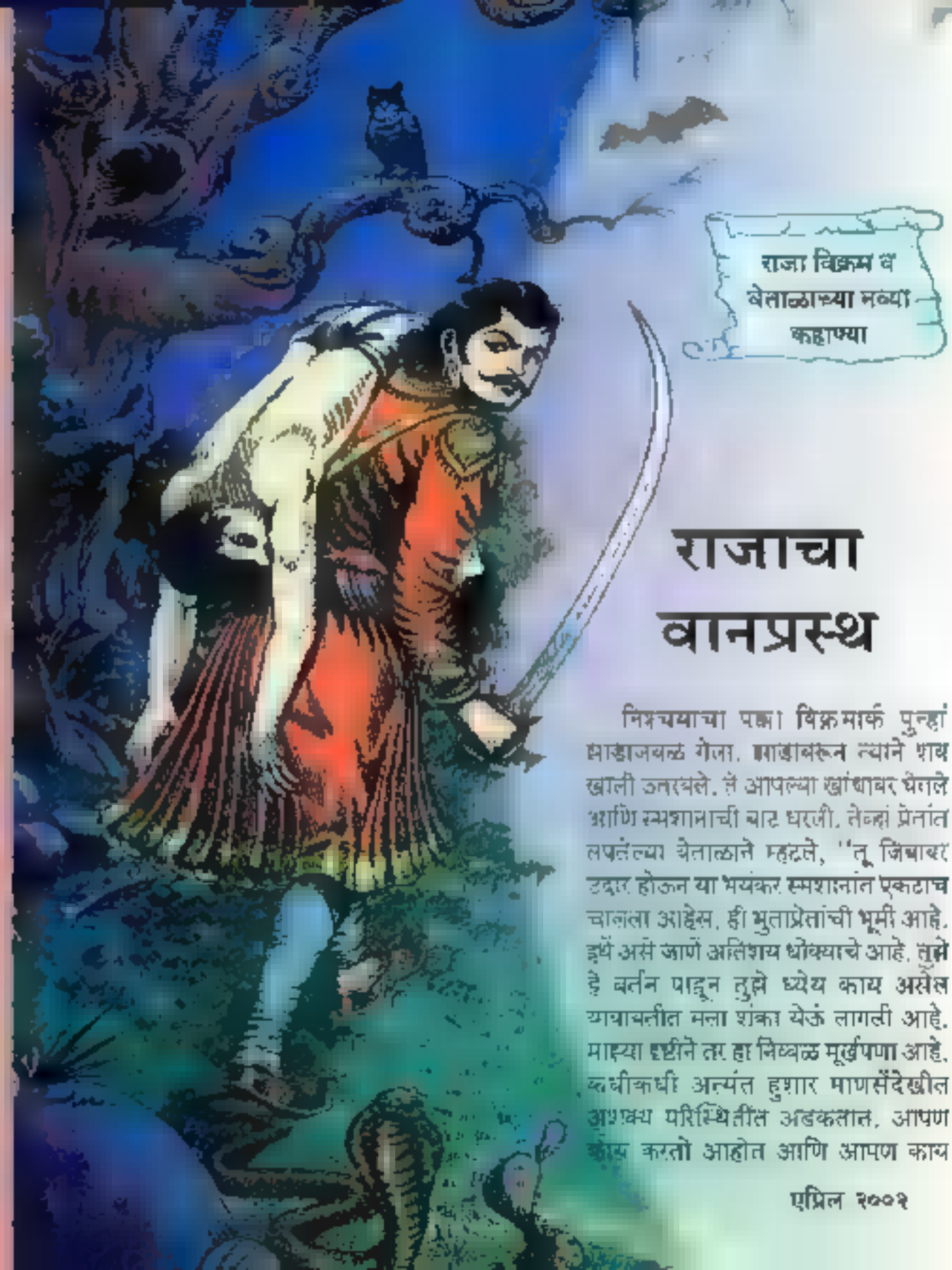
संन्यासाची इच्छा

रामनारायण आपली पत्नी व दोन मुलें यांच्याबरोबर सुखासमाधानांत राहत होता. पण अचानक त्याच्या मनांत संन्यास घेण्याची इच्छा निर्माण झाली. पत्नीने हलत-हेने त्याला समजावण्याचा प्रयत्न केला, पण त्याने तिचे कांही एक ऐकले नाही.

"संन्यास घेण्याची वृत्ती सर्वांच्यात असतेच असं नाही. तुझी मुलें अजून फार लहान आहेत. तू संन्यास घेऊं नकोस." अनेक लोकांनी त्याला सल्ला दिला, पण रामनारायण कांही आपला हेका सोडीना.

एके दिवशी रामनारायणने घर सोडून जाण्याची तयारी केली, तेव्हां त्याची बायको त्याला म्हणाली, "वाटेत भूक लागेल, थोडा रात्रीचा भात उरताय, तो बांधून देते, तो घेऊन जा."

रामनारायण भात घेऊन निघाला. वाटेत जेव्हां त्याला भूक लागली, तेव्हां एका जंगलाच्या सांखळीत त्याने भाताची पोटाळी उघडली, पण त्यांत भुस्सा भरलेला होता. रामनारायणला आपल्या बायकोच्या फारच राग असला, तो तडक थरी परत गेला आणि बायकोला खूप रगावला. "अहो, संन्याशाच्या मनांत सांसारिक आणि कौटुंबिक बंधन नसावे. त्याच्या मनांत तर मनोनिग्रह असला पाहिजे!" पत्नीने त्याची रामजूत घातली, आणि मग काय, रामनारायणने संन्यास घ्यायची आपली इच्छाच सोडून दिली.

राजा विक्रम व
बेताळाच्या मव्या
कहाण्या

राजाचा वानप्रस्थ

निरचयाचा पक्का विक्रमार्क पुन्हां साडाजवळ गेला. झाडांवरून त्याने शाय खाली उतरवले. ते आपल्या खांद्यावर घेतले आणि स्मशानाची बाट धरली. तेव्हां प्रेतांत लपलेल्या बेताळाने म्हटले, "तू जिवावर उदार होऊन या भयंकर स्मशानांत एकटाच चालता आहेस. ही भुताप्रेतांची भूमी आहे. इथे असे जाणें अलिशाय धोक्याचे आहे. तुझे हे वर्तन पाहून तुझे ध्येय काय असेल याचाबद्दल मला शंका येऊं लागली आहे. माझ्या इष्टीने तर हा निष्यळ मूर्खपणा आहे. कधीकधी अत्यंत हुशार माणसें देखील अशक्य परिस्थितीत अडकतात. आपण काय करतो आहोत आणि आपण काय

रामभट्ट याला राज्याभिषेक केला व राज्यशासनाचे सारे कामकाज त्याच्यावर सौंपवले.

यापूर्वी दोन वर्षे अगोदरच महाराणीचे देहावसान झाले होते. राजा सत्यकीर्ति गृहस्थाश्रमांत एकटाच राहिला. त्याने भक्तीमार्गाकडे आपले मन वळवले आणि त्यावरच सारे लक्ष केंद्रित केले. तरीदेखील त्याचे ध्यान सततच होत होते. आपले मन असे चंचल कां आहे, भक्तीमार्गात आपले चित्त पूर्णपणे समरस कां होत नाही याची चिंता राजाला होती. त्याने झालेला भरपूर विचार केला आणि ठरवले कीं उत्तरेले आयुष्य साधूसंन्यासी यांच्या संगतीत घालवायचे, आश्रमांत राहायचे आणि मुक्तीचा मार्ग शोधायचा. आपल्या मनांतले विचार राजाने बृहस्पती भट्ट नांवाच्या एका पंडिताला सांगितले. राजाकडे राजच येतजात असे.

राजाच्या मनांतले विचार ऐकून बृहस्पति भट्ट राजाला, तो म्हणाला, "आपण अगदी योग्य विचार आहात, सांसारिक व्यापांतून बाहेर पडण्यासाठी साधू-संन्यासी यांच्या संगतीत राहाणे उत्तम व श्रेयस्कर आहे, अध्यात्म व जीवनांतल्या मोहंतून मुक्ती मिळवण्यासाठी हाच खरा मार्ग आहे."

तरीदेखील राजा थोडा वेळ विचार करीत राहिला. आपल्याशीच तर्कवाद करीत तो बृहस्पती भट्टाला म्हणाला, "आपण ठीक सांगितलेत. जन्मापासून मी सुखी, आरामशीर आयुष्य जगलो आहे. संन्यासी जीवन अतिशय कठीण असतं, आश्रमाच्या कठोर नियमांचं पालन करावं लागतं. आह्लास नियंत्रण ठेवावं लागतं, मला हे सारं जमेत कीं नाही याची भिती वाटते. या परीक्षेत मी अपयशी तर होणार नाही ना?"

त्यावर बृहस्पती किंचित हंसून म्हणाला, "महाराज, आपण मुळीच धाकतं नका. पहिले कांही

दिवस हे काम करीत वाटेत खरं पण नंतर त्याची संवय अंगवळणी पडेल. आणि मुक्तीच्या मार्गाकडे आपले ध्यान केंद्रित होऊं लागेल. आपण निःसंशय सफल व्हात, असा नाट विश्वास आहे."

राजावर भट्टाच्या नेतण्याचा परिणाम झाला, तरीही त्याचा स्वतःच पूर्ण विश्वास नव्हता. म्हणून तो म्हणाला, "एक काम करूं या. आपल्या राजधानीजवळच्या चंपकवनंत कार्तिकेय नांवाचा संन्यासी तपस्येत भंग आहे. तिथे मी कांही दिवस राहून तिथल्या अनुभवाने मी राहायला योग्य आहे कां नाही, याची मला खरीखुरी कल्पना येईल."

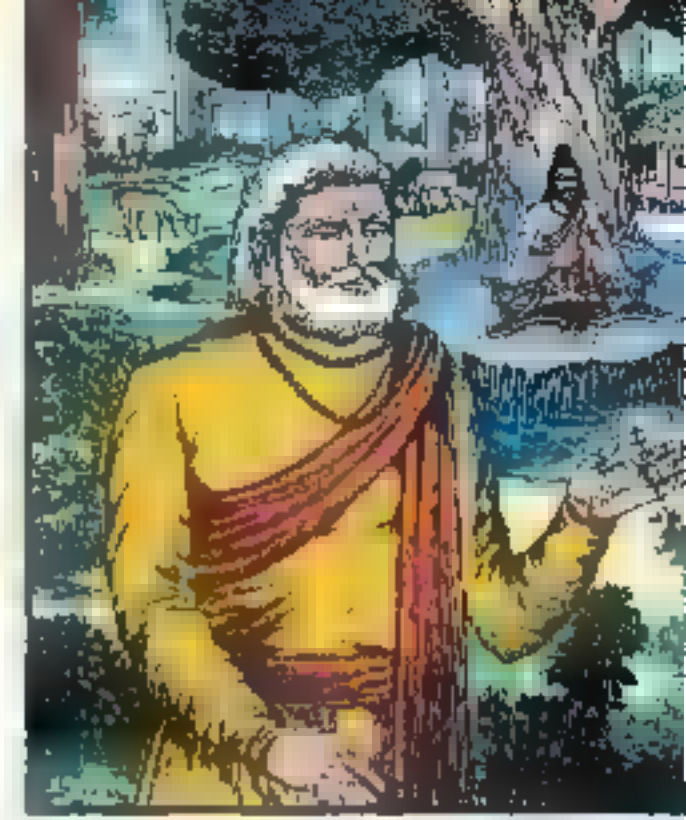
बृहस्पती भट्टालाही राजाचा हा विचार पटला. त्याने संमती आणि राजाने प्रवासाची सारी तयारी स्वतः केली. पित्याच्या या यात्रेला चारी मुलांनी विशेष दर्शवला.

तेव्हा राजाने त्यांना समजावीत म्हटले, "जर तिथे राहाणे जमले नाही तर अवश्य परत येईन." पित्याचे हे ऐकल्यानंतर चौपेजण निमूट बसले.

सत्यकीर्तिने एक सेवक एक दासीला बरोबर घेतले आणि तो चंपकवनंत पोचला. संन्यासी कार्तिकेयाच्या शोंपडीजवळच राजासाठी एक सुरज झोंपडी बांधून होती. त्यांत मऊ बिछाना असलेला पलंग होता. जवळच एका मेजावर निरनिराळी फळे ठेवली होती. सात्विक साध्या आहाराचे पदार्थ झांकून ठेवले होते, कोपऱ्यांत स्मोटे देवघर होते. त्यांत अनेक देवी देवतांची चित्रे मांडलेली होती. त्याच्याजवळच रुद्राक्षांची गुंफलेली माला आणि चित्रासनही ठेवलेले होते.

सत्यकीर्तिने त्या सेवक व दासीने सर्व व्यवस्था उत्तम प्रकारे ठेवल्यानंतर त्यांची प्रशंसा केली.

रात्रीचे भोजन झाल्यानंतर राजाने विभ्रान्ति घेतली आणि स्वकळीं तो कार्तिकेयाच्या दर्शनासाठी बाहेर पडला. जवळ गेल्यानंतर त्याला दिसले कीं

एका आम्रवृक्षाखाली कार्तिकेय संन्यासी ध्यान लावून बसलेला आहे.

त्याच्या तपस्येत भंग होऊं नये म्हणून राजा निमूटपणे दूर गेला. एका चौधन्यावर बसून राहिला. बरेच उलटले, पण कार्तिकेय ध्यानस्थ होता. राजा चौधन्यावरून उतरला आणि आजूबाजूच्या वनराईकडे लक्षपूर्वक पाहू लागला. थोड्या वेळानंतर पाठीमागून 'राजा' अशी हांक ऐकू आली. त्याने मागे वळून पाहिले.

तिथे त्याला मंदस्मित करीत मागे उभा असलेला कार्तिकेय दिसला. सत्यकीर्तिने मान झुकवून त्याला प्रणाम केला. कार्तिकेयने त्याला 'सुखी भव' असं म्हणून आशिर्वाद दिला व पुढे म्हटले, "या, आपण या चौधन्यावरच बसू या." दोघेही तिथे बसल्यानंतर प्रसन्नमुद्रने कार्तिकेयाने विचारले, "तुमचे सारे सेवक परत गेले कां?"

हा प्रस्न ऐकून सत्यकीर्ति जरा वरपला आणि त्याने खालच्या स्वरान्त म्हटले, "पर्णकुटीत

करायला हवे हे त्यांच्या लक्षांतच येत नाही. उदाहरण म्हणून मी तुला सत्यकीर्ती नांवाच्या राजाची गोष्ट सांगितो. ती ऐकता ऐकता तुला थकवाही दूर होईल." आणि बेताळाने सत्यकीर्तिची पुढील गोष्ट सांगितली.

फार पूर्वीची कहाणी आहे ही. सत्यकीर्ति हा बराच देशाचा राजा होता. तो एक उत्तम राज्यकर्ता होता. राज्याचा कारभार अतिशय कुशलतेने तो सांभाळत होता. प्रजामांचा तो आदर होता. त्याच्या राजवटीत प्रजा फारच सुखी होती, शांततापूर्ण आयुष्य घालवीत होती. त्याचे घय जसे वाढत गेले, तशी राजकारणाची त्याची आसक्ती कमी होत चालली. त्याला विभ्रान्तिची गरज जाणवायला लागली. आपण राज्यकारभारांतून मुक्त झालो तर चांगलं होईल असं त्याला वाटायला लागलं.

सत्यकीर्तिना चार मुलगे होते. चौघेही विद्वान, बुद्धिमान व शूरवीर होते. राजाने मंत्रीमण व इतर सरदारांबरोबर विचारविनिमय करून थोरला मुलगा

माझ्यासाठी आवश्यक म्या सुविधांची त्यांनी घ्यावल्या केली आणि ते राजधानीला परत गेले. स्वामीजी, आता माझ्याबरोबर एक सेवक आणि एक सेविका आहे. जेव्हा वानप्रस्थाश्रमांतले जीवन जगायची मला संकल्प होईल, तेव्हा ही दोघेजणदेखील परत जातील. आपल्याला माहीत आहेच की माझे जीवन नेहमीच सुखासीन तऱ्हेने गेलेले आहे, राजा होतो ना मी!!" आणि त्याने तिथे राहायला येण्याचे कारण राबितर सांगितले.

कार्तिकेयाने राजाचे कथन लक्ष देऊन ऐकले, व नंतर विचारले, "म्हणजे त्याचा असा अर्थ झाला की इथे येऊन तुम्हाला बराच वेळ झाला, होय ना? तितका वेळ काम करीत होतास? फटाक्या तर जाता नाही ना?"

सत्यकीर्तिने जरा नरमाईच्या स्वराने म्हटले, "हो, जरा कंटाळलो खरा! पण नंतर उठून या चंपकवनांतली झाडे झुडूपे बघत होतो. इयली वनगाई पाहताना माझ्या मस्तकात अनेक विचार उचंबळत होते."

"ते कोणते विचार होते ते जरा कळेल का?" कार्तिकेयाने विचारले.

"स्वामीजी, या चंपकवनांत फळाफुलांनी लगळलेले अनेक दृश आहेत. औषधी उपयोगाची अनेक लहानमोठी झुडूपे, बेती तेवढीही भरपूर आहेत. मला वाटते की राजवैद्य भीष्माचार्यांना इथे येतायून घ्यावं आणि यापैकी किती वृक्षवेती व रोपे औषधी आहेत ते जाणून घ्यावं. आजारीवर प्रतियेधक उपाय म्हणून नवी औषधे बनवण्याचं कामदेखील त्यांच्यावर सोंपवावं असं मला वाटतंय." सत्यकीर्तिने सांगितलं.

सगळं ऐकल्यानंतर कार्तिकेयाने नभीर आवाजात सांगितलं, "राजन, तुम्ही झानी आहात, मी जे काही ऐकलंय, त्यावरून स्पष्ट आहे की तुम्ही सकल शास्त्रांमध्ये पारंगत आहात. केवळ थोडे मिटून ध्यानधारणा काढ्याने आणि जपजाप्य केत्यानेच मुक्ती मिळते असं धोडप आहे?"

सत्यकीर्तिने काहीही उत्तर न देता मौन पत्करले. कार्तिकेय पुन्हा बोलू लागला, "हे पहा राजन, तुम्ही राजधानीला परत जावे आणि आरामांत आयुष्य कंटावे. राजा या नात्याने आपले विचार उपयोगांत आणजेच त्यामुळे प्रजासज्जनांचे कल्याण होईल, चंपकवनाच्या वास्तविक जे तुमचे हृदयी विचार आहेत, ते उत्तम आहेत."

सत्यकीर्तिने काहीही न बोलता कार्तिकेयाच्या पायांना स्पर्श करून वंदन केले. त्यांच्या परवानगीने तो तिथून निघून गेला. दुसऱ्याच दिवशी तो राजधानीला परत गेला.

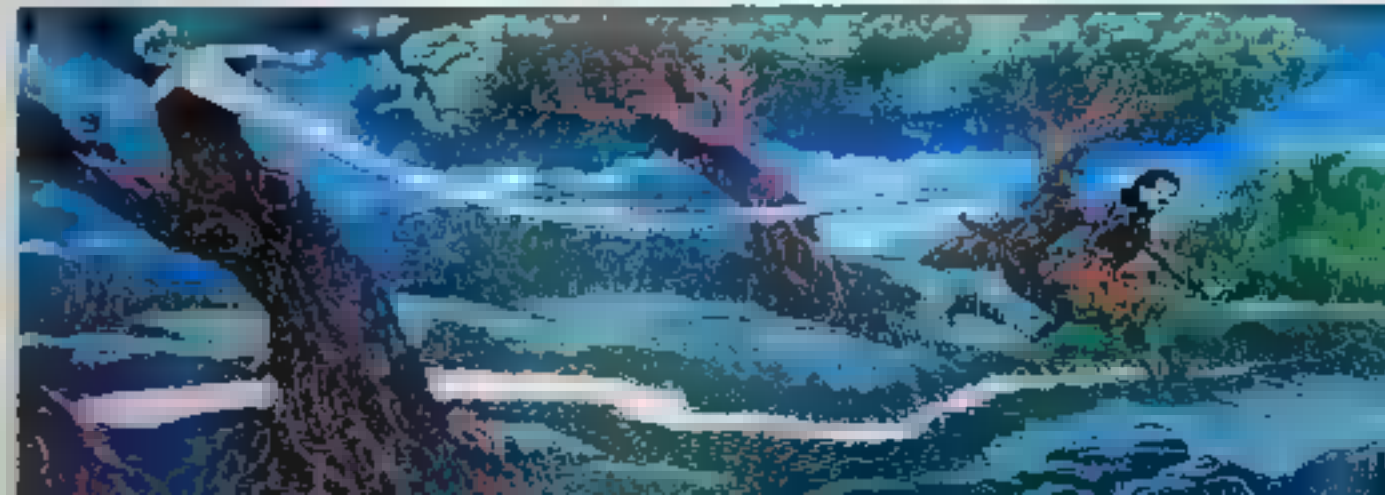
ही गोष्ट सांगून बेंतळाने राजा विक्रमाकर्णस विचारले, "राजन, कार्तिकेय संन्याशाने सत्यकीर्तिता सर्व शास्त्रांत पारंगत आहेस असे म्हटले होते. वानप्रस्थाश्रम आणि तपस्या करण्यासाठी राजाला जो उपदेश त्याने करायला हवा होता, तो न करता राजधानीला परत जाण्याचा सल्ला दिला, माझ्या

दृष्टीने हे घडून व तयारीची सुरांगत असे वाटत नाही, संन्यासी सर्वस्वाचा त्याग करील असतात, आणि त्याबद्दल त्यांना एक वेगळाच अहंकार असतो. म्हणून त्याने राजाला परत जायचा सल्ला दिला. परंतु, निदान सत्यकीर्ति राजाने त्या संन्याशाला विनंती करायला हवी होती; किमान तपस्या करण्याची अनुमती मागायला हवी होती. असं करण्याऐवजी संन्याशाने सांगितल्याबरोबर दुसऱ्या दिवशी राजा राजधानीला निघून गेला, हा निव्वळ अविचारीपणा नव्हे का? त्याला ही मिळाला नाही किंवा तपश्चर्येचे पुण्यही प्राप्त करता आले नाही! जीवनांतल्या समस्यांपासून मुक्त होण्याची त्याची आकांक्षा तशीच राहिली, नाही का? माझ्या शंकांचं उत्तर तुला माहीत अचूनही तू गप्प बसतास तर तुझा मनस्वरूपे तुकडेतुकडे होतील."

तेव्हा विक्रमाकर्ण उठा आणि, "आर्योक्ति अंशी आहे, की मानव सेया हीच भाग्य सेया आहे. सत्यकीर्ति दीर्घकाल मानवाच्या सेवेत गुंतलेला होता, परंतु वृद्धापकाळ जवळ आल्यामुळे थकलेल्या शरीराला राज्यकारभाराचा भार वाटू लागला, म्हणून त्याने राज्यत्याग करायचा निश्चय केला होता. तेव्हा तपस्या यांच्याच विचार करीत होता. यांच्यामुळे मुक्ती मिळेल असा त्याचा समज होता. परंतु हा त्याचा गैरसमज होता,

अज्ञान होते. कार्तिकेयाने त्याचा स्वभाव ओळखला. राजा सदैव प्रजेचे हित पाहणारा, त्यांची काळजी घेणारा असा धर्मशील राज्यकर्ता होता. त्यामुळे जरी तपस्या करण्यासाठी, अनुग्रह घेण्यासाठी तो चंपकवनांत गेला तरी तिथे दिसणाऱ्या झाडांझुडुपांच्या औषधी उपयोगाबद्दलच तो विचार करीत बसला. आपली कामे करण्यासाठी त्याने दोन सेवक बरोबर ठेवले होते, कारण त्याची त्याला संकल्प होती. संन्यासी बनणे, सर्वस्वाचा त्याग करणे, तपस्येत लीन होणे, ही कामे हळूहळू, एकामेकांमाग एक, अशी करायची नसतात. ही सर्व एकदमच करायची असताना, नाहीतर ते शक्य होत नाही. कार्तिकेयाने राजाची प्रवृत्ती ओळखली होती. म्हणून त्याने सत्यकीर्तिला राजधानीत परत जाण्याचा आदेश दिला व पुन्हा घालण्यास सांगितले. सूर्यग्रहादी सत्यकीर्तिला संन्याशाच्या बोसण्यांतला मतितार्थ समजला. त काहीही न बोलता तो दुसऱ्याच दिवशी परत गेला. इतकंच घडले होतं. आता याच्यात जर तुला कार्तिकेय संन्याशी अहंकारी वाटला किंवा राजा अज्ञानी आहे असं वाटलं मी म्हणतो की ही तुम्हीच चुकीची विचारसरणी आहे, तुम्हे अज्ञान प्रकट होते आहे."

राजाचे मौनभंग करण्यात बशस्वी झालेला बेंतळ शाबासहित अदृश्य झाला आणि झाडावर जाऊन बसला. (सुभद्रादेवीच्या रचनेवरून)

खास बातम्या अंतराळाचे तिकीट

आंतरराष्ट्रीय अंतराळ स्थानकाला भेट देण्यास
बुसरा यात्रिक बहुधा एप्रिलमध्ये जाईल. दक्षिण

आफ्रिकेचा घनवंत उद्योगपती, मार्क शटलवर्थ,
याने २ कोटी डॉलर्स या प्रवासाच्या तिकीटासाठी
दिले आहेत. वर्षापूर्वी जेव्हा अमेरिकेच्या
टिटोने स्थानकाला भेट दिली, तेव्हा नासाचे
अधिकारी फारसे खूष नव्हते. आता मात्र २८
वर्षांच्या तरुण शटलवर्थला या प्रवासासाठी
आवश्यक ते प्रशिक्षण देण्यास नासाचे अधिकारी
तयार झाले आहेत. मार्क रशियाला जाऊन रशियन
रॉकेटमध्ये बसणार आहे. या काळावधीत,
अंतराळ यात्रेकरूंसाठी 'व्हिसा' चे खास नियम
ब्रिटनने तयार केले आहेत. धूम्रपान, मद्यपान करणारे
व द्रुम्यांचे सेवन करणाऱ्या मंडळींना
हा व्हिसा मिळणार नाही. ठणठणीत प्रकृती
इंग्लिश भाषेचे ज्ञान, दोन गोष्टी आहेत.

मंगळावर संगीत

बीगल - २ मंगळावर जाणारे
अवकाशयान, जेव्हा २३ डिसेंबर
२००३ या दिवशी या लोकग्रहावर
उतरेल, तेव्हा ब्रिटिश पॉप
'ब्लर' यांनी रचलेली धून
सॅटेलाईटवरून प्रसारित होईल.
या बँडचे संगीत हे
'जगावेगळेच' आहे असं
त्यांच्या चाहत्यांचा

अभिप्राय आहे.
या चमूने हे मत खरे
करून दाखवायचे
ठरवलेले दिसते आहे.
'बीगल उतरलाय' नावाचे संगीत त्यांनी रचले
आहे. ते मंगळावरच्या व
पृथ्वीवरच्या लोकांना एकाचवेळी
ऐकू येईल.

गणेश पुराण

पुत्रगणपतीची किकाली ऐकून पार्वती
मुलाला पाहून ती शंकराकडे डोळे पटारून पहात
म्हणाली - "काय केलेत हे? आपल्या मुलाच डोकं
? पुत्रवध केलात?" असे म्हणत जमि-
नीवर पडलेल्या मुलाच्या देहाला कबळाळून ती
शोक करू लागली.

तोंपर्यंत चकित होऊन सर्व पहात असलेल्या
गदीतून एकदम समुद्राचा गंभीर घोष व्हावा तरा
कतकटाट ऐकू येऊ लागला. मोठा अपराध
केलेल्यासारख्या शंकराकडे सर्व पाहू लागले.
शंकराचा तर काय बोलावे व काय करावे ते सुचेना
भीतभीत शंकराने विचारले - "मला कांहीच
माहीत नसतां माझा मुलगा म्हणतेस? कसा झाला
हा?"

पार्वतीने तिच्या अंगाचा अुबटनाबरोबर
निघाला, त्याची गोळी करून बाहुला मसा केला
व त्याच्या पुत्रगणपती कसा झाला, ते सांगितले.
तेव्हा शंकर म्हणाला - "म्हणूनच तो 'आई',
'आई' असे बडबडत होता खरा, तू तो आपला
दोधांचा मुलगा म्हणालीस, तो माझा मुलगा कसा
काय झाला?"

तो प्रश्न ऐकून पार्वतीच्या तोंडावाटे शब्द
उमटत नसलेला पाहून विष्णूने ब्रह्मदेवाला खूण
केली. ब्रह्मदेव पुढे येऊन म्हणाला - "शंकराने
पार्वतीचा हात धरला तेव्हाच शंकराचे तेज
पार्वतीच्या देहात सर्वत्र व्याप्त झाले.
तेव्हापासून शंकर पार्वतीच्या देहात अंतर्लीन
होऊन तिचे अर्धांग झाला, म्हणून पुत्रगणपती
हा शंकराचा-सुद्धा मुलगा आहे!" चतुर्मुख

ब्रह्मदेवाने आपल्या चारही तोंडांनी सर्व सांगितले.

शंकर स्तब्ध उभा असतां पार्वती आपल्या बाळाच्या देहावर पडून रडत होती. बेळी आकाशवाणी झाली- "उत्तर दिशेला डोके करून शोधित असलेल्याचे डोके कापून माझ्या धडाला धिक्कट्या, धी पुनर्जीवित होऊन उठेन," तो पुत्रगणपतीचा आवाज होता.

सर्व देवांनी व शंकराच्या प्रमथगणांनी सारी पृथ्वी चाळून काढली तरी उत्तरेकडे डोके करून झोपलेली एकही व्यक्ती दिसली नाही, आणखी हुडकत शोधत जात असतां सहाद्री पर्वतातल्या बिल्ववनांत हत्तीचे एक पांढरेशुभ्र पिलू उत्तरेकडे डोके करून शंकराला शरण गेल्यासारखे उफडे पडलेले दिसले.

ते हत्तीचे पिलू म्हणजे देवलोकांतील इंद्राचा

हत्ती ऐरावत याचेच पिलू होते. एकदां इंद्र आपले वाहन ऐरावत हत्तीवर बसून येत असतां, ऐरावताचा मुलगा गजेंद्र हत्ती इंद्राला पाहूनही आपल्या नादांत दुर्लक्ष करून पुढे जाऊ लागला. इंद्राला त्याच्या राग आला व म्हणाला- "माझ्या वाहनाचा हा मोस्या, आणि याला इतका गर्व चढला आहे काय?"

तेव्हां गजेंद्र शांतपणे म्हणाला- "माझे गावा आपले कर्तव्यपालन करीत आहेत. म्हणून तू मला कमी लेखण्याचं काहीच कारण नाही!"

"अरे, हत्तीच्या कारट्या! मी देवेंद्र आहे!" इंद्र गर्वोत्तीने म्हणाला.

"होय, तर मी गजेंद्र आहे! आणखी कोणी नागेन्द्र आहे व खगेन्द्रही आहे! असे कित्येक आहेत! शंभर केले कीं इंद्र पदवी प्राप्त होते, म्हणून कोणी तपश्चर्या कीं तुला भीती वाटते, तरी इंद्रपद मोठं आहे, हे तू मोठ्या अभिमानाने सांगत फिरतो आहेस?" गजेंद्राने इंद्राला विचारले.

इंद्र संगापून देत म्हणाला- "तुझं डोके तुझून फडो!"

गजेंद्र हंसत म्हणाला- "शंकराच्या आज्ञेशिवाय मला मुंगीसुद्धा चावणार नाही! त्या तुझून पडलेल्या माझ्या डोक्यासमोर तुला मान बांक्यावी लागेल!"

गजेंद्र कसा त्रिकालज्ञानी आहे हे माहीत नसल्यामुळे इंद्राने गर्वाध होऊन म्हटले- "तर तर मग तू त्या शिवशंकरावरच विश्वास ठेवून जमिनीवर पडून रहा!" असा गजेंद्राला शाप देऊन इंद्राने त्याला स्वर्गातून पृथ्वीक ढकलले. गजेंद्र

सहाद्री पर्वतावर पडून नित्य शंकराचं स्मरण करीत, शंकराचं निवासस्थान कैलासपर्वत उत्तर दिशेला आहे तिकडे डोके करून झोपे.

देव गजेंद्राचे डोके कापून घेऊन गेले. ते डोके शंकराने मुलाच्या धडाला चिकटवून ठेवताच पुत्रगणपती 'गजानन' होऊन हंसतमुखाने उठून उभा राहिला.

"माझ्या वाहक्याला हत्तीचे तोंड? मला नाही बघवत!" म्हणत पार्वतीने मिटून घेतले.

तेव्हां गजमुख कर्णमधुर स्वराने म्हणाला- "आई! तूं इतकं लावून घेतस? जे व्हायचं होतं ते सर्व निर्विघ्नपणे पडलं नाही का? त्या दियशी तुम्ही दोघांनी भिंतीवर हत्तीचं चित्र असतां मला पाहिलंत ते नाही का? तोच मी बिघ्नेश्वर!"

पार्वतीला स्वप्न दृश्य डोळ्यासमोर उभं राहिलं. शंकरालासुद्धा तो विध्यनाश आठवला.

"विघ्ननाशा! तू आमच्या मुलगा म्हणून अवतार धारण केला आहेस? म्हणून कां तू माझ्याशी वाद घालून युद्ध करण्यासाठी दंड ठेवून उभा राहिला होतास आणि मला राग यावा म्हणून प्रयत्न केलास? आतां मला तुझी सर्व अवभुत तीला वळली." शंकर म्हणाला.

"नाहीतर तू गजासुराला दितेले वचन पुरे होईल हे करे वाटते तुला?" या शब्दांत गजाननाने शंकराला आठवण करून दिली.

शंकर म्हणाला- "चांगली आठवण करून दिलीत. मी गजचर्मसुद्धा कपरेला बांधून ध्यायचे आहे. गजमुख माझ्या मुलालाच तर आहे!"

चांदोबा

त्यानंतर शंकराने गजचर्म आणून कपरेला बांधून घेतले.

शंकर नम्रपणे म्हणाला- "विघ्नेश्वरा! तू आपले विश्वरूप दाखवा!"

तेव्हां विघ्ननाश गजानन आकाशाएवढा वाढला व त्याला पांचमुखे दिसू लागली. पृथ्वी, आप, तेज, वायु व आकाश या पंचमहाभूतांचे हित्वा, श्यामल, लाल, शुभ्र व निळा रंग अनुक्रमे त्या पांचही मुखांना होते. त्या डोक्यांवर नक्षत्रे फुलांसारखी शोभत होती. गजाननाचे गोल व विशाल पोट चकचकीत, लखलखीत होते, व आकाशाची बरोबरी करीत होते. त्याच्या अनेक हातांत अंकुश, परशू, पाश व कलशाबरोबर ब्रह्मा विष्णू व महेश या त्रिमूर्तींची शंख, चक्र, गदा, पद्म, डमरू, विशूल, वज्रायुध, जपमाला, कमंडलू, वीणा, तलवार, शक्तीचा भाला वगैरे आयुधे व

वस्तू होत्या. त्याचे रूप पाहण्यासाठी माना बर करून पाहणाऱ्यांचे डोळे त्याच्या तेजासमोर दिपून गेले व ते मान बांकवून उभे राहिले, सर्वांना एक अनिर्वचनीय आनंद वाटला. सरस्वती बीणा हातांत घेऊन गणपतीला आवडणारा भूपराग बाजवू लागली. त्यानंतर नारदाने भिरव राग मधून मधून म्हणत सर्व बातावरण निनादित केले. त्या आनंदात शंकराने आनंदतांडव नृत्य सुरू केले.

इंद्रासह कोटिकोटि देवांनी माना बांकवून गजाननाचे घंडत केले. तेव्हा इंद्राच्या कानावर "त्या डोक्यासमोर तुला आपली मान बांकवावी लागेल!" हे गर्जेद्राने म्हटलेले वाक्य बारांवार आदळल्यासारखे झाले. पुत्रगणपतीच्या धडावर बराबिलेले डोळे गर्जेद्राचेच आहे हे इंद्राला माहीत होते. इंद्र कान धरून तीन वेळ उठावशा काढून त्रिवार आपल्या थोबाडीत मारून घेऊन मनांत

म्हणाला- "गर्जेद्रा! तूच खरा त्रिकालझानी, मी अज्ञानी; माझ्या गर्वोक्तीबद्दल मला माफ करा!" सर्व देवांनी इंद्राचे अनुकरण करून गजाननाला नमस्कार केला.

विश्वरूप धारण केलेल्या अवस्थेत असलेल्या गजाननाला शंकर म्हणाला- "विघ्नेश्वरा! तुझा हे रूप पाहून यांत अनेक विशेष अर्थ आहेत, असे आम्हां सर्वांना वाटत आहे. ते सर्व कळावेत असे कुतूहल आम्हांला होत आहे!"

विघ्ननाश म्हणाला- "शिवभक्त्यांचा मेळावा म्हणजेच हे विश्व होय. सर्व विश्वाचे मातापिता असे हे जे पार्वती परमेश्वर आहेत, त्यांचा मी मुलगा आहे त्यांना मी पुष्पांजली वाहतो!" असे म्हणत हात जोडून गप्प बसला.

तेव्हा ब्रह्मदेव पुढे घेऊन म्हणाला- "मत्स्यावतार धारण करून विष्णूने शंभका-सुराच्या बध केला आणि वेदांचे रक्षण केले. पूर्णचंद्रासारखी मृदुशांत कांती धारण करून विघ्नेश्वराने साक्षात् दर्शन देऊन ते वेद मला दिले. मला ज्ञान व सिद्धी प्राप्त झाली. त्यावेळी विघ्नेश्वराविषयी अनेक गोष्टी मला कळल्या. संकल्प सिद्धीला मूळ विघ्नेश्वर आहे हे ओळखून मी विघ्नेश्वराचे स्मरण करून प्रथम-पासून पुन्हा सृष्टीची रचना करू शकलो.

"विघ्नेश्वर हा विराट स्वरूप आहे. तो व्याप्त होतो म्हणूनच तो 'विष्णु' म्हणवितो. आकाश, वायु, तेज, आप व पृथ्वी या पंचमहाभूत गणांचा तो अधिपती असल्या कारणानेच विघ्ननाश हा महागणाधिपती झाला! लक्ष्मी व सरस्वतीचे निवासस्थान, अशी तुझ्या पंचमुखांतील दोन

मणली मुखे आहेत. त्या पंचमुखांना पंच महाभूतांचे प्रतीक पांथ रंग आहेत.

"हत्तीचे डोळे हे शक्ती दोन्हीचे प्रतीक आहे. पोट मोठे आहे एवढ्यावरच भागत नाही. आवश्यक वेधा सुद्धा असली पाहिजे, त्याचा अर्थ होय। नव नवीन पक्षांने पडत असतात व जुनी पचून जात असतात, त्यांचा असा अर्थ असतो की अनंत आकाशात नक्षत्र-मंडळं ग्रह, उपग्रह, गोल, लोक, जसे मारलेले असतात तसे लंबोदर होय. हा लंबकरच एका छोट्याशा वस्तूवर फिरणार आहे, म्हणजे सूर्यचंद्रादी ग्रह, महामंडळं शून्य आकाशांत आपली गती न सोडतां नियमितपणे फिरत राहणार, व झूल व अलंकार घालून हत्तीची अपूर्व अशी स्वारी निघते, तसे संपूर्ण ज्ञान विज्ञान सजून निघाले आहे असे म्हणावयाचे. विश्व-चांदोबा

विज्ञानाचे प्रतीक म्हणजेच विघ्नेश्वर. तो विज्ञानेश्वर नामेच ओळखला जातो.

"अखिल विश्वाचा अधिनेता व नियंता आहे तो. म्हणून अंकुश धारण करतो. बौद्धिक शक्तीचा विघ्नेश्वर गुरू आहे. बुद्धिभ्रम होऊ नये यासाठी माहूल हत्तीला काबूत ठेवतो, तसा हा अंकुश हा मनोनिग्रहाचे प्रतीक आहे. प्रत्येक प्राणी व पदार्थ आपापल्या पायरीवर, जागेवर, नैसर्गिक नियमाने बांधलेला आहे, याचे धिक्क म्हणून विघ्नेश्वराच्या हातांत पाश आहे. परिपूर्णता ही कधी कमीजास्त होत नसते, याचे चिन्हम्बरूप त्याने हातांत कलश धारण केला आहे. परशूने तो विघ्नांना छिन्नभिन्न करून टाकतो. सर्व विश्व हे नादात्मक आहे. चराचर सृष्टीतील कोट्यावधी आवाज ऐकू पळावेत यासाठीच त्याने आपले एवढे मोठे कान ठेवले आहेत. हत्तीचे डोळे जसे बारीकसारीक वस्तू

देखील पाहतात, तसे विघ्नेश्वराचे डोळे बारीक असले तरी सूक्ष्मदर्शी आहेत. त्या डोळ्यांना परमाणुपासून तो ब्रह्मांडापर्यंत सर्वनित्य दिसत असते. त्याचे वक्रतुंड हे सर्व वांकड्यांना तुकडे तुकडे करून सरळ करणारे आहे. कोणतीही वस्तू कोठेही असो, सोंड सरळ किंवा वांकडी होऊन त्या वस्तूपर्यंत पोचते.

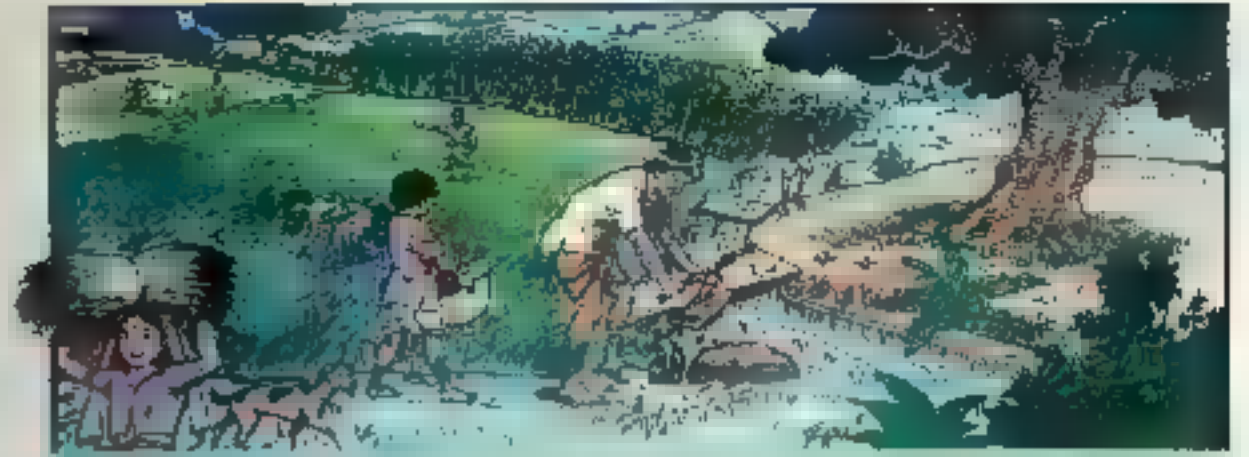
“अन्नधान्याच्या समृद्धीला विघ्ननायकच अधिनायक आहे. तो भोजनप्रिय आहे, शरीर स्वस्थ चांगले म्हणून बौद्धिक बल संपूर्ण आहे. फळफळावळ, पक्काने, पालेभाज्या वगैरेना कधी नकार न देता तो स्वीकारतो. भाद्रपद महिन्यांत हत्तीसारखे ■■■ येतात व त्याच्या सोंडेसारखी मुसळाधार वृष्टी होते. मेघगणाचा नायक गण- ■■■ होय। विघ्नेश्वराने अवतार धारण केला तो याच भाद्रपद महिन्यात. भाद्रपद शुक्ल चवथीला जे विघ्ननाश गणाधिपाची पूजा करतात त्यांना संकल्पसिद्धी लाभते व विघ्नांना तोंड देण्यास स्फूर्ती व प्रसंगावधान लाभते.

“आपल्या दांतांची लेखणी करून ती उचलल्याशिवाय विघ्नेश्वराने आपल्या हातांत

पंचमवेद म्हणविण्यालायक महाभारताचे लेखनकार्य केले ते चिरस्थायी होणार. विघ्नेश्वरांचा महिमा वर्णन करून सांगणे माझ्या साखळ्याला साध्य नाही. कोणतेही कार्य प्रारंभ करण्यापूर्वी विघ्नेश्वराचे स्मरण करून व त्याची पूजा करून सुरू केले पाहिजे. ‘शुभमस्तु!’ अशी अभयमुद्रा धारण करूनच तो वसला आहे. महागणपति हा सर्वांचे प्रथम आराध्य दैवत आहे!” असे सांगून ब्रह्मदेव मैन झाला.

तेव्हा शंकराने सर्वांकडे एकदा पाहिले व म्हणाला- “ब्रह्मदेव म्हणाला ते सर्वांनी ऐकत ना? विघ्नेश्वरांची सर्वांत आधी पूजा केली पाहिजे!”

सर्वांनी होकारार्थी त्रिवार ■■■ हलविल्या. नारादाने पुन्हा आपल्या वीणेश्वर भूप राग वाजवायला सुरुवात केली ■■■ सरस्वतीने तदनुरूप रागिणी ■■■ सुरुवात केली. ■■■ पार्वती विघ्ननायकाला नमस्कार करत नागलाच विराट ■■■ धारण केलेला विघ्ननायक म्हणाला- “आई! आई! नको!” आणि लोचविराट ■■■ सोडून नातगणेश होऊन आईच्या पायांना मिठी मारून उभा राहिला.

मेहनतीचे फळ मधुर असते

बऱ्याच वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे. एक लहानसे ■■■ होते. त्यांत एक कष्टाळू शेतकरी राहात होता, त्याचा परिवार मोठा होता. त्याचे मातापिता, पत्नी, चार मुले ■■■ एक धाकटा पांगळा भाऊ एवढी माणसे त्याच्या घरांत होती. ती सर्वजण खूप मेहनत करीत असत. शेतकरीदेखील सर्वांनी भरपूर ■■■ करावे म्हणून त्यांना प्रोत्साहन देत असे. तो नेहमी म्हणायचा कीं मेहनतीचे फळ नेहमीच मधुर ■■■.

त्याच्या शेतालगत एक मोठे आंब्याचे झाड होते. त्याच्या सांवळीत नसून तो दुपारचे जेवण करीत असे. शुभ प्रसंगी या आंब्याच्या पानांचे तोरण बांधून तो घराची सजावट करत असे. त्या झाडाची फळे दर हंगामात सारे कुटुंब मोठ्या आनंदाने खावीत असे. आम्बवृक्ष त्या शेत-कऱ्यासाठी फारच उपयुक्त होता.

■■■ आम्बवृक्षावर एक बनदेवी राहात होती. खूप वर्षे ती त्या झाडावर होती. शेतांतल्या

पिकांतून शेतकऱ्याला जो कांही थोडा फायदा होत होता, त्यामुळे त्याच्या कुटुंबाची परिस्थिती दळदळ सुधारत होती; तरीसुद्धा तो शेतकरी खूपच ■■■ करीत होता. बनदेवी हे सारं बघत होती.

एक दिवस बनदेवीने शेतांत काम करणाऱ्या या कुटुंबाच्या सर्व सभासदांच्याकडे लक्षपूर्वक पाहिले. तिच्या मनांत विचार आला, “गरीबी असली की सर्वांनाच खूप कष्ट करावे लागतात. पण या शेतकऱ्याची परिस्थिती सुधारली, तरीदेखील तो आराम करावयाचे मनांत आणीत नाही. सुरुवाचा उपभोग घेण्याची कल्पनाही याच्या मनांत येत नाही. आणखी पैसा कमवण्याची इच्छा त्याला कधी होत नाही का?”

आपल्या मेहनतीच्या कमाईतून त्याने शेजारचे एकरभराचे शेत विकत घेतले. बनदेवीला अगोदरच हे माहीत होतं.

पहिला पाऊस पडल्यानंतर एक चांगला

विचार पाहून शेतकऱ्याने शेत नांगरायला सुखात फेकी. त्याची कष्टाळू वृत्ती पाहून वनदेवीच्या मनांत त्याच्याविषयी दया उत्पन्न झाली.

त्या दिवशी संध्याकाळी जेव्हा तो घरी परत जायला निघाला, तेव्हा वनदेवी त्याच्यासमोर प्रकट झाली आणि तिने त्याला आपली ओळख सांगितली. ती त्याला म्हणाली, "मी इतकी वर्षे पाहतो आहे की तू खूपच कष्ट करीत असतोस. उन्हापावसांत तू आपल्या कामांत दंग असतोस. तुझे कष्ट पाहून मला खरोखरच तुझी दया येते. बघ, तुला जितकी संपत्ति हवी असेल तितकी मी देईन. तू स्वतः मेहनत करणे सोडून दे आणि मजूर लावून शेतीचं काम करून घे."

शेतकऱ्याने वनदेवीला वंदन केले आणि

विचारले, "जर माझे कष्ट तुला पाहावत नसतील तर मजुरांचे कष्ट तरी तू कसे पाहशील? तीदेखील माझ्यासारखी माणसंयच आहेत. होय की नाही?"

त्याचा प्रश्न ऐकून देवी नाराज झाली नाही. ती म्हणाली, "ते सर्वजण आपलं पोट मरण्यासाठी मेहनत करतात. त्यांना कष्ट करावेच लागतात. पण मला शंका आहे की तुला कष्ट करण्यांतच सुख मिळत राहाते. म्हणूनच मला तू आवडतोस. बोल, किती धन हवंय?"

शेतकऱ्याने आणखी एकदा देवीला नमस्कार करून म्हटले, "मी कष्ट करतो, पण मेहनत करतो, म्हणून तू माझ्यावर प्रसन्न आहेस. मला संपत्ति देऊन तुझ्यापासून दूर पाठवा. तुझा विचार आहे का? नाही देवी, तुझा आशिर्वाद मला संपत्तीसमान आहे, मला धनसंपदा नको आहे." एवढं म्हणून तो तिथून निघून गेला.

दोन दिवसानंतर जेव्हा तो शेतकरी शेतांत नांगर चालवत होता, तेव्हा नांगराचा फाळ कशावरतरी आपटल्याचा आवाज आला. त्याने तिथे अकस्म पाहिले तर तिथे पितळेचा हंडा सांपडला. त्यांत सोन्याचांदीच्या मोहरा भरलेल्या होत्या.

त्याने तो हंडा खांसावर घेतला आणि तो आंघ्याच्या झाडापाशी आला. त्याने वनदेवीला हांक मारून बोलावले. "देवीमाते" असं तो दोनतीन वेळा जोरजोरांत ओरडला.

दुसऱ्याच क्षणीं देवी प्रत्यक्ष येऊन म्हणाली, "तू मला बोलावलेस? सांग, काय झालंय?"

शेतकऱ्याने हंड्यातल्या मोहरा दाखवून म्हटले, "हे तुमंचे काम आहे ना?"

देवीने म्हटलं, "कस्य बोलतो आहेस तू? मला तर कांहीच माहिती नाही."

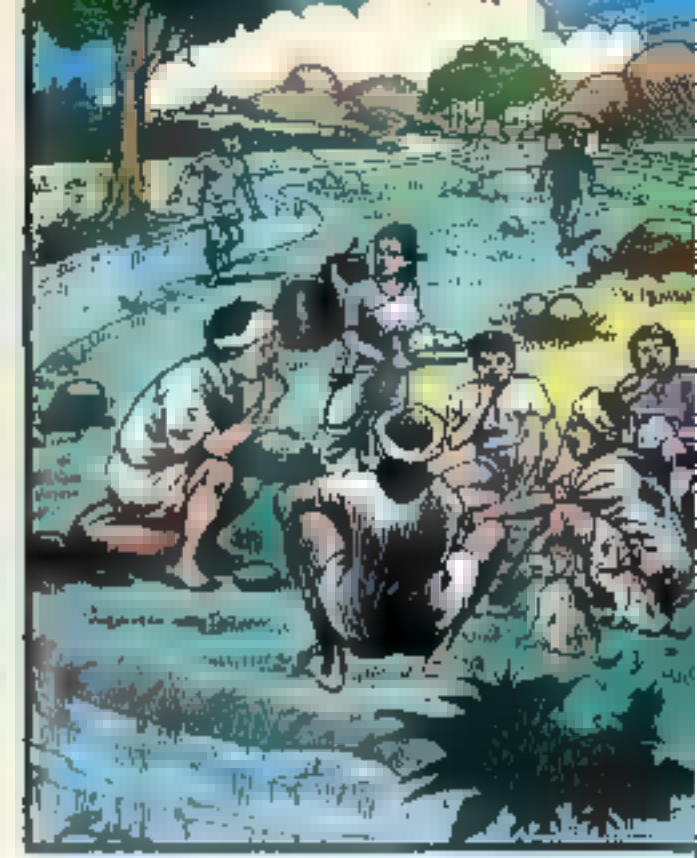
शेतकऱ्याने हसून म्हटले, "इतकी वर्षे मी हे शेत करतो आहे. या शेताचा कानाकोपरा मला ठाऊक आहे. तुझी एवढीच इच्छा आहे ना, की मी मजुरांकडून काम करवून घेऊं आणि स्वतः इतकी मेहनत करूं नको म्हणून? ठीक आहे, तसंच होईल" तो हंडा घेऊन शेतकरी तिथून निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी त्याच्याबरोबर दहा मजूर आले. त्यांना पाहून देवीला फारच आनंद झाला. पण तिचा वेळ टिकला नाही. जे मजूर कामासाठी आले होते. त्यापैकी फक्त दोघेच काम करायला लायक दिसत होते. याकीचे म्हातारे होते. कांही ना कांही व्याधीमुळे विकलांग दिसत होते.

शेतकऱ्याने प्रत्येकासाठी वेगवेगळे काम नेमून दिले. तोही त्यांच्याबरोबर कलं ठेवून, दुपारी शेतकऱ्याच्या बायकोने खर्चारासाठी जेवण आणले. त्याच वृक्षाच्या सांयलीत सर्वांनी मिळून मोजन केले.

नंतर घटकाभर सर्वांनी एकमेकांना आपापल्या सुखदुःखाच्या कथा सांगितल्या. शेतकऱ्याने त्यांची दुर्दशा पाहून त्यांना योग्य तो सल्ला सांगितला.

"एक गोष्ट नेहमी लक्षांत ठेवा, परमेश्वराने मानवाची ही सृष्टी कांही आपण विक्रमदेवळेपणाने बसण्यासाठी निर्माण केलेली नाही. भरपूर कष्ट केल्यानंतर सुखासमाधानाने राहण्यासाठी केलेली आहे. जोपर्यंत आपण जिवंत आहोत, तोपर्यंत

जेवढी मेहनत आपल्याला करता येईल तेवढी आपण केलीच पाहिजे."

दिवस मावळण्यापूर्वी मजुरांनी काम थांबवले. शेतकरी जयलच्याच एका होंपडीत शिरला. वनदेवी देखील त्याच्या पाठोपाठ होंपडीच्या आंत गेली.

शेतकऱ्याने त्या पितळी हंड्यातून कांही चांदीच्या मोहरा काढला आणि मजुरांना योग्य मजुरी दिली.

"या शेतकऱ्याने मजुरी देताना कंजूषपणा केला नाही, पण मग या लुळ्यापांगळ्या लोकांना तो काम करायला कां घेऊन आला असावा?" वनदेवीला प्रश्न पडला होता.

मजूर परत गेल्यानंतर शेतकऱ्याने देवीला बोलावून सांगितले. "पाहिलंस ना? तुझ्या

इच्छेनुसार मी शेतांत काम करायला मजूर घेऊन आलो. आणि त्यांना कामाला लावले. आता तू खूष आहेस ना?"

"मी आणि प्रसन्न? मी कशाला प्रसन्न राहीन रे? तू तर क्षणभरदेखील बसला नाहीस. मग ह्या मजुरांना आणायचा कसला आलाय फायदा?" देवीने विचारले.

"तू अगदी बरोबर विचारलं आहेस. आज जे शेतांत काम करायला आले होते ना, ते अत्यंत आळशी नि फामचोर लोक आहेत. म्हणून त्यांच्यावर काम पूर्णपणे मी सोंपवलं नाही. त्यांच्याजवळ राहून, मी त्यांच्याकडून काम करवून घेतलं. तू जे धन मला दिलंसं आहेस, त्यांतून मी त्यांना योग्य तितकेच वेतन दिले. आता सांग, आता तरी तू खूष आहेस ना?" त्याने हंसतहंसत देवीला विचारले.

त्यावर वनदेवी म्हणाली, "तुझे बोलणं ऐकल्यानंतर मी खरंच संतुष्ट झाले आहे. देवतांच्यात माझ्यासारखी मानवी, मानवजातीत तुझ्यासारखी देवतुल्य मंडळी असतात, हे पाहून मला फारच आनंद झाला आहे. तू असाच राहा

आणि अशीच सत्कृत्ये करीत राहा. तुला हवे असेल तेवढे धन मी तुला देत राहीन."

देवीचे हे बोलणं ऐकून शेतकऱ्याने हात जोडून तिला विनंती केली व म्हणाला, "माते, कृपा करून असं मात्र करुं नकोस. विनासायार मिळणारं धन, फुकटांत मिळणारी संपत्ती कुणालाही लाभत नाही. मी जे नवे शेत खरेदी केलंय, त्याच्यांत जर उत्तम पीक आलं तर मजुरांच्या भ्रमाची मजुरी मी माझ्या कष्टाच्या कमाईमधूनच देईन. तेव्हा या मजुरांच्याबरोबर मी पीही काम करीत राहीन आणि आणखी जमीन खरेदी करीन. तू फक्त या आग्रवृक्षावर बसून मला सदैव आशिर्वाद देत राहा. यापेक्षा काही मला नको."

देवीने त्याचे बोलणं तक्षपूर्वक ऐकले. चेहऱ्यावरचा आत्मविश्वास व स्वाभिमान पाहून तिला फारच आनंद झाला.

"ठीक आहे. कष्टाचे फळ नेहमीच मिळते, जो मेहनत करतो त्याला नेहमीच सुख मिळत राहाते." असं स्वतःशीच म्हणून तिने शेतकऱ्याला आशिर्वाद दिला व ती अंतर्धान पावली.

बजरंगाचे साहस

बजरंग बलरामपुरमधें राहत होता. त्या दिवशी तो नेहमीसारखा शांत नव्हता. रागाने त्याचा चेहरा फुलून निघाला होता. त्याने तलवार काढली आणि तो ती पाजळं. कित्येक दिवस तो आणि वीरबाहु शेतकऱ्या होणारा बाद विकोपास गेला होता. यान्तिक बाब अगदी किरकोळ होती. पण त्याला भांडणाचे स्वरूप आले. त्यावेळी बजरंगने संतापाच्या भरात म्हटले, "जे वीरबाहु, जर तुझ्या पोटांत तलवार खुपलून तुला मारले नाही, तर माझे नांव बजरंग नव्हेच! तुला ठाऊक आहे ना, मी या प्रांतातल्या प्रसिद्ध भीमाच्या कुळांतला आहे!" अशी प्रतिज्ञा करून तो धरी परतला.

बजरंग तलवारीला धार लावीत होता आणि एकीकडे तोंडाने वीरबाहुला यथेच्छ शिष्य देत होता. या गोष्टीचा गांवभर झाला. काही लोक हे पाहायला त्याच्या घरासमोर जमले. गांवातल्या दोघातिघावडीलघाच्या मंडळींनी बजरंगाला म्हटले,

"अरे, तुमची दोघांची शेत एफमेकांला लागून आहेत. दोघांनाही एकामेकांची मदत लागेल ना कधीतरी! दोघांच्यात उगीच तेढ कशासाठी ठेवायची? तुमरा राग मिरवून जा."

पण बजरंगाने त्यांच्याकडे सरळ दुर्लक्ष केले, आणि हातांत तलवार घेऊन तो वीरबाहुच्या घराकडे निघाला. हा तमाशा पाहून गांवातली पोरेटोरेही मागोमाग जाऊ लागली. जेव्हा ते वीरबाहुच्या घरासमोर गेले, तेव्हा त्यांना कळलं की तो घरांत नसून शेतावर गेलेला आहे. बजरंगाने जोराने तलवार हलवली आणि पुन्हा वीरबाहुला शिष्या देतदेत तो शेताकडे निघाला. तोपर्यंत गांवातले आणखी काही लोक तिथे गोळा झाले.

शेताच्या बांधावर बसलेला वीरबाहु दांत घांसत होता. हातांत तलवार घेतलेल्या बजरंगाला त्याने पाहिले. पण तो जरासादेखील हलला नाही की कांही बोलला नाही. त्याला त्याच कांहीच वाटलं नाही. त्याने एकवार बजरंगाकडे पाहिलं आणि पुन्हा वळून तो आपल्या कामांत गुंतला.

बजरंगाने हातांतली तलवार हवेंत फिरवली, आणि लांबलांब टांगा टाकीत तो वीरबाहूच्याजवळ आला व मोठ्याने ओरडत म्हणू लागला, "अरे, तू मला अजून नीटपणे पाहिलं नाहीस असं दिसतंय. माझ्या हातांत ही तलवार आहे; नघ जरा नीट! ही मी तुझ्या पोटांत खुपशीन आणि तुझा कोवळाच बाहेर काढीन, सांगतोय तुला!" असं म्हणून त्याने तलवार वर उचलली.

जमलेल्या लोकांना की बजरंग कांही पोफळ चढाई मारीत नाही आहे, आणि तो खरोखरच वीरबाहूला मारेत, लोकांनी बजरंगाला पकडले आणि ते त्याला दूर घेऊन गेले.

इतकं सगळं होऊन देखील वीरबाहू थोडासुडां बघता नव्हता, तो जागच्याजागी होता. त्याने आपली बैठक बदलली नाही किंवा

बजरंगाकडे पुन्हां वळून पाहिले नाही. तेवढ्यांत श्याम नांवाचा एक माणूस वीरबाहूच्याजवळ येऊन म्हणाला, "काय करतो आहेत तू? एका राजूला बजरंग तलवार घेऊन तुला मारायला येतोय आणि तू चुप बसता आहेस! कांहीही साजं नाही हे खरं, पण तू त्यांच्याकडे पुन्हां बघूनदेखील बघितलं नाहीस. वा, तुझ्या हिंमतीला दाद दिलीच पाहिजे."

एकीकडे बजरंग लोकांकडून आपली मुटका करून घेण्यासाठी घडपडत असताना म्हणाला, "सोडा मला, आज वीरबाहूच्या जिंदगीचा शेंबट्या दिवस आहे, मी त्याची खांद्योळी करणार आहे."

लोकांशी करीन असलेल्या बजरंगाकडे पाहून वीरबाहूने म्हटलं, "श्याम, मी तुला गंमत सांगते जा आणि लोकांनी त्याला ठेवलेलं आहे,

त्यांना जाऊन हळूच सांग की त्याला सोडून या."

वीरबाहू बजरंगाला सोडवण्यासाठी कां सांगतो आहे, ते कांही श्यामच्या लक्षांत आलं नाही. श्यामला वाटलं की बजरंग जोरजोराने ओरडत आहे, शिबीगाळ करतो आहे, मारण्याची धमकी देतो आहे आणि हवेंत तलवार फिरवतो आहे. वीरबाहूला आपल्या स्वतःच्या प्राणांचीदेखील पर्वा नाही कां? हे कसलं असलं अचाट धर्य? विचार मनांत घोळवत तो बजरंगाला पकडून धरणाऱ्या लोकांच्याजवळ गेला. आता होईत ते पाहाण्याची त्यालाही उत्सुकता होतीच, त्यांच्यापैकी एकाला त्याने खुणेने बोलावतं आणि त्याला सांगितलं, "बजरंगाला सोडून या!"

झालं, बजरंगाला त्यांनी सोडून दिलं. अचरमात ही घडती आणि तोंडघशी वीरबाहूला आपली तलवार दाखवत एकेक पाऊल मोजूनमापून टाकत वीरबाहूच्या दिशेने जाऊ लागला.

पण यावेळेला पकडायला कुणीही पुढे येईना. जेव्हां त्याच्या लक्षांत आलं, तेव्हां तो जागच्याजागीच उभा राहिला. वीरबाहूला संबोधून तो म्हणाला, "अरे वीरबाहू, तुझ्या आयुष्याचे

अजून कांही दिवस शिल्लक आहेत. म्हणून तू बांचतास. इतक्या लोकांच्यासमोर तुला मारून मला तुलाची हवा खायची नाहीय, किंवा फांसावर चढायचं नाही. असला मूर्खपणा कांही मी करणार नाही. आज नाही, तर पुन्हां कधीतरी नकी तुला मी पाहून घेईन. त्यावेळेला तुला कुणी नाही वाचवू शकणार बरं. तुझं मरण माझ्या हातूनच होणार आहे हे विधीतिखित आहे" असं म्हणून तो परत फिरला आणि तिथून निघून गेला.

तो गेल्यानंतर वीरबाहूने तिथे उभे असलेल्या लोकांना म्हटलं, "तुम्ही सर्वांनी पाहिलंत ना, तुम्ही जसं त्याला सोडून दिलंत, तशी तो घाबरून निघून गेला. त्याला टाऊक होतं की तुम्ही त्याला माझ्यावर हल्ला करण्यापारून रोखाल.

नुसती तलवार हवेंत परजून त्याने धावरवण्याचा प्रयत्न केले. मारण्यासाठी येणारा माणूस आपल्याबरोबर लोकांचे लढांबर घेऊन कां येत असतो? भुंकाणारे कुत्रे चाबत नाहीत, आणि चाबणारे कुत्रे भुंकत नाहीत. बरोबर आहे ना माझं? ही म्हण या ठिकाणी अगदी चांगली सांगू पडते."

त्याचे बोलणें ऐकल्यानंतर वीरबाहूच्या धैर्याचे कारण त्यांच्या लक्षांत आले.

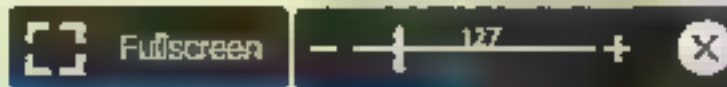
म 2002

अ. 18

गांदोबा

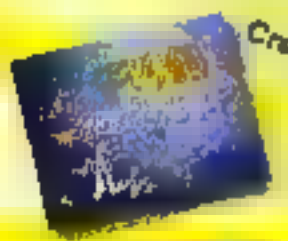

Pick up

CHANDAMAMA FUN WORKSHOP

CD-ROM ARITHMETIC 6

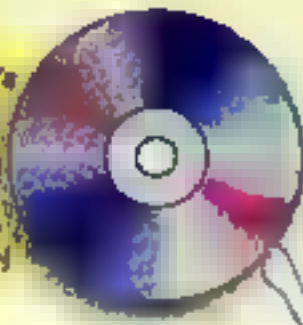

Create your own Posters

Learn to Draw

Click to Paint

Drag and Drop
to Dress Up your family

RELEASING
JUNE 2003

Early Reader

We have over a half million words in English to communicate with, but half of everything we write and read depends on only 0.05 percent - on only those 300 most frequent or high frequency words.

Early Reader Series teaches children to instantly recognize these high frequency words through Jataka Tales.

Forthcoming Titles

JATAKA TALES

- (Level 1) Ages: 3 - 5
- (Level 2) Ages: 6 - 7
- (Level 3) Ages: 8 & above

Early
Reader
Series

16 hours of non-stop fun

Available at all
leading bookshops
in India

For trade and commercial enquiries contact:

Project Head, Multimedia
CHANDAMAMA INDIA LIMITED
No. 87, Defence Office Colony, Chhatrapati

रुडवणारा

दुसऱ्यांना आशा लावून धुलवायचं आणि नंतर त्यांना रुडवायचं, विकासची संघय होती. खूप वाढत असे. एकदा जेव्हा तो गर्डीतून होता, तेव्हा एका भिकार्याने हात पसरून त्याला म्हटलं, "महाराज, मी उपाशी आहे. दोन दिवस काहीही खायला मिळाले नाही. एखादा रुपया द्या, मी पोटभर तरी जेवेन."

विकासने नखशिखान्त न्याहाळून म्हटलं, "तू मला महाराज म्हणून पुकारतस, पण तर तूच महाराज वाटतो आहेस. तुझा चेहरा किती तेजस्वी आहे. माझं ऐक, मी जर सांगिन, तसं केलंस तर तुझी गारंवी दूर होईल. तुला उपाशी राहावं नाही. कोणाच्यासमोर हात पसरायची वेळ येणार नाही. माझ्यानरोबर येशील?"

भिकारी त्याच्या पाठोपाठ गेला. विकास

आपल्या घरी घेऊन गेला आणि त्याला नवे कपडे त्याने घालायला दिले. नंतर दुसऱ्या एका घरी गेला. तिथल्या घरमालकाला विकासने म्हटलं, "खुद महाराज वेळ पालटून इथे आलेले आहेत. तुम्हा लोकांच्या अडचणी, दुःख त्यांना जाणून घ्यायची आहेत."

तो घरमालक खरोखरच अडचणीत सांपडला होता. ही संधी मिळाल्यावर त्याने आपल्या अडचणीचा पाढा म्हणायला सुरुवात केली. विकास त्याला म्हणाला, "उद्यां सकाळी गांवाबाहेरच्या धर्मशाळेत तू ये. तिथे तुला हवं तेवढं धन महाराज स्वतः देतील."

त्यानंतर विकासने भिकार्याला आणखी एका घरी नेलं. त्या घरमालकाला सैनिकांनी विनाकारण तुरुंगात टाकलं होतं. आणि सुटकेसाठी ते शंभर मोहरा मागत होते.

विकासने सांगितलं, "तुम्ही सर्वजण उद्यां

सकाळीं गांवाबाहेरच्या धर्मशाळेत या. महाराज तुमची समस्या चटकन सोडवतील."

त्या गांवात एक कवी होता. आपले काव्य राजाच्या दरबारांत ऐकवण्याची त्याची तीव्र इच्छा होती. एक म्हतारी आपल्याच वयाच्या राजमातेला पाहायला उत्सुक होती. असे कितीतरी लोक गांवात होते. विकास त्या सर्वांना भेटला. विकासने त्या सर्वांना उजाडताच त्या धर्मशाळेत येण्यास सांगितले.

संध्याकाळ झाली तेव्हा विकासने भिकाऱ्याला आपल्या घरी नेले. त्याला दिलेले कपडे परत घेतले आणि तो म्हणाला, "जा, आता जाऊन भीक माग."

"उद्यां तू गांवाबाहेरच्या ओसाड धर्मशाळेत पहाटेच ये बरं का! मग बघच, तिथे काय होईल ते! खरी मजा येईल. हंगूनहंगून पोट दुखायची वेळ येईल." विकासने त्याला सांगितले.

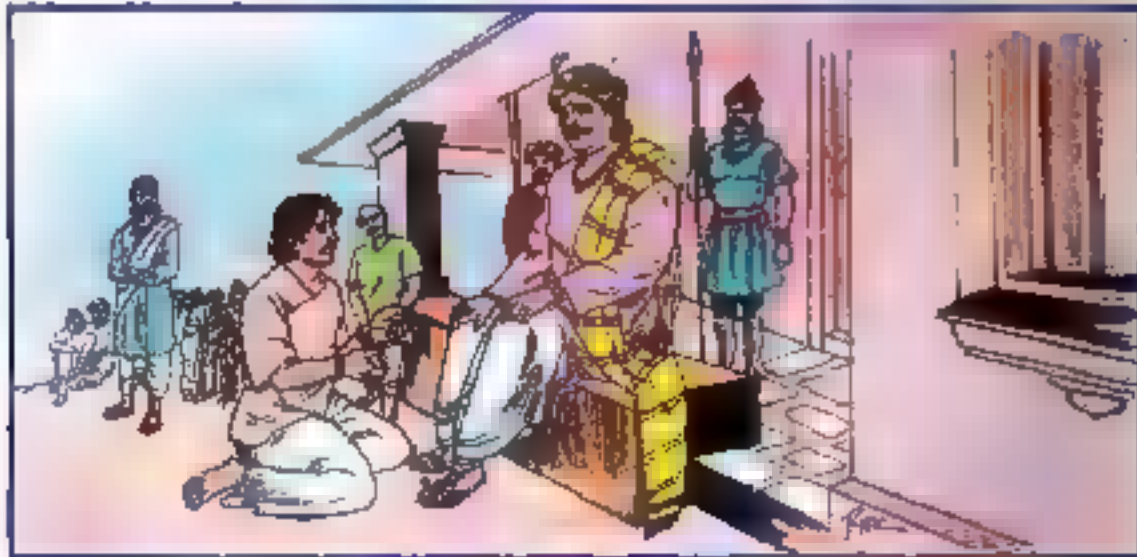
दुसऱ्या दिवशी विकास सकाळीं धर्मशाळेत गेला. आणि तिथले दृश्य पाहून चकितच झाला. खुद्द महाराज तिथे जाताने हजर होते. आदल्या

दिवशी विकासने ज्या ज्या लोकांना शब्द दिला होता. त्या त्या लोकांची इच्छा महाराजांनी पूर्ण केली होती.

विकासाच्या आता लक्षांत आले की तो विकारी म्हणजे दुसरा तिसरा कुणी नसून स्वतः महाराजच होते. तो लगेच महाराजांच्या पाया पडला आणि क्षमा मागून म्हणू लागला, "महाराज, माझ्यामुळे गांवातल्या कितीतरी लोकांचे पत्ते झाले आहे. आपण माझ्यावर ही कृपा करावी."

"ठीक आहे, आजपासून तू कैदी बनून गांवातल्या मध्यावर असलेल्या पातीच्या मितीच्या परामधे राहाशील. कुठलीही समस्या उद्भवली की तुला रांगण्यात येईल आणि तुझ्यामार्फत त्या समस्येचे निराकरण जाईल. पण लक्षांत ठेव, तू नेहमीच कैदी राहाशील."

"महाराज, आपण मला कसली शिक्षा देत आहात?" विकासने दीनवाण्या स्वरांत विनवले. "मी तरी काय करणार? तुझ्यासारख्या लोकांना रडवण्यांत काटते ना!" महाराज हंसतहंसतच म्हणाले.

माया सरोवर

3

(जयशीलने सेनाध्यक्षाचा पुत्र मंगलमर्मा यास बाघापासून बाचवले. कनकाक्ष राजाने त्याची प्रशंसा केली आणि मंत्र्याच्या सल्ल्यानुसार त्याने कार्यालयांत त्याला नोकरीही दिली. जेव्हा राज्याच्या कायदासंबंधी मंत्री सविस्तर माहिती सांगत होते, तेव्हा एक सैनिक एक तुटकी तलवार आणि मोत्यांचा एक घेऊन तिथे आला.)

सैनिकाने आणलेली ती तुटकी तलवार आणि मोत्यांचा हार पाहून कनकाक्ष राजा व धर्ममित्र आश्चर्यचकित झाले. मंत्र्यांनी तो हार लक्षपूर्वक पाहिला आणि तो म्हणाला, "महाराज, हा युवराणीचा तर नाही ना? आणि ही तुटकी तलवार आपल्या युवराजांची तर नव्हे ना?"

राजानेही त्या दोन्ही वस्तू लक्षपूर्वक न्याहाळून म्हळ्ये, "युवराज व युवराणी जिथून नाहीसे झाले, त्या झाडाजवळच या वस्तू मिळाल्या, असे जर

मांजी सांगितले नसतं तर मलाही यांचा विश्वास वाटला नसता."

"आपण आताच युवराणीची मुख्य सखी महिष्का हिला नोलाकून घेऊंया, जरी तलवारीबाबत तिच्या कांही सांगता आले नाही तरी किमान मोत्यांच्या हाराबद्दल तरी ती नक्कीच कांहीतरी सांगू शकेल," मंत्री धर्ममित्राने सुचवले.

राजाचा आदेश मिळाल्यावरून एक सेबक मल्लिकाला तिथे घेऊन आला. आपली युवराणी नाहीशी झाल्यापासून ती फारच दुःखी होती.

मोत्याचा हार फोणत्या जागी मिळाला ते कांही राजाने तिला सांगितलं नाही, तिला हार दाखवून राजा म्हणाला, "अंतःपुरांतल्या स्त्रियांपैकी कुणाचा तरी हार हरयलाय. हा घेऊन जा आणि जिचा तो असेल तिला देऊन ठाक."

मल्लिका त्या हारकडे नीट लक्ष देऊन निरखत होती. ती एकत्र जागी थांबून उद्गारली, "महाराज, हा हार युवराणीचा आहे. जेव्हा आम्ही आरण्यांत विहार करायला गेलो होतो, तेव्हा त्यांनी हा हार घातला होता."

हा हार युवराणीचाच आहे या शक्यता जेव्हा मल्लिकानेदेखील हुजोरा दिता. तेव्हा दुःखावेगाने राजाचे मन कळकळले. मल्लिकाला आणखीही कांही विचारायचे असूनही राजाला विचारता येईना. त्याचे डोळे भरून आले, गळ्या दाटून आला आणि मान खाली घालून तो स्तब्ध राहिला.

राजाची ही दयनीय अवस्था पाहून मंत्र्याने मल्लिकारस विचारले "मुली, असते मौल्यवान हार कितीतरी श्रीमंत स्त्रिया वापरतात. हा हार युवराणीचाच आहे म्हणून तू इतकं खात्रीपूर्वक कसं सांगू शकलेस?"

त्या हारांतले दोन मोती दाखवून मल्लिका म्हणाली, "हे दोन खराब झालेले मोती! आपण पाह्या ना! एकदा युवराणी माझ्यावर आणि हा हार त्यांनी माझ्यावर फेंकला. त्यांचा नेम चुकला आणि हा हार झालाचर आदळला. तेव्हा हे दोन मोती थोडे खराब झालेले होते." मल्लिकाच्या बोलण्यावरून तो हार युवराणी आहे हा विश्वास पक्का झाला. तेव्हा तुटकी तलवारदेखीत युवराजाचीच असावी असे सर्वांना वाटले.

राजाने मंत्र्याला विचारले, "ज्या भिल्लाता या वस्तू मिळाल्या होत्या, तो कुठे आहे?" ज्या संयकाने हार व तलवार आणली होती, तो लगेच म्हणाला, "त्याची मानसिक स्थिती ठीक नाही. तो आपल्या प्रश्नांची उत्तरे नीट देऊ शकणार नाही. "दोन पायांच्या मगरी" असं म्हणून तो किंचाळतो आहे."

हे ऐकूनच सिद्धसाधक चकित झाला व पुढे म्हणाला, "महाराज! महाकालच्या परिवारांतले भूतगण कधीकधी विचित्र वेषांत आपल्याला दिसतात. त्या भिल्लाला देखील कांहीतरी भूतबाधा झाली असावी. त्याला आपल्या घेतलं पाहिजे आणि त्याच्याकडून खरी गोष्ट काढून घेतली पाहिजे. मी सारं कांही विचारून घेऊं शकेन असा पूर्ण विश्वास आहे. मला व जयशीलला

त्यासाठी अरण्यांत जाण्याची अनुमती आपण द्यावी."

राजाने तशी संमती दिली. सिद्धसाधक व जयशील एका सेवकाला घेऊन अरण्यांत शिरले व मोठ्या पारंग्या असलेल्या वटवृक्षाजवळ पोचले. अद्याप कांही भिल्ल होते. त्यांनी या भिल्लाता दोघने बांधून ठेवलेला होता. त्यांच्यामध्ये एक भूतवैद्य होता. तो 'हाम फट, हाम फट' म्हणत ओरडत होता आणि त्या भिल्लार भस्म फेंकीत होता.

हरय जयशील, सिद्धसाधक व सेवक सिद्धसाधकाने आपली लाठी वर उघडतली आणि भूतवैद्याला थांबण्यासाठी खूण केली.

भूतवैद्याने सिद्धसाधकाला गुरगुरलाना पाहिले आणि तो त्याच्यावर पडणार, तेवढ्यांत राजसेवक थांबवत म्हणाला, "धांबा, हे दरबारांतले मांत्रिक आहेत."

एक पुढे टाकीत सिद्धसाधकने म्हटलं, "जो, तू तर नीच ग्रहोपासक आहेस. माझ्या या मंत्रदंडाने मी तुझी एक काडी बनवून, तुला हवेंत उठवून तावीन, समजलं?"

भूतवैद्य भीतीने थरथर कांपू लागला. भेदलेल्या भिल्ल तळ्यास सिद्धसाधक म्हणाला, "अरे भीम भिल्ला, पहा, दोन पायांच्या ज्या मगरिने तुला घाबरवून सोडले होते, तिच्या छातीत या शूलाने तलवार खुपसली आणि पारून टाकले. आता तुला भिण्याचे कांही एक कारण नाही. चल, उठून उभा राहा. जयशीलने जी तलवार मगरीच्या छातीत खुपसली होती, ती ही आहे बघ!" असं

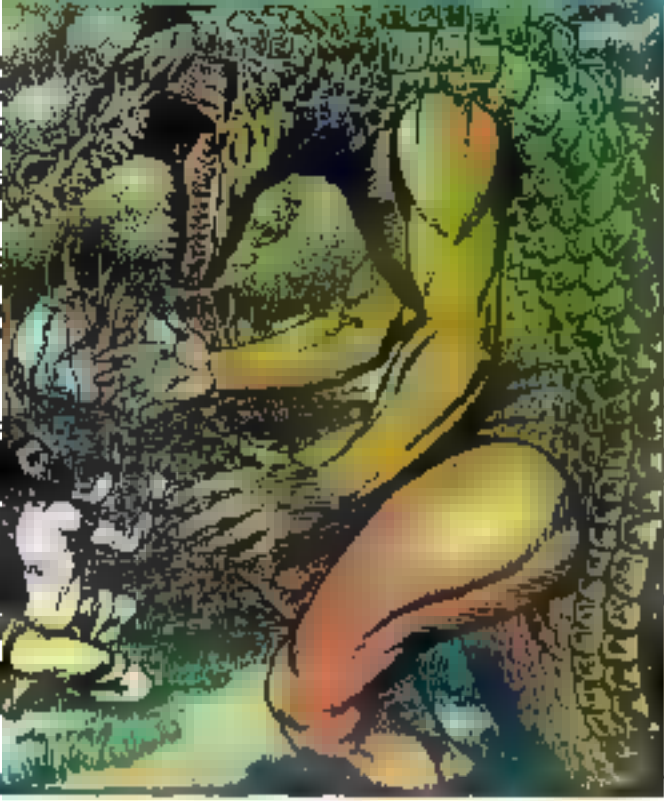

म्हणत साधकाने जयशीलच्या म्यानांतून काढली आणि दाखवली.

भिल्ल तरुण लगेच उठून उभा राहिला आणि म्हणाला, "महोदय, आपण दोन पायांच्या मगरीला खरंच मारलं? मग तिचं शव कुठे आहे?"

सिद्धसाधकाने बेधडक सांगितले, "अरे, जेव्हा मनुष्य मरतो तेव्हा त्याचं शव होतं. जेव्हा पिशाच मरतो तेव्हा त्याचं कुठे शव बनतं का? आता मला सांग, ती तुटकी तलवार आणि मोत्यांचा हार तुला कुठे मिळाला?"

भिल्लाने घसा साफ करीत म्हटले, "महोदय, मी जेव्हा शिकारीसाठी आमच्या बरतीतून निघालो, तेव्हा या वृक्षाच्या फांद्यातून एक उनकोंबडा बांग देत होता. मी त्याच्यावर बाण सोडला, तो त्याच्या पंखात अडकला, त्या उनकोंबड्याला उडता येईना व तो तडफडत एक

भुवुजांत पडला. मी तिथें त्याला शोधायला गेलो" असे म्हणत तो सिद्धसाधक आणि जयशील, यांना एका गर्द झाडीत घेऊन गेला आणि म्हणाला, "महोदय, याच झाडीत मला मोत्यांचा हार व तुटकी मिळाली."

भिल्ल तरुणाचे बोलणे पूर्ण होण्याच्या आतच सिद्धसाधकाने झाडीत वॉकून पाहिले आणि एक उडी मारत तो मागे वळला व म्हणाला, "जयशील, या महाराण्याच्या मध्ये, या काटेरी झाडीत, एक प्राचीन तालपत्र ग्रंथ आहे. जय महाकाली!" असे म्हणून त्याने झाडीतून ताडपत्रांचा एक ग्रंथ काढला.

तो ग्रंथ पाहून सिद्धसाधक एकदम उत्साहित झाला आणि त्याच्या चेहऱ्यावर एक निराळीच चमक दिसू लागली. तो त्या ग्रंथाची एकएक पाने उचलून उलटायला लागला. ते लक्षपूर्वक ती पाने बघत होता. शेजारी जयशील उभा आहे हे देखील

तो ग्रंथ वाचताना सिद्धसाधक निसरता. त्याची ही अवस्था पाहून जयशील चकित झाला होता. सिद्धसाधक स्वतःशीच बोलू लागला, "ही कुठली भाषा आहे? कुठल्या लोकामध्ये नागरीक ही भाषा बोलतात? ही ताडपत्रे नाहीत, ही बरीच मोठी आहेत. बहुतेक कमलपत्रांपासून केलेली असावीत."

जयशीलने साधकाकडून ती पत्रे घेतली आणि एकवार ती नीट पाहून तो म्हणाला, "भिल्लाने वर्णन केलेल्या दोन पायांच्या त्या मगरीने ही इथे टाकली असावीत."

"हो, हो, असंय झालं असेल" असे म्हणत त्या भिल्ल युवकाकडे वळून साधकाने विचारलं, "पण दोन पायांचा तो इथे निरोप सांगायचा होता?"

"झाडीत जो रानकोंबडा पडला तो याहेर ओढून काढण्यासाठी मी खाली यांकलो. पाठीमागून आवाज आला. म्हणून मी मागे वळून पाहिलं तो मगरीच्यासारखा एक महाकाय आवृत्ती मागे उभी होती. मी घाबरून ओरडलो आणि शुद्ध हलपून खाली कोसळलो," भिल्ल तरुणाने सांगितलं.

जयशीलने भिल्ल्याच्या पाठीवरून हात फिरवत विचारले, "तू ज्या रानकोंबड्यावर कोसळला होतास, तो कोंबडा कुठे आहे?" भिल्ल तरुण कांहीतरी उत्तर देणार त्यापूर्वीच भूलैद्यने दांतओठ खाल म्हाणाला "पर्वतदेवी उचलून घेऊन गेली असेल. सकाळच्या प्रहरीच याने त्या कोंबड्याला मारून मोठे अपराध केला आहे."

जयशीलने नाराजीच्या सुरांत सिद्ध साधकास म्हटले, "इथे सगळे मूर्ख आणि नातायक लोक एकत्र

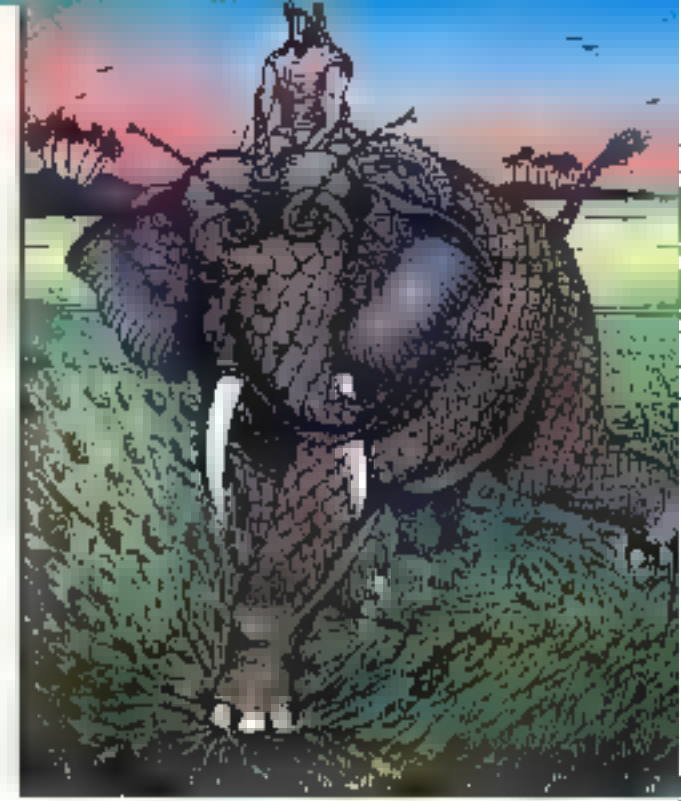
जमलेले दिसताहेत. या होंगरदऱ्यांत, आपल्याला कर्मात्मकमी एक आठवडाभर तरी हिंदायला लागणार आहे. त्या दोन पायांच्या मगरीचा लुट्टा आपण तावलाच पाहिजे."

"तू ठीक सांगतो आहेस, जयशील. ज्याने हा ताडपत्रांचा ग्रंथ इथे टाकला आहे, त्यानेच युवराज व युवराणींच अपहरण केलं असलं पाहिजे. म्हणजे बहुधा तो कुणीतरी गहस असेल. किंवा यक्ष, गंधर्व, किलर यांच्यापैकी एखादा असेल." सिद्धसाधकाने आपली शंका व्यक्त केली. त्यानंतर दोघेही जयश्याच पर्वताच्या दिशेने जाऊ लागले. त्यांच्याबरोबर आलेल्या राजसेवकाने विचारले, "महोदय, मला निरुप्याची अनुमती आपण द्यावी. निरोप सांगायचा?"

सिद्धसाधक म्हणाला, "महाराजांना शुभवर्तमान सांग. ज्या बटुक्याजवळच त्यांची मुले नाहीशी झाली, एक महान तांडपडला आहे. त्या ग्रंथाच्या मदतीने आम्ही युवराज व युवराणींचा लोकरच शोध काढू. दुष्ट लोकांचा संहार करू आणि युवराज व युवराणीला राजवाड्यावर सुखरूप घेऊन येऊं."

सिद्धसाधकाच्या बोलण्यावर जयशील स्वतःशीच हंसत होता. नंतर घनदाट अरण्याने वेढलेल्या पर्वताकडे जाऊ लागले. त्यावेळी पर्वताच्या एका खेड्यांतले सारे गांधर्वी आषाढच्या झोपड्यांतून बाहेर आले आणि आरडाओरडा करीत होते. कारण त्याच दिवशी सकाळी त्यांच्या ज्वारीच्या शेतांत एक विचित्र घटना घडली.

त्यांच्या शेतांत एका जागी मचाण होतं.

शेतांची राखण करण्यासाठी चौदा वर्षांचा एक मुलगा त्या मचाणावर बसला होता. त्याने शेताच्या दिशेने एक हत्ती येताना पाहिला. त्याला होतं की गोफणीने दगड मारला तरी हत्तीला पळवून सावणं अशक्य होते. पण तो मुलगा मोठा शूर होता. हत्तीने शेतांत घुसून पिकाची नासाडी होऊ नये. म्हणून बघीतरी प्रयत्न करायचे त्याने ठरवले. त्याने गोफणीला एक टोंकदार दगड लावला आणि हत्तीवर नेम घेऊन त्याने तो दगड गोफणीने मारला.

तो दगड नेमका हत्तीला लागला. जखम झाली तर साधारणपणे हत्ती चींची करतो. परंतु तसं झालं नाही. त्या मुलाने पाहिलं. तर एक विचित्र आकार हत्तीच्या पाठीवर होता तो उभा राहून म्हणाला, "ए पोरट्या, दगड मारतो आहेस काय? मला कोण समजलास रे तू?" आणि त्याने एक मयंकार हुंकार दिला.

तो भीतीदायक गुरगुर ऐकून मुलगा कांपू लागला. त्याचे शरीर घामाने ठबठबते. त्याला मचाणावळून खाती उतरायचं होतं. त्याला उतरता येईना, तो तिथेच छिळत्यासारखा उभा राहिला.

कांही क्षणांतच हत्ती मचाणाच्याजवळ येउन पोचला. तो हत्ती नेहमीसारखा हत्ती वाटत नव्हता. त्याचं सांशरीर माशासारख्या खवल्यांनी झांकलेलं होतं. हत्तीच्या पाठीवर जो बसलेला होता त्याने मगरीच्या डोक्यासारखं शिरस्त्राण घातलं होतं. त्याचं शरीर मगरीच्या कातड्याने झांकलेलं होतं.

तो विचित्र आकारवाला त्या मुलाच्याजवळ आला आणि अभयहस्त दाखवत तो म्हणाला, "बाबरुं नकोस, मी जे सांगतो ते कर. गांवात जा आणि माझ्यासाठी चांगलं भोजन घेऊन ये. त्याचबरोबर गांवात जर कुणी चांगला शल्यवैद्य

असेल तर फारच उत्तम! ही बघ, इथं माझ्या पोटांतून एक तुटलेली तलवार आहे ती बाहेर काढायची आहे. असं करता आलं तर तुम्हाला दोघांना मी उत्तम इनाम देईन" तो लागल्यासारखा बोलत होता.

तो मुलगा घेवरलेला होताच. तरीदेखील त्याने बोललं ऐकून घेतलं. तो खाली घाबरत होता. जेव्हा त्या दिचित्र आकारवाल्याच्या हे लक्षांत आलं. तेव्हा त्याने त्याची कंबर पकडून त्याला जमिनीवर उतरवलं.

जेव्हा त्याचे जमिनीला टेकले तेव्हा त्या मुलाच्या जीवांत जीव आला. जणू यमदूतांपासून आपली सुटका झाली आहे असंच त्याला वाटलं. यम्याच्या वेगाने, तो शेतातून पळत सुटला. पाँचला.

निंबाच्या फाववर गांवकरी गप्पाटप्पा करीत होते, जोरांत ओरडत येणाऱ्या मुलाकडे पाहून त्यांना वाटलं की शेतांत रानडुकर घुसलं असाच किंवा आला त्यांनी त्या मुलाला विचारलं, "जरे, असा कां पळतो आहेस? काय झालं?"

त्या मुलाला दम लागला होता. त्याने श्वास घेत सारी हकीकत सांगितली. त्याच्या बोलण्यावर कुणीही विश्वास ठेवला नाही. कांहीलोकांना वाटलं की त्याचं डोकं फिरलं आहे. जेव्हा तिथे आलेल्या गणाचारिने गांवच्या पाटलाकडून सविस्तर कथा ऐकली तेव्हा तो म्हणाला, "या मुलाने जे कांही सांगितलंय, त्यांत कांही आश्चर्य वाटण्यासारखे कांही नाही. जेव्हा माझ्यावर भूत सवार होतं तेव्हा असले पाण्यांतले हत्ती, मगरमनुष्यच नव्हे तर दोन

डोक्यांचे सिंह आणि दहा तोंडाची माणसेही मला दिसतात."

"हे बघ, आपण काय करायला हवं ते अगोदर सांग. आपल्या सर्वांचा नाश करण्यासाठी तर तो एखादी योजना बनवत नसेल ना?" गांवच्या पाटलाने आपली शंका व्यक्त केली.

आता याच्यावरच सगळेजण चर्चा करू लागले. एकाने म्हटलं, "बघा, त्याच्या शरीरामधे तुटकी तलवार आहे. खायच्या पदार्थाबरोबर तो एक बैघालाही घेऊन यायला सांगतो आहे. आपण चरकाचारी बैघाला बर आपल्याबरोबर घेऊन गेलो तर ठीक होईल."

हे ऐकून चरकाचारी गेला. तो म्हणाला, "काय? मी त्या विकृत आकाराच्या राक्षसाची चिकित्सा करूं? हे काम एखादा कुशल शल्यविशारदच करू शकेल. त्याच्यासाठी गांवातला न्हावी आहे ना, त्याला पाठवू या म्हणजे बरा राक्षसाच्या पोटांतली काढली मी संजीवनीसारखी प्रभावी औषधे देईन आणि याहणारे रक्त धांववीन."

दोघेजण लगोलग गेले आणि त्यांनी नारायण

म्हाव्याला पकडून आणले, तो लटपटत म्हणाला, "मी आणि हे काम? छे, छे, माझ्याच्याने नाही होणार हे! त्याच्या पोटांतली तलवार मला बाहेर काढता येणार नाही."

तो वेड लागल्यासारखा इकडेतिकडे बघत पळून जायचा प्रयत्न करू लागला.

आजूबाजूच्या लोकांपैकीं दोन धष्टपुष्ट पुरुष पुढे झाले. आणि त्यांनी नारायण म्हाव्याला घड घालून ठेवलं. गांवच्या पाटलाने करड्या आमाजांत सांगितलं, "हे बघ, त्याची शस्त्रक्रिया करता येते की नाही, ते आपण नंतर ठरवू. अगोदर सगळेजण मिळून तिथे जाऊ. आपल्याबरोबर तलवारी, कुन्हाडी, भाले वगैरे घेऊन चला. हा पोरगा जे सांगतोय ते कितपत खरं आहे ते तिथे गेल्यानंतरच कळेल."

लोक तलवारी, भाले, कुन्हाडी वगैरे हत्यारे घेऊन निघाले. हत्यारे घेऊन येणारा जमाय पाहिल्यानंतर हत्तीवर बसलेल्या त्या विचित्र आकाराच्या व्यक्तीने हत्तीला अंकुश टांचला. हत्तीने आपली सोंड उंचावली आणि ओरडतच तो गांवकऱ्यावर चालून येऊ लागला.

(अपूर्ण)

पाण्याची भिती

जमगांवाच्या चारी बाजूला शेती होती. त्या गांवाला लागूनच एक शेता होता. गांवकरी त्यांचे पोहायला शिकत असत. त्यांना बाटायचे की कधी पूर आला, किंवा जरूर पडली तर पोहायची विद्या उपयोगी पडेल.

या गांवात गोविंद नांवाचा चाळीस वर्षांचा एक शेतकरी होता. तो उंचनिच होता, चांगला सहाफूट उंच होता, त्याला अजिबात, पोहायला येत नव्हते. जर त्याला कुणी 'पोहायला शिक' असे म्हणते तर तो उत्तर द्यायचा, "मला पाण्याची खूप भिती राहते. सहाफूट उंच आहे, मी काही बुडणार नाही कुठल्याही नाल्यांत किंवा तलावात ! मला काय जरूर आहे पोहायला शिकायची?"

एक दिवस तो संध्याकाळी शेतांतून घरी परत येत होता. पावसाळा होता. तो तलावाच्या कांठकांठाने होता. तेवढ्यांत जोराचा पाऊस सुरू झाला. अंधारून आल्यामुळे काळ दिसत नाही. अचानक गोविंदाचा पाय पाण्यात पडला, तो विचार लागला, "बाप रे, काय होतं आता? तर पोहायला येत नाही, मी निश्चितच बुडणार" आणि तो गटांगळ्या खाऊ लागला.

तेव्हा त्याला एकदम आठवलं की पुष्कळ दिवस तलाव अटलेला होता. तेव्हा तो बुडण्याइतके पाणी तलावात खचिलच नसणार ! सक्षम येताच त्याने उभा राहाण्याचा प्रयत्न केला. त्याचे पाय पाण्यात लागले, आपल्या वेडगळपणाबद्दल त्याला लाज वाटली. तो मनांतल्या मनांत विचार करू लागला, "किती मूर्ख आहे मी ! जिथे खोल पाणी नाही, तिथेही मी बुडून की काय म्हणून घाबरलो होतो. मीतीमुळे जीव घाबरत झाला होता, आता मात्र पोहायला शिकलेच पाहिजे."

- काशीराम

राजा विक्रम व
वेताळाच्या नव्या
कथाण्या

देवीमाता

निश्चयाचा एका विक्रमार्क परत एकदा त्या हाडाजवळ गेला. त्याने प्रेत खाली उतरवले आणि तो स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेताच्या आंत तपलेल्या वेताळाने विचारलं, "राजन्, जगांत आले लोक असतात की ज्यांना आपले कार्य पूर्ण होणार नाही, त्यांत कोणीतरी विघ्न येईल अशी सतत भिती वाटत असते, असे लोक कोणत्याही कार्याच्या पूर्ततेवर विश्वास ठेवत नाहीत. त्यांच्यात निश्चयाचा अभाव असतो, पण तुझी गोष्ट निराळी आहे. तू त्यांच्यासारखा नाहीस. तरीदेखील या राजाच्या वेळी तुला स्मशानांत कष्ट होताना पाहून मला तुझे खरोखर आश्चर्य वाटते. आणि तुझी कीव येते.

■ तुझे हे करणें जगदेखील पसंत नाही. मी असं पाहिलंय ■ कधीकधी विवेकी माणसें, ज्यांचे भक्त असतात, ज्यांची ते आराधना करतात, त्यांच्याचमुळे त्यांना घातना सहन कराव्या लागतात. उदाहरण म्हणून मी तुला अंगद नांवाच्या एका मुनीची कहाणी सांगतो. भ्वातारपणामुळे त्याची तार्किक दृष्टी व विवेकबुद्धि भ्रष्ट झाली होती. त्याचबरोबर मी तुला या मुनीवर विश्वास ठेवणाऱ्या विश्वेश्वरचीही गोष्ट सांगेन." आणि नेताळाने अंगद मुनीची गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

रत्नगिरी नगरांत रत्नगुप्त नांवाचा एक महाभ्रम राहात होता. रत्नावती ही त्याची धर्मपत्नी होती. दोघेही परोपकारी व दैववादी होते. बऱ्याच वर्षांनंतर त्यांना एक मुलगी झाली. तिचे नांव होते अन्नपूर्णा. तिचे पालनपोषण त्यांनी मोठ्या लाडाने केले होते. ती मुलगी म्हणजे त्यांचं सर्वस्व होती. ती पांच

वर्षांची असताना अकस्मात एका अनोख्या रोगाने आजारी पडली.

ती जे खातपीत होती ते तिला पचत नव्हते. तिला कांही खावेसेही ■ नव्हते. दारोज सकाळसंध्याकाळ तिला भयंकर डोळेदुखी सुई होई. त्या वेदनांमुळे ती कणवत असे. कित्येक वैद्यांनी उपचार केले, पण कांही फरक पडला नाही. दुसरा कांही उपाय सुचेली म्हणून तिचा पिता रत्नगुप्त जवळच्या अरण्यांत गेला. त्याने आपली ■ अंगद नांवाच्या मुनीला सांगितली.

अंगदने थोडा वेळ ध्यान केले आणि नंतर झोळे उघडून तो म्हणाला, "तुम्ही मुलगी जन्मल्यानंतर तुमचे तिच्यावर प्रमाणाबाहेर प्रेम आहे. तुम्ही देवभक्तीलाही विसरून गेलात. तुमच्या मुलीचा आजार म्हणजे परमेश्वराकडून तुम्हाला एक सूचनाच मिळासेली आहे. तिच्यांत परमेश्वर भक्ती जागवा. तिला समजावून सांगा की मातापित्यापेक्षा परमेश्वर श्रेष्ठ आहे."

रत्नगुप्तने ■ उपदेशानुसार केले. त्या विचसापासून अन्नपूर्णा भगवानाची भद्रामुक्त अंतःकरणाने पूजाअर्चा करू लागली. तिला जे कांही जेवण देत, ते देवाचा प्रसाद आहे असें समजून ■ खाऊ लागली. हळूहळू तिचा आजार कमी होत गेला. परंतु घुबळाळ, भक्त प्रवृत्ति यांच्यासारखी ती सारा वेळ परमेश्वरचिंतनात मग्न राहात होती. भक्तीरसांत रंगून जात होती.

हे पाहून रत्नगुप्ताचा जीव कळकळत असे. आता देवाची भक्ती हा अन्नपूर्णेचा आजार झाला, ती जेव्हां मोठी झाली तेव्हां ती म्हणू लागली, "माझे जीवन परमेश्वराच्या चरणीं समर्पित आहे. मी लग्न करणार नाही."

रत्नगुप्ताने तिला खूप समजावले, रणावून

पाहिले, ■ ती आपला निर्णय बदलणारी नव्हती, जेव्हां त्याचे सारे प्रयत्न यकले, तेव्हां तो पुन्हा अंगदाबबळ गेला आणि त्याने आपले दुःख उगळले. ■ घरी येण्याचे निमंत्रण त्याने अंगदाला दिले.

अंगद अन्नपूर्णाला म्हणाला, "प्रत्येक माणसांत परमेश्वर असतो. तुला परमेश्वर पाहण्याचा आहे ना? तुझे मातापिता ज्या माणसाला तुझ्याकरता पसंत करतील, त्याच्यांतच तू परमेश्वर पाहा. आपल्या पतीची सेवा कर. परमेश्वर तुझ्यावर प्रसन्न होईल आणि तुला संतानप्राप्तीचा ■ देईल. त्या संतानाला परमेश्वर आपला ■ करील."

प्रत्येक स्त्रीला ■ होण्याची इच्छा असते. ही तिची सहजभावना असते. अन्नपूर्णाने अंगदमुनीचा रक्षक मानला. वैभव नांवाच्या एका श्रीमंत व्यापारी ■ तिचा विवाह ■. एका वर्षाच्या आंत त्यांना एक सुंदर मुलगा झाला. अन्नपूर्णाला वाटसं ■ तिच्या मुलाच्या रुपाने देवानेच तिच्या घरी जन्म घेतला आहे. पतीपत्नींनी ■ नांव ठेवत विश्वेश्वर!

विश्वेश्वरला एका बाजूने आईचे वात्सल्य व प्रेम पिळत होते आणि दुसऱ्या बाजूने भक्तीमुक्त वातावरणांत तो वाढत होता. त्याच्या घरांत रोज देवाची पूजा होत ■. तहान वयांतच त्याच्या मनांत विरक्ति उत्पन्न झाली. देशाच्या दर्शनासाठी तो व्याकुळ झाला होता. मोक्षाचा मार्ग तो शोधू ■. मुलगा इतरपेक्षा निराळा आहे, त्याचे वागणे प्रौढ आहे, हे पाहून अन्नपूर्णाला कर वाईट ■ लागले.

पत्नीचे दुःख समजल्यानंतर वैभवने तिला समजावून सांगितले, "तूच आपल्या मुलाच्या मनांत झक्की देवभक्ति भरवती होतीस. तुझ्यामुळेच तू तो

चांदोबा

इतका बहर देवभक्त झाला आहे. आता निवान त्याला देवापासून दूर ठेवायचा ■ तरी कर."

पतीचे ■ मत अन्नपूर्णाला पटले. दुसऱ्याच दिवशी तिने आपल्या मुलाला कठोर आवाजात सांगितले, "हे तुझं छेळण्याचं बय आहे. आजपासून देवाची पूजा करायचे थांबय आणि इतर मुलांप्रमाणे खेळ, हिंजणे, अभ्यास, वाचन, लेखन याकडे लक्ष दे."

विश्वेश्वरला आपल्या मातेची आज्ञा पाळणे जमते नाही. तो ज्याला ज्याला आपली पत्नीचा सांगू लागला. ते सर्वजण अन्नपूर्णाचीच बाजू घेऊन बोलायला लागले. विश्वेश्वरला आता त्या घरांत राहण्याची इच्छा नव्हती. तो अरण्यांत गेला. आणि एका झाडाखाली बसून तपस्या करू लागला. त्या अरण्यांत कोणत्याही हिंज श्वापदाने त्याच्यावर हल्ला केला नाही. त्याच्या आईचे अपार प्रेम किंवा त्याच्यामधला दैवी अंश, यापैकी कुणीतरी त्याचे

रक्षण केले. कोणताही विषारी सर्प त्याला शिकण्याचे धाडस करू शकला नाही. त्याला जेव्हा भूक लागे, तेव्हा डोळे मिटून तो ध्यान करी. ग्रार्थनेंतर त्याला आपोआप फळे पुढ्यांत येऊन पडत.

विश्वेश्वरचे रूप आता बदलले होते. त्याच्या आजूबाजूला काय चालते आहे याची त्याला शुद्ध नव्हती. जेव्हा तो घर सोडून आला होता तेव्हा तो दहा वर्षांचा होता. अरण्यांत त्याने अखंड दहा वर्षे तपस्या केली. तरीही त्याला परमेश्वराचे दर्शन घडले नाही.

एके दिवशी प्रातःकाळी विश्वेश्वर नदीवर स्नान करीत होता. त्यावेळेस एक शिकारी हरणाचा पाठलाग करीत तिथे आला. विश्वेश्वरला वघून तो आश्चर्य व्यक्त करीत म्हणाला, "परमेश्वरा, दियशीं तू ज्या तऱ्हेने अर्जुनाला दर्शन दिलेस, त्याच तऱ्हेने आज मलाही दर्शन दिलेस? मी किती भाग्यवान आहे!" आणि त्याने श्रद्धापूर्वक हात जोडले. विश्वेश्वर माण्यांतून बाहेर आला आणि

म्हणाला, "आपण कोण आहात ते मला माहीत नाही. पण आपण माझ्यापेक्षां वयाने नवीच मोठे आहात. मी आपल्यास प्रणाम करतो." त्यावर शिकार्याने म्हटलं, "आफल्या चेहऱ्यावर सूर्याचे तेज आहे, गळ्यांत सर्पहार आहे, तेव्हां नुस्ताच प्रणाम नव्हे तर मी आपले करणस्पर्श करून वंदन करतो आहे. असं म्हणून त्याने तिथेच नमस्कार घातला.

विश्वेश्वर स्तंभित झाला, त्याने आपले मस्तक व गळा चांचपून पाहिला. कांही परक जाणवला नाही. कोणताही बदल जाणवला नाही म्हणून तो कांहीतरी बोलणार तेवढ्यांत शिकारी म्हणाला, "या वा, स्वामीनी. अनुग्रह केला आणि ते अंतर्धान पावले. या पृथ्वीवर या घटकेला माझ्यान दुसरा कुणीही नाही." जणू कांही नव्हताच शिकार्याचे बोलणे चालणं होते. त्यानंतर शिकारी तिथून निघून गेला.

"मी आणि परमेश्वर? माझ्यांत तर भगवान आला नसेल ना? मला जे दिव्य नाही पण इतरांना तो माझ्यांत दिव्यतो आहे हे नवलच!" विश्वेश्वर विचारांत पडला. त्याची मनस्थिती मोठी विचित्र झाली. त्याने बराच वेळ विचार केला व त्यानंतर सत्य काय आहे ते जाणून घेण्यासाठी त्याने पुन्हा नागरिकांत मिसळण्याचे ठरवले. खरं काय होतं ते इतर लोकच बरोबर सांगू शकूत असते!

जेव्हा तो रत्नगिरीच्या दिशेने जायला लागला तेव्हां चारटत अंगदमुनी समोरून येताना दिसले, ते आता झाले होते आणि म्हत्तारपणाची सारी तक्षणे त्यांच्यात स्पष्ट दिसून येत होती. बोलताबोलता अंगदमुनींना समजलं की तो परका माणूस रत्नगिरीला जातो आहे. अंगदानी म्हटलं, "बाळ, पूर्वी वर्षातून एकवेळ कां होईना, परमेश्वराचं दर्शन होत होतं. रत्नगिरी मध्ये अजपूरी नांवाची एक पतिव्रता स्त्री आहे. विश्वेश्वर नांवाचा एक पुत्र आहे. एका मला येऊन सांगितलं की विश्वेश्वरचे दर्शन केले की माझ्या या समस्येचे निराकरण होईल. म्हणून तेव्हांपासून दरवर्षी मी रत्नगिरीला जाऊन विश्वेश्वरला भेटून येतो आहे. पण माझी समस्या कांही सुटलेली नाही. तू जातोच आहेस तर विश्वेश्वरला सांग, की हद्दी माझी प्रकृति तितकीशी ठीक नसते. म्हणून त्याची भेट घेणं शक्य होणार नाही. कांही निरोप असेल तर मला अवश्य पाठव म्हणून सांग."

अंगदाच्या बोलण्याने विश्वेश्वरचा संभ्रम जास्तच वाढला. त्याने अंगदला सविस्तर हकीकत सांगितली आणि म्हटले, "दहा वर्षे मी अरण्यांत

तपश्चर्या करतो आहे आणि आपण म्हणता आहात की दरवर्षी आपण माझ्या घरीं मला भेटता आहात! हे कसे शक्य आहे?"

त्यावर अंगदने विश्वेश्वरकडे चौकसपणे पाहिलं आणि म्हटले, "माझी दृष्टि अधू झाली आहे, म्हणून मी तुला नीट ओळखले नाही. तुझ्या घरीं मी तुला इतकी वर्षे भेटतो आहेच रे! आता सारं कांही माझ्या ध्यानांत घेतंय. तुझ्या मातेने तुझ्यांत परमेश्वर पाहिला आणि तू तिला सोबून दिलंस. आपल्या भक्ताच्या मनाला बलेश होऊं नयेत असं परमेश्वराला वाटलं, म्हणून तुझे रूप धारण करून परमेश्वर तिथे राहातो आहे. मीही किती मूर्ख आहे बघ! तुझ्या घरीं जाऊन भगवानाचं दर्शन घेत होतो, परंतु त्यातलं सत्य मात्र मला अपरिचित राहिलं. शिकार्याच्या रूपांत परमेश्वर तुझ्याकडे आला आणि तुला घरीं परत जाण्यासाठी त्याने उद्युक्त केले. दहा वर्षांच्या तपस्येनंतर तुला परमेश्वराने दर्शन

अरण्यांतला विचित्र यजमान

दिले. आता तू घरी जा. परमात्म्यालादेखील मुक्त करणाऱ्या मातृप्रेमापासून तू दहा वर्षे पारखा झाला आहेस. मातेमर्धेच देव बघ आणि उरलेलं आयुष्य घालव."

कांहीही न बोलता विश्वेश्वराने अंगव मुनींना साष्टांग नमस्कार केला आणि तो वेगाने घाकडे निघाला.

ही कथा सांगितल्यानंतर बेताळाने आपला संशय प्रकट करीत म्हटले, "राजन्, विश्वेश्वरभ्या जीवनाचे ध्येय होते, तपश्चर्या भक्त्य परमेश्वराचे दर्शन करणे! त्यासाठी त्याने सर्व शारीरिक सुखे व मातृप्रेम, पांचा त्याग केला आणि करण्यासाठी तो अरण्यांत निघून गेला. सदैव परमेश्वराचे चिंतन करीत बसणाऱ्या विश्वेश्वराला अंगदाने सांगायचं कीं तुमी आई हेच तुमं दैवत आहे, विसंगत बाटत नाही? याच्यात मला तरी कोणत्याही प्रकारचे धार्मिक चिंतन व तर्कशुद्ध दृष्टि दिसत नाही. या असंबद्ध विचारसरणीचं कारण अंगदाचं म्हातारपण आहे कीं मन आहे? माझ्या या शंकांचं उत्तर माहीत असूनदेखील जर तू गप्प बसलास तर तुझ्या मस्ताकाचे तुकडेतुकडे होतील."

मिकमाकाने उत्तर दिले, "भगवान करुणाप्रयी

आहेत. त्यांच्या मनांत आले कीं भक्ताला दर्शन घावे कीं कोणत्याही स्वरूपांत दर्शन देतात. रहस्य विश्वेश्वरला समजलं नाही. जेव्हा विश्वेश्वराने अंगदाला अरण्यांत घडलेली घटना सविस्तर सांगितली. तेव्हा अंगदाला त्याला समजावून सांगायं लागलं कीं शिकान्याच्या रूपांत प्रत्यक्ष परमेश्वरानेच त्याला दर्शन दिलं होतं आणि साहजिकच त्याची तपस्या आली. हे सत्य उमगडल्यानंतरदेखील जर विश्वेश्वर अरण्यांत तपस्याच करीत किंवा पुन्हा तिथे गेला तो मूर्खपणा असला, आणि अविचारी अनुचित असली.

याकारणाने अंगदमुनींनी हिताचा उपदेश केला, कीं त्याने आपल्या आईच्या रूपांतच आपल्या दैवताचे दर्शन करावे. हे व आध्यात्मिक परिपक्व बुद्धीचे लक्षण आहे. म्हातारपणाशी किंवा मानसिक अस्यस्यतेशी त्याचा काहीमात्र संबंध नाही."

राजाचे मौनभंग करण्यांत केताळ राफत आणि म्हणून ते घेऊन पुन्हा अहज्य झाला आणि पुनश्च झाडावर बसला.

(आधार : 'नसुंधरा' यांची रचना)

हजारों वर्षांपूर्वीची आहे ही! दोन राक्षस भाऊभाऊ आणि बातापि! त्यांचे घर होते, पण गांवापासून जरा दोघेही अतिशय तोंभी होते. दुसऱ्यांची संपत्ति! एका अभिनव पद्धतीने हडप करीत असत.

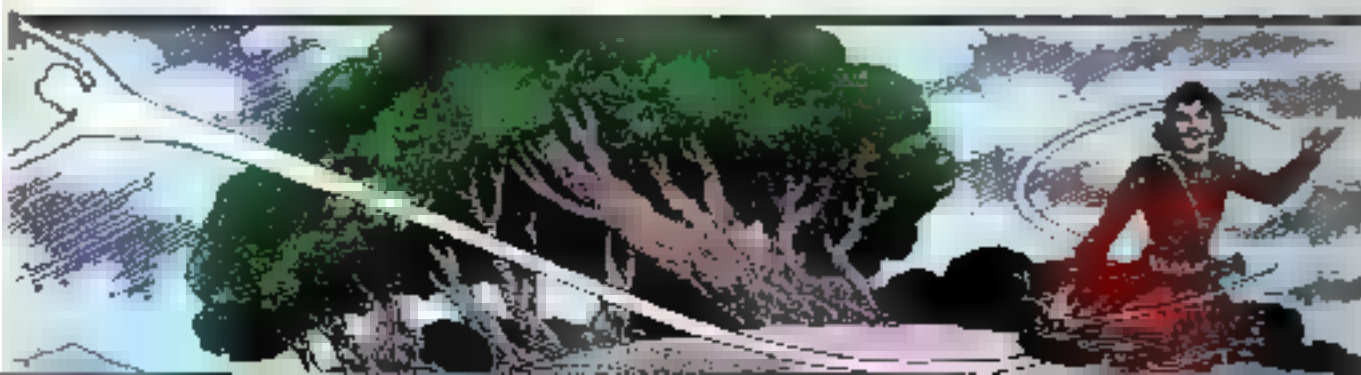
त्यांच्या इच्छेनुसार त्यांना कोणताही आकार करता येत असे. इत्थल एका सात्विक यजमानाचे रूप करी आणि अरण्यांतल्या वाटेवर फिरत राही. फिरते व्यापारी किंवा राजाच्या दरबारी जाणारे ब्राम्हण त्या वाटेवर त्याला भेटत. थकलेल्या या प्रवाशांना तो आपल्या घरीं धोडा विश्राम करायला यायची विनंती करीत असे. त्याचा सोज्वळ चेहरा, आणि दयाळू वाणी पाहून कुणीही त्याच्यावर अविश्वास दर्शवत नसे. ते आनंदाने त्याच्या पाठोपाठ जात.

बाहेरच असलेल्या तळ्यांत त्यांना स्नान तो रांगी. पडवीत धोडा येळ विश्रान्ति घ्यायला तो सुचवत असे. कारण त्यांच्यासाठी खास सुग्रास भोजन त्याला बनवायला तर येळ हवा ना!

ते भोजन खास निश्चित असायचे. ते भोजन एकर विलक्षण कोंकराच्या मांसापासून केलेले असे. इत्थलचा धाकटा भाऊ वातापि हा कोंकराचे रूप घ्यायचा. इत्थल भावाला माकन, कापून त्याचे भोजन बनवीत असे. विश्रान्ति घेणाऱ्या पांथऱ्यांना यांतले कांहीच ठाऊक नव्हते. ते आनंदाने भोजनाचा आस्वाद घेत जेवीत.

जेवण झाल्यावर इत्थलला अचानक आपल्या धाकट्या भावाची आठवण येई.

"वातापि, अरे वातापि, कुठे आहेस रे तू?"

खास बातम्या

आरशाची मदत

लखनौ 'झू' च्या अधिकाऱ्यांना काळजी वाटत होती. सनी ■ चिना हे दोन महाकाय चिपांजी रसले होते, गंभीर मुद्रा करून बसले होते. येणाऱ्या मंडळींकडे पाहून हंसायचे नाही असेच त्यांनी ठरवलेले होते. कारण एकच - त्या दोघांना वेगवेगळ्या पिंजऱ्यांत ठेवले गेले होते. परिघांनी विचार केला आणि शेवटी उत्तर सांपडले. त्यांनी एक अभिनव प्रयोग करायचे ठरवले आणि मोठ्या आकाराचे आरसे पिंजऱ्यांत लावले. चिपूनात जेव्हा झोंपून उठले तेव्हा त्यांना एका नवा मित्र आपापल्या पिंजऱ्यांत भेटला. झांजी डोक्याजवळ की ■ ■ ■ ■ ■ डाय पाय वर उचलला, तर तो उजवा पाय उचलायचा. ■ ■ ■ लोंढ भरून हांसले, तर त्यांच्याकडे पाहून हा ■ ■ ■

मित्रदेखील ■ ■ ■ ■ ■ त्यांना खूप ■ ■ ■ सादली. त्यांचा स्वभाव संपला, राग गेला आणि 'झू' पाहण्यात येणाऱ्या मंडळींना ■ दोघे पूर्वीसारखेच आनंदी दिसायला लागले.

पाळीव कीं धोकादायक?

ब्रिटिश कोलंबियामधल्या केलीना गांवात कूपस कुटुंब राहते. त्यांनी पाळलेले एक ■ ■ ■ सरकारी वातसुरक्षा खात्याला धोकादायक वाटते आहे. कारण ■ जनावर म्हणजे साडेसोळा फूट लांबीचा 'बोझ' नांवाचा एक अजगर आहे. या घरांत नऊ मुल्ले आहेत, आणि सर्वात तहलत फक्त दोन वर्षांचे आहे. बोझ या घरांत गेली पांच वर्षे राहतो आहे. पण अधिकाऱ्यांना मुलांच्या सुरक्षिततेची काळजी वाटते. म्हणून मुलांना तरी दुसरीकडे राहू वा किंवा बोझला पाठवा अशी त्यांची सूचना आहे. परंतु कुटुंबप्रमुख कूपस म्हणतात की बोझ प्रेयल आहे. मुलांचे शाळकरी मित्र येतात व त्याच्या अंगावरून न घबरता हात फिरवतात.

गणेश पुराण

पार्वती मोठ्या कष्टाने आपले सगळे दुःख विसरली ■ मुलास कडेवर उचलून घेवून तिने त्याची दृष्ट काढली. शिवाने हात पसरवून त्याला ■ ■ ■ बोलाविले. 'शंकर आपल्याला परत काहीतरी करीत' ■ कल्पनेने घाबरून अडखळत पावले टाकणाऱ्या गणेशाच्या बालचेष्टांचे सर्वांनाच कौतुक वाटले.

"बाबा, गणेशा! तू पुत्ररूपाने आम्हाला लाभलास म्हणून आम्ही धन्य आलो! चिरंजीव हो!" असे म्हणून शंकर त्याला कडेवर घेऊन ■ ■ ■ कसं लागले तो गणेशाने खाली उडी मारली व "बाबा! काय हे चोचणे? मी तुमचा मुलगा, म्हणून मीच धन्य आहे!" असे म्हणून ■ ■ ■ लांब सोंडेने पार्वती-परमेश्वराच्या पायांना विळखा घातला ■ आपल्या डोक्यांना स्पर्श

करून नमस्कार केला. नंतर विष्णूला नमस्कार केला.

विष्णूने "ये हो लाळक्या भाच्या! असे म्हणत ■ ■ ■ घेतले व 'कल्याणमस्तु!' असा आशीर्वाद दिला. तेव्हा विष्णूच्या कांतीमुळे गणपतीचा रंग नीलाकाशासारखा भासला. विष्णु व गणेश यांच्यांत काही तरी साम्य निश्चितच आहे असे सर्वांना वाटले. "हा मामाच्या बळगावर आहे यां का!" असे सर्वजण म्हणू लागले. गणेशाने ब्रह्मदेवाला नमस्कार केला. "प्रथम पूजेचा मानफरी होशील हो लंबोदरा!" असे म्हणत ब्रह्माने त्याचा गालगुचा घेतला.

त्यानंतर गणेशाने लक्ष्मी व सरस्वतीला नमस्कार केला. त्या दोघींनी त्याला एकदम कडेवर घेऊन एकेका गालाचा मुका घेतला, व म्हणाल्या-

“आम्ही सास्यासुनांचा दुरावा सुखाने सोडून, अशाच याच्या दोही बाजूस उभ्या राहणो!”

नंतर पार्वतीकडे बघून म्हणाल्या - “आपण तिथी ज्या त्रिमाता म्हणवितो, त्यांची मूळ जन्मदात्री एकच असून ती आदिशक्ती होय, असे पुत्र विनायकाने सांगितले आहे. त्यानंतर आपण परत वेगवेगळ्या रूपाने जन्माले. क्षीरामुद्रांतून लक्ष्मी, ब्रह्माच्या बाघेनून चार्णीरूपाने सरस्वती, व पूर्वी वभक्कन्या शक्ती व आतां हिमालयाची कन्या पार्वतीच्या रूपाने उमा, अशा रीतीने अवतरले आहेत. जयलक्ष्मीच्या रूपाने सिद्धी ■ विद्यावतीच्या रूपाने बुद्धी या दोघीही विनायकास अनुरूप अशा बंधू आहेत, मग गणेशाचा थाट काय विचारात?” असे म्हणाल्या.

लक्ष्मी म्हणाली - “लक्ष्मीदायक अशा गणेशावर विश्वास ठेवणाऱ्यांकडे मी स्थिर व अचल

रूपाने राहीन! सिद्धीस्वरूपिणी जयलक्ष्मी माझाच अंश आहे, ती विनायकाची भावी पत्नी होईल.”

सरस्वती म्हणाली - “गणेश हा ■■■ व सकल शास्त्रांचा स्वामी आहे, मुलांच्या अक्षराभ्यासाच्या आधी मुलांकडून हळदीचा गोळा करून, त्या गणपतीची आधी पूजा करून, नंतर गणेशाच्या परिपूर्ण स्वरूपाचे द्योतक म्हणून त्या गोळ्याभोवती एक कर्तुळ काढून, नंतर मुलांकडून श्रीगणेशाचा किता गिरवावा. माझा अंश असलेली विद्यावती, बुद्धीस्वरूपिणी ही विनायकाची नायिका म्हणून शोभेल!”

तेव्हा गणेश खेपेला चेहरा करून सगळ्यांना उद्देशून म्हणाला - “पाहितीत मोठ्यांची रीत करी असते ती! तज्ज ■■■ रयतः सोसलेल्या यातना मुलांनी सुद्धा सोसाव्यात म्हणून घाईच करतात, पण सुखाने राहू देत नाहीत, त्यांतल्या त्यात आयांना ■■■ फारच धई.”

यावर विष्णु म्हणाले - “नाही रे बाबा! सुंदर चांदण्या पूर्णचंद्राची जशी सेवा करतात तरी आणियादि अष्टऐक्यार्थांमधे मूळ असलेल्या ■■■ ज्या आठजणी आहेत, ■■■ तुझी सेवा करीत असताना बघण्याची मला धाई झाली आहे”.

“ओ हो! असे कां? तर मग तू जेव्हा कृष्णवतार घेतील ना, तेव्हा अष्ट महिषीं समवेत आनंदाचा उपभोग घेतील बरे!” असे गणेश म्हणाला.

त्यावर विष्णु मंदस्मित करीत म्हणाला - “तुझा शब्द अगळ असला तरी तुला मात्र दहा बंधूंनी ■■■ कलावेच लागेल. ■■■ टाळना यायचे नाही.”

“तसे असेल तर ‘विघ्नेश्वराच्या ■■■ सतराशे विघ्ने’ या म्हणीप्रमाणे मलाच विघ्ने

उपस्थित करणे भाग पडेल.” असे गणपती म्हणाला.

“सतराशेच काय, पण कोटी विघ्ने आढवी आली तरी विघ्नेश्वराचे लग्न कांही यांबविता येणार नाही!” असे ब्रह्माच्या स्वरांत स्वर मिळवून सर्वजण म्हणाले.

तेव्हा नारद पुढे येऊन म्हणाला - “विज्ञानेश्वरा! याचाल्लेमध्ये मलाही तू मागे सारलेस, पण विवाह टाळणे कुणाला बरे जमले आहे? मला ह्म भवसागर तरणे जमते नाही म्हणूनच ना, मी ■■■ मुनी होऊन भटकलोय! ज्ञानेश्वरा! विवाह ■■■ उद्योग ■■■ पुरुषाचे ■■■ होय, म्हणूनच ना पुत्र्योत्तम म्हणविणारे हे प्रमुख आदिदेव ■■■ सृष्टि, स्थिती व तयादी उद्योग करीत आहेत, त्यांच्यापुढे तू व मी ते काय?”

“ओहो! तुला लग्नाचे वेद सांगतेले विसते! तू तस स्वयंवराच्या तयारीला लागलेला दिसतोयस!” असे गणपती म्हणाले.

“त्रिमतज्ञानी ■■■ मीच म्हटले ■■■ अनंत-कातज्ञानी तू! तुझ्याशी विवाद मला शक्य आहे काय? वाक्यपुढेत तुझ्या नंतरच माझा क्रम लागेल, सर्वांचे नशीबच तुझ्या हाती आहे. तुला विरमरुन कुठलेही ज्योतिष-पांडित्य फळात येत नाही, आपण दोघेही उत्तम बोलभांड आहोत, बोलूच लागलो तर अनंतकाळही पुरणार नाही, तं पूर्णज्ञानी आहेस. माझ्यासारखे कमलाच्या पानावरील पाण्याच्या थेंबाप्रमाणे अलिस रहातात. तू मायेलाही अतीत आहेस. म्हणून सिद्धी, बुद्धी व अष्टरिद्धी तुला वरतील; तेव्हा ‘श्रीरस्तु’, ‘शुभमस्तु’, ‘शीघ्र ■■■ सिद्धिरस्तु!’ असे मला सुद्धा म्हणून घेऊ

दे”, असे ■■■ नारदाने यीशेवर ■■■ छेडला ■■■ सामराग आळवून रौपय रागांत मंगलगीते गावली.

सर्व देव आपापल्या स्थानी परतले. गणपती व पार्वतीला बरोबर घेवून शंकर सुद्धा आपले निवासस्थान असलेल्या कैलासाम गेला, नारद मात्र हळू हळू वज्रदंताकडे ■■■ निघाला.

पूर्वी बाल-गणपतीने शोपटी धरून गसर फिरवून फेकून दिल्यामुळे दुखावलेल्या वज्रदंतीच्या अंगाचा छणका अजून कमी झाला नव्हता. धवला पतीची सेवा करीत होती, नारदास आलेला बघून “आणि कसली भानगड उभी करतो की काय हा!” असे म्हणत ती आत निघून गेली.

मूषकासुतास उद्देशून “तुझा ज्याने पराभव केला तो गणपती आतां विघ्नेश्वर रूपाने वाढतो आहे, आणि...” असे म्हणत नारद धांवला.

परमवाणी घेतविला जाऊन खिजलेल्या स्वराने "मग काय करू म्हणतोयस नारदा?" असे वज्रदन्त म्हणाला.

"वरदाता असतांना काळजी कसली? यज्ञाला यज्ञानेच करविले पाहिजे. परमवाचा घे. गणपतीने विघ्नेश्वर नाम धारण केले आहे. तो गणानन आहे. लक्षांत घे म्हणजे झाले!" असे म्हणून शांतपणे नारद निघून गेला.

महाश्वेता असे नामान्तर झालेल्या धवलेने कितीही सांगितले, तरी तिचे न ऐकता वज्रदन्त तिला म्हणाला-"महाश्वेता! तुझ्या पातिव्रत्याची पुण्याई म्हणून मला मनः शांती तरी लाभू दे". असे म्हणून वज्रदन्त निघून गेला व घोर तपश्चर्या करून त्याने ब्रह्मदेवाला प्रसन्न करून घेतले.

"काय हवे आहे?" ब्रह्मदेवाने विचारले.

"विघ्नाला आकार देऊन त्याला माझ्या

आर्षोत राहण्यास सांगा!" सा वर मूषकासुराने मागून घेतला. ब्रह्मने विघ्नाला बोलाविले व मूषकासुरापुढे उभे केले. त्याला काहीही दिसले नाही. ब्रह्मदेवाने त्याला सूक्ष्म दृष्टी दिली. दृष्टीस दिसणार नाही, इतके चारिक व सूक्ष्म कृमी सासखे काळेकुड विघ्न त्याला दिसले.

मूषकासुराने आश्चर्याने "हे काय! या विघ्नक्याचे मी कस्य करू?" असे ब्रह्मदेवाला विचारले.

हंसेल ब्रह्मा म्हणाला-"विघ्न प्रचण्ड भुवासाखे असले असे तुला वाटते, पंतु विघ्नकीज हा होळ्यांना न दिसणारा सूक्ष्म अणु असतो. सूक्ष्म जंतुमुळे जशा भयंकर व्याधी पसरतात, तसेच असते. अनर्थ विघ्नकारण कितीही असले, तरी कुठलीही भयंकर आकृति धारण स्वर्नास करू शकते. इच्छारूपी असले, कुठलेही घेवून अनर्थ करणे हेच झाचे काम! काय करायचे असेल ते करा!" असे म्हणत ब्रह्मा अदृश्य झाला.

"महागजासुराचे रूप घेऊन विघ्नेश्वराचा नाश करा" अशी आज्ञा मूषकासुराने त्या विघ्नास दिली.

विघ्नाने हत्तीचे शरीर, हत्तीचे पाय, भयंकर असे छोटे छोटे, मोठे दातांचे सुळे, निखान्यासारखे लाल डोळे, असे गजभसुर शरीर धारण करून, महापर्वतासमोरी तलवार तळधवीत, आक्राशाकडे उड्डाण केले.

झकडे कैलासात गणपती मोठ्या कोळकौतुकांत मोठा झाला. आई-वडिलांची परवानगी घेवून विश्वकर्म्याने त्याच्यासाठी निर्माण केलेल्या मकानाकडे जाण्यास निघाला. वाटेत सशरीर

त्याला सामोरा त्याला बघून विनायकाने आश्चर्याने विचारले-"कधी न दिसणारा तू मला दिसतो आहेस, काय नवल विशेष! तुझ्या सम्मोहिनीचा प्रयोग मजवर करू नकोस वर! मी अजान आहे".

नम्रतेने डोळे बांकवीत मनमथ म्हणाला-"गजेन्द्रानना! तू माझ्या बाणांना सुद्धा अतीत आहेस. ज्या वेळी दिसावे असे वाटेत त्या वेळी शरीर धारण दिसता येईल" असा वर शिवाने दिलेलाच आहे. आपणा दोघांमध्ये साम्य आहे. जवळीक ही आहे. म्हणून दिसतो झाले! तू नंदीवाहन शिवाचा मुलगा आहेस, तर मी गरुडवाहन विष्णूचा मुलगा आहे. मला शिवाने प्रसन्न करून पुन्हा जगविले तर तुझा शिरच्छेद करून तुला

परत जगविले, माझे वाहन पोपट तर तुझे उंदीर. द्यायला लायणारे पुष्पांकुश हे माझे आयुध, मनोनिग्रह देणारे पाशांकुश तुझे आयुध, तुला धाकटा भाऊ कुमारस्वामी याचा जन्म व्हायला हवा आहे. पार्वती-परमेश्वरांच्या परस्पर अनुरागाचे तेजच कार्तिकस्यामीचा अवतार घेवून जन्मावयास हवे आहे. तारकासुराचा नाश व्हायला हवा आहे. म्हणूनच तर देवनांनी मला भयंकर करविले; कैलासावर जात आहे. आज्ञा अंसावी".

"मनमथा! म्हणूनच मी कैलास छोडून जात आहे. तुझे काम तू निर्विघ्नपणे पार पाड. तुला विजय प्राप्त होईल". असे गणपती म्हणाला.

मनमथ अदृश्य होऊन शिव-पार्वती असलेल्या कैलासमंडपांत प्रविष्ट झाला.

गणपती आपल्या भवनावळी गेला. सिंहद्वारा-जवळील स्फटिकाच्या वेदीवर आरामात बसून परिसरातील सुष्टी-सौंदर्य आनंदाने न्याहळू लागला. हिमगिरीची रजनशिखरे घासून घुसून पैलू पाडल्या प्रमाणे सांध्य प्रकाशाच्या तेजाने चकाकत होती. हिम-प्रपातांचे मंद-गंभीर सरगम ऐकू येत होते. अशा प्रशांत समयी "विघ्नेश्वर म्हणविणारा तो कुठे आहे?" अशी मयंकर गर्जना दिशा दुभंगीत प्रतिध्वनित झाली.

महागजासुराच रूप धारण केलेले ते विघ्न गजाननापुढे उभे झाले, तेव्हा घणीसुद्धा कंपित झाली. "मी महागजासुर आहे. तू गजवदन असशील तर मी गजकाय आहे. तुला भारण्याकरिता आलोय!" असे म्हणत गजासुराने चित्कार केला.

विघ्नेश्वराने बहिःन्यासारखे भोळोपणाने त्याच्याकडे पाहिले. म्हणाला - "उसाचे कांडे तुकडे करून खावेरे वाटतेच. जरा हा परशू पाजवून देतोस का? तुला मी मोदक देईन". असे म्हणत परशू त्याच्या दिशेने फेकला. गजासुर घाय तुटल्यामुळे पर्वतासारखी कोसळला.

खडून विघ्नेश्वर तांडव करीत त्याचे मर्दन करित असता - "महाप्रभो! मी विघ्न आहे. ब्रह्मदेवाने दिलेल्या कामुळे महागजासुराचे रूप घेऊन आलो. चांगली अद्भुत घडली! मला क्षमा करा." असे विघ्न ओरडले.

"मी विघ्नविनाशक आहे, हे तू विसरलास वाटते! ते काही असते तरी तू आता मायारूपी गजासुर आहेस. तुम्ही शकते करणे आहे. तुम्हे हे तुकडे तुम्हे माझे विस्मरण झालेल्यांना शास देतील. तू कालिया नाग होऊन कालिंदीच्या डोहांत सपून गेस. यासकृष्ण तुम्हे मर्दन करील. त्याचे तुम्हा झोप्यावर तुम्हा उदार होईल. जातीवंत सर्पांच्या फडेकरील विष्णुपातुकेचे धिक्क तुमचा प्रथम अलंकार म्हणून शोभून दिसेल!" असे म्हणून गणपतीने परशू हाती घेवून विघ्नाचे तुकडे-तुकडे केले. रेणु दिशांत व्याप्त होऊन झाले. विघ्न परत अणुरूपांतच राहिले.

देवतांनी विघ्नेश्वरावर पुष्पवृष्टी केली.

(क्रमशः)

मानव धर्म

विष्णुशर्मा नांवाचे एक पंडित विष्णुपूर गांवात राहात होते. गांवातल्या लहानशा गुरुकुलात ते गांवकऱ्यांच्या मुलांना शिकवीत असत. ज्ञानशर्मा हा एक एकुलता पुत्र होता. गणितांत हुशार होता. म्हणून त्याला राजाच्या नोकरी मिळाली आणि आता राजधानीत राहायला गेला.

विष्णुशर्मा शिक्षक होते, म्हणून त्यांनी आपली शेती करण्याचे काम राजनाथ नांवाच्या शेतकऱ्यावर सोपवले होते.

राजनाथला एक मुलगा होता. त्याचं नांव होतं सुबुद्धि; नांवाप्रमाणेच तो बुद्धिमान होता. गांवातल्या गुरुकुलांतच तो शिकला.

एके दिवशी ज्ञानशर्मा आपली पत्नी व मुलांसह आईवडिलांना भेटायला गांवी आला. तो राजदरबारानं मोठ्या पदावर अधिकारी होना. म्हणून तो चारपांच नोकर, घोडागाडी, असा लवाजमा घेऊन आला होता. सुबुद्धिने जेव्हा

त्याचे हे वैभव पाहिले तेव्हा त्यालाही दरबारांत नोकरी मिळवली पाहिजे असे चार्दू लागले. आपल्या मनांतली ही गोष्ट त्याने आपल्या मातापित्याला सांगितली.

मुलाची इच्छा ऐकून राजनाथ व रमादेवी गप्प बसले. मुलाची समजूत घालताना राजनाथ म्हणाला, "बेटा, शेती करणे ही आपल्या घराण्याची परंपरा आहे. तुझं आता शिक्षण घेण्याचं आहे आणि शिक्षण हे अत्यंत आवश्यक आहे. म्हणून मी तुला गुरुकुलांत शिकवतं. प्रत्येकाला जर नोकरी करायची इच्छा असली तर या भूमातेची देखभाल कुणी करायची? तुझा विचार बदल आणि शेतीचे काम करीत इथेच आमच्याबरोबर राहा."

रमादेवीनेही मुलाला समजावले. ती म्हणाली, "बाळा, तुला सोडून आम्ही कसे राहू शकू? तुला नोकरी मिळाली तर तू आम्हाला सोडून दूर निघून जाशील. या धरती मातेवर आमची श्रद्धा आहे.

तुझ्याबरोबर आम्हाला येणे करे जमेल?"

आईवडिलांची विचारसरणी सुबुद्धिचे मन बदलू शकली नाही, मध्यरात्री त्याने एका पिशवीत कपडे भरले, धान्य विकून जी काही धोडीफार रकम जमली होती, त्यांतले थोडे पैसे घेऊन तो नोकरीच्या शोधांत निघाला.

पहाट होताहोता तो एका गांवाच्या वेशीजवळ पोचला. त्यावेळीस त्याच्याच कपाचा एक तरुण शास्त्रावरून काढलेली ताडी मढक्यांत भरून खाली उतरला. त्याने सुबुद्धिला प्रेमळपणे विचारले, "कुठे जातो आहेस रे भाऊ?" सुबुद्धिने त्याला चिडूनच उत्तर दिले, "तू तर ताडी विकतोस, सात वाईट व्यसनांपैकी ते एक आहे. तुला माझ्याशी काय काम आहे? मी कुठेही जात असेन, त्याची तुला कशासाठी पंचाईत?"

त्यावर तो तरुण हंसला नि म्हणाला, "माझ्या हातांतले हे ताडीचे मढकें पाहून तुला इतकं चिडायला कशासाठी हवं? माझं नांव आहे कुश. मीही सुशिक्षित आहे. मला वाटतं होतं की नोकरी करून मला सान्या सुखाचा उपयोग घेता येईल आणि मला सन्मान मिळतील. प्रत्येक माणसावर काही जबाबदाऱ्या असतात. मला त्याची जाणीव नव्हती. मी घर सोडून निघून गेलो. माझे आईवडील दुःखाने रडूनरडून आंघळे झाले. कळलं तेव्हा मी घरी परतलो. आता फक्त त्यांची खुशी हवी आहे. दुसरं काही नको. त्यांत मला फार संतोष मिळतो आहे. तुझ्या आईवडितांना जर तुम्ही जरूरी असेल तर त्यांच्यासाठी तू घरी परत जाणंच चांगलं, नाही का?"

बोलणं ऐकून सुबुद्धि सांगत त्याने म्हटलं, "तुझ्या बोलण्यांत सच्चाई आहे खरं. परंतु मनांतल्या इच्छा नदीच्या पुरालागल्या असतात. आता हा प्रवाह रोखणं माझ्या हाती राहिलेलं नाही."

सुबुद्धिला आपल्या आईवडिलांची खूप आठवण येतली लागली. त्याच्या मनांत काळजी निर्माण झाली. दुपार होईपर्यंत तो चातल राहिला. तोपर्यंत त्याला भूक लागली. एका गांवाजवळच्या झोंपडीत तो गेला. त्या झोंपडीच्या मधोमध एक उतारवयाचा मनुष्य बसला होता. त्याच्या चारी बाजूंना जडीचुटीची औषधे विखुलेली होती. तो एक जाडजूड ग्रंथ वाचत होता.

सुबुद्धिच्या पावलांचा आवाज ऐकून त्या इसमाने वर पाहिले, व म्हणाला, "भर उन्हांतून

तू आला आहेस. कुठे जायचे आहे तुला?" सुबुद्धिने त्याला आपली कहाणी सांगितली.

त्यावर त्या माणसाने म्हटले, "माझं नांव गुरुनाथ आहे. माझं दुसरं कुणीही नाही. जेव्हा मी जीवनावरत विरक्त झालो, तेव्हा एका सिद्ध व्यक्तीने इथे आणले. त्यांनी रचलेल्या या वैद्यकाध्यामधल्या औषधांवरत मी जारत माहिती वाचतो आहे. सध्या मी आंधळ्यांच्या औषधीवरत अभ्यास करतो आहे. हा सिद्धांचाच आहे. ते पहाटेच उठून बाहेर गेले होते. आता कोणत्याही क्षणी ते परत येतील."

घटकाभरांतच ते आश्रमांत परत आले. सुबुद्धिची माहिती समजल्यानंतर त्यांनी त्याच्या भोजनाची व्यवस्था केली.

त्यानंतर सिद्धांनी सुबुद्धिला सांगितले, "तुला सध्यात कुश भेटला होता, त्याने तुला जीवनातले एक महान सांगितले आहे. तो तरुण कुश खरोखरच चांगला आहे. त्याने आपल्या आईवडितांच्या सेवेतच आनंद आपल्या वंशपरंपरागत व्यवसायाचे महत्त्व त्याने ओळखले. हा मानवधर्म आहे आणि तो योग्य तऱ्हेने कुश पाळतो आहे. त्यांत जो खरेपणा आहे, तो मी दाखवून देईन. घेता, आपण कुशच्या घरी जाऊं या."

सिद्ध, गुरुनाथ व सुबुद्धि त्या तरुण कुशच्या घरी गेले त्यावेळी तो आपल्या आंधळ्या आईवडिलांस महामात वाचून दाखवीत होता. त्याने त्या तिघांचे आदरपूर्वक स्वागत केले.

सिद्धने कुशला सांगितले, "तू आईवडिलांची

सेवा करतो आहेस ते स्तुत्य आहे. या सुबुद्धिने तुझ्यापिथयी सारे काही मला सांगितले आहे. तुझ्या आईवडिलांचं अंधत्व दूर करण्यासाठी मी एक औषधी मुळी आणली आहे. त्या दोघांना पुन्हा दृष्टी प्राप्त व्हावी म्हणून तुम्ही प्रार्थना करता करता, त्यांच्या डोक्यावर हा लेप लावा."

गुरुनाथने ती औषधी आदरपूर्वक डोक्यांना प्रथम लावून म्हटलं, "सिद्ध गुरुवर्यांच्या सांगण्यानुसार मी हे औषध तयार केले आहे. इतक्या दिवसांनंतर या औषधीचा प्रभाव किती होतो आहे याची परीक्षा घेण्याची आता वेळ आलेली आहे." नंतर त्याने कुशच्या आईवडिलांना सांगितले, "आपल्याला जर दिसायला लागले तर माझ्या जन्माचे सार्थक झाले असे मी समजेन." नंतर गुरुनाथने त्या

औषधाचा प्रयोग त्यांच्या डोळ्यांवर केला व लेप लावला.

कांही वेळ थांबून पाहिले तरी त्या औषधाचा प्रभाव कांही दिसेना. सिद्धने हे काम आता सुबुद्धिवर सोपवले.

सुबुद्धि म्हणाला, "मी घरांतून निघून आलो आहे खरा. पण त्याचा अर्थ माझे माझ्या आईवडिलांवर प्रेम नाही असा नव्हे. माझी खात्री आहे की हा औषधामुळे तुम्हा दोघांची दृष्टी परत मिळेल." असं म्हणून त्यानेही त्या औषधाचा लेप त्या दोघांच्या डोळ्यांवर लावला.

तरीसुद्धां कांही उपयोग नाही. सिद्धने हंरून म्हटलं, "हे पद्म, गुळ्याथला कुणी नानलग नाहीत. तरीदेखील मोठेपणा मिळवण्याची त्याची महत्वाकांक्षा आहे, नांव कमावण्यासाठी तो आसुरसलेला आहे. धीमंत होण्याच्या इच्छेने, वैभवाच्यामार्गे वेड्यासारखा लागून, सुबुद्धि घरांतून निघून आला हे, न सांगता आल्यामुळे त्याने आपल्या मातापित्यांच्या मनाला धक्का दिला आहे. आता हा तरुण कुश आपल्या आईवडिलांना औषध लावून त्यांचं अंधत्व दूर

करून शकतो का ते आपण पाहू या." असं म्हणून त्याने ती औषधी त्या दोघांना हातांत ठेवली.

कुशने सिद्धला वांकून नमस्कार केला आणि म्हटले, "ज्या मातापित्याने जन्म दिला, त्यांची सेवा करणे हा मी परमधर्म मानता. त्यांच्या इच्छेनुसार जीवन व्यतीत करणे हा माझा आदर्श आहे. माझ्या दृष्टीने हाच उत्तम मानवधर्म आहे, आणि याच माझा अटळ विश्वास आहे." हे बोलून त्याने आपल्या मातापित्यांच्या डोळ्यांवर औषधाचा लेप लावला.

थोड्याच वेळांत कुशाच्या आईवडिलांना हसूंसह अंधत्व दिसू लागले. कांही वेळानंतर सारे कांही स्पष्ट दिसायला लागलं. चमत्कार पाहून सारेजण धाकित झाले. सुबुद्धिने सिद्धला प्रणाम करून म्हटले, "तुम्हाला समजलं की वृद्ध मातापित्यांना आनंद हाच सर्वोत्तम मानवधर्म आहे." आणि तो त्रिष्णुपूला घरात गेला. आपल्या मातापित्यांच्या इच्छेनुसार तो त्यांच्याजवळ आनंदाने राहू लागला.

माहीत आहे - माहिती नाही!

मंगलपुरी म्हायशर्मा नांवाचा राजा करीत होतार, जेव्हा त्याचा मंत्री मरण पावला, तेव्हा राजाने सगळे नव्या मंत्र्याची नेमणूक केली नाही. मंत्र्याचे स्वतःच पाहायला.

त्याने ऐकलं होतं की राजाने जनतेच्या सुखदुःखाची काळजी अवश्य केली पाहिजे. म्हणून दोन अंगरक्षकांना बरोबर घेऊन, बेश पातळून तो जनताजनार्दनांत मिसळत असे. परंतु राजा कांही फारसा बुद्धिमान किंवा चतुर नव्हता.

एकदा असाच वेष्टांतर करून हिंदू एका घरांत नवरात्राचोचा वादविवाद मोठ्या आवाजांत चालता होते.

"शी, शी, कस्य केतस तूहे? जर मला अगोदर सांगितलं असतं की 'माहिती नाही' तर मीच ते करून टाकलं असतं." नवरा म्हणाला.

"तुम्हाला काय माहिती आहे हो? सगळं कांही 'मना माहित आहे' असं नेहमी म्हणत

असता तुम्ही! पण जेवढं पाह्या छोट्या मुलाला कळतं, तेवढं देखील तुम्हाला माहीत नसतं." पत्नी म्हणाली.

"बडबड कर. तुला म्हणायचे म्हण. असलं लहान कामदेखील मला करता येणार नाही का? तुला काय वाटलं? संधी मिळाली तर या राज्याचा सारा कारभार धासवायची अकलदेखील मला आहे." नवरा रगाने म्हणाला.

हे ऐकताच राजाने पुढचे बोलणें न ऐकताच घरात महालाकडे पावले घळवली. दुसऱ्या दिवशी राजाने एक घोषणा केली. त्या नव्या राजांनुसार राज्यांतल्या कोणत्याही नागरिकाने 'मला माहिती आहे' असं म्हणायचं नाही, जर कुणी तसं म्हटलंच तर त्याला कडक शिक्षा दिली जाईल असा नवा कायदा सुरू झाला.

झालं! शिक्षेच्या भीतीने प्रत्येक गोष्टीचे उत्तर 'माहिती नाही' असं मिळायला लागलं. या नव्या

कायदाचा सर्वांना फार त्रास होऊ लागला. पण त्याची लौकच संवय झाली.

काही दिवसांनंतर त्या राज्यांत दोन विदेशी माणसं आली. त्यांच्या लक्षांत आलं कीं कुणालाही कोणताही प्रश्न विचारला, तरी ते 'आम्हाला माहिती नाही' असंच उत्तर देत. काही लोकांना एकत्र बघून त्या दोघांनी विचारलं, "तुम्ही लोक प्रत्येक बाबतीत 'माहिती नाही' असं उत्तर कां देता?"

"माहिती नाही" बुवा! आम्हाला खरंच कांहीही माहिती नाही. तुम्ही जे प्रश्न विचारता आहात, एकाचंही उत्तर आम्हाला माहिती नाही." पुन्हा त्या लोकांनी हेच उत्तर दिलं.

ते परदेशी पाहुणे मनोमन नाराज झाले. "हा कसला विक्षिप्त देश आहे! कुणालाही कांहीही विचारा, हेच सांगतात - "आम्हाला माहिती नाही!"

त्याच वेळेला वेब पालटन ■■■ गर्दीत उभा राहून हा संवाद ऐकत होता. लोकांचे ■ त्या परदेशी प्रवाशांचे बोलणं रुजवते ऐकले.

म्हणून दुसऱ्या दिवशी राजाने दुसरा कायदा अंमलात आणला. "कोणत्याही परिस्थितीत राज्यांतल्या नागरिकांनी 'माहिती नाही' असं म्हणायचं नाही. जो तसं म्हणेल ■■■ कडक शिक्षा होईल.

त्या दिवसापासून ■■■ राज्यांत 'माहिती आहे' किंवा 'माहिती नाही,' हे दोन शब्द कुठेही ऐकू येईनासे झाले, लोकांच्या तोंडातून जणू कांही कुसूपच सायलं गेलं ■■■.

■■■ परदेशी प्रवाशांमुळे हे ■■■ आणि त्यांचं व्यापाराचं सारंच काम ठप्प झालं. ते राजाच्या दर्शनासाठी दरबारांत गेले ■■■ त्यांनी ■■■ एफ पत्र दिलं. त्यांत लिहीलं होतं.

'महाराज, आम्ही दुसऱ्या देशांतून आलेले.

प्रवासी आहोत. आपल्या कायद्यामुळे सर्व नागरिकांनी आपली तोंडे जणू बंद केलेली आहेत. आम्ही परदेशी आहोत म्हणून हा कायदा आमच्या कामांत अडथळा बनला आहे. हा कायदा लागू करण्याचे आपले कांही ■■■ जर असेल, जर ■■■ ते कारण आम्हाला सांगितलं, तर सध्याची परिस्थिती सुधारण्याचा प्रयत्न आम्ही अवश्य करूं."

राजाने त्या दोघांना बोलावून त्यांना त्या जोडप्याच्या संवाद सांगितला.

राजाचे बोलणं ऐकून ते परदेशी म्हणाले, "पण त्या जोडप्याने ही गोष्ट कोणत्या संदर्भात म्हटली होती? ते माहित ■■■ आहे."

राजाने घेवांतर केले ■■■ त्या दोघा परदेशी प्रवाशांना बरोबर घेऊन ■■■ जोडप्याच्या घरी गेला. त्या घरच्यामालकाला त्यांनी जबरजस्तीत बोलवून विचारले, "कांही दिवसांपूर्वी तुम्ही आपल्या पत्नीला सांगितलं होतं कीं तुम्हाला सारं कांही माहित आहे, अगदी राज्यकारभार सांभाळण्यापर्यंत ■■■ कांही! आठवतंय कां?"

"अहो, मला माझ्या घराचा कारभारदेखील नीट पाहायला येत नाही. मी कसला राज्याचा

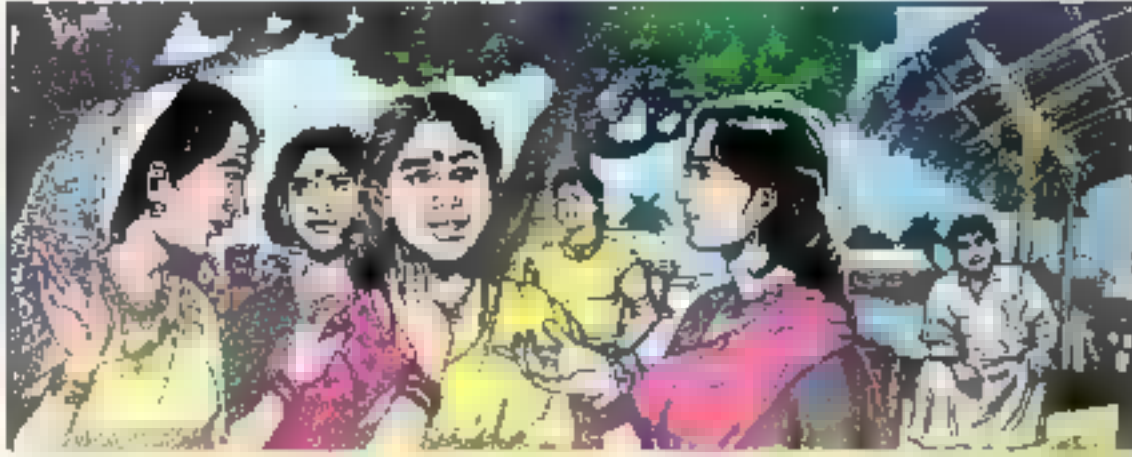
कारभार पाहणार? ही गोष्ट मी कायदा येण्यापूर्वी म्हटली होती हे ■■■! त्या दिवशी माझ्या बायकोने स्वयंपाक बिघडवला होता म्हणून रागावून मी तिला तसं बोलतो होतो, ज्या बाईला कांहीच नीट येत नाही आणि उलट येतायाना 'तुम्हाला कांहीच माहिती नाही' असं सांगत सुटली तर मला काय वाटेल? राग नाही कां येणार? त्या भरांत मीही कांहीबाही बोललो होतो." ती पुरुष म्हणाला.

"ऐकलंत महाराज? सामान्य लोक कांहीतरी बोलले तर आपण ते फारच गंभीरपणे घेतलं होतं, पण त्याच्यामुळे संपूर्ण राज्यांतल्या प्रजेला किती त्रास झाला आहे ते आपण पाहिलंत कां? राज्यकारभारांत आपल्याला सहा वेगळे मंत्री आपल्याकडे नाहीत कां?" परदेशीने विचारले.

"माझा मंत्री निघून पावला. अजून नव्या मंत्र्याची मी नेमणूक केलेली नाही. तुम्ही दोघेजण मंत्री बनून मला मदत करा कां? तुम्ही दोघेही चांगले आहात व हुशार आहात," राजाने म्हटले.

ते दोघेजण कबूल झाले आणि त्या राज्यांत कायमचे रहिवासी झाले. त्यानंतर राज्यांतली ■■■ सुखाने नांदू लागली व कारभारही सुरळीत चालू राहिला.

चोर दामोदर

कोसल राज्यांतल्या एका नगरांत दामोदर नांवाचा एक चोर रहात होता. तो तरुण होता. चोऱ्या करण्यांत पटाईत होता. कसलेही कुनूप असो, तो अगदी सहजपणे ते कुनूप फोडत असे. मांजरा-साराणा चोरपावताने तो चालत येई. कोणत्याही प्रकारचा आयाज तो होऊं वेत नसे. कितीही गुरुप अंधार असला तरी कोणती वस्तू कुठे ठेवलेली असेल याचा त्याला बरोबर अंदाज असे. ही त्याची खासियत होती.

चोरीच्या कलेतले त्याचे हे कौशल्य पाहून दुसऱ्या चोरांपैकी ज्यांना मुली होत्या, त्या चोरांना हा जांबई ह्वा असे वाटत होते. त्याला विचारलं कीं दामोदर त्यांना उत्तर देई, "राजाचा खजिना तुटायचे माझे ध्येय आहे. जोपर्यंत मी हे काम करू शकत नाही, तोपर्यंत मला लग्न करायचे नाही."

ज्या चोरांच्या टोळींत दामोदर राणीत होता, त्यांत सूरनंदन हा प्रमुख होता. एक दिवस अचानक दामोदरला सूरनंदनची मुलगी गौरी दिसली. ती फारच सुंदर होती. इतकी देखणी मुलगी आजपर्यंत

दामोदरने पाहिलीच नव्हती. तो एकदम तिच्या प्रेमांत पडला. कोणत्याही परिस्थितींत तिच्याशीच लग्न करायचे, असा त्याने निश्चय घेता.

यादत होतं तितकं खजिना तुटण्याचं काम कांही सोपं नव्हतं. कदाचित अनेक वर्षे लागली असती आणि त्याला यशाही मिळणं कठीण होतं. आणि तेवढ्या काळांत दुसऱ्या कुणीतरी गौरीशी विवाह केला तर? बायलीत विरंगाई करून चालतं नसतं. म्हणून दामोदर गौरीच्या पित्याला भेटायला गेला.

सूरनंदन त्याला विचारला होता कोणत्या कामासाठी आहेस; पण त्यापूर्वीच दामोदरने त्याला नमस्कार करून म्हटले, "माझं नांव दामोदर आहे. चोरीच्या कलेत माझी बरोबरी कुणीही नाही. रवाना माहीत आहे. आजपर्यंत चोरी करण्याच्या अपराधासाठी मी कधी पकडला गेलो नाही. "गौरीच्या पित्याने विचारले, "मी तुझ्याबद्दल ऐकतं आहे. पण तू हे सांग कीं तू इयें कोणत्या कामासाठी आला आहेस?"

दामोदरने अडखळत सांगितलं, "मला लग्न करायचं आहे" एवढं बोलून तो गप्प झाला.

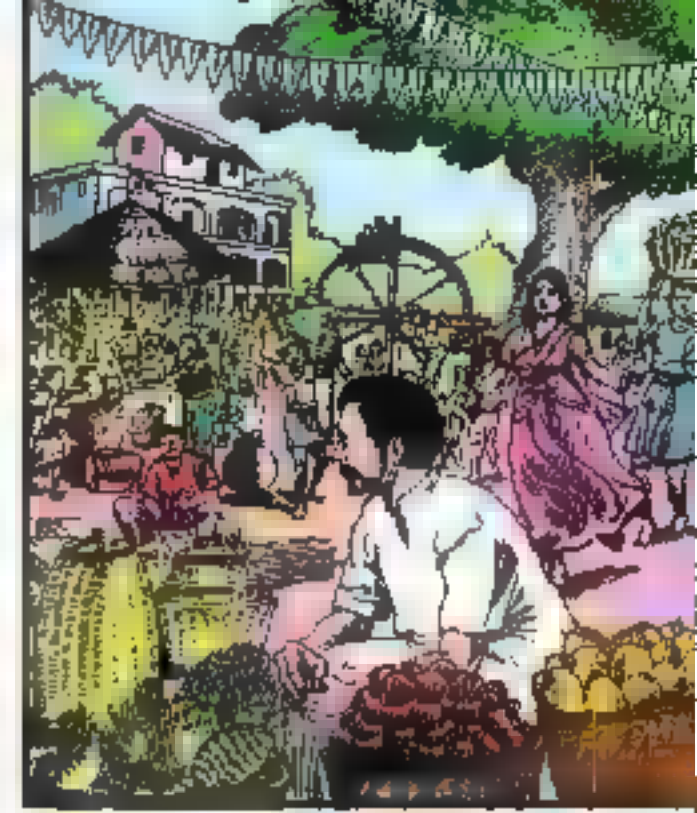
सूरनंदनने हंसून म्हटलं, "तुझी इच्छा चांगली आहे आणि आता तुझं वयही लग्नाला योग्य असंच आहे. या कामांत तुला माझी कांही मदत हवी आहे का? मुलगी पसंत केली आहेस का? मुलगी आहे?"

सारा धीर एकवटून याबेळी दामोदरने सांगितलं, "आपली मुलगी गौरी मला फार पसंत आहे. तिच्याशी लग्न करण्याची माझी तीव्र इच्छा आहे."

हे ऐकून सूरनंदन चकितच झाला. त्याने विचारले, "म्हणजे तू माझ्या मुलीला ओळखतोस तर! आता सौंदर्यात तिची बरोबरी करणारी दुसरी कुणी मुलगी नाही. सांगितलं पाहिजे कीं अतिशय फटकळ आहे आणि हुशारही आहे. हा चोरीचा घंदा मुळीच नाही. तुला जांबई करून घ्यायला मलाही आवडेल. संबंध जुद्धून आला मला आनंद होईल. पण तिघंमत काय आहे तेही विचारलं पाहिजे, ना?" असं म्हणून तो घरांत गेला आणि गौरीला बाहेर घेऊन गौरीने आपल्या वडिलांनी सांगितलेली माहिती ऐकली. ती दामोदरला म्हणाली, "तुम्ही चोरी करण्यांत फारच निष्णात आहात असं मीही ऐकलंय. पण तुम्हाला चोरी करताना पत्तं स्वतःच पाहितं पाहिजे. माझी कोणतीही वस्तू तुम्ही चोरून घ्या. पण मला ते समजता कामा नये. तरच आपल्या लग्नाचे पुढे पाहता येईल."

"हा तर माझ्या हातचा सोपा खेळ आहे!" असं सांगून दामोदर तिथून निघून गेला.

दोन दिवसानंतर शेजारच्या गांवी असलेल्या जजेला गौरी गेली. दामोदरला जेव्हां हे कळतं तेव्हां

तो बेब पालटून तिथे जजेला गेला. एका टोपल्यांत त्याने तऱ्हेतऱ्हेच्या बाहुल्या घेतल्या आणि त्या विकण्याचे नाटक तो करू लागला. गौरी जजेतल्या खास गोष्टी तन्मयतेने बघत होती. दामोदरने पावलांनी तिचा केला. गौरीने गळ्यांत चंद्रहार घातला होता. तो चोरायचा आणि आपण यांत किती वाकबगार आहोत हे तिला दाखवायचे, असा दामोदरचा विचार होता.

एका ठिकाणी कांहीतरी वस्तू पाहाण्याच्या भिन्नाने गौरी खाली बांकली. दामोदरने मोठ्या शिताफीने तिच्या गळ्यांतला चंद्रहार काढून घेतला. गदीं बरीच होती, म्हणून ही गोष्ट कुणालाच कळली नाही.

दुसऱ्या दिवशी दामोदर सूरनंदनच्या घरी गेला आणि गौरीला बाहेर बोलावून त्याने विचारले, "तुझा चंद्रहार चोरला गेला म्हणून तुला खूप वाईट वाटतं असेल. जजेत तुझ्या नकळत मीच तुझा

चंद्रहार चोरला होता, आता मी किती कुशल चोर आहे हे तुला समजले जाई ना?"

त्यावर गौरी मोठ्याने हसून म्हणाली, "जवळ तुम्ही चाहुल्या विकायला घेऊन आला होता ना? तिथेच तुम्ही माझा चंद्रहार चोरलात. ही गोष्ट मला कळलीच होती, तेव्हा आता तुम्ही भुरट्या चोऱ्या करणाऱ्या लायकीचे देखील नाहीत हे दिसले. आणि तुम्ही माझ्या गळ्यांतून जो हार चोरलात तो नकली आहे!"

तिचे शोणणे ऐकून दामोदर स्तंभित झाला. त्याच्या हातांतून चंद्रहार जमिनीवर पडला आणि तो लक्ष्म मागे वळून निघून निघून गेला.

गौरीने दोनतीन दिवस त्याची वाट पाहिली. जेव्हा तो आला नाही, तेव्हा ती स्वतः त्याच्या घरी गेली. दामोदर खाटेवर कोठे मिटून पडला होता, गौरीने जोरात टाळी गजयली आणि म्हटले, "झोंगला आहात की राजाचा खजिना लुटण्याची योजना बनवता आहात?"

दामोदर उठून बसला व लिला म्हणाला, "राजाचा खजिना लुटणार आणि मी? अग, तुम्हा चंद्रहार तुम्हा नकळत चोरणे मला जमले नाही, तेव्हा राजाचा खजिना मी कसला लुटणार? आता माझ्या लक्षांत आलेच की मोठ्यामोठ्या चोऱ्या,

दरोडे घालण्याची हुशारी माझ्यांत नाही. लहानसहान चोऱ्या केल्यामुळे मी स्वतःला मोठा चोर मानायला लागलो. हा माझा भ्रम होता."

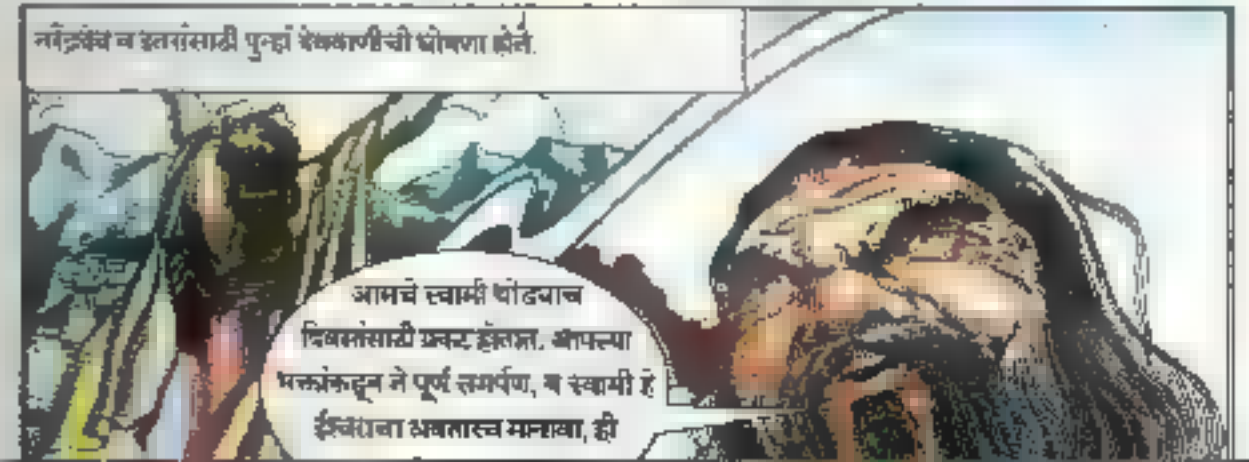
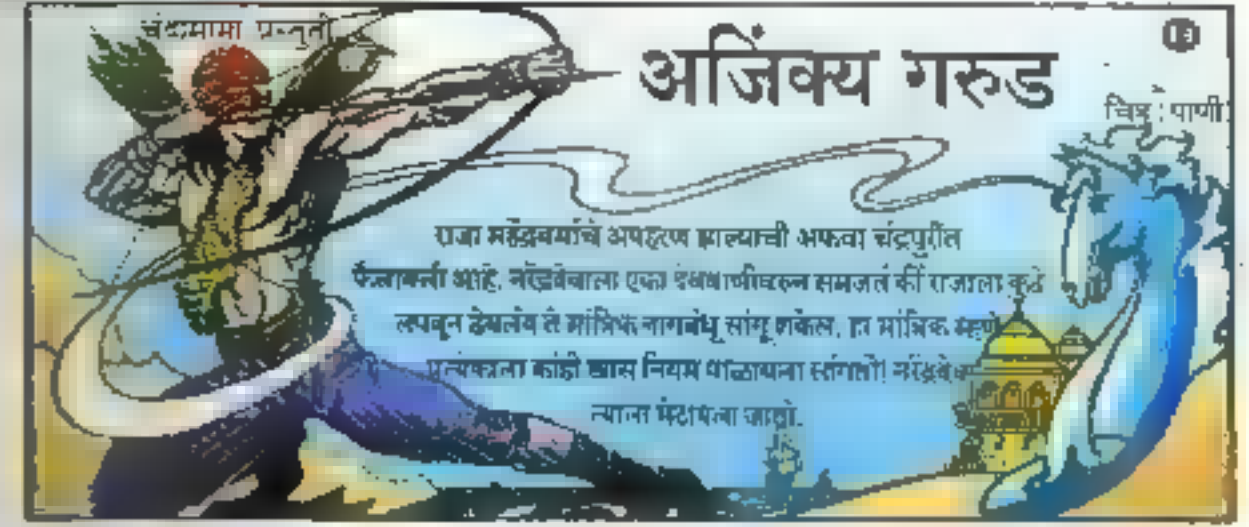
हे ऐकून गौरी खुशीत आली व म्हणाली, "जरी चोर हुशार असला तरीदेखील त्याचा प्रत्येक दिवस धोक्याचाच असतो. हा धोखेराव्यवसाय आहे."

"मग पोटापाण्यासाठी दुसरे काय करावचं?" दामोदरने दुःखी म्हटले. गौरीने प्रेमळपणे उत्तर दिले, "इथून दोन कोस अंतरावर माझे मामा राहतात. ते शेतकरी आहेत. करा आणि मन आरामाने राहातात. चोरांची टोळी सोडून वेळ आणि स्वाभिमानाने राहू. पेहनतीच्या कमाईवर जगू, सुखाने संसार करू!"

क्षणभर विचार करून दामोदर म्हणाला, "तुम्हा म्हणणे बरोबर. तुम्हा उपाय मलाही पटतोय. पण याला तुम्ही वहीत कबूल होतील का?"

"इथे येण्यापूर्वीच मी सर्व काही सांगितले होते आणि नंतरच मी इथे आले." गौरी म्हणाली.

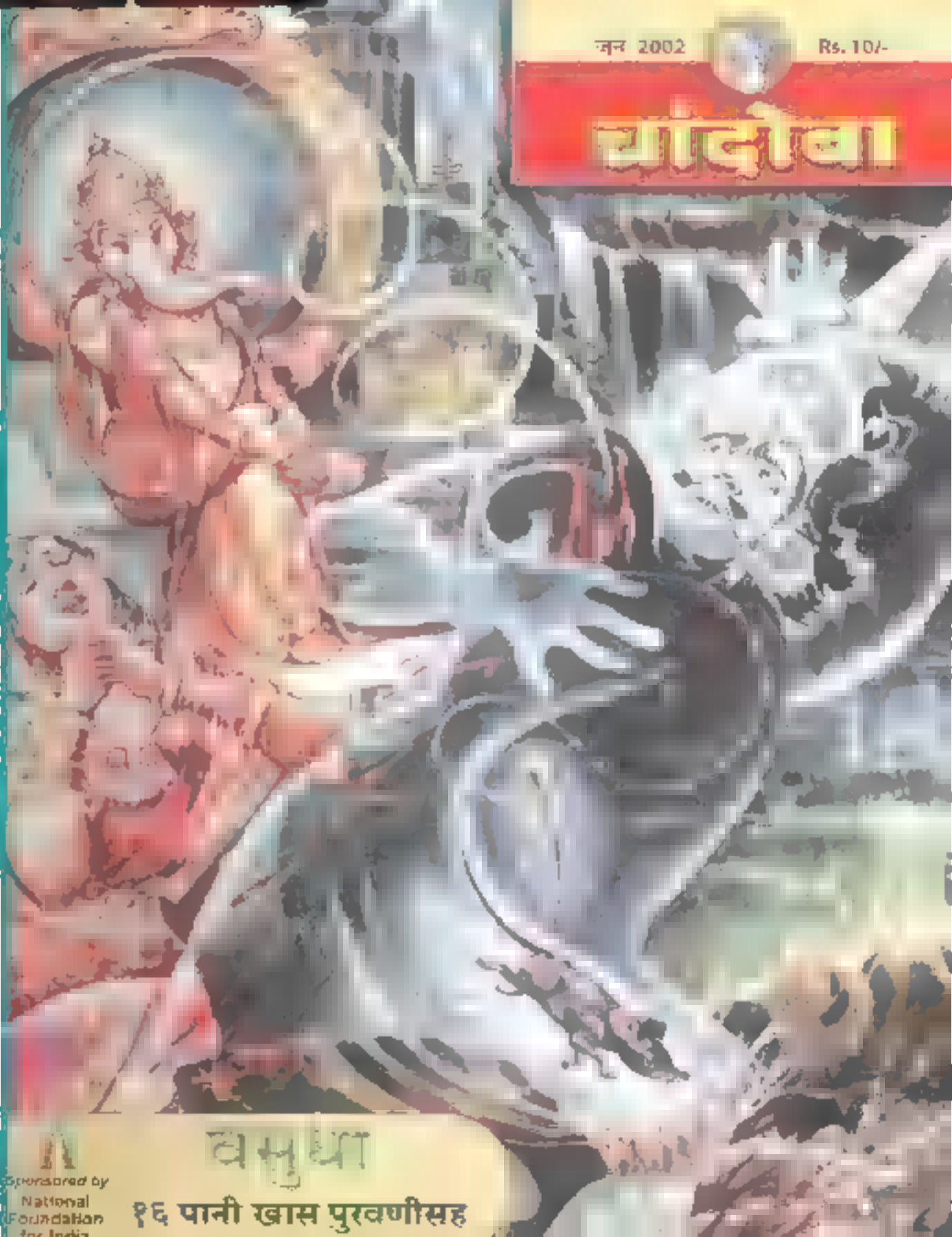
आता दामोदर गौरीच्याबरोबर तानरी जाण्यासाठी निघाला.

जून 2002

Rs. 10/-

चांदीचा

Sponsored by
National
Foundation
for India

वसुधा

१६ पानी खास पुरवणीसह

आणि अद्भुत माणूस असे वर्णन केल्यामुळे आमचा गैरसमज झाला. आम्हाला वाटत की हत्तीचा कलपच आमची ज्वारीची शेती उध्वस्त करायला शेतांत घुसला आहे."

हत्तीवर परतलेल्या त्या मगरीच्यासारख्या विकृत आकाराच्याने रागाने म्हटले, "अरे अं मुख्या, जे बोनायचं ने सोडून बटवट कशास करतो आहेस? रांग, माझ्यासाठी तुम्ही भोजन आणि एक वैश आणला आहेत की नाही?"

त्याच्या नाराज स्वरामुळे घाबरलेला मुख्य एक पाऊल मागे रावता अशी धमनाला. "पण महाराज, आपल्यासाठी तर माझ्या घरी आता जेवण बनवत आत आहे. आता राहिली वैशाची गोष्ट! आम्ही एकच नव्हे, तर दोनदोन वैश घेऊन आलो आहोत."

त्या मगरीच्या आकाराच्याने आपल्या

पोटांत टोंचणारी तलवार पुन्हा एकदा चांचपून पाहिली. नंतर तो हळूहळू कणहत म्हणाला, "तो वैश आहे तरी कुठे?"

प्रमुख हुशार होना आणि घुंदिखील हातांतला मोठा वर उचलून त्याने गांवकऱ्यांना विचारलं, "आपले चरकाचारी कुठे आहेत? वीर कुठे नाहीसा झालाय?"

चरकाचारी आणि वीर भीतीने त्रिभूज निसटायच्या तयारीत होते. मुख्याने त्यांना पकडलं आणि त्यांना हाताने ओढत पुढे आणीत तो म्हणाला, "पण महाराज, हे दोघेही आमच्या गवातले आहेत. दोघेही वैद्यकीत निष्णात आहेत. त्यांचं निदान अचूक असत."

दुसऱ्याच क्षणी त्या मगरीच्या आकार-वाल्याने आपल्या डोवयावरचे शिरस्त्राण मागे त्याचे वय चाळीसापेक्षा जास्त नसावे. त्या गोरापान होता त्याचे कुरळे केस खांद्यावर लळत

"हा तर साधाच माणूस दिसतो आहे. कोणत्या तरी राजपरिवारांतला असावा." शल्यविशारद वीरने शेजारी उभा असलेल्या चरकाचारीच्या कानांत खुसफूस केली.

"राक्षस कामरूपी असतात. मनांत वेईल तसं रूप क्षणांत बदलू शकतात. कांहीही असो गुरूला मी वचन दिलेले आहे. तेव्हा मी गमोत्तम रोगी राक्षस असो, नाहीतर पिशाच, मी त्यांना जबर तपार्शान." चरकाचार्याने तामितले.

"मीदेखील ज्या गुंफेकडून वैद्यकी शिकलो, त्यांना मी तसेच वचन दिलेले आहे. ठीक, तुम्ही आता पुढे व्हा" वीर म्हणाला.

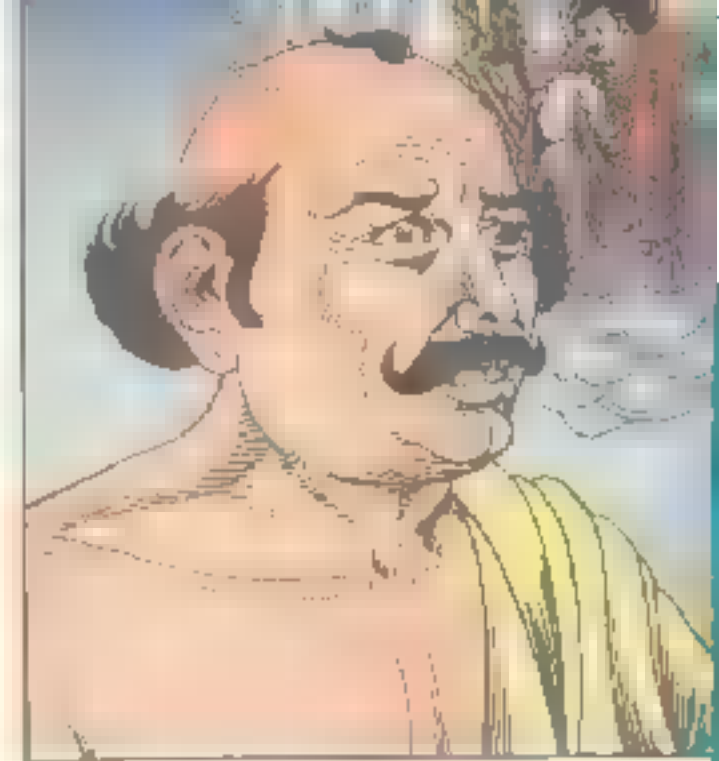
चरकाचारी हत्तीजवळ वेऊन मग्नपणे म्हणाला, "पण महाराज, आपल्याला कसली पीडा आहे? सरा रोग कोणता आहे? कृम्या आम्हाला त्याचदल सांगावे."

"नू मांधळा आहेस का? तुला दिसत नाही? माझ्या पोटांत ही सारखी टोंचते आहे" असं म्हणून त्याने पोटांत हततेली तलवार दाखवली.

त्यावर चरकाचारी म्हणाला, "महाराज, वीर शल्यचिकित्सित हुशार आहे. त्याच्या बरोबरीचा जवळपास दुसरा कुणीही नाही तो जशी तलवार बाहेर खेचून फाटीत, रक्तप्रवाह रोखण्यासाठी आणि जखम लीक भावी म्हणून औषधी मुळ्या, झाडपाना लावीन त्या मी लगेच घेऊन येतो" एवढं सांगून चरकाचारी तांतडीने निघाला झाडीत शिरला.

त्यानंतर वीर हत्तीवर चढला आणि त्या विकृत आकाराच्याच्या पोटांत लुललेली तलवार नीट चांचपून न्याहाळून "महाराज, ही तलवार चमकते आहे. ही तर राजेशाही तलवार असेलच वाटतं."

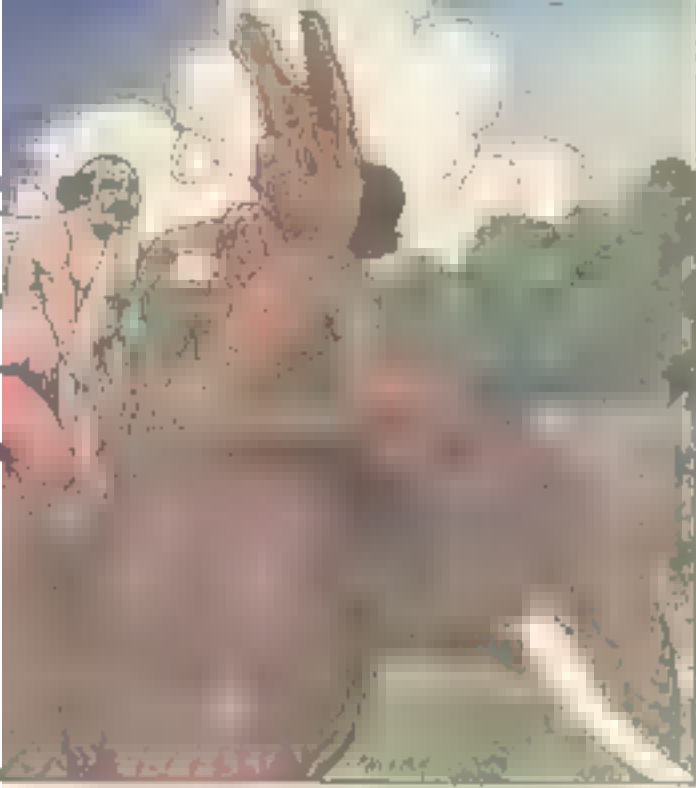
मगरीचा आकारवाला जोरांत कण्हायला लागला आणि म्हणाला, "वाटतं नव्हे, ही खरोखरच राजाची तलवार आहे. एका घमेनखोर राजकुमाराने माझ्यावर चातबली आणि माझ्या पोटांत खुपसली त्याला जिवंत पकडायचं होतं आणि प्रयत्नान मी या संकटग्रस्त अडकलो. माझे साथीदार भेकड होते, ते पळून गेले मी तात्वार होऊन माझे प्राण चांडोवा

वांचवण्यासाठी प्रदेशांत भटकलो आहे।"

त्याच्या बोलण्यावरून वीरच्या लगेच लक्षांत आले की ज्या राजकुमाराच्या बोलले जात होतं, तो राजकुमार म्हणजे हा माणूस नव्हे। मग हा अपहरण करणाऱ्यांपैकीच एक असावा. आत्म मनांत आलं तर ती तलवार तपासणीच्यानिमित्ताने पोटांतच फिरवून वीरला त्याला मारता आनं अगतं. पण त्यांत एक घोका होता हा माणूस मैला तर नंदी असलेला राजकुमार व राजकुमारी कुठे आहेत ते समजणं मुश्किल होतं. म्हणून आता तरी या दुष्टाला मृत्यूपासून वांचवले पाहिजे. आणि त्याला राजाच्या लाब्यांत दिले पाहिजे. असे विचार वीरच्या मनांत आले.

दूर उभ्या असलेल्या गांवप्रमुखाकडे वळून वीर म्हणाला, "इथे जेव्हा ह्यांची शल्यचिकित्सा

पुरी होईल. तऱ्हां नंतर आपण त्यांना आपल्या गांवी स्वागत करा. अगोदर कुणाला तऱ्हा गांवी पाठवून यांच्या स्वागताची गीत वायल्या करायला हवी."

वीरने अतं म्हणताच मगरीच्या आकार-वाल्या माणसाने त्याच्याकडे टक लावून पाहान म्हटले, "काय तुझ नांव म्हणालास तूं? वीर?" आणि त्याची मातगूट पकडली. त्याला तर उचलत म्हटले, "मला फार वेदना होत आहेत म्हणून मी तें रांगितलं आता तुम्हाला खरं काय ते सांगू समजेल असं वाटतं पण जर हे बिग तू फाडलंस आणि तुझ्या नांवाच्यांना सांगितलंस तर मी इथेच तुझे तुकडेतुकडे करून टाकीन." वीरने थन्धर कांपत म्हटले, "मगर महाराज, मला मागे नका हो! मी अगदी अभागो आहे. मला मुलगा नाही, सहा मुलीच आहेत.

अर्धामुर्धा वैद्य झालो आहे, आणि त्या उत्पन्ना-वर जगतो आहे. मी तलवार नाट बाहेर ओढून काढतो, तुम्हाला खूप दुखेल, लहान करावं."

मगरवाल्याने आता मात्र चालू सोडून दिलं आपल्या दोन्ही हातांनी, पूर्ण ताकदीनिशी. मगरवाल्याच्या वीर बाहेर ओढून काढणार, इतक्यांत झाडीतून चरकाचारीचे ओरडणें कानावर आले, "मला वाचवा, मला वाचवा!" त्याबरोबर दोनतीन हत्तींची आरोळीदेखील आली.

गांवाचा प्रमुख बायलच हत्तीजवळ धेऊन म्हणाला, "मगर महाराज, चरकाचारी एवढ्याच ओरडला व गप्प तो सकदात अन्नावा बहुतेक. कदाचित्त मारलेदेखील असेल. तऱ्हा त्या हत्तींनी आपल्यावर चाल करून येण्यापूर्वी आपण गांवात परत गेलो तर बरं होईल."

"तू ठीक रांगतो आहेस, पण उपचाराच काय? तुटकी तत्तवा पोंटांत किती दिवस बाळगव वसू?" वेदनेने मगरवाल्याने म्हटले.

तेलक्यात चरकाचारीचे ओरडणें पुन्हां ऐकू आले, "वाचवा मला!" आणि दुरून कांही रानटी हत्ती, पायाने झाडें तुडवीत मंडळींच्या दिशेने गेले.

मगरीच्या आकारवाल्याने तागलीच आपल्या डोक्यावर ते शिरस्त्राण चढवले, आपल्या हत्तीला आज्ञा केली आणि हातांत लांबलचक त्रिशूल घेतले. वीर हत्तीवरच बसलेला होता. तो जोरजोमने

ओरडायला लागला, "वाचवा, वाचवा!" त्याचा ओरडा चरकाचारीच्या ओरडण्यापेक्षा कितीतरी मोठ्या आवाजान होता.

मगरीच्या आकारवाल्याने वीरच्या ओरडण्याकडे लक्ष न देत आपल्या हत्तीला अंकुश टांचून हांक मारली, "जलग्रह!"

जलग्रह जोरांत पुढे धावू लागला. समोरून येणाऱ्या एका रानटी हत्तीला त्याने दांतांनी धायाळ केले, वेदनेने जलवळत तो रानटी हत्ती खाली पडला. ही संघी साधून मनसच्या आकारवाल्याने आजखी एका हत्तीला नंदस्थळावरच त्रिशूल देऊन जखमी करून घरी पाव लागल्यामुळे तो हत्ती जमिनीवर कोसळला. इतर हत्ती घाबरले व मागे वळले. परंतु मगरीच्या आकारवाल्याने त्यांचा पाठलाग केला. त्यांना पळवून लावले. नंतर त्याने आपल्या हत्तीला यांचे, शत्रूंच्या शत्रूंच्या शत्रूंच्या वीरची आठवण आली. त्याने चाली धावून मजर फिरवली आणि 'वीर, वीर' असे ओरडून तो वीरला पुकारू लागला.

मगरवाल्याच्या पाठीशीच तपलेल्या वीरने उत्तर दिलं, "मगर महाराज, मी अजून मगरीचे शेपूट हातांत घेऊन लटकलेलो आहे. आता आपण जिंकलो आहोत की ते जंगली हत्ती जिंकले?"

वीर जिवंत आहे हे समजल्यावर मगरीचा आकारवाला जरा शांत झाला तो म्हणाला, "तू जिवंत आहेस तर ठीक ठीक! असाच जलग्रहच्या पाठीवर बसून राहा, माझ्या पोंटांतली ही तलवार तू येथून बाहेर काढ आहेस?"

"महाराज, जरीच घाई करूं नका, लढाईच्या

धामधुमीत आपण मुख्य गोष्ट विचारता आहात. चरकाचारी इथेच कुठेतरी ओरडा होता तो आपल्यासाठी औषधी गुरूचा, झाडगाळा आणायला झाडीत शिरला होता."

"तो ना! माघाने त्याचा बळी घेतला असला तर ही तलवार माझ्या पोंटांत अशीच राहिल का? यांहे काढण्यासाठी तुला शस्त्रक्रिया करता येणार नाही का?" मगरवाल्याने विचारलं.

त्याच्या या प्रश्नावर वीर हंसत सुटला आणि म्हणाला, "महाराज, मी शस्त्रविशारद जल आहे. पण याचा अर्थ असा नाही की जखम भरून येण्याचा उपाय मला ठाऊक नाही. मी तर मुद्दामच अजाण बनून गांवात गीत भरला याचं म्हणून तिथे राहतो आहे, कारण हे उपचार करीत असताना मी माझ्या गुरूजी द्रोह करू शकत नाही. त्यांचे

काम करतात नि मी माझा त्यामुळे आमची दोघांची गुजराण होऊ शकते. आम्ही दोघे एकमेकांचे शत्रू नाही होणार तसे असं तय मांचफरी आम्हा दोघांपैकी एकाला गावातून हांकलतील "

"अरे एकपटी, सोड माझी शैपटी, आणि ये असा. पुढे चला, लो आचारी कुठे अडकलाय त्याला शोधून काढू. " असं म्हणून मगरवाल्याने हत्तीला पुढे जायची खूण केली

त्यापूर्वी चरकाचारीचे ओरडणे जयशील व सिद्धसाधकानेदेखील ऐकते होते. दोघेजण झाडीत मिळालेले तालपत्रांचे ग्रंथ घेऊन ज्या कुणा माणसाने ते लिखे ठेवले होते त्याचा शोध घेण्याच्या प्रयत्नांत होते, त्याच वेळी त्यांनी चरकाचारीचा आर्त आवाज ऐकला होता, त्या आवाजाच्या दिशेने ते पुढे जाऊ लागले. थोडे

अंतर पार केल्यावर त्यांना ते रानटी हत्ती व मगरीच्या आकाराच्याही झुंज चालू असलेली दिसली.

ती पाहून सिद्धसाधक अवेशांत आला आणि आपला दंड वर उचलून तो म्हणाला, "जयशील, याच दुष्टाने आमच्या कनकास महाराजांच्या मुलांचे केलेलं आहे. मी अगोदरच म्हटलं होतं. की कुणीतरी यक्ष, किन्नर किंवा गंधर्व असला पाहिजे."

तितक्यांत पुन्हा एकदा चरकाचारीचा आर्तनाट ऐकू आला जयशीलने लागलीच म्यानातून तलवार उपसली व म्हटलं, "घाबरू नकोस, आम्ही येतो आहोत." आणि ते दोघेही वेगाने त्या दिशेला जाऊ लागले.

सिद्धसाधकाला गाईलाजाने जयशीलच्या बरोबर जावं लागतं चरकाचारीच्या जवळ पोचल्यावर त्यांनी पाहिल की एका अजगराने त्याला आपल्या बिल्ल्यात अडकवून टाकलं आहे, आणि त्याचे डोके आपल्या तोंडात धरण्याचा प्रयत्न अजगर करतो आहे.

जयशीलने एकाच उडीत न्यांच्याजवळ जाऊन अजगराच्या तोंडातून चरकाचारीचे डोके सोडवण्याचा प्रयत्न केला. तलवारीने चरकाचारीला इजा होऊ नये याची तो काळजी घेत होता पण अजगरही राबध होताच. त्याला बहुतेक खूप भूक लागली असावी म्हणून त्याने आपले पुरे बळ देतून जयशीलची तलवार आपल्या डोक्यावरून हटवली.

"जयशील, हा माणूस कांही रानटी नाही हं, चांगला शिकला सगलेला दिसतो आहे. पण

आधी त्या अजगराला तू मारून टाक." चरका-चाराला नीट निरखत सिद्धसाधक बोलला

अजगराचे डोके जयशीलने आपल्या डाव्या हातात पकडले आणि त्याला मागे छेचून आपल्या तलवारीने त्याच्या डोक्यावर घाव घातला. त्यामुळे अजगराचे डोके अर्धे छाटलं आणि तो तडफडायला लागला.

अजगराच्याबरोबर खाली पडणाऱ्या चरकाचारीला जयशीलने पकडून म्हटलं, "साधक लवकर जाऊन ये हा देशुद्ध झालाय, पण अजून जिवंत आहे."

सिद्धसाधक धांवतच तलावाकडे गेला. आपल्या कमंडलूत पाणी भरून तो घेऊन आला. जयशीलने चरकाचारीच्या चेहऱ्यावर शिंपडले, तेव्हा चरकाचारीने डोळे उघडले. तो म्हणाला, "मी कुठे आहे? जिवंत की मृत आहे?"

"तू जिवंत आहेस आधी मज्जल पी बघू तुम्ही भिती नष्ट होईल." असं म्हणून सिद्धसाधकाने त्याला पाणी पाजले. चरकाचारी अजून भीतीने थरथर कांपतच होता त्याने विचारलं.

"तुम्ही कोण आहात? पण ते महाराज कुठे आहेत? की कुठे आहे?"

तो कुणाबद्दल बोलत होता ते स्पष्टच होतं, जयशीलने सिद्धसाधकाला म्हटलं, "ऐकतं ना ह्याचं बोलणं? त्या अद्भुत हत्तीवर आलूड झालेल्या मगरीच्या आकाराच्याबद्दलच हा बोलतोय." तो चरकाचारीकडे वळून म्हणाला, "तुझं नाव काय? तू त्या मगरीच्या आकाराच्या सेवक आहेस की मित्र?"

चरकाचारी या प्रश्नाच उत्तर देणार होता तितक्यांत मगरीच्या आकाराच्याने झाडीच्याबाहेर घेऊन म्हटलं, "चरकाचारी तू माझा खाजगी आहे. तुम्ही आहात? सांगितलं नाहीत तू माझ्या जसग्रह हत्तीच्या पायदळी जाल. आपल्या पायांनी तो तुम्हाला दोघांना तुडवून मारील."

जयशील आणि सिद्धसाधकाने घिसून त्याच्याकडे पाहिलं जयशीलच्या आपोआप तलवारीच्या मुठीवर गेला सिद्धसाधकाने डोळे ताल करीत उचलून त्यात धड पकडला.

(क्रमशः)

1. $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

साहस, परिश्रम, निश्चय यांची पण
एक सीमा असते, तू जरा कुणा महात्मा चिन्ता
गलागोर्ग यांना मदत करायची म्हणून हे
दण्ट सहन करतो आहेस का? तर तुझी ही
जिद्दक उरेल, काय ? ॥ लोक राजाच्या
आश्रयात राहून सख उपभोगत असतात.

संधीचा पुरेपूर फायदा उठवतात. अतिशय स्वार्थी असतात. तुम्हा उदाहरण म्हणून मनफरेन राजाची गोष्ट सांगतो. गोष्ट ऐकून तुम्हा थकवा वूर होईल व तुम्हा विचारही बदलू शकेल." घेताळाने त्या दोघांची गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

ममतापुरी नगर म्हणून नदीच्या काठावर होते. तिथे एक मोठे वडाचे होते. त्या वृक्षाच्या छायेत एक योगी राहान होता. लोकांना प्रथम तो वेडा आहे असं वाटत असे. पण वेडा नव्हता, त्याची बुद्धि भ्रष्ट झाली होती. त्याने कुणाचेही अकल्याण केले नव्हते. तेव्हा नंतर लोक म्हणू लागले की हा वेडा नसून एक योगी आहे.

तो नेहमी मौन पाळी. कोणत्याही प्रश्नाला तो उत्तर देत नसे. कुणी फळं आणली तर ती तो

खाल असे. काही जण तर म्हणत, की तो मुका व बहिरा आहे.

एकदा एक बैल त्या भागांत घुसला. आपल्या शिंगाने तो लोकांना जखमी करून लांबला. त्याला पकडायला लोक जमले व त्याचा पाठलाग करू लागले. बैल धांवत येऊन वडाच्या झाडाजवळ आला, योगी तिथे बसलेला होता. लोक घाबरले. ओरडू लागले, "योगी महाराज, पळा, पळा! नाहीतर बैल तुमच्यावर चालून येईल."

पण योगी हलला नाही कीं हुलला नाही. बैल दमलेला होता. तो योग्याजवळ आला, दोन क्षण उभा राहिला आणि तिथेच जमिनीवर बसला. छायेंत जणू तो विध्वंसित घेत होता.

बैल खाली बसला यांत योग्याचा कांहीच प्रभाव नव्हता. ते पाहून लोकांनी निराळाच अर्थ काढला. एक म्हणाला, "हा योगी गुसला मुका व बहिराच नाही, तर तो आंधळा देखील आहे. नाहीतर धांवत येणारा बैल पाहून तो कसा असता?"

दुसरा म्हणाला, "हे एक महायोगी आहेत. त्यामुळे हा उन्मत्त बैलदेखील त्यांच्यासमोर शांतपणे बसला आहे. यांच्याजवळ अदम्य व अमोघ शक्ती आहेत. हे इथे राहिले तर आपल्या शहराला त्याचा फायदाच होईल." अशा रितीने त्या योग्याचे महत्त्व गांवात पसरले.

त्या दिवसापासून योग्याला पाहण्यासाठी मोठ्या गर्जेने लोक येऊ लागले. येतांना ते कांही ना कांही भेट घेऊन येत. पण त्या वस्तू तो योगी स्वतःसाठी ठेवत नसे. त्याच्या दर्शनाला येणाऱ्या

इतर भक्तांना तो त्या वस्तू वाटून टाकी. योग्याच्या त्यागी त्वभावाची प्रशंसा होऊ लागली. योगी असावा तर असा त्यागी असावा, असं लोक सतत म्हणू लागले.

कांही लोक योग्याला समोरच्या सांगू लागले. पण तो कांहीही उत्तर देत नसे. समोरच्या सांगणाराच मन आपल्याला सोईस्कर असा त्यांतून अर्थ काढत असे आणि नंतर म्हणे, "हे करणं बरोबर आहे ना महाराज? असा केले तर आमचं भलं होईल ना?"

योग्याची वागण्याची पद्धत फार विचित्र होती. असं वाटे, ऐकतोय किंवा वाटे तो ऐकतच नाही. अधूनमधून त्याच डोकं होकार दिल्यासारखं हालतय असं वाटे. कधीकधी दिल्यासारखी हालतय असंही वाटे म्हणून लोक त्याला नंतर संकेत योगी म्हणू लागले.

ममतापुरी आसपासच्या गांवात योग्याची खूप प्रतिष्ठा होती. अजून भक्तांची रीघ लुहं झाली व ते किमती भेटवस्तू देऊ. कांही लबाड लोकांनी आपला फायदा करण्याचा एक नवीन उपाय शोधला. बटवृक्षाच्या चारी बाजूंना त्यांनी कुंपण घातले. जे लोक योग्याचे दर्शन घ्यायला येत, त्यांच्याकडून त्यांनी घेते गोळा. सुरवात केली. ते सांगायला लागले की योगीबाबांच्या संमतीने एक स्थापन होणार आहे. त्यासाठी ते देणव्या जमवायला लागले होते. ते पैसे ते आपसांत वांटून घेत असत. शेवटी तर योग्याच्या आहाराविषयीदेखील कांही ना कांही खोटं नाटं सांगून ते पैसे उकळायला लागले. रात्री चांदोचा

योग्याला दोनतीन रोट्या फक्त देत होते. तरीही योगी मौनघन धरून होता. असेच दिवस चालले.

मनफरेन राजाला योग्याच्याबद्दल माहिती समजली कीं तो मुका, बहिरा व आंधळा आहे. हा योगी एकदा आपण पहावा असे राजाच्या मनांत आले. एक दिवस सगळे भक्तगण परत गेल्यानंतर राजा वेष पालटून तिथे आला.

योग्याच्यासमोर एका फक्त दोन सहान रोट्या होत्या. थोड्या अंतरावर एक मशाल जळत होती. त्या उजेडांत राजाला योग्याच्या डोळ्यांत अश्रू आलेले दिसले. योग्याच्या आयुष्यांत कांहीतरी दुःखद घटना घडलेली असावी असा राजाने तर्क केला.

"महाराज, मी या देशाचा राजा आहे. लोकांच्या दृष्टीत मूक, बहिरा आणि अंध

असलही. त्यांना आपले मन समजले नसेल म्हणून त्यांनी हे पंगुत्व आपल्यावर लादले. आहे मला तर घाटत की आपण विकलांग नसून हे लोक विकलांग आहेत. पण आता आपण कांहीतरी बोलावं अशी वेळ आलेली आहे. कुपा आपण मला आपल्याबद्दल कांहीतरी सांगावं." कनकराजेन राजाने योग्याला धिक्कती केली.

"महाराज, आपले बोलणे ऐकून मी आता मौनव्रत सोडायचा निश्चय केला आहे. आपण कांही बोलण्यापूर्वीच आपण कुणी महान व्यक्ती आहात हे मी ताडत होतं. सत्याची नाकद विलक्षण असते. त्याच्यासमोर कोणत्याही प्रकारचे मौन किंवा असत्याचे अस्तित्व टिकत नाही." योग्याने गंभीर स्वरात म्हटले.

हा योगी एक असाधारण व्यक्ती आहे हे राजाने ओळखतं. त्यांच्याविषयी त्याच्या मनांतली

जादुई भक्ती वाढली योगी पुढे बोलू लागला, "महाराज, खरी दृष्टी तर आपल्या मनाची दृष्टी असते. म्हणून मी निश्चय केला की जे दोळे सत्य पाहू शकत नाहीत त्यांचा काय उपयोग? तेव्हापासून मी दोळे मिटून घ्यायचे ठरवले. त्या दिवसापासून मी जे कांही या दोळ्यांनी पाहतो, त्याचा परिणाम माझ्या मनावर अजिबात होत नाही. म्हणून दृष्टी असूनदेखील मी अंधा आहो.

"महाराज, जनता आपल्याला वेढळ अंधच नव्हे, तर मूकबधिर आहात, असं समजते. आपल्या कांही विरोध कारण आहे का?" राजाने विचारलं.

"होय महाराज! माझ्या पत्नीचा एक भाऊ होता. त्याने व्यापार केला आणि सारे कांही गमावले. कर्जाच्या डोंगराखाली तो दबून गेला होता. माझ्या पत्नीला त्याची ही दुरावण्या सहन होईना. तिच्या मनघर्णीवरून मी माझ्या पांच-अकरा भेटीमधली तीनअकरा जमीन गावातल्या सायकाराकडे वहाण ठेवली व ती माझ्या मेव्हण्याला दिली. त्याने मला वचन दिलं की तो शहरांत जाऊन व्यापार करेल आणि जो फायदा होईल त्यातून वर्षाच्या आठ माझी जमीन सायकाराकडून सोडवेल. पण एक वर्ष पूर्ण झाल तरीही त्याने रकम परत दिली नाही, किंवा तोंडही दाखवले नाही. त्या दाम्यात सायकाराने माझ्यामागे तगादा लावल्याला सुरवात केली. दुसरा कांही मार्ग सुचेल म्हणून मी एका जवळच्या नातेवाईकाकडे जाऊन उरले पैसे मागितले. पण देण्यास त्याने नकार दिला. मी जेव्हा आठवड्या-नंतर गावी परत

आलो तेव्हा तो सायकार गावातल्या पारावर बसला होता. कांही गंवकरी व पाटीलही बरोबर होते. मला पाहिल्याबरोबर त्या सर्वांनी मिळून मला चढावले की पंधरा दिवसांच्या आत सारी रकम चुकती केली नाही तर शेताबरोबर घरावरही कचरा केला जाईल.

"महाराज, सामान्य गृहस्थाला किंवा देशाच्या राजाला काय आपली प्रतिष्ठा व स्वाभिमान तितकीच महत्वाची असतात, मी घरांत पाऊल ठेवताच माझी पत्नी हंसतमुखाने समोर आली. तिला कांहीतरी सांगायची इच्छा होती. पण त्यावेळी पारावर माझा जो सर्वांसमक्ष अपमान झाला होता, त्यामुळे मी संतापलो होतो. मी तिच्या माहेरच्या सर्वांना व मायाला यथेच्छ शिच्या दिल्या. ती रडत घराच्या मागील दारी गेली. मी तिच्या जाण्याकडे दुर्लक्ष केले. मी मुकाट्याने घरांत गेलो तर एक पत्र

दिसलं. तिच्या भावाने लिहीलं होतं की आठवडाभरातच पूर्ण रकम घेऊन तो परत येणार होता." असं म्हणून योगी दोळे टिपू लागला.

"तुमच्या पत्नीने मागील दारच्या विहिरीत उडी टाकून आत्महत्या केली होय ना स्वामीजी?" राजाने विचारलं "हो तसंच झालं. ते पाहिल्यानंतर घराचे दारदेखील लोटून न घेता मी घर सोडले. असाच भटकत राहिलो. शेवटी नदीकिन्यावरच्या या वडाच्या झाडाखाली मौन धारण करून बसून राहिलो."

"स्वामीजी, लोक म्हणतात की आपण फार धोर आहात. आपल्याजवळ अवभुत सिद्धी आहेत हे खरं आहे का?" राजाच्या स्वरांत उत्सुकता पुरेपूर भरलेली.

"कांही लयाह, त्याची आणि धोक्याज मंडळी आहेत ते खोटा प्रचार करीत असतात. आपले छिसे राखताना राखविले

या समस्येमुळे मी वरत असतो. पण मला ही समस्या सोडवता येत नाही, मी असहाय्य आहे. योग्याने दुःखित अंतःकरणाने सांगितले.

दुसऱ्या विवशी जे भक्त मीनी योग्याच्या दर्शनासाठी आले, त्यांना निराश व्हावे लागले त्यानंतर तो योगी कुणासाठी कधीही दिसला नाही. फक्त राजालाच ठाऊक होतं की त्याचा खासगी सह्यागार म्हणजेच तो मौनी योगी होता.

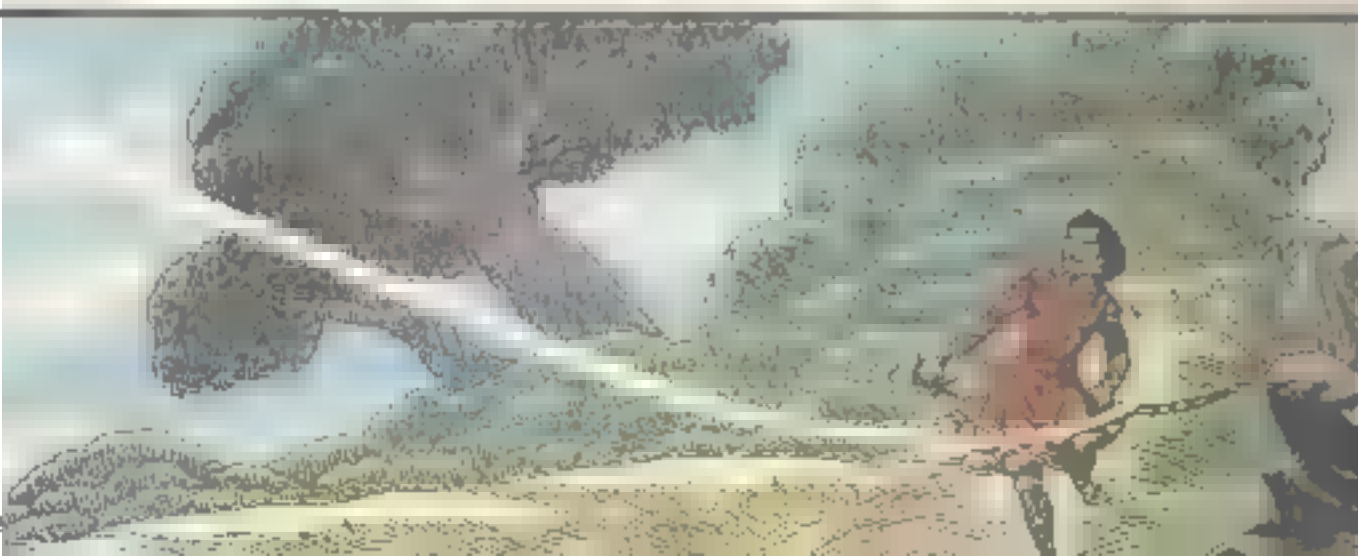
ही गोष्ट सांगून वेताळ पुढे म्हणाला, 'राजग, दीर्घकाळ पर्यंत तो योगी आंधळा, मुका व बहिला बनून राहिला होता. पण यघून त्याच्या डोळ्यांत अश्रू का आले? योगी बनून तो जनतेची निःस्वार्थपणे सेवा करत होता. आणि मंतर राजाचा सह्यागार बनला. तर त्यार्थ आहे, जनतेची सेवा नव्हे. योग्याचे भणंग आयुष्य जगण्याचा त्याला उद्योग आता होता. राजाजवळ राहून सुखांत राहण्याच्या इच्छेनेच तो राजाचा सह्यागार बनला होता का? याच उतर माहीत असूनही तू मीन पत्करलेस तर तुझ्या भक्तकाची शकले होतील.'

विक्रमाकानि म्हटले, 'राजा कनकसेनाने जे

प्रश्न त्याला विचारले, त्याबद्दल राजा झाली, विवेकी आणि जिज्ञासू आहे हे योग्याने ओळखले. त्याने स्वतःवर आंधळेपण, मुकेपण आणि बहिरेपण लादून घेतले होते. कारण त्याच्यामुळे कोणतीही एखादी वाईट गोष्ट घडून ये असे त्याला वाटत होते. म्हायी व लबाड लोकांची चलाखी त्याने सहन होईना. म्हणून त्याच्या डोळ्यांत पाणी आले. ते वघून योग्याचं मन अशांत आहे व त्याला शांती हवी आहे. राजाच्या ध्यानांत आल, राजाच्या मनांत तर तो त्या लबाड लोकांना धकडू शकतो असता, पण ती तशा तऱ्हेने सुटती नसती. त्यांना पकडले तरी दुसऱ्या प्रकारचे लबाड लोक जमले असते, आणि त्यांनी आपला फायदा केला असता. म्हणून राजाला वाटले योग्याने तिथे राहून नये आणि शांततेत जीवन घातवावे. योग्याच्या मनांत सुखासीन आयुष्याची अभिलाषा मुळीच नव्हती.'

राजाचे मौन मंगल्यामुळे वेताळ शबासहित झाला आणि झाडावर जाऊन बसला.

- महेश राठीच्या रचनेवर आधारीत

देव व मानवांच्या मदतीला मुनीवर्य

फार फार पूर्वी वृत्तासुर नावाचा महत्त्वाकांक्षी साम्राज्य हवे होते - पृथ्वी, स्वर्ग व पाताळा देवाचा राजा इंद्र, याने त्याच्याशी दीर्घकाळ युद्ध केले. शेवटी वृत्तासुराचा बध झाला, परंतु शांतता कांही प्रस्थापित होऊ शकली नाही.

कारण वृत्तासुराशी निष्ठावंत असलेले कातकेय नांवाचे अनेक राक्षस देवांना आणि मानवांना त्रास देत असत. वृत्तासुरासारखा बलाढ्य राक्षस जेव्हा पराभूत झाला, तेव्हा हे कातकेय कुठे होते? त्यावेळेस ते सर्व पळून गेले होते. कुठे गेले ते कुणाचाच माहीत नव्हते.

सुरवातीला सर्वांना वाटलं की ते कुठेतरी

दूर पर्वतगिरीत किंवा अजूनयाने गेले असतील, आणि परत कधी कुणाला दिसणार नाहीत, पण ही कल्पना छोटी. ते रात्री येऊन एखाद्या वस्तीवर हल्ला करीत, धर्त उध्वस्त करीत व तिथल्या मंडळींना ठार मारीत असत. खास करून ग्यात्विक, निरपराध विद्वान मानवांचर त्यांचा रोख होता. त्याबद्दल हे राक्षस दुष्ट व क्रूर प्रकृतीचे होते हे उघडच आहे. लोकांना त्रास देणे, त्यांचा छळ करणे आणि त्यांना ठार मारण्यांत या राक्षसांना आनंद होत होता. देवांना ठार मारणे कांही या राक्षसांना शक्य नव्हते. तरीदेखील देवांना ते शांतपणे राहू देत नव्हते.

कातकेयांच्या अत्याचारांना आळा घालण्याचा

काही राजे व शूरवीरांनी प्रयत्न केला पण कितीही प्रयत्न केले तरी त्यांना या राक्षसांचा डावाटिकाणा सांपडेना. हे राक्षस एखाद्या मावात किंवा वस्तीत येऊन ठाकत, भांजावलेल्या नागरिकांना प्रतिकार करायला किंवा कुणी केला आहे ते पहाण्यापूर्वीच त्यांची घरे पेटलेली असत, हृदयद्रावक क्रिकाळ्या आणि रक्त गोळ्यांपाशी भेराए संहारदृश्ये फक्त ऐकू येत व दिसत, या चपळ, निर्दय व अत्यंत बलवंत अशा शत्रूच्या ताव-डीतून फारच थोडेजण सुटू शकले होते.

पहाट होईपर्यंत ही दुष्टांची टोळी दिसेनाशी होत असे. राजाचे सैनिक त्यांचा शोध घेत होते, पण व्यर्थ!

हे राक्षस हवेत अदृश्य होते का? सारेजण गोंधाळून गेले होते.

अखेरीस या कोड्याचा उलगडा झाला, या राक्षसांना समुद्राच्या पोट्यांत शिरून खोलवर जाऊन तपण्याची शक्ती प्राप्त झालेली होती. पृथ्वीवर घुमाकूळ घालून ते समुद्रांत उडी घेत आणि सुखरूप तपून राहत होते.

जर त्यांचे हे विश्रांतिस्थान कुणाला कळलेच तर? पण खोल समुद्रांत शिरून त्यांच्याशी कोण लढणार?

एकच व्यक्ती पावायतीत कांडीतरी करू शकली असती अस देवांना सांगण्यांत आले, ती व्यक्ती म्हणजे ऋषी! त्याच्याबद्दल तुम्हाला माहिती आहेच विंध्य पर्वत ओलांडून तो उत्तरेतून दक्षिण भारतांत आला होता. त्याचंही एक कारण दोतं. उंच विंध्य पर्वत सूर्यावर रागावला होता. म्हणून त्याला सूर्याच्या पूर्वागच्छिम मार्गात अडथळा निर्माण करायचा होता. हे माध्य करण्यासाठी तो उंचउंच वाहू लागला. देवांनी व ऋषींनी "आयं करुं नकोस" म्हणून त्याला सांगण्याचा प्रयत्न केला, परंतु विंध्यपर्वताने त्यांच्याकडे दुर्लक्ष केले.

हा पर्वत अगत्स्वमुनीचा शिष्य होता. सूर्यचंद्रासारख्या अंतरिक्षांतल्या प्रबळ शक्तींच्या बाटेल अडथळा आणण्याचा प्रयत्न करणाऱ्या विंध्यपर्वतास रोखण्याची देवांनी अगत्स्याला विनंती केली.

अगत्स्याने एक आनळाच उपाय केला. तो पर्वताकडे चालायला लागला. पर्वत त्याला अभिघादन करण्यासाठी खाली वांकला.

अगत्स्याने त्याला आशिवंद देऊन म्हटले, "मी परत येईपर्यंत तू असाच राहा."

गुरूचा आदेश डावलणं पर्वताला शक्य नव्हते. परंतु गुरू अगत्स्य तिकडे परत कधी नाही. तो दक्षिणेत जाऊन तिथेच स्थायिक झाला म्हणून विंध्य पर्वताचे मस्तक वांकलेलेच आहे, आणि सूर्यदेवाचा पूर्वेकडून पश्चिमेकडे जाण्याचा मार्ग निर्वेध राहिलेला आहे.

आता देवांनी पुन्हा गुरूला विनंती केली, "कृपा करून कालकेयांचा कायमचा नाहीसा करण्यासाठी आम्हाला मदत करा." देव म्हणाले अगत्स्याने संमतीदर्शक मान डोलावली व तो समुद्राच्या दिशेने चालायला लागला. देव, राजे, वीर, थोडे, ह. पाठीमागून लागले अगत्स्यऋषी सागराच्या किनाऱ्यावर थांबला. त्यानंतर तो काय करणार होता? कुणालाही अंदाज करता येईना.

ऋषीवर काही क्षण स्तब्ध झाला. नंतर

त्याने आपले हात पुढे केले व दोन्ही हातांची ओंजळ केली, आणि काय आश्चर्य! समुद्राचे पाणी त्याच्या ओंजळीत एका मोठ्या धारेने येऊन पडू लागले. आणि त्यावर अगत्स्याने काय करावे? त्याने सरळ ती ओंजळ तोंडाला लावली आणि ते सारे पाणी तो प्यायला. थोड्याच वेळांत समुद्र आटला आणि राक्षस उधड्यावर आले. साहजिकच, त्यांचा निःपात करणं देवांना सहजसाध्य झाले.

पण पांतर्वा गहत्वाची गोष्ट तुम्हाला सांगायलाच हवी! या पुराणकथांमध्ये एक गभितार्थ नेहमी असतो, पांत समुद्र म्हणजे सदचुडीचे प्रतीक! ऋषीने समुद्र प्यायला किंवा त्यावर ताबा मिळवला म्हणजे त्यांच्या प्रगतीच्या आड येणारे सर्व बाईट विचार त्याने नष्ट केले, असा असू शकेल का? सध्या तुम्ही गोष्ट ठेवा, काही दिवसांनंतर तुम्ही त्यावर खोल विचार आणि त्यांत दडलेले शोधून काढत. अशा इतरही अनेक कथा आहेत। - बिंदुसार

भारताची ओळख

Restore

171

×

◀

⌂

▶

प्रश्नावली

शाळेत तुम्हाला भारताचा इतिहास व भूगोल शिकवतात. इतिहासांतल्या अनेक कथा तुमच्या परिचयाच्या असतात व तक्षांत राहतात. या महिन्यांतली प्रश्नावली तुम्हाला भूगोल व भौगोलिक माहितीवर आधारलेली आहे. तेव्हा पाह्या!

१. ईशान्येकडल्या टेकड्यांच्या रांगांचे नांव 'सर्पांचे निवासस्थान' अर्थाचे आहे. ते नांव कोणते?
२. श्रीगंगपट्टणम हे बेट कोणत्या नदीत आहे?
३. पॉइंट पाब्लोस हे ओरिसांतल्या कोणत्या नदीच्या मुखाशी आहे?
४. कोणत्या राज्यांत सर्वांत जास्त कालवे जलमार्ग आहेत?
५. स्मिटी लोऱ्यांतले एक खेडे हे जगांतले सर्वांत जास्त उंचीवरचे खेडेगांव आहे. त्याची उंची किती आहे? गांवाचे नांव काय?
६. केरळांतल्या कोणत्या तलावांत पंवा, पेरियार आणि मरीमाला नद्या मिळतात?
७. पश्चिम घाटावरचे कोणते गांव महाराष्ट्रांतले सर्वांत जास्त उंचीवरचे हवेचे ठिकाण आहे?
८. जोग हा भारतातला सर्वांत उंच धबधबा कोणत्या नदीवर आहे?
९. पाण्यांत अर्धवट बुडालेले वरुणदेवाचे मंदिर चुंदी किल्ल्यामधल्या कृत्रिम तलावात आहे. या तलावाचे नांव काय?
१०. मध्यप्रदेशांतल्या एका राजपूत जमातीला विंध्यपर्वतावरून नांव पडलेले आहे. या जमातीचे नांव काय?

मे मधील प्रश्नावलीची उत्तरे

१. ब्रह्ममनी सुलतान अल्लाउद्दीन
१२५७.	४. मुंबई
२. १० डिग्री चॅनेल, ही अंदमान व
निकोबार बेटांमधून जाते	५. दिल्ली
३. कटवा	६. कोलकाता
	७. मद्राई - वैगई नदी
	८. पंवन सामुद्रिक

मशालवाले भूत

कमल कुटुंबासहित जंगली प्रदेशांतल्या रामापुरमधे होता. जवळच्याच एका गावात त्याचे नारळाचे दुकान होते.

त्या दिवशी त्याला घरी निघायला उशीर पाऊस सुई झाला. रोजच्या रस्त्यानेच तो निघाला पण पावसाचा जोर तो धावतच वाटेतल्या एका ओसाड शिवातऱ्यांत शिरला. तिथे त्याला सांप दिसले तेव्हा त्याने तसेच पावसांत भिजत घरी जायचे ठरवले.

जंगलात अंधार होता. त्याला झाडीत एक प्रकाश दिसला. तिथे तो गेला तर दगडावर एक म्हातारे भूत त्याला वसलेले दिसले. त्याच्या हातांत एक मशाल होती.

भुताला बघून तो भयंकर वाचला, आणि

परत फिरला. भुताने मोठ्या आवाजांत त्याला म्हटले, "घाबरू नकोस, जवळ ये. रस्ता चुकला आहेस का? रामापुरला जायचं असेल डावीकडे वळ. आणि भरतपूरला जायचं असेल तर उजवीकडे जा." म्हणून तो हातांतली मशाल इकडेतिकडे हलवू लागला.

भुताचा प्रेमळ ऐकून कमलच्या जिवांत जीव आला. त्याने विचारलं, "रात्र फार झालीय. पाऊस कोसळतोय. तेव्हा या अवेळीं इथे मशाल हालवत बसून कशाला राहिला आहेस?"

त्यावर भुताला हसू आले. ते म्हणाले, "आता मला पुण्य! जिवंत होतो तेव्हा श्रीमंत होतो. मला कांही कमी नव्हतं, पण मी

तेव्हां फार स्वार्थी होतो. कुणासाठी मदत करत नव्हतो. कोणतेही पुण्यकार्य मी केले नाही. त्याचे फळ म्हणून मी भूत झालो आहे. त्याच्या मदतीने दुसऱ्यांना मदत करायची. थोडे फार पुण्यकार्य करायची माझी इच्छा आहे. माझी पापे धुतली गेली की परमेश्वर मला क्षमा करील व मला भुक्ती मिळेल."

हे भूत जुन्या विचारांचे व निश्चयी दिसते आहे असे कमलच्या मनांत आले. तो म्हणाला, "जंगलाने राहून वाटसरुंना मशान दाखवली की लगेच पुण्य मिळेल असं थोडंच आहे? नु तर लोकांना जगण्याचा मार्ग दाखवला

हिजेस. माझ्या घरी सोन्याचा पाऊस पाड म्हणजे भरपूर पुण्य पदारात घडेल

भुताने जरा निचार केला नि उत्तर दिले, "कुणाच्या स्वार्थी इच्छा मला पूर्ण करायच्या नाहीत. दुसरे काही माग." कमल नाराजीने म्हणाला, "माझा शेजारी मंगल फारच गरीब आहे. त्याला खायला अन्न नाही, त्याला हडाभर रोतं दे." कमलच्या स्वरात उपहास पुरेपूर भरला होता.

भुताला ते समजून चुकल ते म्हणाले, "इतक्या जोराच्या पावसांत माझी मशान बिडाली नाही. म्हणजे दसऱ्यांची इच्छापूर्ती करण्याची शक्ती माझ्यांत आहे. ठीक, तू जा नि मंगलला की त्याच्या मारील दारच्या नारळीर-गाझादाखाली खोदून पहा. तिथे त्याला धन सांपडेल पण जर तो त्यासाठी अयोग्य निघाला तर मात्र तिथे साप दिसतील."

कमल लढक घरी आला. आपल्या बायकोला त्याने ही हकीकत सांगितली आणि म्हणाला, "काहीही असो, मंगलचे नशीब चांगले आहे!"

दुगनि, त्याच्या बायकोने झटकन म्हटले, "मूर्खपणा करू नका. हे गुपित मंगलला सांगू नका. त्याला सांगा की जंगलात जा नि त्या भुताला भेट. मंगलवाल्या भुताला त्याने सांगावचं की कमलच्या घरी धन वेळू दे, जेव्हा

भूत त्याला आपल्या घरी धन कुठे सांपडेल त्या जागेवरून सांगेल, त्यानंतरच त्याच्या घरच्या खजिन्या-वहतचे गुपित त्याला सांगावचं समजलं ना?"

कमलने मंगलला तत्तच सांगितलं. मंगल लगेचच गेला आणि भुताला भेटून आला त्याने कमलला सांगितलं, "भुताने सांगितलंय की तुझ्या स्वयंपाकघराची भिंत तोंडून टाकलीस की तुला हंडाभर सोन्याच्या मोहर मिळतील." "अस्स?" ठीक. तुझ्या मालील दारी नारळाचं आहे ना, त्याच्या मुळांशी खण, तिथे तुला धन मिळेल. कमलने गुपित सांगितलं, आणि दुगनि भिंत पाडली त्यामुळे जून घर पक्षा बाजूला कलले. भिंतीतून विंचू नि साप बाहेर आले.

चिडून भुताला भेटायला गेला. भूत दिसत नाही, पण शिवालाच्या ओवरीत एक साधू निजला होता. त्याने कमलला पाहून

म्हटले, "तू भुताला शोधतो आहेस का? मीच त्याला पुण्य कमवायला निर्मनुष्य जागी पाठवलय. तिथे नामस्मरण करून पुण्य मिळेल. पण तुझं त्याच्याशी काय काम आहे?"

कमलने खरी कहाणी सांगितली नि पुढे म्हणाला, "त्या भुताने मला फारबलय, मंगलसाठी मी धन सांगितलं, ते त्याला मिळालं. आणि मला मात्र नुकसान झालंच. शिवाय शरीरही लोकांचे कोसळेल."

साधुने हसून म्हटले, "अरे, त्यांना भुताचा अपराध आहे? तू मंगलसाठी धन सांगितलंस, त्यांत स्वार्थ नव्हता. म्हणून ती इच्छा पूर्ण झाली. लक्षात ठेव. स्वार्थी इच्छा कधीही पूर्ण होत नाहीत, लक्षात आलं का?

कमलला उमजलं की मेहनतीची फर्माईच त्याच्या भाग्यांत सिहीलेली होती. त्याच्या मनांतला राग, निराशा मावळली आणि तो सरळ मनाने घरी परत गेला.

धनदाता

सर्वांना पटलप की गणपती हा हुशार माणूस आहे. एकदम हजार रुपयांची जरूर होती. शेजारच्या त्याचा मित्र त्याला पावेळी करील त्याला विश्वास पाटल होता. भवशायर तो चमनला भेटायला गेला. बुर्दयाने चमन स्वतःच अनेक अडचणीत सांपडलेला होता.

"आमचा गांव मजुरांचा गांव आहे. बुद्धा गांव धनवंतानी भरलेला आहे. मला आश्चर्य धाटतय की इथे तुला पैशाची असावी? ना गांवात तुला कर्जाऊ पैसे देणारा कुणीही नाही का?" गणपतीने विचारले.

चमनने निराशने त्याला उत्तर दिले, "कां नाही? आहेत ना! इथे राहणारा द्याकर तर झाला मानता जातो पण तो अगदी विक्षिप्त आहे. तो कुणालाच भेटत नाही, लोकांच्यात मिळत नाही. मनांत आले तर लिथच्या तिथे दहा हजार रुपयेदेखील दान देऊ शकत तो! पण कधीकधी दोनशे रुपये

उसने तो तयार नसतो, त्याचे मन समजतच नाही."

ऐकून गणपती चकित झाला, द्याकरने कुणाकुणाला केव्हा कर्ल दितय, कुणाला द्याचं नाकारलंय, याची सविस्तर माहिती त्याने विचारून घेतली.

सगळी माहिती सांगून चमनने त्याला विचारलं, "हे सारं तू कशासाठी विचारतो आहेस?"

"प्रत्येक माणसाच्या व्यवहार-शीलीच्या माने कांही ना कांही कारण असतं. त्याचा नीट विचार करून कांहीनरी त्याच शोधता येईल, मला याटतं की द्याकर विक्षिप्त नसला मी त्याला एकदा भेटून येतो." आणि गणपती द्याकरला भेटायला सगेच निघाला.

त्यावेळेला द्याकर आपल्या घराच्या मागील अंगणात फुलांची रोपे पाहात होता. त्याला बागवानीची काय आवड होती, दुर्मिळ फुलांची रोपे तो जमवीन असे आणि आपल्या गांवात की

लावीत असे. गणपती सरळ बसलेला आणी त्याला भेटला. त्याने द्याकरची मनापासून स्तुती केली आणि स्वतःची ओळख दिली. "अरे वा, तू आमच्या चमनचा मित्र आहेस काय? ओ तो तर चांगला दोस्त आहे, माझा जवळचा मित्र आहे. त्याने तुला आणि तो स्वतः कां नाही आला?" द्याकरने विचारलं.

"मी काळा गुलाब शोधतो आहे. मला कळलं की गुलाबाची ती जात तुमच्या गांवात आहे, तेव्हा मी धांवतच इथे आलो हो, मला या कळ्या गुलाबाची खास आहे." असं म्हणून गणपती रोपाजवळ गेला.

द्याकरने आश्चर्य करीत म्हटलं, "या गुलाबांचे काय काय आहेत?"

गणपती त्या फुलाकडे एकटक पाहता होता. तो म्हणाला, "हे फूल दहा पुरुषांनी हातांत घ्यायचं पाण्यान घालून ते पाणी गरम करायचं असतं, ते पाणी घ्यायलं की पुण्य मिळतं. कैलासपर्वताचं दर्शन केल्याचं पुण्य पदरांत पडतं."

द्याकरने तागलीच पंचांग पागवले आणि ती वेळ शुभकर होती की नाही ते पाहिलं.

"आता हे तर नकी की आपण दोघेही भाग्यवान आहोत. आजूबाजूच्या सात पुरुषांना तुम्ही बोलावून घ्या. तोपर्यंत मी चमनला घेऊन येतोच. आपण सगळे मिळून बहानाच होऊन जाऊ. पुण्यही अनायासे मिळेल." गणपतीने मोठ्या उत्साहाने सांगितलं.

द्याकर त्याप्रमाणे सातजणांना बरोबर घेऊन

थोड्याच वेळांत काळा गुलाब पाण्यात नातला गेला व पाणी गरम केले गेले. ते पाणी त्या दहा पुरुषांनीच नव्हे, तर त्याच्या वायका व मुलांनीही प्यायले. सर्वांना याचा फार आनंद वाटला. त्याच वेळेला गणपती चमनच्या कानांत कुजकुजवा, “आता दिवाकरकडे पांच हजार रुपयांचं कर्ज माग. हजार रुपये मला दे आणि बाकीचे चार हजार तू कम. संकोच करू नकोस. जर कर्ज देतील, जर त्यांनी कर्ज नाही दिलं तर समज, कीं मीच तुला दहा हजार रुपये देणे लागतो.”

जरा संकोचानेच चमनने दिवाकरला आपली अडचण सांगितली. “अरे, त्यांत संकोच कसला करतोस? मी तुला दान थोडंच देणार आहे? कर्ज आहे. तू तर असा बापुडबाणा चेहरा केला आहेस कीं तू माझ्याकडे दान मागतो आहेस. तू मला फार आयडतोस. मी तुला मानतो पांच हजारच काय, दहा हजार हवे तरी ये.” दिवाकरने मोठ्या प्रेमभरल्या आवाजांत म्हटलं.

“दहा नकोत, पाच पुरे आहेत हो” एवढं म्हणून चमनने दिवाकरकडून पाच हजार रुपये घेतले. गणपतीबरोबर तो घरी परत गेला, तिथे गणपतीला

एक हजार रुपये देऊन त्याने विचारले, ‘गणपती, तुझ्या पाठिंब्यामुळेच मी दिवाकरकडे कर्ज मागू शकलो तो नाही म्हणेल. काय अशी मला सतत भिती होते. पण तो नकी कर्ज देईल हे तुला कळू ठाऊक?’

“दिवाकरला हवी होती केवळ लोकेप्रणा! जेव्हां लोक हजार, तेव्हां त्यांच्यासमोर मागितलं नो कांहीही देईल. त्याला दानशूर म्हणावं ही त्याची इच्छा आहे. तू जर एकटा जाऊन विचारशील तर कुणाला कांहीही देत नसतो ज्या कुणाला कर्ज मागवेल, त्याच हे कारण होतं. दिवाकर दुसरा आहेच. अतिराय आणि व्यगडारी आहे. तोकांच्यासमोर त्याला नकार आवडत नाही म्हणून तो एकतर्फीद्वारासारखा एकटा बसतो. त्याच्या स्वभावांतली ही गोम मला आणि म्हणून मी दहाजणांच्या तुला कर्ज मागायला सांगितलं.” गणपतीने आपली चतुराई समजावून सांगितली.

मित्राच्या हुशारीचं कौतुक करीत चमनने त्याला शांभारस्की देऊन म्हटले, “पा, दा, तुझा काही खर्च नाही हो!”

गणेश पुराण

“विघ्नेश्वरा! तू गजासुराचा जां बिनाश केलास, त्याची आठवण म्हणून आतापासून चिरकातापर्यंत गणपती-नवरात्राचा उत्सव, लोक मोरुषा समारंभाने करतील, स्वेच्छेप्रमाणे यश प्राप्त करण्यासाठी करणारत येणाऱ्या गणेशोत्सवांनी, आपल्या उद्योगात विजय मिळवून दिला, असे लोक मानतील. सर्व उत्सवांमध्ये गणपती-नवरात्राचा उत्सव श्रेष्ठ उत्सव मानला जाईल!” अशी आकाशवाणी झाली.

“पार्वतीनंदना! भावा आहेस म्हणून, माझ्यासाठी आणखी एक यश्रून देवलेस ना? चांगले आहे नाते!” विष्णू गणपतीला म्हणाला.

“मामाचे नाते सांगून, कस म्हणून जन्मलेल्या कालनेमीचा, मृत्यू म्हणून तू जन्म घेऊन कृष्णावतारांत कंसाचा वध करणार आहेसच!

ही असली नाती सांगून आपले काम साधण्याची कला तूच शिकविली आहेस, कमलनयना!”

गणेश उत्तरला

“विघ्नेश्वरा! तुझ्या परमापुढे माझे चक्र ते काय! तूने मला विघ्नविघ्नतांनील जीवांच्या पाहिल्या उद्वेगाचे कारण फिटविल्या आनंद झाला. स्वयं म्हणाला

“कलशसमावतार प्रेताना मल्ला परशू घेऊन या व गर्गोन्नत झालेल्या क्षत्रियांचा संहार करणारा हो वंग.” विघ्नेश्वर म्हणाला.

“गजासुर रुपांतीत विघ्नावर चकून त्याला तुडवीत असतांना, तुझी छोटी-छोटी पात्रले पुढे टाकण्याची ढव पाहून माझे भरपूर मनोरंजन झाले”, विष्णू म्हणाला.

“तसं असेल तर, धामनावतार धारण

केल्यावर गलीघड्यानीला घुसेपर्यंत पावलांनी दाखवील वर। गणपती म्हणाला।

"तुझे बुद्धिगमार्थदेखील मला आकर्षित करते आहे, काय असे?" असे विष्णू म्हणाला अरुता, त्याचे "धर्मस्थानाचा मूला अर्थ जेव्हा ममाज दिसेमुळे, अनाचारामुळे, अथ शत्रूमुळे, जिक्कीरीस आलेला असेल त्यावेळी बुद्धरूपाने मानवाना, सुख्यस्थित समाजरचनेचा निर्वर्णमानाचा उपदेशक होशील। मायादेवीच्या स्वप्नामध्ये माझा पादः हती प्रवेश करील, व बुद्धावतारातील सिद्धार्थ रूपाची नांदी भाईल" असे गणपती म्हणाला, विष्णूला फारच आनंद वाता।

परमाणुरूपांत अचलते विघ्न म्हणाले - "विघ्नराजा, मी तुझा संचक आहे, तुझे आज्ञा मला शिरोधार्य आहे जातो आता" असे म्हणून

गणपतीची आज्ञा मानून काळीज डोहान कालिया बनून वसले मूषकासुर उंदराच्या रूपाने प्रच्छन्नपणे लपून बसला होता, विघ्नार्थ झालेली दुर्दशा पाहून त्याने रागाने दांत-ओठ चाचले, नगर आळस झटकून स्वतः चे रूप धारण केले व निहगर्जना करीत गणपतीसमोर उभा राहिला।

गणपतीला त्याचे बलिष्ठ शरीर बघून समाधान वाटले मूषकासुर त्याच्याकडे दुर्लक्ष करीत विपारी हास्य हासत म्हणाला - "विघ्न तुझा संचक असल्यामुळे, मनात येईल ने केलेस, परंतु मी तुझा जन्मवेरी आहे सिंहस्वभावाचे नांव तुझ्या ऐकियात असेमचा सिंह बनून तुझे कानावर फाडतो।" पण म्हणून सिंहाचे रूप घेऊन त्याने त्याने गीपण गर्जना केली।

"मह होय! मी अगन्जगनीचे याहन आतिस तुला मी अभिवादन करीत आहे!" गणेश म्हणाला।

सिंहाने डारकाळी फोडली व गणपतीवर शरदप झलणार तोच, शिवा, शरभा!" असे न्मरण गणपतीने केले।

सिंहरासमोर, शिवाचा शरभावतार प्रत्यक्ष उभा टाकला व मोठी गर्जना केली गरमाला सिंहाचे शरीर, व जवळा असून हत्तीची नोंद व दल होणे महासर्पासारखी जंफटी असून चरचा लोकाना मगरीचे तोंड असून ते ज्याळा ओकीत होते, शरभाची आवाळ अग्निशिखाग्रमाणे वर उठत होती, तोंडातून उष्ण धूर 'घप घप' बाहेर पडत होता शरभाने आपल्या सोंडेने एक फटका मारलाच सिंहाचे तोंड सुजले, सिंह जेपटी

पायांत जेपटी घालून पळू लागला, शरभावनात अंतर्धान पावला।

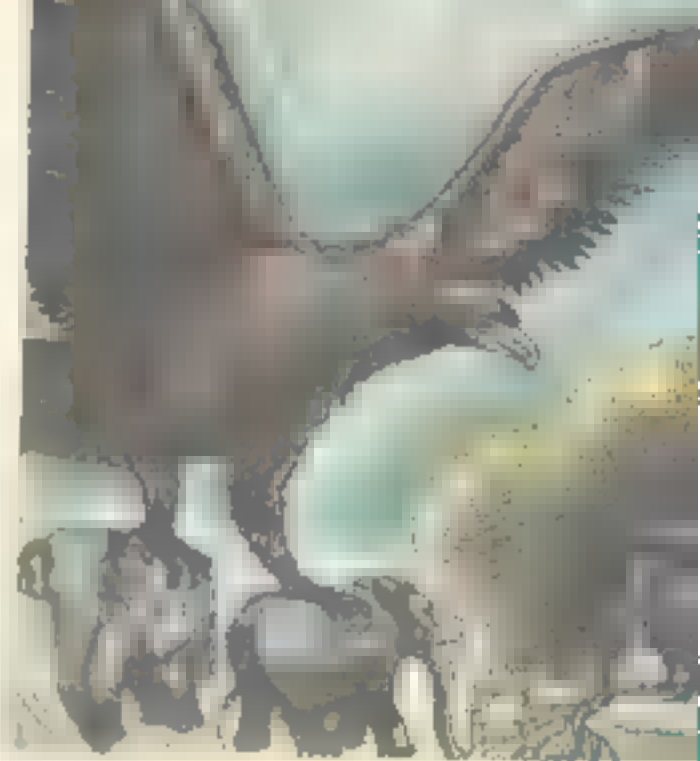
विघ्नेश्वराने आपली सोंड एक योजन लांब केली व पळणाऱ्या सिंहाची कन्वर बांधून त्यांना आपटले सिंह गुरगुरत नडफडू लागला।

देवादिक आकाशात गोळा होऊन हे दृश्य बघत होते, "विजय विघ्नेश्वरा! तू घलेला सिंह, मला पाळायची इच्छा होते आहे, जरा देशील कां?" विष्णू म्हणाला।

"पाळतो म्हणून घेऊन, त्याचे नखे काढून घेऊन, नरसिंहावतारात हिरण्यकश्यपूला फाडायचा विचार आहे का? ते काही जमावचे नाही रे! या सिंहाची मला गरज आहे, तुझ्या नरसिंहावताराची तरतूद तुलाच करावी लागेल।" गणेशाने उत्तर दिले।

सोंडेन धरलेल्या सिंहाला हळूच नेऊन त्याने महास्येतेसमोर ठेऊन दिले, महाश्वतने हिलाचे चार शब्द सांगितले - व घेऊन मूषकासुर स्वतःच विघ्नेश्वराजी टाकत घेण्यासाठी पळत सुटत होता महास्येतेने देवीला आळविले देवीने त्याला दर्शन दिले, ती म्हणाली - "तुझा पती व याहन वनेल चिरंजीवी हाईल, असे विधित्तिखित आहे, तूतुझा श्वेतसूत्र बनून चिरकालपर्यंत गणेशाची सेवा तुझ्या पतीसमवेत करीत राहशील।" असे सांगून अंतर्धान पावली।

बजरदन्ताला त्याच्या इच्छेप्रमाणे कोणतेही रूप घेता येत असे म्हणून त्याने हत्तीनासुद्धा घालून उडता येईल अशा महागरुडाचे रूप धारण केले, व दोन हत्तींना आपल्या पायांच्या नखांनी घालून तो उडू लागला, त्यामुळे सर्वत्र हनकहुरोल

भाजता त्यावेळी एका झाडावर, गिधाडाचे रूप घेऊन, गरुड विष्णूचे करीत बसला होता या कडोळामुळे त्याचे मोडसे त्यामुळे मलापून त्याने त्या अजडा गरुडाला चौकीने भासकले, त्याबरोबर, महाकाय गरुडकाननात मूषकासुर जमिनीवर कोलमसून पडला, ते पाहून "याहूनही अधिक स्वादिष्ट असा माद खाणार आहेस! जा, लवकर जा!" गरुड म्हणाला।

नंतर मूषकासुर विघ्नेश्वराजवळ गेला व त्याला चिडकीत म्हणाला - "तुझे दंत मोठे आहेत, कवट दाढून खाण्यापलिकडे दुसऱ्या केशाच्याही कामाचे नाहीत दांतांनी मी सजांचे देखील पीठ पाडतो, केलासना पोकळ करू शकतो, समजत कां?"

गणेशाने इकडे-निकडे बघत स्वतःशी पुढ-

पुढ्यासारखे "निकामी असलेल्या दाताचा, असून तरी काय उपयोग?" असे म्हणत एक दांत मोडून फेकल्यासारखा मिरकावून दिला.

तो दांत छेदनास केल्यासारखा नवेमध्ये गिऱ्या घेत वज्रदंताला भोसकल्याप्रमाणे टोचू लागला रक्ताच्या वाहू लागल्या. न धडवून महाघेता मूर्च्छित होऊन पडली. वज्रदंताने छोट्या उंदराचे रूप घेतले व वगडाओड बुद्धी पळवून जाऊन बीळ केले व त्यांत शिरला. एकाच दांत असल्यामुळे विघ्नेश्वराला एकदन्त असे नाव पडले.

तो दांतसुद्धा चिन्तान शिरला व त्याला मारीत मारीत त्याचा पाठलाग करू लागला. उंदीरसुद्धा बीळ उकरीत उकरीत पाताळांत शिरला व दुसरी वाट काढीत जमिनीवर आला. शेपटीच्या मागोमाग रक्ताची धार वहात होती. संपूर्ण

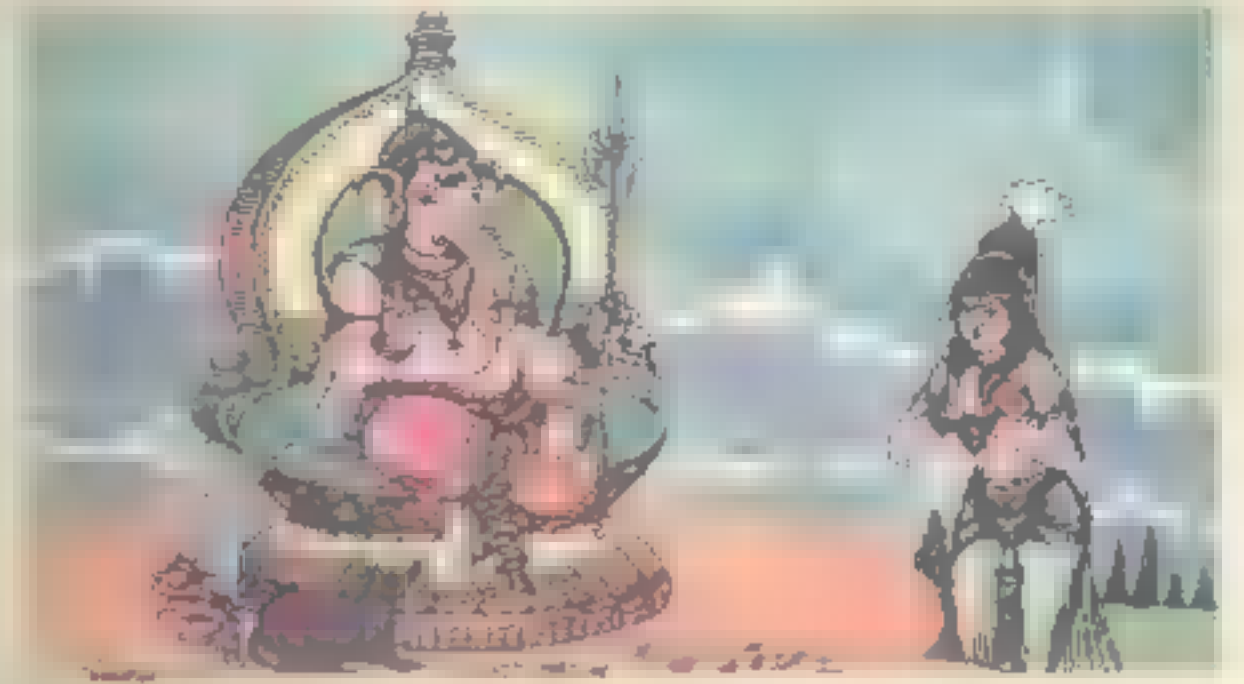
भूलोकात घाया टाकीत वळसा घालून शेवटी अस्वस्थ होऊन विनायकाबद्दल आला, "मला मरणही येत नाही, तुझा दांत अंगात शिरून शिरून मरणप्राय यातना देत आहे. माझा वांचव देवा!" असे म्हणत शरण आलेल्या मूषकासुराला देऊन विनायकाने दांताला मागे घेतले. तो तुटलेला दांत त्याच्या हातातील अलंकार म्हणून शोभत होता.

"मूषका! दिसायला पिटुकला उंदीर असल्या तरी महाबलवान आहेस अनुकूल वाहनाच्या अभायी संबोदनामुळे मला फार वास्त होतो आहे. तुझ्यासारखे...."

संदेहामुळे अपुरे वाक्य गणपतीने सोडून दिले. विघ्नेश्वराने केलेल्या स्तुतीमुळे चढून जाऊन "विघ्नेश्वरा, तुझ्या दांताने माझ्यातील अज्ञानाला पळवून लावले असून, टोचून टोचून माझ्यांत ज्ञान भरले आहे. चांगला औषधोपचार घडला मला! तुझे वाहन होण्यायोग्य मी आहे असे तू मानलोस, हे माझे महत्त्व होय, कितीही मोठे वाहन म्हणून मला होता येते" असे म्हणत मूषकासुर हतीएवढ्या मोठ्या आकाराचा उंदीर बनला.

त्या महाकाय उंदराच्या पाठीवर गणपतीने पाय ठेवताच, किच-किच आवाज करीत उंदीर शरथर कांपू लागला.

"बाबा रे! तू पिटुकला उंदीर बनूनच माझा भार नीटपणे वाहू शकशील. माझ्या आकाराला सर्व तऱ्हेने सोयीस्कर असे वाहन, पिटुकला उंदीरच ठरू शकेल" गणपतीने मूषकासुरास सांगितले.

मूषकासुराने नेतृमीप्रमाणे उंदराचा आकार धारण केला विघ्नेश्वराला पाठीवर बसवून भरभर एक चाल फिरून आला, "खरंच, स्वामी! आता आपला भार वाहतोय, नाहीये!" तो म्हणाला.

शुद्धीवर आलेली धवला विघ्नेश्वराला पाहून म्हणाली - "देवा! पती उंदीर तुझे वाहन झालेला आहे! तेव्हा श्वेतछत्र घेऊन मलाही तुझी सेवा करू दे. माझ्यावर अनुग्रह कर!" ती म्हणाली.

"आई! तुझ्या श्वेतछत्राची गर सांबांती माझे रक्षण करील. माझे थोर म्हणून ती मला लाभती!" असे म्हणत विघ्नेश्वराने उंदराकडे दृष्टी वळविली व "वज्रदंता, देवीचा अनुग्रह मिळवि-लेल्या साध्वी धयलेच्या शब्दाला माघार माहीत नाही माझे वाहन बनून रहा. माझ्याबरोबर मला जे मिळेल ते खा तुझे चांदोवा

मनेजून म्हणून देवादिदेव, नाक घालून, उठावशा काढून, चुकले म्हणून गालांत मारून घेतील", विघ्नेश्वराने सांगितले.

"खरंच देवा! माझीही कीच होती. मी वज्रदंत असतांना, देवांकडून माझ्यासमोर असेच करवून घेत असे. तुझे वाहन बनून मी कृतार्थ झालो" मूषकासुर म्हणाला.

धवला श्वेतछत्र घेऊन गणपतीच्या लोकावर कळू लागली, ती दंपती विनायकाची चिरकास्तपर्यंत अशीच सेवा करीत राहतील. विनायक मूषकावाहन बनला.

"एकदन्ता! पूषकोत्तम वाहना! तुझे वाहन पाहून मला तुझा हेवा वाटतो आहे! किती सुंदर मिळविनेस!" अशी विष्णूने स्तुती केली.

"तुझ्या कल्की अवतारात माझे वाहन, श्वेत-आय होऊन तुझे वाहन बनेल. तुला अंतरीक्ष ओलांडून ग्रहान्तरास घेऊन जाईल की मानवांना

नवीन वसाहती स्थापित करून दे." एकदन्त म्हणाला.

"अहाहा! तुझ्या वाचासिद्धीमुळे तसेच होऊ दे!" असे म्हणून विष्णूने आपला आनंद व्यक्त केला.

यावर नारद म्हणाला- "विघ्नेश्वरा! आता-पर्यंत तुझ्याचरोबरच विष्णूच्या नऊ अवतारांची माहिती आम्हांला झाली. फक्त एकच उरली आहे!"

"तबकरच ती शुभमंगलाची वेळ आली म्हणजे कळेलच तेही! कसली घाई आहे?" विष्णू म्हणाला "कुणाचे शुभमंगल देवा?" नारदाने विचारले "आपल्याला कल्याणकारक विघ्नेश्वराचेच!" विष्णू म्हणाला, विघ्नेश्वराने संतापाने पाहिले. "हजार विघ्ने घातल्याशिवाय मत्स्यंतर नाही" निश्चयी स्वरांत तो म्हणाला.

"तेंवढ्यावरच भागध, बाबा! हजार विघ्नांनंतर अर्धे विघ्नाही उपस्थित वेणार नाही अरे!" विष्णूने सावध करीत असा दिला.

"हजार विघ्ने ती किती अरणार? त्यानंतर मात्र विघ्नेश्वराचा तन्त्र-सोहळा पाहण्याचे भाग्य

आम्हांला लाभेल!" असे म्हणून तिन्ही लोकांमध्ये नारदाची त्वारी निघाली. शंकराचा पार्वतीबरोबर अनुराग, महातेजांत बदलला. अग्नीने ते महातेज शरवण सरोवरांत पोचते करण्याची तत्परता दाखविली. रहा तोंडे असलेल्या शण्मुख्याचा जन्म झाला. ऋषि-पत्नींनी त्याचा सांभाळ करून त्याला पार्वतीपरमेश्वराकडे पोचते केले. कुमारस्वामी हळू-हळू मोठा झाला. गरुडाने त्याला मयूर-वाहन दिले. इन्द्राने त्याला अनेक आचुषे पार्वतीने आपले अपूर्व शक्ती असलेले शूल दिले. कुमारस्वामी वादू लागला असता तारका-सुरा वाईट स्वप्न पडू लागली व तो भीतीमुळे कापू लागला.

कुमारस्वामीने घोर तपस्या करून ब्रह्मज्ञानाचे रहस्य उलगडून घेतले. म्हणून त्याचे नांव सुब्रह्मण्यम झाले. ओंकाराचे गुपित, शिवासारख्या परमेश्वरालाच गुरू म्हणून उपदेश देतांना मागिले पार्वतीपरमेश्वरांच्या डोळ्यांचे फारणे फेडणारे ते दोघे भाऊ-गणपती व कुमारस्वामी छेळत छेळत मजेत कैलासावर विहार करू लागले. (क्रमशः)

डोलती खुर्ची

चरण हा एक कुशल सुतार होता तरुण वयांतच त्याने देशभर भ्रमंती केली आणि शेवटी तो गांधी त्याच्या कारागिरीचं सारेजण कौतुक करीत आसपासच्या गांवात त्याची भरपूर स्तुती असे

एक दिवस त्याला की अशी एखादी खुर्ची बनवावी की दिसायलाही आगळीवेगळी असेल आणि आजपर्यंत तसल्या प्रकारची खुर्ची कुणीच बनवलेली नसेल त्या खुर्चीत जो बसेल किंवा आरामात पडून राहील त्याला वाटेस त्या दिशेला ती खुर्ची वळवता सायला हवी आणि त्याचा थकवाही जायला

चरण त्या कामान गुंतला आणि गुका महिन्यांतच त्याने ती डोलणारी खुर्ची तयार केली. महिनाभर त्याने स्वतः ती खुर्ची चापलून पाहिली. आपल्या कीशल्यावर तो संतुष्ट झाला होता. त्याला वाटलं की जवळच्याच जमीनदारासही खुर्ची

दाखवली तर किंमतीला ती विकता येईल.

एके दिवशी सकाळीच त्याने ती खुर्ची पैलगाडीत ठेवली आणि तो जमीनदाराच्या वाड्याकडे जायला निघाला. दुपारी त्याने एका बड्याच्या झाडाखाली गाडी थांबवली. पैलांना गवत घानले, पाणी पाजले आणि त्यानेही आपली शिंदी खाल्ती. जरा चिश्तांनि घेऊन तो पुढे जाणार तितक्यांत आमराईच्या बाजूने एक सुंदर घोडागाडी आली. तिच्या मागून दोघेजण बोलत बोलत येत होते. त्यांच्यापैकी एकजण उंचनिच होता व त्याला चांगल्या भरवार मिशा होत्या. त्याच्या हातांत एक किंमती काठी होती. त्याच्या अंगावरचे कपडेदेखील उंची होते त्याच्या मागून येणारा दुसरा भाणूस जरा ठेंगणा होता आणि खाली मान घालून नम्रपणे चालत होता.

॥॥ ठेंगण्या माणसाला ॥॥॥॥ नाडीत ठेवलेली ती डोलणारी खुर्ची दिसली त्याने चरणाला विचारलं, "ही खुर्ची कांही निराळीच दिसते आहे. ही तुम्ही आहे का?"

"होय बाबूजी, ही डोलती खुर्ची आहे आणि अगदी निराळ्या प्रकारची आहे." चरणने त्या खुर्चीची सारी वैशिष्ट्ये वर्णन करून सांगितली. ती वनवण्यासाठी त्याने किती मेहनत केली होती तेही सांगितलं. तो पुढे म्हणाला, "ही विकायला मी जमीनदाराकडे मी घेऊन चाललोय कमीतकमी पांच हजार रुपये तरी मिळतील अशी ॥॥॥ आशा वाटतेय."

"जर जमीनदारांनी पांच हजार रुपये द्यायचे नाकारले तर काय करशील?" त्या उंच

माणसाने हसतहसत विचारले. चरणने उत्तर दिले, "चार हजार रुपये मागीन." तो उंच गृहस्थ म्हणाला, "जर तेचढेही द्यायचे त्यांनी नाकारले तर?" "ता तीन हजार मागीन" चरणने पटकन सांगितले, "ही रक्कम द्यायलाही ते तयार झाले नाहीत तर?" त्या उंच गृहस्थांनी जोराने हसून विचारले.

चरणला त्या हसण्यात कांहीतरी वेगळंच वाटलं दोघे तिघे जणांनी मिळून एखादी नवीन वस्तू पाहिली आणि एकत्र मिळून ॥॥ हंसायला लागले ॥॥ कशासाठी?

चरणने विनयपूर्वक ॥॥॥॥ उत्तर दिले, "जमीनदारसाहेबांनी ॥॥ दोन हजार रुपयेदेखील द्यायला नाखुशी दाखवली तर ॥॥॥ खुर्ची सरळ परी घेऊन जाईन जेव्हा जेव्हा मला आराम करावा वाटेन, तेव्हा नेव्हा मी या खुर्चीवर बसेन ॥॥॥ डोलत राहीन."

हे ऐकून तो ॥॥॥ गृहस्थ व तो ठेंगणा गृहस्थ, दोघेही हंसायला लागले. नंतर ते दोघे बोडगाडीत बसून निघून गेले.

त्या दिवशी संध्याकाळी चरण जमीनदाराच्या वाड्यावर पोचला पडारेकऱ्यांनी त्याला आत ॥॥॥ दिले. त्याला कांही प्रश्न न विचारता आत सोडले म्हणून चरणला आश्चर्य वाटले. त्यावेळी जमीनदार, त्यांचे दिवाणजी व दोघेतिघे कर्मचारी यांच्याबरोबर चर्चा करीत होते. त्यांनी सुंदर पगडी घातली होती. कपडेही फार सुरेख होते

जमीनदाराला पाहून चरण थोडासा

चमकला. त्याला वाटलं की आपण न बोलायलाच इथे आलोय ही चूक तर झाली नाही ना? जर ते नाराज झालेले असले तर संपलंच ॥॥॥ काम!

पण तसं झालं नाही, जमीनदारांनी स्मित-हास्य केतं चरणचा संकोच त्यांच्या लक्षात आला. चरणने सारं धैर्य एकवटलं, खुर्ची उचलून घेऊन त्यांच्याजवळ ठेवली आणि त्यांना ॥॥॥ केला नंतर त्याने डोलणाऱ्या खुर्चीचे विशेष गुण सांगितले.

जमीनदाराने त्याचे बोलणें लक्षपूर्वक ऐकले व म्हटले, "तुझ्यासारखा हुशार सुतार ॥॥॥ जमीनदारीच्या ॥॥॥ आहे. ॥॥ पाहून ॥॥ संतोष वाटतो. तू खूप मेहनत ॥॥॥ खुर्ची बनवली आहेस ना? ॥॥॥ सांग, केवढ्याला विकायची आहे तुला ॥॥ खुर्ची?"

चरण म्हणाला, "पांच हजार रुपये" त्यानंतर बडाच्या झाडाखाली जो संवाद झाला, तसाच संवाद पुन्हा इथे झाला

चरणला वाटलं की जमीनदार अत्यंत कंजूष

स्वभावाचा आहे. त्याने आपली शेवटची बोली सांगून म्हटले, "आपण जर किमान दोन हजार रुपये दिले नाहीत तर मी तसाच परत जाईन. ही खुर्ची त्यापेक्षा कमी किंमतीला विकायचा प्रश्नच उद्भवत नाही."

जमीनदार त्याच्या बोलण्यावर पुन्हा हंसायला लागले. त्या हंसाण्याची लफ्फ थेट बडाच्या झाडाखाली त्याने हंसाणें ऐकल्याप्रमाणेच होती तिथे दिसलेला उंचापुरा गृहस्थ म्हणजे खून जमीनदारच होता हे चरणला समजले. तो ॥॥॥ आणि कांपऱ्या स्वरांत म्हणाला, "मला ॥॥॥ करा आपणच जमीनदार आहात ॥॥ मला ठाऊक नव्हतं. मी आपल्याला प्रणामदेखील केला ॥॥॥ ही डोलणारी खुर्ची मी आपल्याला भेट म्हणून अर्पण करतो." चरणने नमस्कार करीत म्हटले.

आता मात्र जमीनदाराबरोबर इतरही सारे ॥॥॥ लागले. जमीनदाराने चरणला दहा हजार रुपये देवचले चरण आनंदाने फुलून गांवी परतला

फुकट सल्ला

सदाशिवच्या मातापित्यांनी त्याला भरपूर संपत्ती ठेवलेली होती. म्हणून आपली पत्नी व मुलांचाळांसह तो समाधानाने राहत होता.

एखादी कठीण समस्या आली तर ग्रामाधिकाऱ्यापासून सारे गांवकरी त्याच्याकडे येत व त्याच्या सल्ला मागत असत. अडचणीची पूर्ण माहिती करून घेऊन सदाशिव त्यांना त्यातून मार्ग सुचवीत असे. अशा तऱ्हेने त्याने ग्रामाचे लोकांना मदत केली होती.

त्यांत सूरदास एक व्यापारी ठेवलेला होता. एकादा त्याची सारी धान्याची पोती पावसांमुळे भिजली, तो रडवेला होऊन सदाशिवकडे आला. सदाशिवने त्याला सल्ला दिला, "चित्रपुर गांवचे लोक घुतलेल्या तांदळाचा वापर करताना, तिथे हा तांदूळ विकून टाक."

सूरदासने त्याच्या केलं आणि त्याला शंभर रुपयाचा नफा झाला. दुसऱ्या वेळेला सूरदासने एका धनवंताराठी हिऱ्यांचा खरेदी करून घेतला. पण धनवंताला तो हार काढी आणवला नाही. आपली चिंता सूरदासने सदाशिवला सांगितली. तेव्हा सदाशिवने सल्ला दिला, "रत्नपुरच्या जमीन-दाराला नवेनवे अलंकार जमवण्याच्या खर्च आहे. ते तुझा हार तर घेतीलच, त्याखेरीज तुला छानशी भेटवस्तूदेखील देतील." सदाशिवचा सल्ला सूरदासला पटला. त्या व्यवहारात त्याला दोन हजार रुपयांचा फायदा झाला.

एक दिवशी एक वीस वर्षांचा नवरा अनाथ मुलगा नृदासकडे असलेला मागायला आला. त्याचे नांव चंद्र होतं, तो नवराड आहे असे लोक

म्हणत होते. सूरदासला एखादा भवतर्नीस हवाच होता. तरीदेखील तो चंद्रला घरी ठेवून घाबरा चक्रेल होता. सूरदासने याविषयी सदाशिवला सल्ला विचारला. तो म्हणाला, "कुणीही व्यक्ती जन्मतःच वाईट नसते. तू त्याच्यावर विश्वास ठेवून पहा. तो विश्वासू होईल."

सूरदासने चंद्रला घरी ठेवले. एका दिवशी चंद्रने घरांतून दोन हजार रुपये चोरले आणि तो पळून गेला.

गंतापाने सूरदास काळानिळा झाला. तो सूरदासला म्हणाला, "तुझ्या मी चंद्रला घरांत ठेवले, त्यामुळे माझे दोन हजार रुपयांचे नुकसान झाले, आता तू ते दिले पाहिजेत." सदाशिव चिडून म्हणाला, "सल्ला द्यायचा हे माझे काम आहे. त्याचा परिणाम तुझ्या अंदाजाने अवलंबून असतो. तू

त्याच्यावर मनापासून विश्वास ठेवला असतास. तर त्याने तुला असा धोका दिला नसता."

"मला वाटलं होतं की तू मला रास्त सल्ला देशील! पण तू तर मला चुकीचा सल्ला दिलास. त्यामुळे माझे दोन हजारांचे नुकसान झालं. ते तू आता भरून दे. नाहीतर मी लगेच ग्रामाधिकाऱ्याकडे तक्रार करीन." सूरदासने धमकावला. पण सदाशिवने त्याच्या बोलण्याकडे लक्षच दिलं नाही. निहाय नंतर ग्रामाधिकाऱ्यापर्यंत पोचला.

यावर काय निर्णय घ्यावा ते ग्रामाधिकाऱ्याला ठरवा येईना. सूरदासचे म्हणणे मान्य वेल तर सदाशिव त्यानंतर कुणासाठी फुकट सल्ला द्यायचा नाही. म्हणून तो व्यतःच सदाशिवला भेटायला गेला आणि म्हणाला, "सूरदासला आता

आश्चर्यावलेली दिसते. हे सगळं दोंग कशासाठी?" "हॅी, एक कुत्सुक माणूस आहे हे विचारू शकतो? काय तो अपमान!" असे म्हणत मगर आकारवाल्याने आपल्या हत्तीला दाखलें तोपर्यंत त्याची जेपटी पकडून बसलेल्या वीरने धीर्य एकचटलें आणि मगर आकारवाल्याचा शूळ अरालेला हात त्याने दोन्ही हातांनी पकडला आणि त्याला म्हणाला, "मगर महाराज, जरा शांत व्हा. तुम्ही थोडं वीर आहात हे कळत आहे. पण तुमच्या पोटांत अजूनही जी तुटकी तलवार बसलेली आहे. तुम्ही दोघांनी जरा सामोपचाराने वागलें तर बरें होईल. चरकाचारीदेखील अजून तुमच्याकडे झळजळ करणाराच्या स्थितीत नाही." वीरचे संतर्पण

ऐकून मगरवाल्याने चरकाचारीकडे पाहिले तो उठायचा प्रयत्न करीत होता, पण त्याला उठवत नव्हते त्याचे अजून तटपटत होते. वेदनांनी तो कप्पल होता. त्याच्या शेजारीच अजगराचे तुकडे पडले होते. ते दृश्य पाहून मगरवाताही क्षणभर थांबला व म्हणाला, "चरकाचारी, इलाज करायला आलास आणि अजगराच्या विळख्यांत फसलास! तुला हवा होता तर हत्तीला देखील भारी होईल इतका याहून मोठा अजगर मी तुला दिता असता."

मगरवाल्याने त्या दोघांकडे मगुरीने म्हटले, "तुम्ही दोघेही अजून इथेच आहात, जिवंत राहायचं असेल तर इथून पळ्या, नाहीतर शूळ आपले दाखवीत."

जयशीलने तलवार उपसली आणि एक पुढे टाकले, ते पाहून वीरने त्याला ओरडून सांगितले, "एतलवारवाल्या तरुणा, जरा थांब. या मगर कशाचा तलवार इचलतो आहेस? एका असहाय्य माणसाला मारण्यासारखे आहे ने! त्यांच्या पोटांत तलवार अडकलेली आहे. ती बाहेर काढली नाही तर रक्त सांखळेल आणि ते मरतील."

ह्याचा मृत्पू इतका सुखाने व्हावा असं मला वाटत नाही. याच्या पोटांत जी तलवार बसलेली आहे. तिचा अर्धा माग कनकाक्ष राजाच्याजवळ आहे." जयशीलने सांगितले.

जयशीलचे बोलणे पूर्ण होण्यापूर्वीच मगर

आकारवाल्याने म्हटलं, "याचा अर्थ मी काण आहे हे तुला माहित आहे?" हो ना? तुम्हीच जरण्यांत राजकुमार व राजकुमारीचे अपहरण केले आहे. तुझ्या पोटांतली जी तलवार आहे ना, ती राजकुमार कांचनवर्माची आहे." जयशील बोलला, "हे सगळं जर तुला माहित आहे, तर तू जिवंत माझ्या हिताच नाही" असं म्हणून त्याने आपला हत्ती पुढे काढला, आणि जयशीलवर शूळ फेंकला. त्यापूर्वीच वीरने शूळ पकडून धरला. याचा गडबडीत वीरचा तोंड आणि ना हत्तीचरून खाली पडला.

या संधीचा फायदा घेऊन जयशील मगराच्या बाजूने हत्तीवर चढला आणि त्याने मगरवाल्याची मान पकडली. तोपर्यंत शिखसाधकाने जमिनीवर पडलेला उचलला आणि "जय महाकाली" असा देवीचा नामघोष करून तो ओरडून लागला. मगरवाल्याचा शूळही त्या आणि तो शत्रूच्या ताब्यात गेला.

त्याच्या मानेवर तलवार ठेवून जयशीलने त्याला विचारले, "आता तू काण आहेस नि तुझे नांव काय? निमूटपणे पराभव मान्य कर की ही तलवार मानेवर फिरवू."

मगरवाल्याने म्हटलं, "अरे मानबा, मी तुझ्या हिंमतीला मानते." जयशीलने त्याची मान हातांत पकडून हलवली आणि विचारले, "अरे नकली मगर, सांग, तुझे नांव काय? तू इतका आहेस हे मान्य कर आणि जिव्हावृत्त्या

कनकाक्ष राजाकडे माझ्याबरोबर चल. त्यांची मुले कुठे आहेत हे सांगायला त्यांच्याकडे फसाला जायला? हे गुपित मी इथेच तुम्हाला सांगतो."

"माझ नाव मकरकत. राजाची मुले कुठे आहेत हे सांगायला त्यांच्याकडे फसाला जायला? हे गुपित मी इथेच तुम्हाला सांगतो." मगरवाला म्हणाला.

वरीसुद्धां जयशील त्याला म्हणाला, "मला सांगायची जरूर नाही जे सांगायचं ते राजालाच सांगायला. तुझ्या या हत्तीला हिरण्यपूरकडे घेऊन चल. वाटेत पळून जायचा थोडासा जरी प्रयत्न केलाय तरी एकाच दारांत तुझी मान कापीन."

मकरकतने त्याची आज्ञा माती, तो निमूटपणे हत्तीवर बसून जाऊ लागला.

सिद्धसाधक वेगाने त्याच्याजवळ वेळून सांगला. "जयशील, मी मरण करून येतो आहे जसा ठात. मी पण हत्तीवर चढून बसतो."

जयशीलने सिद्धसाधकाला हत्तीवर ओढून घेऊन हत्ती पुढे जाऊ लागणार तेव्हाच वीर चरकाचारिने ठाळ्या वाजवून म्हटले, "महाराज! जरा थांबा! आमचे तर अगदी जवळच आहे. पण राजाकडे जायच तर या भयंकर अरण्यांतून जावं लागेल. इथे सिंह, काघ, व हिंस्र श्वापदे आहेत. आपण त्यांचेच भक्ष्य बनता कामा नये."

"घाबरण्याचे काही कारण नाही. इथे तुम्हाला कुणीही काहीही करणार नाही. या दुष्टावर उपचार करायच्या तयारीत तुम्ही गुंतलात, म्हणून आणत्या हाती लागलाय.

तुमचे रक्षण करणं हे आमचे कर्तव्य आहे. हत्ती अगदी सावकाश जाईल तुम्ही दोघेही त्याच्या मागोमाग या. "जयशीलने म्हटले. "सर्वजण हिंस्प्यपूरच्या वाटेने जाऊ लागले. थोड्याच वेळांत चरकाचारिने वसा खाऊन म्हटले, "जयशील महाराज, आमची एक विनंती आहे."

जयशीलने आश्चर्य बाटून विचारले, "तुला काय विनंती आहे?" "मी आणि हा वीर सावकाश या मगरवाल्यावर उपचार करायच्या गुंतलो होतो. दुसऱ्या कुणाच्या पोटांत अशी तलवार रुततेली अगदी, जशी निमित्तक्याने जखमीत वारं वार पडतो, पण त्या ती तुटकी तलवार एखाद्या आभूषणाप्रमाणे मिरवतो आहे. मी त्याच्या गरीराची चिकित्सा केली. त्याचे रक्त शीतल आहे हा कोणीतरी पाण्यातला जीव असेलच वाटत."

"तुला म्हणावचंय की हा वेढकां-सारखा जीव आहे की काय? जो पाण्यांत राहतो किंवा पाण्याबाहेरही राहतो? कनकाक्ष राजाचे हाच्याजवळचे काम पूर्ण झाले की तसेच वाता या रानीसकट तुला भेट देऊन राहिल. नांगर्यन वैद्यराज म्हणून जे करायचे असेल. "जयशील म्हणाला त्यांच्या संवाद ऐकून मकरकेतूने दांतओठ खाल्ले. ते पाहून जयशीलने आपली तलवार त्याच्या गळ्याशी भिडवत म्हटले, "अरे मकरकेतु,

सावधान! काहीही करायचा प्रयत्न केलास तर तुझे शिर घडावेमळे होईल!"

अचानक मकरकेतूवर एक बाण येऊन पडला. जयशील, सिद्धसाधक एकदम चक्रावले. जयशील डोके उंचावून इकडेतिकडे पहात होता, तेवढ्यांत मसूर आचाज ऐकू आला, "अरे ए मन्नीच्या शेंफूट्याल्या, ज्या रानकॉयड्यावर मी नेम बाण सोडला होता, तो कॉयडा तू चोरून नेतो आहेस! हा पाहा, बाण तुझ्या छातीतच धुसेल."

जयशील व सिद्धसाधकने आचाज ओळखला. चोतणात दुररा कुणी नसून भिडू भीम होता. सिद्धसाधकाने आपला मंत्रदंड उचलून त्याच्या विशेषेने धरला व म्हटले, "ओ भिडू भीम, आणखी एक बाण मारतास तर तुला महाकातीला चळी चढवीन, आधी झाडावरून खाली उतर."

"कोण? तू? भूतवैद्य?" भीम ओरडला.

"मी भुतांचा वैद्य नाही. मी मांत्रिक आहे, सिद्धसाधक आहे. मुकाट्याने झाडावरून खाली उतर, नाहीतर हा मंत्र म्हणतो बघ! झाडाच्या फांद्यांत वणचा सुलं होईल आणि त्या अग्नित तू जळून मरशील." सिद्धसाधकाने म्हटले.

"माझ्यावर बाणाचा वर्षाव करणारा तो दुष्ट भिडू भीम आहे काय? मी मायासरोवराचा अधिपती आहे आणि माझी दुर्दशा! वाहवा, वेळ कधी सांगून येत नाही. माझा हत्ती आता झाडाजवळ जाईल आणि ते झाड उखडून त्याचा वेवामेंदा करील." आणि मकरकेतूने हत्तीला झाडाजवळ नेले. जयशील त्याला थांबवण्याचा प्रयत्न करीत होता. भीम बसला होता त्या झाडाजवळ हत्ती गेला. त्याने हा धडक दिली आणि खोडेंत घळखी घालून ते झाड मुळारसकट उखडून टाकले. झाडाच्या फांदीत लपून बसलेला भीम जोरजोरांत किंचाळू लागला.

(क्रमशः)

लाख मोहरांच्या किंमतीचा दगड

माधव हा एक वीस वर्षांचा गरीब तरुण. विषयभर ती शंकात काम करायचं पण त्याला पोटभर अन्नसुखा त्याला मिळत नव्हतं. दत्तकी त्याची कमाई व मी होती. आपल्यापेक्षा जास्त कमावणाऱ्याचा तो भासत करी.

एकदा तलावाच्या किनाऱ्यावर बसलेल्या एका संन्याशाची आणि त्याची भेट झाली. त्याने माधवला विचारलं, "माधव, शांत काय? तू इतका दुःखी काय विसतोस?"

माधवने आपल्या घनात सतत अवलेला विचार बोलून वास्तवता आणि म्हणजे, "जिनाफी मी मेहनत करतो त्याचे योग्य ते फळ मिळेल अशी मी अपेक्षा करता."

"जगामध्ये लोक जितकी मेहनत करतात, तितकी फलप्राप्ती त्यांना होत असते त्याच्याची न कशाला इतकी चिंता करतोस?" संन्याशी म्हणाला.

"सन करा, स्वामी. आपला हा विचार तुमचा आहे. देव सदांना त्यांच्या पेक्षा निरनगरे फल देत नाही." माधव म्हणाला.

ज्या वेळ विचार जगण लोकांची त्याला, त्याचा वावर्तत फारस नाही पण, तुला काही प्रसन्न असेल. सविस्तर सांग."

गर्म नावाचे एक अतिशय विद्वान या गावात राहत होते. पण त्याच्या नजिरी सुखाचे जीवन नाही, पण तेच त्याचा निव्वळ भार्य. त्याच्या राज्यात काम करतो आणि सुखसमृद्धीसह आनंदाने जीवन व्यतीत करतो आहे, आयुष्यातली मीन लुटतो. माधवने एक पुरावा दिला.

पण गर्म यांनी राजाच्या तंत्री जगण काधी त्याच्या किनाऱ्या. संन्यासी म्हणाला. त्यावर माधवने जगण विचारला. त्याला हा गाव सोडून जायची इच्छा नाही.

त्यावर संन्यासी म्हणाला - पाहिलेस ना, जो जितकी मेहनत करण, तितकी फलप्राप्ती होत. पण जरा नाराजीने म्हणाला, "स्वामी, पण त्याच्या लोकांचा या जगण अन्वयच होत आहे. जगण लोकांचा आणि आपण यावर काही विचारलेला जगण नाही असं मला वाटतं. एकदा लोकी

मेहनत केल्यानंतर सुखा काही लोकांचेच भाग्य लोकांचे भाग्यशाली लोक आपले भाग्य अथवा आनंद, अन्नाची लोकांना देत नाहीत. किंवा देऊ इच्छित नाहीत. माधवने तक्रार केली.

संन्याशाला माधवची दया आली. आणि प्रोत्तेजित हात धातून त्यांनी एक दगड काढून दिला म्हणाले, "हा एक अतिशय मूल्यवान हि आहे याची किंमत नंतर लोकां मोहरांइतकी असेल तू याचा फायदा घे आणि सुखसमाधानाने मज्जेत जीवन जग."

माधवने तो दगड घेतला. संन्याशाला लोकांचा कल्लो तो निघून गेला. त्यानंतर संन्याशी माधवला भेटायला आले. तेव्हा माधवच्या स्मितीमध्ये रूप बदल होता. आपण त्याच्याजवळ त्याचे छान धा होते, रूपा पत्नी होती. घरात ऐव-आराम करतल्या माधवला माधव होते.

तु संन्याशाला पाहताच त्याला आदरपूर्वक वेत्ता म्हणाला, "आपल्या

मुळे आज मी हे वैभवाचे दिवस पाहतो आहे. आपल्या जन्ममुळेच मी आज सुखी आहे, समृद्ध आहे."

हा ते भी पाहतोच आहे. नशिबाने तुला आज साध दिली आहे. पण मला आज जाणून घ्यायचं आहे की तू तुझे हे नशिब किती लोकांबरोबर वाटून देतोस हेय? तुझ्याकडे काम करणाऱ्या किती लोकांना तू घर किंवा शेत भेदी करून दिले आहेस? हे जाणून घेण्यासाठी मी अतिशय उत्सुक आहे." संन्याशी म्हणाला.

माधवचा चेहरा उतरला. तो जग काफळ करीत म्हणाला, "असण लोकां मोहरांचा दगड दिलात. जीवनांतला आनंद लुटण्यासाठी मी आता मला देता. जगण लोकांचा दिवसेल्या सर्व सुखांचा मी उपयोग आहे. जगण जगण मी त्याच्या विचार करून कशाला? त्याची मरुरीच काय मुळी?"

"तु संन्याशी आहंय. त्याची तुझ्याजवळ काहीही त्याचेही तू लोकांना देत की त्यांनी

तुल्यार्थविषयी विचार त्यांचे, त्यांचा
 ज्ञानात तुल्यार्थावर तुल्य, तुल्यत्व
 असताना मात्र तुल्यत्वावर त्यांचा भागीदार होऊ
 शकतो नाहीस या क्षणपासून तुल्य भाग्य
 तुल्यभासून तिगवून वेगळे वाटते " रान्यागाने अस्वला
 निर्याद सांगितला.

“माही, नाहे ~~अवधी~~ कुमः शकत असं ~~असं~~ नका.
संपत्तिशिवाय मं जगुं शकत नही. ह्या संपत्तीसाठी
माही ~~अवधी~~ हवे, ते सर्व करावाला माही. याच
आहे ” माधव दीनथाण्डी स्वमान म्हणाला.

सन्वत्सरान् - याम् - अन्तरिक्षादिना आग्नेत्याचक्षणी
 तेषां एकं भस्मिन्त्याद्या द्वाभ्यां च व्यापारी ॥ १ ॥ व
 म्प्राणाया, माधव, सुविसेत्वा वा त्रिंशत्सहस्रं दण्ड
 आहं, गावो लक्ष्मण एकपेलासुद्धा तस्मात् त्रिंशद्दण्ड
 गता नष्टा देवता माद्वय एकं तालं व्याहरा नत्वा परत
 इज्जनादपि

[illegible]

केवल अभ्यास और वास्तविक काम नकारें जीवन
चाहत्या गीतों में व्यतीत करण्यमाटी जे कसयला ह्वं
ने कर, मेजिने, प्रमाणिकरण जेवत व्यतीत कर जे
आत त्याच्यातुच संतुष्ट अनांदत राहायला शीक.

“स्वामी आत माझी बुद्धी ठिकाणात आली.
मला तो मृत्युवात काळ वा पापुढे जीवनात यिवेकाने
चलताना काळ माधव ठिकाणातून दान जोडून
मला...

[illegible]

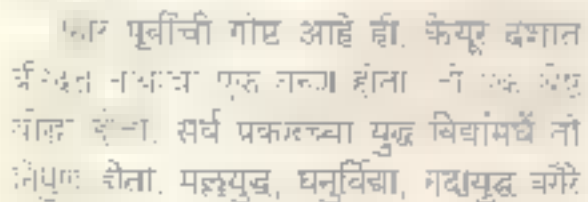
ਜੁਲੈ ੨੭੪੩

राजा विक्रम व
बैतालान्न्या नव्या
कहाथ्या।

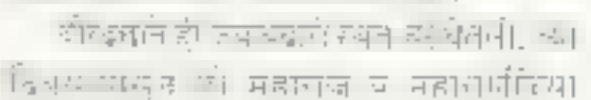
राजभक्ति

निश्चयी निष्प्रमार्गः ~~अज्ञः~~ आदानवत्
 आत्मा त्यागे आदायकः अथ खाली
 उत्तरवत्ने आणि खाधाने अन्न-नी
 म्मशानाख्या दिशेने चालू ~~अज्ञः~~ आत्मा वेदतां
 द्वेतांत तपस्येत्यः येनाळाने म्हटले,
 "नजम, तुझा आग्रह आणि आकाश
 वाखाणण्याजोगा आहे. म्हणून तुझे
 अभिनंदन केल्याशिवाय राहवत नाही

मनसे कांही सदगुण आहेत, तरांचे कांही दोषदेखील आहेत ते दाखवून देणारे सुधारते नाहीस तर त्यांचे सुधारणारे मला इतकंच वाईट वाटतं की जिथे त्यांचा चिकाटी आहे, शौर्य आहे, त्यांचा भावना आहे, तिथे जरा त्यांचा अभाव आहे. कोणताही विषय

तिथें भाम श्रेण्याभाठी किर्तीतरी शूचीर
आलेले होते, पहिली पेरी होती गार्मिरीकमल आणि
सामर्थ्य, व्यायाम, योगविद्याज्ञान, व पारंपारिक
क्षेत्रविद्या! त्यामधे खरदत्त सहज जिवेक्षा, जशा
प्रकरचे स्पर्धेचे इतरही अनेक सामने होते, त्यांना

$$\frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & i \\ -1 & i \end{pmatrix} = \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & i \\ -1 & i \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} = \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & i \\ -1 & i \end{pmatrix}$$

वादळाची शक्ती कशी वाढली?

देव आणि दानव, म्हणजेच सुर आणि असुर, अनेक वर्षे एकमेकांशी भाडत होते. हजारो वर्षांच्या लढाई सुरु होती. कधी जिंकत होते, कधी त्यांचा पराभव होत होना. दोन्ही पक्षांच्या जय-राज्याचा जग हिणव केला तर देवांपेक्षा दानवांनीच जारत वळा विजय मिळवता होना.

राक्षसांच्या म्हणजे दानवाच्या पक्षात अनेक निपुण व कुशल योद्धे होते. त्यांना अनेक कलामधे रस होता. आणि पंगवळण शास्त्रामधे त्यांनी प्राविण्य मिळवले होते. पण त्यांचा दोष म्हणजे त्यांचा अहंकार आणि दुराभिमान। त्यांच्या मताची

इच्छापूर्तीसाठी ते कठोर आणि दुष्टमार्ग स्वीकारण्यास मागेपुढे पाहत नव्हता. भक्ती योगाच्या आदर्श कल्पनांची त्यांनी कधी काळी केली नाही. खरे पाहिले तर त्यांच्यापैकी फार थोडेजण सोडले तर चाकीच्या दानवाना शांतीप्रिय मंडळी आवडत नव्हती. ते भक्तीभावने प्रार्थना करीत होते त्यांचा दानव तिरस्कार करीत. स्वर्गलोक देवांचा होता म्हणून देवांशी त्यांचे वैर होते. दानवाना पृथ्वी व स्वर्गाचेदेखील राज्य हवे होते. अनेकवेळा त्यांनी पुढ सुरु करून देवांचा राजा इंद्र याचा पराभव केलेला होता, व त्याच्या महालांतून हांकलून दिले

होते. परंतु विष्णू, शिव किंवा ब्रम्हदेव, यापैकी कुणाची तरी मदत दरेवळी घेऊन इंद्राने आपले आसन व सत्ता पुन्हा मिळवायची, असे चालले होते.

एकदा काय लाल, की वृत्तासुर नांवाचा एक राक्षस फारच महत्वाकांक्षी व उन्मत्त झाला. काहीतरी कारण काढून किंवा विनाकारण तो देवांचा आक्रमण करीत असे आणि त्यांना पराभूत करीत असे वृत्तासुराला मारण्यासाठी इंद्राने अनेक प्रयत्न केले, त्याला यश आले नाही. वृत्तासुराने असे बदल मिळवले होते की त्याला अग्नी जाळू शकणार नाही किंवा त्याला पाण्यात बुडवून मृत्यू येणार नाही. कोणत्याही धातूच्या किंवा लाकडाच्या शस्त्राने मरण येऊ शकणार नाही.

वृत्तासुराच्या कसा याचदल इंद्राने अनेक मुनींशी विचारविनिमय केला. त्याचल असे कळले की जर एखाद्या ऋषी वा मुनीने इंद्रपद मिळवू शकेल इतकी कठोर तपश्चर्या केलेली असली, तर वृत्तासुराचा त्रास संपवण्यासाठी मुनींची मदत होऊ शकेल. आता इतकी तपश्चर्या केलेल्या मुनीला कुठे शोधायचे? परंतु त्या पदाना पोहोचू शकेल असा एक मुनी होता - दधीची ऋषी. परंतु त्यांच्याकडे जाऊन त्यांना विचारण्याचे धैर्य इंद्राला झाले नाही. कारण दधीचिने इंद्राचेच आसन चळकावले असते अशी इंद्राला भिती वाटत होती म्हणून इंद्राने चांदोचा

त्यांच्या तपश्चर्येत पूर्वी विघ्न आणून देवांना आता त्यांना कशी विनंती करणार?

दधीची ऋषींना देवांनी विनंती करण्यास इश्या. या आगळिकीचा फल एकच नव्हता. देवांच्या मदतीला जर दधीचि ऋषी आले तर त्यांची हाडे ढगांचा गडगडाट अनेकपटीने वाढवण्यासाठी आवश्यक होती. आणि वृत्तासुराचा मारण्यासाठी ढगांचा गडगडाट पचंड प्रमाणात होणे आवश्यक होते. त्याचाच अर्थ, देवांच्या हितानाठी दधीचि ऋषींना आत्महत्या करावे लागणार होते. त्यांची हाडे काढूनच इंद्राला ती ढगांच्या गडगडाटासाठी वापरता आली असती.

ऋषींना जर हा प्रस्ताव समितला तर त्यांनी हंसून त्याच्याकडे दुर्लक्ष केले असते असे इंद्राला

वाटले. ज्या इंद्राने **॥१॥** तपसाघनेन विघ्न
आणसे होते. त्या इंद्राला त्यांनी मदत कराला
करायची?

॥२॥ गप्प बसला. काय करावे ते त्यांना
कळेली.

एकीकडे, वृत्तासुराचा उघडच देवांना व
ऋषीमुनींना सनत चालू होता. जरी दधीचि
अर्षी त्यांतून **॥३॥** लिप्त होते, तरी या राक्षसाची
कुपणकुपण **॥४॥** कोनी पडत होती. त्या **॥५॥**
राक्षस कायमचा संपवण्यासाठी जो एकमेव
मार्ग होता, त्याचीही माहिती त्यांना साधजली.
त्यांनी क्षणाचाही विचार केला **॥६॥**. त्यांनी
देवांना आणि ऋषींना एका यज्ञाचे आयोजन
करायला सांगितले. त्याप्रमाणे करत गेले.
दधीचिनी तपाचरण करू केले आणि इंद्रत्याग
केला.

इंद्राने गळगळीत व वाकले तळमल जोडला.

आपल्यासाठी **॥७॥** नंतर देवांनी इंद्राच्या वीर्यसूत
झाली. त्यांनी वादळ व गहनडाटांमुळे
वृत्तासुराचा का होऊ शकला.

एका सत्कायांसाठी या श्रेष्ठ मुनींनी सर्वांत
थोर असो आत्मसमर्पण केले. जरी इंद्राने त्यांना
ताना दिली होती, तरी त्याच्या मनांत
इंद्राविषयी नाव नव्हता. त्यांना वृत्तासुराबद्दल
देखील राग नव्हता. परंतु देवांच्या व
मागांच्या तिलाच **॥८॥** दधीचि ऋषींनी कठोर
तप करून आपले शरीर **॥९॥** करतले होते.
त्याच्या मनात या शरीरात कणभरदेखील
स्वार्थ राहिलेला नव्हता. म्हणून त्यांची हाडे
अत्यंत उभाची बनली **॥१०॥**. ऋषी **॥११॥**
शिरीषात व बागुलपणा **॥१२॥** च एक तेजस्वी
पुरुष **॥१३॥** पण आहे.

- चिंदुमार

गुप्त सत्कार

कार्तिक हे धीमंत **॥१॥** होता. त्याचा बायको
सुखभावी होती **॥२॥**. लग्नसमय **॥३॥** मुलगे **॥४॥**
तामले होते तो आपले **॥५॥** आरामात घालवत
होता. अनात्मक स्वतःला सोडा म्हणून वेगळ्याची
इच्छा त्याच्या मनात **॥६॥**.

त्याला **॥७॥** कतवेसे वाटू लागले. चित्रकार
व्हावेरी वाटू लागले. गारपी मावेरी. प्यढेच काय तर
नाचावेसे देखील वाटू लागले. जादूगार बनून
समलयावर आणल्या जावून भरून राखण्याच्या
अपघार उरावर. अनेक त्याचा वाटू लागले. पण
त्याच्या मनात मानले काही घडले नाही. आपले कुल
पत्नीधर्मी उघड करून को म्हणाला, "याही कुटुंबीच
इच्छा पुरी होऊ शकली नाही. मज्जा अपघाराची
मला लागू वाटते".

तेव्हा त्याची बायको त्याला म्हणाली, "कुठलीही
कला शिकून घेत नाही, तर ती आपल्यांत निर्गोदतच

असावी लागते. आपण ती मिळविण्याचा प्रयत्न
सोडावा. यांतच शांतापण्या आहे. आजकाल
समाजाला, **॥८॥** कलाकारांच्या गौरव करतात,
त्यांचा आदर करता जातो. **॥९॥** असा सत्कार आहे
ही **॥१०॥** वर महिन्याला अशा एका कलाकाराच्या
गौरव करा. त्यामुळे आपल्याला प्रसिद्धी मिळेल,
आणि कलाकारांना धान मदत होईल," पत्नीचा सत्कार
कार्तिविराज म्हणाला. प्रथम तो नटराज या कलाकाराला
पेटाला.

वृत्तचित्रक नटराज हे साक्षात नटराज स्वामींचा
अवतार होते. कार्तिकचा हेतू ऐकून त्याचे कोतुक
करत नटराज म्हणाले, "मला आपले म्हणणे
आवडले. हे, पण या संदर्भात मी एक गोष्ट सांगू
जिथिली, की जेव्हा माझा गौरव केला जाईल तेव्हा
माझं मोठेपण आणणारे लोक सभागृहात अवश्य
असणे पाहिजे. आणि त्यांनी मी कां सन्मानित केला

जातो आहे, व त्याचे कसब कारण आहे हे समजायला जाऊन सांगितले जातंहे".

"महोदय, आपले नाव **महोदय** आहे वाटते की या सत्कारासाठी आपली सूर्यवा पावता आहे. देशभर आपली कीर्ती पसरलेली आहे. अशा वेळी तुमच्या गौणाची मान्यता असण्याची गरज आहे? मी स्वतःच आणून सत्कार करीन"

यावर आपला नकाश दर्शवित नटराज म्हणाले. "आपल्याला नृत्याबद्दल काहीच माहिती नाही. म्हणून माझा सत्कार करण्याची आपली पात्रता नाही. सत्कारासाठी माझी निवड करणारे गायकच हे. निवड नृत्यविद्येनेले श्रेष्ठ गुरू असणे आवश्यक आहे. कलाकाराच्या सत्कारापेक्षा हा सत्कार करायचे ठरविणाऱ्या व्यक्ती कोण आहेत, याचा जास्त महत्त्व आहे. अशा श्रेष्ठ व्यक्तींचा सह्या आणणेच, त्यांच्या मताचा कोणीही नृत्यप्रेमी मोठ्या आदराने स्वीकार करेल."

कार्तिक नृत्यशास्त्राच्या गुरुशंकरना धेंडतर, आणि

त्यांना त्याने सर्व हुकूमत सांगितली. "मी कुठलाही निर्णय एकटा घेऊ शकत नाही. मी अजून दोन मुलांची नावे सांगतो. त्याचा पण सह्या घ्या. या वर्षाचा प्रमुख गर्तक कोण, याचा आम्ही सर्वजण एकमताने निर्णय करू".

कार्तिक निघून होऊन म्हणाला "गुरुवर्य, मी नटराजचा सत्कार करण्याचे ठरविले होते. असल्याला फक्त होता हे करायचे होतं, आता निर्णय आपल्या हातात आहे."

"मी नटराज आहे. आम्ही त्यांची निवड करू, तुला त्यांचेच सत्कार करायला पाहिजे. तुला निर्णय आम्ही कधीच मान्य करणार नाही" गुरु शंकर गंभीरपणे म्हणाले

इतारा झालेल्या **महोदय** ही मोष्ट आपल्या पत्नीला सांगितली "मी लगेच म्हणाली", जरी **महोदय** दुसरे असले तरी सत्कारासाठी **महोदय** अंतिम निर्णय आपल्याच हातूत आहे."

कार्तिकला पुन्हा आपल्या पायबंदीचे म्हणणे पडले. मग **महोदय** सत्कार करण्यासाठी कलाकारांना शोधायला सुरवात केली. **महोदय** मुस्लिमीने चार कलाकार मिळाले. एक कवी, एक चित्रकार, एक नर्तक व एक गायक. **महोदय** असादी मानान्य दर्जाचे कलाकार होते.

"तुमच्या सत्काराने आमची कीर्ती वाढेल", ते चौथे म्हणाले. कार्तिक त्या चौथ्याला आपल्या घरी घेऊन आला. त्याच्या कुटुंबाने असादी सहज या कलाकारांची योग्यता ओळखली. ते विचारात पडले की या कलाकारांचा वाय आणि **महोदय** सत्कार करायचा. त्यांना एक मार्ग सापडला. कार्तिकला ते काय करणार आहेत हे त्यांनी आधीच सांगितले होते. दुसरा काहीच मार्ग न सापडल्याने त्याने आपल्या कलाकारांचे म्हणणे मान्य केले.

कार्तिकची पत्नी त्या चार कलाकारांना म्हणाली, "हे यचा, माझे पती फक्त संकोची आहेत. त्यांना अशी भीती वाटते की या सत्कारामुळे सगळीकडे त्यांची प्रसिद्धी होईल. मी हे स्पष्ट करू नको, की आम्ही संकोचभोर **महोदय** जो सन्मान करणार आहेत त्यांत प्रत्येकाला एक हजार रुपये दिले जातील. परंतु सर्वांच्या नकळत गुप्तपणे हा सत्कार झाला तर एकेकदा दहा हजार रुपये दिले जातील. तुम्ही स्वतःच सांगा की तुम्हाला कोणत्या प्रकारचा सन्मान द्या आहे?"

चौथ्यांनी **महोदय** रुपये घेण्याचा निर्णय जाहीर **महोदय** ते चौथे म्हणाले "सन्मान हा सन्मान असतो. मग ते **महोदय** असे वा गुप्तपणे असे".

कार्तिकने त्या चौथ्यांना देऊन त्यांची सोलवण केली. बित्तो त्याचा धनव्यापार करी निघून गेले.

महोदय घटनेनंतर दोन आठवड्यांनी कोणीतरी मध्यरात्री कार्तिकचा दर्याचा **महोदय** होत. कार्तिकने दार उघडले, तर समोरील व्यक्ती दुसरे तिसरे कोणी नसून स्वतः नटराजच **महोदय** उभे **महोदय** त्यांना

वचून कार्तिक आश्चर्यचकित झाला

आपला गळा खोकरून घालण्याचा आपाजात ते म्हणाले, "माझ्या नृत्यकलेची तारीफ करणारे कितीतरी लोक आहेत. पण एकदेखील माणूस असा नाही जो मला अडीअडचणीला मदत करेल. माझी परिस्थिती अत्यंत विकट आहे. माझे खूप हाल होत आहेत. अपात्र आणि अयोग्य माणसांकडून सन्मान घेऊन माझी बदनामी होईल अशी मला भीती वाटत होती. अस एकेकाळी आपण गुप्तपणे लोकांचा सत्कार करता. आपण माझ्या सत्काराची बातमी जर गुप्त ठेवली तर मी आपला सत्कार स्वीकारायला **महोदय** आहे. कारण दहा **महोदय** रुपये हा माझ्या दृष्टीने मोठी **महोदय** आहे."

तेव्हा त्यांचेपास घेऊन कार्तिक म्हणाला "आपले सोलणे ऐकून मला माझे वर्तव्य समजले. इथून **महोदय** स्वतःच्या प्रसिद्धीसाठी लोकांचा सत्कार करायची इच्छा **महोदय** नाही. तर गरजू कलाकारांना जशी जमेत तशी मदत करत राहीन". असा म्हणून त्याने नटाजाना मोठ्या प्रेमाने ती रक्कम **महोदय**.

या महिन्यांतली प्रश्नावली नव्या प्रकारची आहे. एका कागदावर उत्तरे लिहून ठेवा आणि पुढल्या महिन्याच्या अंकातल्या उत्तरांशी तडवून पाहा

१. खाली दिलेल्या नद्यांपैकी एकीला स्यालेरी, प्राणहिता आणि इंद्रावती या उपनद्या येऊन मिळतात. ही नदी कोणती?
 - अ. कृष्णा, ब. गोदावरी, क. कावेरी, ड. साबरमती
२. पंजाब ॥ हरयाणा यांची एकच राजधानी आहे. चंदीगडपूर्वी पंजाबची राजधानी कोणती होती?
 - अ. जालंधर, ब. लुधियाना, क. अमृतसर, ड. शिमला
३. स्वातंत्र्यपूर्व कालांत ब्रिटिश सरकारची उन्हाळ्यांतली राजधानी कोणती होती?
 - अ. श्रीनगर, ब. शिमला, क. ऋषिकेश, ड. इलहीरी
४. भारताच्या राष्ट्रीय वृक्ष कोणता आहे?
 - अ. काजुनिंब, ब. आंबा, ॥. बोंबी, ड. ॥.
५. बांबू ॥ कोणत्या वर्गात गणले जातात?
 - अ. वृक्ष, ब. वंश, ॥. गवना
६. 'ब्राटीक' म्हणजे काय?
 - ॥. एक प्रकारची कापडाची बीण, ब. लहान चित्र, क. एक संग्रहायचा प्रकार, ॥. शिल्पकलेचा नमुना
७. बंगलोर हे जर भारताची सिल्वीकॉन व्हॅली आहे, तर भारताचे पोतादी शहर कोणते?
 - अ. सेलम, ब. ॥. कोयंबटूर, क. जमशेदपूर, ॥. भिलाई

(उत्तरे पुढील महिन्यांत)

जून प्रश्नावलीची उत्तरे

१. अरबली	६. बेंबनाद
२. कावेरी	७. महाबळेश्वर
३. महानदी	८. शरावती
४. केरळ	९. नवलसागर
५. गेड	१०. मुंबई

पिता पुत्रांची कहाणी

फार वर्षांपूर्वी एका ॥. ॥. ॥. सोमनाथ नांवाचा एक श्रीमंत आणि सज्जन माणूस राहात असे. खूप दिवसांनंतर ॥. ॥. ॥. एक मुलगा झाला. त्यामुळे आई वडिलांनी त्याला फार लाडोला वाढवले. या अति कीर्तुकामुळे मुलगा चांगला हुशार न होता विघडला.

सोमनाथचे आपल्या मुलावर चांगले लक्ष होते. तो आता ॥. ॥. ॥. झाला होता. त्यामुळे सोमनाथने असे ठरविले ॥. ॥. ॥. याला बटाणीवर आणायच्या कामांत आता हयगय करून चालणार नाही.

एक दिवस सोमनाथ आपल्या मुलाला म्हणाला, "मुला, आता तू मोठा झालास. एखाद्या चांगल्या मुलीशी तुझे लग्न करून द्यावे, अशी माझी इच्छा आहे. आता आणखी उशीर

करून घालणार नाही. तुला आणखी एक गोष्ट सांगतो. कोवड्याणी आणि बलराम ॥. ॥. ॥. माझे चांगले मित्र आहेत. खूप दिवसांपासून त्यांचे आपल्याकडे जाण्याचे नाही. पण आताला एकमेकांची खुशाली माहिती असते. लहोच मला असं कळलं की त्यांची परिस्थिती फारच बिघडली आहे. त्यांचे सारे धन लुटले गेले आहे. त्या दोघांनाही लग्नाच्या बयाची एक मुलगी आहे. त्यांतली जी मुलगी तुला आवडेल तिच्याशी तू ॥. ॥. ॥. केले पाहिजेस. मी त्यांना तसं वचन दिलं आहे. आपण दोघे बरोबर जाऊन त्या मुली बघून येऊ. ॥. ॥. ॥. दोघांतली जी तुला पसंत पडेल, तिच्याशी तुझे लग्न होईल. मी दिलेले वचन पूर्ण करणे हे तुझे कर्तव्य आहे."

परंतु या गोष्टीचा गंभीरपणे विचार न करता मुलगा म्हणाला, "तुम्ही तर फार पूर्वी आहो. आपण ते पाहिजे असे नाही अमल्या आलतूफालतू लोकांशी आपण नात नाही जोंडू शकत. त्यामुळे त्यांना भेटायला जाण्याची कांही गरज नाही. आपण त्यांना न भेटलेलेच वर."

मुलाचे हे बोलणे ऐकून सोमनाथ म्हणाला "मुला, हे तू काय बोलतोस? मी जर असं बागलं तर लोकं असं नाही का म्हणणार की याने दिलेला शब्द मोडला? आणि लाजेने मला कुठे तोंड दाखवायला देखील आगा उरणार नाही".

सोमनाथच्या मुलाला आपल्या बडिलांचे म्हणणे ऐकणे भाग पडले आणि मुली बघायला जाण्यास होकार थावा लागला

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच घाडानाडीन वरून

ने निघाले. प्रथम कोदंडपाणी राहात असलेल्या चक्रधरपूला गेले. तिथे पोचेपर्यंत दुपार आली. कटक ऊन होते. गांधी एका साध्या घरासमोर थांबली. खाली उतरून सोमनाथने घर-मालकाला विचारले "कृपा करून आपण मला गमावतार कोदंडपाणीचे घर कुठे आहे ते सांगाल का?"

घरमालकाने सोमनाथचा वेप बघून हा कोणीतरी श्रीमंत नाणूस आहे हे ओळखत होते, तो मोठ्या आदराने म्हणाला, "तुम्ही कोदंडपाणींना भेटायला आला आहात?" पण विचारला विचारलाच तो

सात येऊन सोमनाथ म्हणाला "मी त्यांच्याशी नातं जोडायला आलो आहे. गांधी वरलेला माझा मुलगा आहे, आणि तो भाडा एकुलता मुलगा आहे"

ऐकून आनंदाने म्हणाला, "आपण कोदंडपाणींच्या मुलीला बघायला आला आहात तर? या ना, आत या." त्याने त्या दोघांना आत नेऊन खुर्च्यावर बसविते, स्वयंपाकघरातून मीठ घेतलेले ताक आणून त्यांना देत म्हणाला, "घ्या. उन्हांतून आला आहात. प्रवासाने दमला असात, हे थंड ताक फिजत आम्हाला शीज घालवा"

इत्थ्यांत घरमालकाची म्हातारी आई आली. सोमनाथला नमस्कार करीत म्हणाली, "कोदंडपाणींच्या लक्ष्मीशी विवाह करणारा हा भाग्यवान आहे हे जाणून घेण्याची मला फार उत्सुकता आहे. मुलगी खरोखरच तक्ष्मादेवी आहे. अत्यंत गुणी आहे. जेव्हा

आपल्या घरांत येईल तेव्हा खरच आपल्या देवा लक्ष्मी आली आहे असे समजा"

सोमनाथने आपल्या मुलाकडे पाहिले. या सगळ्या गोष्टींचा आपल्या मुलावर काय परिणाम झाला आहे हे त्याला बघायचे होते. बोलता बोलता अजून अर्धाएक गेल्यावर घरमालक आणि त्याची आई म्हणाली "कोदंडपाणीचे होणारे व्याही म्हणजे आमचे पण नातेवाईकच. आता आपण जेवून घ्या" त्यांनी दोघांना आग्रहाने रयादिष्ट भोजन जेवायला घातले.

ज्यावेळी गांवातल्या लोकांना कोदंडपाणीच्या मुलीशी उवायला लोक आले आहेत असे कळले, तेव्हा ते भेटायला आणि सोमनाथ व त्याच्या मुलाला मोठ्या आदर-सत्काराने कोदंडपाणीकडे गेऊन गेले.

कोदंडपाणीचे छोटेसेच पण स्वच्छ आणि नीटनेटके टेबलेले होते. आपल्या मित्राला भेटून कोदंडपाणीला खूप आनंद झाला. पण गावंकन्यांनीच मित्राचा आदरसत्कार केल्याने आपल्याला ही संधी मिळाली नाही म्हणून त्याला बाईटही वाटले. लक्ष्मीला पाहून तिच्याशी बोलून गप्पागोष्टी केल्यावर ती खूप सुंदर व चांगली हुषार आहे हे समजायला त्यांना वेळ लागला नाही.

तिथे अजून एक तासभर थांबून नंतर सोमनाथ बलराम राहात असलेल्या अनंतपूला जायला निघाला त्या गांधी पोचेपर्यंत रात्र झाली. सोमनाथने गांधीकन्यांकडून, कोदंडपाणीची जशी माहिती काढली तशी बलरामच्या बघत काढण्याचा केला.

भारताचा झरोका

चकाकते ते सारे....

भारतांतल्या राजेरण्यांचा झगमगाट कां होत असं तुम्हाला वाटतं? ती कांही त्याच्या अस्मानान्य बुद्धिमत्तेची वर्गीरे नव्हती. इतर सामान्य नागरिकांमधे असत तसे राजघराण्यांतील मंडळीतदेखील लोक क्षमते, पणत्यांनी घातलेले चमकदार जवाहीर याची दळदळी फाच छान असायची.

हा झगमगाट त्यांना मिळवून देण्याचं एका अत्यंत बुद्धिमान व्यक्तीला १.५० तिसऱ्या शतकांत चाणक्य याने अर्थशास्त्र या निबंधात

जातीतील नियम नमूद केले आहेत. त्याने तिहींमंय कीं प्रत्येक राज्यकर्त्याला आपल्या राज्यांतल्या खनिज संपत्तीची माहिती असावी आणि खाणीतून मिळणाऱ्या धातू व जवाहिरावर त्याचे नियंत्रण असावे. राजेलोकांनी हा नियम मान्यपारस पाळला. त्यामुळे प्रत्येक राज्यांतली उत्कृष्ट रत्ने, सोने, चांदी व इतर धातू खाणीतून राजाच्या खजिन्यांत सरळ जातीत याची चोख व्यवस्था वेळी आई.

आसाममधले पदलालित्य

जेव्हां नृत्याचा विषय निघतो, तेव्हां प्रथम मनांत नांचे येतात ती भरतनाट्यम्, ओडिसी, कुचिपुडी आणि कथकली. त्यांतले आणखी एक नांच, सत्रिय. ही अप्रसिद्ध नृत्यनाट्य शैली आसाममध्ये प्रचलित आहे. पंधराव्या शतकांतला प्रसिद्ध वैष्णव शंकरदेव याने ही शैली सुरू केली असं गानतात. एके काळीं सत्रिय फक्त पुरुष नर्तक करीत असत. नंतर त्यांत स्त्री कलाकार भाग घेऊ लागले. कथकली प्रमाणे हे नृत्यनाट्य वेगवेगळ्या दृश्यांत विभागलेले नसले. सूत्रधार किंवा निरूपकाच्या समर्थ कथनावून कथानृत्य नाट्यरूपाने

बलरामचे नांव ऐकताच एक गांवकरी धिडून म्हणाला, "बलरामचे घर कुठे म्हणून विचारता आहात? त्या इंदुभवनात जायचे असेल तर येच गल्लीबोळ पार करून जावे लागेल. आणि त्यांच्याकडे तुमचे काय काम आहे ते कळेल का?" उपहासाने तो म्हणाला. सोमनाथचे उत्तर ऐकून तो म्हणाला, "बाप रे, बलरामशी नातं जोडणार? त्याचे ब्याही होणार? जा, जा तिथे तुमचे चांगले स्वागत होईल" असं म्हणून तो तिथून निघून गेला.

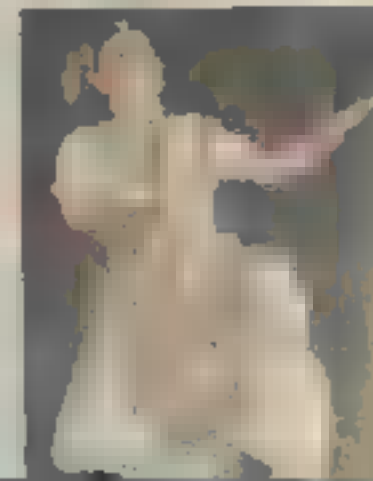
सोमनाथने आणखी दोघा तिघांना बलरामचे घर कुठे म्हणून विचारले. कोणीही सरळ दिले नाही. कुणी प्यायला पाणी दिले नाही. कीं बलरामचे घर दाखविणे नाही. उत्तर त्याच्याथडल वाईटच पोतायला लागले.

शेवटी एक दीर्घ निश्वास टाकून गल्लीत बसला व मुलाला म्हणाला "श्रीवंदपाणी शांत स्वभावाचा आहे. लखपती होता तेव्हा देखील लोकांशी तो चांगला वागत असे. त्याच्या अशा स्वभावामुळे ही लोक त्याचा आदर करतात. त्याच्या गरिबीच्या परिस्थितीतही ते त्याला मान देतात. त्यांना

सगळ्यांना वाटने की तुझ तसा लक्ष्मीशी व्हावे. लक्ष्मीपण आपल्या वडिलांसारखीच शांत आणि गुणसंपन्न आहे. बलराम गर्वित आहे. लोकांशी तो चांगला वागला असता तर आज त्याच्या अडचणीच्या वेळी लोकांनी त्याला मदत केली असती. बघितलंस, त्याचे घर दाखवायला देखील कुणी तयार नाही. तरीपण आपण त्याचे घर शोधायचा प्रयत्न करू या".

सर्व सोमनाथचा मुलगा विचारांत पडला मग स्वतःसी निश्चय करून "नाही बाबा! आपल्याला बलरामच्या घरी जाण्याची फाटी गरज नाही. श्रीवंदपाणीची मुलगी आवडली तुम्हाला हय असतं तर तुम्ही या गांवी परत येतील आणि आपल्या मित्राला भेटा मला कांही आता त्यांना भेटायचे नाही."

मुलाचे बोलणे नम्र आणि विचारपूर्वक होते. त्याला चांगल्या वाईटांतला फारक समजला होता. आपली सुक्ती झालेली पाहून आनंदाने सोमनाथ आपल्या मुलाला म्हणाला "बाबा! म्हणतंस तसंच करूया" आणि ते दोघां आपल्या गांवी परतले.

जुलै २००७

42

चंदीदा

गणेश पुराण

एकदा नारद कैलासाला यादें
निधाले आसता, कंठकमुखी असे
एक यक्षिणी त्याला म्हणाली - "माझ्याशी
तम्र कर की रे नारदा! ब्रह्मचर्य सोडून दे रे
ब्रह्मचर्य"

“मी कलह-भोजन-प्रिय मृण्मूत्र विख्यात
आहे! तेव्हा कलह-भोजन शिजविणारी हवी बरं
का मला!” नाथ म्हणाला

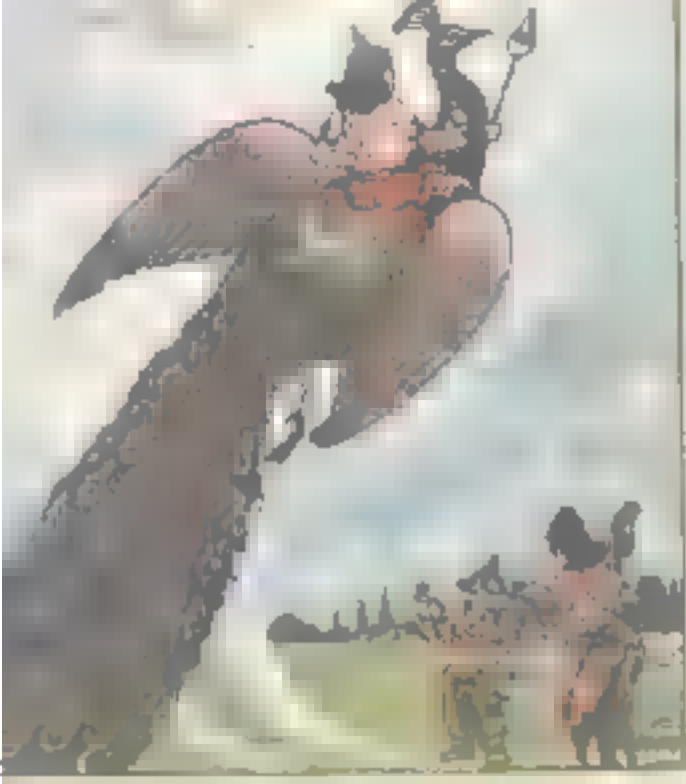
"मी भांडण लावण्यात, तुझ्याहून घेताणच
छेन बरो" यक्षिणी म्हणाली.

त्याच पेळी, समोत्पन्न गणेश व कुमारस्वामी दोघे 'चित्त-का-पट' घालीत येत होते. त्या दोघांना येत असलेले पाहून, नागद त्या यक्षिणीला म्हणाला - "त्या दोघा भावांमध्ये भांडण नाचशील का?"

‘‘हातेच्या। एवढेच ना?’’ असे म्हणत ती कंठकमुखी, तरेचे जवळ असलेल्या दलसरोवरांत विरती व सुवर्ण-कमळाचे ~~आ~~ धारण करून ‘‘गार्वती-परमेश्वरांच्या सुपुत्रा करितां मी उमलले आहे।’’ ~~आ~~ गाळं लागली. ~~॥~~ ऐकून ते दोघे भाऊ ‘‘हो माझ आहे’’, म्हणून भाडू लागले. ‘‘आईने वनविलेला बाहुला आहेस तू। ~~आहेस~~ मुसता गोळा आहेस झाला।’’ कुमारस्वामी गणेशाला चिडवीत म्हणाला. त्यावर आक्षेप घेऊन ‘‘चिखलाचे आगर असलेल्या ~~आहेस~~ सरोवरांतूनच तू आलेला आहेस।’’ गणपतीने उलट चिडविले.

कार्तिकेयाने हाताची मूठ बळबून गणपती वर ठेसा उगारता तेव्हा गणेशाने आपल्या सोडने त्याचे मनगट धरले. दोघांचे भांडण जुंपले.

७. हजार विघ्न

गणपतीने आपल्या मागेही कार्तिकस्वामीची कडा घालून घेतल्याने तो खाली पडून पळाला. त्यावेळी कुमारास्वामीने आपल्या मालकाचा नेम लबाबराच्या पोटावर धरला.

“तुला येऊन नाहाने त्याचा ओळखिले. ‘तुला देवाचे कुठली तरी पैज लावा बघू!’ नारद म्हणाला.”

झपाटून विचार करून कुमारस्वामी म्हणाला- “विश्वप्रदक्षिणा करून आधी जो येईल, त्याचेच ते स्वर्ण-कमळा!”

“कदा आहे काही पैज लावली?” नारद म्हणाला. कुमारस्वामी नरेंद्र मोरावर बसून विश्व-प्रदक्षिणा करण्यास निघाला.

गणपतीने हलाश होऊन एक उगवला नाहाना. “काय विघ्नेशा! तुझा साथ विचार आहे?” नाहाने पृच्छा केली.

“त्याच्या जावाळ्यात जेवढे आहे; तेवढेच त्याला प्राप्त होणार! स्वर्णकमळ मलाच मिळू दे म्हणते, न मिळणार आहे का, नारद? माझे हे लंबोदर व माझे हे उंदीर-वाहन पाहिलंस न? मला कसली जमते विश्व प्रदक्षिणा? धाकट्या भावालाच मिळू दे ते स्वर्ण-कमळा!” गणपती म्हणाला.

“विश्व-जननी व जनक असलेल्या पार्वती-परमेश्वराचे दर्शन घ्यावे, या विचाराने या बाजूला आलो होतो, परंतु बघू पुढे कधी तरी! बरंय विघ्नपती! येईल परत!” असे म्हणत नारद निघून गेला.

नारद पळत उरला व एका चबुतऱ्यावर बसलेल्या पार्वती-परमेश्वराभोवती तीन वेळां प्रदक्षिणा घालून, धाकटा बाजूला वायची वाट पहात बसला.

त्याचा येळानंतर कुमारस्वामी विश्व-प्रदक्षिणा घालून परत आला व मधूदाहतावरून खाली उतरला. गणपतीने कुमारस्वामीला मिठी मारली व “छोट्या! कर आस येऊन विश्वाला प्रदक्षिणा घातलीस! आधी जाऊन ते स्वर्ण-कमळ ने बघू! पैज मीच जिंकली, मला ते कमळ मकोय!” गणपती म्हणाला. “ते कसे काय?” नवज वाटून कुमारस्वामी म्हणाला.

“तुझ्या आधीच मी विचार विश्वप्रदक्षिणा घालून झेपे बसलो आहे, कुणाला विचारतोस, ने विचार!” गणेश म्हणाला.

“पैज गणपतीनेच जिंकली!” ठसठी आकाश वाणी झाली. सत्य समजल्यानंतर कुमारस्वामीने गणपतीपुढे गुह्ये टेकले व म्हणाला- “दादा! मी

मोठी तपश्चर्या करून ब्रह्मज्ञान मिळविले, परंतु छोट्या वियांना अज्ञानीच राहिलो! तुझी बुद्धी कुशाग्र आहे. तुझ्यापुढे माझी कुशाग्रकी ती किती? तुझ्यानंतरच मी झालोय ना? तारका-सुराशी युद्ध करण्यास निघतो आहे.”

त्याला वर उठवून विघ्नेश्वर म्हणाला- “छोट्या! मी मोठा, तू महान, असे मानण्याचे कांही कारण नाही. तुला जन्म निश्चित अशा कारणाकरिता झालेला आहे तू म्हटल्याप्रमाणे मी मात्र, कांहीतरी खेळ म्हणून आईने केलेला मातांचा गोळाच आहे! तुझ्यासाठी म्हणून शिवपार्वतीचे महामीनन घडले! त्याच्या अनुरागाचे तू कळ आहेस! ‘तुझा विजय होणे’ हे आधीच ठरलेले विधीलिखित आहे! ‘तुझ्या हातून प्राण याचे’ असा तारकासुराने वर मागून घेतला आहे, तू सुब्रह्मण्येश्वर असून कांही प्राणामध्ये तुझी मोठी देवालय होतील. कांही तीर्थक्षेत्रे होतील! प्रमुख देवत म्हणून लोक तुझी स्थापना करतील. तुझ्या देवाचे जडण तारकासुराच्या कचाट्यातून सर्वांना मुक्त कर!”

देवांचा सेनापती म्हणून कुमारस्वामी तारकासुरावर चाल करून गेला.

वक्षोचा अधिपती कुबेर याने कटकमुखीला शाय दिला- “शिव-पार्वतीच्या मुतांमध्ये आंटा लावणाऱ्या पापी मुली! पृथ्वीतलावर ‘गोखरा’ म्हणून जन्माला येईल!”

कटकमुखीने कुबेराची क्षमा मागितली. अन्तः- “विघ्नेश्वराच्या कुपेमुळेच तुला शायमुक्त होता येईल!” असा कुबेराने तिला

उपशाय दिला. कटकमुखी तत्काळ गोखराची रोपे घेऊन नमिनीवर उगवली. वसरू लागली. देवादेवांचे मनोमन करून कुमारस्वामीने तारकासुराचा वध केला. त्यामुळे समाधान वाटून देवेन्द्राने आपली कन्या देवयानी शिष्याशी व पाण्यानेचा विवाह करण्याचे योजिले, परंतु मोठ्या भावाआधी धाकट्याचे लग्न कसे करणार? म्हणून ते लग्न लांबणीवर पडले.

“प्रियनंदना! छोट्याचे लग्न व्हावे असे तुला वाटत असेल तर ‘तू लग्नासाठी तयार होणे’ हे तुझे कर्तव्य ठरत नाही का?” पार्वतीने शब्दूच गणेशाला विचारले.

“आई! अर्थ नसलेले हे नियम कशा कारिता? विवाह, हा ज्याचा ज्याचा ऐच्छिक प्रश्न होय! माझ्यासारख्या एकदांगिण्या व एकान्त प्रिय व्यक्तीला या चिखलांत का ओढू इच्छिता?”

अशाच कित्येक पळयाटा गणपती काढीत राहिला। यावेळेस पार्वतीने गणेशाच्या लग्नाविषयी धरला, तेव्हा "आई! तप करायचे आहे! भावाने, परंतु मी केले नाही ना?" असे म्हणून गणपती तपश्चर्येकरिता बाहेर पडला.

इंद्राने स्वर्गातील अप्सरांना चिनायकाचा तपोभंग करण्यासाठी पाठविले. अर्का नावाच्या अप्सरेने आपला विरोध दाखविला. तेव्हा "तु डॉबकावळा आहेस! अस्पृश्य रुईचे रोपटे धनून जमिनीवर उगवा!" असा तिला शाप दिला.

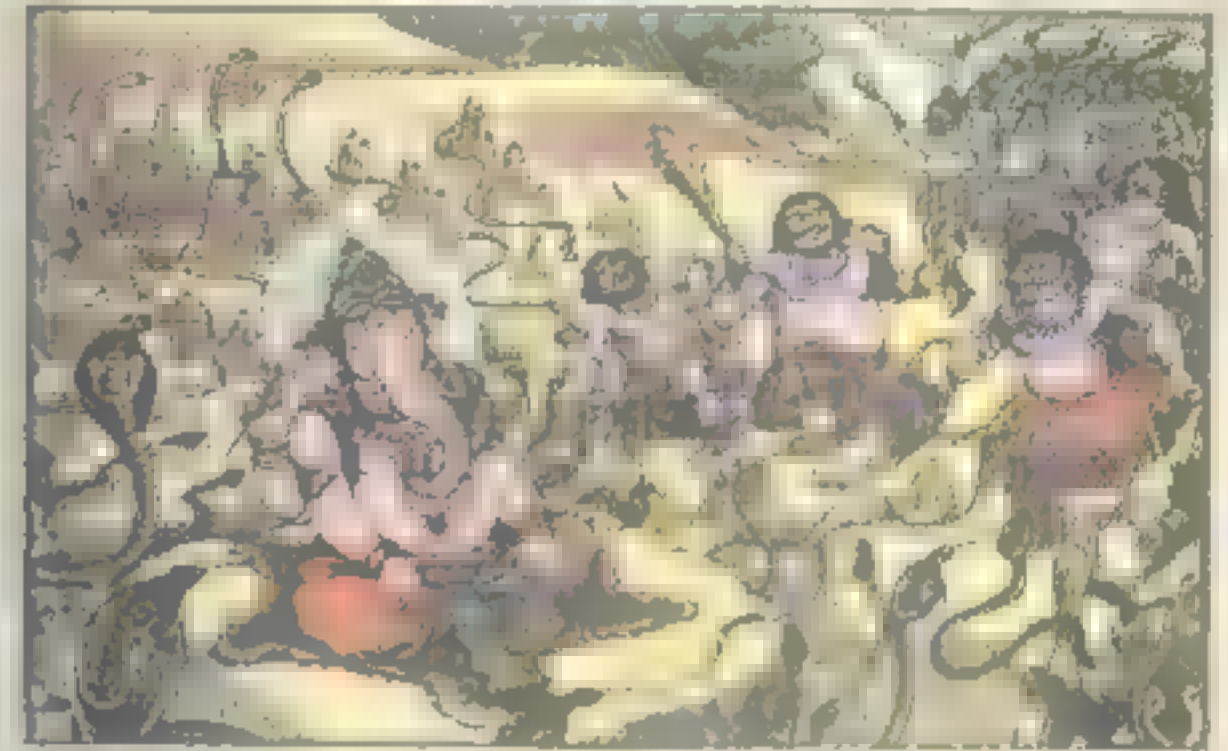
तपाकरिता अनुकूल अशी जागा शोधून विघ्नेश्वर तप करू लागला. त्या जागे रात्री गोखरुची रोपा उगवली होती. रुईच्या कुड्डांकर कुलाचा ब्रह्म आलेला होता. विघ्नेश्वराचे तपाचरण सुरू होते.

तपोभंग करायला आलेल्या अप्सरा नृत्य करून लागली तर तो त्यांच्या वाचाता गोखरुचे काटे रोचू लागत. अंगभर गोखरु बोचल्यामुळे त्या वातना सहन न होऊन त्या अप्सरा आर्त-कलसागत्या विघ्नेश्वरचे ध्यान मोडले. डोळे उघडून पाहिले तेव्हा आला प्रकार त्याच्या लक्षांत आला घाबरेल्या अप्सरा लंगडल-पडत पळू लागल्या गणपतीला गोखरु व सराटयांवरून अभिमान तेव्हा 'गोखरु' म्हणून जन्मलेली कटकमुखी म्हणाली- "स्वामी! तुम्हा भावंडांमध्ये भांडण सायल्याच्या दुष्टाच्या शापाना बळी पडले आहे. अनुग्रह असावा!" असे म्हणून गणेशाची क्षमा मागितली.

त्या दिवशी शुक्ल चतुर्थी होती. तो गणेशचतुर्थीचा दिवस। गणपती कटकमुखीला म्हणाला- "आजच्या दिवशी लोक 'विचित्र-यिनोद' म्हणून तुझी काटेरी फळे उपयोगात आणतील बरे!"

यक्षिणी शापभुक्त होऊन अलकापुरीस निघून गेली तेव्हा रुई असे म्हणाली- "स्वामी! माझ्याकडेही तुमची कृपाइष्टी बळू! दो! मी अर्का नांवाची अप्सरा असून, इंद्राची आज्ञा अमान्य केल्यामुळे, आज अशी अस्पृश्य रुई झाले आहे. तुम्ही माझे अद्भुतान असून, तुमच्या ठायी माझी नितान भक्ती."

"विघ्नेश्वर म्हणाला- "या सृष्टीत अस्पृश्य असे काहीच नाही! तुझ्या कळ्या फुलाचा हार नी नेमले नळ्यांत घालून दावा कुठल्या न कुठल्या म्हणून जन्मला रोईत भावून कृपा तुझा उदार करतील. तु निर्भय होऊन स्वर्गात

जा! तुला इंद्राचीच नव्हे तर कुणाचीही भीती वाळगण्याचे धाटण नाही. फुलताही शाप तुला लागू पडणार नाही अर्कमुखी आयुर्वेदातील औषधांसाठी उपयोगी ठरतील अर्कपर्त्रे सूर्याला प्रिय राहतील!" अर्का अप्सरेचे रूप धारण करून स्वर्गात निघून गेली.

विघ्नेश्वर कैलासाकडे निघाला त्याला पाहतांच पार्वती म्हणाली- "बाळा! तप झाले ना? आतां तत्र...." तिचे पूर्णपणे ऐकून न घेता, गणपती म्हणाला- "तप झाले ना? म्हणून काय विचारतेस? खर सांगायचं तर तपाची सुरुवातच झाली नाही! हा तप करायला निघालोच!" असे म्हणून विघ्नेश्वराने दुसऱ्या एका ठिकाणी ध्यान घेतले त्या जागेच्या चोडीकडे सर्पाची वारुळे होती गणपती

तपाचरण करत असताना त्याच्याजवळ सारे नाग तडक आले. ते विघ्नेश्वराच्या चोडीकडे कणा उगारून उभे राहिले. ते पाहून इंद्राने- मूषकांमुळे तपाचरण सरासरीत राधासांका विघडिले- त्याला राजाला आपले वाहन केले आहे. त्याला तपाचरण सुरू राहिले. त्याची विनाश करून घ्यावी लागला. त्याला पाहताच तो तेव्हा तपाची जागा सुरू राहिले. त्याची विनाश करून घ्यावी लागला. त्याला पाहताच तो तेव्हा तपाची जागा सुरू राहिले.

त तेव्हा विघ्नेश्वरावर बघावून गेलेल्या तपाचरण सुरू राहिले. त्याला पाहताच तो तेव्हा तपाची जागा सुरू राहिले. त्याला पाहताच तो तेव्हा तपाची जागा सुरू राहिले.

आता इंद्राने, अतिशय उत्साही व सुंदर

देवांना तसेच अप्सरांना - "गणपतीचे मन अनुरागाकडे वळेल असे करा" अशी आज्ञा देऊन पाठीकले व वज्रायुध हाती धरून तो स्वतः त्यांच्या मागून निघाला.

स्वर्गातील देवपुरुष व अप्सरा जोडीजोडीने सुरापान करीत, नाचत, गात, कोलाहल करीत निघाले. त्यामुळे महासर्पांना राग आला व त्यांनी देवांच्या पायांना विळखा घालून चावा घ्यायला सुरुवात केली. इंद्राने त्या सर्पांवर आपले वज्रायुध उगारले. ते पाहून सर्व चवसाळले. पाताळातून लक्षावधी महासर्पांनी बाहेर फडबून, देवांना सळी पळी सोडले, देव व नागांमध्ये छोटासा रांगामच झाला. इद्राच्या यज्ञालाही न जुमानता त्या सर्पांनी स्वर्गातसुद्धा ह्याहाकार पाजवला. मंतर सर्व सर्प नागे परतले त्यांनी केलेल्या सहाय्यामुळे गणपतीला फार समाधान वाटले. त्या सर्पांना उचलून घेऊन विघ्नेश्वराने त्यांचे कायदे केले व सर्पांची दागिने अगभर घातले व कैलासाला निघाला.

गणपतीच्या अंगभर सर्प रुळत असलेले

पाहून पार्वती आश्चर्यचकित झाली. "आई! वडिलांचा वारसा मुलाचा मिळणे साहजिकच नव्हे का! शंकराची आभरणे, तीच माजी भूषणे! शिवाय हे सर्प माझे जीवस्थ मित्र आहेत. प्राण पणासा नाचून यांनी माझे रक्षण केले आहे. आत्मस्वकीयांच्या सदृच्छा पाठीशी असणे भूषणाकडे असतो! म्हणून मी नागभूषण हे नांव मार्थकी घेणार आहे." विघ्नेश्वर म्हणाला.

पार्वती विनायकाच्या विचित्र चेशांना कंटाळली शंकर मात्र मनापासून हसत होता. अशा रीतीने विनायक विघ्ने उपस्थित करीत राहिले.

पार्वतीने अखेरचा म्हणून एकदा सग्याच्या विषय काढला तेव्हा - "आई! कांहीतरी मोठेकार्य केल्यानंतर 'न' मला प्रतिष्ठा मिळेल? मावासारखे कुटले तरी मोठे कार्य साधून 'समर्थ' ठरल्यानंतरच लक्षाच्या विचार करेन!" गणपतीने निश्चून सांगितले.

"तुझ्यात करझी कमतरता आहे? नमर्थ नव्हेत तर काय शेळपट आहेत होय?" पार्वती नाईलाजाने म्हणाली (क्रमशः)

सावित्रीची हुशारी

भारती आणि सूरजच्या विवाहास अजून वर्षही पूर्ण झाले नव्हते की त्यांच्या कुटुंबात भांडणे व मतभेद होण्यास सुरुवात झाली. सकाळी उठल्यापासून एकी ओपेपर्यंत आपोआपलांत ती दोघे कोणत्या न कोणत्या विषयावर रसरखी भांडत असत.

एके दिवशी भारतीने मोठ्या प्रेमाने एक भांडाराचे पिढू पाळण्यासाठी घरी आपले. सूरजने ते पिढू चाहेत सोडून दिले. व एक कुत्र्याचे पिढू घेऊन तो घरी आला. एके दिवशी ते पिढू घेऊन ओरडत होते, पण भारतीने त्याला कांहीही खावला दिले नाही. उत्त तने त्या पिढूला काठीने मार दिला. त्याच वेळेस नेमका सूरज घरी आला. कुत्र्याला मारलाना पाहून त्याला खूप राग आला. रागाच्या भरात त्याने त्याच काठीने भारतीला एक तडाखा दिला.

भारती छोट-ओरडत शेजारच्या गल्लीमध्ये राहणाऱ्या तिचा भाऊ याच्याकडे धर्मवीरकडे गेली. धर्मवीरने भारतीला रडण्याचे कारण विचारले. भारतीने घडलेली हकीकत वाढवून सांगितली, आणि आता सूरजबरोबर तिने प्रश्नच येणार नाही असेही सांगितले.

धर्मवीर स्वभावाने खूप दयाळू होता. त्याला दुसऱ्यांचे दुःख पाहूनच नसे तो सर्वांना भवत करण्यास नेहमी तयार असायचा, त्याचे त्याच्या बहिणीवर फार प्रेम होते.

"तू आता गप्प घेस. मी सूरजला बोलेन तोपर्यंत तू इथेच रहा." असे धर्मवीरने भारतीला समजावून सांगितले.

दुसऱ्या दिवशी सूरज धर्मवीरच्या घरी आला. धर्मवीरने त्याला बसवून घेतले. त्याची समजूत घातली. त्याने सूरजला सांगितले की,

कुटुंब चालवण्याची पत्नी-पत्नीची सारखीच जबाबदारी असून दोघांनी एकमेकांच्या भावनेचा विचार करायला सध्या लागून घेतली पाहिजे. सूरजने त्याचे म्हणने मृफाटपाने ऐकून घेतले, व भारतीला घेऊन आपल्या घरी गेली.

सूरजने भारतीची भावनेचा विचार घेतला. ती होती, जे दोन दिवसांनी त्याचे भावनेचा विचार असे व धर्मवीर भाडण मिटवून देत आहे.

धर्मवीरच्या आजूबाजूला रहणार लोक भारतीच्याच बाबतीतच नाही, धर्मवीरबद्दलही खोट्यानाट्या गोष्टी करू लागले.

हे पाहून धर्मवीरला खूप वाईट वाटले. तो दुःखी झाला व उदास होऊ लागला. धर्मवीरला त्याच्या पत्नीने, सावित्रीने त्याच्या दुःखाचे कारण विचारले. धर्मवीरने आपले दुःख सांगून सावित्रीला

विचारले, "आजूबाजूला भाडणाच्या शेवट कसा होईल?" सावित्री भोव्याने हसत म्हणाली, "त्या समस्येचा शेवट नक्कीच होईल."

दुसऱ्या दिवशी भारती पुन्हा रडत-ओरडत, नवऱ्याला शिज्या देत धर्मवीरच्या घरी आली. समोरचे दृश्य पाहून भारती अश्रुचर्यचकित झाली. पुतळ्याप्रमाणे स्तब्ध उभी राहिली.

घरातील सर्व सामान अस्ताव्यस्त फडलले होते. घरात धर्मवीर पत्नीला जोरात म्हणत होता, "तू झाली आहेस का? तुझ्या अंगात भूत शिरले आहे म्हणून तू घरातील वस्तूंचा नाश करीत आहेस?"

"होय! होय! झाले आहे. माझ्या अंगात भूत शिरले आहे. तुमच्याशी लग्न करून घेतल्याच माझी बुद्धी नष्ट झाली आहे. माझ्या आई-वडिलांना तुमच्या मुण्ड कुटुंबाबद्दल योडीसुद्धा कल्पना नव्हती."

"जास्ती बोलू नकोस. आमच्या कुटुंबाला मागे ठेवू नकोस." धर्मवीरही चिडून सावित्रीला म्हणाला.

"शेअर टोके हे खरे आहे तुम्ही व तुमचे कुटुंब अगदी बंडे आहेत." सावित्री ओरडत म्हणाली. भारती उबव्यावर उभी राहून सर्व ऐकत होती. भारतीच्याने राहिले नाही. ती बेगाने बरात आली व भावाला म्हणाली, "भाऊ, तू गप्प का आहेस? बहिनी तुझा आणि आपल्या कुटुंबाचा अपमान करणे आहे. तिला तू धडा शिकव."

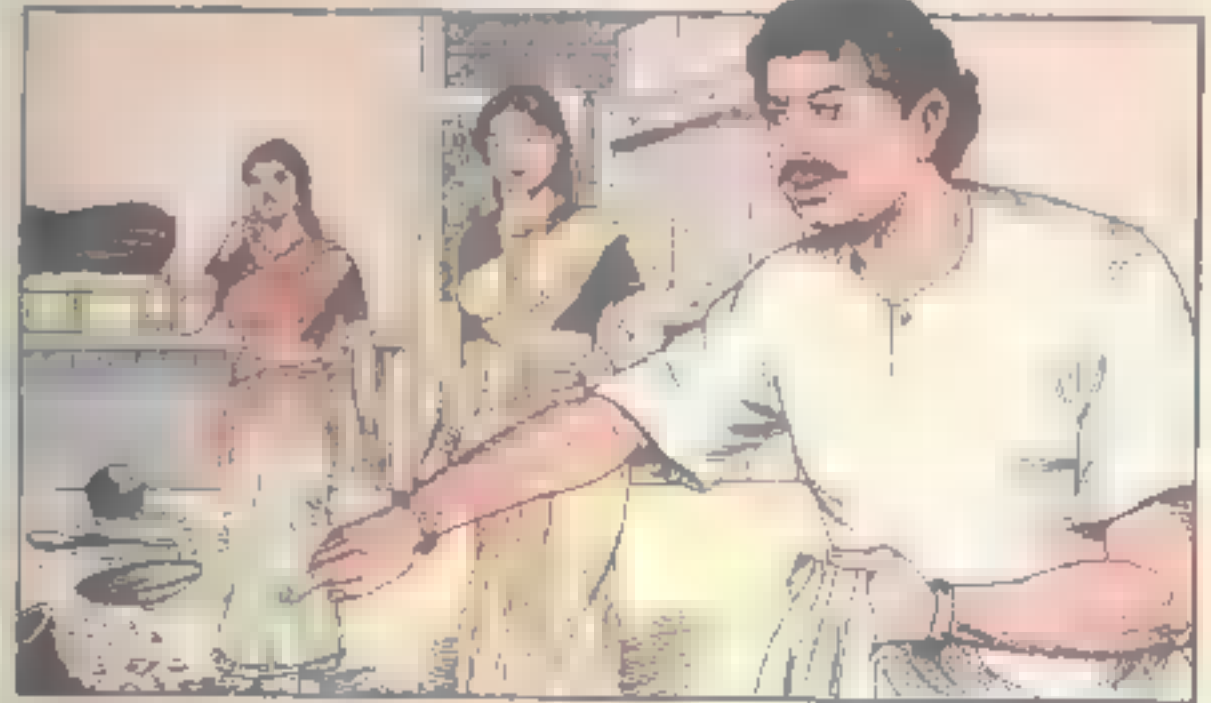
धर्मवीरने भारतीकडे त्रासिक नजरेने पाहिले

व म्हणाला, "हे पहा, हे पति-पत्नीमधील भाडण आहे. तू ह्यांत नक्ष देऊ नकोस."

भारतीने धर्मवीरचे बोलणे ऐकले व तिचा चेहरा एकदम फिका पडला. बहिनीसमोर भावाने केलेला तिचा अपमान तिला सहन झाला नाही ती म्हणाली, "हे काय भाऊ, बहिनी आपल्या कुटुंबाला मागे ठेवते आहे. वाईट-साईट बोलते आहे, तरीही तू गप्प बसला आहेस."

तेवढ्यांत सावित्री तिला आडवून म्हणाली, "तू कोण आहेस ग मागे बोलणारी? तुझे झेवकाही काम नाही. तू आपल्या घरी निघून जा कुटुंबामागे अनेक अडचणी येतात. मतभेद होतात, पण कुटुंबातील सगळेजण पुन्हा एकत्र येतात. तू गोष्टी तुला समजायच्या नाहीत, कारण तुला कुठली अडचण नाही."

भारती स्तब्ध झाली. ती ज्या कामासाठी

आली होती ते ती विसरली अन् म्हणाली, "भाडणा पाहण्यासाठी आले होते." तिचा चेहरा पार सुकून गेला होता.

धर्मवीर चिडून म्हणाला, "मला काय पहायचे आहे? जवळच तर राहतेस आणि आठवड्यातून दोन तीनदा तरी येतेसच. सांग, इकडे कोणत्या कामासाठी आली होतीस?"

भावाचे बोलणे ऐकून भारती आश्चर्यचकित झाली. पती-पत्नी दोघे आपआपसांत भांडत असूनही, दोघेही तिला झिडकारून देत होते, मागे ठेवत होते. आपआपसांत भांडणाऱ्या आपल्या बहिनीला व भावाला कसे सांगायचे फी, आता मी नवऱ्याशी भाडून आले आहे? तिने खरी गोष्ट लपवली व म्हणाली, "काही नाही, आम्ही हरीश्वराला जात आहोत व असा विचार केला फी."

शेखरला भेट

अस्मिताच्या गांवात राहणारे नागेंद्र शेखर जिवलग मित्र होते. शेखरला ज्ञानाच्या जगात ते अतिशय प्रिय होते. पंधरवड्यांतून एकदा ते गहरात जात असत. भाक्या, फळें गाडीवर लादून घेऊन जात व येत. कधी पान घेत.

एकदा शहरांतून परत येताना शेखरने पत्नीसाठी दान साठवा खरेदी केल्या चमेली व गुलाबाची फुले आणि सोन्याची अंगठीदेखील खरेदी केली.

"हे शेखर आपण कशाला इकत घ्यायचं? आपण वेतलेल्या वस्तू घरी आवडल्या नाहीत ना?" नागेंद्रने आपले वेगळे प्रदर्शन केले.

त्यावर शेखर हसला आणि म्हणाला, "न आवडायला काय झाला? उत्तर द्या वस्तू पाहून त्यांना खूप आनंद वाटेल. पति या नात्याने देवपण हे आपले कर्तव्य आहे. या वस्तू पाहून मुलेंदेखील खूप होतील. अशा लहानसहान भेटवस्तू दिल्या तर त्यांना वाटेल त्यांना सारं काही मिळालं."

शेखरची भावना नागेंद्राला आवडली. त्याने शेखरकडे नीट पाहिले आणि म्हणाला, "तुम्हाला बरेच आहे." नागेंद्र दुकानात शिरला आणि आपली पत्नी व मुलें यांच्यासाठी त्यांमदीं खरेदी केली. चेहरा आनंदाने फुलला होता.

जेव्हा घरी तेव्हा त्याने आणलेल्या वस्तू पाहून अगोदरच खडेबोली झालेली त्याची पत्नी म्हणाली, "सकाळी कुणाचं तोंड पाहिलं होतं जाणं? गल्लीतल्या पोरण्यांनी आपल्या स्वामला मारलं, पाणी तुटली आणि कळशी बिहीरीत फडली त्यात भर म्हणून तुम्ही मगली कमाई अशी उडवून टाकलीत. आपल्याला पैसे शिथळ द्यायला हवेत हे तुम्हाला नाही का?" असं म्हणून दाकं पुरू लागली.

- सरला गुप्ता

तुम्ही आमच्या बरोबर माल तर बरे होईल. हेच विचारण्यासाठी आले होते. इथे सेझन पाहिले तर तुम्ही बोघेही लहान मुलांसारखे भांडत आहात! ठीक आहे, वेळेस आम्ही बोघेच जाऊन येऊ." असं म्हणत ती वेगाने घराबाहेर पडली.

पत्नीला येवढ्या लवकर घरी परत आल्याचे पाहून सूरज चकित झाला. तिच्या भावाच्या घरी काय घडले असेल याचा त्याला अंदाज करता येईना. कांहीही ठोंबो, पत्नी लवकर घरी आल्यामुळं त्याला आनंद झाला. भारतीने आपल्या पतीस जेवायला वाढले व कांहीच घडले नाही असे भासवून गप्प बसली.

त्या रात्री, सूरजला समाधानी पाहून भारती म्हणाली, "असं वाटतय की, आपण रीतानाच्या तानडीत सांपडलो आहोत. म्हणूनच आपली छोट्या-छोट्या कारणावरून भांडणे होतात. आपण एकदा हरिद्वारला जायचं का? गंगेचे स्नान करण्याने आपले मनदेखील पवित्र होईल."

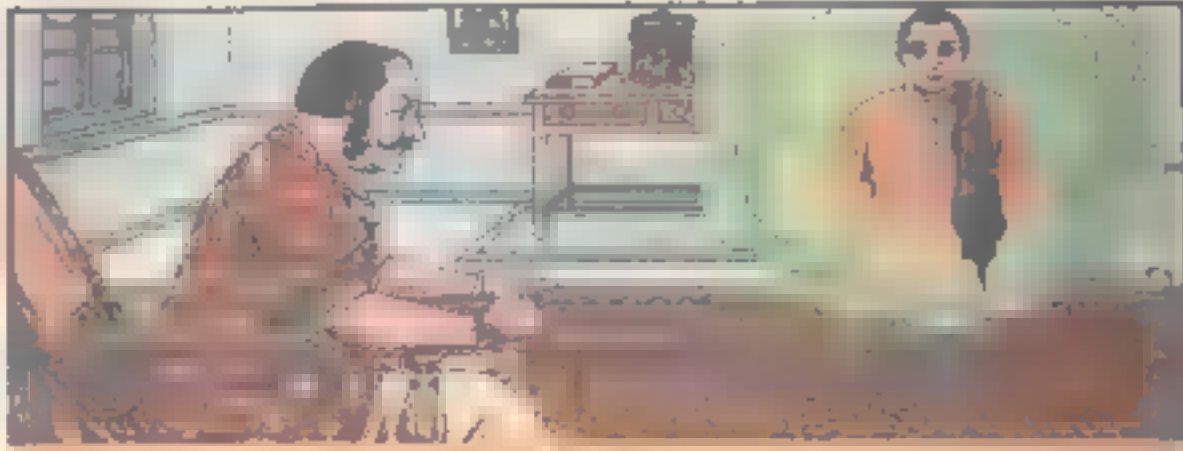
पत्नीतील हा बदल पाहून सूरज खूष झाला. व म्हणाला, "हो, आपण हरिद्वारला अवश्य जाऊ या."

भारतीला वाटले की असे कठण्याने आपण वहिनीला व भावाला चांगला धडा शिकवला. त्यांनी केलेल्या अपमानाचा आपण सूड उगवला. दुसऱ्याच दिवशी ती आपल्या पतीबरोबर निघाली. हे सर्व धर्मवीर व सावित्री पाहत होते.

धर्मवीरने पत्नीच्या हुशारीची खूप प्रशंसा केली. तो सावित्रीला म्हणाला, "तू सुचवलेल्या उपायाने कमाविले केली. तिला आपले भांडण खरे वाटले. तुम्हाला उपायाने त्यांच्या कुटुंबात शांतता राहील."

सावित्री म्हणाली, "जे घाले ते चांगले झाले. यानंतर तुम्ही बहीण आपल्याकडे सारखी येणार नाही. स्वतःला आणि तुम्हाला माये ठेवून घेणार नाही. शेजार पाजाराचं लोकही परतनीत."

देवमाणूस

एका गांवी सुभाष नांवाचा एक वैद्य होता असे. तो भाला, मुळ्या व कांही फळे यांची कळून सर्व तऱ्हेच्या रोगांवर इलाज करीत असे.

सुभाष एकटा होता म्हणून थोडक्या भिळकतीवर त्याचा उदरनिर्वाह चाले. तो गोरगरिवांना फुकट औषधे देई म्हणून जवळपासच्या पंचक्रोशीत त्याचा नांव लोकांक वाढला. अर्धागवायूसारखे भयंकर रोग आणि सर्ववंशासारखे आजार तो थोड्या वेळात बरे करी. अशा रोगांचे औषधपाणी करून देईल तो पैसे फारच कमी घेई. त्याचा हाताला यश होते. व तो मनापासून रोग्यांची तपासणी करी. औषधेही बिनाकारण देत नसे. म्हणून त्याला लोक देवमाणूस मानीत.

सुभाषची वाढती कीर्ती पाहून गांवच्या जमीनदाराच्या पोटांत दुखू लागले. कारण सुभाष

त्या गावात येण्यापूर्वी लोक त्या जमीनदाराला मोठा देवमाणूस मानीत, परंतु आता स्थिती बदलली. त्याच्या घरी लोकांची गर्दी जमण्याऐवजी सुभाषच्या घरी जमू लागली होती. सुभाष गरीबांना पैशाची कमी कारण मदत करीत असे.

सुभाष लोकांच्याशी प्रेमाने वाटून त्यांची विचारपूस करीत असे. गावात त्याचे महत्त्व फारच थोड्या दिवसांत वाढले. त्याचा उत्कर्ष व लोकप्रियता जमीनदाराला आवडत नव्हती.

सुभाषचा हा वाढता मान कसा कमी होईल या मोठीचा जमीनदार विचार करू लागला. एक दुष्ट विचार त्याच्या मनात आला आणि आपला वेत पुरा होण्यासाठी तो संधी पाहू लागला.

एकदा संध्याकाळी सुभाष कांही औषधे एका पिशवीत घालून कोठेतरी पग्यांवी एका रोग्याला पहायला निघाला. जमीनदाराने ते

पाहिले आणि सुभावला विचारले - "काय हो वैद्यबुवा! कोठे निघाताना?"

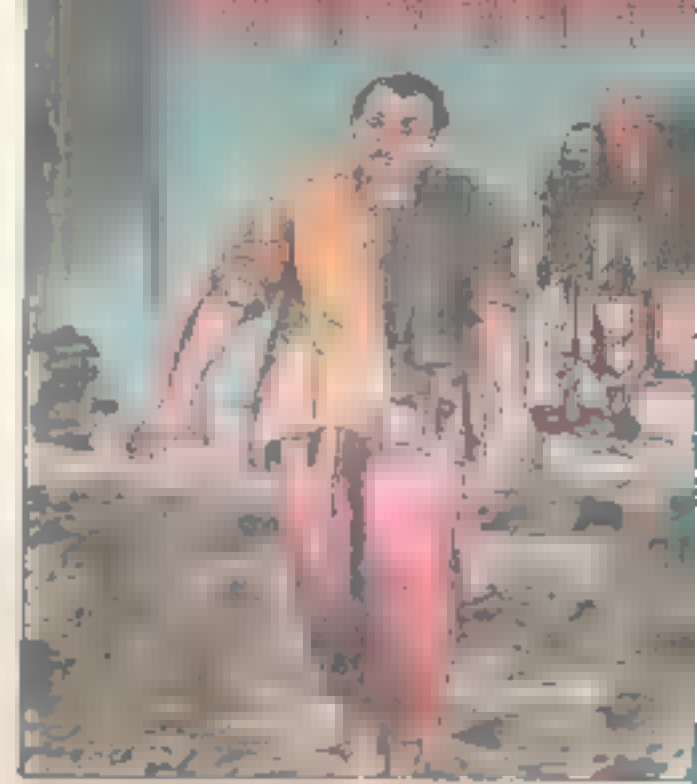
"शेजारच्या गांवी दोघे तिघे आजारी आहेत, त्यांना पाहून औषधपाणी करण्यासाठी जातो आहे." सुभाष म्हणाला.

जमीनदार अशाच संधीची वाट पहात होता. सुभाष निघून गेल्यावर जमीनदाराने आपल्या नोकरांकरवी सुभाषच्या घराच्या एका भिंतीला भोंक पाडले व अंत जाऊन औषधाच्या फोडून आणि ज्या मुळ्या व इतर औषधे होती ती जाळून टाकली. सुभाषच्या घरांत कोणीच नव्हते.

दुसऱ्या दिवशी सुभाष गावाहून परत आला. घरांत कोणीतरी शिरून दुष्टपणाने औषधाच्या बाटल्या फोडून इतर औषधे जाळून टाकल्याच कळते. एका जागी भिंतीला एक भगदाड पडल्याचे दिसले.

चोरी करण्यासारख्या पुष्कळ धस्तू जशाच्या तशाच होत्या. औषधांची गरसधूस झालेली पाहून कोणीतरी दुष्टबुद्धीने हे सर्व केले असावे, असे साहजिकच सुभाषला वाटले. परंतु त्याने कधी कोणाचे नुकसान केले नव्हते. मग देवबुद्धीने हे कोणी केले असावे, हे त्याला कळले.

सुभाषने खूप मेहनत करून पुष्कळ औषधे तयार करून ठेवली होती. पण ती अशातऱ्हेने एका रात्रीत नष्ट झाली. त्याच्याकडे अनेक रोगी येऊन वाट पहात होते. परंतु आता त्यांचे चांदोळा

कोणाला औषध देण त्याला शक्यच नव्हते. लोकांनी चोराता शिच्या दिल्या परंतु जमीनदाराला मात्र त्याचा डाव साधल्याबद्दल आनंद आला.

त्याच वेळी जमीनदाराचे नोकर जमीनदाराच्या मुलाला घेऊन घाबऱ्याघाबऱ्या आले आणि मुलाला माप चावला असल्याचे सांगू लागले म्हणाले - "शेतांत छोट्या भातकांना माप चावला अर्धा तास झाला, अजून मुलाला कांही शुद्धच येत नाही. काय वाटेल ते करून औषध घेऊन देवकडे जाईल."

जमीनदाराने त्या घरागमरे लोकांची गर्दी जमली. गर्दीतला एक मनुष्य म्हणाला, "सुभाष वैद्यांकडे घेऊन जा. एका मिनिटांत मुलगा शुद्धच येईल."

निरुपायाने जमीनदाराला सुभाष वैद्यकडेच मुलाला घेऊन घाघावे लागले. नोकर मुलाला उचलून घेऊन पाठीमागून आले. जमीनदार वैद्याला हांक मारून म्हणाता - "अहो वैद्यबुवा! काय वाटेत ते करून मुलाला वाचवा हो! मांघ चावला आहे याला."

"होय हो, पण काय करू? रात्री कोणीतरी कुष्ठाने घरांत शिरून सर्व औषधांच्या काळीज फोडून टाकल्या. औषधांच्या पाता नि मुळ्या जाळून टाकल्या." सुभाष म्हणाला.

जमीनदाराला थोबाडीत मारल्यासारखे झाले. घोगच्या आवाजात तो म्हणाला - "वैद्यबुवा! तो कुष्ठ मीच होतो हो! मला काय करा. माझ्या मुलाला वाचवा. आयुष्यभर मी तुमचे हे विस्मरणार नाही."

"बरं थांबा रे, आलोच!" असे सांगून सुभाष घराबाहेर धांस्त गेला.

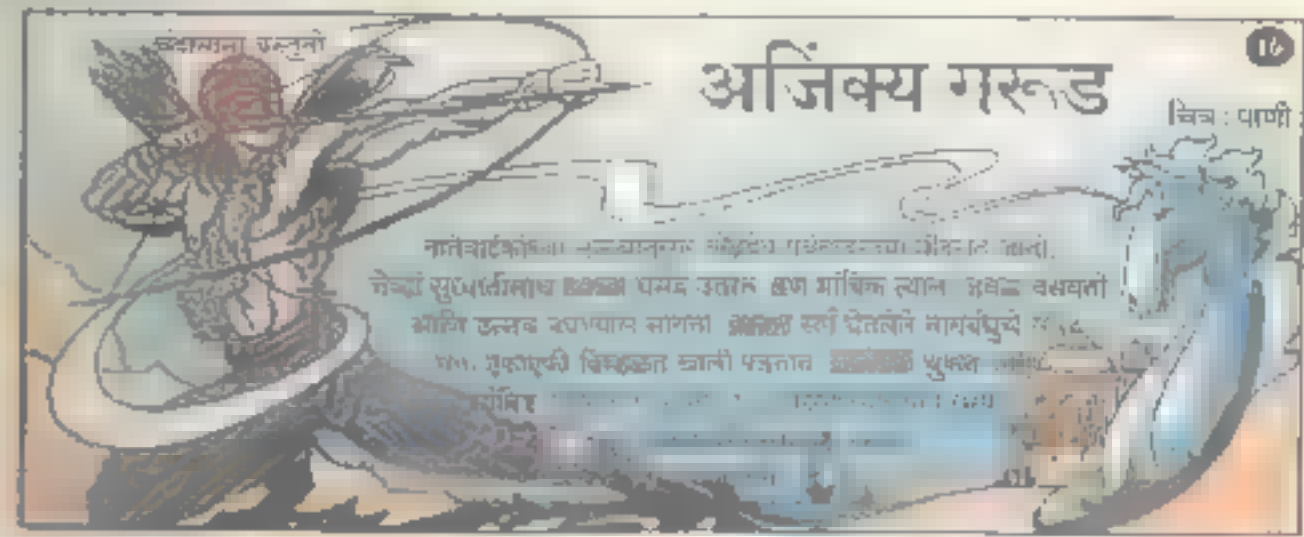
"आतां वैद्यबुवा कराला येतील? करावे तसे भरावे. देव सर्व पहात असतो." एकजण म्हणाला.

"मी आजल्या मुलाचा गळ्या स्वतःच्या हाताने कापला हो!" अने म्हणत जमीनदार टाहो फोडून रडू लागला. परंतु सुभाष थोड्याच वेळानं परत आला. त्याच्या हातात तरी मुळ्या होता. त्याने पाला चुगवून मुलाच्या नाकाजवळ नेला. अग्नि त्याचा रस थोडा डाळ्यांत घातला. थोड्या वेळाने जमीनदाराचा मुलगा हलला आणि चांगला गुडीवर आला.

तथे जमलेल्या सर्व लोकांना जिवंत जीव जाल्यासारखे झाले.

त्या दिवसापासून जमीनदाराच्या वागणुकीत एकदम फरक झाला. त्याने सुभाषला नुकसान-मर्याद म्हणून पुढळ दिले आणि औषधे तयार करण्यासाठी आजच्या लोकना पाठविणे.

सुभाषचा नांदतीकिक ला घटनेनंतर जालाच वाटला. त्याने त्याच कायमचे स्वाक्याचे उखलून नसा करून घेतले. सर्वजण म्हणत जाणवे - "एका देवमाणसामुळे दुष्ट मणारा-कलीन देवमाणस जाला."

चांदोबा

हिशेब बराबरच !

राम व भीम शेजारी होते, रामला पुस्तके जमवण्याची फार आवड होती. एकदा भीम तमच्या घरी आला. तिथे कपाटांत ओळीने नीट ठेवलेली पुस्तके पाहून तो म्हणाला, "अरे, शेजारच्या घरांत तहून वेखील तुझ्याकडे इतकी भरपूर पुस्तके आहेत हे मला आजपर्यंत ठाऊक नव्हतं. हे एक पुस्तक मला दे. वाचून ज्ञान की मी परत देईन."

रामने लाडक्या उत्तर दिले, "माफ कर, मी कुणालाही माझी पुस्तके उसनी देत नाही; पण हो, तुला जर वाचायची इतकी जबरदस्त इच्छा असेल तर इथेच ये आणि हवा तितका वेळ पाचत बस."

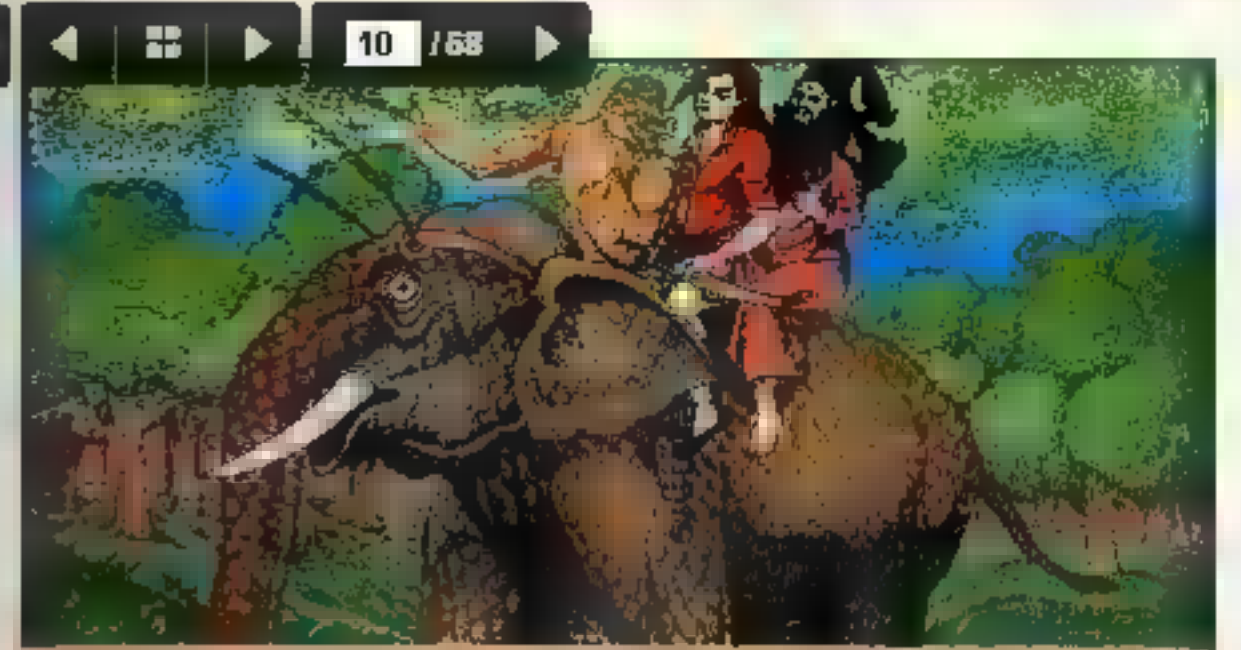
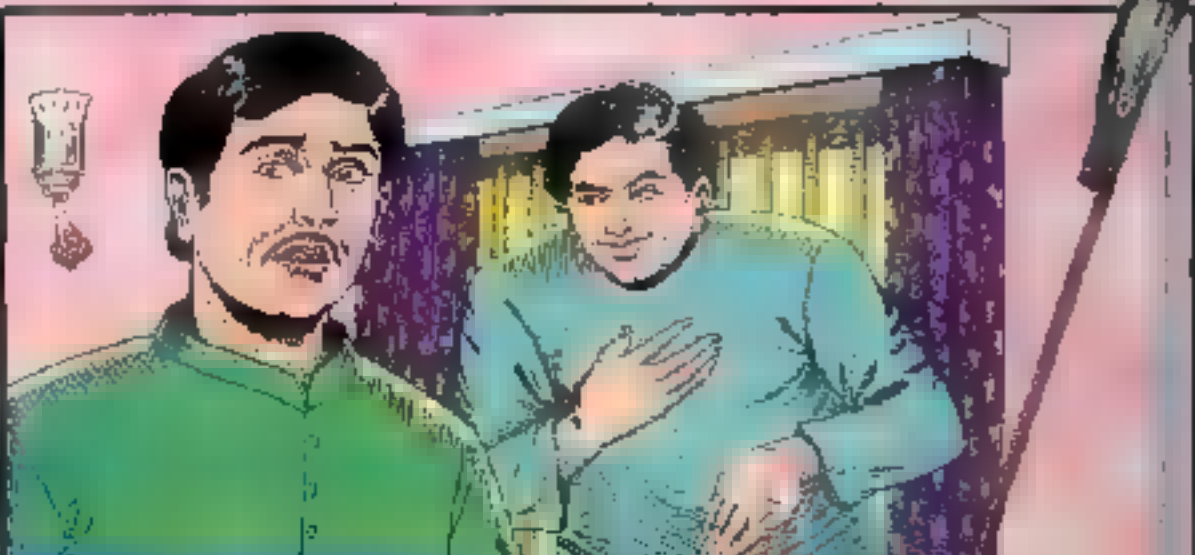
रामचे हे योजने ऐकून भीमला वाईट वाटले. तरीपण कांहीही न दाखवता त्याने गंभीरपणे उत्तर दिले, "हो, हो, जरूर वाचून. पण आता नाही, पुन्हा केव्हांतरी येईन."

आठवडाभराने राम भीमच्या घरी आला तो म्हणाला, "मला तुझी मदत हवी आहे. ~~मला~~ घरांत खूप जळमट झाली आहेत, तुझ्या घरांत जर लांब दांडीचा झाडू असला ~~जे~~ जरावेळ ~~जे~~ तासाभरानंतर परत येईन."

भीमाने संसृत सांगितले, "माझ्याकडे तो झाडू आहे रे, ~~जे~~ माफ कर, दुसऱ्यांना झाडू उसना पाचची मला संवय नाही. पण तू आदिस माझा शेजारी, माझा चांगला मित्र आदिस - तेव्हां तो झाडू मी स्वतःच घेऊन येईन आणि सगळी जळमट काढून टाकीन."

रामला आता आपली चूक समजली, त्याने पुस्तक उसने देण्यास नकार दिला होता. तेव्हा झाडू देण्यास नकार देऊन भीम त्याचा हिशेब बरोबर चुकता करीन होता.

- सरला दामोदर

माया अरोवर

(मगरीच्या डोक्याचा आकारवाला जेव्हां चरकाचारीच्या ~~आकार~~ तेव्हां त्याने ~~त~~ जोराने पकडलं ~~आणि~~ त्यांच्या जलग्रह ~~आकार~~ तो चढून ~~आणि~~ जयशील आणि सिद्धसाधक हिरण्यपुरच्या दिशेने चालायला लागले. एका वृक्षावर बसलेल्या भिलू भीमाने मगरीच्या डोक्याचा आकार ~~आकार~~ बाण ~~आकार~~ हत्तीने त्या वृक्षाला मुळासकट उखडून टाकले, आणि भीम ~~आकार~~ बसलेला होता. - त्यानंतर)

प्राणांच्या भीतीने भिडू भीम ओरडत होता. वृक्षाभरोवर तोही धाडकन जमिनीवर आपटला. मगरीचा आकार असणाऱ्या मकरकेतूच्या खांद्याला जोराने हातचून जयशीलने जोराने विचारले, "अरे दुष्टा, माझ्या अनुमतीशिवाय तू जलग्रहाला वृक्ष उखडून टाकायची आज्ञा का दिलीस?"

मकरकेतूने कणहूत म्हटले, "जयशील, मी जर भीमला जमिनीवर पाडले नसते, तर त्याने आणखी

एक बाण सोडला असता आणि मला मारले असते. त्याला खाली पाडण्याखेरीज माझ्याजवळ दुसरा कांही उपाय नव्हता."

तेव्हात सिद्धसाधकने जलग्रहाच्या पाठीवरून खाली उडी घेतली आणि वृक्षाच्या फांशात अडकलेल्या भीमला बाहेर ओढून काढत तो म्हणाला, "अरे मूर्खा, बघ, कांही हातपाय तर मोडलेला नाही ना!"

भीमने उडी मारून पुढे येत म्हटले, "भुतांचे मालक, मी अगदी सुरक्षित आहे. मला कुठेही लागलं नाही. पण माझा नेम चुकला व तो दुष्ट बांचला याचं मला वाईट वाटतं. पण आता या वेळेला मात्र माझा नेम चुकणार नाही. माझ्या बाणाने हत्तीवर बसलेल्या त्या पिशाच्च्याचा अंत होईल." असं म्हणून त्याने मोठ्या उत्साहाने हातांत धनुष्य घेतले.

जयशीलने घाईने हत्तीवरून उडी घेतली आणि भीमचे मानगूट पकडून तो चिडून म्हणाला, "अरे, तुझ्या हे सगळे आलं नाही कीं तुझा नेम चुकता, तर तो मला लागला नसता का?"

"मालक, माझा नेम अचूक आहे. जर मनांत आलं तर मी त्या मगरवाल्याच्या डोळ्यांच्या

मधोमध बाण मारीन," असं म्हणून त्याने धनुष्य वर उचललं.

जयशीलने शटकून त्याच्या हातांतले धनुष्य आणि बाण हिसकावून घेतले आणि फेंकून दिले. त्याच वेळी चरकाचारी आणि वीर तिथे येऊन पोचले. चरकाचारी, मकरकेतूला पाहून चकित झाला. तो म्हणाला, "हे काय? पोटांत तलवार रुतली आहेच; आता [REDACTED] देखील बाण लागला वाटतं? अरे, याचे अगदी वाईट दिवस आलेवे दिसतात."

"खे, कसलं हे माझं जिणं? [REDACTED] अधम मानवांकडून माझा अला अपमान? त्यापेक्षां मरण परायडलं. [REDACTED] शूळ फुटं आहे?" अलं [REDACTED] मकरकेतू आपला शूळ शोधूं लागला.

तो शूळ आपल्या हानांत घेऊन [REDACTED] उचलत सिद्धसाधक म्हणाला, "हा बंध तुझा [REDACTED] आता माझ्याजवळ [REDACTED]"

त्यानंतर जयशील व सिद्धसाधक पुन्हां हत्तीवर चढून बसले [REDACTED] म्हणाले, "मकरकेतू, घाबरण्याचे कांहीच कारण नाही. कोणत्याही परिस्थितीत आम्ही तुला मारणार नाही किंवा मलं देणार नाही. तुला जवळच्याच गांवात घेऊन जाऊं व तुझ्यावर औषधोपचार करूं. तुझी जखम भरली कीं नंतर आम्ही तुला हिरण्यपुरच्या राजाकडे घेऊन जाऊं. आमच्यावर तूं विश्वास ठेव."

मकरकेतूने दोन्ही हात वर उचलून म्हटले, "ही सारी माया सरोवरेकराची कृपा आहे.

आणखी एखादा दुष्ट मित्त वाटतं माझ्यावर बाण सोडणार नाही याची फक्त कळकळी घ्या. माझा प्राण संकटान मांपडणार नाही याची जबाबदारी तुम्हा दोघांच्यावर आहे."

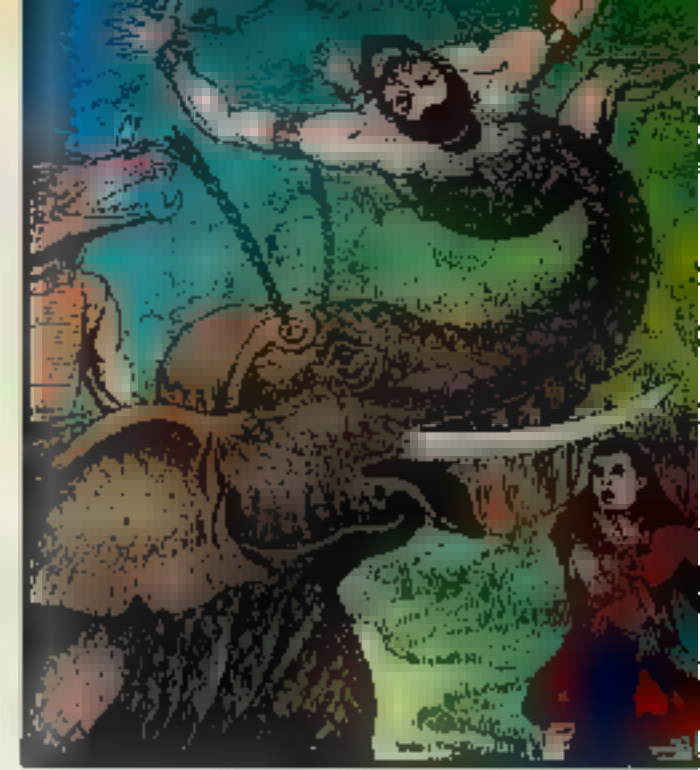
"आम्ही कोणत्याही परिस्थितीत तुला बांचवू. विश्वास ठेव आमच्यावर. आता तुझ्या जलग्रहला पुढे काढ." जयशीलने सांगितलं.

जलग्रह तिथून थोड्याच अंतरावर गेला नाही, तोच झाडावरून ढफ व शिड्या बाजल्याचा आवाज ऐकू येऊ लागला. क्षणाधीच भिल्लांचा भूतनाथ व दहावारा तरुण भिल्ल झाडावरून खाली उतरले. सर्वांकडे आयुधे होती.

भिल्ल भूतनाथ खंयच्या आल्यासारखा नाचायला लागला व म्हणू लागला, "बळी! [REDACTED] मी महाकाली आहे. मगरवाल्याचा गळा चिरटून राकीन आणि [REDACTED] रक्ताने [REDACTED] पाय धुवीन. जर अगं झालं नाही तर भिल्ल कुळांचाच मी नाश करीन."

जलग्रहाच्या पाठीमागे भीम उभा होता तो "मातं काली" म्हणून ओरडला. नंतर सिद्धसाधकाला म्हणू लागला, "हे राजा, हे भुतांच्या स्वामी, आमच्या गणाचारीवर आमची कुलदेवी महाकाली हिचा प्रभाव आहे. मातेला या मगरवाल्याचे रक्त हवे आहे. त्याला हत्तीवरून खाती डकतून घा. त्यानंतर आमचा भूतनाथ गणाचारी याचा चांगला समाचार घेईल."

जयशीलच्या तशांत आलं कीं भीमाच्या अंगात आता देवीचा प्रभाव दिसायला लागला

आहे. भीम त्या धुंदीत आहे आणि कोणत्याही भीमां कांहीही गोंधळ होऊं शकेल. तेन्हां जयशीलने मकरकेतूच्या कानांत हळूच कांहीतरी सांगितलं, लागलीच मकरकेतूने आपल्या जलग्रहला पुकारत सांगितले, "जलग्रह, या दुष्ट भिल्लाला आपल्या सोंडेने उचलून वर घे."

जलग्रहने लगेच भीमाच्या कमरेला सोंडेने विळखा घातला आणि त्याला वर उचलले. भीम लटपटत होता. तो म्हणाला, "जयशील महाराज, महाकाली मगरवाल्याचे रक्त मागते आहे आणि आपण त्याला रोखता आहात. यामुळे देवीचा कोप होईल आणि अनर्थ घडेल हे तुम्हाला ठाऊक नाही का?"

जलग्रहच्या पाठीवरून जयशील जरा खाली वांकला आणि भीमच्या पाठीवर तलवारीचं

टोंचलेय हो. जरा ती बाजूला करा ना!" "अरे भीम, मी तुला काय सांगितलं? आणि तू काय करतो आहेस?" त्याच्या पाठीला तलवार आणखी जोराने टोंचत जयशीलने म्हटलं.

जलग्रहावर तुटून पडण्यासाठी सज्ज असलेल्या भित्तांना भीमने तावडतांथ सांगितलं. "अरे मोठे मामा, लहानूकाका, हल्ला करायचा नाही! सावधान! मगरवाला राजाचा माणूस आहे."

"पण मग याच्या रक्ताने मी माझे पाय धुवीन या माझ्या प्रतिज्ञेचे काय? मी शांत राहाणार नाही. मी काली आहे, महाकाली आहे. मी त्या पिशाच्च्याचा बळी घेणारच बळी! बळी! पिशाच्च्याचा बळी!" असे म्हणत गणाचारी जलग्रहाच्याजवळ येऊ लागला.

तेव्हा जयशीलने जलग्रहवरून खाली उडी

घेतली आणि गणाचारीचे केस त्याने पकडले. त्याला धमकावत तो म्हणाला, "छोटारड्या, आता खरं काय ते सांग. खरोखरच कां देवीचा तुझ्यावर प्रभाव आहे? दारूच्या घुंदीत तू हे सारं बरळतो आहेस, नाटक करतो आहेस!"

"महाकाली, मला वांचव, मला वांचव!" गणाचारी ओरडायला लागला. तेवढ्यांत दहा घोडेस्वार घोड्यांवर पोचले आणि त्यांनी सगळ्यांना घेरले.

ते घोडेस्वार राजाच्या सेनेपैकीच होते हे जयशीलने ओळखले. तो त्यांना म्हणाला, "पहा, इतीवर मगरीच्या डोक्यासारखा आकार असलेला महाराजांचा कैदी आहे. तो पळून जाणार नाही याबद्दल दक्ष राहा!"

घोडेस्वारांचा प्रमुख मकरकेतूला म्हणाला पाहून आश्चर्यचकित झाला. क्षणभर त्याच्या तोंडून शब्द फुटले. तो नंतर म्हणाला, "हा आहे तरी कोण? राक्षस आहे कोणी भूत?"

"तो शोषापैकी कुणीही नाही. तो कोणत्या जातीतला आहे हे सांगणं देखील कठीण आहे." जयशील त्याला म्हणाला.

तोपर्यंत सिद्धसाधक गणाचारीला पकडून दूर घेऊन गेला आणि हातांत धनुष्यबाण घेऊन हल्ला करण्याच्या पवित्र्यांत उभे असलेल्या भित्तांना म्हणाला, "हा कर्त्तामातेचा खराखुरा भक्त मुळीच नाही. याच्यावर तुमचे बाण सोडा आणि त्याच्या छातीची चाळण करून सोडा."

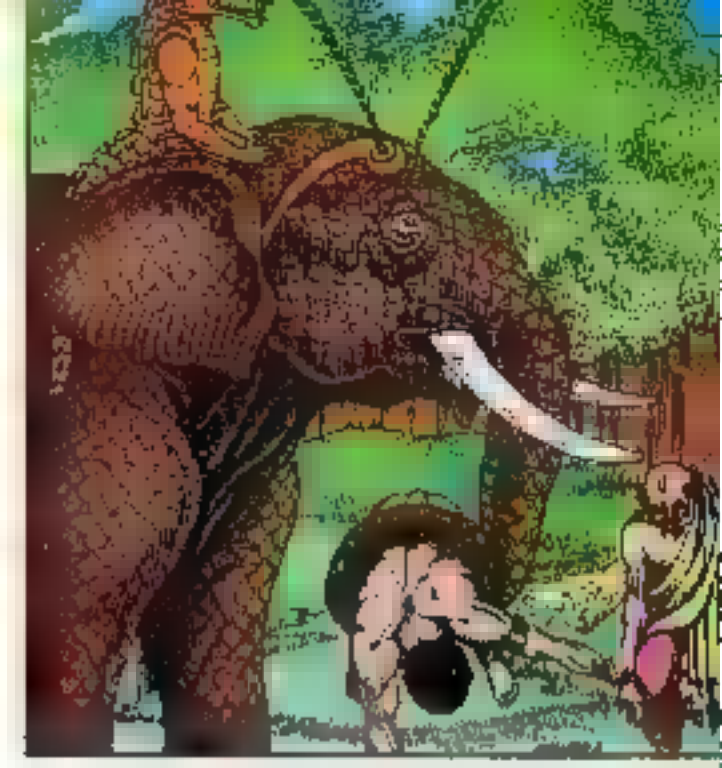
हे ऐकून गणाचारी ग्याने थरथर कांपायला लागला. आणि आलेल्या जयशीलला म्हणू लागला, "महाराज, या साध्याभोळ्या भित्तांपासून मला वांचवा. नाहीतर आपल्या बाणांनी ते माझ्या शरीराचे तुकडे तुकडे करून टाकतील."

भित्तु त्याच्यावर वर्षाव करणाऱ्या तयारीत होते. जयशीलने त्यांना सावध करीत म्हटले, "धांया, ह्याला मारु नका." आणि पुढे तो सिद्धसाधकाला म्हणाला, "हे काय करतो आहेस तू? मृत्युदंडाची शिक्षा सध्याला तू कुणी आहेस कां?"

घोडेस्वारांना चातसंय ते समजेना. त्यांनी जयशीलला विचारले, "आपणच जयशील कां? डोंगरातल्या मंत्रीजी विश्राम करीत आहेत. या आम्ही आपल्यालाच शोधायला आलो होतो."

"सरदार, चांगलं केलंत तुम्ही. माझं नांव सिद्धसाधक. मी आणि जयशील, मुचराज व राजकुमारीचे अपहरण करणाऱ्यांचा शोध घेत घेत इकडे आलो. या विचित्र तोंडाच्या व्यक्तीने त्याचे अपहरण केले आहे. अरण्यांत हिंमत असताना आम्ही याला ताच्यांत घेतला आहे."

सरदाराने मकरकेतूची मूर्ती पाहत म्हटले, "हा विचित्र दिसतो आहेच, शिवाय भेसूरही दिसतोय. याच्या पोटांत तलवार रुतली आहे आणि खांबावर रुतलेला आहे. या दोन्ही

गोष्टी तो एखाद्या दागिन्यासारखा मिरवतो आहे. किती विचित्र दिसतंय ना?"

"हे दागिने नाहीत. ह्याचे प्राण घेणारे यमपाश आहेत." जलग्रहच्या पाठीमागून येत वीर त्यांना म्हणाला.

इथे अशा प्रकारे बोल बांधा घालयाने व्यर्थ आहे असे जयशीलला वाटले. त्याने मकरकेतूला म्हटले.

"तू आपल्या सुरभेबद्दल निश्चित राहा! खुद्द कलकाक्ष राजाने आपला मंत्री धाडला आहे. चला, पुढे निघू या."

भीमने भूतनाथ गणाचारीकडे भेदक नजरेने पाहिले आणि जबळच उभ्या असलेल्या घोडेस्वारांच्या हातांतला भाला त्याने हिसकावून घेतला व तो उंच त्वरात मोठ्याने ओरडू लागला, "माझा कोंबडा कुठे आहे? अरे गणाचारी, तू

त्याला कुठे लपवून ठेवत आहेस?" भाला घेऊन तो गणाचारीकडे बघला.

गणाचारी भेदरला आणि तोही ओरडायला लागला, "याच्या अंगात भूत शिरलय. आता इथे थांबणं धोक्याचं आहे. पळा, पळा!" असं म्हणून तो मागे बळून पळायला लागला. इतर भिडुदेखील त्याच्या मागोमाग पळायला लागले. भीमसुद्धा भाला घेऊन त्यांच्या पाठीमागे पळू लागला.

"वांचलो, जयशील, वांचलो, या भिडुंची पीडा टळली!" असं म्हणून सिद्धसाधक जोरात हंसायला लागला.

हे सारं आश्चर्यचकित नजरेने पाहणाऱ्या सरदाराने जयशीलला म्हटले, "महाराज, मित्रायर्च कां आता?"

जयशीलने चरकाचारी व वीरला आपल्या-

जवळ बोलावले व त्यांना सांगितले, "तुम्ही पुढे आणि मार्ग दाखवा. मंत्रीजी आपल्या गांवाजवळच थांबले आहेत."

"मंत्रीमहोदयांच्या येण्यामुळे आपल्या गांवाचे नांव होईल. मकरकेतूवर आपण तिथेच नीट राखकिया करू व त्याच्याकडून प्रशस्ती मिळयू. आपण किती चांगले शत्यविशारद आहोत हे आम्ही सिद्ध करून दाखवू." चरकाचारी म्हणाला.

"होय, बरोबर आहेस चरकाचारी. या कृत्यामुळे राजाच्या दयाी आपल्याला मान्यता मिळेल व आपण राजवेष होऊ शकू. होय की नाही?" होऊन वीर

तुम्ही दोघेजण राजवेष की नाही ते मला माहीत नाही. एवढं मात्र निश्चित समजा, की जर तुम्ही मकरकेतूला नाहीत तर मंत्रीजी तिथल्या तिथे तुमचा शिरच्छेद करतील!" जयशील म्हणाला.

हे ऐकून सिद्धसाधक आदेशाने म्हणू लागला, "ते काम जर मंत्रीजींनी घाइत्यावर सोंपवलं तर महाकालीला मी यांचा मंत्रोच्चारणासहित बळी चढवीन. त्यामुळे आमचं नाही, तर लोकांचंही कल्याण होईल."

सिद्धसाधकच्या बोलण्यावर जयशीलने हसत उत्तर दिलं, "आता चर्चा पुरे कदा आणि निघा."

घटकाभरांतच ते सर्वजण मंत्र्यांच्या डेऱ्यावर पोचले. मंत्री घर्षमित्र यांनी सर्वांकडे एकसार पाहिलं आणि जयशीलला अदबीने म्हटलं,

"महाराजांच्या अपत्यांचे अपहरण करणाऱ्यांना तुम्ही बंदी बनवलंत. त्याबद्दल माझ्यातर्फे तुमचं अभिनंदन. परंतु या दुष्टाने त्यांना कुठे लपवून ठेवलय त्याबद्दल काही माहिती आडे कां?"

मंत्रीजींना संपूर्ण वृत्तांत सांगून जयशील म्हणाला, "मंत्रीमहोदय, आता ह्या शरीरपीडेने व मनस्नापाने थकलेला आहे. म्हणून अपहरणा-विषयी मी जास्त खोलांत शिरलो नाही. धाटंतल्या संकटांमधून याता वांचवत, मी त्याला आपल्यापाशी घेऊन आलो आहे. प्रथम याच्यावर राखकिया करून त्याला हलवेली ही तुटकी तलवार आणि चाण काढायला हवा. जेव्हा जखम भरेल तेव्हा नंतर त्याबद्दल खोलांत शिरून चौकशी करणं योग्य ठरेल."

मकरकेतू त्याचा तंबाद लक्षपूर्वक ऐकत होता. तो म्हणाला, "जयशील, तहानेला आहे. अनेक दिवस त्याला प्यायला पाणी मिळालेले नाही. प्रथम त्याला नेऊन त्याला पाणी पाजतो व त्याची तहान भायबतो."

जयशीलला वाटलं की यात मकरकेतूची

काहीतरी चाल असावी. म्हणून मकरकेतूला आपल्या नियंत्रणाबाहेर क्षणभरदेखील जाऊ देण्याची त्याची इच्छा नव्हती. जरासा विचार करून तो म्हणाला, "हो, चालेल. परंतु मी आणि सिद्धसाधक, दोघेही जलग्रहवर बसून राहू. कदाचित तू आम्हाला फसवशील!" असं म्हणून जयशील जलग्रहवर चढून उभा राहिला. सिद्धसाधकही लगेच त्यावर चढून जयशीलच्याशोचारी उभा राहिला.

मकरकेतूने जलग्रहला बळवून तलावात उतरवला व बऱ्याच अंतरावर आत नेतानेला तो म्हणाला, "जयशील, मला वाटतं की मी आता मृत्यूपासून वांचू शकणार नाही. मग ते जखम भरण्यापूवी असेल किंवा त्यानंतर!" क्षणभर तो लक्ष्य राहिला आणि एकवचन ओरडला, "हे मायासरीचेश्वर! जलग्रह, पाण्यात बुडी मार आणि मार्ग दाखवा!"

जलग्रहाने तागातीच जयशील आणि सिद्धसाधकासह पाण्यात बुडी मारली.

(क्रमशः)

Restore

17

त्यांत काय विशेष?

"या देखण्या पक्षार्थी किंमत फक्त पन्नास अकरे! (जुनी तुर्की मोहर!) या नि हा आगळा पक्षी फक्त पन्नास अकरे देऊन घ्या!" अल-सहिरच्या बाजारांत एक विक्रेता जोरांत सांगत होता. त्यावेळेस होडजा आपल्या गाढवावर बसून बाजारांत फेरफटका मारत होता. त्या खास पक्षाला पाहण्याला एकदा बरीच गर्दी जमली होती.

एकदा तो पक्षी स्वतःच पहावा म्हणून गर्दीतून याट काढीत नसिरुद्दीन होडजा त्या माणसाजवळ पोचला. होडजाला तो पक्षी अगदीच सामान्य वाटला. दुसऱ्या ठिकाणी असला पक्षी केवळ पांय अकरे देऊन भिन्न शकला आणता. हा माणूस पन्नास अकरे काशासाठी मागतोय?

"अरे भाई!" त्याने त्या पक्षी विक्रेत्याला विचारले, "तू पन्नास अकरे मागण्याइतकं या पक्षांत विशेष काय आहे?"

"महाशय" पक्षीविक्रेता म्हणाला, "हा कांही सामान्य पक्षी नाही जो अलसहिर गांवातल्या कुठल्याही कोपऱ्यांत मिळेल! हा खास जातीचा पोपट आहे." "त्यांत खास काय आहे? दिसतोय तर इतर पक्षांसारखाच" होडजा म्हणाला.

"महाशय, या पक्षाला पोपट म्हणतात आणि तो बोलू शकतो." पक्षीविक्रेता म्हणाला.

होडजाच्या मनांत एक विचार आला. तो आपल्या घरी गेला आणि त्याने घरांतून एक मोठा

पाणकौबडा घेतला. तो पसत बाजारात आला. तो त्या पक्षीविक्रेत्याच्या शेजारी बसून ओरडावला लागला, "या या, फक्त शंभर अकरे देऊन हा शानदार पक्षी घ्या!"

पहिला पक्षीविक्रेता हेराण झाला व म्हणाला, "तुझ्या पक्षांत तरी कात कुठली आहे रे? साधा नेहमीचा पाणकौबडा तर आहे.

त्याच्यासाठी तू शंभर अकरे मागतो आहेस होय?"

"अरे, तू देखील तुझा पक्षी पन्नासात विकणार आहेस

ना?" होडजाने त्याला प्रतिप्रश्न केला. "अहो, पण मी सांगितलं ना की माझा पक्षी बोलू शकतो म्हणून? तुमचा पक्षी नुसताच केकाटतो!" वेढबकंडा चेहरा करून त्या पक्षीविक्रेत्याने रागावून म्हटले.

"वा वा!" होडजाने उत्तर दिले, "माझा पक्षी विकत घ्या म्हणजे मला काय फायदा होईल?"

राजा विक्रम व
वेताळाच्या नव्या
कथाण्या

माधवचा महिमा

हृदयनिश्चयी शिवाजी महाराज यांनी आपल्या राज्यावरून प्रेत खाली काढून त्याने ते आपल्या खांद्यावर टाकले. आणि त्याच्याकडे जाऊ लागला. तेव्हा प्रेताच्या ज्ञान बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला "राजा, या निविड अंधारात तू कुठे जातो आहेस? आपला जीव फुकट घोक्यांत कां धालतो आहेस? जर तुला असं वाटत असेल की कोणतेही ध्येय गांढायला कठोर परिश्रम हा एकमेव मार्ग आहे, तर हे चुकीचे आहे. माधवचेच उदाहरण घे. तो एक सामान्य माणूस होता. त्याने कांही कठोर परिश्रम केले होते आणि त्याने चमत्कार घडवले. अशा

माधवला देखील त्याने दुर्लक्षिले. त्याला दुष्ट, अज्ञानी म्हटले. त्या दोघांची गोष्ट माझ्याकडून ऐक आणि स्वतःला सुधार". असे म्हणून बेताळ गोष्ट सांगू लागला.

माधव एक सधा माणूस होता. गांवात त्याला खांगला मान होता. त्याची पत्नी सुस्वभावी होती. त्याला एक मुलगा आणि मुलगी होते. आपल्या बायकोमुलांपरोबर तो मोठ्या सुखांत आयुष्य घालवत होता.

एक दिवस माधव सहकुटुंब राजधानी पहायला निघाला. तिथे पोचायला त्यांना छोऱ्याशा जंगलातून जावे लागणार होते. जेव्हा ते चौघे जंगलातून जाऊ लागले तेव्हा दोन चित्यांनी त्यांच्यावर हल्ला केला. माधवने मोठ्या कष्टाने रयतःला बांचवले पण त्याच्या मुलांना आणि बायकोला चित्यांनी मारून टाकले.

या आकस्मिक घटनेने माधव अतिशय दुःखी झाला. तो आपल्या गांवी परत गेला. सर्व जमीनजुमला विकून दुसऱ्या गांवी रहायला जावे म्हणून निघाला. त्या नांवात त्याचा सुदर्शन नांवाचा एक दूरचा नातेवाईक होता. त्याने माधवला आपल्या घरांत रहायला जागा दिली.

सुदर्शन व्यवहारी आणि चतुर होता. थोड्या पैशांसाठी खोटे बोलायला तो मागेपुढे पहात नसे. माधवकडे खूप पैसाअडका आहे, म्हणून माधवला आपण आपलंस करू, असं त्याला वाटत होतं.

पण माधव त्या गांवातल्या लोकांचा मित्र गरजू लोकांना पैसे वेऊं लागला. त्यांचे वैयक्तिक प्रश्न सोडवू लागला. तऱ्हेने त्याचे घांगले नांव झाले.

त्या दिवसांत भीम एका खेबुताच्या घरी चोरी झाली. मोठ्या कष्टाने भीमने ते पैसे जमवले होते. चोराने सर्व पैसे चोरले. त्याच गांवच्या एका सावकाराला त्याला पैसे वायचे होते. पैसे दिले नाही तर घराचा तिलांब करायची सावकाराने त्याला धमकी दिली. आपली ही कर्मकहाणी त्याने माधवला सांगितली.

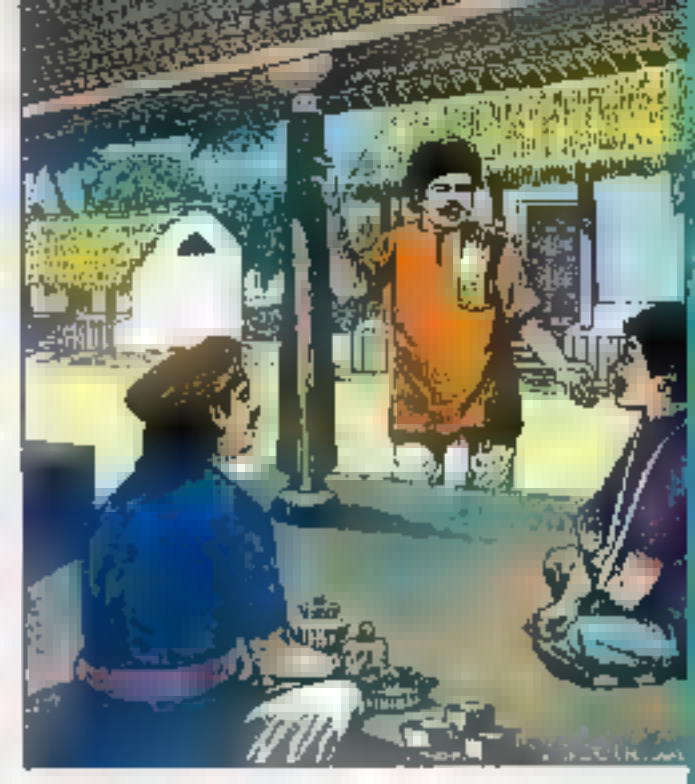
"ते कर्ज फेडायला तर मी तुला नक्कीच मदत करीन. पण ज्याने तुझ्या मेहनतीची कमाई चोरलीय, त्याचं कधी भलं होणार नाही. ज्या हातांनी त्याने चोरी केली ते तुडून जातील. जो पैसा त्याने चोरला, त्याचा उपयोग त्याचे

क्रियाकर्म करायलाच होईल". असे म्हणून माधवने त्याला कांही पैसे दिले.

यानंतर एक विचित्र घटना घडली. भीमच्या घरी चोरी करणारा दुसरा तिसरा कोणी नसून त्याचा शेजारी नारायणच होता. त्या रात्री तो कैलांना चारा घालत असताना एका बैलाने शिंग मारून त्याला जखमी केले. त्यांत त्याचे दोन्ही हात मोडले. तो मलमपट्टी करायला बाहेर पडणार, एवढ्यांत तिथे कांही दुसऱ्या कामासाठी आलेल्या सुदर्शनने ते पाहिले. तो नारायण, आमच्या माधवाने शाप दिला होता की भीमच्या घरी ज्याने चोरी केली असेल त्याचे तुटतील. त्याच्या दोतण्यांत अद्भुत शक्ती नुळे तुटलेले हात बघून माझी खात्री पटू लागली आहे, भीमच्या घरी चोरी केली. भीमचे त्याला कर. नाहीतर माधवच्या शापानुसार ने पैसे खरोखरच तुझे क्रियाकर्म उपयोगी होतील".

नारायण घाबरला. त्याने आपला गुन्हा लगेच कथूत करून भीमचे पैसे त्याला परत केले. आणि पळत पळत माधवकडे जाऊन आपला परत घ्या, अशी त्याची विनवणी करू लागला.

"काय म्हणालास? मी तुला शाप दिला? भीमचे दुःख पाहून मला रग आला आणि मी जे काही तोंडाला येईल ते बोललो. बरं झालं. मी कांही म्हणायच्या अगोदरच तू तुझीचूक सुधारलीस. काळजी करू नकोस. तुझ्या हाताची हाडे तुटलेली नाहीत, तू दोन दिवसांत

बरा होशील". माधवने त्याची समजूत घालीत म्हटले.

आश्चर्याची गोष्ट अशी की दोनच दिवसांत त्याच्या जखमा आणि तो बरा झाला. सुदर्शनने या संघीचा फायदा घेऊन गांवात सगळीकडे असा प्रचार सुरू केला की माधवच्या बाणीत अद्भुत शक्ती आहे.

सुदर्शनने ही गोष्ट माधवपासून मात्र लपवून ठेवली. माधवच्या तोंडून शुभ उद्गार निघण्यासाठी व अशुभ बोलणे न येण्यासाठी तो गांवच्या लोकांकडून पैसे घेऊं लागला.

माधवच्या जवळ रोज लोकांची रोज गर्दी होऊं लागली. थोड्या दिवसांनी माधवला त्याचे कारण समजले. त्याच्या नांवावर सुदर्शन लोकांना फसवीत आहे, हे त्याच्या लक्षांत आले. जेव्हा हे त्याच्या सहनशक्तीपलीकडे गेले

तेव्हां तो कोणाला न सांगता एका रात्री तो ते गांध सोडून निघून गेला.

तो रात्रभर चालतच राहिला. जेव्हां सकाळ झाली तेव्हां त्याला कडकडून भूक लागली. तो मनांतल्या मनांत विचार करू लागला, जर कोणी मला आपल्या घरी घेऊन जाऊन खान चवदार अन्न खायला देईल, तर काय मजा येईल!

त्याचवेळी एक घोडागाडी तिथे येऊन थांबली. त्या गाडीत बसलेल्या श्रीमंत माणसाने माधवला आपल्या घरी नेऊन स्वादिष्ट जेवण दिले.

माधवला कळेना की खरं आहे की सत्यं! त्याने त्या धनवानाला आपली सर्व हफिंगत सांगितली.

धनवान म्हणाला, "मला पण यादंत की आपल्यामध्ये देवीशक्ती आहे. कदाचित

देवानेच आपली भेट घडवून आणली असेल. माझा पंधरा वर्षांचा मुलगा गेली चार वर्षे आजारी आहे. कोणालाही या आजाराचे निदान करता आलेले नाही. तो बोलू शकत नाही. तुम्ही तुमच्या शक्तीने त्याला बरे करा".

आता माधवला आपल्या शक्तीविषयी थोडा विश्वास वाटू लागला. त्याने धनवानाच्या मुलाच्या अंगावर आपले हात ठेवले व म्हणाला, "पंधरा दिवसांच्याआत तू इतर सर्व मुलांप्रमाणे बोलायला आणि हिंदाफिरायला लागशील".

या घटनेनंतर चारच दिवसांनी शहरांतून एक वैद्य आला. तो भेटून म्हणाला, "तुमच्या मुलाच्या आजाराविषयी मी ऐकले आहे. त्याच्या इलाजासाठी लागणारी सर्व औषधे माझ्याकडे आहेत. मी दहा दिवसांच्या बरा करीन".

वैद्याचे म्हणणे खरे ठरले. मुलगा एकदम बरा झाला. यामुळे सगळीकडे माधवची कीर्ती पसरली.

एक दिवस माधव नदी किनारी गेला. तिथे एक गरीब बाई कपडे धूत होती. तिचा दहा वर्षांचा मुलगा इकडेतिकडे दगड फेकत खेळत होता. एक दगड माधवच्या डोक्याला लागला. वेदनेने माधव जोरांत ओरडला. धावून जाऊन मुलाने नदीत उडी मारली. त्याच्या आईला माहित होते की आपल्या मुलाला पोहायला येत नाही. ती माधवजवळ येऊन विनवू लागली, "आपल्या शापाने माझा मुलगा नदीत पोहोता येत नाही. बुडण्यापासून वाचवू शकता."

माधव बाईला धीर देत म्हणाला "धाबलं नकोस! तुझा मुलगा पोहत कांटावर येईल."

माधवचे बोलणे संपले नाही तेवढ्यांत मुलगा पोहत कांटावर आला. ती गरीब बाई माधवच्या पायां पडून म्हणाली, "स्वामी, आपण कोणी सामान्य व्यक्ती नाही, मला आशियाई की माझ्या घरावर सोन्याचा वर्षाव होऊ दे, आणि माझा मुलगा शिकलासावसेला बनू दे".

आई, जे आपल्या हातांत नाही ते चर रुपाने भागावे. धन आणि शिक्षण मेहनतीने मिळते." असे म्हणून माधव तिथून निघून गेला.

त्यावेळी त्या देशाचा राजा तिथे वैद्य बदलून फिरत होता. जे काय घडलं ते त्याने स्वतःच्या डोक्यांनी पाहिले व कानांनी ऐकले. त्याला या घटनेचे नवल वाटले आणि त्याने

माधवबद्दल सर्व माहिती मिळविली. राजधानीत पोचल्यावर त्याने माधवला तिकडे बोलाविले आणि आपल्या मंत्र्यांशी त्याची ओळख करून दिली.

यानंतर राजाने माधवची शक्ती व चमत्कारांबद्दल मंत्र्यांना सांगितले. आणि तो म्हणाला, "याच्या बापायच्या शक्तीच्या मदतीने मी शत्रूंचा विजय मिळविण्याची इच्छा करतो. तुमचा काय सल्ला आहे?".

यावर मंत्र्यांनी उत्तर दिले "माधवने केलेल्या चमत्कारांत कांही वेगळे केलेले नाही. भीमवर झालेल्या अन्यायाबद्दल सहानुभूती दाखवत तो म्हणाला, "चोराचे हात तुटले आणि योगायोगाने बैलाने चोराला जायबंदी केले. भुकेल्या वेळी त्याला वाटले चांगले जेवण मिळावे, आणि योगायोगाने धनवान तेथे आला.

य त्याला घरीनेऊन त्याने स्वादिष्ट भोजन दिले. त्याला वाटत होते की आजारी मुलगा बरा व्हावा आणि योगायोगाने वैद्य वेळेवर तिथे आले आणि त्यांनी मुलाला बरे केले. अशा तऱ्हेने जे कांही घडले ते योगायोगानेच घडले".

मंत्र्यांच्या बोलण्यावर खूप विचार करून राजा म्हणाला, "माधवच्या शक्तीचा आपल्याला जरी फायदा झाला नाही तरी कांही नुकसान तर होणार नाही ना?"

मंत्री म्हणाले "महाराज, माधवचा जर आपल्याला फायदा झाला नाही तर जगांत सगळीकडे आपले होईल. कारण मूर्ख विश्वास ठेवणे ही अधिपत्याचे लक्षण आहे. आपल्याला माहितच आहे त्याच्या कुटुंबावर संकट कोसळले येते ते!"

मंत्र्यांच्या उत्तराने धकित झालेला राजा म्हणाला "बरं झालं, तुम्ही योग्य धेळी आठवण करून दिली" असं म्हणत त्याने मंत्र्यांच्या हुयारीचे कौतुक केले. माधवला बोलवून त्याचा सत्कार करून त्याला गांवी पाठवून दिले.

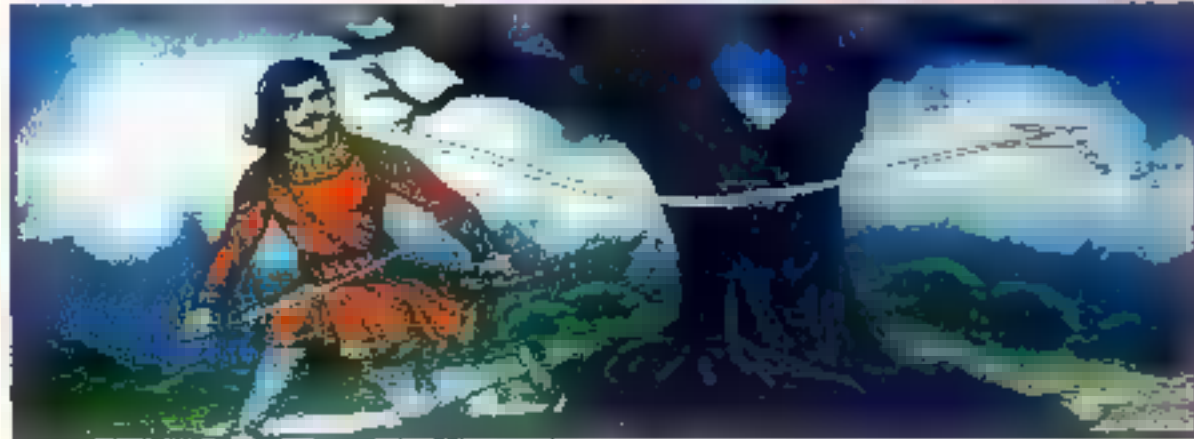
ही गोष्ट सांगून वेताळाने राजाला विचारले

"राजा, माधव चमत्कार करू शकतो का नाही हे मी नाही सांगू शकणार, पण त्याच्या वाणीत शक्ती आहे. माधव सज्जन भागूस आहे, तो कुणाचे वाईट इच्छित नाही, करित नाही. पण अशा चांगल्या मंत्र्यांना मंत्र्यांनी अज्ञानी म्हटलं? माझ्या शक्येचे उत्तर माहित असूनही तू गप्प रहिलास तर तुझ्या होण्याचे तुकडे तुकडे होतील".

राजा विक्रमार्क म्हणाला, "माधवचे आपल्या बायको खूप प्रेम होते. तरी तो त्यांना चित्थांधारून शकला नाही. म्हणजे त्याच्यात देवी शक्ती नव्हती. ती असती तर आपल्या बायकोच मुलांना वाचवू शकत असता. राजाला पण मंत्र्यांच्या तर्क ऐकून आपली चूक कळली. म्हणूनच त्याने माधवची आपल्या देशात नेमणूक न करता फक्त त्याचा सत्कार करून त्याला गांवी पाठवून दिले".

अशा तऱ्हेने राजाचे मानभंग झाल्याने वेताळ प्रेतासकट अवश्य झाला आणि परत द्राड्याक जाऊन बसला.

(आधार-कस्तुरी यांची रचना)

राजकन्येला आठवण

जंगलात बंदलेल्या तारांवरून हळू हळू संध्याकाळी पसरत होत्या, वसंत ऋतू फुलला होता. राजा सरयवती व राणी तळपाकाठी बसून आणि त्याबरोबर येणाऱ्या फुलांच्या सुगंधाचा लुटत होते. त्यांची सुरव्यरूप मुलगी सुकन्या फुलपाखरांप्रमाणे तिकडे भागडत, खेळत होती. ती आनंदात होती. निला नेहमीच कांही जंगलात पायला मिळत नसे. ती दार्या पासून वेगळी होऊन हरणे, मोर यांच्या मागे जंगलात धावत गेली.

हळूहळू ती घनदाट अरण्यांत शिरली, आणि तिथली उंचउंच झाडे, छोटे घबघबे नवलाईने पाहू लागली. "राजकन्ये, तू कुठे आहेस?" तिच्या दार्याच्या हांका निला ऐकू येत होत्या. अंधार पडू लागला. आता आई बाबांकडे परतले पसिजे, ती परत जायला बळली. तेवढ्यांत कोणत्यातरी विलक्षण गोष्टीकडे तिचे लक्ष गेले.

मुंग्यांच्या धारुळावर दोन रत्ने थिकटविल्या तारखी विसत होनी. ते काय होतं बरं? राजकन्येने एक कांटा तोडला आणि त्या चकचकीत वस्तूत लुपसला.

दुराऱ्या क्षणी तिला एक थिकाळी ऐकू आली. हा आवाज कुठून आला? तिला कांही कळेंना. ती धापरून रतन्ध उभी राहिली. आणि नंतर तळपाकडे पळाली. तळपाच्या कांटावर उभे असलेले राजाचे सैनिक कांहीनरी विचित्र, आजारी वाटले, म्हणून तक्रार करू लागले. त्यांना जागेवरून हलता येईना. राजा द्रुतदर्शी होता. त्याच्या लक्षांत आले की हा कुणाचा तरी शाप त्यांना भोवला आहे. हा शाप त्यांना कुणी बरं दिला असेल?

त्याने शोध घेण्यास सुरुवात केली. आणि लवकरच तो वाळ्याशी आला. तिथून त्याला कऱ्हाण्याचा आवाज आला. त्याच्या लक्षांत आले

की कुणीतरी ऋषी-मुनी तेथे आंत आहेत. किंवा ते एकांताला तिथे बसून खूप विचार तप करीत असतात। मुंग्यांनी त्यांच्या भोवती वारुळ केले आहे.

राजा आणि सेनिकांनी बर्या मातीचा धा बाजूला केल्म्यावर बसलेले मुनी दितुं लागले. राजकन्येने नकळत त्यांच्या डोळ्यांत कांटा खुपसला होता. आपली समाधी संपवून त्यांनी जेव्हा खोळे उघडले तेव्हा ही चूक तिच्या हातून अजाणना घडली होती. याच मुनींच्या रापाने राजाचे सैनिक आजारी पडले होते.

ते च्यवन नांवाचे धोर ऋषी होते. राजा राणीने त्यांच्या पायावर लोटांगण घालून, "आपला शाप मागे घ्या", अशी विनंती केली. आंघोळी झालेले मुनी म्हणाले "ज्या कुणी गुन्हा केला आहे त्याने प्रायश्चित्त केल्यावर शाप विरून जाईल".

राजाने मुनींना राजवाड्यांत चलयण्याची विनंती केली म्हणजे त्यांची नीट काळजी घेता येईल, पण या विनंतीला मुनींनी नकार दिला. राजकन्येने प्रायश्चित्त केलेच पाहिजे. तिने आंघोळी मुनींच्या बरोबर जंगलात राहून त्यांची सेवा केली पाहिजे. त्यांची प्रेमाने काळजी घेणाऱ्या पत्नीची त्यांना गरज होती.

राजा-राणी मोठ्या संकटात सापडले. आपल्या लाडक्या मुर्तीचे लग्न एखाद्या तरुण राजकुमानशी न करता या म्हणताऱ्या मुनींशी, जरी ते अगदी श्रेष्ठ असले तरी, कसे लावून घ्यावे? पण राजकन्या पुढे झाली आणि मुनींशी लग्न करते म्हणाली. "बाबा, मला नेहमीच एकांत आवडत आहे. आणि एखाद्या तरुणाचे लग्न करायचे अशी देखील माझी लुभ इच्छा होती. नशिबाने या इच्छा पूर्ण होण्याची संधी माझ्यापुढे ठेवली आहे. जेव्हा कृपाकरून मला मुनींशी विवाह करून त्यांची सेवा करू या".

हळूहळू इतर सैनिकांना शापाचा त्रास होऊ लागला त्यामुळे राजाराणीला आपल्या मुर्तीच्या इच्छेला संमती द्यावी लागली. सुकन्येचा मुनींशी विवाह झाला. तिने राजवाड्यांतील जीवन हंसत सोडून दिले. जिथे दहावारा दासदासी तिच्या साठी हजर असत, तिथे आता ती मुनींबरोबर एकाच राहू लागली. त्यांची सेवा करताना ती कधीही थकत नसे.

एक दिवस राजकन्या आंघोळ करून तळ्या-बाहेर आली तेव्हा तिचा दोन यक्ष भेटले. ते दोघे

एकसारखे दिसत होते. त्यांनी तिला बंदन केले तिचेही त्यांना उत्त नमस्कार केला.

"हे सुंदरी, तुला त्या म्हणताऱ्या मुनींबरोबर आयुष्य काढताना पाहून आम्हाला फार दुःख होते आहे. आम्ही दोघे जुळे माऊ अश्विनीकुमार, देवांचे धन्वंतरी आहोत. आम्ही तुझ्या सेवेला हजर आहोत. तू नवरा म्हणून आम्हांपैकी कुणाही एकाची निवड करू शकतेस. तू सुखांत राहाशील", ते म्हणाले.

राजकन्या स्तापली आणि अशा वागण्यावरून त्यांना "शाप वेईन" अशी धमकी तिने दिली. अश्विनीकुमारांनी माफी मागितली व तिला म्हणाले, "आम्ही तुझ्या तरुण बनवू दिव्यौषधीने त्याची दृष्टी वेखीत परत येईल. त्यांनी आमच्या बरोबर तळ्यांत एक दुबकी मारून बाहेर पाडला पाहिजे. त्यानंतर तुला एक परीक्षा आहे. तुला मान्य आहे?".

सुकन्येने आपल्या पतीची कितीही मनोभावे सेवा केली तरी आपल्यामुळे त्यांची दृष्टी गेली याचे दुःख तिला होतेच. त्यामुळे अश्विनी-

कुमारांचे म्हणणे मान्य करावे असे तिला वाटले. तिने मुनींना सर्व हकिगत सांगितली. तिची काय परीक्षा आहे याची तिला किंवा मुनींना कांहीच कल्पना नव्हती. तरीही मुनींनी तिला हा धोका पत्करायला होकार दिला.

अश्विनीकुमार व मुनी तळ्यांत उतरले. "आम्ही बाहेर आलो की तू तुझ्या नवऱ्याला हाताला घेऊन परत ने", ते म्हणाले.

नंतर तिघांनी दुबकी मारली. जेव्हा ते पाण्यातून बाहेर आले तेव्हा तिचेही अगदी एकसारखे दिसत होते. कुठल्याही व्यक्तीला त्यांतले मुनी कोण सांगणे अशक्य होते.

पण सुकन्या कांही सामान्य व्यक्ती नव्हती. अश्विनीकुमार आपली पजिती करू पाहत आहेत हे तिच्या लक्षांत आले. तिने डोळे मिटून अदितीची प्रार्थना केली आणि तिघांपैकी एकाचा धरला. आणि तेच तिचे पती च्यवन ऋषी होते.

सुकन्या आणि च्यवनऋषींनी खूप वर्षे ध्यान, धारणा, जपतप, करीत आनंदाने दिवस घालविले.

माझ्यासारखा तो श्रीमंत पण नाही. काय एकदां तू पाहिलस त्याच्यांत?" श्रीधरने आपली अर्सतुष्टता प्रकट करत म्हळें.

"मला काय माहित? पण जेव्हा पाहयें तेव्हा त्याच्या चेहऱ्यावर हास्य असतं. आणि माहित आहे, तेव्हा तो किती सुंदर दिसतो तो!" सगुणने नेचडक सांगून टाकले.

श्रीधरने हंसण्याचा प्रयत्न केला, पण त्याला हंसणे जमलें नाही, तेव्हा तो पुन्हां माधवला भेटला व फसे हंसत राहयें ते त्याला विचारले, माधव म्हणाला, "आपल्याविषयी विचार न करता दुसऱ्याविषयी विचार कर. दुसऱ्यांना आनंद दिला तर जो आनंद मिळतो, तो अलौकिक असतो. तू एक काम कर, गांवच्या टोंकाला असलेल्या आंब्याच्या बागेत नित्यानंद स्वामी रावतात. त्यांना जाऊन भेट. ते तुला अशा कांही गोष्टी सांगतील, कीं त्या ऐकून, हंसून हंसून तुझे पोट दुखेल".

श्रीधर नित्यानंद स्वामींना भेटला. त्यांनी सांगितलेल्या विनोदी कथा ऐकल्या. ते स्वतः कथा सांगत आणि खूप जोराने हंसत असत.

"कथा सांगत स्वामींनी इतकं हंसता?" श्रीधरने विचारले.

नित्यानंद स्वामी म्हणाले, "मी माझ्या कथांवर बिल्कुल हसत नाही. माझ्या ऐकून तुझे पोट जोरजोराने हलत असते ते दिसले. तुझ्या चेहऱ्यावर हंसू कां नाही? ते पाहूनच मला हंसू आलां".

श्रीधर म्हणाला, "खरं सांगतो, भरपूर हंसलो म्हणूनच माझे पोट होते".

"तू हंसूनही चेहऱ्यावर कां दिसले नाही? तुझ्या मनांत स्वार्थी विचार खूप आहेत तेच बाहेर येत असल्याने तुझे चेहऱ्यावर दिसले नाही". नित्यानंद स्वामींनी गंभीर स्वरांत जे सत्य होते तेच सांगितले.

श्रीधरला खरी गोष्ट कळून चुकली होती. तो श्रीधरला परत आला. गांवच्या लोकांच्या भल्यासाठी तो काम करूं लागला. त्यांच्या सुखादुःखांत तो सहभागी होऊं लागला. लोकांची सेवा, लोकांचा आनंद हाच आपला आनंद मानू लागला. तेव्हां त्याला त्याच्या कुस्व होण्याचे दुःख बिल्कुल यादले नाही.

आपल्या देशाचा भूतकाळ व वर्तमान यांची प्रकल्पने आठवण ऑगस्टच्या महिन्यांत होते. खाली दिलेले प्रश्न तुमचे कुतुहल निश्चित चाळवतील.

१. स्वतंत्र भारताचे पहिले आर्थिक अंदाजपत्रक कुणी सादर केले होते?
२. भारताच्या कोणत्या राष्ट्रपतींची कार्यकीर्दी सर्वांत कमी काळ होती?
३. मतदारांची यथोमर्यादा २१ वरून १८वर केंव्हां आणली गेली?
४. 'जय जवान, जय किसान' या घोषणेला 'जय विज्ञान' ही पुस्तकी कुणी जोडली?
५. लोकसभेत अविश्वासदर्शक ठराव मांडण्यासाठी किमान किती खासदारांची आवश्यकता असते?
६. राज्यसभेत, भारताचे उपराष्ट्रपती अध्यक्षस्थान स्वीकारून त्यांच्या अनुपस्थितीत कोण स्वीकारतात?
७. प्रांतरचनेनुसार कोणत्या राज्याची स्थापना झाली होती?
८. एक मल्याळीभाषिक प्रदेश केरळमधे समाविष्ट नाही. हा प्रदेश कोणता व तो कोणत्या राज्यांत समाविष्ट आहे?
९. गोमटेश्वराची एक खडकांतून कोरलेली मूर्ती पाहण्यासाठी आपल्याला कोणत्या राज्यांत जायला हवे?
१०. केंद्रशासित राज्यांपैकी सर्वांत छोटे राज्य कोणते?
११. भारतांतले पहिले कृषी विद्यापीठ कोणते आहे?
१२. सर्वांत जुनी भारतीय फुटबॉल स्पर्धा कोणती आहे?
१३. अंदमान व निकोबार बेटांना नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांनी नवी नावे दिलेली होती. तुम्हाला ती नावे माहिती आहेत कां?
१४. बंगालची फाळणी झाली त्यावेळी हिंदुस्तानचे व्हाईसरॉय कोण होते?

(उत्तरे पृष्ठीय अंकात)

जुलै प्रश्नावलीची उत्तरे

१. गोदावरी
२. शिमला
३. शिमला
४. ९५
५. गवत
६. रंगवण्याची पद्धत
७. जमशेदपूर

तलावाचे खोदकाम

नारायण सीतापूर ग्रामपंचायतीचा अधिकारी होता, वर्षभर पाऊस न आल्यामुळे गांव दुष्काळग्रस्त झाला होता. भविष्यांत दुष्काळाच्या वेळी त्रास होऊ नये म्हणून एक मोठा तलाव खोदण्याचा नारायणने निर्णय घेतला. ह्या कामासाठी राजाकडून परवानगी मिळाली व त्यासाठी आवश्यक ती रक्कमही आली. काम तबकर पूर्ण करण्यासाठी त्याने दोनशे मजुरांना कामावर ठेवले.

पण हे काम अतिशय मंद गतीने होत होते, दोन महिने झाले, पण दोन फूट खोल खड्डा सुद्धा खणला गेला नाही. हे सर्व ग्रामाधिकाऱ्याला माहित असूनही त्याने फारसे लक्ष दिले नाही. या दरम्यान भूषण नावाचा एक माणूस गांवात आला.

भूषण खूप श्रीमंत होता. दुष्काळामुळे बरेच लोक गांव सोडून जात असल्याचे त्याने ऐकले होते. त्यांची जमीन स्वस्त व कमी दरांत खरीदण्यासाठी तो होता. पाहता पाहता

त्याने गांवची जमीन खरेदी केली. त्यासाठी वाटने की शेतांच्या मध्यांत एक मोठा खोदाचा, व तलाव ग्रामाधिकाऱ्याच्या तलावापेक्षा मोठा असावा. पण त्याने या कामासाठी शंभर मजूर कामावर ठेवले. एका महिन्याच्या आंत त्यांनी तलावाचे बरेच खोदकाम केले. नारायणला ही गोष्ट जेव्हा समजली तेव्हा त्याला अतिशय आश्चर्य वाटले.

याचा योग्य विचार करायचा असे त्याने ठरवले. मजुरांना नारायण भूषणपेक्षा जास्त मजुरी देत होता, ते तंखेनेही अधिक होते, असे असताना नारायणपेक्षा भूषणच्या तलावाचे काम कसे जास्ती झाले होते? पण भूषणचे मजूर वेळेवर कामाला येत व विशिष्ट काम पूर्ण झाल्यानंतरच घरी जात.

मजुरांना काबूत ठेवण्यासाठी नारायणने तलावाच्या चारी बाजूंना कुंभण घातले. तिथे एक

कुणीही बाहेर जाऊ शकत नव्हते. हा नियम तोडल्यास मजुरीतून पैसे कापले जात. मजुरांवर कडक निरीक्षण ठेवण्यासाठी कांही अधिकाऱ्यांनाही नेमले गेले.

आता मजूर वेळेवर येऊ लागले व वेळेवर जाऊ लागले. तरीही कामाला गती आली नव्हती. नारायणने परत आढावा घेतला, की चूक कुठे होत आहे? तेव्हा त्याला कळले की कांही मजूर पहारेकऱ्यांशी दोस्ती करून, गोड गोड बोलून जिरायेतात, कांही मजूर कुंभणातून वेळीअवेळी बाहेर जातात, कुणीही उत्तराधाने काम करत नाही. तिकडे भूषणच्या तलावाचे काम पूर्ण होत आले होते.

वाटने की भूषणला जाऊन भेटावे व अशी काय जादू आहे ते समजून घ्यावे. त्याने आपले भूषणला यागितले. तेव्हा भूषण म्हणाला, "यांत मजुरांचा दोष नाही, तुम्हा आहे. तलावाच्या खोदकामासाठी तु

मजुरांचा पैसा खर्च करतो आहोत आणि मी माझा खर्च करतो आहे."

"पण तरीही काम मजूरच करतात ना? तेच या कामाला जबाबदार आहेत." नारायण म्हणाला.

त्याच्याकडे दुर्लक्ष करत भूषण म्हणाला, "पैसा माझा असल्यामुळे मी विशिष्ट कार्याला एक विशिष्ट मजुरी देतो. तुम्ही पद्धत पाहून मजुरांना कळून चुकलंय कां काम कर किंवा न करा, मजुरी निश्चित मिळणार आहेच. माझी पद्धत अशी आहे की विशिष्ट काम झाले तर पूर्ण मजुरी मिळणार. जितकं तबकर ते काम करतील तितकी त्यांना मजुरी मिळणार. त्यामुळे ते काम उत्साहाने करतात. आता तुला कळलं असेल की परक आहे व भूषणाचा दोष आहे?"

नारायणला आता आपली चूक कळली होती. भूषणने सांगितल्याप्रमाणे त्याची पद्धतच सुरू करायचा त्याने निश्चय केला. आणि तलावाचे खोदकाम बरेचच पूर्ण केले

खास बातम्या गुजरातमधे अश्वमेध यज्ञ

आषाढ श्रीराम ऋतूच्या सुरुवातीला यज्ञाचे केल्याचे वाचतेले आहे. आता गुजरातमधे या यज्ञाचे आधुनिक स्वरूप दिसणार आहे. २००६ मधे झालेल्या भूकंपानंतर हा यज्ञ सर्व नियम ■ रीतीरिवाजांनुसारच होणार आहे. संयोजकांनी एक लांबळी घोडा बनवायचे ठरवले. त्यानुसार उत्तर केंद्रमधल्या कान्हनागड इथे सहा फूट उंच व सात फूट लांबीचा घोडा एका आठवृक्षाच्या खोडातून तयार केला आहे. तमिळनाडूमधल्या कल्लकुरिची इथल्या त्यागीदुराई या कलाकाराला हा घोडा कोरून काढण्यासाठी एक महिना लागला. त्यावर नक्षीकाम व इतर शारकाचे कोरण्यास त्याने आणखी पंधरा दिवस ■■■■■ त्यानंतर ■■■■■ पितळेचा मळा ■■■■■ आला, व रेल्वेच्या एका ■■■■■ बाघिणीत ठेवून त्याला गुजरातमधे नेण्यात आले. त्या घोड्याबरोबर असलेल्या ■■■■■ पंधरा दिवरांच्या ■■■■■ प्रवासांत ■■■■■ मंत्रपठण केले.

शांतता दिन

भारताच्या अनेक भागांत १३ एप्रिल हा नववर्षदिन मनाला जातो, उत्तरांचे शांतादिन केला जातो. पण हाच दिवस बालीमधे शांततादिन म्हणून घालला जातो. बाली हे इंडोनेशियांमधले एक मोठे बेट आहे. इथे बहुसंख्य हिंदू नागरिक आहेत. या दिवशी सर्वलोक घरीच राहातत. काम बंद राहाते. वाइतूक व आवाज करणारी विजेची उपकरणे बंद असतात. करमणुकीचे कार्यक्रम नाहीत, ■■■■■ किंवा रेडियोदेखील कुणी लावीत नाहीत. टेलिफोनदेखील सौन वाळवून असते. प्रवाशांना हॉटेलाच्या खोल्यांतच राहावे लागले. बोटी नांगरून स्वस्थ पडल्या होत्या आणि आसमंतात एकही विमान दिवराभर नव्हते. आदल्या रात्री जेव्हा भुतेखेते समुद्राकडे धडकून लावली जाण्याचे धार्मिक विधी सुरू झाले, तेव्हापासून दुसऱ्या दिवशी सार्वजनिक सुटी असल्यामुळे, वॉईट बर्तींना बेराबर पल्ल येता येत नाही अशी श्रद्धा आहे.

गणेश पुराण

आपल्या विवाहात ■■■■■ घालणाऱ्या गणेशावर कुमाराच्यार्मीच्या मनांत नेष होता.

एके दिवशी आपल्या आईला म्हणाला- "दादा अयोग्य नाही म्हणतोस. ■■■■■ सुयोग्य काय ते सांग पाहू. तो नुसता ■■■■■ आहे. असले लोक महानकार्य कसे करू शकतील?"

विघ्नेश्वराच्या डोळ्यांत टचकन पाणी आले. "आई, ऐकतेयस ना, छोटा कलं बोलतोय ते?" गणेश म्हणाला.

ते ऐकून पार्वतीला राग आला. विघ्नेश्वराला आपल्या पोटाशी धरून त्याचे डोळे पुसत ती म्हणाली- "बाळा, मी जो बाहुला केला, त्याला तुझ्या पित्याने मारले आणि हा अशी चेष्टा करतोय. त्यांचे हे अज्ञान त्यांनाच लाजिरवाणे ठरेल!"

"आई, छोटा अज्ञानी अरू शकेल, पण तान अज्ञानी कसे अरातीव? हा तुझा निव्वळ भ्रम आहे. वेडेपणा आहे." गणपती म्हणाला.

पार्वती मान खाली घालून म्हणाली- "बाळा, वेडेपणा माझा नव्हे, तर तुझ्या पित्याचा आहे. त्याशिवाय कां, विष्णूच्या जगन्मोहिनीच्या रूपावर ते भाळले असते? म्हणूनच ना त्यांचे असे हसे झाले?"

"त्यानंतर काय झाले? आई सांग ना!" गणपतीने विचारले.

"ओ, त्यानंतर कांही तरी जगावेगळं घडलं खरं. त्यांच्यापासून 'भैरव' नांवाचा, काळ्या भुतासारखा मुलगा झाला म्हणे!" पार्वती म्हणाली.

“आई, तो भैरव नांवाचा मुलगा असतो तरी कुठे? मी त्याला बघू इच्छितो”, गणेश म्हणाला.

“कुठे रहातो कुणास ठाऊक! पण तो काळे कपडे घालतो म्हणे. तू चुकूनमुडां त्याच्याजवळ जाऊ नकोस हं! तुला भीती वाटेल”, पार्वती म्हणाली.

“आई, भीती म्हणजे काय न? मला तीही कळायला हवी ना?” गणेश म्हणाला.

“लश कर, म्हणजे कळेल सारं”, पार्वतीने त्याला समजावले.

“असं होय! पत्नी म्हणजे असं भयंकर कांही तरी होय? म्हणूनच तर मी लश नको म्हणतोय!” गणपती म्हणाला.

ते ऐकून कुमारस्वामी मध्येच म्हणाला- “लश न करणे, एवढे एकच महान कार्य तुला

करायचे आहे वाटते. तोवर मी सूर्याला प्रदक्षिणा घालून घेतो”. असे म्हणून कार्तिकेय मोरावर बसून उडून गेला.

त्यानंतर गणेश सरळ उठला व मेरू पर्वतावर जाऊन सर्वोच्च शिखरावर बसला. सूर्य स्वतः मेरू पर्वताची परिक्रमा करीत असतो. तिथे कधीच सूर्यास्त होत नाही.

कुमारस्वामी परिश्रमपूर्वक, सूर्याला प्रदक्षिणा घालून मोठ्या दिमाखात परत आला.

आपला थोरला भाऊ, मेरू पर्वतावर आसनस्थ झाल्याचे ऐकून तज्जित

त्याला पाहून पार्वतीला याटले. ती काळजीच्या सुरांत म्हणाली- “कुमारा, तू असा खाली मान घालून कां बसला आहेस? झाले तरी काय?”

“मी सूर्याला प्रदक्षिणा घालून आलो आणि इकडे दादा, सूर्यालाच स्वतः भोगली प्रदक्षिणा घालायला लावीत आहे. खरं सांगावचं म्हटलं तर दादाचंच कार्य आहे”, कुमारस्वामी म्हणाला.

या घटनेनंतर, थोड्या दिवसांनी पार्वतीने परत विघ्नेश्वराच्या लग्नाचा विषय काढला.

त्यावर गजबदन म्हणाला- “आई, देखणे- पणत तुझी बरोबरी करणारी कुणी मुलगी असली, तर मी तिच्याशी लग्न करीन”.

पार्वतीचे मन खचले. खालचा ओठ चाकून, “तर मग तू ओत्तरीवर बसून वाटेने येणाऱ्या- जाणाऱ्या मुलींना न्याहाळीत रहा!” असे म्हणत ती निघून गेली.

“आई, जशी तुझी आज्ञा!” असे म्हणत

गणपती रस्त्याच्या कडेला, ओत्तरीवर बसून जरावेळ पूर्वेकडे, नंतर थोडावेळ पश्चिमेकडे, असे जाऊही दिशांना पाहू लागला.

गणपतीचा तो विक्षिप्तपणा पाहून पार्वती म्हणाली- “काय रे, कुणी संदर मुलगी दिसली का?”

“आई, मी जिकडे बघतो तिकडे, जन्मातेच्या रूपांत, अष्टभुजांनी युक्त अशी तुझीच मूर्ती मला दिसते आहे”, गणपती भावडेपणाने म्हणाला.

त्याचे वीतणे ऐकून पार्वती प्रसन्नतेने तन्मय होऊन म्हणाली - “बाळा, विघ्नराजा! सर्व देयांना असा नियम लागू आहे की, पूजा घ्यायची असली तर, त्यांनी पूर्वेस तोंड करून पूजा घ्यावी, म्हणजे ती त्यांना लाभेल. परंतु तू कुठल्याही दिशेला तोंड राहिलार,

तरी पूजा लाभायची तुझी योग्यता आहे.” पार्वतीने गणेशाला असे वरदान दिले. यानंतर पार्वती गणेशाच्या लग्नाचा विषय विस्मरली. आपल्या लाडक्या पुत्राच्या बुद्धीचातुर्याच्या गोष्टी, ती खुलवून खुलवून शंकराला सांगू लागली, व त्यांतच रंगून गेली.

तेव्हा शंकर म्हणाले- “तू माझ्या संपूर्ण प्रथम गणांचा ‘गणपती’ हो!”

“बाबा, तुम्ही पुत्रप्रेमामुळे असं म्हणता आहात. ‘गणपती’ होण्याची योग्यता असायला हवी ना? कुमारस्वामीला सेनापतीपदाचा चांगला अनुभव असतां मला त्या पदावर बसविण्यांत काय हंशील आहे?” विघ्नेश्वराने विचारले.

गणांनी कुमारस्वामींशी निवड केली. तेव्हा शंकर म्हणाले- “माझ्या गणांचा गणनाथ

विघ्नेश्वरच होईल, कुमारस्वामी, देवतांचा सेनापती आहेच! एकावेळी खोन अधिकार संभाळणे कसे जमेल?"

गणेश म्हणाला - "बाबा, एखादी परीक्षा घेऊन त्यांत सुयश मिळविणाऱ्याला, गणांचा अधिपती वगळीत येवू नयेत".

देवगण व प्रमथ गणांनी मिळून, एक परीक्षा ठेवली - 'पृथ्वीवरील सगळ्या तीर्थांची व पुण्यक्षेत्रांची, जो कुणी आधी परिक्रमा संपवेल तो विजयी ठरेल व त्यालाच गणाधिपती म्हणून मानले जाईल'.

ही सुनावणी ऐकून कुमारस्वामी त्वरेने मोरायकून उठलेला, परंतु गणपती मात्र हताश झाला.

तेव्हा विष्णूने त्याला एकांतात नेऊन असे सांगितले -

"बाळा, तुझ्यावर माझा वात्सल्यभाव अधिक आहे. म्हणून तुझा पराभव तो सान्धा देवांचा पराभव ठरेल. तेव्हा आमचा अवमान होऊ देणे इष्ट नव्हे! आपल्या विन्याचे श्रेष्ठत्व सिद्ध करणे कुणाही पुत्राला गौरवास्पदच वाटते. तेव्हा तुला कुठलीही प्रदक्षिणा करण्याचे कारण नाही, मी सांगतो तसे कर!" असे म्हणत विष्णूने विनायकाच्या कानांत दळूच कांही तरी सांगितले.

पार्वतीने उरारा टाकला व विष्णूकडे कृतार्थतेने पाहिले.

विघ्नेश्वराने आसन घालून ध्यान धरले. डोळे मिटून शिवपंचाक्षरी जप करू लागला.

जिथे जिथे कुमारस्वामी जाई, तिथे तिथे त्याला - 'आतांच उंदीरावर बसून गणपती घेऊन गेला' असा निरोप मिळे. ऐकून आश्चर्य दाहू लागले. तेव्हा तो निराश होऊन परत आला व 'या परीक्षेत विघ्नेश्वरच विजयी झाला' असे त्याने घोषित केले.

विघ्नेश्वराने आपल्या भावाचा हात धरला व त्याला शिवाकडे नेले. नंतर खरा प्रकार सांगितला. "अरे छोट्या! खरं पाहता माझा विजयही झालेला नाही की तुझी हारही झालेली नाही. आपण दोघे तर निमित्त मात्र आहोत. खरा विजय तर बाबांचाच झाला आहे. कारण शिव-पंचाक्षरीचा महिमाच असा आहे. शिवनामाचा विजय झाला असून जिकविणारा श्री विष्णू होय!"

विघ्नेश्वर व कार्तिकस्वामीने नंतर शंकराचे

पाय धरून प्रणिपात केला.

नंतर कुमारस्वामीने अशी बोधना दिली की "विघ्नेश्वराचा 'प्रमथ गणाधिपती' म्हणून पट्टाभिषेक ठरवा आहे. शिवाची शिरोधार्य आहे!"

हे ऐकून देवतांना आनंद झाला. सिद्ध, साध्य, यक्ष, भूतगणही प्रसन्न झाले. परंतु प्रमथ गणांचे नायक-भृंगीश्वर, शृंगीश्वर, चंडीश्वर व नंदीश्वर यांनी आपला विरोध दाखविला. याचे कारण असे होते की पुत्र गणपतीने पूर्वी लोकांचे गर्वहरण केले होते.

आपला तोंड प्रकट करीत ते म्हणाले - "कुमारस्वामीला स्वतःचे असे सैन्य असून ते देवगणांचे सेनापती आहेत, आम्हीतर पूर्वीपासूनच शिवाचे सेवक असून त्याच्या गणांचे नायक आहोत, त्याचे विश्वसनीय

शिबगण आहोत. तेव्हा हा विघ्नेश्वर अधिपती कसा होईल? 'गणपती' म्हणायला त्याचा स्वतःचा गण कुठे आहे? त्याचे स्वतःचे असे प्राविण्य कशांत आहे? असे असतां 'गणाधिपती' चा पट्टाभिषेक करण्याचे प्रयोजन काय?"

हे ऐकून शिवाला राग आला. प्रमथ गणाला रागाचून म्हणाले - "तुम्ही माझ्या निर्णयावर टीका करण्याइतके मोठे झालांत काय?"

विघ्नेश्वर शांतपणे म्हणाला - "या लोकांचे म्हणणे बरोबर आहे. माझे गण कुठे आहेत? नाहीतना! कदाचित नसतीलही! मला असे आठवतंय की जेव्हा मी पुत्र गणपती होतो, तेव्हा माझा असा गण होता. परंतु आता तो कुठे आहे?"

तेव्हा कोट्यावधी विघ्नेश्वरासारखे दिसणारे

लोक, आकाशांतून जन्मल्यासारखे दाही दिशांनी येऊ लागले व विघ्नेश्वराचा गण म्हणून उभे राहिले.

त्या सर्वांना चार हात होते. त्या हातांत अनेक प्रकारची आयुधे होती. निरनिराळी अस्त्रजारे व नाना चित्र-विचित्र वस्तू होत्या. कांहींच्या हातीं शूल, धनुष्य-बाण, तलवारगदा होती, तर कांहींच्या हातीं लेखण्या, रंग-कुंचले होते.

कांही जागांनी विले, झालोडे व कोयले धरले होते, तर कांहींनी बीणा, डफ व मृदंग धरले होते, कांहींच्या हातांत वनस्पती औषधे, चरखे होते. त्यांच्या घोळक्यात अडे मध्ये देव व प्रमथगण दिसत होते.

विघ्नेश्वराचे रंग धारण केलेले कांही लोक अंतरिक्षांत उडत होते. त्यांच्या नायकांच्या हातांत चवऱ्या आणि रंगीचेरंगी झेंडे होते.

दोघांनी एक रत्नसूचित मिश्रारसन आणलं. दोघांनी विघ्नेश्वराला त्यावर बसविलं. तेंव्हा छत्र-चामरधारी दोघे येऊन उभे राहिले. श्वेत

छत्राच्या मोत्यांच्या किनखापी झिरमिल्ल्या शोभून दिसत होत्या.

छोटा उंदीर तिहासनाखाली उडचा पाहं लागला. पार्वती भान हरपून विघ्नेराजाला प्रणाम करायला बांकावार तोंच- "आई असं करूं नकोस, मी तुझा लाडका पुत्र आहे." गणपती म्हणाला. त्या क्षणीं सभोवतालचे त्याचे गण अदृश्य झाले. गणपतीने बांकून आईला बंदन केले.

"विघ्नेश्वरा!" अशी शंखध्वनीसारखी हांक त्यावेळी ऐकू आली. ती विष्णूची हांक होती. तिकडे न बघता गणेश म्हणाला- "तुम्ही काय म्हणू इच्छिता, मी जाणतो".

"तुला माहीत असले तरी इतरांना कळायला मी तेच आदेश आहे. 'विघ्नेश्वराच्या लग्नाला हजार विघ्ने' या म्हणीला सार्थ करून तू आपले लग्न टाळण्यासाठी जी विघ्ने घातलीस त्यांची संख्या हजार पूर्ण झाली आहे. आतां यामुळे विघ्न घालणे अरंभय आहे. जरी विघ्न घालायचा प्रयत्न केलास तरी ते निष्फळ ठरेल!" (क्रमशः)

राम भक्त

एक डॉंगरावर एक रामाचे देव होते. देवळाच्या सभोवती असलेल्या झाडांवर खूप माकडे होती. देवळांत येणारे भक्त ह्या माकडांमध्ये थोडा कां असेना, पण रामभक्त हनुमानाचा उग्रा त्यांच्यात आहे असे समजत व त्यांना गोंगवाणे असे कांहीना कांही देत असत.

एक दिवस कपिल आपल्या आई-वडिलांबरोबर देवळांत आला. त्याच्या आई-वडिलांची धन दोनत असलेली जमीन त्यांच्या नातेवाईकांनी हडप केली होती. खूप गोठा अन्याय झाला होता. याविषयी न्यायाधीशांकडे त्यांना तक्रार करायची होती पण न्यायाधीशांची भेट होत नव्हती. कारण नातेवाईकांनी न्यायाधीशांच्या पहारेकऱ्यांना लांच दिल्यामुळे ते न्यायाधीशांना भेटूच देत नव्हते. त्यांच्यापेक्षा जास्त लांच कपिलचे आई वडील गरीब असल्यामुळे देऊ शकत नव्हते.

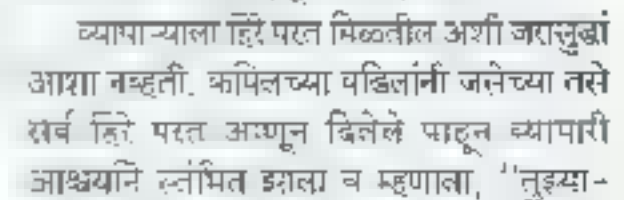
त्यामुळे आपले दुःख त्या कृपाळू रामाला सांगण्यासाठी ते जाऊ रामाच्या देवळांत आले तेथे एकदा रामाच्या देवळाच्या दारावर ते

देवळाबाहेर आले व माकडांना खाऊ घायला लागले.

कपिलजवळ एक केळे होते पण ते त्याने माकडांना दिले नाही. त्याचे तक्ष दूर बसलेल्या एका माकडावर गेले. ते अतिशय भुकेलेल्या नजरेने कपिलकडे व त्याच्या हातांतल्या केळयाकडे पहात होते, पण ते जलेबाळून हसत नव्हते. कपिल रक्त; त्या माकडाकडे गेला. त्यावेळी त्याला कळले की माकडाच्या पोयाला जखम झाली आहे व ते चालू शकत नाही. केळे माकडाला देताच त्याने आनंदाने ते घेतले व झटपट खाऊन टाकले. कपिलजवळ गांवच्या वैद्याने दिलेले एक मलम होते, ते जखमा लवकर चरं करी.

कपिलने ते मलम माकडाच्या जखमेवर लावले व म्हटले- "इथे तुला खावला कांही ना कांही मिळेल, पण तुझी तब्येत ठीक होणार नाही. आम्हां मनुष्यांजवळ कितीतरी सोई आहेत, सुखे आहेत. तू एक काम कर. ही जागा सोड आणि आमच्या घरात ये!"

सारखी प्रामाणिक माणसे या जगांत आहेत हे पाहून मला अतिशय आश्चर्य व आनंदही वाटतो आहे. तुला जे काही हवे असेल ते संकोच न करता सांग, मी तुला सर्व तऱ्हेची मदत करायला तयार आहे."

कपिलच्या वडिलांनी आपली दुःखद स्थिती सांगितली, व्याघ्राने त्याला धीर देत म्हटले, "बरे झाले, तू मला तुझे दुःख सांगितलेस. काही काळजी करू नकोस, ते न्यायाधिप माझे चांगले मित्र आहेत, तुला न्याय मिळेलच". नंतर तो व्यापारी कपिलच्या वडिलांना न्यायाधिकांच्या घेऊन गेला, न्यायाधिकांना आपले पहाणेकरी लांचछाऊ असल्याचे कळवले. त्यांनी त्यांना कामावरून काढून टाकले, आणि कपिलच्या वडिलांना नगतेवाईकांकडून त्यांची जमीन परत घेऊन दिली.

घरी गेल्यानंतर कपिलच्या वडिलांनी सर्व हविः आपल्या बायकोला व कपिलला सांगितली, ते ऐकून कपिलला अतिशय आनंद झाला व तो म्हणाला, "बाबा, ह्या माकडामुळेच आगली जमीन आपल्याला परत मिळाली, आता आपण त्या माकडाला आपल्याबरोबरच ठेवून घेऊ या".

"हे चुकीचे आहे बाळा, ह्याने मदत केली म्हणून याचा अर्थ आता नव्हे की आपण त्याच्यावर

बंधन घालून त्याचे स्वातंत्र्य हिरावून घ्यायचे"! बाबा म्हणाले.

कपिलने असहाय्यते माकडामुळे पाहिले, त्याने कपिलच्या वडिलांच्या मोठेपणाची इशान्यांनीच स्तुती केली. कारण माकडाने मदतीबरोबर भरपूर वास सहन केला होता व जीवनांतले अनेक कष्ट अनुभव व कठोर सत्य अनुभवले होते.

नंतर काही दिवसांनी त्यांनी माकडाला पर्यंतधरच्या राममंदिरात सोडून दिले. सर्व कष्टांतून व दुःखांतून देवाने सुटका केली म्हणून त्यांनी देवळांत मोठी पूजा केली. तेव्हापासून दरवर्षी न चुकता ती सर्वजण राममंदिरात येऊ लागली. आई-वडील देवाचे दर्शन घेत असताना कपिल रोबक असलेल्या माकडाला येई, इतर छोटी मुले दगड मारत असतील तर तर त्यांना सांगे, "मित्रांनो, माकड नका. तुम्ही त्यांना प्रेम दिले तर ती तुम्हाला आणून देतील. तुम्ही त्यांचे दुःख समजून घेतल्यास ती तुमचे दुःख समजून घेतील. पशू काय, माकड काय, इतकेच नव्हे तर अचेतन वस्तूवर जरी प्रेम केले, तरी ती सुद्धा पाझरले. इथे माकड तर एक पशूच नव्हे. तर प्रभू रामचंद्राचे रोबक आहेत. हा रामभक्त हनुमानाचा अवतार आहे!"

मूर्खपणाची कमाल

प्रताप नांवाचा एक माणूस शहरांत नोकरी करीत होता. गांधी एक तहानसे व एकर सुपीक जमीन देली, मूलवाढ नसल्याने पत्नी घरी एकटीच राहायची. बऱ्याच वर्षांपासून नोकरी करीत असल्यामुळे घराची व शेताची देखभाल त्याला करता येत नव्हती आता लवकरच निवृत्त व्हायचा त्याचा विचार होता. नोकरी सोडल्यानंतर गांधीत राहून घराची चांगली देखभाल करता येईल असे त्याला वाटत असे.

शेताची व घराची दुरुस्ती करायला कमीत कमी तीन महिने तरी लागले असते. कचेरीत भरपूर काम असल्याने हे काम त्याला स्वतःला करणे शक्यच नव्हते.

परशू नांवाचा एक नोकर त्याच्याकडे बऱ्याच वर्षांपासून काम करीत होता. तो प्रामाणिक होता खरा यंत्र बुद्धीने चतुर नव्हता. त्याशिवाय अणखी

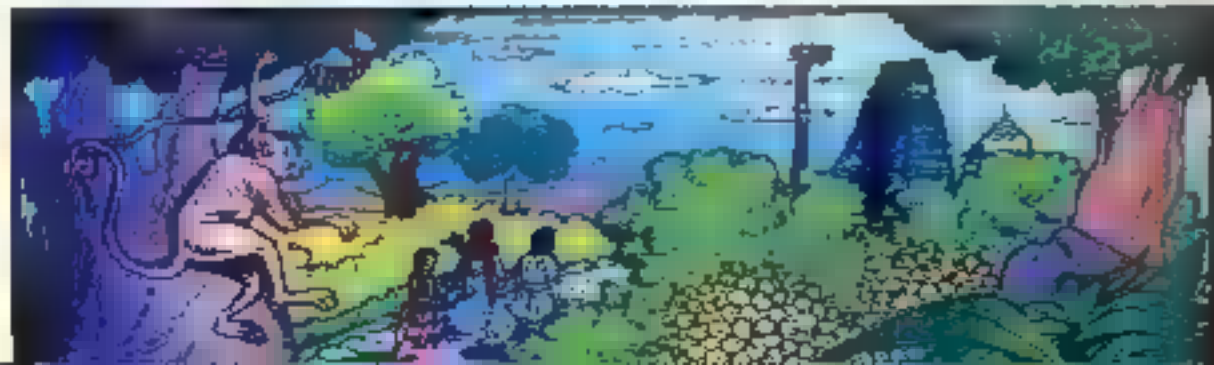
कुणावर काम सोपवावे असा कोणी माणूस नव्हता.

एक दिवस त्याने परशूलाच हे सर्व करायला सांगून आवश्यक तितकी रक्कम दिली. परशू ने सर्व काम दिलेल्या मुदतीच्या आत संपवून पुन्हा शहरांत आलेला पाहून प्रसादने त्याची प्रशंसा केली.

प्रशंसेने खूब झालेल्या परशूने आपल्या मालकाला म्हटले, "मालक, आपल्या शेतांत एक विहीर असती तर खूप चांगले झाले असते, पीक ही चांगले येईल".

प्रसादला त्याचा हा सल्ला योग्य वाटला. तो म्हणाला, "तुझे म्हणणे बरोबर आहे. तू पुन्हा एकदा गांधी जाऊन हे कामही पूर्ण करून ये". यासाठीही आवश्यक ती रक्कम प्रसादने दिली.

दोन आठवड्यांनी परशू परत आला, पण तो निराश दिसत होता. तो म्हणाला, "मालक,

आपण सांगितल्याप्रमाणे तीस फूट खोल खणूनही पाणी विलकुल आले नाही."

त्याच्या त्या तीनचारपन्ना स्वरांतल्या सांगण्या-मुळे प्रसाद थोडा वेचैन होत म्हणाला, "अरे, की कां? भर, आता यावेळी चाळीस फूट खोल खणून पहा, तरीही पाणी नाही आतं तर पन्नास फूट खोल खणून घे, तेव्हा तरी पाणी अगदी अवसर येईल." असे म्हणून त्याने आणखी वेडी रक्कम दिली.

चार आठवड्यांनी परशू परत आला. अतिशय बुःखित स्वरात, डोळ्यांत पाणी असून तो म्हणाला, "मालक, पन्नास फूट खोल खणूनही पाण्याचा एक थेंबसुद्धा आला नाही". प्रसादला अतिशय आश्चर्य वाटले. शेजारपाजारच्या शेतांत असलेल्या सर्व विहीरींना भरपूर पाणी असताना आपल्या शेतांतच असे कां काय ते त्याला

समजायला. त्याची तलाशी घेतला त्याने म्हणाला, "मला खरंच समजत नाही, हा परशू तिथे जाऊन काय करतो? तुम्ही माझे ऐका, तुम्हीच एकदा जाऊन कां नाही पहात?"

प्रसादने एक दिवसाची सुट्टी घेतली व परशूला घेऊन तो गावी गेला. शेतांत जाऊन पाहिले तर तो चाकितच झाला. त्याला चकन आल्यासारखे झाले, शेतांत एक नाही, दोन नाही, तर तीन विहीरी त्याला दिसल्या. एक तीस फूट, दुसरी चाळीस फूट तर तिसरी पन्नास फूट!

प्रसादला माहित होणे की परशू चकुरा नाही वण त्याला हे माहित नव्हते की तो काय करतो असेल. मूर्खपणाला मुद्दा काही सीमा असते आणि याने तो सर्व काय करू शकतो होत्या. खरे तर प्रसादला अतिशय काय काय होतं, त्याला शिब्या घालून, काय करू असेही वाटले होते.

परशू त्याच्या कांही कायदा होणार नाही, म्हणून त्याने परशूला म्हटले, "सग, नू चूप मोठी चुक केलीस. नू प्रथम तीन फूट खोल जी विहीर खणलीस, तीच आणखी दोन फूट खोल खणायला हवी होतीस तेव्हा पाणी त्यांत अवश्य आने असते. एक तर माझे इनके पैसे उगाच चर्च घेते आणि दुसरे म्हणजे शेतात जिकडे निकडे खडे झाले आहेत".

प्रसादचं ते बोलणे ऐकून परशूच्या डोळ्यांत पाणी आले व तो त्याच्या पाया पडला. परशूला उठवत प्रसाद म्हणाला, "जे झालं ते होऊन गेलं. आता त्यावर दुःख करून काय उपयोग? झालेली चुक आता नुसतासचकी असते तर आपल्यापुढे आता एकच मार्ग आहे. पाकी सर्व विहीरींना मत्तो भरून चंद करायच्या व चंद विहीर आणखी अगदी

वेईल. पण मला झे राहता येणार नाही, उडा कचरीत गेलंच पाहिजे." असे म्हणून त्याने आणखी थोडे पैसे त्याला दिले.

इकडे शांता म्हणाली, "परशू शिवाय आपल्या-जवळ आणखी कुणी नाही, आपण तरी काय करणार? विहीरीला पाणी आतं तर आपण भाव्य समजायचं" चिंता व्यक्त करीत शांता म्हणाली.

दोन तीन दिवसांतच परशू पाणी आल्याची खुबखबर देऊन, अत्यानंदाने प्रसादने विचारले, "तीस फूट खणल्यानंतर आतं?"

"साठ फूट खोल गेल्यानंतर पाणी आतं, कांहीही असो, आता शेतांत पाण्याने भरलेली विहीर आहेच," परशू उत्तराडाने म्हणाला.

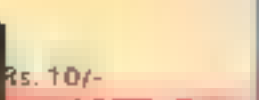
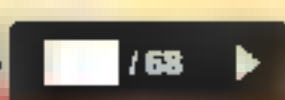
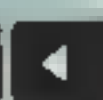
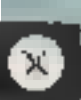
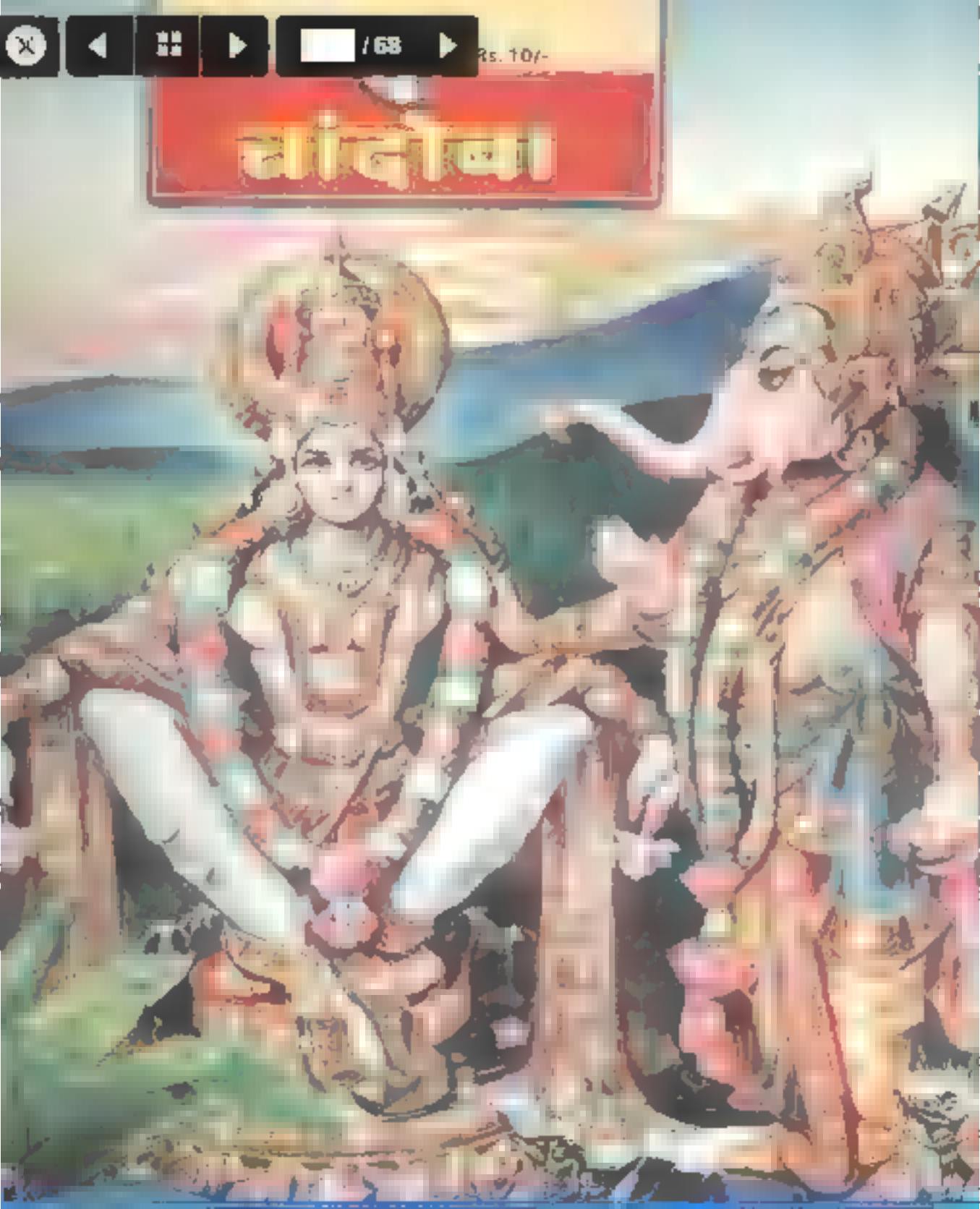
परशूने राहिलेली रक्कम प्रसादला परत दिली. तेव्हा झालेल्या खर्चाचा हिशोब पाहून त्याने परशूला विचारले, "का, कुठसी विहीर मत्ती भरून

चंद केली व कुठसी विहीर आणखी जास्त खणली?" परशू उत्तराडाने म्हणाला, "जी प्रथम तीस फूट खोल खणली होती तीच विहीर आणखी तीस फूट खोल खणली. नंतर दोन खणलेल्या विहीरींना मत्ती भरून त्या चंद केल्या.

त्याचे हे उत्तर ऐकून प्रसाद अचानक होऊन जाण्या जागी स्थगित झाला. तो म्हणाला, "पन्नास फूट खोल खणलेली विहीर आणखी दहा फूट खणली असती तर काम झाले असते, तुम्हा मूर्खपणाची काय आता कमाला झाली!"

इतकं काय असलेली शांता मध्येच हस्तक्षेप करत म्हणाली, "त्याचा मूर्खपणा सोडून पाहू, परशू काही कामी नाही, तुम्हाला माहित होतं की परशूने दोन वेळा विहीर खणताना चुक केली. त्यात तिसऱ्या वेळी तुम्ही त्याला काय करायला पाहिजे, कसं काय पाहिजे, जे सर्व सर्वस्व आधीच का नाही सांगितलं? इतक्या जों पैसा जवळ खर्च आसा त्याला तुम्हाच जबाबदार आहता. काय? माझं म्हणणा बरोच आतं न?"

Digital

टायडा मधले जंगल बेल्स

पूर्वेकडील घाटांतील आंध्रप्रदेश मध्ये विशाखापट्टणम पासून ७५ कि.मी. वर टायडा हे एक छोटे छेडे. आंध्रप्रदेश टुरिझम डेव्हलपमेंट कॉर्पोरेशन आणि राज्य वन विभाग यांनी निरुन निसर्गाचा करणाऱ्यांना प्रोत्साहन देण्यासाठी जंगल वन नावाची छावणी उभारली आहे. राज्यातील एकमेव अशी पर्यावरणाचे शिक्षण व नैतिक परिस्थिती व जीव यांच्या परस्पर संबंधांचे छावणी आहे.

जंगलबेलस निरुन छावणी २५ एकर आहे. इथे तुम्ही तंबू, साकडी झोपडी, काटेज, किंवा डॉर्मिट्रीमध्ये राहू शकता. कॉफीशॉप, निरुन ग्रहालय, बॉच टॉवर्स, हॅमॉक्स या तऱ्हेच्या आधुनिक सुखसोयी उपलब्ध आहेत.

मदतीने तुम्ही जवळपासच्या जंगलात टेकड्यांवर, छोट्या छेड्यातून फिल्ल येऊ शकता. आणि वेगवेगळे पक्षी देखील बघू शकता. पक्षी निरीक्षकांना 'टायडा' ही मोठी पर्यणीय आहे. पक्षांच्या जवळपास ३५० जाती

इथे दिसल्या आहेत. तुम्हाला खराखुरा 'जंगली' माणूस बनावचे असेल तर इथले शिक्षक तुम्हाला आनंदाने पंजांचे ठसे आणि प्राण्यांचे एकमेकांना बोलवण्याचे आवज ओळखायला, प्राण्यांची घरे शोघायला, बाघाच्या डोक्यात घावला जर पुरावा समोर आलाच तर, अशा वेगवेगळ्या कौशल्याच्या गोष्टी शिकवतील. जंगलात स्पॉटिड डिअर, बार्किंग डिअर, स्लॉथ बेअर, जंगली रानडुकर व चित्ते आहेत.

जवळच असलेल्या टेकड्यांवर तुम्ही 'शॉक स्टाइम्बिंग फिया नुसतीच चकर मारू शकता.

सिधे जाण्यास : तुम्ही कामगोळून गाड्याची गाडी ठरवू शकता, परंतु ट्रेन्सला वाटस लागल्यात चांगली. वायव्य - टायडा मार्गावर विकायला गार टेकड्या, दऱ्या, घवघवे आणि खूप वेगळे आहेत. किंवा तुम्ही 'जंगली'ची ची ट्रेन्सला घेऊन लाय देऊ. जोचमघन पत्रास करू शकता.

माया सरोवर

7

(धोडपळातील सैनिकांकडून जयशीलरा कळले. धर्मभित्र भंत्री डॉंगरीतल्याजवळ थांबलेले आहेत आपल्या बरोबर मकरकेतुचाही तिकडे घेऊन जायचे त्याने ठरवले. आपले काही चुकत नाही असे मकरकेतुला. कुठल्याही परिस्थितीत त्याला आला जिवन ठेवणार नाहीत म्हणून जलगृहाला पाणी पाजण्याच्या निमित्ताने तो त्याला पाण्यात घेऊन गेला. जयशील आणि सिद्धसाधक पण त्याच्या वगळ पाण्यात कारण त्यांना काळजी होती की हा आपल्याला फसवेल. असाच झाले जलग्रह संहित चौधोजण अकरमान पाण्यात बुडाले.)

जसपह अकरमान पाण्यात बुडाले नाही तर पाण्याच्या तळात तो काही दिने जाऊ लागला. त्याच्यावर नवार झालेल्या जयशील सिद्धसाधकात त्याने व त्याच्या संबंधीच दिली नाही सिद्धसाधक घाबरला जेव्हा त्याला वाटले की आपण मरणार तेव्हा तो धावून "जय महाकाशी" असे ओरडू लागला. जयशीलला त्याचे ओरडणे स्पष्ट ऐकू आले. समोर बसलेला

मकरकेतुही त्याला नीट दिसत होता. याचा अर्थ असा झाला की तो पाण्याच्या तळाजवळ आहे आणि तळात त्याला स्पष्ट दिसत आहे. आ "आताजपण ऐकू येत आहे. त्याला खूप आश्चर्य वाटले.

जयशील मकरकेतुचा खांद्या पकडून म्हणाला, "अरे दुष्टा, हे तू काय केलेस? आम्हाला पाण्यात बुडवून मारणार आहेस का?"

पाण्याखाली असून जिवंत कोसे? याचं कारण माहिती आहे?"

"हो, हो, समजलं. जे पर्यन्त आम्ही जलग्रहाला पकडून ठेवू तोपर्यंत आम्ही मानव देखील श्वासा घेऊन जिवंत राहू शकू." त्याच्या बोलण्यावरून ॥ सहज कळत होतं की तो जरा मुद्दाम घाबरलेला नाही.

"तुला बरोबर समजलं आहे. पण माग खुद्द हात या तलवारीच्या मुठेवर कसाता?" तो कुत्सितपणे ॥

"तुझा डोकं ठडवायलां. जलग्रहाला पाण्याच्यावर आणतोस ॥ नाही?" व्यशील रागाने म्हणाला

सिद्धसाधक त्रिशूल उचलत म्हणाला "जय महाकाली, आतापर्यंत पाण्याखाली पाण्याचा चव्ही देणारा भक्त ॥ पाहिला नसशील. पण आज हे नवल वडणार आहे." असं म्हणत त्याने मकरकेतुच्या गळ्यावर त्रिशूल रोखला.

मकरकेतु जोरात हसत म्हणाला, "मी तुमचा आशा पाळणार नाही त्यासाठी तुम्ही दोघं पाझं डोकं ॥ का? ॥ वाद राखा. तुम्ही जर असं केला तर ॥ जगण्याची तुमची शक्ती नाहीशी होईल. आणि तुमची प्रेतं ॥ तलंगतील."

मकरकेतुचे हे बोलणे ऐकून त्यांना कळले की ते आता मकरकेतुचे बंदी आहेत. आता त्यांना भीती वाटू लागली.

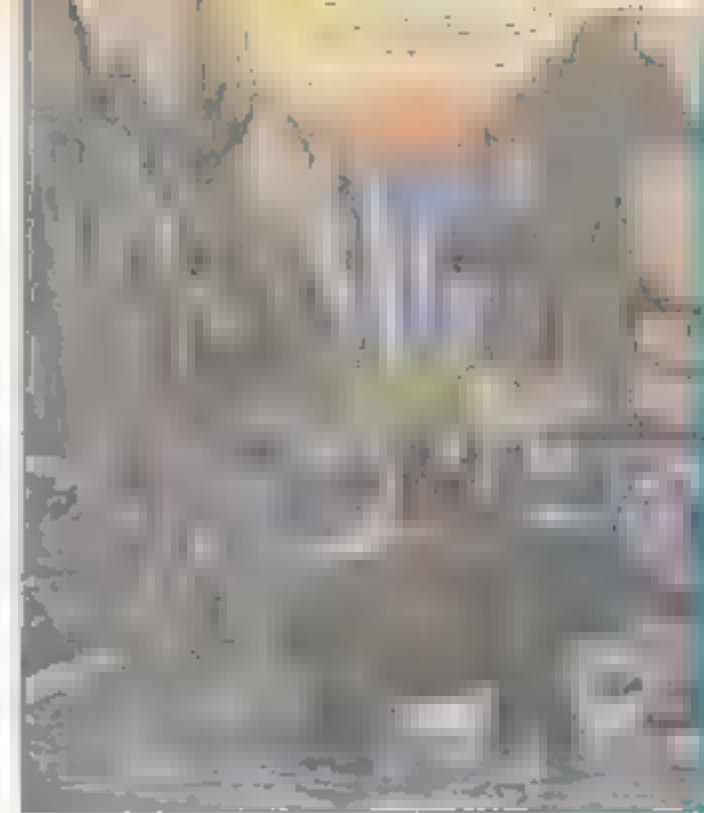
तेवढ्यात एक मोठी मगर एका मोठ्या माझ्याचा पाळताना करत त्यांच्या रोखाने आली, तिच्या तळवळीतून एक पेकत मकरकेतु म्हणाला "जयशील, तुम्ही

दोघं माझे कैदी नाही की मी तुमचा कैदी नाही जलग्रह जेव्हा त्यावाजुच्या डोंगराच्या पाण्यात जाईल तेव्हा तुम्ही दोघं निर्विघ्नपणे जाऊ शकता

अध्यानामांत जलग्रह तिथे पोचला मकरकेतुच्या आज्ञेप्रमाणे तो पृष्ठभागावर तलंगत राहून पाण्याच्या तळी लागला. जयशील व सिद्धसाधकाने स्वतःला ॥ चिमटा काढला आणि जिवंत असल्याची खात्री पटून खुष झाले. जयशीलने मकरकेतुला ॥ "मकरकेतु, कां ते मायारसोवर?"

मकरकेतुने मागे उत्तर लगेच दिले नाही आपल्या शरीरावर रोखलेल्या त्रिशूल तलवारीकडे पुन्हा पुन्हा पाहता तो ॥ "या ॥ त्याचराने माझा ॥ कमी झाला आहे. ही सगळी सत्तेवेम्बराची कृपा. मग जयशीलकडे धडून तो म्हणाला "जयशील, २ माया सरोवर नाहीच ज्या मानवांनी मायारसोवर वसितलं आहे ते आजपर्यंत ॥ भागले नाहीत

जयशील आणि कांदी जोरदार हसताना मकरकेतु "जलग्रह" असे आरडला. जयशील आणि सिद्धसाधकाच्या लढात आले की ॥ भोवऱ्यांत अडकणार आहेत त्यांनी जलग्रहावरून खात्री ॥ भारल्या व पाण्यात पोहं लागले तेव्हा पाण्यातून बाहेर येणारा एक युद्ध त्यांना दिसला. दोघांनी त्याच्या पांघाता पकडले आणि धडवडन ते झाडाच्या ॥ चढून पळले तेवढ्यात त्यांना दिसतं की ॥ गोंड्यावर एक बाघ आपल्या पुढच्या दोघ पायांनी एक

चांदी पकडून उलटा लोंबकळत आहे. ॥ पाण्यात खालीवर हात जवळ आलेल्या धवधव्यातून ॥ खाली कोसळू लागले. जयशील व सिद्धसाधकांनी जगाता आणला ॥ आला आहे असं वाटून भीतीने दोघांनी डोळे मिटून घेतले

डोंगरावरून धवधवा ॥ कोसळत होता तिथे छोटे मोठे खडक पसरलेले होते. जलग्रहात तुटून त्याचा एक भाग मोठ्या खडकावर ॥ त्यामुळे त्याची दोन पुकट झाले. पकट ॥ जयशील व सिद्धसाधक सिद्धसाधक आणि बाघ, दोघांचे विलीन जयशीलने दोघांच्याकडे आणि कांदीकडे नजर पाडली. त्याच्या शरीराचा अर्धा भाग पाण्यात होता. डोकं एका दिगमजवळ होते. ॥ दोन धवधवांचा स्वतःस्वतः जोरात एक वेग होता

खडखडा होत मकरकेतु म्हणाला "जयशील, आता आपण पाण्याच्या तळाशी आहोत. इतक्या खोल पाण्यात असताना देखील मानव श्वास घेऊन शकेल?" बोलू शकेल आणि बसू शकेल?"

"जयशील ॥ काय चाललय? आपण कुठे आहोत आणि हा आपल्याला कुठे घेऊन चालला आहे? जे काही तरीच सर्व महाकालीच्याकडेने होतंय." चव्हाळे धवधवा साधक बडबडू लागला. त्याच्या डोळ्यात भीती स्पष्ट दिसत होती.

जलग्रह भराभर वेगाने पुढे जात होता. समोर पाण्यात डोंगरातल्या गुहेतून वेगाने पाणी बाहेर येत होते

जलग्रहावर बसलेला मकरकेतु "जलग्रह" असं ओरडला. त्याला डोंगरातल्या गुहेकडे पळताना तो म्हणाला "जयशील, सिद्धसाधक, मग ॥ बसलांत? विचार करताय का की तुम्ही दोघं

"अरे, काय? मी विचरत आहे." असा विचार करत तो उठला. तेवढ्यात सिद्धसाधकाची आठवण झाली. "मी कुठे आलेला असा विचार करत तो त्याला सगळीकडे पाहू लागला. पण त्याला सिद्धसाधक कुठेही दिसला नाही.

सिद्धसाधक कुठे दिसत नाही म्हणून त्याला वाईट वाटले आणि काही अन्वर्थ तर झाला नसेल ना अशी भीतीही बसू लागली. त्याला सगळ्या जुन्या गोष्टी आठवू लागल्या आणि त्याच्या विषयी मनात माया दाटून आली.

जयशील ताचढतांवि तिथून निघाला आणि आजुबाजूला पसरलेल्या झाडीतून पुढे जाऊ लागला. अचानक त्याला वाघाची डरकाळी ऐकू आली. तेव्हा त्याला धवधव्यात अडकलेल्या वाघाची आठवण आली.

"वाघाने साधकाला खराऊन तर टाकले नाही ना?" असा विचार करत त्याने म्यानातून तलवार बाहेर काढली आणि वाघाच्या ओरडण्याच्या दिशेने तो पुढे जाऊ लागला.

तिथे पोचल्यावर त्याला दिसतं की सिद्धसाधक वेशुद्ध होऊन एका ठिकाणी पडला आहे. वाघाच्या मागल्या पायांना खूप जखमा झाल्या आहेत. आणि पुढल्या पायांवर सरपटत तो सिद्धसाधकाच्या दिशेने सरकत आहे.

जयशीलने त्याच्या अंगावर फेकला. दमड मागताच तो मागे वळला आणि दरकाळ्या फोडू लागला.

ते ओरडणे सिद्धसाधक शुद्धीवर आला. त्याने डोकं वर फेकतं बघतों वाघ अगदी समोर उभा. "महाफाली, माझं रक्षण कर." असं तो ओरडू लागला.

जयशीलच्या तळात आलं की वाघाचे मागले पाय मोडलेले आहेत. तेव्हा त्याने वाघाचे मागले पाय पकडून त्याला ओढत तांबं नेले. सिद्धसाधक उठून म्हणाला, "जयशील तू इथे आहेस? वाघाच्या ओरड्याने मी शुद्धीवर आलो."

वाघाची वाईट अवस्था बघून जयशीलला दया आली. त्याच्याकडे बघत तो म्हणाला "धवधव्यातून खाली खडकावर पडल्यामुळे वाघाचे मागचे दोन्ही पाय मोडले जाहेत. त्याच्या अंगात जाता शिकार करण्यापेक्षा ताकद उरली नाही. करंही असतं तरी मासवंत नाही." पाण्याच्या काठावर साधकाला आपला त्रिशूळ मिळाला. जयशील कडून त्याची तलवार चांदोवा

घेत तो म्हणाला "हा वाघ नसक्यातना भोगतो आहे.

मला त्याची तडफड बघवत नाही. त्याला मी दुःखातून मुक्त करे या. यालाच पुण्य आहे." असं म्हणून त्याने एका घडापासून डोकं उडवतं.

जयशील काळजीत होता. एक निश्वास सोडून तो म्हणाला "आपण मकरकेतूला सोडायला नको होतं."

"जयशील, जे झाल ते झालं आता आपल्याला जे झालं विचार न करता जे होणार आहे त्याचा विचार केला पाहिजे. प्रश्न असा आहे की आपण कुठे आहोत? आणि हा कोणता प्रदेश आहे?" सिद्धसाधक म्हणाला.

जयशील कांही बोलणार पचवतात नदीच्या खोलाच्या झाडीतून एका माणसाचे आणि दोंगरी मेंढ्याचे ओरडणे ऐकू आले.

"दोंगरी मेंढ्याने कोणा पकडले आहे? माणसाने मेंढ्याचे मासगट घाले आहे? दोघांवर कांहीतरी सकट असं दिसतंय. चल, तिकडे जाऊं या." सिद्धसाधक म्हणाला.

दोघं आवाजाच्या दिशेने जाऊ लागले थोडं दूर गेल्यावर त्यांना एक दृश्य दिसले. ते बघून ते आश्चर्यचकित झाले आणि घाबरले देखील. पाण्याजवळच्या एका मोठ्या वृक्षाच्या फांदींना एक बुटका माणूस आणि एक तडकलेले डोले.

हे बघून सिद्धसाधक त्रिशूळ उचलत म्हणाला "या दोघांना कोणा भुताने जखडून ठेवतं दिसतंय. माझं त्रिशूळ त्याच्या हृदयाच्या आतपर घालतो." असं म्हणून तो त्रिशूळ चांदोवा

फेकणार पचवतात झाडांच्या एका फांदीने बाकून त्याचा खांद्या पकडला. एका झटक्यात उडी मारून सिद्धसाधक झाडापासून दूर जात म्हणाला "जयशील सोमाळून, ज्याने या दोघांना जखडलं आहे, ते भुत नसून आहे."

जयशील कांही बोलता त्या आला आणि तलवारीने झाडाची फांदी छादली. मेंढा आणि बुटका नदीत पडले.

बुटका धरमरत नदीतून बाहेर आला आणि त्या दोघांना मीट निखून बघितल्यांवर नम्रपणे म्हणाला, "महाशय, तुम्ही या सेनापतीला माणसे खाणाऱ्या झाडांपासून वाचवले आहे. धन्यवाद. आमची महाराणी आपल्याला नक्की बक्षिस देईल."

त्याचे बोलणे संपण्या आधीच झाडांमागून आवाज येऊ लागला. दुसऱ्याक्षणी त्यांना रथांत

बसन्त ऋतु में जू. बाद दिखने लगे
 फलन में अचानक ही ...
 मनीषा ...
 स्थिति ...
 अचानक ही ...
 फलन ...

[illegible]

सुप्रसन्नमस्तुभ्यो नमः । अस्मिन् समये
श्रीगणेशाय नमः । श्रीगणेशाय नमः ।
॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
श्रीगणेशाय नमः । श्रीगणेशाय नमः ।
श्रीगणेशाय नमः । श्रीगणेशाय नमः ।
श्रीगणेशाय नमः । श्रीगणेशाय नमः ।

६। अक्षय २००२

“हो हाजीर ! दाघ तुम्हारे नाँ ?”
 “हो हाजीर ! दाघ चलाख दिखते आहे
 जयशील आसा सावध राखिते पाहिजे
 माधव ! जयशीलला बोतण्यां
 अगदी तबबज काय माहिती या खुजांना
 हो पावतून आहे चाना चांगली भस्म
 बदल कन !” जयशील

निद्रमाधक ग्रामेच्छन होकं हलवंत म्हणाला
जयशील राण एक मोठे काम करायला
निघाला आतांत काय असतांना या छोट्या
साधनात पडून आपले अपूर्व कल का धरवायचा?"

"सधक, कनका! राजाच्या मुलांच्या प्राणां
प्रमाणे याच प्राण रेखी मोलाचे आहेत यांना
कोणापसून धोका आहे ते तरी पाहण्या, यांचे
क्षण करणे हा पग आपला शर्म आहे," जयशील
म्हणाला.

अथ च त्रिभुजस्य त्रिकोणस्य त्रिकोणस्य त्रिकोणस्य

एक मयानक चित्कार ऐकू आला. सगळे तिकडे
बघूं लागले. सुमारे दहावारा फुटीं ~~आ~~ मयानक
आपूनी तिथे उभी होती. तिच्या हातान एक
मोख धोंडा होता. तिच्या कमरेला एक साखळबंद
बांधलेला होता. एका हाताने साखळबंद पकडून
दुसऱ्या हाताने तलवार घेऊन एक माणूस तिथे
उभा होता.

त्या भयानक आकृतीला बघून खुजा
 राणीसकट तिचे सर्व अनुयायी ~~आले~~ कापू लागले
 भयानक आकृतीच्या ~~आगळे~~ उमा असलेला
 आधत्था तलवारीने त्याची ~~आले~~ घातू नमाल
 ती भयानक आकृती ~~आले~~ घेऊन डकडे
 तिकडे होतू लागली

जयशिल सिद्धसाधकाला म्हणाला.
 "साधक, या भवामया ~~माणासारख्या~~ माणासारख्यातून
 खेळणारा खेळाडू खुजा नसून आपल्या सारखाच
~~आहे.~~ आहे. का कोणता ~~असेल~~ असेल नर?" मग
 राणीकडे वळत म्हणाला "महाराणी, आधण ज्या
 शत्रुघ्नपयी चोळत होता तो, ही भव्यानक आकृती
 तिच्या ~~असलेला~~ असलेला माणूसच का?

राणी थोड़ा सायरली होती रथातून खगली

चंद्रांजना

उत्तम यां दोघांसमरे वंत ती म्हणाली "हे
महावीरांनो आमचा शत्रु कोणी दुसरा नाहीये. तर
ज्याला ज्या त्या बाजूला राहाणारे आमच्याच
जातीचे ~~का~~ आहेत. परंतु त्यांचं असं म्हणणं
आहे की ते यज्ञ जातीचे असून आमच्यापेक्षा
श्रेष्ठ आहेत या गोष्टीचा त्यांना भार अभिमान
आहे आणि ~~हे~~ आमचा सर्वनाश करायला निघाले
आहेत.

त्यांनी तर असले भयंकर प्राणी घालले
आहेत. असं प्राणी असल्याने तुम्हाला हरविणे
आणि आपलं गुलाम बनविणे ~~संभव~~ राजा शक्य
आहे. पण ते असं का ~~संभव~~ करू शकते?"
जयशीलने आपला शका विचारली.

“મહાશય તે ખયાનક પ્રાણી નાનાના આજીવ
આણિ ત્યાઘ્યાહ્યાતુન જો કાંઈ પેકચલોય ના
તુમચ્યાસારક્ષા માનના આઠે.

या दोघांनी दहा दिवसांपूर्वी आमच्या शत्रुर्हा
केली " बृट्कीराणी म्हणाली.

नाणीचे ओलणे संपत्तासंपत्ताच सरवान्दर
जोरात ओरडता आणि त्याने तो धोऱा नसताना
फेकता. (नाममा)

(संख्या :)

होजा नासिरुद्दिन मित्रावरुंदर कॉफी पीत बसला होता. तेवढ्यांत अजून एक मित्र आधि मोठ्या आनंदात त्याला सलाम केला. व म्हणाला, "पुढल्या आठवड्यांत मी करतो आहे. मला खूप छान वाटतय पण होजा साहेब, तुम्ही कां नाही कधी लग्न करण्याचा विचार केला?"

"अरे, होता वाधा, पण वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे." होजा म्हणाला.

"का? काय झालं? तुम्हाला कोणी योग्य मुलगी सापडली नाही कां?" मित्राने विचारले.

"नाही, तसं काही मी तरुण असताना एकदा सर्वोत्तम परिपूर्ण अशी वायको शोधायला निघालो. मी दऱ्या खोऱ्यातून, खोंगरापलीकडे खूप लांब प्रवास रोयटी डोंगरउत्तरणीवर एका छोट्याशा मला एक सुंदर मुलगी भेटली. ती शहाणी तशी दयाळु पण होती. पण तिला जगाच्या अनुभव नव्हता. त्यामुळे मला वाटले की ती मला माझ्या दैनंदिन कामात

मदत करू शकणार नाही. म्हणून मी तिच्याशी लग्न केले नाही. मी पुढे प्रवास केला, आणि एका आलो. तिचे मला जातिवंत सुंदर मुलगी भेटली. ती हुषार आणि दयाळु होती. तिला जगाच्या अनुभव होता. ती जवळ जवळ परिपूर्ण होती.

"मग? कुठं घोडं अहत्तं? होजाचे बोलणं ऐकणारे दोन्ही मित्र एकदम म्हणाले "तू तिच्याशी लग्न केलंस?"

"काय कारण, ती आपली माया बोलू शकत नव्हती आणि मी तिची होजा म्हणाला. "म्हणून मला वाटलं, तिच्याशी बोलता बोलता नाही तिच्याशी लग्न करून काय उपयोग? म्हणून आणखी पुढे गेलो आणि इजिप्तला पोचलो. तिचे ती मला ती सर्वदृष्टीने परिपूर्ण होती. ती सुंदर दयाळु होती. तिला जगाची रीत माहिती होती. ती भावीक होती. मला बोलायला आकडणारी भाषा तिला येत होती. मला लगेच लक्षांत आले की आपल्याला सर्वोत्तम परिपूर्ण वायको सापडली आहे."

"ओह, होजा! तू मुलीला करत जाऊ दिसलं? तू तिच्याशी लग्न कां नाही केलंस?"

मित्र म्हणाले.

"देवा! देवा!" दुःखाने डोकं हलवत होजा म्हणाला, "मी काय करणार?"

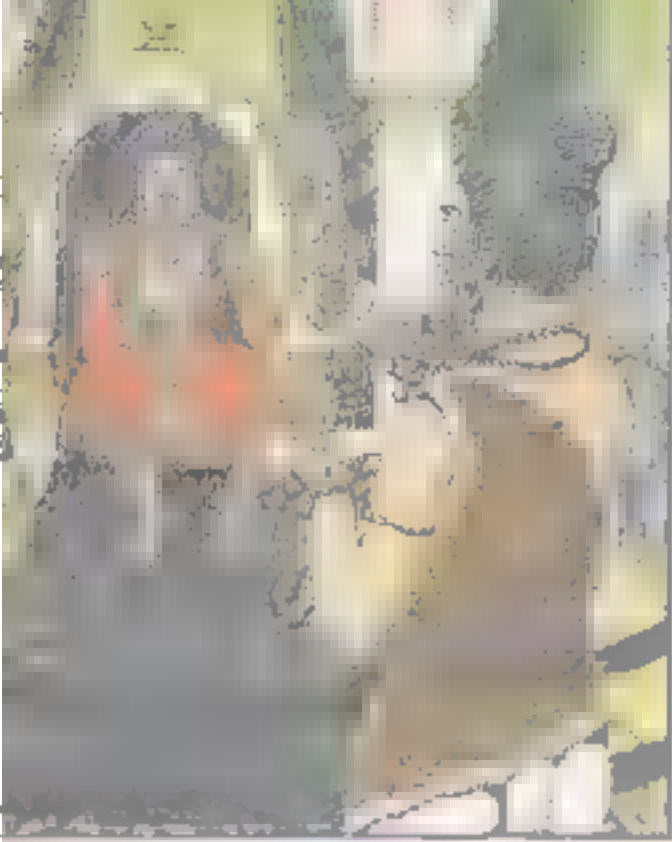
ती सर्वोत्तम परिपूर्ण नवरा शोधत होती.

राजा विक्रम व
बेताळाच्या नव्या
कादण्या

सत्यशोधक

निश्चयी विक्रमार्क परत झाडाजवळ गेला त्यान शय काढले, आपल्या खांद्यावर घेतले व नेहमीप्रमाणे स्मशानाच्या दिशेने तो चालू लागला. त्याच्या माग पाहून जमनेच्या बेताळाने गानायला सुरवात केली, "राजा, अज्ञान आणि भूर्खपणा यांच्याही काही रीमा असतात पण तू या सीमांच्या परत जाऊन जाऊन जाऊन शोधत आहेस. मी तुला पुनःपुन्हा विचारलं की तुझं ध्येय काय आहे, पण तू कधीच उत्तर दिलं नाहीस. कितीतरी ज्ञानी, धिक्की व तपस्वी व्यक्तींना पाहिले आहे ज्यांनी काहीतरी चुका केलेल्या आहेत. तीत विचार न करता चुकीचे निर्णय घेतले आहेत. त्यामुळे आपल्या

लागला. तपश्चर्या करून त्याने अनेक मोर्द्यांवर ताबा मिळवला. अनेक विद्या अवगत करून घेतल्या, अलौकिक सामर्थ्य प्राप्त करून घेतले. तो पाण्यावर चालू शकत असे, हवेत त्याला उडता येत असे. पण या सर्वांना तो महान शक्ती मानायला तयार नव्हता. त्याला वाटे की या सर्व विद्या क्षणभंगुर आहेत, मृत्यूवर जय मिळवणे, ती जी शक्ती आहे ती सर्वात उच्च आहे. शाश्वत आहे ही शक्ती मिळवण्यासाठी तो पुन्हा घोर तपश्चर्या करू लागला.

शशांकच्या तपश्चर्येमुळे गंधर्व तोंकात उकवळ मजली, त्यांच्या मनात भीती निर्माण झाली. गंधर्व राजाला वाटले की आपले सिंहासन मिळावे म्हणूनच तपश्चर्या करत आहे. म्हणून त्याने निश्चय केला की शशांकच्या हातून काहीतरी पाप घडवावे व त्याची तपश्चर्या निष्फळ करावी. त्यासाठी त्याने एक उपायसुद्धा शोधला.

गंधर्व राजा देवजाचे रूप धारण करून मुवर्णपुरी गेला व तिथल्या राजाला भेटून म्हणाला, "महाराज, आपला पुत्र, स्वर्णकीर्ति-गंधर्व संपूर्ण जगाचा सम्राट होण्याची भ्रमता आहे. पण तो आहे, आणि पिता या नात्याने दूर करणे तुमचे कर्तव्य नाही का?"

"अवश्य, अवश्य. कस्य कडवला पाहिजे सांग, मी ते करीन." राजा म्हणाला.

"सर्वजीवकोटि यज्ञ रुद्रपत्नी ह्या म्हणजे तुमच्या राज्यात जितके पशू, पक्षी आहेत ते सर्व यज्ञात वळी द्यावे लागतील." दैवज्ञ

म्हणाला, "पण यात एक अट आहे," तो पुढे म्हणाला, "काय, कसली अट?" राजा म्हणाला.

"पशू-पक्ष्यांचा वळी साधारण माणसाच्या हाताने नव्हे तर एका तपस्व्याच्या हाताने द्यायला हवा आणि हा तपस्वी इंद्रियांवर विजय मिळवलेला व ज्याने एक वर्षभर सतत तुळशीचे पाणी पिऊन केले आहे असा माणसो."

"ओ बापरे, असा तपस्वी कुठे मिळणार?" राजा म्हणाला.

"प्रयत्न केला मिळेल, तुमच्या इच्छा-आकांक्षा होऊ देत. विजयी व्हा" असे म्हणून दैवज्ञ निघून गेला.

राजाला आपला भुतगा होणार अतिशय आनंद झाला होता. एका पित्याला, एका राजाला याहून अधिक काय हवे असते? त्याने निश्चय केला की कसेही करून हा यज्ञ करायचाच, त्याने राज्यात हवंदी पेटवली. राज्यात असतील तितक्या प्रकारचे पशू-पक्षी एकत्रून ठेवा व यज्ञात त्यांचा वळी द्यायची तयारी देवा, हा सर्वजीवकोटि यज्ञ जनतेच्या कल्याणासाठी केला जात आहे. त्यासाठी अशा एका तपस्व्याची जल्म आहे की ज्याने आपल्या इंद्रियांवर काबू मिळवलेला आहे या घोषणेद्वारे लोकांना विनंती केली गेली की असा तपस्वी कुणाला माहिती असल्यास त्यांनी राजाला कळवावे.

या घोषणेनंतर पाचव्या दिवशी एक मिष्ट राजस्ता भेटायला आला. त्याने राजाला

सांगितले जगतात तुळशीचे पाणी पिऊन तप करणारा तपस्वी त्याने पाहिला आहे.

राजाने मंत्र्याला बोलावून सगेस तपस्व्याला कसेही करून घेऊन यायला सांगितले.

मंत्र्याने तपस्वी शशांकला सर्व वृत्तांत सविस्तर सांगितला व म्हटले - "या यज्ञामुळे राज्याचे व सर्व जनतेचे होणार आहे, व ते फक्त आपल्या हातांनी यज्ञ केला तरच साध्य आहे. राजा आपल्याला त्यासाठी हवे ते द्यायला आहे, ते आपल्याला प्रमुख सद्गुणारची जागारुद्धा देतील. भविष्य निर्माण पिढीला आपण ज्ञानदान करू शकता, त्यांना चांगले नागरिक बनवू शकता, त्यासाठी आपल्या आश्रमाजवळ गुरूकुलाची स्थापना करताल." पण शशांकने सर्वांना नकार

ध्येयापासून ते जातात त्यांच्या जीवनाचा चक्षाचूर होतो. तुला योग्य मार्गावर आणणं माझं कर्तव्य आहे. त्या कर्तव्याने प्रेरित झाल्यामुळे शशांक नावाच्या एका तपस्वीची मी तुला सांगणार आहे." असे म्हणून वेताळाने शशांकाची गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

शशांक सुवर्णपुरीच्या राजपुरोहिताचा एकुलता एक भुतगा होता. धनपणापासूनच शशांकला सांसारिक विषयांची आवड नव्हती. हळूहळू तो विरक्त बनत गेला व लौकिक सुखांचा त्याग करून जवळच्या अरण्यात तपश्चर्या करू लागला.

काही वर्षे त्याने घोर तपश्चर्या केली. त्यानंतर त्याने कंदमुळे, फळे इत्यादि खाणेसुद्धा थांबवले. फक्त तुळशीचे पाणी पिऊन तो राहू

देत - "यज्ञाच्या गांवाने सर्जीव प्राण्यांचे बलिदान देणे पाप आहे. हे माझ्या तत्वांच्या विरुद्ध आहे."

"राजा आपल्यासाठी प्रशांत मध्यात एक अख्यान बंगला बांधून देतील त्यात सर्व सुखसोई उपलब्ध असतील." मंत्री

"मी एक तपस्वी आहे आणि या जीवनातच मला खरा आनंद मिळतो. माझ्या ध्येय-सिद्धीसाठी हे जंगलच सर्वात अनुकूल स्थळ आहे." शशांकने ठामपणे म्हटले.

या तपस्व्याला समजावणे सोपे नाही असे दिसताच मंत्री परत राजधानीला राजाला सर्व समजताच तो म्हणाला, "जा, त्या तपस्व्याला सांगा की मी माझ्या मुलीचे

त्याच्याशी लग्न देईन आणि माझे राज्यही त्याला देईन."

राजाचे ते बोलणे ऐकून राजकुमारी भार्गवीला आश्चर्याचा धक्का. तिच्या चेहऱ्यावरचे भाव पाहून राजा तिला म्हणाला, "घाबरू नकोस मुली! प्रथम यज्ञ तरी होऊ दे. नंतर काय करायचं मी पाहून घेईन."

बहिःकांचे हे बोलणे भार्गवीला आवडले नाही. पण जनकल्याणाचा विचार मनात धरून ती गप्प बसली.

राजकुमारी भार्गवी देखील मंत्र्याबरोबर जंगलात गेली. मंत्र्याने तपस्व्याला म्हटले "साधुमहाराज, येऊन यज्ञ केला तर ही राजकुमारी भार्गवी आपली धर्मपत्नी होईल. मार्तण्डवर्मानंतर सुवर्णपुरीचे राजे व्हात, हे राजाचे वचन आहे."

शशांकने राजकुमारीला पाहिले आणि तो पाहताच तहिला, तिचे मुग्ध करणारे सौंदर्य पाहून तो जीवनाचे उत्कृष्ट, उच्च ध्येय दिसतल्याच तो म्हणाला, "या सौंदर्यलगादीशी लग्नही करीन आणि राजाही होईन"

सुवर्ण बसून तिथेही स्वर्णपुरीला निघाले.

यज्ञाची तयारी केली गेली. हजारो पशू-पक्षी मोठ्या प्राणघात आणले गेले. राजा आणि मंत्र्याबरोबर शशांकही हातात खड्ग घेऊन यज्ञाच्या जागी आला. यज्ञकुंडात पहिला बळी घातला एक हत्ती होता, त्याचा बळी घातला शशांकने हातातले खड्ग वर उचलले आणि घाबरलेला हत्ती मोठ-मोठ्याने

विचित्र आवाज करू लागला. तेव्हा तिथे अत्तलेले बाकीचे सर्व प्राणीही दीनपणे विचित्र आवाज करू लागले.

शशांकची तंद्री भंगली व त्याने खड्ग दूर फेकून दिले. राजाला तो म्हणाला, "क्षमा महाशय, मी हे पाप करणार नाही. जलद पाप करण्याची प्रवृत्ती निर्माण झाली म्हणून त्याचे प्रायश्चित्त घेईन. कृपया परवानगी द्या." असे म्हणून शशांक भरल्या जनतेच्या समेतून निघून गेला.

वेताळाने शशांकची गोष्ट सांगून झाल्यावर म्हटले - "राजा, शशांक राजकुमारीचे अप्रतिम सौंदर्य पाहून बेहद खुप झाला. राजा होण्याच्या मोडाने तो प्राण्यांचे बलिदान घायलाही तयार झाला, पण प्राण्यांचे बलिवान देण्यापूर्वी त्याच्या मनात परिवर्तन का झाले? माझ्या प्रश्नाचे उत्तर माहित असूनही तू गप्प राहिलास तर तुझ्या तुकडे तुकडे होईल."

राजा विश्रमार्क म्हणाला, "मनात परिवर्तन झालं पण त्याला

कारण कुठलंही भय नव्हे की त्याच्या मनाची चंचलता नव्हे, पण इथे एक गोष्ट आपल्याला दिसून चालणार नाही की शशांकला सांसारिक विषयात प्रथमपासूनच अभिरुचि नव्हती. तो एक सत्यशोधक होता. असा एक विरक्त माणूस राजकुमारीला पाहून मोहित झाला आणि राज्य मिळणार मोठा राजा होणार या आशेने मंत्री व राजकुमारीसह सुवर्णपुरीला गेला, या सर्वांमार्गे गंधर्वांचे प्रायाजाल होते. याचा अर्थच असा होतो की गंधर्वांनी त्याच्या मनात श्रम निर्माण केला. परंतु हत्तीचा चित्कार व इतर प्राण्यांच्या दीन रुदनाने त्याचा वूर केला गेला, प्रायाजालातून तो बाहेर आला. त्याच क्षणी त्याला कळल की आपण किती मोठा अपराध करायला होतो. म्हणून लगेच त्याने राजाची क्षमा मागितली व आपले जीवन ध्येय साधण्यासाठी तो परत तपस्या करण्याकरता जंगलात निघाला."

राजाने मीन-भंग वेताळ आपला विजय सिद्ध करण्यासाठी शवासमेत अधश्य व पुन्हा जाऊन बसला.

वेत म्हटले - 'यज्ञाच्या मांघाने सजीव प्राण्यांचे बलिदान देणे ग्राप आहे. हे माझ्या तत्वाच्या विरुद्ध आहे.'

"राजा आपल्यासाठी प्रशांत मध्यात एक भव्य अलिखित वंगला बांधून घेतील व त्यात सर्व प्रकारच्या सुखसोई असतील." मंत्री म्हणाला.

"मी एक तपस्वी आहे आणि या जीवनातच मला खरा आनंद मिळतो. माझ्या ध्येय-सिद्धीसाठी जंगलच सर्वात अनुकूल स्थळ आहे." शशांकने ठामपणे म्हटले.

तपस्व्याला समजावणे सोपे नाही असे दिसताच मंत्री परत राजधानीला आला. राजाला सर्व समजताच तो म्हणाला, "जा, त्या तपस्व्याला सांगा की मी माझ्या मुलीचे लग्न

त्याच्याशी लावून देईन आणि माझे राज्यही त्याला देईन."

ते बोलणे ऐकून राजकुमारी भार्गवीला आश्चर्याचा धक्का बसला. तिच्या चेहऱ्यावरचे भाव पाहून राजा तिला म्हणाला, "भावले नकोस मुली! प्रथम यज्ञ तरी होऊ दे. नंतर काय करायचे मी पाहून घेईन."

बडिलांचे हे बोलणे भार्गवीला आवडले नाही. पण जनकल्याणाचा विचार मनात धरून ती गप्प बसली.

राजकुमारी भार्गवी देखील मंत्र्याबरोबर जंगलात गेली. मंत्र्याने तपस्व्याला म्हटले "साधुमहाराज, जर येऊन केला तर राजकुमारी भार्गवी आपली धर्मपत्नी होईल. मार्तण्डवर्मानंतर सुवर्णपुरीचे राजे व्हाल, हे राजाचे वचन आहे."

शशांकने राजकुमारीला पाहिले आणि तो पाहताच राहिला. तिचे मुख करणारे सौंदर्य पाहून तो जीवनाचे उदात्त, उच्च ध्येय विसरला व तो म्हणाला, "या सौंदर्यसम्राज्ञीशी लग्नही करीन आणि राज्याचा राजाही रोईन."

सुवर्ण रथान बसून तिथेही स्वर्णपुरीला निघाले.

यज्ञाची तयारी केली गेली. हजारो पशू-पक्षी मोठ्या प्रांगणात आणले गेले, राजा आणि मंत्र्याबरोबर शशांकही हातात खड्ग घेऊन यज्ञाच्या जागी आला. यज्ञकुंडाल पहिला वळी घासला एक हत्ती आणला होता, त्याचा वळी घासला शशांकने हातातले खड्ग कडचळले आणि घाबरलेला हत्ती मोठ-मोठ्याने

विचित्र आवाज करू लागला. तेव्हा तिथे असलेले बाकीचे सर्व प्राणीही दीनपणे विचित्र आवाज करू लागले.

शशांकची तंद्री एकदम भंगली व त्याने खड्ग दूर फेकून दिले. राजाला तो म्हणाला, "क्षमा करा महाराज, मी हे पाप करणार नाही. उलट करण्याची प्रवृत्ती माझ्यात निर्माण झाली म्हणून त्याचे प्रायश्चित्त घेईन. कृपया मला परवानगी द्या." असे म्हणून शशांक भरल्या जनतेच्या समेतून निघून गेला.

वेताळाने शशांकची मोष्ट सांगून झाल्यावर म्हटले - "राजा, शशांक राजकुमारीचे अप्रतिम सौंदर्य पाहून वेहद दुःख झाला. राजा होण्याच्या मोहाने तो प्राण्यांचे बलिदान घ्यायलाही तयार झाला. पण प्राण्यांचे बलिदान देण्यापूर्वी त्याच्या मनात परिवर्तन कां झाले? माझ्या प्रश्नाचे उत्तर माहित असूनही तू गप्प राहिलास तर तुझ्या डोक्याचे तुकडे तुकडे होतील."

राजा विक्रमार्क म्हणाला, "शशांकच्या मनात अकरमान परिवर्तन झालं त्याला

कारण कुठलंही भय नव्हते की त्याच्या मनाची नव्हते, पण इथे एक गोष्ट आपल्याला विसरून चालणार नाही की शशांकला सांसारिक विषयात प्रथमपासूनच अभिरुचि नव्हती. तो एक सत्यशोधक होता. असा एक विरक्त माणूस राजकुमारीला पाहून मोहित झाला आणि राज्य भिळणार व मोठा राजा होणार आशेने मंत्री व राजकुमारींसह सुवर्णपुरीला गेला, या सर्वांमार्गे गंधर्वांचे मायाजाल होते. याचा अर्थच असा होतो की गंधर्वांनी त्याच्या मनात भ्रम निर्माण केला. परंतु हत्तीचा भित्कार व इतर प्राण्यांच्या दीन स्वनाने त्याचा भ्रम दूर केला गेला. मायाजालातून तो बाहेर आला. त्याच सणी त्याला कळले की आपण किती मोठा अपराध करायला आलो. म्हणून लगेच त्याने राजाची क्षमा मागितली व आपले जीवन-ध्येय साधण्यासाठी तो परत तपस्या करण्याकरता जंगलात निघाला."

राजाने मौन-भंग करताच वेताळ आपला विजय सिद्ध करण्यासाठी शचासमेत अदृश्य झाला व पुन्हा झाडावर जाऊन बसला.

देवांबरोबर जुगार

शहर जुगाऱ्यांच्या अड्ड्यांनी भरलेले होते पण या कलेत अनाथ सोमदत्ता पटाईत कुणीच नव्हता. केवढांही तो जुगार खेळता की न चुकता जिंकित असे त्यामुळे इतर जुगारी त्याच्याशी खेळायला तयार नसत यांत कांही नघत नव्हते पण सोमदत्त इतका होता की त्याला जुगारात मिळालेला पैसा तो सगळ्यांच्या सगळ्या गरजू लोकांना देत असे.

गावाच्या वेशीजवळ एका गुहेत एक सिद्धपुरुष राहात असत, सोमदत्तला त्यांच्याबद्दल खूप आदर वाटत असे, तो त्यांच्यासाठी नेहमी रसाळ फळे व खाण्याचे पदार्थ घेऊन जात असे. तो म्हणत असे 'हे सिद्ध पुरुषा, मी एक मूर्ख, अज्ञानी माणूस आहे. देवाची कशी प्रार्थना करावी

मला माहित नाही. केवळ आपण माणसांना त्यांच्याकडे देवा याचना करतात का?'

सोमदत्तचे अर्थार्जिण फक्त जुगारातूनच होत असे. एका पावसाळी दिवशी तो गुष्कळ जुगारांच्या अड्ड्यावर जुगार खेळायला गेला पण कुठेही त्याला खेळायला मिळाले नाही. असं करत संध्याकाळ झाली. सोमदत्तला भूक लागली होती. त्याला कुठेही जायना नव्हता. गावाबाहेर शेकताचे एक पेठेकडे होते. सोमदत्त अत गेला. दिव्याच्या मिणमिणत्या उजेडान त्याला देवापुढे कांही अन्न ठेवलेले दिसले. त्याने देवाला नमस्कार केला आणि म्हणाला 'मी भुकेला आहे हे अन्न आर्थाच तुझा प्रसाद झाले आहे. आता मी ते खाऊ शकतो का?'

त्याला एक जवाब ऐकू आला, किंवा

तो खरज शायतो

कृतज्ञतेने तो म्हणाला 'देवा मी तुला खूप कर्तं? मला फक्त जुगारच खेळता येतो सिद्धपुरुष म्हणताना की आपले सर्व कौशल्य देवाबाबती अर्पण करावे. जुगार खेळून दाखवू पण अडचण अशी आहे एकट्याने जुगार खेळता येत नाही. अजून एकजण तरी पाहिजे. मी कसं खेळू?'

"हे देवा, तुम्ही माझे मिड बनता का? मला तुमच्यासाठी हात माझ्यासाठी ठीक आहे?"

मी हरलो माझा हात तुमच्यासाठी घेईन. आणि जर तुम्हाला तर तुम्ही त्यापैकी मी जवळ कांही घेतले तर तुला काय नसा?'

याला देवाने होकार दिला. अग्न सोमदत्तला वाटले त्याने खेळायला सुरवात केली कांही वेळानंतर तो एखादम टाळ्या वाजवू लागला. "देवा, तुम्ही झेला! तुम्ही हरला! नका कर. कारण तुमच्या आयुष्यात तुम्ही प्रथमच जुगार खेळत, आसाल नाही ना? आता टाळ्याप्रमाणे मी छानस काहीतरी घेऊ शकतो बरोबर? यधू चा बर."

त्याने दिवा उचलून सभोवार बघितले. तिथं देवी देवतांच्या दगडांत व धातूत कोरलेल्या मूर्ती होत्या त्यातली देवी दुर्गेची मूर्ती त्याला सर्वात जास्त आवडली. किती सुंदर मूर्ती आहे! मला आई नाहीये. या मूर्तीचा मला आईसारखा आघार

सोईस मी पाहिलेला.

ज्या, ज्या त्याला कधीतरी असं म्हणत. "एका देवाची व्यवस्था करायची हे इतक गोपं नाही तुला त्याची नीट काळजी घ्यावी लागेल. पूजाअर्चा करावी लागेल त्याच्यासाठी पुजारी शोधावा लागेल शिवाय तुझ्यावर पवित्र मूर्ती चौरत्याचा आरोप घेऊन शिक्षा पण होईल."

"खरच." सोमदत्त म्हणाला. त्याने मूर्ती परत जागेवर ठेवली. "पण मग मी तिकाय्या हातीच परत जाऊं?'

"अरे मूर्ती, तुला गरज आहे ती आईच" नासून बायकोची आहे, माझ्या मागे लपून जरा वाट बघ. आणि तुला एक सुंदरी तरा सुंदरी या जन्मी कधी पाहिती नसशील." त्याला सांगितलं गेलं - असं त्याला वाटलं.

“माझ्याकडे नाहीत.” लाजेने खाली बघत
नेपास पाहिल्या

कुंभची निद्रा

शाम तापि रुचिभरी है पत्नी-पत्नी स्वा
भावा-रसातल दल, रूप-रूपिनी-रंगना एव, मूल-
रसना, एव श्राव्यरूपिणी गोपु अशी होती कर मूलान
दाल, अद्यतन नातन को तो जरा सुख, रसना, पत्नी
घाबलन आजोना त्यालर धोड़ होसल नैला, रंगना
आशी हालचाल केली गण तो दूध न नैला
प्रायलना पात्र तौड़ अद्यतन रंगना

अग साग दिवस गेले आठव्या दिवशी एक
साधू त्याच्या घरात आले शामने आपल्या
मुलाचाल सहा वसताना सांगितल्या प्रमाणे प्रमाणे प्रमाणे
परी अग काही क्षण सांगितल्या प्रमाणे प्रमाणे
यस होऊन इतर मुलांसारखा हसो खेळू लागला
साधुंनी त्यांना बलाचे जन्म नक्षत्र सिंचातून
होत्याच बोट घेऊन स्थितीच करतून आश्चर्याचे
महोत्सव, 'हे बघ आग, तुम्हाला काही काळजी
करायची नाही तरच नाही, तुम्हाला मुलांचे
कर्मकाण्डा धोडा असा आहे, तुम्हाला नाही आहे

[illegible]

जाने वर ना, ना पळाने त्यांनी मृताचे नाव कुंम असे
 पोरने **मृताचे नाव कुंम** म्हणून **कळत** तो महादे
 लहू नाव बिथी उठपून दुध पिऊन झोपत असे.
 दुपारी उठून जेवून पात झोपत असे तो फक्त
 खाण्यासाठी **उठत** असे य उलेता सर्व वेळ झोपत
 असे. ना काही काम न केल्याने लहू झाला

संचय्या वर्षी दुभ शक्ति जात लागला.
नवाळा लयग्यानुत न पाई शक्ति जात शकत

कोणी त्याचे उघटी नसे

आता कुंम सोळा आठवा वारा आयात
आणखी जाड झाला हाता येण्यात येतो
त्याला जरा लिहायला येतो हा वारा आयात
कुंम कोणावर देखील आयात आयात
केल तर आपली शोष आयात आयात आयात
घाटे, म्हणून तो मुलात आयात आयात आयात

1. The first step is to identify the key components of the system. This includes understanding the hardware, software, and data involved.

[illegible]

१. कितीही **सध्यास** क्षणात आत्मसात
करून जिवंत सोपेत अस. शास्त्रींची पुढे वर्षभरांत
जवळ श्रमण सादरता माहण्यात शिक्कत असे.
याशिवाय दुष्काळात जलपावना मंदलीत, नू खूपच
मुक्त करताना विलीन होऊन अभ्यास करतास. नि
अन्त्यात केल्यात मी आणि मोठमोठ्या शास्त्राच्या

A group of five people are seated in a room. On the left, a large man with a mustache, wearing a red robe, is seated. Next to him is a man in a purple shirt. In the center, a woman wearing a purple sari and a headscarf is seated. To her right is a woman in a purple sari. On the far right, a man in a white shirt and a dark vest is seated. They are all looking towards the camera. The background is a plain wall with a decorative border at the top.

'हे पाहा कमलनाथ, माझ एवढे कौतुक नका कर. माझी बुद्धी, व्यापार कौशल्य, संपत्ती हे सर्व त्या रामाच्या कृपेने आहे, आज माझ्याकडे जे काही आहे ती सगळी त्याची देणगी आहे.' राम मंदिराच्या दिशेने पात जोडत नारायण म्हणाला. तेव्हा गावानास पुरोहित मध्ये पडत म्हणाले

कौतुक कैल्यावाचून भला राहायन नाही.
देवळाच्या जिर्णोद्धारामाठीं माळच्या प्रमुख
सेवकांनी एक रक्कम ठरवली आहे. जमकला जमला
आहे की याचा एकचतुर्थांश मान आपण दान
म्हणून घ्याल."

■ ऐकून नारायण चवित्ती ही कथा : अथवा
 "याचा अर्थ 'मी अहोच' कुठार कुठे पोहोच
 नाहीं ? स्वतः आहे 'याचो सत्य' अथवा
 अथवा 'नाम' अथवा 'स्वतः' अथवा 'मा' अथवा
 अथवा 'अथवा' अथवा 'अथवा' अथवा 'अथवा'
 अथवा 'अथवा' अथवा 'अथवा' अथवा 'अथवा'

नाही, प्रला अद्वयता प्रमाणाने पर
 थायला? लहानपणापासून मला असाच विचार
 मित्र, नातोवार्ता, चमकी, मंगलदा, मनी
 आध्यात्मिक मार्ग मित्र तर ते मला कथ
 अपमान नव्हे का? धनदामांशा असा
 आहे सर्वांनी छुप श्रमदान रत्न पाहिले म
 माया मूलतः धर्मज्ञा केली की जे सर्वांनी कथ
 पुरातन नाही ती पर्वत असाही मी ज
 श्रमदान कर

[illegible]

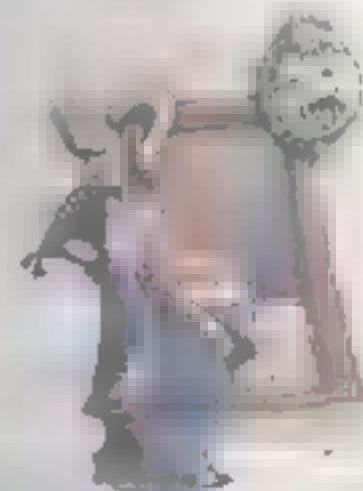
॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः श्रीगणेशाय नमः
॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः श्रीगणेशाय नमः
॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः श्रीगणेशाय नमः
॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः श्रीगणेशाय नमः

महाराष्ट्र शासने आणि सर्वानी
केली व त्याचे आभा
रामचंद्र त्याला म्हणाले
चांगले काम केले आहे
आणखी वाढवता
सांगितलेल्या त्या
विस्तृत नकाशा ही हे

भारताचा झरोका

भोषळ्या सारखा
भयंकर

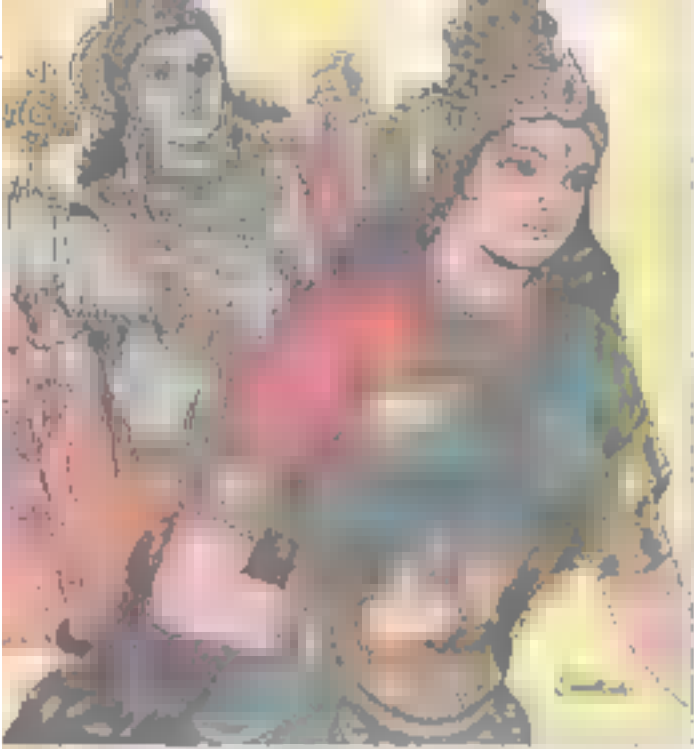
तमिळनाडूमध्ये नव्या राज्याच्या भवामुळे
राक्षसांचा चेहरा लोंबकळताना दिसला तर घाबरले
नका, बहुधा त्यांच्या मागे पोपळा दडलेला असेल
तुला राज्यातले लोक नव्या घराला वृष्ट लागू नये
म्हणून कोहळ्याचा राक्षसांचे चेहरे रंगवतात आणि
त्याला नव्या घरासमोर टांगतात. हे कोहळे पुढील
प्रवास चांगला व्हावा म्हणून व निघताना लपणी
अमावस्येला आणि इतर काही प्रसंगी नव्या

देव की दानव?

मन्त्रभाष्येनैव कौस्तुभं न भवेत्कृमाः
 दुर्बोधनात् न च स्वभावात् । नृपती कर्त्तुं
 योग्यः स्वभावात् । नृपतीनां च स्वभावात्
 कीं नृपतीनां योग्यः । नृपतीनां
 पञ्चकपालः । नृपतीनां च स्वभावात्
 नृपतीनां च स्वभावात् । नृपतीनां
 नृपतीनां च स्वभावात् । नृपतीनां
 नृपतीनां च स्वभावात् । नृपतीनां
 नृपतीनां च स्वभावात् । नृपतीनां
 नृपतीनां च स्वभावात् । नृपतीनां

विष्णूविघ्नेश्वराला म्हणाला - "कोटीविघ्नें
आली तरी विनायकाचे तत्त्व कांही थांबायचे नाही!
अशी नवी म्हण आता रुढ होईल. हे कल्याण
गणेशा! आजपासून तुझ्या वरप्रसादानेच विवाह
घडतील. 'ज्यांचा विवाह होतो, त्यांचा जन्म
धन्य झाला, सार्थ झाला' असे मानले जाईल!"

गङ्गातीर-महणाला - "हा हा! असेच घडुंदे!
तुम्ही कोणाच्या पोटी, रामचा भक्षण
मन्थला याता रावणाचा अंत कराला" विष्णू
महणाला "गजानना तू प्रसन्न गजबदन
पाहून मला न्यायाची भावां मदद मिळाली लक्ष्मी,
हवी तुझी सेवा, माझे दुःख"

आशील ॥ मंगरीच्या नावडीतून त्याचे रक्षण
सत्त्वस 'करिवर' मंगरीच्या नावडीतून त्याचे रक्षण

[illegible]

सप्तमः २७०३

चंचल असून ती कधीच स्थिर रहात नाही', तेव्हा हिला तू ~~काळजी~~ मांडीवर बसवून घे, म्हणजे कदाचित हिला स्थिरता मिळेल!"

‘लक्ष्मी मातेला, मांडीवर बसवायचे भाव्य
मला लाभत आहे, खरंच मी धन्य झालो!’ असे
म्हणून विनायकाने, लक्ष्मीच्या पावतांना
नमस्कार केला व निला सोडोने अलगद उचलून
आपल्या उजव्या मांडीवर बसविले.

॥ पाहून विष्णू म्हणाला - "आता गणेश लक्ष्मीला घ्यायची भांडणे आहेत. त्यांना आपल्या मुलाच्या साभाळ करत; त्याप्रमाणे, ज्यांना गणपतीचा आशीर्वाद लाभेल, त्यांच्या घरी लक्ष्मी निवास करील!"

तेव्हा नारद म्हणाला - "अरे या! गणेशाचा नांव काहीही नसत नाही? सिद्धीविनायक, लक्ष्मीगणपती, ललाटाम्बरधर..." असे म्हणत नारदाने आपल्या भोवती तार छोडली व "जय जय जन-गण नायक जयहे!" असे विनायकाचे स्तवन गाईले.

एक दिवशी गणपती आपल्या उंदीर वाहनावरून आकाशागर्भि ग्रमण करीत विध्याचल पार करून दक्षिणेतीत कृष्णपर्वतावर उतरले तिथे कैलीचे दाट रान पसरले होते. पामध्याशी रत्नागरे शहर, दोल, डफः वगैरे वाद्य बाजवीत, कमलातरी उत्सव करीत होते.

मणेशाने एका बालकाचे रूप धारण केले व ती त्या उत्सवाच्या मागूला लागला. शहरांनी त्याला उचलून घेतले. "देवांनी आपल्यासाठी एक बालक पाठविला आहे." असे मानून त्यांनी त्याला उत्सवाच्या मध्यभागी नेले. तिथे रक्ताने भिजलेली एक काळी शिळा होती व

5

चांदेवा

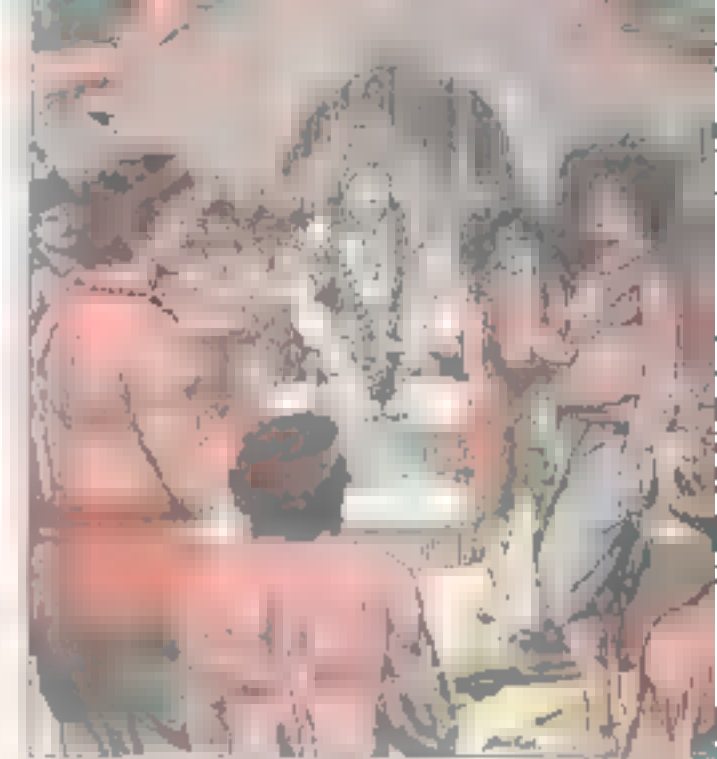
समोर एक मुका मुलगा रडत होता त्याच्या अंगाला हळद लेखली होती व कमरेला काळे वस्त्र गुंडाळले होते. त्याच्या नळ्यात ~~काळ~~ जाखंदीची माल्ल होती, त्या मुलाला पाहून वानकरूपी गणेश राखांच्या नवकाला म्हणाला - 'मी तुमच्या देवाशी योनू इच्छितो, मला त्याच्याकडे घेऊन व्हा!'

ने हेतूतुन प्रश्न नायक स्वतःच दून द्यावा. "तु
मंता विहित मुक्ता दिवशी जाईल." न आयल्या
देवती वळवून आली. "आमच्या देव जगाच्या
अंधारासारखा, महाभयंकर आहे. त्याला कुणी
पाहू शकत नाही. आणि जर कुणी पाहिला, तर
स्वाच्या ओकाच्या होऊन तो मरण पावतो."

शायर नायकाचें बोलणे ऐकून विघ्नेश्वराला हंसू आले. तो शिल्लेजवळ गेला व म्हणाला - "तुम्ही, आपल्या भिन्नेपणामुळे, आपल्या देवाला, भयंकर समजता! भीतीलाच तुम्ही भक्ती मानता आहात! तुम्हापैकी कुणीही, आपल्या देवाला पाहिलेले नाही! तुमच्या देवाने कधीही असा 'नखळी' मागितलेला नाही! तुमचा दैव फार सुंदर आहे!" असे त्या शायरांना समजावून सरगून, विघ्नेश्वराने त्या शिल्लेला थोपटले. ती काळी शिल्ला, एकदम केळीच्या पादच्या गाभ्याच्या रंगाची झाली व क्षणभरांत त्या शिल्लेची एक सुंदर मूर्ती झाली. गुठळ्यांवर हात ठेकवून बसलेली ती देवाची सुहास्य वदन मूर्ती फारच आकर्षक होती. गिन्नाचकाने त्या मुक्त्या मूलाच्या डोक्यावर हात ठेवता.

तो मुक्त मुलगा एकाएकी ओरडला - "रवामी,
मी तुला शरण आलो आहे!" असे म्हणत तो
चांदोचा

47

$$|Z_{\frac{1}{2}}^{\text{in}}| = \left| \begin{pmatrix} 1 & -z \\ z^{-1} & 1 \end{pmatrix} \right| = |1 - z^2|.$$

॥ शनः भयचाकल शालः त्यांनी धोषारूप त्या
वालकाला नमस्कार देता

त्यांना अखंडीत विघ्नेश्वर मङ्गला। - "तुम्ही
मला नमस्कार नका करू, नमस्कारांमनांतली मीती
सोडून, प्रेमाने त्या देवमूर्तीची आराधना करा.
तुम्ही मङ्गला देव मानता, त्याच्यावर
पित्यासारखे व वंधुसारखे प्रेम करा. 'बळी'
सारख्या मूर्त पद्धती सोडून ~~ह्या~~ फुले, फळ व मोठे
बोकल आगंदन उत्सव साजरा करा. ~~ह्या~~ मुका,
जवळ जवळ याचा आली आहे; याला तुम्ही
अपमान नका. असे मानून विघ्नेश्वर काळ्या
महादेवाचे वरदान घेऊन अनेक वरदाने घ्या. त्या
माने देव व नाना धातने लिखित विलक्षण वार्या, लोके

सुपुंड्वर २००२

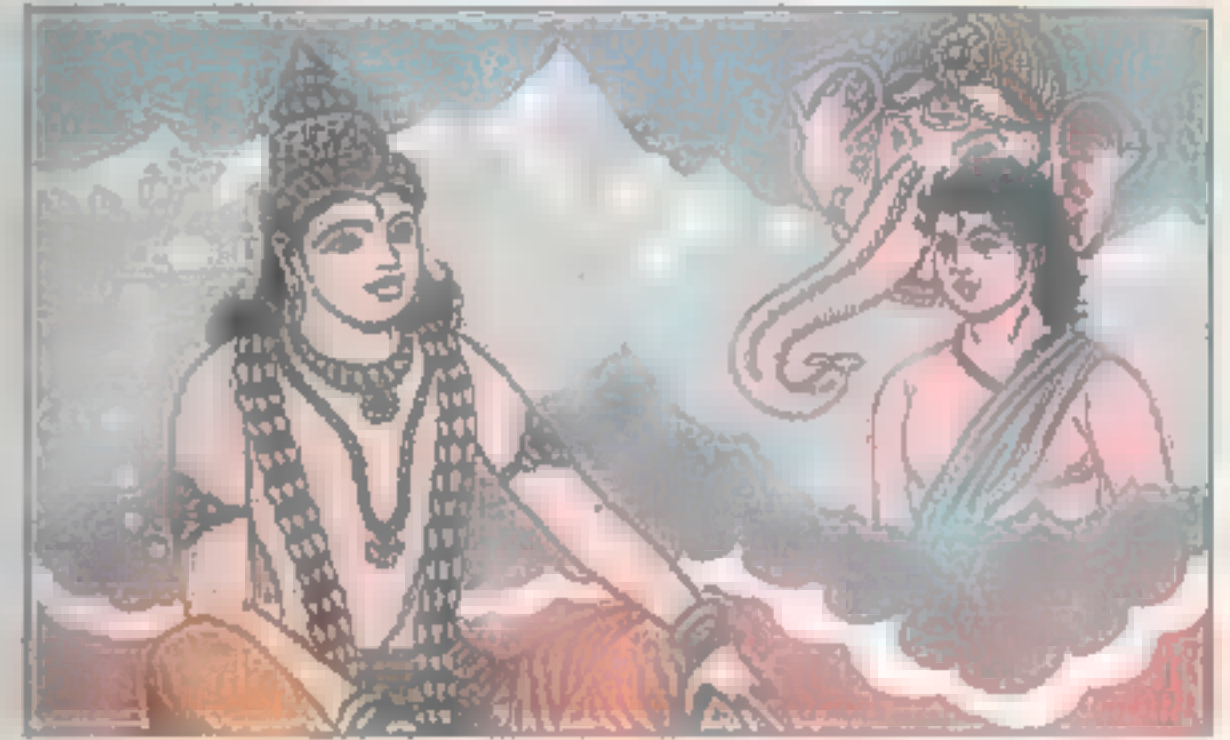
वांकवून, उदास वसला होता. त्याचे शरीर दगडसारखे होते.

विघ्नेश्वराने पळत जाऊन भैरवाला आसिंगन दिले. त्यासरशी भैरवाचे शरीर चांदण्यासारखे कांतीमान होऊन चमकू लागले. दिव्य मंगल रूप केलेल्या त्या भैरवाने, मोठ्या आनंदाने, बालरूपी विघ्नेश्वराला मिठी मारली. "तू विघ्नेश्वर आहेस हे मला माहीत आहे. 'तुझ्या कुपेमुळे माझे काळे-कभिन्न रूप, अदृश्य होईल' अशी आकाशवाणी, माझ्या अवतरणाच्या वेळी झाली होती. 'मला दैवत्वाची सिद्धी प्राप्त होईल!' असेही त्या आकाशवाणीने सांगितले होते. या पर्वतावर येण्याचे, कुजालाही धाडस होत नाही. पक्षी सुद्धा मला पाहून कलख थांबतात! भीतीमुळे त्यांचे चिबचिबणे बंद होते.

माझ्या या रूपाची मलाच घृणा वाटते. मी चिरकाला पासून, तुझ्या वाटेकडे डोळे लावून बसलो आहे! तुझे प्रत्यक्ष रूप दाखवून मला कृतार्थ करा!" भैरव म्हणाला.

आपले खरे रूप प्रकट करीत विघ्नेश्वर म्हणाला - "आज पासून 'देव' म्हणून पूजा प्राप्त करणारा तू 'स्वामी' मानला जाशील. 'शिववेशाचा' तू संगम आहेस! आईकडून तुम्हा कुतांत समजल्यापासून, तुझ्या भेटीची मला हुरहुर लागली होती. 'मोह' काळोखा सारखा असतो! मोहावेशाने शिव, जगन्मोहिनी रूपी विष्णूच्या मागे लागले. शिव व विष्णूच्या तेजाचे मीलन होऊन, तुम्हा अवतार आहे. म्हणून तुला असे रूप प्राप्त झाले होते. खरं पाहता, तुझ्या सारखा 'दिव्य-मंगल-सुंदर' स्वामी दुसरा कुणी नाही! लोक, तुझी मोठ्या श्रद्धेने उपासना करतात. एकदा तू दर्शन दे!"

बालरूपाधी विघ्नेश्वर, शयमंजवळ आला, व त्यांना म्हणाला - "तुम्ही आपल्या रघापीरमोर गुडघे टेकून 'स्वामी! आम्ही तुला आलो आहोना!' असे फक्त सुरत म्हणा; म्हणजे स्वामी तुम्हाला दर्शन देतील, जेव्हां जेव्हां तुम्ही त्याला साद बालाल, तेव्हां तेव्हां, तो तुम्हाला दर्शन देईल! तुम्ही घर बांधा, शेती करा, सुखाने मानवासारखे जगा! तुमच्या 'स्वामीची' कृपा तुमच्यावर अखंडित राहील!" असे म्हणून बालरूपाधी विघ्नेश्वर अंतर्धान पावला. शहरांना मोठा अचंबा वाटला. ते बालकाने दाखविलेल्या देव मूर्तीसमोर आले. भक्तीभावाने त्यांनी आपल्या स्वामीला हॉक मारली. स्वामीने त्यांना दर्शन दिले.

मंदहान्य करीत, त्यांना स्वामी अदृश्य झाले.

दरवर्षी मार्गशीर्ष महिन्यात, शबर केलीच्या खांब्यांचा भण्डप बनवून, कौमल लता-फुलांनी त्याला सजवून स्वामीची पूजा करू लागले. बली देणे बंद करून, नियमित करू लागले. हळू हळू शहर सुसंस्कृत झाले. मानवतेचे पुजारी बनले. स्वामींनी त्यांना ज्या पर्वतावर दर्शन दिले होते, तिथे त्यांनी शिल्प कोलून सुंदर मंदीर उभारले. संगीत, नृत्य व काव्याने स्वामींची आराधना करू लागले. कुठल्याही मानवजातीने त्यांना गौरवावे, इतके ते शबर सुसंस्कृत झाले.

'आपला स्वामीच, बालरूपांत येऊन, आपल्याला जागे करून देता' असा त्यांचा

विश्वास होता. ती सारी किमचा गणपतीची असल्याचे, त्यांना माहीत नव्हते! गणपतीने स्वतःला पह्याआड ठेवून, 'आपल्या भक्तांची आपल्यावर जडवली' याची जाणीव भक्ताला पदोपदी होत असे. त्याने जर स्वतःचे रूप प्रगट केले असते, तर हे शबर, केव्हांचेच आपल्याला विसरणे असते! असेही भैरवाच्या मनाने यायचे. कैलासाला जाऊन, विघ्नेश्वर कुमार (कार्तिक) स्वामीचरोवर राहून, भ्रातृप्रेमाच्या आनंद उपभोगाचा असे कुतुहल भैरवाच्यार्चाच्या मनाने बांधू लागले.

शहरांना जागे करून, विघ्नेश्वर मृण्मूकवाहनावरून आकाशमागनि उत्तरेकडे जात असता डोंगराच्या पायथ्याशी धनदाट झाड असल्याचे, पंतु सगळी जमीन ओसाड व

Restore

निरुपयोगी पडून असल्याचं, गणपतीच्या लक्षांत आले. पाण्याच्या अभावी जमिनीला मोठ्याने भेगा पडल्या होत्या. पाण्याने भरून बुडवून रहाणाऱ्या नद्या असल्या, तर ही सारी जमीन सरस-श्यामला झाली असती. लोक, पावसावर विसंबून, आमाळाकडे एक लावून बसले होते.

“गंगेसारखी एखादी नदी, शांतात वहात, तिथले लोक किती भाग्यवान असतात! पूर्ण गंगा घरी दुर्गिळ असली तरी तिचा स्वादा चारी इकडे वाहिला तरी आम्ही थक्य होऊं देय नाही. पावत? तेव्हाही कोही देय म्हणो त्या पैकी, एकाचीही कुगा-दही, पामरांकडे वळू नये?” मामान्य माणसांचे, अनेक बोलणे विघ्नेश्वराच्या कानी आले, ते शब्द त्याच्या शोकांत घुमू लागले.

इकडे पश्चिमेकडे, उंच उंच पर्वतरांगा आहेत. पूर्वेकडे त्या ओढत एक जमीनी सुशोभित पृथ्वी, पूर्वी सागरापर्यंत पसरली आहे आणि इकडे हे असख्य लोक, पशु-पक्ष्यांची शिकार करीत, रानटी जीवन कठीत आहेत! जे थोडेच नुसत शेत करून जगतात, त्यांना असंख्य

मतमाना तोंड बाब लागत आहे. असंख्य लोक, जिवार उदार होऊन, समुद्रात मासे धरण्यासाठी जात असलेले विनायकाला दिसले.

उत्तरेकडील जमिनीशी, इथलीं तुलना करून, गणेशाला फार दुःख झाले. हिमवताच्या पायथ्याशी, सर्वत्र असख्य सुंदर जल-प्रपात, रमणीय सरोवरे व नद्या-उप-नद्यांनी, प्रकृती किती शोभायमान आहे! तर इकडे या पश्चिमी पर्वतरांगा, दुर्जगावण्यासारख्या, अगदीच निर्जीव आहेत!

त्या पर्वत रांगांमध्ये, सगळींच्या जवळच्या एका घाटीत दिगांत जसा हिरा चमकावा, तसा गीतम ऋषींचा आश्रम मोठा विलोभनीय दिसत होता. काहीतरी सूचल्यासारखे, विघ्नेश्वराने हसविले. मूषकाला वागवायची देऊन, दक्षिण दिश्याचल ओलांडून तो उत्त दिशेला पोचला. उत्तरेकडची जमीन त्याला नवी-अनोळखी वाटू लागली.

जवळ जाऊन पाहिले, काही समजेनासे, सुचनेसारखे झाले.

रामपुरचे स्थळ

रामपुराचे मुलगा मुलगी व मुलगा आहे. दुकान बंद करून तो घरी परतला तेव्हा त्याची बायको सरताने हसत त्याचे केले. चार दिवसांपूर्वी ती आपल्या मोठ्या भावाकडे त्याच्या मुलाच्या वाढविवताना पाहिली होती. आणि आज दुपारीच आली होती.

जेव्हायता वाढल्यानंतर तरता आपल्या नवऱ्याला, ऐतयिता म्हणाली, “माझ्या भावाने आपल्या मुलासाठी एक चांगले सुचविले आहे. एक लाखानु जास्त देतील. पण मुलगी काळी आहे. असली म्हणून काय अति. तिच्या रंगाशी दिसण्याशी आपल्याला काय करायचेय?”

“माझा अर्थ की काळी असले ती काय सुंदर असू शकत नाही का? मुलीच गोष्ट घेना,” सरला हसून काही म्हणणार एवढ्यात रंगनाथ पुन्हा बोलला. “जे काय लागेल ते घेईल एक काळ

रामपुरात राजेश्वर नावाचा एक माणूस आलाय. आपल्या मुलाने त्याच्या मुलीला कुगाव्यालारी पाहिले आणि त्याला ती खूप आवडली आहे. राजेश्वरचं म्हणणं की आपण एकदा तिला बघितलं तर फार बरं होईल.”

सरता आपल्या नवऱ्याकडे पाहतच राहिली त्यांचा मुलगा शहरात चांगल्या नोकरीवर आहे आणि त्याला जर अगोदरच मुलगी सुंदर वाटली, आवडली तर कुठले आईबाप चांगला म्हणतील हुंदा देतील.

तुम्ही एकटेच जाऊन मुलगी बघून या. ते लोक जर कमितकर्म एक लाखभर हुंदा लावता त्यात असतील तर मी मुलगी पाहीन.” ताटातच दात धुवत म्हणाली.

चार दिवसांनी रंगनाथ रामपुरा गेला. त्याने मलीला बघितलं. मलंग खरोखरच सगळी आणि

सुंदर होती, लोभः पक्ष चांगले होते. पण जेव्हा त्याला समजले की वर्डील तुंडा देऊ शकणार नाहीत तेव्हा त्याने आपला हेतू स्पष्टपणे सांगितला. तो म्हणाला, "आम्हाला कमिन्सकमी एक लाख रुपये तुंडा पाहिजे. आपण लोक आमच्या तोडीचे दिसत नाही. आपण एखाद्या दुसरे स्थळ पाहण्यातच आपले भल आहे." ~~आम्हाला~~ बोलून तो तथून निघाला

परंतु धरी परतण्यासाठी त्याला तिथे बहान
मिळना, त्याने विचार केला "चला जरा पुढे जाऊन
गाडी मिळते कां ते पाहू या " चानना चालता
अंधार पडला पाऊस पण ~~सारा~~ सांगता नोंदपर्यंत
येनाथ ~~आता~~ वैरीजपळ पोचला होता, तिथे
त्याने एक गुनं कीलाट ~~आ~~ पाहिल, तेथे त्याला
वाटला पाऊस धानेपर्यंत ~~इथे~~ राहावे, त्याने तिकडे
जाऊन दरवाजा ~~आता~~ ~~आता~~ दरवाजा
उघडला

तांचे दाढी असलेला कुश म्हणतात जड, जिकर.

“पास्त कांही कमी हांप्याची सक्षणे विसंत
नाहीन उलटा जात आणखी वाढेलच असं वाटतंय.
आपल्या घरी आज रात्रीपुता आश्रय मिळेल का?”
चाचरत रंगनाथने त्या वृद्धाचा विचारलं

“आश्रय देऊं शकतो पण भोजन देऊं शकणार नाही या घटने कोणी दारिमाणूस नव्हिथे.” त्याला जात नेता नेता तो बुद्ध म्हणाला

वृद्धानं मधुसूया खोसीत दोन चट्या अंयल्या.
 "माझ नांव भूषण आहे ~~माझ नांव~~ नांव" मांयात
 फुसकाय येणं ~~माझ नांव~~ ..

चटईपर जाऊन तोत जाऊन "मी
मीतापुरच्या भाहे मंगरुता जाऊन आलो. तुम्ही
अनुभवी दितस्ता म्हणून तुमच्यापसून मी काही
लपवून ठेवू इच्छित नाही आपल्याला सर्व सांगायचे

असं मया पादः । अथ त्वानं सर्वं त्विना । नागत
मदत्तं भी त्वं मुनीच्या घाडनांना साग नागून
आवोय की कुठमंतरं दुसरं नागून नागून
डोव्यालालची उरी उरी करत तो मुदमरक.

“पण तुम्हीं तर म्हणत होत की तुमच्या मुलांना मुतगी आवडली आहे ” भूषण पण चटईयार रोपत म्हणाला

“म्हणून काय झालं? मुलीचे बहीन हुद्दा देऊ शकत नाहीत, तर आम्ही तरी ~~काय~~ करणार.” मोठ्यांदा हसन त्यानथ म्हणाला.

भूषण योडा चेंद्र गण्य गाहिना आणि नन्व
 म्हणाला, "सुम्हाला माहित आहे की या घ्यात
 देखील मी असा अनाथासारखा कां जगतो आहे."
 रंगनाथने नकारार्थी मान हलवली.

“माइया सुतानं हुडा धेतला म्हणून.” भूषण
हसताना. “पहिले काय कराला?” विनायकने

[illegible]

नसली तर विचारपूस करणार देखील कोणी नाही. एकदम अनाथ झालो आहे. एकरा कसेतरी दिवस काढतो आहे." असं म्हणून त्याने तोंडावर कादले ओढून घेतली.

हे ऐकून रंगनाथ देखील गांधळून गेला. त्याच्या गोंड्या एक शब्द सुद्धा बाहेर पडला. मध्यरात्री केव्हातरी त्याला झोप लागली. सकाळी उठला तेव्हा गंगेजि तिथे नव्हता. रंगनाथ घ्यातून बाहेर पडला. समोर एक म्हातारी बाई बायलीच्या झाडाच्या तोंडून वळून त्याच्या खांद्याला बासत होती. तिने रंगनाथला विचारले "आपण कोण? पुण त्या परातून काढली? एवढे धाडस?"

रंगनाथला म्हातारी काय बोललं हेच कळना. तो म्हणाला "काय करणार पारत पाऊल पडेल तीच. त्यामुळे या राहवेच लागले. पाण तिथला पाऊल शिडीवाला म्हातार गेला तुम्हाला माहित आहे का?"

हे ऐकताच म्हातारीच्या झालतली ब्रेसाची लुडी खाली पडली. आणि ती आश्चर्याने म्हणाली "मणज गांधातल्या गोंकांचे बोलणे खरे दिसतय ते म्हणताना हुडद्यासाठी बंडा बांधला भूषण भुत झालाय आणि मी कुठेतरी राहतां.

त्याने हुडद्यासाठी खुले धूषण दिला तिच्या

कुटुंबाचे बाटळ झालं म्हणून वंदला घ्यायची गप्प घेतली आणि त्याला खूप इतकं की एक दिवस त्याला बरावाहेर काढले निरुपायाने भूषण या घरांत राहिल आणि खूप हाल सहन करत वर्षाच्या आतंच मेली.

रंगनाथचा आपल्या विश्वासातच बसत नव्हता. एक रात्र त्याने भुताबरोबर घालवली या विचारानेच त्याचे हातपाय कापू लागले. त्याने जाण त्या निर्णय तिथून जाणाऱ्या माड्याच्या गाडीत बसून गेला.

माड्यामगून बाहेर आला म्हातारीला म्हणाला, "ताई, जसं मागिलं तसं मला मी सांगितलेल्या गोष्टी तुम्ही मला मला, तुम्ही एक पुण्यकर्म नाहीतर हुडद्यासाठी पाठीमागे लागून तो पण माझ्या मारला बाईत की स्थितीत सापडेल."

मी पुण्यकर्म काय करणं? तुम्हाला काय माहिती की त्याचे हुडद्याचे बंड गेले आहे." म्हातारी म्हणाली, "तुम्ही बघितलं नाही का? की तो माड्याची गाडी बळकून रामपुरच्या दिशेने जात आहे." भूषण आनंदाने म्हणाला

ज्ञानी, अज्ञानी, मूर्ख

वेडीत जिवानंद आगरच्या गुरुकुलाने शिष्य-वर्गाला शास्त्र-विद्या शिकवतच त्याचे बरोबर वास्तविक ज्ञानाचे देत असत. त्यांचा हनु विश्वास शास्त्र-विद्यांचा कितीही गहन अभ्यास केला तरी जीवनात येणाऱ्या संकटांना तोंड देण्यासाठी वास्तविक ज्ञान अत्यंत आवश्यक आहे आणि ते असले तरच जीवनात शांती प्राप्त करता येते.

एक दिवस ते पहाटेच तीन शिष्यांना घेऊन जंगलात गेले. तिथून त्यांना देशी औषधांसाठी जंगली वनस्पतींचा वाटा मूळे इ आणायची होती. त्या तीन शिष्यांपैकी दोघे नवीनच गुरुकुलमध्ये दाखल झाले होते.

जिवानंद स्वामींच्या मागीलगत घेत असलेल्या एकदा जिवानंदे त्यांना विचारले, "स्वामीं

एका आठवड्यापूर्वी मी आपल्याला विचारले होते की ज्ञानी, अज्ञानी व मूर्ख यात काय फरक आहे? तेव्हा योग्य वेळ असल्यानंतर सांगेन असे होते."

जिवानंद स्वामी गप्प राहिले. त्यांनी काहीच उत्तर दिने नाही. त्या तीन शिष्यांत जो जुना होता तो मध्या शिष्याचे जरा नागाज होत म्हणाला, "गुरुजींना माहित नाही का कधी आणि केव्हा तुझ्या प्रश्नाचे उत्तर द्यावे ते? तू विचारून चुक केलेस. यापुढे अशी चुक होणार नाही याची काळजी घे."

फातु दुसरा जो मर्बात शिष्य होता, तो विरोध करत म्हणाला, "गुरुजी अनेक विषयांवर चर्चा करतात. आपल्याला विविध ज्ञान ते देत असतात. त्यामुळे आपण जसं म्हणत नाही असे निर्णय

भोतात त्या वर संपण्यासाठी आपण प्रश्न विचारतो. कदाचित् ते आपली प्रश्ने थोरसंख्यातच थांबवता. असं शक्य आहे अशावेळी आपल्या शरीराने निरसन झाल्यासाठी त्यांना आढळणं म्हणजे तर ती अपतच कसत असू शकते?

शिवानंद स्वामी जीवनातल्या विचारांना तोंड कसे द्याय याचा खुलासा करताना जीवनातल्या प्रत्यक्ष उदाहरणाचाच आधार घेत असतो. म्हणजे त्यांच्याच जीवनातल्या घटनांची त्यामुळे शिष्य विचार करू शकतो. विचार करून घेतल्यानंतर स्वतःचा अनुभव घेतील.

गुरू-शिष्यांनी औषधी मूळ, पाला सवें एकत्र घेतून होईपर्यंत दुपार झाली. थोडासा आराम झाल्यावरही ते गुरू-शिष्यांच्याच आज्ञेवर पाहिले.

त्यांचेही जवळच्या आंगावर एक वृक्षाखाली

विश्रांती घेऊन

खांद्यावर नेऊनल्या. शिष्यांच्या होत्या ते तिचेही तरुण होते. तिच्यांनीही पिशव्या खाली ठेवल्या व थोडासा जूला सर्वत्र पाहिले. त्यातल्या एकाने खवळच असलेल्या झाडाजवळ एक चिळ पाहिले व घाबरत म्हणाला, 'ते चिळ पाहिलेत का? आपण तर आता इतके थकलो आहोत की पाठ जमिनीला लागली की आपण झोपो जाणार, पण जे का त्या चिळातून साप आला व आपल्याला डसला तर?'

'आपण निघेही इथेच विथांनी घेऊ या, साप आलाच तर तिघांनी मिळून त्याला टाकू.' दुसरा प्रवासी पिशवीतून चादर काढून ती पसरवित म्हणाला.

त्याच पहिला प्रवासी म्हणाला, 'तू काहीही म्हण, मी नाही इकडे झोपणार. दुसरीकडे कुठेतरी जाऊ पण नाही नको.'

इतका वेळ गप्प असलेला तिसरा प्रवासी म्हणाला, 'बाई करू नका. जंगलात धोका नसलेला आहे. अंध शक्य नाही पण जिये धोका कमी आहे अशी जागा आपल्याला निवडावला पाहिजे.'

म्हणजे म्हणजे ठरावे हा धोका नाही असे नुमा म्हणायच आहे का? पहिला प्रवासी थोड्यासा रागाने म्हणाला.

माझ्या म्हणण्याचा अर्थ असा नाही, पण मला काळजी आहे की हे चिळ सापाचे नसावे.' तिसरा प्रवासी त्याचे समाधान करत म्हणाला.

'अरे तू काय बोलतोस काय? समोर सापाचे चिळ दिसूनही ते तू सापाचे मानसता त्याच नतीस हे अर्हेत तू कुणावरून, केव्हाही चिळ पाहिली. त्याच्या रागाचा पात चढतच होत'

Restore

177

म्हणाला,

'तू म्हण असा सापावरून आधी शान हो. मी काय म्हणतो म्हणजे अशा प्रत्येक वेळात असतो असे नाही, हा माझा अनुभव आहे. हे चिळ असल्यामुळे असवे.'

दुसऱ्या प्रवास्याने त्याच आश्चर्य प्रगट करत विचारले, 'तू ठामपणे हे सापाचे चिळ काळजी घेतो?'

'सांगू, ऐका तर ते चिळ आहे, त्याच्याजवळच एक वृक्ष पण आहे आणि वृक्षावर कितीतरी पक्षी राहातात, त्यांची घरटी त्याच्यावर आहेत, त्या घरट्यात त्यांची छोटी छोटी पित्त आहेत निसर्गाच्या नियमाप्रमाणे प्रत्येक प्राण्याला असते व तो आपली रक्षा करून असतो, घोण्यापासून सुरक्षित जागेवर राहात असतो. सापाचे चिळ असत पक्षी या वृक्षावर नसत व त्यांना पित्तपण झाली नसली.' असे म्हणून चादर पसरून तिसरा प्रवासी आडवा झाला.

त्या तिघांचे बोलणे शिवानंद स्वामी व त्यांचे शिष्य शिष्याही ऐकत होते. गुरूजींनी आपल्या मव्या शिष्याला विचारले, 'म्हणजे तिघात ज्ञानी, अज्ञानी व मूर्ख कोण सांगू शकतोस का?'

शिष्य सप्रपणे म्हणाला, 'नाही गुरूजी, मला नाही समजलं.' बरेतर त्यांनी राहिलेल्या दोन शिष्यांनाही तोच प्रश्न विचारला. पण तेही सांगू शकले नाहीत.

तेव्हा शिवानंद स्वामी सविस्तर खुलासा करत म्हणाले, 'साप आलाच तर तिघांनी मारून टाकू, म्हणणारा मूर्ख आहे. आपण झोपल्यावेळी साप आला व डसला तर? आपण विथांनीसाठी दुसरी जागा पाहू या, म्हणणारा अज्ञानी आहे. खरेच धोका आहे हे समजून घ्यायलासुद्धा त्यांना नाही आना तुम्हाला कळले असेल की ज्ञानी कोण? जवळपासच्या परिस्थितीचे अवलोकन करून धोका आहे हे आपल्या बुद्धीच्या आधारे विचार करून तोच खरा ज्ञानी. धोव्याचा अंदाज घेणारा व तो टाळण्यास काय केले पाहिजे याचा निर्णय घेण्यास तोच समर्थ आहे. तुम्हीसुद्धा त्या ज्ञानी माणसाप्रमाणे शास्त्र-कलांबरोबर वास्तविक व व्यावहारिक ज्ञान प्राप्त करून घेतले तर तुमचे जीवन सुखदायी होईल. जीवनातले चढ-उतार, विकट समस्या सुलभ होतील व जीवन होईल.' शिवानंद स्वामींनी त्यांचे शंका निरसन केले.

Restore

177

स्वर्ग-प्राप्ती

एक माणूस होता. त्याने जीवनातली सगळी मूल्ये व भाग्ये उपभोगले होते व शेवटी स्वर्ग मिळाला. या विचाराने जंगलात जाऊन त्याने तपश्चर्या करायला सुरुवात केली.

दुसरा एक माणूस जीवनापासून दूरक झालून नाही जंगलात येऊन पोहोचला. आधीपासूनच एक व्यक्ती तपश्चर्या करत असल्याचे त्याने पाहिले. तपश्चर्या करणाऱ्या माणसाला पाहून त्याला वाटले की याचीच आपण सेवा केली तर आपल्यालाही स्वर्गप्राप्ती करून घेता येईल. तेव्हा त्याने तपश्चर्या करणाऱ्या व्यक्तीला म्हटले, "आपण मला आपला शिष्य करून घ्याल का?"

त्यावर तो तपश्चर्या करणारा माणूस म्हणाला, "मला कुणाच्याही सेवेची जरूर नाही, माझी एकाच भंगी मरकोस." असे म्हणून दोन्ही बंद करून तो ध्यानस्थ झाला. दुसऱ्या माणसाला वाटले, "ह्या तपस्वीच्या तपांत विघ्न येणार नाही याची जरी मी काळजी घेतली तरी मला पण

विघ्न. असा विचार त्याला तोही डोळे मिटून तपश्चर्या करू लागला.

दुसरा माणूस तप करत असतानादेखील पहिल्या माणसाच्या तपश्चर्येत कसलाही भंग किंवा विघ्न येणार नाही याची काळजी घेत असे. त्यामुळे पहिल्या माणसाच्या तपश्चर्येत विघ्न येत असे मगजून. दुसरा माणूस त्या पशुपक्षांना वगड मारून तिथून पिटाळून लावायचा पण पहिला माणूस दुसऱ्याची कदर न करता आपल्याच तपश्चर्येत मग्न असे.

एक दिवस एक धोबी त्या जंगलात व त्याने त्या दोन्ही तपस्व्यांना पाहिले. तिथून दगळीच असलेल्या तळात त्याने रुपडे घुसवत सुरुवात केली.

धोब्याच्या रुपडे घुसवत दोन्ही तपस्व्यांच्या तपश्चर्येत बाधा आली. पहिल्या तपस्वीने डोळे उघडून धोब्याला पाहिले व मनांतल्या मनांत

आपला विचार बदलून तो पुन्हा ध्यानस्थ झाला.

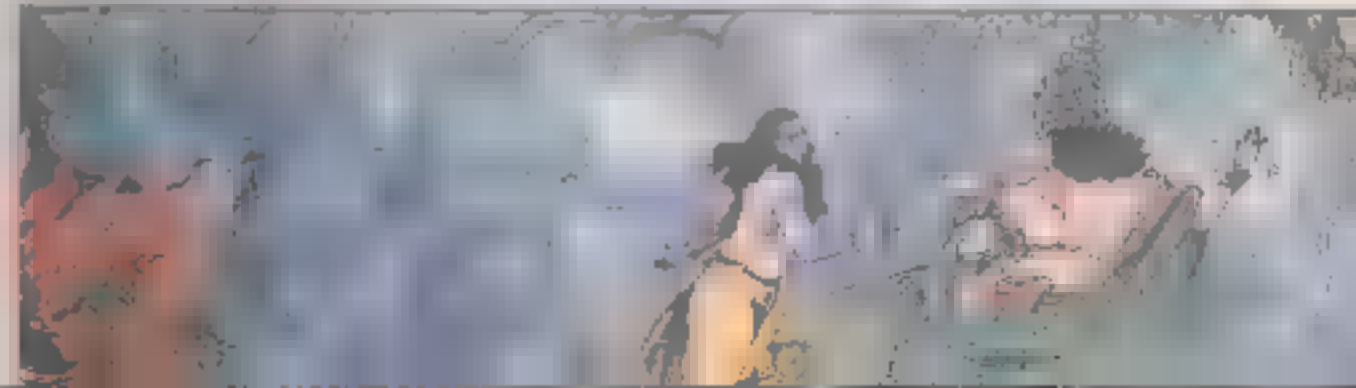
परंतु दुसरा तपस्वी एकदम क्रोधित होऊन धोब्याला रागवू लागला. "अरे मूर्खा, तुला काही अकल आहे की नाही? रुपडे रुपडे घुसून तू आमची तपश्चर्या भंग करतो आहेस, भाताच्या आता चातता हो इधून."

"महाराज, तुमच्या तपश्चर्यात माझा कुठ्याचा उदरनिर्वाह पोटाच होणार आहे? मला माझे काम करू घा." असे धोब्याने उद्‌रपणे उत्तर दिले व तो पुन्हा आपले काम सध्या तपस्वी राज धोब्याबरोबर करायचा पण धोबी काही ते तळे सोडून गेला नाही.

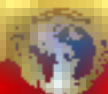
काही काळानंतर धोब्याचे निधन झाले. दुसरा तपस्वीही त्यानंतर मृत्यू पावला. काही दिवसांनंतर पहिल्या तपस्व्याचाही देहान्त झाला. तो स्वर्गात आतनाला दुसरा तपस्वी यातना करताना त्याला पाहिले. तेव्हा दुसऱ्या तपस्वी पहिल्याला म्हणाला, "महाराज, मनाही आपल्या बरोबर स्वर्गात का नेल? मी आपली कितीतरी सेवा केली आहे." जेव्हा पहिला स्वर्गात पोहोचला तेव्हा रोजी तिथे स्वर्गसुख अनुभूत

असलेल्या त्याने पाहिले. ते पाहून आश्चर्याचकित झालेल्या तपस्वीने आपल्याबरोबर असलेल्या देवदूताला विचारले, "माझ्याबरोबर तपस्या करणारा नरकात आणि आमच्या तपांत बाधा आणणारा धोबी इथे स्वर्गात; हे असे कसे झाले?"

त्यावर देवदूत म्हणाला, "ह्या धोब्याने तुमची तपश्चर्या तडकत राखून होण्यास मग्न केली आहे, तुमचा होणाऱ्या भावाजामुळे तुम्ही तुमचे चित्त अधिक एकाग्र करू शकता. ह्या धोब्याने कुठेतही पाप केलेले नाही. जलट प्रामाणिकपणे व खूप परिश्रम करून आपल्या कुटुंबाचे पालन पोषण केले आहे. आपले कर्तव्य केले आहे. त्यामुळेच त्याला स्वर्ग-प्राप्ती झाली. तुम्हा सहयोग्याने तपश्चर्या केलीच नाही, त्याचे मन चंचल. तुमच्या तपान घेतून मग म्हणून तो पशुपक्षांना पिटाळायचा व धोब्याबरोबर भांडण करायचा त्याने मनाचा कधी संयम ठेवला नाही, एकाग्रता वाढवली नाही. इच्छा आकांक्षा कायत ठेयण्या नाहीत. म्हणून त्याला स्वर्गप्राप्ती झाली नाही. ईश्वरावर तो आपले मन स्थिर करू शकत नव्हता, म्हणून त्याला नरक मिळाला."

ऑक्टोबर, २००२

Rs. 50/-

चांदोबा

आरकू खोरे

जेव्हा तुम्हाला कधीतरी डोंगरमाथ्यांवरील ठिकाणी सहलीला जावेसे वाटेत, तेव्हा तुम्ही आंध्र प्रदेशांतल्या आरकू खोऱ्यास जरूर भेट द्या. आरकू हे अतिशय शांत व आल्हाददायक ठिकाण आहे. आरकू हे **राज्य** पाटांतल्या अनंतगिरी डोंगरमाथ्या-**जिल्हा** कुशीत वसलेले

आहे. ते विशाखापट्टणपासून ११२ कि.मी. अंतरावर असून ते रामुद्र-समाप्तीपासून ९७५ मीटरां उंच आहे. त्याला हिल्डा धबधब्यापासून **जिल्हा** पाण्याच्या पुरवठा होत असतो.

इथे अनेक वन्य जमातींचे लोक राहतात व ते एक संरक्षित असे **जिल्हा** आहे. इथले **जिल्हा** व आल्हाददायक हवामान, आणि रमणीय असे सुट्टीसिंदूर प्रवाशांना आकर्षित करते.

आरकू हे अनेक गिरीजनांचे व वन्य जमातींचे माहेरघर आहे. तुम्हाला हिकठिकाणी ही माणसे झाड, त्रिच, मध विकताना वा खरेदी करताना **जिल्हा** विसरतील.

आरकू खोऱ्याजवळचे बोरालेणी हे ठिकाण अतिशय प्राचीन असून अनेक पर्यटकांचे आकर्षण ठरलेले आहे. तसेच टायटाना जंगल वेलू हा कंप जवळपासच आहे.

आरकूमध्ये वन्य जमातींच्या जीवनांवर आधारित असलेल्या गोष्टींचे संग्रहालय आहे. त्यांत विविध वन्य जमातींची जीवनीली, संस्कृति आणि कलाकौशल्य याबद्दलची माहिती मिळते.

आरकू मध्ये तुम्ही हिरव्या गवताळ प्रदेशांतून, गर्द झाडीतून, **जिल्हा** लांस्वर सैर कराव. तिथे तुम्हाला नावीन्यपूर्ण झाडेमुळे दिसतील.

आरकू खोऱ्यांत कसे जाल?

आरकू खोरे हे विशाखापट्टणपासून ११२ कि.मी. वर असून तेथे रस्त्याने वा रेलमार्गाने जाण पोंहोचू शकता. आरकू हे कोडवल्सला-किरलू रेल्वेमार्गावर असून, **जिल्हा** सक्काली विशाखापट्टणपासून निघून आरकूला पोचतात, व राध्याकाली विशाखापट्टणला परत जातात.

माया सरोवर

(जयशील **जिल्हा** सिद्धसाधकाने धबधब्यातून फरीतरी आपली सुटका करून घेतली. शाडाला लटकलेल्या बुटक्याला त्यांनी सोडवले. त्यापेढी मेंढ्यांच्या रथांत वसलेली बुटकी राणी तिथे आली. ती आपल्या शत्रूंच्या घटत घेतत असतानाच एका भयंकर प्राण्याने त्यांच्यावर एक मोठा **जिल्हा** फेकला.)

जयशील आणि सिद्धसाधक आश्चर्याने त्या भयंकर प्राण्याकडे पाहिले. आणि असेही बघितलं की त्याच्याबरोबर एक बलवंड माणूस उभा आहे. जयशीलला असे वाटत होते की या माणसाला या पूर्वी आपण कुठेतरी पाहिले आहे. इतक्यात त्या भयंकर प्राण्याने फेकलेला खडक त्यांच्या जवळ येऊन पडला.

मेंढ्यांच्या वाहनांतून जे बुटके आलेले होते ते थरथर कापू लागले. बुटक्यांची राणी जयशील आणि सिद्धसाधकाला म्हणाली 'हे शूरवीरांनो,

क्या बलवंड माणसाने या प्राण्याला माणसाळवले आहे, तो गेले दहापंधरा दिवसांपासून खूप त्रास देत आहे. ते बुटके आमच्यापेक्षा कनिष्ठ जातीचे आहेत. ते आम्हाला त्यांचे गुलाम करू इच्छितात. ते याच्या मदतीने कुठल्याही क्षणी आमच्यावर हल्ला करतील.'

जयशील आणि सिद्धसाधकाला राणीच्या या असह्य स्थितीची दया आली. त्यांना स्पष्ट दिसत होते की बुटके घाडसी आहेत पण

त्यांना त्या भयानक प्राण्याची फार भीती वाटते आहे.

एवढ्यात जो माणूस नरवानराच्या मागे उभा होता त्याने तलवारीचे टोक त्याच्या पाठीत टोचून त्याला कांहीतरी हुकूम केला. नरवानर हांगा टाकत गेला आणि जयळाचाच एक मोठा वगड उखडून काढायचा प्रयत्न करू लागला.

"साधक, तो आपल्यावर परत दगड फेकणार असें दिसतंय. पण त्या मूर्खाला हे कळत नाहीये की दिवसा दगडांचे असे व्हड चुकवणे सोपे असते."

मग तो बुटक्या राणीला म्हणाला "तुमचे लोक शिकार करण्यासाठी जे भाले तुम्ही वापरता, त्यातला एक भाला ताबडतोब घेऊन या."

जयशीलचे भाल्यांखेवचे चोतणे ऐकून बुटक्यांचा सेनापती घाबरून राणीकडे वळू लागला.

तो राणीला म्हणाला, "महाराणी, आपल्या रीवाजाप्रमाणे बाणांना हातसुद्धा लावू शकत नाही की त्यांचा उपयोग करू शकत नाही. पण जंगलात मला जे धनुष्य-बाण मिळाले आहेत ते धी धरी जगदी अपूढ देखले आहेत."

बुटक्यांची राणी रागवून कांहीतरी चोतणार इतक्यात तिला शांत जयशील म्हणाला "राणीसाहेब, जर लौकर इथे आणू शकलांत तर नरवानराच्या अत्याचारांपासून भी तुम्हां लोकांची सुटका करू शकतो, जेव्हा त्यांचे समोरासमोर युद्ध होईल त्यासाठी लाभणारा बाण मी स्वतः तयार करीन."

राणीने सेनापतीकडे पाहिले. सेनापती आपल्या धरून आणण्यासाठी ताबडतोब निघाला.

एवढ्यात नरवानराने अजून एक मोठा दगड उचलला. त्याच्या कंबरेला बांधलेली साखळी पकडलेला माणूस तलवारीचे टोक त्याच्या पाठीत टोचू लागला. आणि जोरांत ओरडू लागला.

तो जोरडा ऐकताच जयशील शीळ घालत म्हणाला "सिद्धसाधक आता हा माणूस कोण ते माझ्या लक्षांत आले आहे. हा आपल्या

अमरावती नगरांतलाच माणूस आहे. यांच्यामुळेच मला आपला देश सोडावा लागला. फार पूर्वी हा आमचे राजे रुद्रसेन यांच्या अश्वदलाचा सरदार होता. याचे नांव आहे कृपाणजित."

इतक्यांत बुटक्यांचा सेनापती बाण घेऊन आला. ते बाण त्याने जयशीलच्या पायाखाल ठेवले. जयशील तपासू लागला. ते चांगले मजबूत आणि टोकदार सहा बाण होते.

सिद्धसाधकाने हातात घेऊन पारखून बघितले आणि दाखवत तो म्हणाला "जयशील, कृपाणजित आणि दानर यांच्यावर घालण्यात घाटत?"

जयशील हसत म्हणाला "साधक, आपण त्यांच्यापासून बरेच दूरवर आहोत. द्यूत रोहून कारणे एवढे सोपे आहे कां? हे तर साधे बाण आहेत. ब्रह्मास्त्र किंवा नागास्त्र थोडीच आहे."

बुटक्यांच्या राणीने सेनापतीकडे पाहिले. जसं कांही तिला समजून घ्यायचं होतं की त्याचे काय मत आहे ते!

नरवानर एक मोठा दगड घेऊन फेकणार तेवढ्यांत सिद्धसाधक रागवून म्हणाला "शी, शी, या वानराला दगड फेकण्याशिवाय दुसरा काही येतं असं दिसत नाही. त्रिशूलाने चाला भोसवून याला संपविले पाहिजे." असं म्हणत त्रिशूल घेऊन तो वेगाने दानराकडे जाऊ लागला.

जयशीलच्या लक्षांत आले की असं करून आपला जीव धोक्यांत घालणार आहे. त्याने त्याला रांगूस एका बाण दानरावर सोडला. बाणाचा नेम चुकला आणि तो कृपाणजितच्या हातातील लोखंडाच्या मांछळीला लागला. दुसऱ्याच राणी कृपाणजितने मान वर करून आपल्या शत्रूकडे बघितले आणि जयशीलला ओळखले.

कृपाणजित दुसऱ्या कोंडा सरदाराला म्हणाला "हे बघ! आता शत्रूवर हल्ला करायची वेळ नाही. आता द्यूत निघून गेलेलंच बरं." असं म्हणून तो नरवानराला हांगरावरून खाली नेण्याचा प्रयत्न करू लागला.

हे कोंडा सरदार जयशील व सिद्धसाधक यांना बाराकाईने न्याहाळत म्हणाला "महाराज,

मी तुमच्या आज्ञेचे पालन करतो. आपण शूरवीर, मोठे योद्धा आहात. आपण आणि नरवानर त्या त्रिशूलधारी आणि धनुर्धरांवर तुटून पडलात आणि त्यांना मारून टाकलेत, तर फार चांगले होईल. आपण करावयाचे काय? तेवढ्यांत आम्ही आपल्या भाव्यांनी त्या दुष्ट राणीच्या सैनिकांना कापून काढू.”

त्याच्या बोलण्याकडे कृपाणजितने कांही लक्ष दिले नाही, तो नरवानराला एकदून जबरबस्तीने डोंगरावरून खाली घेऊन जाऊ लागला. भग रागाघून तो गडेकोंडाला म्हणाला, “तू काय मला ससाणा समजतोस की मी उडून जाऊन शत्रुवर हल्ला करू? त्यांना मारण्याचा अजून एक मार्ग आहे. पण प्रथम सगळेजण बस्तीवर जाऊन पोचा. माझ्या आज्ञेचे पालन करा.”

सरदार गडेकोंडाने ताबडतोब आपल्या सैनिकांना बस्तीवर एकत्र जमण्याची आज्ञा केली. आणि ते डोंगरावरून खाली उतरून लागले. शत्रुला फळताना पाहून जयशील बुटक्यांच्या सेनापतीला म्हणाला “सेनापती, ही तुम्हाला छान संधी आहे. त्यांचा पाठलाग करा, त्यांच्यावर मारले फेका, डोंगरावरून वगड खाली ढकला आणि जितक्या तोंकांना मारता येईल तेवढ्यांना मारा.”

सेनापती सैनिकांना आग्रहाने देत म्हणाला, “अरे शूर गडेकर सैनिकांनो, बाघ, सिंहसारखे शत्रू पडा. तुमच्या भाव्यांनी त्या सैनिकांचा चळी घ्या, तो प्राणी पळून जात आहे. आता आपल्याला घाबरण्याचे कांही एक कारण नाही.”

सेनापतीच्या बोलण्याने सैनिकांना जोर आला. ते पुढे जाऊ लागले. शत्रुच्या कांही सैनिकांना त्यांनी पकडले. राणीच्या सैन्याने त्यांना भाव्याने जखमी डोंगरावरून ढकलून दिले.

हे पाहून सिद्धसाधकाला देखील जोर आला. “जय महाकाली” असे ओरडत तो जयशीलला म्हणाला “बघतोस काय? त्या बुटक्यांच्या बस्तीत जाऊन, आपल्याला डोंगराच्या पायथ्याशी दिसते आहे ती तीच बस्ती आहे. तिथे जाऊन त्यांच्यावर तुटून पडूया. आणि कृपाणजित व गडेकोंड्याच्या बुटक्या सैनिकांचे झुलोकीचे काम समाप्त करूया.”

त्याच्या चार बोलण्यावर हंस्त जयशील म्हणाला “साधका, त्यांना मारून टाकण्याची कांही गरज नाही. ते कांही आपले शत्रू नाहीत. जमले त्या दोघांच्यात मैत्री निर्माण आपण प्रयत्न करूया.”

“कृपाणजित आपला कडूर शत्रू आहे. सोडून द्यायचं? आणि त्याच्या त्या पाळीय वानराला सोडून द्यायचं? त्यांच्या मदतीनेच तर तो इथला राजा बनला आहे.” सिद्धसाधक म्हणाला.

जयशील कांही देणार इतक्यांत राणीचा सेनापती येऊन “शत्रू पळून गेला. त्यांचे कांही सैनिक पण आम्ही मारले. आता करमणेचे त्याची आका यावी.” जयशील “आता गुपचुप डोंगर उतरून खाली राणीकडे दोघं पण लौकटच तिथे येऊन पोचतो.”

सेनापतीने सैनिकांना आज्ञा दिली की तर्बजण राणीकडे जा. फक्त एका सैनिकाला सिद्धसाधक व जयशील यांना राणीकडे दाखविण्यासाठी तिथे ठेवले. आणि करत ते डोंगर खाली उतरून लागले.

सिद्धसाधक थोड्यावेळ गडेकोंड्याच्या बस्तीकडे बघत म्हणाला “जयशील या बुटक्यांच्या मानगडीत पडून आपण चूक केली. आता पुढे काय करायचं ते माग.”

“साधका, शांत हो. आपण जाणून कुजून

थोडेच इथे आलो! मगरीच्या आकाराचा मकलेतून तर या सगळ्यांचे भूळ आहे. आपण निघालो, कनकाक्ष महाराजांच्या पळवल्या गेलेल्या मुलाला शोधायला. आणि इथे येऊन या जंगलात राहाणाऱ्या लोकांच्या आपसगतत्या भांडणात अडकलो, याचं मला देखील नवल वाटतंय. इथून जाण्याआधी त्या कृपाणजितला यमसदनास पाठवलेच पाहिजे,” जयशील म्हणाला.

“महाकालीची कृपा असेल तर त्याच्याचरोबर त्या नरवानराला पण मारून टाकू. आणि त्याची कातडी काढू. असल्या विचित्र प्राण्याच्या कातडीवर पक्षासनात बसून ध्यान केलं तर, या जन्मी नाही, तरी पुढल्या जन्मी तरी श्रेष्ठ योगी वनूं, आता चल, खूप भूक लागली

आहे. बुटक्या राणीच्या बस्तीत जाऊं या." आणि ते दोघं तिकून निघाले.

जयशील व सिद्धसाधक यांचे डोंगरावर अरो भौतणे चालू असताना झाडांमागे उभे असलेल्या गडेकोंडा आणि कृपाणजित यांच्यात वादावादी सुरू होती. दोघे एकमेकांना शिच्या देत, "तुझ्यामुळेच हे सगळं असं झालं" म्हणून भांडत होते.

सरदार गडेकोंडा कृपाणजितला टोमणा मारत म्हणाला "तुम्ही दिसायला चांगले धष्टपुष्ट, आडदांड दिसता पण अंगात एक कणभर देखील धाडस नाही. तुम्ही भ्याड आहात. शत्रूला घाबरून तुम्ही आमच्या अगेदर पळून आलात. ज्या नरवानराची आपण तोंड फाटेपर्यंत स्तुती करता, तोच पाळीव

प्राणी आपल्याला मारुं पाहता होता."

त्याचा हा टोमणा ऐकून दांतओठ खरत कृपाणजित म्हणाला "अरे ए आंधळ्या कोंडा, मी कांही शत्रूला घाबरून पळालो नाही. आता ही पेढ आपल्या फायद्याची नाही, म्हणून निघून आलो.

माझ्याकड बाण सोडणाऱ्या त्या जयशील नांवाच्या आपल्या कट्टर शत्रूला उचा सूर्योदयापूर्वी नाही मारतं, तर माझं नांव कृपाणजित नाही. आता या नरवानराची गोष्ट- त्याला माकडासारखं माझ्या शत्रूंचेर नाकाच- लांघू. हवं तर."

तेव्हा सेनापती मेंढगावर बसलेला होता, तो भाला हातात घेऊन "महाराज, फक्त तुम्ही त्या दुष्टांवर बाणांच्या नेम आपले जसे लागतील तसे ते घाबरून जातील.

तेव्हां आम्ही त्यांच्यावर चाल करूं आणि डोंगराच्या प्रायध्यापर्यंत त्यांना पळवून लावूनच मग आम्ही थांबू. जमलं तर आम्ही त्यांच्या बस्तीत धुसून तिला आग लावून देऊं."

सिद्धसाधक पण लगेच आपला त्रिशूळ उचलत म्हणाला "जयशील, ही चांगली संधी आहे. नेम घरून बाण मार. नरवानर सांखळ्या तोडून त्या बुटक्याला पकडायला बघतो आहे."

जयशीलने धनुष्यावर बाण चढवून नेम

घरून बाण सोडला. जोरांत जाऊन बाण वानराच्या कमरेला लागला. दुसऱ्याक्षणी वानर थयथयाट करुं लागला आणि एका बुटक्याला उचलून त्याने डोंगरावरून खाली फेकून दिले. तो बुटका ओरडत जेव्हा खाली पडू लागला तेव्हा सेनापतीने आपल्या सैनिकांना ताबध केले. मेंढगावर त्वार असलेले सैनिक व पायदळ भाले उंचावून ओरडत पराभर डोंगर चढू लागले.

बुटक्यांचा सेनापती त्याचे सैनिक डोंगरावर चढताना पाहून त्यांच्याशी वढायला कृपाणजित आपल्या माणसांना बोलवू लागला. त्यांची तयारी त्यांचे सैन्य पधून जयशील म्हणाला "साधक, राणीच्या सैन्याला मदत करायला पाहिजे. त्या कृपाणजितला बघितलंस? त्याने जंगली वेच आहे, तरी मी त्याला ओळखलं, त्याने मला ओळखलं उरलेस."

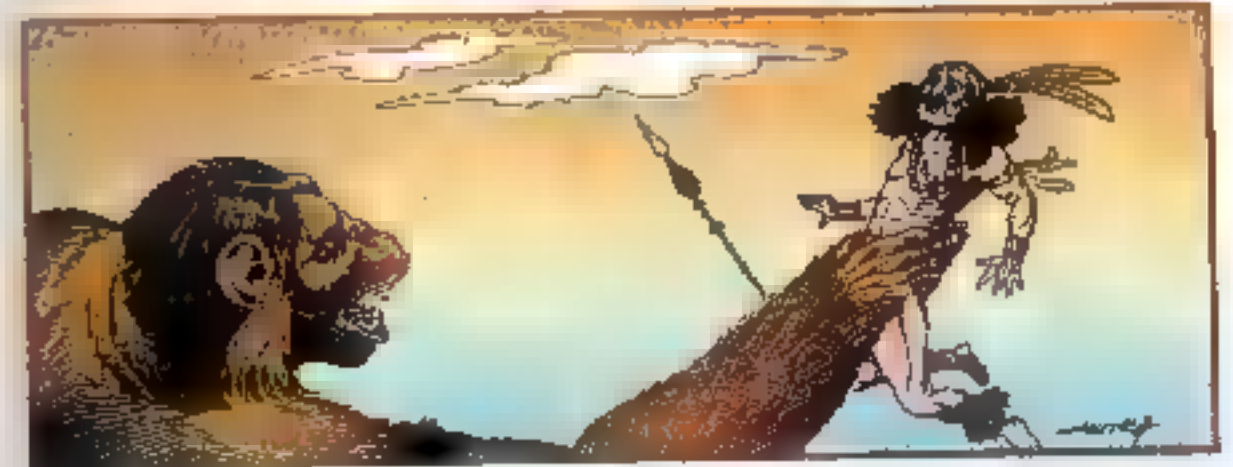
सिद्धसाधक बुटक्यांच्या राणीला म्हणाला, "तुम्ही इथेच तर ये होईल, आम्ही

दोघे तुमच्या सैन्याबरोबर जाऊन शत्रूचा सर्वनाश करूं."

आणि जयशील व सिद्धसाधक वेगाने डोंगर चढू लागले. त्यांनी सेनापतीला सांगितले "सेनापती, तुमच्या सैन्याला जरा थांबायला सांगा. वानर कदाचित तुमच्यावर परत दगड टाकेल."

यावर सेनापती म्हणाला "तुम्ही त्या भयंकर प्राण्यापासून आणि त्याच्या सार्थीदारांपासून आमचे रक्षण करा. मग आम्ही गडेकोंडांना आणि त्यांच्या सैनिकांना आमच्या भाज्याने जखमी करूं आणि खाली ढकलून देऊं." असं म्हणून त्याने गडेकोंडाला दाखवत नरवानराला कांहीतरी सांगितले.

बुसच्या क्षणी नरवानराने गडेकोंडाला पकडले आणि वर उचलून जोरजोरांत ओरडू लागला. आपल्या मालकांदा जीव धोक्यात आहे असे पाहून गडेकोंडाचे सैनिक आपले भाले घेत घोषणा देत नरवानर आणि कृपाण- जितच्या दिशेने जाऊ लागले. (क्रमशः)

संतोषाचे रहस्य

Restore

127

कृष्णगिरीच्या जमीनदारांच्या कचेरीत शिव काम करीत होता. त्याचा चेहरा नेहमी हंसमुख असे. कचेरीतल्या इतर माणसांना हा इतक्या कमी मिळकतीत संसार कसा चालवतो याचं आश्चर्य वाटत असे. उच्चपदावर, चांगला पगार घेणाऱ्या माधवला तर सदैव चिंता असायची कीं कुणाकडे कर्ज मागावं! एक दिवस दुपारच्या जेवणाच्यावेळीं त्याने शिवला याचं कारण विचारलं.

शिवने हंसत उत्तर दिलं, "त्यांन काय मोठंसं? जो पगार मिळतो, त्याचे मी हिस्से करतो. पहिल्या हिस्शांतून कर्जफिड करतो. दुसरा स्वतःसाठी ठेवतो, तिसऱ्यांतून पुण्यकार्य करतो आणि चौथा व्याजावर देतो."

"अरे, तुझ्या पगारांतून तू कर्ज कसं देतोस रे? जरा नीट सांग पाहू!" म्हणाला.

"पहिला हिस्सा कर्जफिडीसाठी म्हणजे माझ्या जन्मदात्यांसाठी मी खर्च करतो. दुसरा हिस्सा माझी पत्नी व मी आमच्यासाठी वापरतो. तिसरा भाग माझी व माझे यांच्यासाठी ठेवतो म्हणजे पुण्यकार्यच. आणि राहिला चौथा हिस्सा, तो मुलांच्या शिक्षणावर खर्च, म्हणजे आमच्या महत्कारणासाठी तरतूद - व्याजावली दिलेली ठेवो!"

गरजेपुरताच खर्च करणारा शिव म्हणूनच सदा हंसमुख होता!

- मंजू भारती

राजा विक्रम व
वेताळाच्या नव्या
कहाण्या

सिद्धेंद्राचा हितोपदेश

मिथ्याची विक्रमाची परत शाळाजवळ येता. शाळाजवळ शिव खाली ओढून त्याने ते खावावर घालवी व नेहमीप्रमाणे ती भक्षणाभळे श्याइण घालू लागला. तेव्हा श्यालाला वेताळ पोचू लागला, "राजा, तुझ्या धैर्याची खरच कमाव आहे. आपल्या जीवाचीसुद्धा पर्वा न करता तू हे सहसा करतो आहेस. पण कां? यतून तुला काय मिळणार आहे? कां तू इतके फट घेत आहेस? अखेर तू एक राजा आहेस. तुझ्याजवळ अमाण संपत्ती आहे, धन-वीतन आहे. तुझ्या वशाची कीर्ती चारी दिशांना पसरली आहे. नाही जगता तुझ्यावर अगार प्रेम करते, त्यांची तुझ्यावर श्रद्धा आहे, भक्ती आहे. कीर्ती तुझ्याशी शत्रुत्व करायला धजत

नाहीत, असे आता असताना आणखी तुला आता काय हवे? कीं नू मंत्र-तंत्र शक्ती अवगत घेण्याच्या प्रयत्नांत आहोय? तसे असेल तर तू अतिशय सावध असायला कारण ती विद्या अवगत करून घेऊन त्याचा उपयोग करण्यांत धोक्याचे वातावरण येतात. घाबरार तलबारीवर कसकस करण्याइतके ते आहे. रिद्धेंद्र नांवाच्या पंडिताने आपला शिष्य विजयसिंहला मिळून सांगितले होते, कीं आपल्या स्वार्थासाठी या विद्येचा उपयोग करू नये.

पण त्याने आपल्या स्वार्थपूर्तीसाठी या शक्तीचा उपयोग केला. परंतु दुसऱ्या एका पंडिताने विजयसिंहला पाठिंबा दिला व अशी घोषणा केली की तो स्वार्थ किंवा अधर्म होऊंच शकत नाही. त्या पंडिताने असे सांगितले की घोर परिश्रम करून ज्या विद्या आपण अवगत करून घेतो, त्याचा उपयोग केला तर त्यांत काय चूक आहे? मी तुला

उदाहरणार्थ रविचमर व विजयसिंह यांनी संसारी, ती लक्षपूर्वक ऐक. त्यामुळे तुझे कल्याण होईल." असे म्हणून बैलाळाने गोष्ट सांगण्यास सुरुवात केली.

महापंडित सिद्धेंद्र जंगलात एक गुरुकुल चालवून होता. विद्याभ्यास पूर्ण झालेल्या शिष्या-कुंडाला निरोप देण्यापूर्वी त्यांनी त्यांना सांगितले, "मला जी जी विद्या येत होती, ती ती मी तुम्हाला शिकवली आहे. पण तुम्ही सर्वांनी एक मुख्य गोष्ट लक्षांत ठेवली पाहिजे. मनुष्य जी विद्या करून घेतो, त्यासाठी श्रम परिश्रम, कष्ट, मानसिक व शारीरिक बळ एकत्र राखून घेतो, परंतु काही वेळा श्रम कष्ट करूनही मिळत नाही, किंवा जितके श्रम करतो, त्यामानाने फलप्राप्ती होत नाही. तेव्हा, अशा स्थितीतच ज्या गहन विश्वास, मंत्र-शक्ती अवगत केलेल्या आहेत, त्यांचा उपयोग तुम्ही करू शकता. असे करता, करलेही प्रयत्न न करताच फलप्राप्ती व्हावी या उद्देशाने या शक्तीचा उपयोग केलात, तर तुमचे भले होणार नाही."

सिद्धेंद्र गुरुचा हितापदेश त्यांचे शिष्य रविचमर व विजयसिंह या दोघांनाही अतिशय चोमप वाटला. ते दोघेजण चांगले मित्र होते. दहा वर्षांपासून गुरुकुलांत विद्याभ्यास करीत होते. त्या दोघांनाही रिद्धेंद्र गुरुचे प्रेम व माया साखळीच पिळाली होती. दोघेही विद्याभ्यास करून आपल्या गांवी परत निघाले. जाण्यापूर्वी त्यांनी गुरुला स्नायंग नमस्कार केला. आज्ञावाद देत त्यांनी एक मूढ हास्य केले त्यांतून ते सूचित करीत होते की सांगितलेला उपदेश लक्षांत ठेवा!

आपल्या गांवी शक्ती वाटेत त्यांना गोपू नांवाचे एक लागले. गांवाच्या मध्यभागी एक धर्मशाळा होती, तिथे ते राहिले. जेवणानंतर ते धर्मशाळेच्या चबुतऱ्यावर बसले. तेव्हा कांही शार्पाण लोकांच्या बोलण्यातून त्यांना समजले की त्याच दिवशी संध्याकाळी तिथे मल्लयुद्ध स्पर्धा आहेत. गांवात विनेत्र नांवाचा एक बलवंड होता.

त्याला आपल्याला कोणीही पराभूत करू शकत नाही म्हणून आत्मविश्वास व गर्व होता. गांवात जाहीर कोणी त्याला कुणी पराभूत करेल त्याला एक हजार सोन्याच्या मोहरा ग्रामाधिकारी.

ते ऐकून रविचमर विजयसिंहला म्हणाला, "विजय, गुरुकुलांत मल्लयुद्ध शिकलोय.

केवळ सोन्याच्या मोहरा मिळवण्यासाठीच नव्हे, तर या विद्येत आपण किती पारंगत आहोत ते पाहण्यासाठी आम्हा या स्पर्धेत भाग घेऊ. लिकडे मी सर्वांना पराजित करीत होतो. इकडे मी स्वतः जिनेत्रशी मल्लयुद्ध करेन."

त्यावर विजयसिंह आपली बाजू मांडत म्हणाला, "मित्रा, ही संधी तू मला दे. तू श्रीमंत आहेस, तुला संपत्तीची जरूरी नाही. पण मी गरीब आहे, एक हजार सोन्याच्या मोहरा कमवायची ही सुवर्णसंधी तू मला दे."

रविचमरने सगळे त्याला झोकार दिला. दोघेही संध्याकाळी जिथे मल्लयुद्ध होणार होते त्या ठिकाणी पोहोचले. तिथे लोकांची प्रचंड गर्दी झाली होती. ग्रामाधिकारी आणि गांवजने इतर प्रमुख लोक समोर मंचकावर बसले होते. थोड्या वेळांतच

महयुद्ध सुरू आहे. पाहता पाहता त्रिनेत्रने अनेक महयोद्ध्यांना पराजित केले.

शेवटी विजयसिंहची पाहती आनी, विजयसिंहने असे प्रहार करायला सुरुवात केली की त्रिनेत्र घाबरून गेला. लीकरच विजयसिंहने त्रिनेत्रला जमिनीवर उलटे पाडले, आणि त्याचे दोन्ही पाय धरून त्याला भिरवायला सुरुवात केली.

लोकांनी अत्यानंदाने भरपूर टाळ्या वाजवल्या, क्षमाधिकारीही खूप झाले, त्यांनी त्याची भरपूर प्रशंसा केली व हजार सोन्याच्या मोहरा त्याला दिल्या. दोन्ही मित्रांनी रात्र धर्मशास्त्रातच घातकती व पाहते ते तिनूने मिघाले. मध्याकाळ झाली तेव्हा ते एका जंगलात पोहोचले होते. दोघांनाही वाटले की अंधारात आणखी पुढे जाणे योग्य नाही, म्हणून जवळच असलेल्या एका वृक्षाच्याखाली ते झोपले.

मध्यरात्री कुणीतरी त्यांना झोपेतून जागे केले. जोळे उघडून पाहिले तर त्यांच्या समोर तीन धडेकडे,

भले मोठे घडिंगण उभे होते. त्यांच्या हातांत मोठ-मोठ्या नळवर्षा होत्या. त्यांना पाहून न घाबरता विजयसिंह कठोरस्वरात म्हणाला, "कोण आहात तुम्ही? काय पाहिजे तुम्हाला?"

त्यांतल्या एकाने छदाखदा इतत म्हटले, "दिरंत नाश काय तुक आमही कोण ते? नुकादगने ग्रामाधिकार्याने दिलेल्या एक हजार सोन्याच्या मोहरा इकडे. नाहीतर आम्ही तुम्हाला चिंध्या चिंध्या करून टाकू." तमयानेचे पाने विजयसिंहच्या गळ्यावर धरून तो म्हणाला

बस, विजयसिंहने एक दाजवली काळी तलवार घेतली. तीरच्या गळ्यातून रक्त वाहूयला लागले आणि तो म्हणाला, "आज पाहून इतर चोर 'भायिक भायिका' म्हणून ओरखत धावायला लागले. रविचर्माला अश्वचर्या वाटते त्याने विजयसिंहला विचारले, "खर सांग, तू या चोरावर मंत्राचा उपयोग केला होतास ना?"

हा प्रस्न ऐकताच विजयसिंह एकदम गंगरून गेला. तो म्हणाला, "क्षमा कर रवि, वाच्यापसून नव्हे तर त्रिनेत्रवर सुद्धा मंत्राचा उपयोग करून कसलेही श्रम न करता स्वर्धा जिंकली."

"याचा अर्थ असा होतो की स्वार्थारुढी तू कुकर्म केलेस, गुरुजींनी सांगितलेल्या उपदेशाचे पालन तू केले नाहीस." रविचर्म जरा रागानेच म्हणाला.

"मित्रा, मात स्वार्थ करतस? कुठल्या परिस्थितीत मंत्रशक्तीचा उपयोग केला पाहिजे का याबतीत आपली मते एक नाहीत. प्रथम आपल्या गांवी पोहोचू या. तिथे गेल्यानंतर आपले

तहानपणाचे गुरू विश्वनाथशास्त्री यांना या विष-यावर मत विचारूया. मला वाटते की ते योग्य तेच सांगतील." विजय म्हणाला.

रविचर्मा कांहीच बोलत नाही. दुसऱ्या दिवशी सूर्योदयानंतर दोघेही विश्वनाथशास्त्रींच्या आश्रमांत गेले. त्यांचा आश्रम गांधाजवळ वाहणाऱ्या नदीच्या किनाऱ्यावर होता. त्यावेळी ते एका छेंदरा वृक्षाखाली बसून नाचपत्रांचे गायन करत होते.

रविचर्मा आणि विजयसिंहने त्यांच्या पायांना तर्पण करून प्रणाम केला. त्यांना आशिर्वाद देत ते म्हणाले, "तुमच्या वडलांच्याकडून मला समजले की विद्याभ्यास करून तुम्ही परत येत आहात. सिद्धे गुरुजी आरंभ का?"

दोघांनी गुरुजींची हासहस्यस सांगितली. तसेच त्यांनी दिलेल्या हितोपदेशाविषयीही राविरत सांगितले.

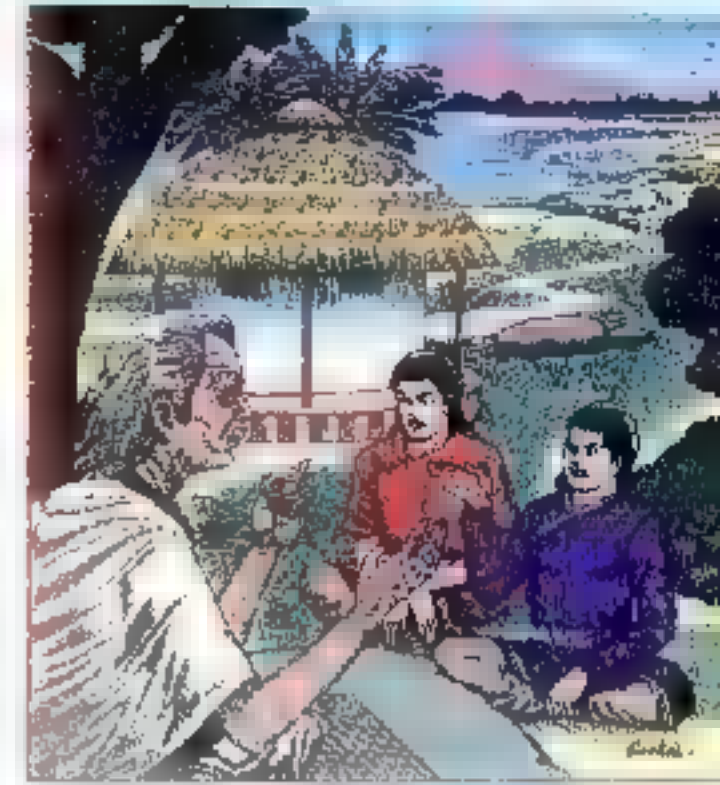
विश्वनाथ शास्त्री म्हणाले, "सिद्धे गुरुजींचा हितोपदेश तुमच्या जीवनांत चिर-स्मरणीय आहे."

रविचर्माने तसेच म्हटले, "गुरुजी, परंतु दुःखाची गोष्ट ही आहे. गुरुकुल सोडल्यानंतरच विजयसिंह हितोपदेश दिसतला."

विश्वनाथ शास्त्री चकित झाले. विजयसिंहला निरखून पाहू लागले. विजयसिंह म्हणाला, "रविचर्मा, तुला जे सांगायचे आहे, ते तूच सांग."

रविचर्मा म्हणाला, "स्वार्थाने प्रेरित होऊन विजयसिंहने महयोद्धा त्रिनेत्रवर आणि चोरांवरही मंत्रशक्तीचा उपयोग केला, असे कल्पनांत त्याचा स्वार्थ व अधर्म होत नाही का? गुरुंच्या आज्ञेचा हा भंग नव्हे का?"

चांदोबा

"रवि, मला भाई वाटत की मात विजयचा स्वार्थ आहे किंवा त्याने अचोम्य कार्य केले आहे म्हणून, नीट विचार केलास तर तुलाच सत्य काय येईल."

वेताळाने ही गोष्ट सांगून झाल्यावर राजाला म्हटले, "राजा, विजयसिंह गुरुवचन दिसतला यात शंकाच नाही. रांपतीच्या आशेने त्याने त्रिनेत्रवर आणि नंतर चोरांवरही अकाल केलेल्या मंत्रशक्तीचा उपयोग केला. गाईया दृष्टीने हा स्वार्थ व अधर्म आहे. पण विश्वनाथ शास्त्रींच्या म्हणण्यानुसार विजय स्वार्थी नाही व अधर्मीही नाही. हे योग्य आहे का? माझ्या शंकांचे उत्तर माहित अगूनही जर तू गप्प बसतास तर झोक्याचे तुकडे तुकडे होतील."

विक्रमार्क म्हणाला, "विजयच्या व्यवहारांत स्वार्थही नाही आणि अधर्मही नाही असे विश्वनाथ शास्त्री म्हणाले ते योग्यच आहे.

23

ऑक्टोबर २००२

Restore

स्वार्थाचीसुद्धा एक सीमा आहे, एक मर्यादा आहे. मलयोज्ञा त्रिनेत्रला आपल्या सामर्थ्याचा गर्व होता. त्याला मंत्रशक्तीने पराजित करणे म्हणजे कांही स्वार्थ नव्हे. जर तो या स्पर्धेत विजयी झाला असता तर आपल्यावर मात करणारे कुणी नाही असे त्याला वाटले असते. त्याचा गर्व हुस्पट वाढला असता, लोकांवर अन्याय व अत्याचार करण्यात त्याने मागेपुढे पाहिले नसते. स्पर्धा जिंकून विजयसिंहने लोकांवरचे संकट टाळले. त्यासाठी त्याने मंत्रशक्तीचा प्रयोग केला तर त्यांत काय चुकले?

आता चोरांच्या बाबतीत म्हणशील तर हे चोर, डाकू कुठलेही क्रूर कार्य करायला तयार असतात. खून, रक्तपात करायलादेखील ते डगमगत नाहीत. हिंसा करणे, वुसऱ्यांना वेवना देणे, हे त्यांचे रोजचे काम असते. त्याशिवाय या चोरांना संपत्ती दिल्याबरोबर ते यांना सोडून देतील याची कांही खात्री नाही. विजयबरोबरच त्याच्या मित्राचे प्राणही त्यांनी घेतले असते. हे सर्व जाणूनच विजयसिंहने मंत्रशक्तीचा उपयोग केला. आपले व आपल्या मित्राचे संरक्षण करण्यासाठी

राजाला मारले तर स्वार्थ आहे असे कले म्हणता येईल? अधर्म म्हणशील तर सर्व काळांत, सर्व परिस्थितींत, कुठलाही अपरिवर्तनीय धर्म असूंच शकत नाही. युगायुगांपासून सामाजिक परिस्थितींच्या बदलानुसार धर्मही बदलत राहिला आहे. इथे आपणही एका मुद्यावर लक्ष द्यायला हवे. रविवर्मने विजयसिंहवर आरोप केला की त्याने गुरुपदेशाचे पालन केले नाही. हितोपदेश तो विसरला, पण त्यावेळीं विजयसिंहने मौन धारण केले व तो त्याला गुरूकडे घेऊन गेला. त्याला माहित होते आपण कितीही राजावून सांगितले तरी रविवर्म त्यावर विश्वास ठेवणार नाही. कायमचा त्याला स्वार्थी. अधर्मी समजेल. त्यामुळे धर्म-अधर्माचे सखोल ज्ञान असलेल्या विजयनाथ शास्त्रींकडे त्याला तो घेऊन गेला. विजयने रविवर्मालाच घडलेला सर्व धृतांत कथन. हे सुद्धा त्याची धर्म-बुद्धीच सूचित करते."

राजाने मौनमंग केल्यामुळे वगळी वेनाळ शंकरासह अदृश्य झाला व पुन्हा जाऊन बसला.

आधार : पवनकुमारांची कथा

भारतीय दंतकथा - ६

दृष्टीहीन साधू

भगवान बुद्ध आपल्या अनुयायांसह पाचसाठी हवेत एका डोंगराच्या पायथ्याशी राहिले होते. तेथील अनेक गुहांतून त्यांचे अनुयायी होते. फधीकधी गांवातील व दूरचे अनेक ज्ञानी लोक तत्त्वज्ञान व धर्म, या विषयांवर चर्चा करण्यासाठी भगवानांकडे येत.

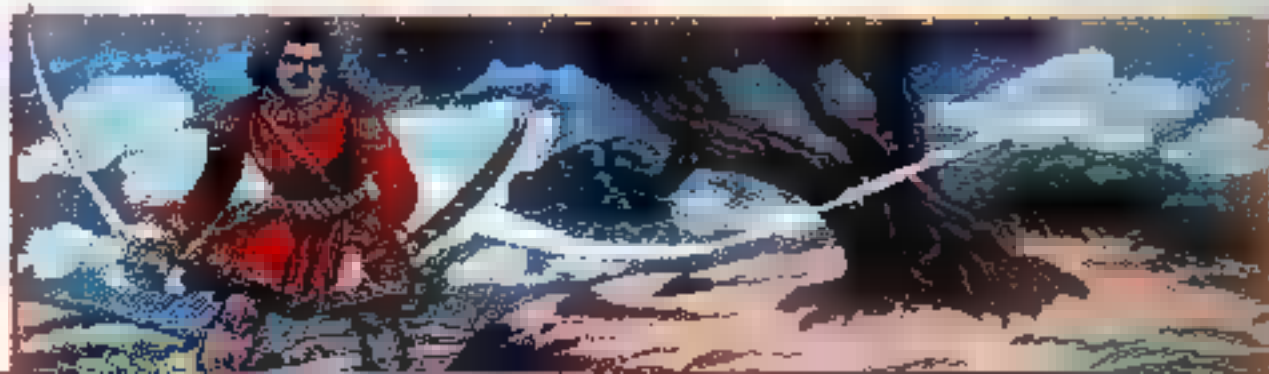
जेव्हा दिवसांच्या पाचसानंतर एक दिवस सकळ उन पडले. त्या दिवशी भगवान बुद्ध आपल्या गुहेतून बाहेर तैरतपाय करण्यासाठी निघाले होते. त्यांना अनेक माणसे अभिवादन करत होती, व बुद्धही त्याचा स्वीकार करून आनंदाने प्रत्येकदन वरत होते. तेव्हाच त्यांना

यांच्याविरुद्ध आवात ना?" भगवान बुद्धांनी सांगितले, "होय, मी त्यांच्याविरुद्धच आहे.

"मग हे भगवन, तुमचा एक अनुयायी अनेक मुंग्यांना चिरडत चाललेला पाहून आम्हाला अतिशय वाईट वाटले आणि तुमचा तोच अनुयायी आता शांतपणे शिल्लेवर बसलेला आहे." त्या अनुयायाकडे बोट दाखवून तो माणूस म्हणाला.

त्यावर बुद्ध भगवान म्हणाले, "हा माझा अनुयायी एखादी मुंगीही मारू शकणार नाही."

"मीच काय? माझ्या सहकाऱ्यांनीही त्याला असंख्य मुंग्या चिरडताना पाहिले आहे," तो माणूस उदगारला.

तरीही भगवान बुद्ध ठामपणे म्हणाले "मुंग्या मेल्या वास्तील, परंतु त्याने त्या मारल्या नाहीत."

"ठीक आहे, आम्ही मान्य करतो, आम्ही तुम्हाला सांगितले, हीच मोठी चूक केली." तो माणूस म्हणाला.

भगवान बुद्ध शांतपणे म्हणाले "मित्रांनो, जो माणूस तुम्ही मला दाखवलात तो अतिशय प्रेमळ आहे, व त्याच्या मनात यत्किंचितही द्वेष, राग अशा भावना नाहीत, तो मुंग्यांचा मरणास कारणीभूत झाला असेल, परंतु त्याने त्या मारल्या नाहीत. कारण तो दृष्टीहीन आहे. त्याने मुंग्या पाहिल्याच नसणार, माझ्या मित्रांनो, कृति नव्हे, परंतु कृतिमागच्या भावना त्या त्या कृतिचे समर्थन करतात."

त्या सर्व माणसांना त्याची कृति समजली. "काय, तो प्रेमळ माणूस आंधळा आहे? त्यांच्यातील एक उद्गारला.

भगवान बुद्धांनी सांगितले "हा माझा अनुयायी त्याच्या पूर्वायुष्यातील कृत्यामुळेच दृष्टीहीन झालेला आहे. जरी त्याला दिसत नसले तरी त्याचे अंतःक्षू उघडे आहेत."

■ माझ्या अनुयायाचे नाव चक्षुपाल असून तो एक निष्णात वैद्य होता. एकदा त्याने खऱ्यात एक बाई चांचपडत जलाना पाहिली, तो तिचा पाठलाग करत म्हणाला, "बाई, तुझी अशी बशा कां झाली?" "माझी दृष्टी तापाच्या विकारात गेली. पूर्वी मी घरकाम करून उपजीविका करीत असे, ■■■■■ कांहीच काम करू शकत नाही. तुम्ही माझे दुर्दैव जाणू शकता. मला जर देवळाकडे जाण्याचा रस्ता सापडला नाही, तर मला आज उपाशी रहावे लागेल."

चक्षुपालाने तिला देवळाकडे पोहोचवले व सांगितले, "मी तुझी दृष्टी बरी करू शकेन." "तुम्ही खरेच माझे डोळे बरे करणार ■■■■■ तर मी आयुष्यभर तुमची नोकरी करेल." ती दृष्टीहीन बाई म्हणाली.

चक्षुपालाला घरकामाच्या नोकरीची निफड होती. त्याने त्या बाईला विचारले "मला काम करण्याचे बचन देतेस का?" हो देते." ती दृष्टीहीन बाई म्हणाली.

चक्षुपालाने कांही मतमे व औषधे देऊन त्या

बाईची दृष्टी सुधारली. परंतु त्या बाईने चक्षुपालास दिसत नाही असे खोटेच सांगितले. ■■■■■ तिला पूर्वीच्या श्रीमंत मातकाकडे काम करावयास जायचे होते, चक्षुपालाला तिच्या हालचालीवरून तिची दृष्टी आली आहे असे समजले होते. तो अतिशय संतापला. "माझी औषधे कधीच चांया जाणार नाहीत." असे म्हणत त्याने औषधे बदलून दिली. त्या बाईने ती औषधे आपली दृष्टी अधिकच सुधारवी यासाठी वापरली. त्या औषधांनी तिची दृष्टी गेली.

"माझी दृष्टी गेली" असे पुन्हां पुन्हां सांगत ती रडून ■■■■■ करू लागली.

"हे बुद्ध सिध्दे, तुम्ही दृष्टी आधीच गेली होती; मी ती सुधारण्याचा ■■■■■ केला. परंतु माझे प्रयत्न असफल झाले." असे सांगून उत्तराची अपेक्षा ■■■■■ करता चक्षुपाल तेथून निघून गेला.

जेव्हा भगवान बुद्धांनी ही गोष्ट सांगणे

चांभवले, तेव्हा माणसांनी विचारले, "त्या वैद्याने त्या बाईला दिलेला फायदा काढून घेतला, त्याची त्याला कां शिक्षा?"

"माझ्या मित्रांनो, त्या बाईच्या वेडेपणापायी तो वैद्य संतापला व त्याने तिचा बदला घेतला. दुसरी गोष्ट म्हणजे त्याने वैद्याचे पवित्र व्यवसायाला काळिमा फासला. एखाद्याला रोगांतून मुक्त करणे हे वैद्याचे काम आहे. त्याच्या उलट वैद्याने रोग्याला बरे करावे, वैयक्तिक रागालोभापायी त्याच्या उलट औषध देणे हे योग्य नव्हे" गौतम बुद्ध म्हणाले.

"आम्हाला क्षमा करावी आम्ही उगीचच आपल्याला दूषण दिले होते. आपण समजावून सांगितलेत आणि आमचा गैरसमज दूर झाला. कर्तव्य हे नेहमीच श्रेष्ठ असायला हवे हे..." आता आम्ही समजलो.

"आता आम्ही समजलो" असे म्हणून व महाझानी बुद्ध्यांचे आभार मानून ती माणसे मार्गस्थ झाली.

तो चोर नाही पण चोर आहे

चमन आणि चपल ■ दोघे शेजारी आहेत. चमन गरीब आहे, पण शक्य होईल तेवढी दुसऱ्याला मदत करायची त्याची ■ असते. चपल श्रीमंत आहे, पण आपल्यापेक्षां जास्त सुखी आयुष्य कोणी घालवू नये असं त्याला वाटतं.

एक दिवस चपलच्या घरासमोर येऊन एक कुत्रे जोर-जोरांत भुंकू लागले. चपलने रागवून त्याच्यावर दगड फेकले. कुत्रे तिथून पळून जाऊन चमनच्या घरासमोर उभे राहून भुंकू लागले. चमनला वाटलं कुत्रे भुंकेले आहे म्हणून भुंकतंय. म्हणून त्याने एका केळ्याच्या पानावर जेवण बांदून त्याच्यासमोर ठेवले.

कुत्र्याने अज खाल्ले आणि कृतज्ञतेने आपली

शेपटी हलवत तो तिथे उभा राहिला. मग ■ एकदम चमनच्या घराच्या ■ याजूला गेला आणि आपल्या नांजांनी एके ठिकाणची जमीन उकलं लागला.

चमनच्या ■ आईने ■ बविल्ले आणि चमनला बोलवून ती म्हणाली, "काळमेरव तुझ्यावर प्रसन्न दिसतो आहे. त्या जागी आजखी खोदून पाहा."

चमनच्या बायकोने हे बोलणे ऐकले आणि ती कुदळ घेऊन बाहेर आली. चमन ती जागा खोदू लागला. बरंच खोल खोदल्यावर तिथे एक लाकडाची पेटी मिळाली. त्यांत सोन्याची नाणी आणि तांब्याचा एक चिह्ना होता. त्या विल्ल्यावर त्यांच्या आजोबांनी "ही नाणी मी पुढल्या

पिढीच्या सुखासाठी रथे पुरव ठेवली आहेत" असे लिहीले होते.

यानंतर चमनच्या परिस्थितीत जमीन- ■ फरक ■. त्याने चारएकर सुपीक जमीन विकत घेतली. छोटा व्यापार पण सुरू केला. आता तो अठरावांत राहू लागला, तरी पण त्याच्या चांगल्या स्वभावांत कांहीही बदल ■ नाही.

चमनची सुधारलेली परिस्थिती ■ कांही बघवली नाही. त्याने शोध सुरू केला की अचानक याची परिस्थिती एवढी कशी बदलली? खरी गोष्ट कळल्यावर तो लगेच ग्रामाधिकार्याला भेटून म्हणाला, "साहेब, चमनला आपल्या घरासमोर पुरलेली सोन्याची नाणी मिळाली. तो ती स्वतःचीच आहेत ■ समजून उद्ध्वस्त आहे."

ग्रामाधिकार्याने याबाबत सर्व चौकशी करून चमनचे बरोबर आहे, तूच उगाचच त्याच्यावर आरोप करत आहेस असे सांगितले. ग्रामाधिकार्याचा निर्णय ऐकून तर चपलचा अपाही जळफळत झाला. तेव्हा त्याला एकदम त्या मुसण्याच्या कुत्र्याची आठवण झाली. त्या कुत्र्याकडे दैवीशक्ती आहे असे त्याच्या लक्षांत आले.

■ त्या कुत्र्याला शोधू लागला. केळीच्या पानावर अन्न बांधून तो त्याची वाट पाहू लागला. बहुतेक सर्व कुत्र्यांना हा किली कंजूस आहे हे माहिती होते. त्यामुळे कुणीदेखील तिकडे फिरकले नाही.

चांदोबा

शेवटी एक आठवड्याने एक कुत्रा चपलच्या घरासमोर उभा राहून भुंकू लागला. आपण दगड मारलेला हाच कुत्रा आहे म्हणून चपलने लगेच ओळखले. त्याने त्याला खायसा दिले. खाऊन झाल्यावर ते कुत्रे अचानक घराच्या पाठीमागे जाऊन माती खोदू लागले. तिथे चपलला एक लांकडी पेटी मिळाली. त्यात रत्ने, मोती, सोन्याचा हार, चार ■ होत्या. ताम्रपत्राचा त्याने खूप शोध घेतला पण त्याला कांही ते सांपडले नाही. म्हणून त्याने भविष्यात कांही ■ येऊं नये म्हणून ■ आजोबांच्या नांवाने एक ताम्रपत्र तयार करून घेतले.

राहण्यी, सज्जन माणसे धनाचा उपयोग योग्य

तन्हेने करतात. पण वाईट लोक आपल्या धनसंपत्तीचे लोकांपुढे प्रदर्शन करण्यांतच आनंद मानतात. त्या दिवसापासून चंगलच्या कुठुंबातले सगळे लोक दागिने घालून भिंबू लागले. त्यांची बायको सोन्याचा हार घालून रुबावांत हिंडू लागली.

त्यावेळी त्या देशाचा राजा बेघांतर करून सगळीकडे हिंडत होता. तो गांधी आला. देवळांत चंगलच्या पत्नीच्या गळ्यांतला हार पाहून तो चकितच झाला. तो त्याच्या पूर्वजांचा हार होता.

सूर्यारत्नाच्या वेळी बागेत ती एकटी फिरत असताना चोराने राणीला मारून टाकून तिचे बागिने पळवले होते. राजाच्या आजोबांनी त्या हाराची प्रतिकृती बनवून राज्यभर ती फिरवली होती, की त्यामुळे कदाचित चोर पकडला जाईल.

पण चोर सांपडला नाही. या दुःखांतच राजाचे आजोबा बारसे. राजाच्या बडिलांनी वेढील चोर पकडायचा प्रयत्न केला होता आणि

आता या राजाकडे त्या हाराची प्रतिकृती होती.

राजाने ग्रामाधिकार्याला भेटून स्वतःची ओळख देऊन सर्व हकिगत सांगितली. शकडे तिकडे चौकशी केल्यावर राजाची खात्री झाली की चपलचे आजोबाच चोर आहेत. राजाने चपलला बोलावून सांगितले, "हे बघ, तू आपल्या आजोबांचा बारासदार आहेस. तेव्हां दुष्टाने जे काम केले आहे त्याची शिक्षा तुला भोगायला पाहिजे. तेव्हांच माझ्या पूर्वजांच्या आत्म्याला शांती मिळेल. तुला एक वर्ष तुला राहावे लागेल."

आता कळले की त्याच्या हानून केवढी मोठी झाली आहे. त्याने ते सर्व दागिने व पैसे राजाच्या स्वाधीन केले. घराच्या मागे सांपडलेले धन त्याने खरे तर राजाच्या हवाली करायला द्यावे होते. त्या ऐवजी ताम्रपत्र बनवून घेऊन तो स्वतःच संकटात सापडला. चोरी न करता चोर बनला. तो स्वतःच म्हणून घेऊन लागला की माझ्यासारख्या लोभ्याला बरोच शिक्षा मिळाली.

मूषक कथा

तुम्ही जर राजस्थानातील करणी देवीचे मंदीर पाहायला जात असाल तर तुमचे उंदराचे सापळे घरीच ठेवा. देशभक्त नांवाच्या खेड्यातील या देवळांत उंदरांचा आदर केला जातो. त्यांना खायला घालून त्यांचे रक्षण केले जाते. सगळीकडे हिंडत असतात, आणि स्थानिक लोक त्यांचे रक्षण करतात. त्यांचा असा विश्वास आहे की मानवी आत्मे त्यांना दुसरे मानवी शरीर मिळेपर्यंत या उंदरांच्या शरीरांत राहातात.

स्थानिक दंतकथे प्रमाणे २०० वर्षांपूर्वी देशभक्त गांधी करणीदेवी वी एक संतती होऊन गेली. तिच्या अंगात देवी शक्ती होती. असे सांगतात, की एकदा एक लहान मुलगा मेसा तेव्हा तो जिवंत व्हावा म्हणून तिने प्रार्थना केली. तिची प्रार्थना देवाने ऐकली. पण योग्य शरीर नसल्याने मुलाला जिवंत कदा येईना. म्हणून त्याला योग्य शरीर मिळेपर्यंत उंदराचा जन्म मिळाला. तेव्हापासून देशभक्तांच्या लोकांना उंदीर प्रिय आहेत. आणि करणीदेवीचे देऊळ हे उंदरांचे नंदनवन आहे.

मधुर भाषा

नेतृ भाषिकांना हे ऐकून फार आनंद होईल. जिच्या प्रत्येक शब्दाचा शेवट स्वराने होतो अशा जगतीत फक्त दोन भाषांपैकी त्यांची मातृभाषा ही एक आहे. आणि हेच मराठी भाषा आहे. मराठी भाषा जगतीत फक्त दोन भाषांपैकी ही एक आहे.

भुतांची मेजवानी

गंगा आपल्या गांवात एक भांडखोर बाई म्हणून प्रसिद्ध होती. पतीच्या निधनानंतर उदरनिर्वाहसाठी तिला स्वयंपाक करण्याचे काम करावे लागले. लोक म्हणायचे की तिने केलेला स्वयंपाक अतिशय खविष्ट असतो. म्हणून भांडखोर असली तरी घरांत काही शुभकार्य असले की तिला लोक स्वयंपाकाला बोलवीत असत.

एक दिवस गंगा रात्री शांत झोपलेली असताना तिला कोणी तरी आपली पाठ धोपटतंय असा वाटून जाग आली. समोर बघितलं तर तीन बुटकी भुतं उभी होती. त्यांना बघून घाबरून ती ओरडू लागली.

भुतं म्हणाली "हे गंगा, आम्ही तुला कांही त्रास द्यायला आलेलो नाही. ओरडायला लागलीस तर आजूबाजूचे लोक जमा होतील. घाबरू नकोस.

आज विचार आहे. अमायास्येचा दिवस आहे. स्मशानांत स्वयंपाक करण्याची आम्ही सर्व तयारी केली आहे. तू फक्त भांडीकुंडी घेऊन चल."

"माझी तय्येत करी नाही. हे काम दुसऱ्या कोणाला तरी करायला सांगा." गंगा म्हणाली. तिच्या उत्तराने भुतांचे डोळे तगाने ताल झाले. कठोर आवाजात तिन्ही भुतं म्हणाली, "उगीच स्वबळी सांगितल्यास तर तुला आगीत फेकून तुझे तुकडे तुकडे करून खाऊन टाकू. चुपचाप आमच्या मागे स्मशानांत ये." असं म्हणून तिन्ही भुतं बटावळ्याचे रुप घेऊन खिडकीतून बाहेर अंधारात उडून गेली.

दुसरा कांहीच मार्ग नसल्याने एका पिशाचीत भांडी घालून गंगा घरातून बाहेर पडली. गांवाच्या

बाहेर आल्यावर एका उजाड घराच्या कटड्यावर बसून ती विचार करू लागली की आता या संकटातून मी कशी सुटू? तिला वाटले आता आपण यातून कांही जिवंत बाहेर पडत नाही. या विचाराने तिला बसल्या बसल्या रडू येऊ लागले.

त्यावेळी तिच्या एक माणूस जात होता. गंगाची पोरंबिती पाहून तो तिच्याजवळ आता आणि तिच्या रडण्याचे कारण विचारू लागला. तिने त्याला सर्व हकिगत सांगून म्हटले, "हे भुतांचे निपंत्रण माझा जीव घेतल्याशिवाय राहणार नाही. या संकटातून मी कांही राचणार नाही."

तिची समजूत शरत प्रवासी म्हणाला "आई, माझं नांव शिव. होजारच्या गांवाच्या जमीनदाराच्या मुलीच्या लग्नाचे जेवण कनविण्यासाठी मी गेलो होतो. तिच्याच घेतो आहे. तुझ्या ऐबजी मीच भुतांच्या जेवणाची व्यवस्था करतो. मग ठीक झालं?"

"यातून मला अधिक काय पाहिजे मुला?" असं म्हणून भांड्यांची पिशाची तिने त्याच्या डोक्यावर ठेवली आणि म्हणाली, "गांवाच्या मधोमध जे नडाचे झाड आहे त्याच्या जवळ माझं घर आहे. उद्या रकवळी भांडी माझ्याघरी नकी आणून दे वरं कां." असं म्हणून मागे न भराभर तिथून ती निघून गेली.

शिव जेव्हा स्मशानांत पोचला तेव्हा तिन्ही बुटकी भुतं एका दिगाऱ्यावर बसून आपसंत बोलत होती. शिवाला बघून ते तिचे म्हणाले, "ए मुला, तू कोण आहेस? आणि ती गंगा कुठे आहे?"

चांदोबा

शिव न वावरतां म्हणाला "गंगाच्या एकदम अंगात आले. तिने माझ्या डोक्यावर पिशाची दिली आणि - 'जटावाली आई, मी येते आहे' असे ओरडत गांवाच्या घेरीबाहेर ती पळून गेली." असं बोलत शिवने स्वयंपाकाला सुरवात केली आणि भुतं त्याला सामग्री देत गेले.

एक तासाच्या आंत शिवने स्वयंपाक पूर्ण केला. त्यांनी केलेली कोंबडी, आणि ज्यारीची भाकरी खाऊन भुतं संतुष्ट झाली.

त्याच्या जेवणाचे कौतुक करांत भुतं म्हणाली "आम्ही आजपर्यंत इतकं चवदार जेवण कुठेच खाह्मे नव्हते. मेजवानी असावी तर अंशी." यानंतर कडाच्या झाडाच्या दोतीतून भुतांनी एक चामड्याची पिशाची काढून शिवाला दिली आणि पहांट होण्याआधी कबुतरं बनून ती निघून गेली.

ते गेल्यावर शिवने पिशवी उघडली, त्यांत सोन्याच्या मोहोरा होत्या,

भांड्यांची पिशवी घेऊन तो गंगाच्या घरी गेला तेव्हा ती केर काढत होती. शिवने झालेली हकिगत तिला सांगून म्हटले, "भुतांनी दिलेल्या मोहोरांतील अर्ध्या मोहोरा मी तुला देतो." म्हणून मोहोरा भायला पिशवी उघडू लागला.

गंगाने लगेच ती पिशवी हिसकावून घेत म्हटले, "यांतल्या अर्ध्या मोहोरा तू मला देणार? या सोन्याच्या मोहोरा तुला कशा मिळाल्या? विचार कर, मीच तुला भुतांकडे पाठवले, नाहीतर तुला या मिळाल्या असत्या का? तिथे तू जो बेचय स्वयंपाक केला असशील त्याला ही मोहोर पुरेशी आहे." असे म्हणत तिने त्याच्या हातावर एक मोहोर टिकवली.

शिव म्हणत राहिला की सरासर अन्याय आहे आणि गंगा ओरडत त्याला काहीबाही बोलत राहिली. शेजारी परमेश या भांडणाने कंटाळून म्हणाला, "तुमच्या भांडणाचा निकाल ग्रामाधिकारीच देतील. चला माझ्या बरोबर."

सर्व हकिगत ऐकल्यावर ग्रामाधिकारी

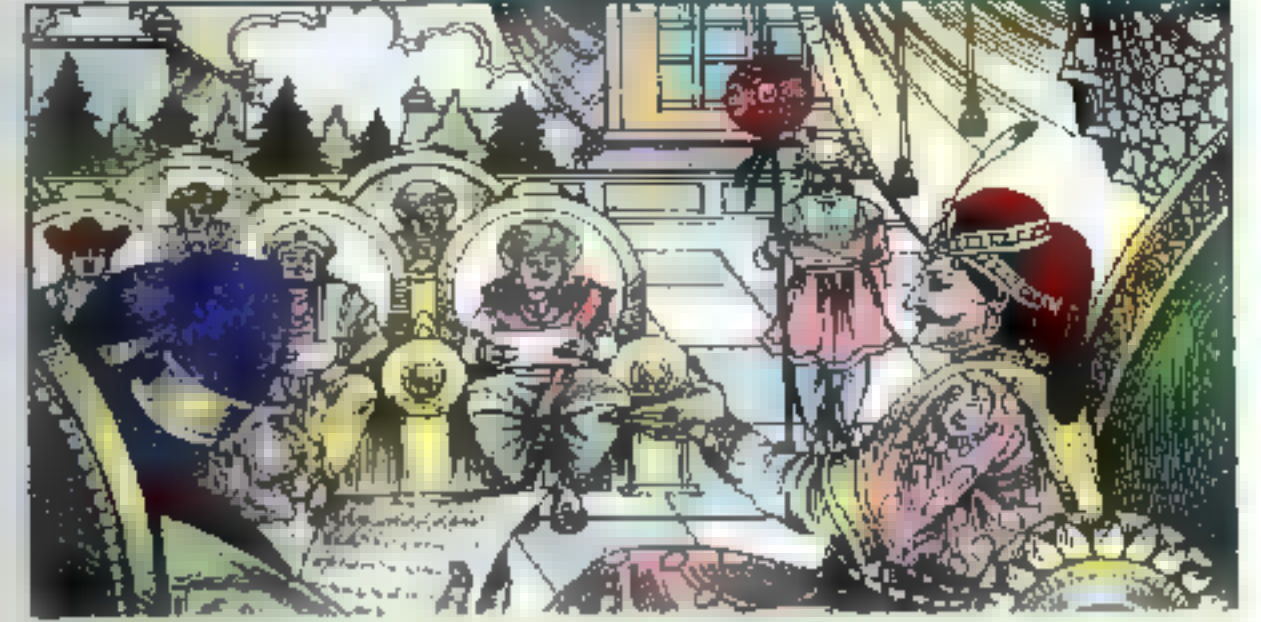
म्हणाला, "हो, या मोहोरा गंगालाच मिळाल्या पाहिजेत."

शिव दुःखी होत म्हणाला, "गंगाच्या भांडखोर स्वभावाला घाबरून तुम्ही माझ्यावर अन्याय केला आहे. कारण मी या गांवचा नाही ना!"

तेव्हा ग्रामाधिकारी म्हणाला, "घाई करू नकोस." पण गंगाकडे वळून म्हणाला, "गंगा, तू शिवला भुतांकडे पाठवलास म्हणून येथी तुझी झाली, तसेच परमेश जर तुम्हाला माझ्याकडे घेऊन आला आहे, हिशोबाने त्याची झाली. माझे हे म्हणजे ऐकरोस नाही?"

यावर गंगाकडे उत्तर नव्हते तिने परमेश आणि शिवची माफी मागितली. तेव्हा ग्रामाधिकारी "जे तोंडाला येईल ते बोलतेस बरोबर नाही गंगा." नंतर मोहोरांची येथी शिवला देऊन तो म्हणाला, "न्याय्य तुला घेऊन गेलेले तिला दे."

"मला हिचे धन नको." म्हणत शिवने तिला अर्ध्या मोहोरा दिल्या, लाजेने खाली झालून गंगा चुपचाप तिथून निघून गेली.

उत्तम कवि

वर्धन कुंतल देशाचा राजा होता. तो विद्वानांचा, कवींचा अद्वार-रत्नकार करत असे. तो म्हणत: एक कवी असल्याने दुसऱ्या कवीच्या कवितांच्या गुणदोषांचे मूल्य मापन तो चांगल्या तऱ्हेने करू शकत होता.

वर्षभर तो कवींचा सत्कार करत असे. त्या खेरीज तो नवरात्रांत सरस्वती पूजा मोठ्या धूमधडक्याने करित असे. या वेळी जे कोणी कवी त्याच्याकडे येत असत, त्यांचे काव्य तो चाचत असे. त्यांतल्या सर्वांत चांगल्या काव्याला तो विजयादशमीला बक्षिस देत असे. त्या काव्याच्या कवीचादेखील सत्कार त्या दिवशी होत असे. कधी कधी उत्तम काव्य करणाऱ्या कवींची राजकवी

वर्षी सरस्वती पूजेच्या वेळी दौल कवींचे काव्य उत्तम म्हणून निवडले गेले. रामशर्मा व कृष्णशास्त्री हे ते दोन कवी होते. राजाच्या बरोबर आणखी काही विद्वानही त्याच्या काव्यातले गुणदोष पारखून होते.

विद्वानांनी आपला अंतिम निर्णय सांगत म्हटले की "रामशर्मांचे काव्य कृष्णशास्त्रींच्या काव्यापेक्षा चांगले आहे. आम्ही मान्य करतो की काव्यांत माधुर्य आहे. गोडी आहे, लालित्य आहे, पण कुठे कुठे व्याकरण चुकीचे आहे आणि कांही ओळी नीरस आहेत. पण रामशर्मांचे काव्य यापेक्षा निराळे आहे. त्यांत सुरवातीपासून शेवटपर्यंत गोडी आहे, आणि एकलंघपणा आहे.

मानले पाहिजे, आणि त्यांच्या काव्याला बक्षिस मिळाले पाहिजे.”

पण राजा वर्धनने या मताचा स्वीकार न करता म्हटले की, “तुम्ही लोकांनी काव्य वाचन करताना कवींच्या जीवनशैलीचा पण विचार करायला पाहिजे. त्यांच्या पूर्वीच्या किंवा सध्याच्या आयुष्याबद्दल माहिती मिळवली पाहिजे.

राजकर्मचाऱ्यांच्याकडून बोर्बाबद्दल माहिती मिळाली. रामशर्मा हे उच्चशिक्षित ■ श्रीमंत होते. तरी रुझां ते एका जमीनदारांच्या आश्रयाला होते. त्यांचे गांव फुलाफळांनी, चांगल्या पिकांनी बहरलेले होते.

“त्यांना सर्व प्रकारच्या सुखसोयी प्राप्त होत्या. तरीपण ते एवढेच तिडू शकले, याचा अर्थ त्यांच्या काव्यरचनेला मर्यादा आहेत. आता कृष्णशास्त्र्यांची गोष्ट घेऊं या, ते एक सामान्य शेतकरी आहेत. त्यांचे शिक्षणसुद्धा अपुरेच म्हणावे लागले. ते आपल्या कुटुंबाचे पालन पोषण

करण्यासाठी रोज कष्ट करतात. त्यांच्या गांवची जमीन देखील सुपीक नाही. खूप कष्ट केल्यावरच हत्तांत कांही तरी मिळते. तरी देखील त्यांनी मधुर रसाळ काव्य रचिले आहे, कारण त्यांच्या अंतःकरणांत असलेले प्रेम! त्यांचे जीवन यज्ञासारखे कठीण आहे, तरीसुद्धा त्यांच्या कोमल, प्रेमळ अंतःकरणाला भेदून कविता चाहेर फडल्या. अशा व्यक्तीला आपण जर स्वार्थीय य सुखसोयी उपलब्ध करून दिल्या तर ते एक अद्भुत सृष्टी निर्माण करतील, अजरामर काव्ये रचतील. आता आपणच सांगा की उत्तम कवी कोणाला मानावे? रामशर्मा की कृष्णशास्त्री यांना?”

राजाचे म्हणणे ऐकल्यावर विद्वानांना आपली चूक समजली. त्यांनी एकमुखाने घोषणा केली की “कृष्णशास्त्री उत्तम कवी आहेत.”

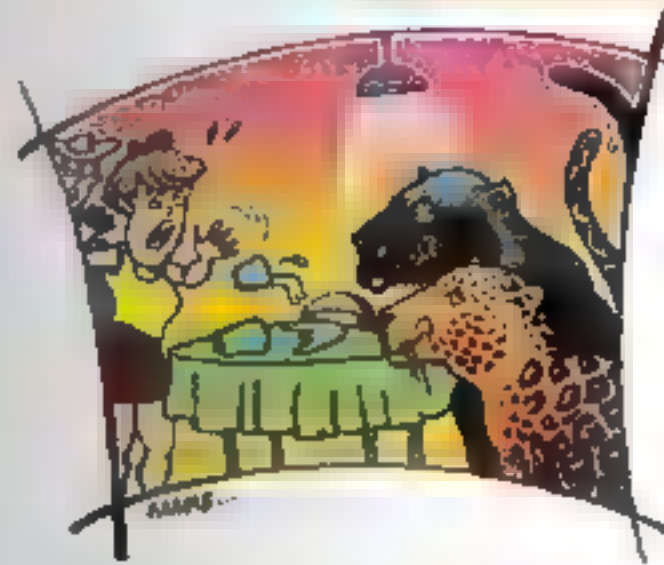
राजा वर्धन यांनी कृष्णशास्त्रींचा सत्कार केला. त्यांना उत्तम कवी म्हणून घोषित केले आणि राजकवी म्हणून त्यांची नेमणूक केली.

खास बातम्या

अनोखे पाहुणे

श्रीओ-द-जानिरो या ब्राझीलच्या राजधानीत एक हॉटेल आहे. तिथे प्रवासी नेहमी आग्राऊ कळवून आरक्षण करतात. पांथरपट्टी झटपट खातपानासाठी इथे जरा थांबतात, ऑगस्टमध्ये मात्र इथे अचानक दोन पाहुणे आले. टेबलांच्याभोवती त्यांच्या येण्याच्या पाहुन गिन्हाइकि आणि कर्मचारी घाबरून किंवाळायला लागले. पाहुण्यांच्याभर सुरवातीला कांठी परिणाम झाला नाही, पण थोड्या वेळानंतर ■ त्यांनी निषेध दाखवला. एक

फोडला आणि ■ ओढून काढून टेबलावरचे कांचसामानही फोडले. तोपर्यंत व्यवस्थापकाने स्थानिक पर्यावरण कचेरीला फोन केला होता. त्यांचे स्वयंसेवक पिंजरे घेऊन आले आणि त्यांनी या पाहुण्यांना त्यांत प्रवेश करण्यास प्रवृत्त केले. हे पाहुणे होणे दोन धिते!

केवळ कुत्र्यांसाठीच!

जर तुम्ही जपानला भेट देणार असाल, तर अस्कागी न्यूनो यांनी बनवलेल्या आईस्क्रीमची चौकशी करा. या कंपनीने एक खास प्रकारचे आईस्क्रीम - केवळ कुत्र्यांसाठीच - तयार केले आहे. नेहमीच्या आईस्क्रीममध्ये लॅक्टोस असते, ते त्यांच्या मते कुत्र्यांना पचायला ■ असते.

या जपानी प्रकारांत लॅक्टोस नाही. अर्थात हे श्वानरम्येशत आईस्क्रीम माणसांनीही खाण्याजोगे आहे. ते ज्वरती गोड नाही. त्यामुळे मधुमेहीना चारले.

परंतु त्याची चव पाहण्यास लोक चटकन धजावणार नाहीत. कारण ३.३ औंसाच्या आईस्क्रीम कपाची किंमत आहे

भारताची ओळख

इतर देशांशी तुलना केली तर भारतांत साजरे कराम्यासाठी सणांचा अगदी सुकाळ आहे. त्याचं हेही कारण असूं शकत की कित्येक धर्म आपल्या या भारतभूमेचे जन्मले आहेत, तसेंच इतर ठिकाणी जन्मलेल्या मंड्यांचे देखील आपल्या देशांत ते येऊन स्थायिक झाल्यावर आपण स्वागतच केले जावे. सप्टेंबर, ऑक्टोबर व नव्हेंबर महिन्यांत तर सणांची रांगच वागलेली असते. म्हणून महिन्याच्या प्रश्नमंजूषेत तुम्हाला सणांची किती माहिती आहे हे पडताळून पाहू या.

१. दक्षिण भारतातील वसण्यांसाठी प्रसिद्ध असलेले त्यळ, हे कुठले आहे? व या उत्सवाचे वैशिष्ट्य काय?
२. रस्त्यावरून रथ नेण्यापूर्वी मंत्रांजाने रस्ता झाडला पाहिजे. कुठला उत्सव आहे? व कुठे होतो?
३. हा सण एका राज्यात पतंग उडवून तर दुसऱ्या राज्यात तांदूळ शिजवून करतात. सण कोणता? व ती राज्ये कोणती?
४. मुसलमान संत महंमदाच्या मुलाचे हौतात्म्य या दिवशी पाळतात. या दिवसाला म्हणतात?
५. पारसी लोक फरवादीन (ऑगस्ट-सप्टेंबर) महिन्यांत झत्रुहाची जन्मतिथी साजरी करतात. या सणाचे नांव काय?
६. मद्रास तऱ्या धिऱे उत्सवाचे महत्त्व काय?
७. जानेवारी-फेब्रुवारी महिन्यांत चेन्नईत एक महत्वाचा उत्सव असतो. त्यांत देवाला रंगीचेरंगी सजविलेल्या घोटीतून मिरवले जाते. कुठले देऊळ हा उत्सव करते आणि कोणता देव आहे?
८. होळीच्या सणाचे गोव्यांत वेगळे नांव आहे. ते कोणते? (उत्तरे पुढील महिन्यांत)

सप्टेंबर महिन्याच्या प्रश्नमंजूषेची उत्तरे

१. मेघनाद साहा	ऑफ्. ॲंजिनीअरींग
२. बिशप कॉटन	६. रुरकी युनिव्हर्सिटी
३. बृहस्पती	७. इंडियन् इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेज्मेंट
४. आर्यभट	अहमदाबाद
५. थॉमसन कॉलेज	८. के.एम. पण्णीकर

गणेश पुराण

गंगा आणि पार्वतीमधला झंभ बाढत गेला. दोघी एकमेकींना पाण्यांत पाहू लागल्या. तेवढ्यात गंगेचा मेढ्या आला. नारदमुनींनी पार्वतीला म्हटले - "तीन करोड देव ह्या मेढ्याच्या प्रसंगी गंगेत स्नान करणार आहेत. त्यामुळे गंगेला खूपच महत्त्व प्राप्त होईल. तेव्हा हे देवी, तू पण असंच केलास तर सर्व जग तुझी प्रशंसा करेल आणि अत्यंत विशालहृदया आणि दयाळू म्हणून तुझी जगांत प्रसिद्धी होईल!" त्यानंतर गंगेला जाऊन म्हणाले, "गंगाभवानी, तुला पवित्र करण्यास पार्वती येत आहे."

"ओहो! अशी गोष्ट आहे? कां आपली दया दाखवायला येत आहे? येऊं दे. मी तिला समजावते!" गंगा म्हणाली. त्यानंतर पार्वती

तयार होऊन केस सोडून गंगेत उतरणार इतक्यांत गंगा म्हणाली - "धांव, माझे पाणी अपवित्र करूं नकोस." असे म्हणून गंगेने नाही म्हटल्यानंतर गंगा पार्वतीचे खूप जोरदार भांडण झाले.

"हे बघ, कुमारस्वामीला शरवणसरोवराने जन्म दिला आहे. तुझ्या लेमळ्या हाताखाली दबूभ, भावल्यासारख्या मुलाला गजमुख व्हावे लागले! तू तर चांझच आहेस!" गंगा हंमतच म्हणाली.

"माहिती आहे मी कोण आहे तें? महाशिवाची अर्धांगिनी आहे!" पार्वती म्हणाली.

"कां नाही माहीत? लग्नानंतर आपल्या भोळ्या पतीला अर्धे खाणारी महापातकी आहेस न?" गंगेने तीर सोडला.

“हो, तू असरून खाली पडलेली आहेस!” पार्वतीने म्हटले.

“हो, हो, मी शीतल नर सर्व जगाला माहीत आहे की शंकराच्या गळ्यांत विषाची धयंकर गर्मी होती; तेव्हा मी त्यांना शांत केले. त्यामुळे प्रसन्न होऊन त्यांनी आपल्या शिरावर मला धारण केले. तेव्हा सगळेच जाणतात की मी पवित्र आवे की पापी.” गंगा म्हणाली.

“कुणी बीजावत आणि तू चालायला लागलीस आणि त्यांच्या होक्यावर येऊन बसलीस, अनाथ आहेस अनाथ.” पार्वती मजेने म्हणाली.

“तू प्राण्यांचे बळी घेणारी निर्दयी माता आहेस! कामाचारिणी आहेस! अत्यर्थ मातंगिनी आणि कर्कशहृदया शक्ति आहेस!” गंगा क्रुत्सितपणे म्हणाली.

“गंगे, तू खूप आठवण करून दिलीस. हो, मी शक्ति आहे. महाशक्ति आहे.” असे म्हणतच पार्वती रामांत आली आणि जोरात वारं वाहू लागले. चारी दिशांमध्ये अंधार झाला. दग गडगदू लागले. पीज कडकडू लागली, पाऊस पडू लागला. घरणी कांपू लागली आणि वर्ष विखळू लागला. निसर्गात गडबड सुरू झाली आणि सर्व दूर हाहाकार सुरू झाला.

पार्वतीच्या क्रोधाचा पाहून गंगा म्हणाली - “मला शीतल आणि शांत समजून खाली पहायला लावतेस होय? हे कितलं तक्रार की मी जलशक्ति आहे. मला क्रोधित करण्याचे तुलाच जाण्यार.” असे गंगा नदीने भयंकर पुतळोचर संपूर्ण भारताला डुबवून टाकले.

देव आकाशातून हे भांडण बघत होते. वादले देवीच्या आपसांतल्या भांडणाने विचान्या माणसांना मात्र त्रास होतो आहे. ते भांडण लावणाऱ्या नारदमुनिला दोष देऊन ते निद्रा करू लागले. त्याच वेळी विघ्नेश्वर दक्षिणेकडून परत येत होते.

ते नारदांना म्हणाले - “कलहीमोज! तुम्ही असा उपद्रव कां केलात?” त्यावर नारद शांतपणाने म्हणाले - “अशा वेळेसच कळते की जगत्कल्याणाकरितां खरे कष्ट करणारा कोण आहे?” असे म्हणून ते हस्तच पुढे गेले. विघ्नेश्वर कैलासावर पोहोचले.

कैलासावर पार्वती आपल्या करणीवर पश्चाताप करीत बसली होती. तिने विचार केला

- “फक्त एका भागीरथाने जन्म घेऊन गंगेला डबून घेऊन गेल्याशिवाय मीचा हा उपद्रव कमी होणार नाही.”

आपल्या मातेचा विचार विघ्नेश्वराला समजला. पण मोठेपणाने पार्वतीला नमस्कार करून ते म्हणाले - “माते, मी एक पुण्यकर्म करू इच्छितो, मला आपीर्वाद द्यावा.”

“विघ्नेश्वराने संकल्प कैलासावर त्याला थांबवू शकणार जगांत कुणीही नाही. तू दक्षिणेकडून आलास का? तिकडची काय खबरदात आहे?” पार्वती म्हणाली.

“हे माते, विंध्याचलाच्या दक्षिणेकडील सर्व जमीन कोरडी पडली आहे. तो सर्व प्रदेश समृद्ध बनवू तुम्ही अक्षरूर्णेचे नांव सार्धक कराल आणि गंगाभाता आपली कृपादृष्टि निकड टाकिल, तर किती चांगले होईल.”

“मी काय सांगणार? ही सर्व ईश्वराची, विश्वनाथाची कृपा आहे.” पार्वती म्हणाली.

“विचार करून मीन वाटगून कसे चालेल? आपल्याला पण कांही प्रयत्न करायला हवा!” विघ्नेश्वर म्हणाले. “अवश्य करायला पाहिजे. आणि तुझ्यासारखा सैन्य सहयोग वेईस तर काम जरूर पळाला येईल.”

“बस, माते! मी आपल्याकडून हेच ऐकण्याची इच्छा करीत होतो. आता मला आज्ञा द्यावी!” असे म्हणून पार्वतीला नमस्कार करून विघ्नेश्वर सख्त गौतम ऋषींच्या आश्रमाकडे चालू लागले.

गौतम मुनि पश्चिमी पहाडांमध्ये आश्रमांत

घेती करीत असत. विघ्नेश्वर गाय बनून मुनिंच्या शीनांत चरू लागले.

श्रीन खराब करणाऱ्या गायीला पळवण्याच्या उद्देशाने गौतम ऋषिंनी आपल्या कमंडलुतले जल हातांत घेऊन पेटकले. पाणी पडतांच गाय वेशुद्ध होऊन खाली पडली. त्यावर गौतम मुनिंनी आपल्या तपश्चर्येचे पुण्य निजा समर्पित केले. तरी पण गायीने होळे उघडले नाही. त्यावर नारदाने इंद्राला उक्तरावले.

इंद्र अगोदरच गौतम मुनिंवर रागवलेला होता. ब्रह्मदेवाने एका अपूर्व सुंदरीच्या रूपाने अहिल्येला निर्माण केले होते. इंद्र तिच्यावर मोहित झाले. अनेक लोक अहिल्येला प्राप्त करण्याचा प्रयत्न करू लागले. त्यावर ब्रह्मदेवाने अट घातली की जो कुणी पृथ्वीप्रदक्षिणा करून सर्वप्रथम येईल, त्याला अहिल्या प्राप्त होईल.

गौतम मुनिनी प्रसवणाच्या गर्दयी प्रदक्षिणा केली, आणि तर्कविद्येने ब्रह्मदेवाला हरवून अहिल्येला जिंकले.

गौतम मुनि म्हणाले की गाय साक्षात भूदेवी प्रमाणे आहे, आणि आता त्यांच्याच हातून गोहत्या झाली आहे. इंद्रांना आता गौतम ऋषींचा बदला घेण्याचा मोका मिळाला, त्याने एका ऋषींचा दैव धारण करून चारी लोकांत भ्रमण करीत प्रचार करण्यास सुरवात केली - "गौतम मुनि गोहत्या करणारे महान पापी आहेत, त्या पापामुळे त्यांचा आश्रम अपवित्र झाला आहे. म्हणून कुणीही गौतम ऋषींचे दर्शन घेतले किंवा त्यांच्या आश्रमात पाय ठेवला, तरी त्यांना पाप लागेल. ह्या पापाचे प्रायश्चित्त म्हणजे गंगेचे पाणी त्या आश्रमांत पडलेल्या गायीवरून प्रवाहित व्हायला पाहिजे. ह्याशिवाय दुसरा

कोणताच उपाय नाही." इंद्राने असे सांगितल्यावर आश्रमांतले सगळे मुनि आश्रम सोडून जाऊ लागले.

त्यांनी आश्रमावर बहिष्कार घातला. कुठे गंगा आणि कुठले पश्चिमी पहाड! तरीपण गौतम ऋषींनी भगीरथाला आदर्श मानून हिमालयांत असणाऱ्या गंगेला कठण्याकरिता घोर तपश्चर्या करण्यास आरंभ केला. कपिल महामुनिंच्या क्रोधाश्रित भस्म झालेल्या आपल्या पूर्वजांचा कठण्यासाठी, एके काळी भगीरथाने देवीगंगेला कठण्याकरिता घोर तपस्या केली.

गंगेचे गंगाभवानी असे नांव पडले. भगीरथाने गंगेला मुक्त करण्यासाठी शंकराची प्रार्थना केली. शंकराने आपल्या जंटला सैल करून एक छोटीशी धात सोडली, ही धात वेगाने येऊन हिमालयाच्या चारी बाजूस पसरली.

ह्यानंतर गंगेचा प्रवाह भगीरथाबरोबर पूर्व दिशेला वळला. ह्याकारणाने गंगेचे नांव भागीरथी असे पडले.

हिमालयांत असलेली गंगेची एका हिन्दुकुश पर्वतांमधून वहात गेली. तिला इन्दु असे नांव पडले. पुढे इन्दुचे सिन्धु नदीत रूपांतर झाले. भारताच्या पश्चिमेतर भागांत वाहणाऱ्या सिन्धु नदीमुळेच भारताचे नांव 'हिन्दुस्तान' असे पडले.

गंगा जेव्हा भगीरथाच्या माने वेगाने चालली होती, तेव्हा ह्या तेज धारेपासून नष्ट होणाऱ्या आपल्या आश्रमाला बांधविण्याकरिता जन्हु महामुनिनी गंगेला पिऊन घेतले. त्यानंतर

भगीरथाने जन्हु मुनिची प्रार्थना करून परत गंगेला मुक्त केले. गंगा मुनिंच्या कानातून निघाली, म्हणून तिचे नांव जान्हवी असे पडले.

त्यानंतर कपिला आश्रमांत घेऊन भगीरथाने गंगेला आपल्या पूर्वजांना मुक्त करण्याची विनंती केली. भगीरथाचे पूर्वज शापमुक्त झाले. तेव्हा कुठे भगीरथाचा प्रयत्न यशस्वी झाला, गंगा गौतम मुनिंच्या तपश्चर्येवर प्रसन्न झाली आणि त्यांच्या मार्गे चालू लागली. मार्गात गंगेच्या पदचिह्नांच्या जागी अनेक तलाव, कालवे, छोटे-मोठे पहाडी झरे, निर्माण झाले.

गौतम मुनिंच्या आश्रमांत पोहोचतांच गंगेने प्रवाहरूप धारण केले. गौतम मुनि मार्ग दाखवत पुढे चालले होते. गंगा गायी वरून प्रवाहित झाली आणि तिचे नांव गौतमी असे पडले. त्यावर मायावी गाय पटकन उठली, चार पायलें चातली, आणि उडून आकाशांत जाऊन अदृश्य झाली. तेव्हा विष्णेश्वराने दर्शन दिले.

विष्णेश्वर गंगेला केलून म्हणाले - "हे माते, आपल्या पुत्राला क्षमा करा! मी सर्व एवढ्याकरिता केले आहे की तुझ्या कृपेने आणि अमृतासमान जलधारिणी विध्याचलाच्या दक्षिणेकडील भूमि 'सस्य शामल' व्हावी! दक्षिण गंगेच्या रूपाने अवतार घेऊन गायीला बांधवले म्हणून आजपासून तुझे नांव गोदावरी म्हणून प्रसिद्ध होईल."

तऱ्हेने गंगेची परम स्तुति करून विष्णेश्वर अदृश्य झाले. गोदावरीने आपल्या अनेक शाखा दक्षिणेवर पसरून दक्षिणेला हिरवेगार,

समृद्ध केले. सप्त ऋषि आणि देवतांनी गोदावरीत स्नान केले, त्यानंतर गौतम ऋषींची प्रशंसा करून त्यांना शिद्धभगीरथ असे नांव दिले. गोदावरीने स्वतःला सात नद्यांमधे विभागले आणि सप्त गोदावरी म्हणून ती पूर्वी समुद्राला जाऊन मिळाली.

गंगा जेव्हा गोदावरी म्हणून प्रवाहित होत होती त्यावेळेस तिची वेणी पश्चिमी घाटांत अडकली, तेव्हा विष्णुने आपल्या बोटांनी तिला सोडवले. कृष्णचर्णधारी विष्णुच्या बोटांमधून वेणीची धारा बाहू लागली तिचे नांव कृष्णवेणी असे पडले. पुढे कृष्णा ह्या नांवाने ती एक मोठी नदी बनली.

अशाप्रकारे गंगाजल आकाशांत उडी मारून, दक्षिणेत स्थित असलेल्या कथेर महामुनिंच्या आश्रमांत, त्यांच्या कमंडलूत त्याची धार पडली आणि तिने कन्येचे रूप धारण केले. तेव्हा

अगस्त्यांच्या आश्रमामागे अरलेल्या जंगलांमधून वहात कावेरी नदीचे रूप धारण करून सुंदर धबधबे निर्माण करीत ती दक्षिणेकडे वहात आली.

अशा तऱ्हेने गौतम ऋषिंनी आपलेल्या गंगेने तीन मोठ्या नद्यांचे रूप धारण केले, आणि दक्षिणेला समृद्ध बनविले. म्हणून गंगा गोदावरी, कृष्णा आणि कावेरी म्हणून प्रसिद्ध झाली.

गंगेमुळे गौतम ऋषिंच्या आश्रम परत आनंदित झाला. गोदावरी तटावर अनेक तीर्थक्षेत्रे स्थापित झाली आणि बरोबरच गौतम मुनिंची कीर्ति चाही बाजूला पसरली. गंगेचे पश्चिमी घाटांमध्ये प्रवाहित होणे असंभव होते, म्हणूनच इंद्राने गौतम मुनिंना त्यांच्या पापांचे हेच प्रायश्चित सांगितले होते. पण असंभवाला संभव बनवणाऱ्या गौतम मुनिंची इंद्राने क्षमा मागितली.

पण गौतम ऋषि संतुष्ट झाले नाहीत. कारण आपूणी इंद्राने धोका दिल्यामुळे नाराज होऊन गौतम ऋषिंनी अहिल्येला शिला होऊन पडण्याचा शाप दिला होता, जेव्हा त्यांनी विंध्यपर्वत पार करून पश्चिमी घाटांमध्ये तपश्चर्या करण्यास प्रारंभ केला होता.

गोदावरी अनेक ऋषि-मुनिंनी आपापले आश्रम स्थापन केले. अत्रि महामुनिंना त्रिमूर्तिच्या अंशामुळे त्रिमूर्ति पुत्र लाभला. अनुसूया अन्नदान करू लागली. प्रवेश समृद्ध झाला.

गौतम मुनिंच्या आश्रमांत चाहीबाजूला समृद्ध होती होती. पण अहिल्येची अनुपस्थिति त्यांना दुःखी करू लागली. धाई करून अहिल्येला शाप देण्याबद्दल त्यांना पश्चात्ताप होऊन...

अशा देवता विघ्नेश्वराने दर्शन देऊन सांगितले - "गौतम महर्षि! लोकांचे विष्णु रामचंद्रांचा अवतार घेऊन चरणरमणाने अहिल्येचा उद्धार करतील. परत मानवरूप कोला ती परत पथिब होईल. गोदावरीला जन्म देण्याकरितां मी आपणांस खूपच त्रास दिला आहे' आजपासून गोदावरी गौतमी ह्या नांवाने प्रसिद्ध होईल."

गौतम मुनि प्रसन्न होऊन म्हणाले - "विघ्नेश्वरा! हे सर्व तुझ्या संकल्पाचे फळ आहे. गोदावरीचे जल आणि विघ्नेश्वराची कृपा, आमचे सदा-सर्वदा रक्षण करो!"

योग्य जोडी

फार जुनी गोष्ट आहे ही सराहपुतांत गोरख नांवाचा एक शेतकरी राहत होता. त्याला एकच मुलगा होता. मुलगा मोठा झाल्यावर त्याने त्याचे लग्न करून दिले. दीड वर्षांच्या आत त्याला एक गोंडस नातू झाला. गोरख दांपत्य खूष झाले.

नातू एक महिन्याचा असताना त्यांचा भुतगा आणि सून नावेत बसून नदी पार करत होते. अचानक नाव उलटली आणि ते दोघे नदीत बुडून गेले.

या घटनेने गोरख दांपत्य फार दुःखी झाले. त्यांना आता जगाथचीच इच्छा उरली नाही. त्यांनी स्वर्गोपिर्णे सोडून दिले. शेजाऱ्यापाजऱ्यांनी त्यांची समजूत घातली की "जे झालं ते झालं. आता तेच आठकून रडत बसण्यात काय फायदा? कमीतकमी तुमच्या हातवामाशी तरी तय्यार जगायला हवं. त्याज्ज

नीट पालनपोषण करणं हे तुमचं कर्तव्य आहे." आता ते जरा सावरले. त्यांना वाटलं आपले शेजारी बरोबर सांगताहेत. कांही दिवसांनी ते आपल्या नातवाला शिवमंदिरांत घेऊन गेले. पुजारी गंगाधर शास्त्रींच्या सांगण्याप्रमाणे त्यांनी आपल्या नातवाचे नांव शिव असे ठेवले. त्यांनी देवाकडे प्रार्थना केली की हा मोठा होऊन चांगलं नांव मिळवू दे.

आता शिव मोठा झाला. त्याच्या रुपागुणाचे, हुयारीचे सगळेजण कौतुक करीत. वृद्ध पुजारी गंगाधर शास्त्रींना तो फार आवडत होता. तो आपल्या आजोबांबरोबर जवळजवळ रोज देवळांत येत असे. त्याच्याशी दोन शब्द बोलल्याशिवाय शास्त्रीजींना चैन पडत नसे.

एक दिवस संध्याकाळी आजोबा व नातू दोघे मंदिरात गेले. देवाचे दर्शन घेतल्यानंतर

ते मंडपात विभ्रांती घेणाऱ्या गंगाधर शास्त्रींना भेटले.

शास्त्रींनी त्यांना आवराने बसविल्या सांगितले व विचारले "शिव, आजकाल तुझे आजोबा विंतामग्न दिसतात, त्यांचा चेहराही उदास दिसतो, लहान सहान गोष्टींवरून धिडतात, काय झाले आहे असं व्हायला?"

यावर शिव हसत म्हणाला, "आजोबा माझ्यावर रागवले आहेत."

"काय म्हणतोस? आजोबा तुझ्यावर रागवलेत? हे कसे शक्य आहे?" आश्चर्याने शास्त्री म्हणाले, तेव्हा गोरख मध्ये पडत म्हणाले "हे रागावणं कां काळजी हे तुम्हीच ठरवा शास्त्री, मी याला लग्न कर म्हणतोय पण हा

ऐकायलाच तयार नाही. आज मी याला खूप रागवलो, पण हा कांहीतरी अलंकार बडबड करून लक्षाचे टाळून आहे. आता त्याचे म्हणणे ऐका आणि तुम्हीच काय बोलू आहे ते सांगा."

शास्त्रींनी शिवकडे बघितलं, तो म्हणाला, "आजोबांनी कुठलीतरी एक मुलगी दाखवली आहे आणि तिच्याशी लग्न कर म्हणून आग्रह करत आहेत. एखादी मुलगी सुंदर आहे तिचा कामधाम येत नाही. एखादी सुंदर, हुषार आणि कामधाम येणारी असली, ती गर्विष्ठ असेल. अशा मुलीशी केतं तर मी आजी आजोबांना नीट सांभाळणार नाही. आता या येथे त्यांना कांही होऊं नाही, अतं मला वाटतं. या बोलण्यानेच आजोबा रागवले आहेत."

शिवचे बोलणे पढ़ून शास्त्री म्हणाले "कतू बरोबर तू बोलतो आहे. मलाही तसंच वाटतंय."

गोरख यावर कांही बोलणार एवढ्यांत त्या गांवातलाच चांद नांवाचा शेतकरी तिथे आला. त्याच्या बरोबर एक सुंदर मुलगी होती. चांदने त्यांना नमस्कार करून एक फणस दिला.

शास्त्रींनी त्याचे आभार मानत विचारले "ही मुलगी कोण?" "माझ्या मेव्हणीची मुलगी आहे. शहरांत राहाते पण तिला स्नाळं काम येतं. ज्या कामाला माझ्या बायकोला एक तास लागतो, ते काम ही पंधरा मिनिटांत करते." ही अतिशय हुषार आहे.

अगदी चांगली गृहिणी होईल! चांद म्हणाला. एवढ्यांत गौरीने पुढे होऊन शास्त्रींना नमस्कार केला. "लीकर लग्न होऊं दे!" असा शास्त्रींनी तिला आश्वासन दिला. "शिव तिच्याकडे एकटक बघतच राहिला शास्त्रींनी ते बघितले" आणि तेव्हाच गौरी शिवच्या मनात भरली आहे हे त्यांच्या लक्षांत आले.

मग ते चांदला म्हणाले, "तुझ्या म्हणण्या प्रमाणे गौरी एक चुणचुणीत आणि हुषार मुलगी आहे. आणि शिव किती हुषार आणि देखणा आहे हे तू जाणतोसच, या दोघांत जास्त समर्थ कोण आहे हे जाणण्याची फार उत्सुकता आहे. याला गौरीची कांही नाही ना?"

गौरीने मान हलवून आपली संमती दर्शवली. हे बघून शास्त्री शिवला म्हणाले, "तुला गौरीला जे कांही विचारायचंय ते विचार."

तेव्हा उत्साहाने शिवने गौरीला विचारले, "तुझ्या घराचे सर्व दरवाजे छोटेश आहेत की मोठे पण आहेत?"

त्याच्या या प्रश्नावर शास्त्री हसले, पण गोरख आणि चांदना वाटले, "हा काय प्रश्न झाला कां?"

गौरी घटपुष्ट शिवला निरखून बघत म्हणाली, "आमचे कुटुंब हे शेतकऱ्याचे कुटुंब आहे. साधारण घरांचे दरवाजे छोटेंच असतात. आमचे घर तर तुमच्या घरापेक्षा छोटेंच आहे."

लहानपणापासूनच त्याच्या आजोबांनी शिवला लाडांत वाढविले होते. खूप खायला

घायला पण घातले होते. त्याला अशी स्पष्ट उत्तरे कुणाकडूनही ऐकून घ्यायची संभव नव्हती. गौरीच्या या उत्तराने चिडून जाऊन तो म्हणाला, "बरं बरं, पण हे सांग की जर सकाळी पाण्याने भरलेली घागर तुला दिली, तर संध्याकाळपर्यंत तरी ती रिकामी होईल की भरलेलीच राहील?" गौरी म्हणाली, "पाणी उगीचच वापरले नाही, नासले नाही आणि झांकून ठेवले तर घागर रिकामी होणारच नाही." तिचे उत्तर ऐकून शिवच्या आता लक्षांत आले की ती काटकसरी आहे आणि कोणत्याही वस्तूची किंमत तिला कळते. त्यामुळे खूप होऊन तो म्हणाला "हो, हो, कळतं. पण हे तर सांग की म्हाताऱ्या कुचकामी बैलाचे काय करायचे?"

“प्रत्येक प्राण्याला केव्हा ना केव्हांतरी म्हातारपण हे येतंच. पण आपण लक्षांत ठेवायला पाहिजे की तारुण्यांत त्याने आपली कितीतरी कामे केली आहेत. तेव्हां नेहमीसारखेच आपण त्याचे पालनपोषण केले पाहिजे.” गौरीने उत्तर दिले.

तिचे हे उत्तर ऐकून शिवची खात्री फटली की जर या मुलीशी लग्न केले तर ती आपल्या आजीआजोबांना चांगले सांभाळेल.

तरी पण गप्प न बसता त्याने आणखी एक प्रश्न केला. “बरं तर, एका बरोबर एकच जोडावा की त्याही पेक्षा अधिक जोडावे? कांही जोडावे? कां कांही जोडायची गरज नाही?”

त्याचा प्रश्न ऐकून थोडं रागावून गौरी म्हणाली, “जर तो एक मोठा असेल तर कांही जोडायची जरूर नाही. पण तो आपल्या देवाचा असेल तर त्याच्याबरोबर वहा जोडले तरी चालेल.”

गंगाधर शास्त्री आत्तापर्यंत गप्प बसून मोठ्या आवाजीने त्यांचे बोलणे ऐकत होते. हे उत्तर ऐकून ते चांगलेच खळखळून हसले. पण

हे उत्तर ऐकून शिवचा चेहरा काळज्याने बदलला.

गौरा आणि चांदला कांहीच कळतं नाही. ते शास्त्रीकडे पाहताच राहिले. शिवच्या शेवटच्या प्रश्नाचे गौरीच्या उत्तराशिवाय, बाकीची दौर्लभ उत्तरे तुम्हाला कळली असतीलच. आता शेवटचा शिवने असा विचारला होता की कोणी एक गोष्ट आपल्याला बोलली तर त्याला उलट दहा गोष्टी बोलून उत्तर द्यायचं कां? त्यावर रागावून गौरीने असे उत्तर दिले, “कुटुंबातल्या एखाद्या मोठ्या व्यक्तीने एखादी न आवडणारी गोष्ट केली तर गप्प बसले पाहिजे. पण जर नवऱ्याने अशी नाचवली गोष्ट बोलली तर एकाची उत्तरे सुद्धा द्यावी.” याने गौरीने असे सिद्ध केले पतीपत्नीतली भांडणे नैसर्गिक असतात. दोघांनी एकमेकांचा आदर करणे सर्वात चांगले. “या दोघांची जोडी खरोखरच सुयोग्य आहे. तीकरच यांचा विवाह होचो.” असे म्हणून शास्त्रींनी त्यांना आशीर्वाद दिला.

गौरी आणि शिवने शास्त्रींना वांकून नमस्कार केला.

घरांतला चोर

दुपारची वेळ होती. पती माधव जेवण करून कांही कामासाठी बाहेर निघून गेला. स्वयंपाकाच्या खोलीजवळच असलेल्या आणखी एका खोलीत कमला झोपायला गेली. थोड्या वेळाने तिला तरी आवाज ऐकू आला म्हणून हळूच डोळे कितकितले करून पाहिले तर तिला धक्का बसला. कमलाच्या नजरेचा नवरा, शरद, तिची पेटी उघडत होता.

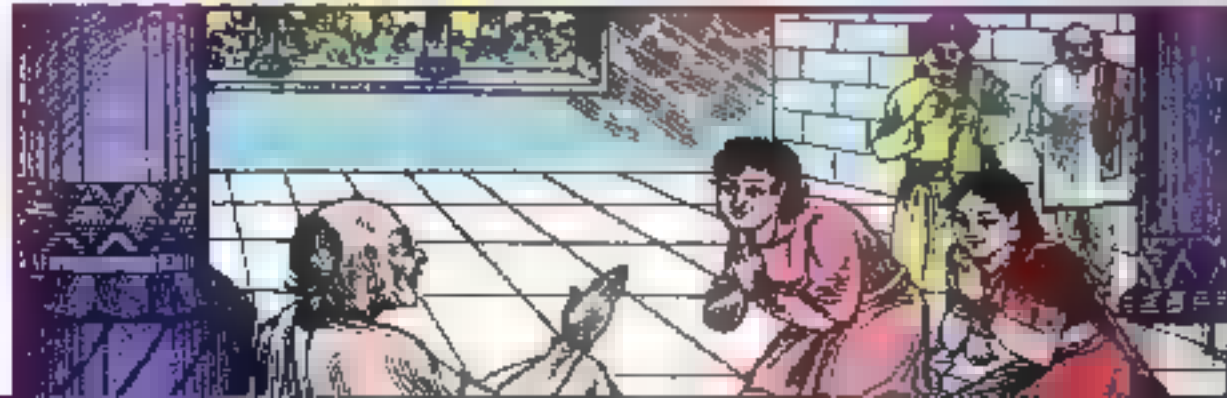
पण झोपल्याचा बहाणा करून कमला गप्प बसली. शरदने पेटी उघडली आणि रेशमी साड्यांच्या खाली लपवून ठेवलेला वहा तोळ्यांचा सोन्याचा सुंदर हार त्याने बाहेर काढला. व झटपट आपल्या खिशांत टाकला व तो निघून गेला. कमलाला ते पाहून अतिशय आश्चर्य वाटले व ती दणभर मुल झाली.

लक्ष्मी कमलाच्या नवऱ्याची मोठी बहीण

होती. तिच्याशिवाय त्याला सखडे असे कुणी नव्हते. लक्ष्मीचा नवरा शरद कचेरीत नोकरी करत असे. तो स्वभावाने अतिशय शांत व सुरील होता.

कमला शरदविषयी विचार करू लागली, “शरद भावजी तर इतके चांगले आहेत. त्यांच्यात एक कणभर सुद्धा वाईट गुण दिसत नाही. मग त्यांनी अशी चोरी कां केली? याचा शोध लावलाच पाहिजे.”

कमलाने या गोष्टीचा बिलकुल गवगवा केला नाही. घरातच असे कांही घडले आहे असे कुणाला तिने जाणवू दिले नाही. नवरा धरी आल्यानंतर कांहीतरी एक निमित्त करून तिने त्याच्यासमोरच पेटी उघडली. नंतर दागिन्याची चोरी झाली म्हणून तिने जोरजोराने आरडाओरडा करायला सुरवात केली, जणू कांही आत्ताच तिला ही गोष्ट समजली होती.

कमलाचा आरडाओरडा ऐकून घरांतले सर्व लोक एकत्र आले. रार्जण तिचा दागिना इकडे तिकडे शोधू लागले. कमलाने सुद्धा घाबरल्याचे नाटक करत म्हणले, "ज्यावेळी असे कांही घडते त्यावेळी मी सर्व देवावर सोबून देते. ज्यावेळी सुद्धा मी तसेच करणार आहे. त्याशिवाय दुसरा कांही उपाय मला सुचत नाही." असे म्हणून ती जवळच्या देवळांत गेली व खोले बंद करून प्रार्थना करू लागली.

ह्या घटनेनंतर दहाव्या दिवशी कुणीतरी घराचे दार खोलावले. कमलाच्या नवऱ्याने दार उघडले तर दारांत एक बसस्कर साधू उभे होते. साधू म्हणाले, "मला आंत येऊ देशील कीं जे कांही सांगायचे आहे ते इथेच सांगून निघून जाऊं? सांग माधव."

माधव काय उत्तर द्यायचे याचा विचार करत होता, तेवढ्यांत शरद पुढे साधूला प्रणाम करत त्यांना आंत घेऊन.

आंत आल्यानंतर साधूने शरदला निरखून पाहिले. नंतर तिथे आलेल्या कमलाक पाहून हसत म्हणले, "कशी आहेत तू मुली? देवाने प्रेरणा दिल्यामुळे मला आज इकडे यावे लागले. तुझ्या माझेव्या मागसांनी दिलेला एक मूल्यवान दागिना अचानक नाहीसा झाला आहे, होय ना?"

कमलाने "हो" असे भाव दाखवात जोके हाजवले. त्यावर साधूने तिला आश्वासन दिले, "काळजी करूं नकोस. तुझा हरवलेला दागिना एका दोन दिवसांतच मिळेल. मी दोन तीन दिवसांनी कांही कामासाठी पुन्हा इकडे येणार आहे. तोपर्यंत तुझा दागिना तुला मिळेलच." नंतर शरदकडे पाहून म्हणाले, "पुत्रा, माझ्याकडोवर जरा येगील?"

साधूला पाहून आधीच घाबरलेला शरद चुचकळ्यांत पडला व साधूच्या भागांभाग भयभीत होऊन चालू लागला. जवळ जवळ अर्ध्यापाऊन घरी आला तेव्हा त्याच्या चेहऱ्या शांत दिसत होता. दोन दिवसांपासून तो अतिशय अस्वस्थ व वेचैन होता, त्याच्या चेहऱ्यावर उदासीनता व एक प्रकारची भीती व दिसत होती. ती आता नव्हती. त्याचे मन शांत, स्वस्थ व समाधानी होते.

त्या दिवशी संध्याकाळी कमलाने लाई काढण्यासाठी पेटी उघडली तर तिचा दागिना तिला दिसला. तिला अतिशय आनंद झाला.

अचानकाने ती म्हणाली, "माझा दागिना मिळाला."

घरच्या सर्व लोकांना दागिना मिळाला म्हणून खूप आनंद झाला. तिसऱ्या दिवशी सांगितला-प्रमाणे साधू घरी आले तेव्हा त्यांचे सर्वांनी भव्य स्वागत केले. साधू गदमासन घालून चढावर बसले व म्हणाले, "घरच्या सर्व लोकांनी एक गोष्ट ध्यानांत ठेवली पाहिजे की कुटुंबियांचे सुख, त्यांचा चांगलेपणा, चाईपणा, त्यांचे शोभाय, सर्व कांही सुनंवरच अवलंबून असते." कुणीही कांही विचारण्याआधी किंवा शंका करण्यापूर्वीच साधू तिथून निघून गेले.

रात्री साधूची आठवण काढत म्हणाला, "खरंच, साधूमध्ये देवाचा अंश आहे, देवाचा अवतार आहे."

हसत म्हणाली, "लडू झाल्यापासून पाहते, ताई नेहमी असंतुष्ट दिसतात. त्यांच्या असंतुष्ट प्रवृत्तीमुळेच शस्त्र मायेजीका चोरी करावी लागली. हे साधू म्हणजे दुसरे कुणी नसून माझे विश्वनाथ मामाच होते. त्यांच्या मदतीनेच योजना आखली, ती आणखी पुढे कांही सांगण्यापूर्वीच माधव म्हणाला, "तू तर कमालच

केलीस. मी कित्येकवेळा गांची गेल्यानंतर तुझ्या मागांना भेटलो आहे. पण साधूच्या वेषात मी त्यांना ओळखूच नाही."

"ते वैराणिक नाटकात काम करीत असत, आणि तुम्हाला माहित आहे का भावजींना बाहेर नेऊन त्यांना ते म्हणाले, 'मला माहित आहे दागिन्याची चोरी तूच केली आहेस. पण तू असं बरं केलंस?' तेव्हा भावजी छाप खेले आणि त्यांनी सांगितले की ताई त्यांना खूप हैराण करतो, त्यांना दागिने घेऊन देता येत नाहीत म्हणून खूप बोलते, त्यामुळे त्यांना चोरी करावी लागली. त्यांनी साधूमामांना वधन दिलंय की ते पुन्हा असं कांही करणार नाहीत, आणि ताईला कायत ठेवतील म्हणून, नंतर त्यांनी दागिना गुपचूप पुन्हा पेटीत अणून ठेवला."

कमलाकडे आदराचे व प्रेमाने पहात माधव म्हणाला, "घरचा भान राखण्यासाठी, घरच्या जांचई माणसाची बदनामी होऊ नये म्हणून तू किती योग्य बेत आखलास! सारारचा मान मरालव राखून ठेवण्यासाठी कष्ट करणारी सून खरंच धन्य आहे. तिच्यापेक्षाही सुंदर व मूल्यवान दागिनाच असू शकणार नाही."

168

2002

Rs. 10/-

चांदीबा

पिचावरम

पुढच्या वेळेला तुम्ही जेव्हा तमिळनाडूला जायचे ठरवाल, त्यावेळी तुमच्या दौऱ्यात पिचावरमचा समावेश जरूर करा. हे एक देखणे व रमणीय स्थळ आहे.

पिचावरमच्या जंगलातल्या वनराजीत क्वचितच आढळणारा एक छाल विशेष आहे - इथली वनवर्जीतली झाडी, झाडांची मुळे कायमच पाण्यात असतात. पिचावरमची वलवल-झाडी ही जगात सर्वोत्तम मानली जाते. २,८०० प्रकारांची ही झाडी घनदाट आहे. नवीच्या प्रवाहाजवळचे साठसेने पाणी रांध असल्यामुळे अनेक चिमूकली बेटे तयार झाली आहेत. नदीच्या मुखाशी वाऱ्याचा बांध आहे त्यामुळे हे अरण्य समुद्रापासून वेगळे झाले. अरसे तरी अतिशय सुंदर आहे. वेव्हार आणि कोल्लरुनच्या प्रवाहांमुळे हे पाणी अनेक प्रकारच्या सांघिक जलजीवांसाठी उपयुक्त ठरते.

या प्रवाहाच्या अरसेली गर्व झाडी नर निरस्य प्रेमीलाही वदनात आले. काही तुरिमेक झाडांच्या खाली इथे जंगलवासा आहेत. विनायकाच्या प्रवाहात तुमचा कैमेरा व दुर्बीण न्यायला विसरू नका. पर्यावरणरक्षण करण्यासाठी फायच झालेला आहे. अनेक प्रकारचे कर्कोचे, रंगळे, कळोंक, मोठ्या चोथीचे पाणकोळी, अरें निगनिराळे पक्षी इथे दिसतात.

तमिळनाडू पर्यटन खात्याने प्रवाशांसाठी इथे लहान होटेला वल्हयिणपावर्ली देतात.

पिचावरमला जायचा मार्ग

मटराजाचे मंदिर असलेल्या चिदंबरम गावापासून पिचावरम हे स्थळ किमी अंतरावर आहे. चेन्नई, मदुराई व चिचीहून इथे रेल्वेने जाता येते. राज्यांतल्या सर्व प्रमुख गावांना जोडणारे मार्ग इथून आहेत. त्रिचीचा विमानतळ इथे सर्वोत्तम जवळचा आहे. तमिळनाडू पर्यटन विभाग लवकरच इथे राहाण्यासाठी लहान बंगल्या व उपाहारगृहे यांची सोय आहे. बस, टॅक्सी व ऑटोरिक्षा या सुविधाही इथे आहेत.

माया सरोवर

9

(जयशीलने फंकतेला जेव्हा नद्यानिराला लागला, तेव्हा कृपाणजितने बांगरावरून छाती पाहिले, त्याने जाणवली मग जयशील पाला ओढवले. तो पुढील तऱ्हेने गडेकोडाच्या अनुचरांमोरून त्या परातीच्या विशेषे पळायला लागला. गडेकोडाने त्याची गूढ नेती गृहणून कृपाणजित नाराज झाला, आणि नरमानवासा त्याच्याकड हल्ला करण्यासाठी त्याने त्याला टोंकले. • त्यानंतर)

गडेकोडाच्या अनुचरांनी जेव्हा पाहिले की कृपाणजित न्याच्या सरदारावर तुटून पडण्यासाठी नरमालवान्न रांगतो आहे, तेव्हा तेही चिड्डून उठले. हातांत हत्यारे घेऊन ते कृपाणजितवर हल्ला करण्यासाठी पुढे सरसावले. त्यांना पाहून कृपाणजित घाबरून गेला. तो एकटाच होता, आणि जरी ठेंगणे लोक असले तरी न्याची संख्या जास्त होती.

कृपाणजितने एक युक्ती लढवली. त्याच्या दिशेने पुढे येत असलेल्या गडेकोडाच्या

अनुचरांकडे पाहून संभलवून तो म्हणाला, "घाई करू नका, मी तर तुमचा जवळचा मित्र आहे. मी फक्त तुम्हाला दाखवत हो तो की गंगागव हा मी पाळलेला आहे." असं म्हणून त्याने गवामराच्या हातांत पकडलेल्या गडेकोडाला सोडवले.

गडेकोडा तर भीतीने थरथर कांपत होता. त्या चस्तीतल्या एका झोपडीतमोर तो मटकन छाती बसता, त्याचे अनुचर त्याच्याभोवती उभे राहिले आणि आता पुढे काय करायला हवे ते त्याला विचारू लागले. गडेकोडाच्या एव्हाना लक्षांत आले

होत की त्या राशक्त मानवाची मदत घेण्यात गडेकोंडाची फार मोठी चूक झाली होती.

आपल्या अनुचरांना गंभीर स्वराने तो म्हणता, "मी सांगतो आहे ते नीट लक्ष देऊन ऐका. आपल्या नरयानराच्या शेजारी उभा राहून तो आपल्याकडे रोखून घेतोय, आपण सततपणे त्याला पराभूत करू शकणार नाही, तो वानर आणि ती सांब तलवार आपल्या ताब्यांत आली पाहिजे, तेव्हाच त्याच्या ताबडीतून आपली सुटका होईल. मग त्यापायी आपले कांहीजण मरण पावले तरी थालेल."

"आपण म्हणताय ते ठीक आहे, पण त्यासाठी काय आणि करां करायला हवं?" एका ठेंगण्याने विचारलं, "हा बतवंड मानव जेव्हा मरेल, तेव्हा गडाची राणी आपल्याला सहजगत्या नष्ट करू शकेल. आता त्या दुष्ट राणीच्याबरोबर राक्षसासारखे

हे दोघेजण आहेत. ते निश्चितच तिला मदत करतील." आपणही एक ठेंगणे आपली भीती व्यक्त केली.

गडेकोंडा नरराज होऊन त्या दोघांना म्हणाला, "जर आपण मरणारच असतो तर आपल्या जातीच्या गंधवांच्या हातून तरी मरू त्यासाठी आपणही एक उपाय आहे. आपण राणीशी तह करू या. तिला आपण सांगू की आम्ही तुझा सैन्यक बनण्यास तयार आहोत. तिची भ्रमा मागू माझी पत्नी खात्री आहे की ती आपल्याला पाम करील."

दूर उभा असलेला कृपाणजित सां कांही बघत होता. त्याने गानराला घेऊन तो गडेकोंडाला म्हणाला, "खरं काय ते राजा, नाझ्याविरुद्ध कराला कट तुम्ही रचना आहात? तुम्ही मला मारणार आहात का? खरं काय आहे ते सांगा!" त्याने जोरातच सांगितलं.

गडेकोंडा उभा राहून बोलला, "बलवानजी, अगदी करसाही कट फार नाही असा होत. आम्ही फार काळजीत आहोत. आम्ही संकटात सांपडलो आहोत. रयास्त झोप्यापूर्वीच आम्हाला अण्यांत दुरूव आप्याची इच्छा आहे."

गडेकोंडाचे बोलणे ऐकून कृपाणजित एकदम घाबरून गेला. जंगलात राहताना त्या अनेक अडचणी त्याने सोसल्या होत्या. त्या साऱ्या त्याला आठवू लागल्या. त्याने लागलीच मोठ्या नम्र स्वरात गडेकोंडाला म्हटलं, "गडेकोंडा, तू घाबरू नकोस. तुम्ही लोकांनी जर मला मदत केलीत तर आज मध्यरात्रीच मी त्यांचा नायनाट करीन. ती आणि

माझा नवानर भिळून त्यांना कायमचीच काळझोंप देऊन टाकू. त्यानंतर तर या पर्वतराजीचे, या अरण्यांचे तुम्ही एकमेव राजे बनाव. गडेकोंडा महाराजांचा विजय असो." असं म्हणून त्याने जयघोष केला.

चाकर गडेकोंडा खूप झाला आणि त्याने मान डोलावली. कृपाणजिताने नरयानराची सांखळी पकडली आणि पुढे ओढत तो म्हणाला, "आम्ही दोघे उपाशी आहोत. आगच्या जेवणाची कांहीतरी व्यवस्था करा." हे बोलतबोलत तो आपल्या झोंपडीच्या दिशेने जाऊ लागला.

"तुमचं दोघांचही जेवण तिथे आहे." गडेकोंडाने स्वतःशी म्हटलं. कृपाणजितची झोंपडी झोंपड्यापेक्षा दूर होती. तिथे पोचल्यानंतर त्याने ओरडून सांगितलं, "मी आता मध्यरात्रीपर्यंत भग्नूर घेणार आहे. तोंगरात तुम्ही कुणी नका, त्यानंतर शत्रूचा संस्कार होईल."

गडेकोंडा जास्तच खूप झाला आणि त्याने आनंदाने डोलावली. चार विश्वासू आणि साहसी अनुयायांना घेऊन तो आपल्या झोंपडीत गेला. त्यानंतर कांही घटना घडली. ओंबतेला कृपाणजितला अचानक जाग आली आणि तो म्हणू लागला, "हा तेलाचा वास कुठून येतोय?" इकडे-तिकडे बघत तो ओरडू लागला, "बाहेर कोण आहे? हा एरंडेल तेलाचा वास येतोय तरी कुठून?"

बाहेरच्या वाजूने लगेच आलं, "महाशय, हा कांही एरंडीच्या तेलाचा वास नाही, हे तर निळ्याचे तेल आहे. डांसामुळे आणि इतर किडे-चांदोबा

कीटकांमुळे तुमची झोंपडोड होऊ नये अशीच आमची इच्छा आहे. तुम्ही निर्धास्तपणे झोंप घ्यावी असा आम्हाला वाटतं. मध्यरात्री शत्रूचा संस्कार करायला जायचं आहे ना तुम्हाला?" गडेकोंडाच्या एका माणसाने बाहेरून ओरडून सांगितलं.

"वा, वा, छान, छान!" असं म्हणून कृपाणजिताने मोठी जांभई दिली आणि आपले डोळे पुन्हा मिटले.

त्यावेळी गडेकोंडा आपल्या कांही अनुयायांबरोबर तिथे आला. त्याने खूप करताच एक ठेंगू इतम मुकाट्याने झोंपडीच्या आत गेला आणि भितीघर सटकवलेली तलवार त्याने हलकेच उचलली. तो तलवार घेऊन बाहेर आला आणि त्याने झोंपडीला घारी बाजूनी आग लावली.

कांही क्षणांतच आंत झोंपलेल्या कृपाणजितला

त्या आगीची धग जाणवली, तो जोरत ओरडायला जागला, "ओर उंण्यांने, मी याचा रुड जरूर घेईन," त्याने तलवारीसाठी धिंतीकडे पाहिले तिथे तर तलवार नव्हती.

सितक्कांत नरवानरही जोराने ओरडायला जागला, सांखळी ओढण्यासाठी त्याने आपली पूर्ण शक्ती एकवटली, आणि त्याच्या कमरेला बांधलेली ती सांखळी तुटली, चारी बाजूंनी झोंपही पेटलेली पाहून तो झोंपडीच्या दाराकडे जाऊ लागला. दुसरा कांही मार्ग दिरोन म्हाणून कृपाणजितने स्वतःला बांचवण्यासाठी नरवानराच्या कमरेला असलेली सांखळी पकडली. वानराने जोर लावून दार तोंडले आणि तो बाहेर आला, त्याच्याबरोबर कृपाणजितही बाहेर आला पण तो खाली पडला, आणि त्याच्या हातांतून सांखळी सुटली.

हे दृश्य जेव्हा गडेकौडाने पाहिले तेव्हा त्याने

ओरडून आपल्या अनुयायांना सानितलं, 'नरवानरला जाऊं वा, पण या कृपाणजितला भाज्याने भोंसकून काढा.'

"आता कृपाणजित नटवत का पावला लागला. जवळच पडलेले एक मुके लाकूड त्याने हातांत घेतले आणि त्याने तो गडेकौडच्या अनुयायांना नारावला.

वरतील्या इतर उंण्या नोकांनी पाहिले की आगीच्या ज्वाळा आजूबाजूला पसरत आहेत. जोरजोराने होणारा ओरडाओल्या ऐकायला येत होता. त्यावेळीं अण्ण्यांच्या कुश्यांच्या वंण्या जवळ दोन विचित्र प्राणी दिसत होते. घोड्यां-सारख्या दिसणाऱ्या ते. पांथांवर ते झालेले होते. त्यांच्या शरीरावर कातडीवर असतात नसे कुवले होते. नीट लक्षपूर्वक लक्षितं तर ते पळवलेल्या साहना-सरख, जलजलसांखेदिसत होते. वंकी म्हायेंच्या अंगावर खळत्यांखळत्या कातडीने घातले होते. त्यांच्या कमरेला बांधलेली तलवारी नटकत होत्या.

त्यांच्यापैकी एकाने चटकन आपली नळवार म्हाणांतून काढली आणि म्हटले, "अगज सर्पसख, त्या वरतीला कुशीतरी आव लावलेली दिसते आहे. हे त्यांच्या शकूचेच काम अगेल बहुतेक. ते यांचा सर्वनाश करायलाठी ठपलेलेच आहेत."

दुसऱ्याचे नांव होते सर्पसख. त्याने चिटून न्हटले, "होऊं दे त्यांचा सर्वनाश! आयण आहोत नि ते सोड आहेत. आपल्याला त्यांच्याशी कांहीही देऊघेण नाही. जे व्हायचं अगेल ते होऊन

जाऊं दे. आयण इथे कशासाठी आलो आहोत ते म्हणजे आहे ना? या अण्ण्यात आयण कां भटकनांय ने विरलरु की काय?"

"हो, लक्षांत आहे की, सारं कांही लक्षांत आहे. असं म्हणत सर्पसख घोड्यावर उभा राहिला आणि त्या वरतीकडे पाहता आश्चर्यचकित स्वतः म्हणाला, "धरत विचित्र वाटतंय रे! एक भक्कल नरवानर टेंचकरून त्यांतून उडून जायचं प्रयत्न करतोय. ते ऐक्ये लांब त्याला हल्लेले त्रास देत आहेत. त्याच्याबरोबर एक सामान्य माणूस आहे. ते ऐक्ये लोक त्यासाठी स्वयं मनावनहेत. हे सगळं पाहिल्यानंतर गुप्य काय वचना घईल?"

"सख, तरी हे सगळं थोडक्या होतं? त्या नरवानराला आणि त्या मानवला आयण जिवंत म्हणजे त्या भातयाच्याकडून शकतेत्या भावाच्या वता लापटेल करचित्त!" असं म्हणून सर्पसखने आपल्या जोडबळ प्रेनने गोजारले, आणि चारी बाजूंनी वळवळ देठापास-

तयार केलेली जी दोरी लटकत होती ती हातांत घेतली.

दोघेही वळने गडेकौडच्या वरतीकडे निघाले. नरवानर आपल्या मजबूत हातांनी झोंपड्या तोंडत होता. असं वाटत होते की कृपाणजितला वेढ लागतंय. तो जोरजोराने ओरडत होता आणि लांकडाच्या फाट्यांनी उंण्या भंडळींना मारत होता.

"बदा, मी त्या नरवानराचा समचार घेतो, तू त्या धष्टपुष्ट माणसाला पकड," असं म्हणून सर्पसखने आपला घोडा नरवानरच्या दिशेने वळवला.

सर्पसखने कमळदेठाची दोरी चर उघडली आणि त्याच कांर कृपाणजितच्या गळ्यांत पडेल असा पै कत तो ओरडला, "मावारासरोवरकी जव" सर्पसखने फैकलेली दोरी कृपाणजिताच्या गळ्याभोथली बरोबर नव्हती, त्याचा फारस ओढण्यापूर्वीच कृपाणजित जोराने आक्रोश करूं लागला. "मडादय मला माळं नका हा! लोटी

तुमच्यासारखाच एक मनुष्य होता, आणि मी पूर्वी त्याला मदत केली होती. तो एका विचित्र दिवसाच्या हत्तीवर असे."

त्याचे बोलणे ऐकून सर्पनख आश्चर्याचकित झाला म्हणाला, "याचा अर्थ असा होतो की तू मकरकेतुला ओळखतोस. तो मोठा पराक्रमी व शूर योद्धा असूनसुद्धा त्याने तुमची मदत मागितली, त्याच्यावरून असां वाटायची की तो संकटात सांपडलेला आहे, तर मग सांगा, तो मकरकेतु आता कुठे आहे?"

कृपाणजितने आपले दोन्ही हात पसरून म्हटले, "आपली कमळाच्या देंठाची दोरी माझ्या गळ्याला टांचतेय हे! मला नीट बोलतादेखील येत नाही. ही दोरी जरा सैल करत का?"

"हो, हो, सैल करतो ना! पण जर कां पळून जायचा प्रयत्न केलास तर मीच दोरी तुझ्या

गळ्यांत यमपाश बरेल हे मात्र लक्षात घेव. "गंभीर आवाजात सर्पनखने सांगितलं.

जेव्हा दोरी जयशील सैल करण्यांत आली, तेव्हा कृपाणजित म्हणाला, "महोदय, मकरकेतु आता कुठे आहे ते कांही मला माहित नाही. कांही दिवसांपूर्वी अमरावती नगराच्या जयशील नांवाच्या एका भाणसाने आणि त्याच्या एका मित्राने मकरकेतुला फार छळले होते. ही खरी गोष्ट मला राहाणाऱ्यांच्याकडून समजली."

तितक्यांत गडेकोंडा सर्पनखच्या समोर आणि बांकून नमस्कार करीत, "अहो जन अश्व शूरवीर, या दुष्टाशी बोलताना तुमच्या सहकाऱ्यांचे संकट कोसळलं आहे, त्याच्याकडे तुमचे लक्ष गेलेलं नाही!"

सर्पनखने प्रसन्न चारी राजूंना नजर मिश्रवली, आणि गडेकोंडाला विचारलं, "माझ्या मावावर कतलं संकट आलय?"

गडेकोंडाने जबाब दिलं, "तुमचा आणि नरवानर यांच्यात मारामारी झाली. दोघेही लढतालढता लढतिले आहेत, जतअश्व दुसऱ्या दिशेने पळून गेला, त्या नरवानराने तुमच्या भावाची मानगूट पकडून त्याला उचलले आणि आपल्या खांचावर टाकून तो तिसरीकडे पळाला. तो वानर या कृपाणजितने पळलेला आहे. त्यानेच त्या वानराना असं करण्याचा इशारा केला असावा."

"अरे कुटूम्बा, ही गोष्ट सांगायला इतका वेळ कां लाचनास? घे ही दोरी, पकड नीट!" असं म्हणून त्याने ती दोरी गडेकोंडाच्या हातांत दिली व पुढे तो म्हणाला, "तो दुष्ट कुठे पळून तर

जाणार नाही ना, याची जबाबदारी तुझ्यावर आहे." एवढं बोलून त्याने घोडा धिटाळला व तो त्वरेने त्या वृक्षराजीत नाहीसा झाला.

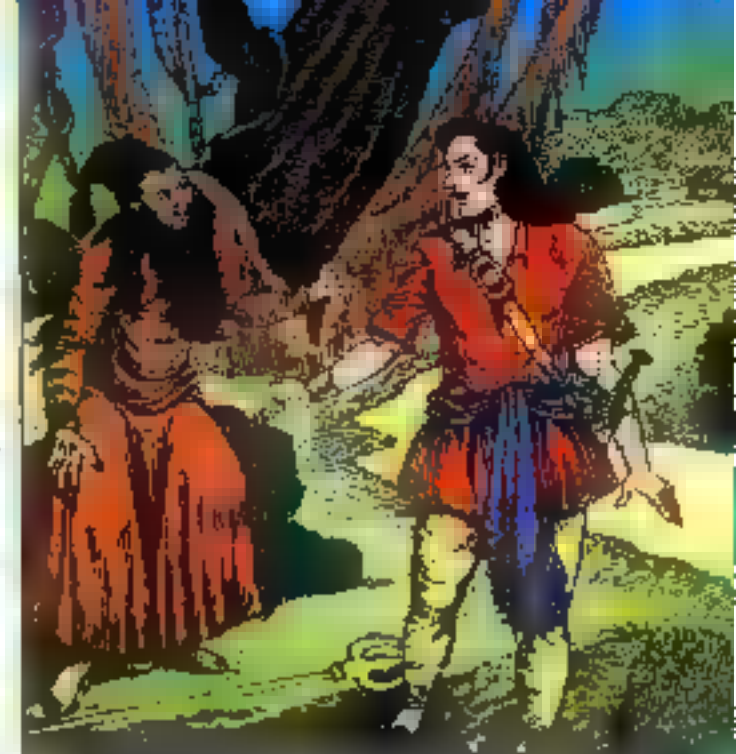
ऐंलोकांच्या कर्तीत जी आग लागली होती, कृपाणजित व नरवानरशी गडेकोंडाचे अनुयायी यांची जी सदाई चालती होती, त्यांचा आरडा-ओरडा व जोरदार आवाज डोंगराच्या पलीकडच्या वाजूला असलेल्या जयशील व सिद्धसाधकांला ऐकू जात होता. त्यांनी तिकडे काय होते आहे व काय चालते आहे, ते पाहण्यासाठी त्यांनी त्यांनी तेनापतीला पाठवले.

शोधणा घेऊन सेनापती त्या डोंगरावर चढला. तिथून त्याने वरतीच्या बाजूला एक नजर टाकली तिथे जे कांही चाललेलं होतं ते पाहून तो फारच खूष झाला. आनंदाची बातमी जयशीलला सांगण्यासाठी तो परत मागे परतला, तेव्हाच तिथे आलेल्या सर्पनख व सर्पसख त्याने पाहिले.

ऐण्याच्या सेनापती आला आणि त्याने जयशील व सिद्धसाधकांस सविस्तर माहिती दिली.

ऐकून सिद्धसाधकाने आपला शूळ उचलला आणि तो ओरडत उठला, "जय महाकाशी!" आणि त्याने जयशीलला म्हटलं, "जयशील, ज्या कामासाठी आलो आहोत, ते काम निश्चितच यशस्वी होईल. ही माणसे जताशबांध्यावर स्वार होऊन आली आहेत, ती मकरकेतुचीच माणसे आहेत यांत संशयच नाही, त्या दोघांना पकडून या आणि त्यांना नीट लमजावून सांगून किंवा जरा घाब दाखवून

चांदोबा

त्या मायासरोवराची जाणा कुठे आहे त्याचा तपास करूं या, कमकाक्ष महाराजांशी मुलें - कांचनवर्मा व कांचनमाला यांना सोडवून बरोबर घेऊन जाणें आपल्याला शक्य होईल."

त्यावर जयशीलने हसतच उत्तर विसं, "साधक, विचित्र घोड्यांवर स्वार होऊन आलेल्या दोन माणसांकडून आपली समस्या थोडीच सुटणार आहे? त्यामुळे आपल्याला कमकाक्ष राजाची मुलें काय सहजासहजी मिळणार आहेत? तुझा उत्साह कीतुकारूपच आहे, पण आपण कांहीही करण्याच्या अगोदर जलअश्व्यावर स्वार होऊन ते या भागांत कां आले आहेत आणि त्यांना जिवंत करो पकडता येईल याचा आपण आधी विचार करायला हवा!"

जयशीलचे हे उत्तर ऐकून सिद्धसाधकाचा उत्साह मावळला, आणि आपला शूळ खाली

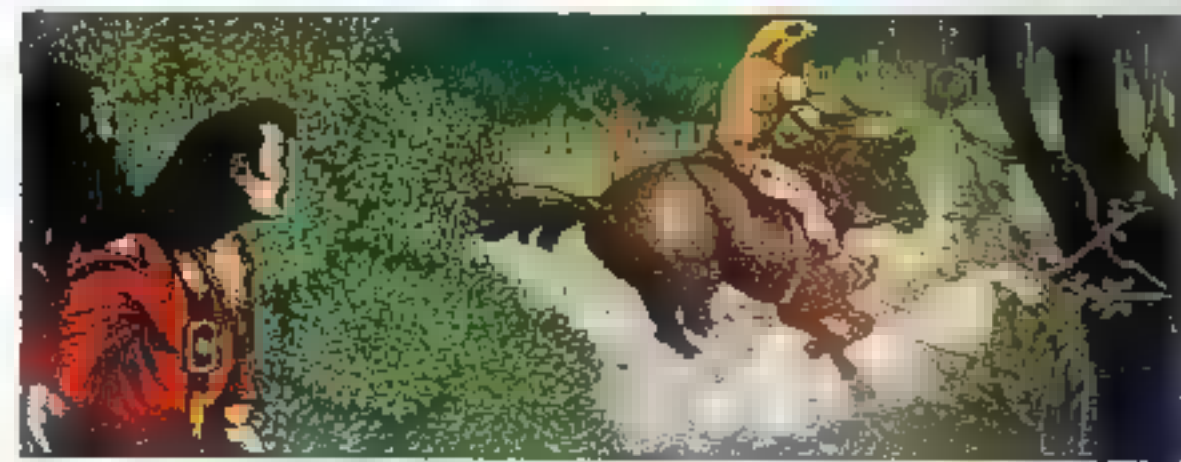
टाकत त्याने म्हटलं, "तूच निचार कर नि सांग की त्यांना जिवंत कर पकडायचं ने!" जयशीलने होकारार्थी मान डोळ्यात म्हणले, "तू आपला शूळ खाली कशासाठी टाकलास? की आपतापामून आपल्या मंत्रशक्तीवरच तू अवलंबून राहाणार आहेस?"

"जय महाफाली" असा घोष करीत सिद्धसाधकाने हातांत शूळ घेतला आणि तो म्हणाला, "जयशील, अजून माझी मंत्रशक्ती तितकी जागृत झालेली नाही. त्या दिवशी स्वशानांत महाफालीच्या रोवकालाकाल याने जवळजवळ माझी जायच घेतला होता, हे तुला माहित आहेच की?"

"हो हो" म्हणत जयशीलने आगगा खेळत रोमापतीच्या विशेषे पळून पाहिले व पुढे म्हणले, "तुम्ही आपले काही ऐनिक योद्धा घेऊन आपल्या पाठीमागून आले पाहिजे."

"महोदय, मी अशाच आक्षेपी राह पाहत होतो" रोमापती म्हणाला.

त्याला घेऊन जयशील व सिद्धसाधक जरा दूर गेले. डाव्या बाजूच्या मोठमोठ्या वृक्षांच्या झाडीतून त्यांना तरातराचा भयंकर चीत्कार ऐकू आला.

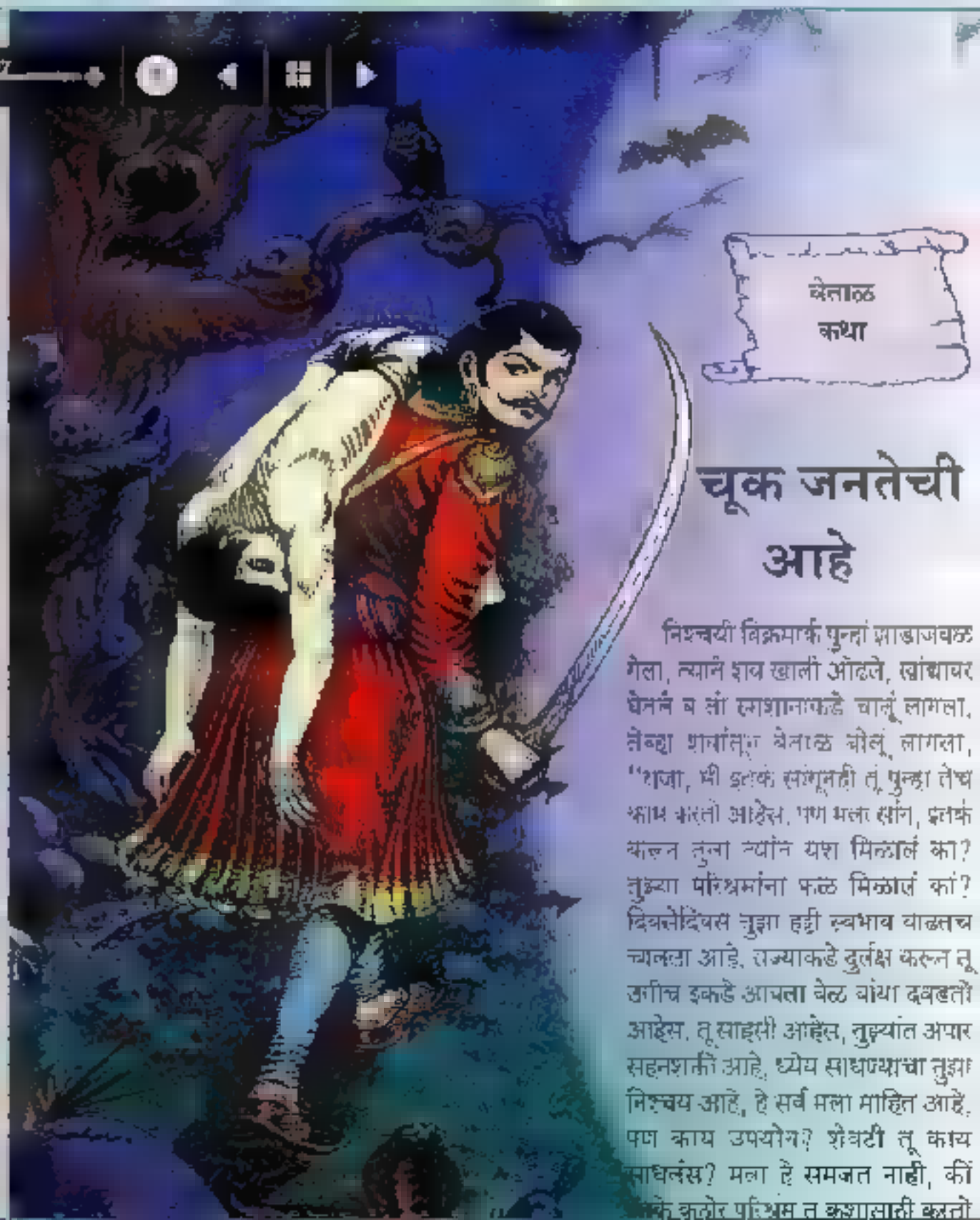

सर्वजण अश्चर्याच घेत होते. त्यांच्या मजकूरानुसार त्यांच्या जाड्यांच्या दुष्टांचा उद्वेग मानत जात होता. त्यांच्या खांद्यावर अजूनच पोशाकांतला एक माणूस पडला होता, आणि तो तिथून हसण्याचं चिन्ह दिसत नव्हतं.

"जयशील, ज्या माणसांना जिवंत पकडून आपण मायासरोवराचे रहस्य जागृत घेण्यास उतराक आहोत, हा माणूस त्यांच्यापैकीच एक असाच. बहुतेक तो तरातराच्या हातून मेलला असाच. पण तो दुसरा माणूस उठून कुठे गेले?" सिद्धसाधकाने उतराक स्वयंतच विचारले.

सिद्धसाधक आपले कंठ्या पूर्ण करावयापुर्वीच जसायकर त्या प्रत्येक माणसाच्या खांद्यावर त्याची आला व जाताने म्हणत गेला, "साधकस, तू कुठे आहेस हे सांगस, ओ सांगस?"

जयशीलने चटकन हात लावत त्यांना मांडिले, "सगळ्यांनी एकत्र येऊन याने जागृत करा. हा जलाशयावरचा स्वार जो आहे, त्याला आपण दिसून कामा नये, कोणत्याही परिस्थितीत, आपण त्याला जिवंत राणी पकडूनच पाहिजे." असं म्हणून त्याने राणी प्रोक्ताची सूचना दिली. (क्रमशः)

वेताळ कथा

चूक जनतेची आहे

निश्चयी विक्रमार्क पुन्हा झाडाजवळ गेला, त्याने शय खाली ओढले, खांद्यावर घेऊन व सां रगशानाकडे चालू लागला, तेव्हा शावांतून वेताळ बोले, लागला, "राजा, मी इतकं सज्जनही तू पुन्हा तेंच काय करतो आहेस, पण मला सांग, इतकं कलन तुला त्याने यश मिळालं का? तुझ्या परिश्रमांना फळ मिळालं का? दिवसेंदिवस तुझा हट्टी स्वभाव वाढतच चालला आहे, राज्याकडे दुर्लक्ष करून तू उगीच इकडे आपला वेळ बांधा देवढतो आहेस, तू साइसी आहेस, तुझ्यांत अपार सहनशक्ती आहे, ध्येय साधण्याचा तुझा निश्चय आहे, हे सर्व मला माहित आहे, पण काय उपयोग? शेवटी तू काय साधलेस? मला हे समजत नाही, कीं तुमके कडोर परिश्रम त कशासाठी करतो

आहेस? खूप पूर्वी विक्रमसिंह गांवाचा बक राजा होता. त्याने आपल्या राज्याची जबाबदारी कर्तव्यवक्ष मंत्र्यावर लादवल्या पाहिती, पण तो त्यांत यशस्वी झाला नाही. मला म्हणून, तू पाह तसाच पराभूत होशील, मी तुला त्याची गोष्ट सांगतो, ती लक्ष देऊन ऐक. तुला पकवाही दूर होईल." असे म्हणून येताळाने कांधा गांवाच्या सुरुवात केेली.

विक्रमसिंह विशालदेशचा राजा होता. त्याला मूलगळ नव्हते. पण तरीही प्रजेलाच तो आपली संलग्न समजायचा. आणि आपल्याला संलग्न नाही म्हणून त्याला त्याची कधी चिंताही याटत नसे. परंतु गांवाच्या नागरिकांना नेहमी वाढायचे की विक्रमसिंहाच्या मृत्यूनंतर कोण राजा होईल? तो कसा असेल? काही मुख्य नागरिकांनी राजाची भेट घेतली आणि त्याला सांगितले, "महाराज, आपण योग्य अशा एका मुलास दत्तक घ्या.

त्याला लहानपणापासून सर्व शिक्षण द्याल व इतर सर्व विद्येत परागत कराल, तरच तो आपल्या सारखा एक आदर्श व उत्तम राजा होईल."

जेव्हा विक्रमसिंहाने गांवाच्या या मोठी ऐकल्या, तेव्हा त्याला याटले की राजा होऊन कर्तव्य पार पाडण्यासाठी माझीच संलग्न असायना हवे असे काही नाही. पण राजा होण्यासाठी त्या व्यक्तीला चांगले शिक्षण देऊन त्याची योग्यता वाढवली पाहिजे. हे राणीला सांगितल्यावर निल ते एटले. दोघांनी झिळून या विषयावर भसा निर्णय घेतला की गांवातल्या योग्य तरुणांची निवड करावची. पण गांवात दबंदी पेटवली की शूर, वीर, हुशार, समर्थ तरुणांनी निवडीसाठी पुढी यावे. पाहता राजधानीत हजारों तरुण राजाच्या निवडीसाठी आले. राजाने स्वतः लक्ष देऊन अनेक तरुणांच्या परीक्षा घेऊन त्यांतले दोन तरुण निवडले. त्यांचे मुशल आणि कुशाल हे उतरचेक्षा सर्व बाबतीत समर्थ व योग्य होते.

या दोघांपैकी राजा म्हणून निवडायचे होते. पण ते दोघेही सर्व विद्येत सारखेच तरेज होणे, यामुळे निवडणे कठीण गेले. राजाने त्या दोघांना सांगितले, "तुम्ही दोघेही सर्व ज्ञानांत सारखेच निपुण आहात, पण कोणी एकच विशाल देशचा राजा बनू शकतो. राजा होणे म्हणजे काही साधी, सोपी गोष्ट नाही. राजाला लोक देवासमान मानतात, मानवाने प्राप्त करून घेण्यासारख्या सर्व कलानुषंग तुम्ही पांगळ आहात. आता देवाची लक्ष्म्या करून देवीशक्ती प्राप्त करून घेऊन एका वर्षाने या, तुम्हा दोघांपैकी जो कोणी देवाची जास्त कृपा प्राप्त करून घेईल, त्याला मी या

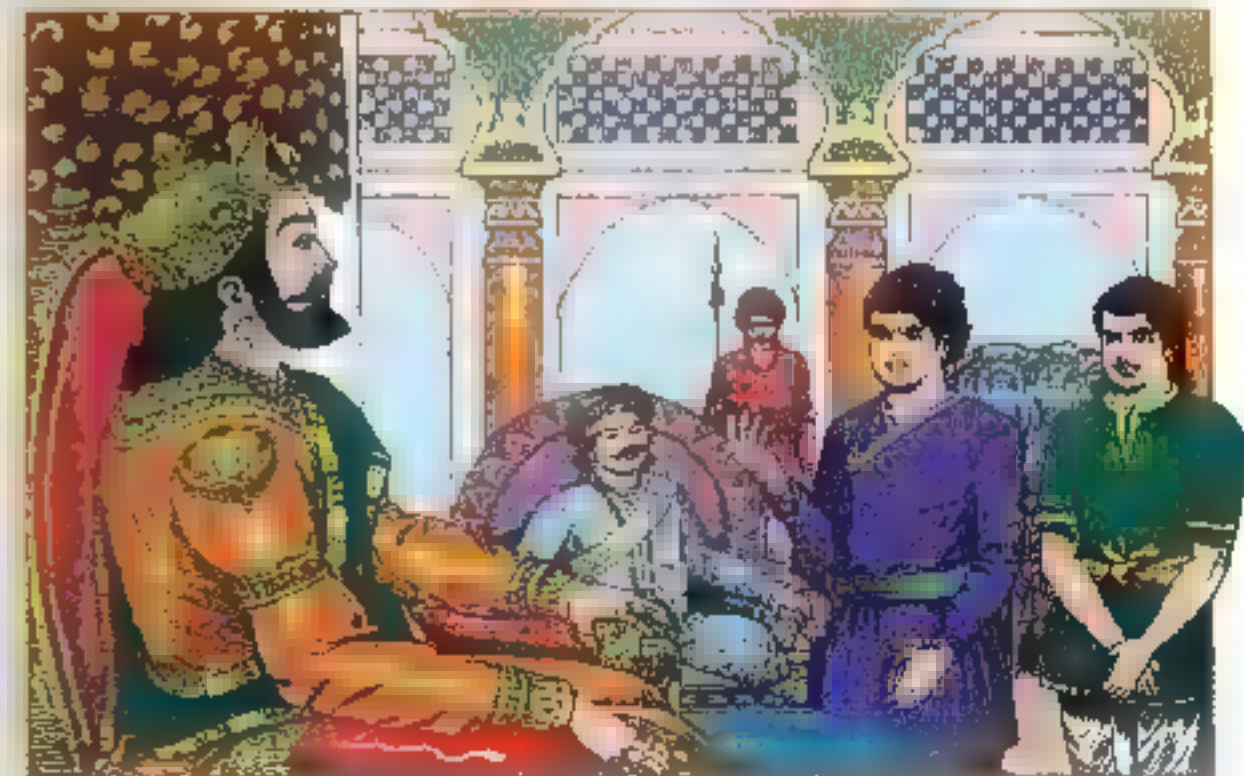
राज्याचा राजा करेन. आता तुम्ही जाऊ शकता." सुशल आणि कुशाल उघटल्या जंगलात गेले व त्यांनी घोर लपट्या सुरू केली. एक वर्ष पूर्ण होण्याआधीच दोघांच्यावर प्रसन्न झाले. दोघेही होऊन त्यांना का मातायला सांगितले, मुशल म्हणाल, "माझी प्रजा सदैव तुम्ही अनुदे." देव प्रसन्न होऊन म्हणाले, "बाळ, तुला देवाशक्ती अद्भुत असेल. तिच्या पळावर तू कुठल्याही अवयव समारंभाना नोंद देऊ शकशील. तुझ्या राज्यात कोणत्याही रोगांवर मात करणारी शक्ती असलेने तेव असेल. तू राजा होण्याचंय या रोगा पळ तुला मिळेल." प्रसन्न होऊन देव उडाय गेले.

देव कुशाल समोर प्रगट झाले. तेव्हा कुशाल राजाला, "तुला सांगणे म्हणजे देव काही सोपे समजतील, जे कोणी मला विरोध

करतील, त्यांचा सर्वनाश करण्याची शक्ती मला द्या. माझ्यावर विश्वास ठेवतील ते सदैव आनंदात व सुखांत असतील."

"तथास्तु! जेव्हा तू राजा होशील तेव्हाच या वराचा तुला उपयोग होईल. आणि या वराची मीमा तुझ्या राज्यापर्यंतच असेल." असे म्हणून देव उडाय झाले.

कुशाल व मुशल दोघेही राजधानीत परतले. ते राजा विक्रमसिंहाला भेटले. त्या दोघांनी प्राप्त करून घेतलेल्या देवी शक्तीविषयी सावाला सांगितले. सर्व घेऊन घेऊनचानंतर राजा म्हणाला, "कुठल्याही राजाचे हे पहिले कर्तव्य आहे की त्याने आपली प्रजा म्हणजे संलग्न आहे असे मानणे, पाहिजे. त्यानंतर शत्रूचा नाश करण्याचं येऊ. त्याच्यात असले पाहिजे. पण तुम्हा दोघांमध्येही कोण अर्थीय नक्षण आहे. यामुळे

तुमच्यापैकी एकाला मी राजा व एकाला सेनाधिपती करू शकते, पण तुमच्या यरप्राप्तीप्रमाणे ३३ शक्तींचा उपयोग तुम्ही राजा झाला तरच करू शकता. दोघांच्याही शक्तींचा उपयोग एकाच ठेकती करणे शक्यच नाही. तुम्ही एक काम करा. तुम्ही लोकांमध्ये मिसळून राहा. त्यांची सेवा करा, त्यांचा आदर करा, नि त्यांचे प्रेम मिळवा."

राजाने सांगितल्याप्रमाणे सुशाल व कुशाल जनतेची सेवा करू लागले, लोकांच्या सुखदुःखांत सहभागी होऊ लागले. विक्रमसिंहाने राज्य-कारभाराची जबाबदारी मंत्र्यावर टाकली व तो जवळच्या जंगलात विष्णू गेला. तीन महिने त्याने कठोर तपश्चर्या केली आणि देव त्याच्यावर प्रसन्न झाले. राजाचे दुःख त्यांना माहित होते, ते म्हणाले, "राजा, सुशाल चांगला माणूस पण कुशाल चाईट आहे. आपल्या बुद्धीप्रमाणेच त्यांनी

वर मागितले. त्यांच्या तपश्चर्येवर प्रसन्न होऊनच मी त्यांना वर दिले."

विक्रमसिंह त्यावर म्हणाला, "देवाधिदेवा, चांगल्या माघातर्की इच्छा पूर्ण करण्यासाठी तू त्याला वर दिलास हे ठीक आहे, पण चाईट कुशाललाही वरदान का दिलंस?"

"माझ्यावर त्यांनी ठेवलेली श्रद्धा, निष्ठा ही मला मुख्य आहे. त्यांच्या चानुसपणा चाईट-पणार्थी माझा संबंध नाही. त्या दोघाने त्या कोशाल राजा करावचे ते प्रजेवर सोडून दे. याचा निर्णय प्रजाच घेऊ दे. प्रजेतसुद्धा चांगली व चाईट सर्वा दोन्ही प्रकारची माणसं आहेत. तुझ्या विजाल राज्याचे दोन विभाग कर. सुशालला निवडणारी प्रजा सुशालच्या राज्यात राहील व कुशालला राजा करणारे लोक कुशालच्या राज्यात राहतील. आता तुझ पसं मिटला ना? आता प्रश्न आहे जनतेचा. तेच असला तर निवडणार आहेत. त्यांच्या निर्णयाचे फल त्यांना मिळेल, तू काळजी करू नकोस."

विक्रमसिंह आपल्या राजधानीत परत आला. त्याला वाटले, चाईट माणसाला जेव्हा असला राजा करेल? पण देवाने सांगितल्याप्रमाणे त्याने सुशाल व कुशाल दोघांनाही राजा म्हणून घोषित केले. अधिक लोकांनी सुशालला आपला राजा मानण्याचा निर्णय घेतला तर अर्धी लोकांनी कुशालला आपला राजा मानले. जनसंख्येनुसार राज्याचा मोठा हिस्सा सुशालला व लहान हिस्सा कुशालला मिळाला.

वेताळाने आपली जथा रिकवून राजाला विचारले, "राजा, विक्रमसिंहाने जो निर्णय घेतला, त्याविषयी माझ्या मनात दोन शंका आहेत. विक्रमसिंह जनतेला आपली संतान मानत होता.

प्रजा-तुख हेच मुख्य समजून तपश्चर्या करून ज्या सुशालने वरदान मिळवले, त्यालाच छरे तर राज्य करावला चाचला हवे होते. पण राजाने तसे केले नाही. हे चांगणं जरा विचित्र वाटत नाही? आपण दूसरे म्हणजे देवाने दिलेले वरदान, वरदान मिळवण्यासाठी निष्ठापूर्ण, श्रद्धापूर्ण तपश्चर्या केली. मानवी गुणांचा त्याच्याशी संबंध नाही असे देव मानतात. हे असे मानणे योग्य आहे का? माझ्या शंकांचे उत्तर माहित असूनही जरा तू गप्प बसलास तर तुझ्या डोक्याची शकते शकले होतील."

राजा विक्रमार्क म्हणाला, "कुशालाही देशात सुख-शांती हवी. त्यासाठी तिथे एक असा राजा आहे जो प्रजेची काळजी घेईल, प्रजेची सेवा करेल आणि त्यावर शत्रूंचा ताबा ठेवेल, वेळ येईल शत्रूंचा नाश करेल. हे दोन्ही गुण राज्यामध्ये असले पाहिजेत. सुशाल आणि कुशाल या दोघांतही ते अर्धे अर्धेच आहेत. सुशालला राजा म्हणून घोषित केले तर कुशालला उग्र रूप घालून करेल, राजाच्या भरात सुशालवर काळ करेल. म्हणूनच राजाने देवाच्या सल्ल्या-प्रमाणे चांगल्याचे ठरवले. वरदाननिघरी संवादाचे तर देवाने जे म्हणले ते

अगदी बरोबर आहे. निष्ठा व श्रद्धा ठेवून दुष्ट तपस्या करतात छरे, पण त्यांचे फळ त्यांचा नाश करते. कुठल्याही परिस्थितीत त्यांचे भले होत नाही. स्वभावाने दुष्ट असलेले दुष्ट वरदानच मागतात व ते वरदानच त्यांचा सर्वनाश करते. पुराणांत मुद्धा अशा किती तरी कथा आहेत. परंतु दुष्ट लोकांपासून जगतेचे रक्षण करणे, त्यांच्यापासून जनतेला दूर ठेवण्याची जबाबदारी शासकांची आहे. म्हणून विक्रम सिंहाला देवाने सल्ला दिला की शासकांची निवड करण्याचा निर्णय जनतेवरच सोडून दे. अधिक संख्येने चांगले असलेला लोकानी सुशालला राजा म्हणून निवडले, तर अल्प संख्येने जे चाईट होते त्यांनी कुशालला निवडले. मनुष्य आपल्या स्वभावा-प्रमाणेच चांगल्याचाईटाची निवड करतो, त्याच्या निर्णयानुसारच त्याला सुख-दुःख, शांती-अशांती, समधान असमाधान, आनंद इ. प्राप्त होते. देवाचे वरदान चुकीचे नाही. ते नेहमी धन्य असते."

राजाने आपले मीनव्रत भंग केल्यामुळे वेताळ नेहमीतारखी शयारहित अदृश्य झाला व परत झाडावर जाऊन बसला.

(सुचित्राच्या रचनेवर आधारीत)

जेव्हां देव म्हातारे झाले होते

दुर्वास ऋषी ॥ शीघ्रकोपी म्हणून प्रसिद्ध होते. जर ते कुणावर रागावले किंवा कांही धटनेमुळे शासले, तर ते शाप देत असत. आणि त्यांची शक्ती एवढी प्रखर होती की त्या शार्पांतून दुसऱ्या कुठल्याही शक्ती द्वारे मुक्तता मिळत नसे. स्वतः ऋषी सुद्धा त्याचाबलीत कांही करू शकत नसत. परंतु ते उःशाप देऊन त्याची तीव्रता कमी करू शकत, परंतु महत्वाची गोष्ट अशी की त्यांचे शाप शीवटी वरदानच ठरले.

आपण इतके देवदेवादिक पाहिली तरी हे सर्व देव एकाच वर्गात मोडत नाहीत. विष्णू, शिव, ब्रह्मा, हे महान देव आहेत. विष्णूंनी राम, कृष्णासारखे कितीतरी अवतार घेतले. परंतु

त्यांचा असाही एक वर्ग होता जे आनंदी, दयाळू आणि शक्तीशाली होते. विष्णू आणि त्यांच्या अवतारांसारखा त्यांचा मानवजातीशी फारसा संबंध नसे. तरीदेखील त्यांनी मानवाला वेळावेळी जर तेव्हां मदत केली होती यथानुषंग ॥ राक्षसांशी युद्ध करीत आले, ते देवांचे आणि मानवांचे शत्रू होते. इंद्र या देवांचा राजा होता, ते देव कधीही मरत नसत. त्यांना अमरत्वाचे वरदान होते.

एकदा दुर्वासऋषी या देवांच्या प्रांतात आले. एका अरसेने त्यांचे आदरानिव्य करून त्यांना फुलांचा हार अर्पण केला. हा हार अतिशय सुगंधित आणि सुंदर होता.

दुर्वासाना तो पुष्पहार आवडला, पण

ऋषींनी कोणत्याच गोष्टीचा मोह करणं योग्य नाही हे जाणून देवांचा राजा इंद्र याच्या दरबारी पोचंपर्यन्त त्यांनी तो हार इंद्राला देण्याचे ठरवून टाकले होते. आणि तसा त्यांनी तो इंद्राला दिल्यावर इंद्राला फार आनंद झाला.

थोड्यावेळाने दुर्वास पुन्हां पृथ्वीवर परत जायना निघाले तेव्हां इंद्र त्यांना आपल्या महालाच्या दारापर्यन्त पोचवायला आला. ऋषी गेल्यानंतर इंद्र जवळच उभ्या असलेल्या, आपले वाहन असलेल्या स्वर्गीय हत्ती ऐरावताकडे गेला. त्याला पाहून इंद्राला वाटले की याच्या गळ्यात जर ॥ १ ॥ हा पुष्पहार घातला, तर ॥ २ ॥ सुंदर ॥ लबाबदार दिसेल. म्हणून त्याने तो सुंदर पुष्पहार ऐरावताच्या गळ्यात घातला. ऐरावत पण खूब दिसू लागला. इंद्राने ॥ ३ ॥ सुंदर दिसणाऱ्या

वाहनाचे कौतुक केले आणि तो आपल्या दरबारांत परत गेला.

थोड्याच वेळांत फुलांच्या सुगंधाने आकर्षित झालेल्या मधमाशांचा थवा हारावर येऊन बसला. यामुळे अन्वस्थ झालेल्या ऐरावताने मधमाशांपासून सुटका करून घेण्यासाठी तो हार तोडून टाकून दिला.

दुर्वासाने दुर्वासाना ही गोष्ट सांगितली गेली. दुर्वासाना असं वाटतं की त्यांनी दिलेल्या भेटवस्तूची कदर न करता इंद्राने तो हार दत्तीला घातला आणि त्याने ॥ ४ ॥ खेळांत तोडून टाकला. ऋषींना अपमान झाल्यासारखे वाटले.

“हे देवांनो, तुम्हाला तुमच्या चिरंताप्याचा गर्व आहे ना? बरं तर, ते तुमच्या आयुष्यातून निघून जावो. तुम्ही मर्त्यांसारखे म्हातारे व्हाज!”

त्यांच्या राजाच्या उद्धट बाणुकीबद्दल दुर्वासांनी सर्व देवांना शाप दिला.

"महर्षी, हे आमण काय केलेत!" जवळ असलेले सर्व ऋषी त्यांना म्हणाले. संतापी दुर्वासांच्या देखील लक्षांत आले की त्यांच्या शापाप्रमाणे जर देव म्हातारे, व निर्बल होऊन लागले, तर राक्षस या संधीचा फायदा घेऊन पृथ्वीचा ताबा घेतील, आणि त्यांच्या राज्यांत मानवाची सर्व प्रगती थांबेल. राक्षस दुष्ट आणि उद्धट आहेत, ते मनुष्याला ज्ञान आणि सत्य यांच्या शोधास कधीही स्वातंत्र्य देणार नाहीत.

"देवांनी क्षीरसागराच्या मंथनातून अवतरणारे अमृत प्राशन केले तर त्यांचे चिरंजीव्य ते परत मिळवू शकतील." बुर्यास चिंतित झालेल्या ऋषींना म्हणाले.

शापामुळे दुःखांत असलेल्या देवांना आशेचा किरण दिसता. परंतु क्षीरसागराचे मंथन? ते कसे शक्य होणार? त्यासाठी राक्षसांची मदत हवी होती. राक्षसांनी अमृताचा कांही हिस्सा

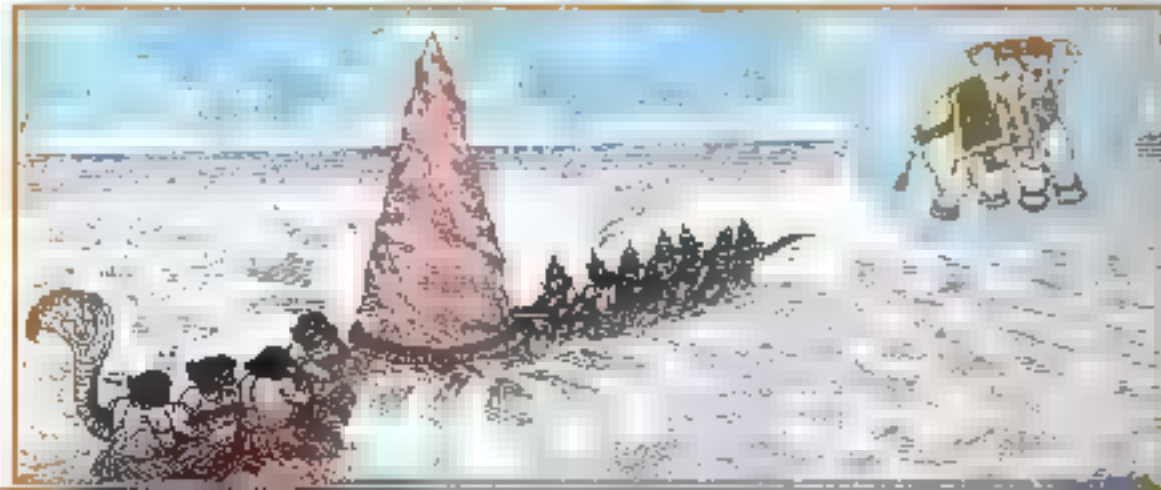
आपल्याला मिळेल या आशेने मंथनाने मदत करण्याची तयारी दाखविली. ही आणखी एक वेगळीच गोष्ट आहे.

ऐरावताला त्याने पुष्पाहार तोडल्यामुळे देवांना शाप भोगावा सामान्यतः गोष्टीचे फार दुःख आणि लाज वाटली. देवांना कसं तोंड दाखवायचे म्हणून तो क्षीरसागरांत तळाशी जाऊन लपला.

परंतु क्षीरसागराचे जहाजसे मथन होऊन लागले तसा इतक गोष्टीच्या रंगक तांदी वाहेर आला. परंतु आज्ञा त्याचा संपूर्ण पांढरादुग्ध आला होता. क्षीरसागराच्या तळाशी राक्षस्यामुळे त्याच्यांत ह्या बदल झाला. तेव्हापारून तो इंद्राचे वाहन म्हणून समजला जाऊ लागला.

यावेळी झालेल्या समुद्रमंथनातून अमृत बाहेर पडले व त्यांतला कांही देवांना मिळाला. अमृतप्राशन घेतल्यानंतर देवांना आपले चिंता-रुच्य परत मिळाले. आणि अपरमज्जामुळे झालेला गोंधळ सांवरता नेता

- बिंदुसार

वी. कृष्णकुमार,
चेतकरी

अरुणा ज्योत्सना,
चित्रकरी

जग ही एक रंगभूमी आहे

राजसभेत सारे पुरुष निमूट बसले होते. मरुदनाडचा राजा महेंद्रवर्मन, त्याचा मुलगा विजयादित्य आणि मंत्रीमंडळ हे तिथे होते. महेंद्रवर्मन राजाला वाटत होते की युवराज विजयादित्याने आता राज्यक १२११२१ ची जबाबदारी स्वीकारावी.

पण राजपुत्राने आपल्या बटिलांची चिंतीत अचरेली होती.

"पण तुला राजा होण्याची इच्छा का नाही?" महेंद्रवाने विचारलं.

राजपुत्राने निर्भयपणे म्हटलं, "पिताश्री, मला राज्यकारभार चालवण्याच्या कुटिल राजकारणांत अडकण्याची कांदीमात्र इच्छा नाही. मला एक मोठा नटवर्य होण्यांत स्वास्त्य आहे."

सजा गप्प होता, "तुम्हाला तुमचे कर्तव्य टाळता येणार नाही. ह्या भूमीवर राज्य करणे हा क्षत्रियांचा धर्म आहे. नाट्यकलेची आवड तुम्हाला कशी काय आली आहे, तें कळत नाही," मंत्री म्हणाला.

"उहो, नाट्यकला म्हणजे कल्पनेच्या जगांत विहार असतो. रंगमंचावरून लोकांना आनंद द्यावा ही

माझी महत्वाकांक्षा आहे. "कलैमंगल आई गेली" तर्फे जी नाट्यकलेची कार्यशाळा होणार आहे त्यांत मी सहभागी होणार आहे. राज्य चालवण्याचा भार तुम्ही माझा भाकटा भाऊ जयंता त्याच्यावर कां सोंपवून नाही?" विजयादित्याने विचारले.

त्यावर राजा महेंद्रवर्मन संतापून म्हणाला, "उरे! हे राज्य चालवण्यासाठी तुला योग्य ते

शिक्षण वितेले आहे. नाटकांत काम करायला आणि असा वेळ फुकट घालवायला तुला लाज वाटत नाही का?" राजाचा राग

भारताची ओळख - प्रश्नावली

नव्हेंबर महिन्यांत दोन महत्वाचे जन्मदिन येतात - १४ नारखेता भारताचे पहिले पंतप्रधान पंडित जवाहरलाल नेहरू यांचा, आणि १९ नारखेस भारताची पहिली महिला पंतप्रधान इंदिरा गांधी यांचा जन्म दिन! या महिन्याची प्रश्नावली या दोघांचे व्यक्तिमत्त्व, त्यांची कारकीर्द व त्यांची कर्तृत्वगुणा यावर उभारलेली आहे.

१. पंडित नेहरूंनी बाळगोपाळांसाठी लिहीलेल्या पुस्तकाचे नाव काय?
२. "अनेक वर्षांपूर्वी आम्ही निपतिश्री एक करार केलेत. राजा आणि त्यांतून काढून घेतलेल्या वस्तूमुक्त होण्याची वेळ आता आलेली आहे" हे वाक्य पंडितजींच्या भाषणातले आहे. हे भाषण केव्हा आणि कुठे केले होते? तो प्रसंग कोणता?
३. पंडित नेहरूंना द्रोणी वस्त्रिणी होत्या. त्यापैकी एकजण मंत्री होणारी भारतातील पहिली महिला होती. ही भविनी कोण आणि ती कोणत्या राज्यात मंत्री झाली होती?
४. भारत स्वतंत्र झाला त्यावेळी पंडित नेहरू हे इंग्लिश नॅशनल कॉंग्रेसचे अध्यक्ष होते. त्यावेळी त्यांनी काळ्याय्यांत, इंग्लिश गांधी या सहानुभूतीच्या एका समूहाचे नेतृत्व करून भारतात स्वातंत्र्य लढाई लढवण्याची योजना तयार केली होती. या समूहाचे नाव काय? ही मुले, कायदे काम करून असत?
५. १९५१मध्ये इंदिरा गांधींची लोकप्रियता कळाला पोचली. ती कशामुळे?

(उत्तर पुढील महिन्यांत)

ऑक्टोबर प्रश्नावलीची उत्तरे

१. सैसूर, इथे दहापिवसांच्या उतरावांत शेंबटी भव्य मिश्रणक असते व त्यात असंकुल हत्तीवर महाराजांची स्वारी सापेली होत असते.	नामिकनगडमध्ये तांदूळ (पंभन) निजयनात.
२. जगन्नाथ पुरी-ओरिसा इथली खयात्रा, त्यावेळी श्रीजगन्नाथ, बलभद्र आणि सुभद्रांच्या मूर्तींना राजवर्तल्या रथातून फिरवले जाते. भक्तगणाना ह्या रथ ओढण्याची तीव्र इच्छा असते.	४. ईद-जुल-झुमा
३. जानेवारीमध्ये येणारी नवसंक्रांत, यावेळी गुजरातमध्ये पतंग उडवतात आणि	५. खंडोदा सात
	६. मदुराईमधल्या चित्रे उत्सवांत गावानले प्रमुख देवता मीनाक्षी हिचा सुंदरेश्वरी विवाह साजरा होतो.
	७. मैलापूर (चेन्नई)चे कपालीस्वर मंदिर.
	८. शिमगा

गणेश पुराण

एकदा लक्ष्मी मानससरोवरात स्नान करत असतांना, पार्वतीने विष्णूचे रूप धारण केले व ती लक्ष्मीजवळ आली. अत्यंत मनोहर दिसणाऱ्या सुंदर विष्णूला पाहून तिचे वेदभान हरपले, आणि विष्णूला पार्वतीसुद्धा लक्ष्मीचे अतिशुद्ध रूप पाहून मुग्ध झाली. दोघांनी एकमेकींना अतिप्रेमाने पाहिले. त्यांच्या दोघांच्या त्या मीलन दृष्टीतून त्या सरोवरात एक सुवर्ण कमल उगवले. त्यांतून एक आश्चर्यचकित करणारा एक शालिका उत्पन्न झाली. लक्ष्मीने नारायणाच्या जवळ जाऊन त्याला प्रेमाने मिठी मारली. तेव्हा पार्वतीला खूप हसू आले. ती म्हणाली - 'मी नारायण नाही, मी पार्वती आहे.' असे म्हणून तिने आपले प्रत्यक्ष रूप धारण केले.

लक्ष्मी खेदाने म्हणाली - 'तु सुद्धा आपल्या भावाला शोभणारीच आलीस.'

पार्वती म्हणाली - 'एकदा विष्णूंनी मोहिनीचे रूप धारण करून शंकराला माया-जालात फसवले होते, त्याची परतफेड मी अशी केली. समजते?'

त्यानंतर त्या सुवर्ण कमलातून आलेल्या शालिकेकडे पाहून लक्ष्मी व पार्वती अत्यंतदिव्य झाल्या. अत्यंत वात्सल्यप्रेमाने दोघांनी त्या शालिकेला हातात उचलून घेतले. तेव्हा गणपतीने प्रवेश केला व म्हणाला, 'मातांनो, आपणा दोघांच्या अंशांनी प्रकट झालेल्या हिचे पार्वतीच्या बाहून 'जया' व लक्ष्मीच्या बाहून 'श्री'नी नामकरण करून तिचे नाव 'जयश्री' असे प्रसिद्ध व्हावे. तिचा वस्तुद्धा अशाच शिव

व केशव यांच्या अंशाचाच जन्मात्ता आला आहे. तेव्हा त्यांनी कमळातल्या कलिकेला कावेरी नदीत सोडून पायला वायुदेवाला सांगितले. तेव्हा वायुदेवांनी जयश्रीला कावेरी नदीत सोडून दिले.

दक्षिणेत राज्य करणाऱ्या एका राजाने त्या मुलीला आपल्या राजवाड्यात आणले. तिच्या नामकरण उत्सव केला. तेव्हा आकाशवाणी झाली - "निचे मांव जयश्री ठेवण्यांत यावे." तसे सर्वानी ऐकले. जयश्री राजकुमारी बनून राजवाड्यात मोठी होऊ लागली व तिन्ही लोकांत अत्यंत रूपवती व साहसी म्हणून ओळखली जाऊ लागली.

जयश्रीला महालात वेळ घालवण्याऐवजां जंगलातले सुष्टीसौंदर्य पहायला आवडत असे व हिंदायफिरायला आवडत असे.

शिव आणि केशव ह्यांच्या अंशांनी झालेला एक किशोर एक दिवस गणपती व कार्तिकस्वामींना भेटायला कैलास पर्वतावर गेला. तेव्हा दोघेजण प्रेमाने गप्पा मारीत अस्तांना दिसले. मानस सद्येवरांत वरुची व पार्वती यांच्यातून निर्माण झालेली किशोर याला अनुरूप होणारीच पत्नी निर्माण झाली आहे, राजाने असे म्हणून ते दोघे गप्प राहिले.

तेव्हा त्या तरुणाला खूप आश्चर्य वाटले. त्यांनी थोडे दिवस तेथेच कामनाय्य केले. परंतु जेव्हा तो तेथून निघाला, तेव्हा गणपतीने सांगितले - "हे किशोरा, आमच्या दोघांपेक्षा तू वयाने मोठा आहेस, तेव्हा आपण असे ब्राम्हचारी राहणे चांगले नाही. तेव्हा तबकरच आपण विवाह करावा."

त्यानंतर गणपती व कार्तिकस्वामींनी त्यांचा आदरपूर्वक आभार मानून निरोप दिला.

एकदा स्वामी सिंहावर आरुढ होऊन मजेने जंगलात हिंडत फिरत होते. तोच त्यांना थांबवण्यासाठी म्हणून कोणी तरी बाण रोवले व त्यांच्या जवळच ते जमिनीत घुसले. स्वामींनी बाण जेथून आले त्या दिशेकडे पाहिले. परंतु दुसऱ्याक्षणीच त्यांचा राग नाहीसा झाला. धनुष्यबाण हातांत धरून मोठ्या दिमाखात उभी असलेली हंसरी जयश्री त्यांना दिसली. तिची दृष्टी त्यांच्या दृष्टीत किलीन झाली. स्वामी अदृश्य झाले.

गणपतीने जयश्रीला स्वप्नांत येऊन सांगितले होते तेव्हापासून ती त्याच्याच शोधांत जंगलात फिरत होती. नारदांच्या आदेशानुसार

राजाने जयश्रीचे स्वयंवर मांडले. राजाच्या रूपाने इन्द्र व देवदेवता वेगळेवेगळे वेप करून विवाह स्थळी आले होते. परंतु स्वामीने एका सामान्य मिल्हाच्या रूपात एक काळे कुत्रे घेऊन प्रवेश केला.

राजांनी मिल्हा कुमार व त्याच्या कुत्र्याची चेष्टा केली व आपल्या बरोबर बसण्यास त्याला जागा दिली नाही. तेव्हा स्वामींनी सिंहाचा जबडा पकडण्यासारखे कुत्र्याचे तोंड धरले व ते पाठीवर चढून बसले. दुसऱ्या क्षणीच त्या कुत्र्याचे सिंहात झाले. तेव्हा जयश्रीने स्वामींना ओढखले व तिने वरमाला त्याच्या घातली. त्यांनी जयश्रीला सिंहावर बसवले. तेव्हा इतर सर्व राजे देवता नाराज होऊन स्वामींच्यावर तुटून पडले. परंतु त्यांना सर्वांना त्यांनी धोयवून घेतले.

स्वामींच्या बाणांच्या प्रहारांनी सर्वजण घाबरून स्वकडे तिकडे सरविर पळू लागले. त्यांनी दिव्याखाचा प्रहार करण्यास सुरुवात केली. त्यांच्यापुढे कोणाचा टिकाव लागणे शक्य झाले नाही. इन्द्राचे वज्रायुध कुत्सकामी निघाले. तेव्हा त्यांनी आपले रूप धारण केले. पण सर्व देवदेवता हात जोडून त्यांना शरण आल्या. सर्वांनी क्षमा मागितली.

अश्या नव्हेने स्वामी व जयश्रीचा लग्न समांभ सर्व देवदेवतांच्या समवेत वैभवांत, थाटांत व स्वामी जयश्रीसह आपल्या निवासस्थानी परत जाण्यास निघाले.

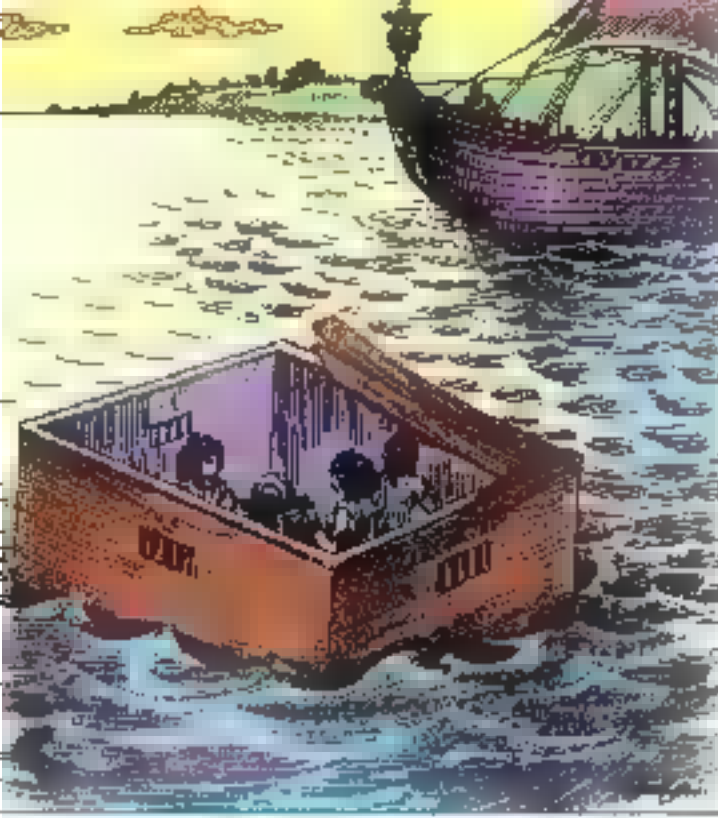
त्रेतायुगात आर्यावर्तामध्ये कोसल, केकय व वसुमित्र नावाचे राजे आपसांत खूप प्रेमाने

रहात होते. त्यांना प्रत्येकांना कोसलला कीलल्या, केकयला कैकयी व वसुमित्रला वसुमित्र नावांच्या कन्या होत्या. तिन्ही राजांच्या मनांत एकाच पेढी एकच विचार निर्माण झाला की, अयोध्येचा राजा दशरथ ह्याच्याबरोबर आपल्या मुलींचा विवाह करून द्यावा. दशरथाने त्यांच्या विचारांना संमती दिली.

तिन्ही राजांनी जैमिनी मुनिच्या करवी मुलींच्या लग्नाचा मुहूर्त काढला. जैमिनी मुनींनी सांगितले - "मी जो लग्नाचा मुहूर्त निश्चित केला आहे, तो असा गणपतीला साक्षी बनवून ह्या मुलींचा विवाह दशरथ राजाबरोबर लावून द्यावा, परंतु लग्नाच्या आधी ह्या मुलींना राक्षसांपासून भय आहे. तिथींना काळजीपूर्वक संभाळले पाहिजे."

तेव्हा राजांनी त्या तिथी मुलींना एका जड

पेटीत सुरक्षित रामजूम ठेवले.

तिफळे नाशगुनींनी रावणासमोर धाडडे जाऊन सांगितले - "आज राक्षसराज तिफळे दशरथ राजाचा विधाव होणार आहे, आणि दशरथाचा लोणास मुलगा तुझा नाश करेल."

त्यावर रावणाने तिन्ही राजकुमारींना पळवून आणण्यासाठी महोदर नावाच्या एका वनवासी राक्षसाला पाठवले. महोदरनी त्या तिन्ही मुली एका जडपेटीत सुरक्षित ठेवल्या असल्याचा पत्ता काढला व त्याने ती पेटी चालवली. ती जेव्हा आकाशमार्गांनी जात होता तेव्हा समुद्रावरून लंकेकडे जात असता अचानक त्याच्या पोटांत असणं कळत येऊ लागल्या. त्या वेदनेने त्याच्या हातून ती पेटी समुद्रांत पडली व समुद्राच्या लाटांवरून पेटी वेडीवाकडी होऊन वाहू लागली.

त्याच वेळी दशरथ राजा एका मोठ्या

नावेत बसून नगरात फक्त चाकले होते. त्यांना प्रवासात विनंय होणार म्हणून ते त्या मोठीच्या विचार करीत बसले. मुहूर्त जवळच्या वेळात ते नगरात पोहोचू शकणार नाहीत असा विचार करीत त्यांनी समुद्रांत दुक पाडिले. तेव्हा नावेच्या जवळूनच एक वजनदार पेटी बहात येत असल्याचे दिसले. तेव्हा त्या पेटीचा धक्का सोटीला गेला व त्या पेटीचे झांकण उघडले तेने व पेटीतील तीन राजकुमारी त्यांच्या दृष्टीस पडल्या. त्यांनी दोरीची शिडी करून त्यांना बांधीत बसवून घेतले. तेव्हा दशरथाला कळले की तो ज्या तीन मुलींशी लग्न करणार आहे त्याच मुली आहेत आणि जमिनी गुनींनी मुलगा लंका तोच मुहूर्त नक्की केला होता. वज्रा गणपतीने लंका दर्शन देऊन त्या मुलींचा विवाह दशरथ राजावरून लावून दिला व गणपती अत्यंत शक्ती, दशरथ राजा आपल्या तिन्ही राण्यांसह आपल्या नगरात निघाला.

हा घटनेनंतर कन्याच विषयांनी दशरथाला चार मुलगे आले. त्याचा मोठा मुलगा भीमचंद्र कैकयीच्या हठामुळे सीता व लक्ष्मणासहित चौदा वर्षे वनवासाम गेला. रावणाने सीतेला पळवून लंकेत नेऊन ठेवले व रामानी हनुमान, सुग्रीव व इतर वानरसेनेसह लंकेवर चाल करून रावणाचा नाश केला व सीतेला पुष्पक विमानात बसवून फक्त आणले. जिथे सेतू बांधला त्या समुद्रकिनार्यावर रामचंद्रांनी शंकराची पूजा करून अचोखत्या फतव्याचे विचार केले.

शिवलिंगाची प्रतिष्ठापना करण्याकरिता

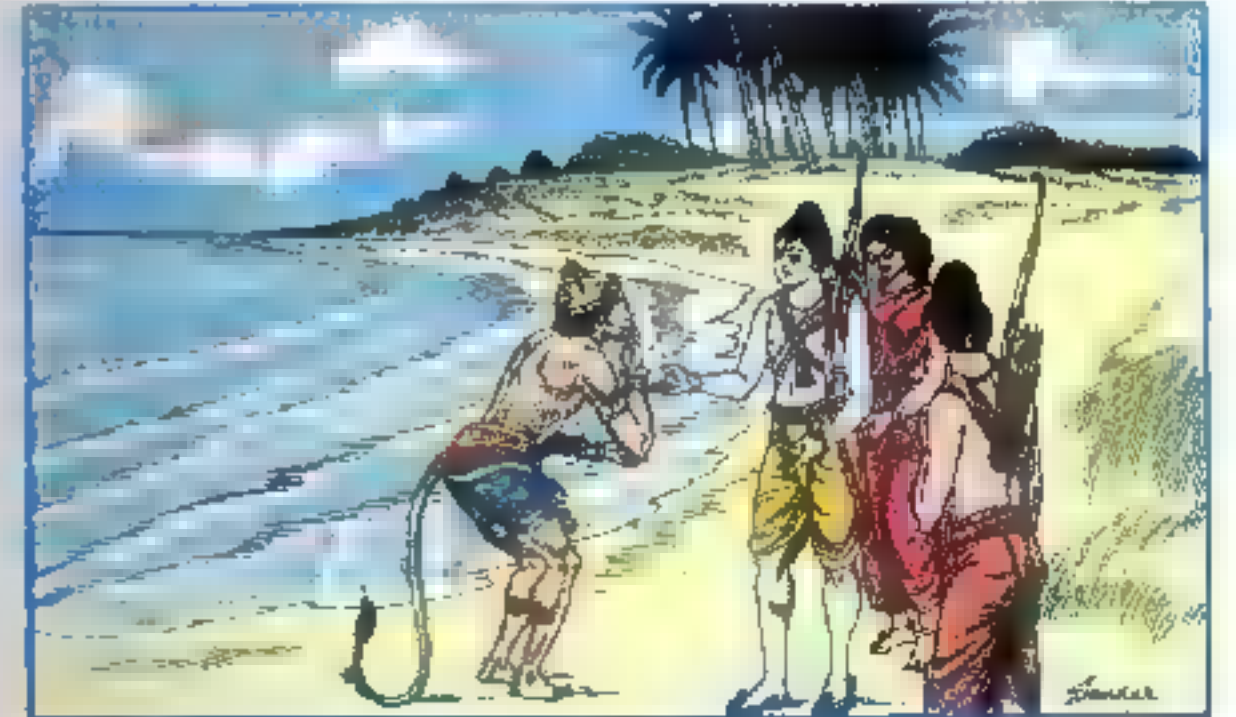
रामचंद्रांनी हनुमानाला कैलासला पाठवले हनुमान वायुवेगाने कैलासाला पोहोचले. तेथील सर्वांत मोठ्या लिंगाला पाहून त्यांनी ते उच्छ्वसाकरिता हत लावला, परंतु कितीही प्रयत्न केला तरी लिंग कांही जागचे हतले नाही. तेव्हा त्यांनी लहान लिंग उच्छ्वसाच्या प्रयत्न केला. परंतु छोटे लिंग लुद्धा हलू शकले नाही.

तिकडे बळ निघून चालली होती. हनुमान आपल्या असमर्थतेवर दुःखी होवू लागला. तेव्हा एक लहान मुलगा तेथे आला त्याने विचारले - "हे लहान, तू कोण आहेस? दिलायला तर हनुमानासारखाच दिसतो आहेस, पण तू हनुमान काय?"

"मी हनुमानच आहे. रामचंद्रांनी एक शिवलिंग आणण्याकरिता इकडे पाठवले आहे. परंतु तू कोण आहेस?"

कोणीही लिंग उचलून घेऊन जावू नयेत म्हणून मला त्या लिंगाच्या देखरेखीकरिता इथे बसवले आहे. परंतु मी असे ऐकले आहे की हनुमान शंकराचाच अवतार आहे आणि तोच पंचमुखी आंजनेय आहे. पण तुमची पांच तोंडे कुठे आहेत?"

तेव्हा हनुमानाने गरुड, वराह, सिंह आणि अश्व यांची तोंडे जोडून पंचमुखी आंजनेयाचे रूप धारण केले आणि अस्फाशापर्यंत जाऊन पोहोचेल अशा आवाजात हेरून ती त्या मुलाला म्हणाला - "गजानना, आता माझी वेळ संपली, आता पंचतोटी रूप घुमाला धारण करावे लागेल." तेव्हा गजाननानी आपले विश्वरूप दर्शन दिले. त्या पंचमुखी गजाननाला नमस्कार करून हनुमान म्हणाला, - "महानुभाव, जेव्हा तुम्ही लहान बालकाचे

रूप घेऊन माझ्याकडे निघालात तेव्हांच मी आपल्याला ओळखले होते. शिवलिंगाला आपण हलू दिले नाहीत. तेव्हां कृपा करून मला एक शिवलिंग अर्पण करा.

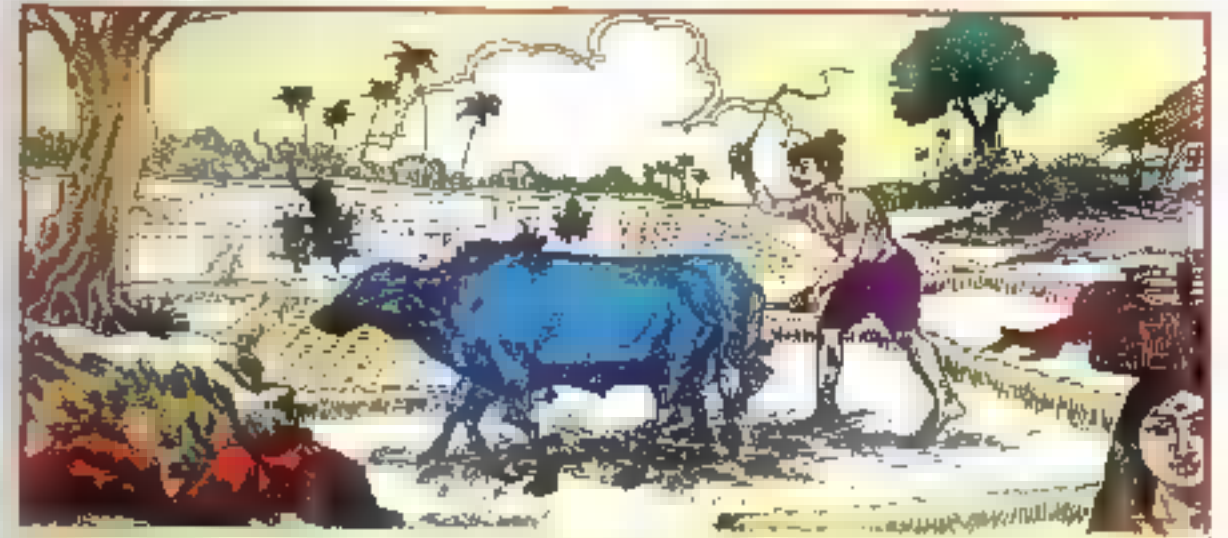
त्यावर गाण्धारी म्हणाला - 'हनुमाना, तुझ्या पंचमुखी दर्शनाकरताच मी हे सर्व नाटक रचले होते. तू शिवाच्या अंशानेच निर्माण झाला आहेस. तेव्हां तुला अडवणारा मी कोण? परंतु तू माझ्याअबळ मागितले आहेस म्हणून मी तुला देतो. तुझ्याकरिता अतिविशेष असे लिंग मी अगोदरच नियतून ठेवले आहे. ते नू घेऊन जा.' असे म्हणतच त्यांनी हनुमा- नाच्या ओंजळीत एक ज्योतिर्लिंग ठेवून दिले.

हनुमान लिंगाला सांभाळून धरत उडत निघाला. तोपर्यंत वेळ मिळून गेली होती. निकडे घेऊन आधीच रीतादेवीने एक वाळूचे शिवलिंग तयार केले व पाण्याचा अभिवेक करून रामचंद्र त्याची पूजा करावयास लागले. तेवढ्यांत हनुमानाने लिंगासह प्रवेश केला. ते पाहून हनुमानाने आपल्या शोपटीने गुंडाळून त्या

लिंगाचा नाश करण्यास आरंभ केला. परंतु वाळूचे लिंग जसेच्या तसेच राहिले. तेव्हां रामचंद्रानी हनुमानाला शांत करून सांगितले - 'हनुमाना, बुद्धिमान लोकसुद्धा कधीतरी विसरून जातात. तू तर सर्व जाणणारा आहेस, तेव्हां वाळूचेच असले म्हणून काय झाले, शिवलिंगच हे ना जाणणारा? आणि ते तर शिवाचा अंशच आहे. शंकराबरोबर गंगेत कनकदा, खेळायला, कोणाला आवडेल? तरी अजून काही विषयले नाही. तू जे लिंग घेऊन आला आहेस, त्याचे वाळूचे स्थापन करून त्याची प्रतिष्ठापना करून पूजा कर या, चालेल ना?'

हनुमानांनी आपल्याबरोबर लिंग आणले होते, ते रामचंद्रांच्या देऊन न्यतःचे कान पकडले व वाळूच्या लिंगाला भक्तिपूर्वक हात जोडून नमस्कार केला.

रामचंद्रांनी हनुमानांनी आणलेल्या लिंगाची रामचंद्रांनी प्रतिष्ठापना केली व रीतेसह विधीपूर्वक त्यांची पूजा केली. ते नंतर नव्रजण पुष्पक विमानात बसून अचोद्या नगरीला निघाले.

भवानीचा अनुग्रह

भवानीपुरमधे बुक नांवाचा एक चोर राहत होता. तो नेहमी चोर्या करीत नसे. शेतीच्या कामाच्या दिवसात, तावणी-कापणीच्या काळात, तो शेतावर मजुरी करीत असे. जिथे काम मिळेत, तिथे तो काम करीत होता. त्याचे लग्न झालेले होते आणि त्याला एक मुलगा होता. आपला पती चोरी करतो हे त्या पत्नीला ठाऊक होते. परंतु हे रहस्य त्याच्या मुलाला मात्र माहीत नव्हते.

चोरी करायला निघण्यापूर्वी गांधाराला भवानीच्या मंदिरात बुक जाई व देवीची मनोभावे प्रार्थना करीत असे. 'माते, मला गरज आहे म्हणून आज मी चोरी करणार आहे. ज्या प्रकारे तू सर्वांचेच मदत मिळणारी भेटवस्तू स्वीकारतेस, त्याप्रमाणे तू माझा भेटदेखील स्वीकार! माझ्या आज्ञेचा काहीतना चौथा हिस्सा मी तुला भेट म्हणून देऊ आले आहे. एक माझा हिस्सा, एक माझ्या पत्नीचा, एक माझ्या मुलालाही. आणि

चौथा हिस्सा, माते, तुझ्यासाठी! मी तुला माझ्या मुलालाही एक सदस्य मानतो. मला प्रत्येक संकटातून तू वाचव, मी पकडला जाणार नाही आणि मी घरत सुखरूप पार घेईन इतकेच तुला माळ!'

बुकचे दिवस अशा रितीने चालले होते. आपल्या हातून हे पायाचरण होते आणि अशी भिती त्याला मात्र कधीही वाटली नाही.

एक दिवस बुक ग्रहांत चोरी करतायला गेला. त्यावेळी तिथे रामचंद्राचे वार्षिकी महोत्सवा जीवनातून एक नाटक सुरू होते. वार्षिकीचे पर्वचे नांवही बुक होते. हे ऐकून या बुक चोराला उत्सुकता वाटली. त्याने संपूर्ण प्रयोग नीट लक्ष देऊन पाहिला. चोर बुकचा वार्षिकी दान आणि त्याने रामचंद्रांची रचना केलेल्या यादें हातूनच्या हुकूम पात्राचे आश्चर्य वाटले. त्याच्या मनात आले की जर मी चोरी करणे सोडून दिले तर माही असा मोठा विद्वान बनू शकेन.

“माते भवानी, आजची माझी अखेरची चोरी असेल, त्यानंतर माझ मी पंखिनांजवळ विधाभ्यास करीन आणि एक ग्रंथ लिहीन, नेव्हां याचेनी मला जाल्लील जस्त माल मिळेल, एवढाच माझ्यावर अनुग्रह कर,” मनांतल्या मनांत त्याने देवीची प्रार्थना केली, पण याचेळेला मात्र तो चोरी करताना पकडला गेला. शिपायांनी त्याला शिक्षा देणाऱ्या अधिकाऱ्यांकडे नेले, त्या अधिकाऱ्यांनी त्याला तुरुंगाल टाकले.

बरेच दिवस बुक धरी परत आला नाही, नेव्हां त्याची बायको घाबरली, आपल्या नवऱ्याला पकडले तर नसेल ना अशी तिला भिती वाटायला लागली. एके दिवशी सूर्यास्ताच्यावेळीं आपला मुलगा नारायण याला चरोबर घेऊन ती भवानीदेवीच्या मंदिरात गेली. तिने देवीला सांगितलं, “माते, माझा पती चोर आहे हे मला माहीत आहे, परंतु तो तुझा

भक्त आहे. श्रीमंत होण्यासाठी किंवा घर वाढण्यासाठी तो चोऱ्या करत नाही. आमची गरिबी आहे म्हणून त्याला चोरी करणे भान पडते. माझ्या फर्तीला सुखरूप घरी परत येऊ दे.” जसं यिनवून ती रुढायला लागली.

आईचे हे बोलणे ऐकून नारायण चकित आपला बाप एक चोर आहे हे समजल्यानंतर त्याला फार कावट वाटले. त्याला हा धक्का आला नाही, नो आईच्याबरोबर घरी परत गेला नाही. मंदिराच्या पंगडातच तो वसून राहिला.

नारायणच्या मनांत विचार येत होता की भवानीदेवी आपल्या भक्तांचे रक्षण करते, तेव्हा त्याच्या पित्याच्याही ती रक्षण करील व त्याला वांचवील. करताकरता त्याला झोप लागली. झोपेत त्याला एक पडले. स्वप्नांत भवानी एका सुवासिनीच्या स्वरूपात मोर आली आणि म्हणू लागली, “नारायण, आपल्या भक्तांचे रक्षण करता येत नाही, म्हणून तू भवानी देवीला श्रेष्ठ देतो आहेस का?”

तिचा प्रश्न ऐकून नारायण भेडस्त, “नाही, नाही, माते, मी फक्त कृपा करावी म्हणून प्रार्थना करायला आलो आहे.”

त्यावर त्या सुवासिनीने गंभीर म्हटलं, “मी सुवासिनीच्या वेपान्त आले, तरी तू मला ओळखत आहेस. तुझ्या चिकारीचे कौतुक केल्याशिवाय मला राहायत नाही. तुझ्या पित्याच्या मनांत वाल्मिकी होण्याची नीग्र इच्छा आहे, पण त्यांनी आपल्या मनांतल्या विकारांचा त्याग केलेला नाही. त्याच्या मनांत राग, द्वेष वसे आहेत नसे सांचसेले आहेत. कुटुंबाचा उद्‌निर्वाह करण्यासाठी तो चोऱ्या करीत होता, तोपर्यंत त्याला केलं होतं. पण वाल्मिकीसारखा मोठा माणूस

होण्याची इच्छा वाळवून नेव्हां त्याने चोरी केली तेव्हा तो पकडला गेला.”

“माते, आता माझ्या आईचा सोपाळ करणं ही माझी जबाबदारी आहे. पोट भरण्यासाठी वर्षभर मोतमजुरी करायची असली तरी काम मिळणार नाही. काही बरीक सारीक व्यापार मी करूं शकेन, पण माझ्याजवळ भांडवल नाही.” त्याला पुढे काही बोलता येईना.

सुवासिनी दिसेनाशी आली. नारायण जागा झाला आणि स्वतःशीच बोलू लागला, “मी कितली मायबाप आहे. भवानीमातेला मी प्रत्यक्ष जरी पातळिलं नाही, तरी स्वप्नांत कां होईना, यिने मला दर्शन दिलंय.” असं म्हणून तो उठपार तितक्यांत त्याला जवळच एक पैली दिसली. पैलीत चांदीचे रूपये होते. ते पाहून नारायण विचारांत पडला.

“मी तर रूपये कांही चोरलेले नाहीत. भवानीमातेने हे मला दिलेले आहेत,” ती उचलून तो तिथून निघाला आणि राजधानीला पोचला. बरीच छटपट केल्यानंतर राज्याचे दर्शन मिळण्याची संधी लाभली. त्याने आपल्या पित्याबद्दल सर्व कांही

सांगितले. त्याचबरोबर त्याला स्वप्नांत जे दिसले तेही त्याने सांगितले.

त्याची कहाणी ऐकून राजाला फार आश्चर्य वाटले, “अरे नारायण, तू इमानदार आहेस. म्हणूनच भवानीमातेने दिलेले धन घेऊन तू सरळ इथे आवासा. ब्रुसरा कुणी असला तर हे रूपये घेऊन पळाला असता, जरी तुझ्या पित्याला वाल्मिकी-सारखा मोठा होण्याची इच्छा असली, तरी त्यांत त्याची कांहीच चूक नाही. पण त्याच्यासाठी त्याने जो मार्ग स्वीकारला, तो चुकीचा होता. म्हणून भवानीमातेने एका तऱ्हेने त्याला शिक्षा दिली, आणि दुसऱ्या प्रकारे, त्याच्यावर आपला अनुग्रहही दाखवला.”

त्यानंतर राजाने शिपायांना बोलावले आणि बुकला तुरुंगालून सोडवून आणण्यावर सांगितले. गिला व पुत्र आनंदात राजांनी त्याची राजाने आवश्यक ती व्यवस्था केली.

प्रसंगातून राजानेही धडा शिकला. त्या दिवसापासून गुन्हेगारांचे परिवर्तन करायचे म्हणून त्याने पुष्कळ प्रयत्न केले. नाईलाज असला तरच तो अपराध्यांना शिक्षा करायला लागला. परंतु त्याचबरोबर त्या अपराध्यांच्या कुटुंबियांच्या पालनपोषणाची व्यवस्था तो करू लागला.

कृतज्ञ-कृतघ्न

रत्नागिरीच्या जमिनदाराचा माळो हाग यावळ्याने अचानक मृत्यू पावला. त्याच्या बायकोचे शांस्वन करण्यासाठी जमिनदार भाळ्याच्या घरी गेला. त्याच्या बायकोला जमिनदार म्हणाला, "मला माहित आहे तुमच्यावर दुःखाचा आभाळ कोसळतय. रोजच्या भाजी-भाकरीचा मुखां मोठा प्रश्न तुमच्यापुढे प्रसेल. त्यासाठी तुम्हाला मदत करणं माझं कर्तव्य आहे. तुमच्या भोव्या मुलाला मी माझ्याकडे नोकरीला ठेवीन, त्याच्या या कर्माईमुळे तुम्हाला उदरनिर्वाहासाठी वास होणार नाही."

त्यावर भाळ्याची बायको म्हणाली, "मातक, माझा मोठा मुलगा असई तमज्जुतदार आहे, तनेच खूप परिश्रमी देखील आहे. अवघडाने अवघड पारितोषीणही तो सामान देऊ शकतो व कुतेही नोकरी मिळवण्याची त्याची लायकी आहे. पण माझा दुसरा मुलगा मोठ्या मुलासारखा

समजूनदारही नाही आणि परिश्रमीही नाही. म्हणून तुम्ही ही नोकरी घ्या करून ~~आपल्या~~ या."

~~भाळ्या~~ जमिनदाराने मोठ्या मुलाचे ~~व~~ त्याची अनुमती विचारली, त्याने आईच्या सांगण्याचा स्पर्श स्वीकार केला, धाकट्याला जमिनदाराच्या इथे नोकरी मिळाली व त्याचे जीवन सुखाने जाऊ लागले.

मोठा मुलगा भ्रान्त शेती व्यवसाय लावला. बाडिलांची दोन एकर गर्मीन होती पण ती नापीक होती. दिवस रात्र त्याच्यावर घेहकले करून त्याने ती सुपीक केवी. त्यासाठी त्याने कसं घेतले व आजची रीपे लावली. डोळ्यांत तेज धावून तो त्याची निराणी करू लागला आणि नववत्त त्याच्या कष्टांना फळ मिळाले.

छत्र न्यानेत, आज्याकडे वगैरे फलफळाने आल्या. विव्दगदं आढांवर भरणून आले गेले. ते विव्दगदं भाणूत लपड करायला लागले. जेव

तून वर्षांनी त्याने एक रुमदार वंगता बांधला, धर घेतले.

रत्नागिरीत नोकरी करणाऱ्या धाकट्या मुलाला हे शानं चळले. भोव्या भावाची उन्नती त्याला सहन झाली नाही. त्याच्या निन्वार्थीपणापुढे व त्यालापुढे आपल्याला ही नोकरी मिळाली आहे हे मुखां तो विराडला होता. कृतज्ञतेचा एक अंशही त्याच्यामध्ये नव्हता.

एक दिवस तो अकस्मात आपल्या गावी आला. आणि आईला म्हणाला, "आई, हे सगळं काय चालतंय? तुम्ही सर्वजण माझ्यावर अन्याय करायला चालत आहात काय? वडलांच्या स्वर्गावर आम्हां दोघांचाही अधिकार आहे पण याचा तगळा फायदा मोठ्या भावालाच या (हाणून) तुच रांग, दे योग्य आहे का? नू असें करं हांडू दितंस?"

~~आई~~ मोठ्या मुलाची वाजू व्यायची होती पण नते केल्याने धाकटा मुलगा नागाज होईल म्हणून ती गप्प बसली.

आईने घेतलेले वीन पाहून धाकटा गव्यान

राहणाऱ्या शरभकडे गेला. तो त्याच्या लांबचा नातेवाइक होता. त्याला त्याने आपल्यावर हांगारा अन्याय सांगितला व त्याची मदत मागितली. शरभ अगलाच्या होता. त्याला दूरस्थीच्या भांडणात मध्यस्थी करायला फार आवडत असे. होईल निनके दोघातले भांडण वाढवून त्यांजी गमत वघण्यांत त्याला एक प्रकारचा आनंद मिळायचा. तसेच त्या दोघांच्या भांडणामुळे आपला फायदा कसा होईल हेही तो पाहत असे.

शरभने धाकट्याला म्हटले, "अरे दावा, हे झाही मीपं काय नाही इतपट व्हायला! आपल्याला ग्रामाधिकार्यापाशी ही तक्रार त्याची लागेल."

ग्रामाधिकारी शरभचा चांगला मित्र होता. शिमाय तो अतिशय लांचखाऊ होता. शरभच्या मध्यस्थीने त्यास धाकट्या भावाच्या बाजूनेच दिला गेला.

जेव्हा धाकट्याला एक एकर जमीन मिळाली तेव्हा तो विचारांत पडला की आता या जमिनीचे ~~काय~~ करायचे? शेतीमित्रमी तर त्याला ~~आधीच~~

माहिती नव्हती. कुणीतरी माणसं ठेवून शेती करवावी असा त्याचा विचार होता. मिळालेली संधी सोडायची नाही असे समजून लांबम्यासारखा टणून बसलेला शरभ पटकन म्हणाला, "अरे दोस्ता, कसली इतकी काळजी करतोयस? मी आहे ना! मी सगळं सांभाळून घेईन. वर्षाभरात जे काही उत्पन्न येईल ते अर्धे अर्धे वांटून घेऊ." "

आनंदाने धाकटवाने ही सर्व जबाबदारी शरभवर टाकली. आणि त्यानंतर दुसऱ्याच दिवशी तो रत्नगिरीला भरतला.

आई हे सर्व लक्षपूर्वक पाहात होती. ग्रामाधिकारी व शरभाने मिळून केलेला हा कट तिला यित्फुल अचटक्या नाही. मोठ्या मुलावर होणारा अन्वेष तिला सहन झाला नाही. आपल्या मोठ्या मुलाला घेऊन ती रत्नगिरीला गेली आणि आपला मुलगा व शरभची लाजार तिने जमिनदारा-
केली.

जमिनदाराने बोधानेही आपल्या कचेरीत बोलावून घेतले. विषयाची खाननी करण्यासाठी व सत्याच्या बाजूने त्याच मिळाल्या म्हणून त्याने त्या बोधाना धमकावले. खरे कळल्यानंतर जमिनदारासः

धाकट्याचा अतिशय राग आला. तो त्याच्यावर तुटून पडला. "अरे कृष्ण, ज्याने तुझ्यावर उपकार केले, तुझं चांगलं होण्यासाठी स्वतः कष्ट स्वीकारून आपत्ताये जीवन त्यावर केले अशा नित्यार्थी भावाशी तू असा वागतास? हे सज्जद आहे. साधू लोक म्हणतात की खून करणाऱ्यापेक्षाही कृतघ्न माणसं जास्त पापी असतात. माझ्या कचेरीत तुझ्यासारख्या अयोग्यांना स्थान नाही. मी तुला आपल्याच्या आज्ञा नोकरीवरून काढून टाकतो. चालता हो आणि राहिलेलं सगळं जीवन शेती करण्यात घालव."

नंतर जमिनदाराने शरभ व ग्रामाधिकार्यांनाही भरपूर रागवले. त्यांना शिक्षा म्हणून भुईड वाटला लावला. मोठ्या भावाला तो म्हणाला, "तू घोर परिश्रम करून नार्थीक जमीन सुपीक केलीस. आज ही एक एक जमीन तुझी आहे. तू नित्यार्थी आहेस. तुझ्या उदर वजाची मी कदर करतो. प्रगप्ता करतो. तुला मी ग्रामाधिकारी म्हणून ठेवला आहे." जमिनदाराने आचमक मी जमिनदारा-
असे.

अशा रीतीने चांगल्या वांगले दिवस आले.

दोन नौकर

कोदंड जमीनदाराकडे जाऊ होता. तेव्हा त्याच्या मजुरांच्यावर लक्ष ठेवण्याची त्याची जबाबदारी होती. कारीकरीत गोष्टीत तो आपला अधिकार त्या मजुरांवर गाजवत असे. जमीनदाराच्या भावंडाप्रमाणे खेव जे काही जाई, त्याची नोंद तो एका बहीत करत असे. आठवड्यांतून एक दिवस तो जमीनदाराकडे दाखवली जाई.

काही दिवसांनंतर रत्न चांचाचा एक नवा नौकर जमीनदाराकडे बामाला लागला. तो कोदंडाच्याबरोबर राही मजुरांवर कायें खोपचीत असे. त्या कामाची नोंद तोही बकर बहीत मिडीत असे आणि आठवड्यांतून एक दिवस तो जमीनदाराला दाखवीत असे. एक दिवस कोदंडाने दुपारी राहून बघिले ते रत्न मजुरांच्याबरोबर एका साठ्याली मजूर दारू पीत बसला होता. त्याने चांची नोंद आपल्या बहीत केेली आणि रत्नताही नी नोंद दाखवली.

रत्न कथाकथा करीत म्हणाला, "अरे कोदंडा, तू हे काय केले आहेस? बहीत तू ही गोष्ट लिहीलीस, ती जमीनदार साहेबांनी पाहिली तर ते मला नोकरीवरून काढून टाकतील रे! माझ्यावर बला बल, जे लिहीलं आहेस, ते खोदून नाहीन. नाहीन माझा सत्यानाश झाल्याच म्हणून समज. मला दुसरी नोकरी देखील कुठे मिळायची नाही "

कोदंडाने त्याला सांगितलं, "हे पद्म, मी आहे प्रमाणिका कोणत्याही परिस्थितीत मला लपवून ठेवायचं हे मला आवडत नाही. मी मातकांदा ही चक्री जरूर दाखवीन. त्यांनाही फळ देई मी तू दाखडा आहेस!"

त्यानंतर रत्नने आपल्या बहीत चांदीतरी मजकूर लिहीला आणि कोदंडाला दाखवला. त्यांत लिहीलं होतं, "इतक्या दिवसांनंतर, आजच प्रथम मी पाहिलं, की आज कोदंडाने दारू प्यायली नव्हती."

- भवानी प्रसाद

कुशाग्र बुद्धी

एका गांवात एक राजा होता. दरवर्षी तो एक विशेष सभा घेवत असे. त्या सभेला गांवातल्या हुशार, कुशाग्र बुद्धीच्या लोकांना आमंत्रण देत असे.

राजाच्या प्रधानमंत्र्याच्या तर्फापासूनच बर्बाद करी, आणि त्यांतल्या बतुर, नाकुर बुद्धीच्या लोकांना आपल्या दरबारात नियुक्त करत असे.

एकदा राजदरबारातल्या या चर्चेत गणपती नांवाच्या एका तरुणाने आपल्या कुशाग्रबुद्धीची झलक दाखवली.

प्रधानमंत्र्याची त्या चर्चेसाठी जमनेल्या मुबकांना विचारले, "तुमच्यापैकी कुणीही हात असलेला लुळा पाहिजे आहे का?" यावर उत्तरादाखल गणपतीने म्हटले, "मी इकडे येत होतो. माहेल एक भिकारी कागद आणि वेत्तील धेऊन बसला होता. मला पाहताच तो म्हणाला, 'बाबा, भिकार्याला कांहीतरी दान द्या.' मी

त्याला पैसे दिले. उदकन त्याने कागदावर 'दीन' लिहीले. मी त्याला विचारले 'हे कागद लुळीत आहेस?' भिकारी म्हणाला, 'हात असून जे लुळे नाहीत त्यांची मोजणी करताय. त्याच्या म्हणण्यावर अर्थ देता, जे दान देत नाहीत ते हात असूनही लुळे असत.

'असेच डोळे असूनही आंघळे असू शकतात ना?' मंत्र्याने विचारले. त्यावर गणपतीने उत्तर दिले, "अवश्य असू शकतात. एकदा मी एका शहरात गेलो होतो. तिथे एका घरात बाहेरून मांटे कुलूप नवले होते. आत बसच उभारून घेत होता. मी मोट्याने ओरडून विचारले, 'कोण आहे आत?' पण आतून कांहीच उत्तर आले नाही. मी तगेच शेजार राजारव्या लोकांना एकत्र केले. आत असलेला चोर पकडून जाण्याच्या प्रयत्नात होता. सर्वांनी मिळून त्याला धरले.

त्या चोराने माझ्याकडे गळ्या पडून म्हटले,

"तुझ्यासारखे डोळे असून आंघळे नसलेले लोक खूप कमी आहेत. त्यामुळेच आजपर्यंत मी माझा घेदा व्यवस्थित करत आलो." यावरून आपण समजले पाहिजे की घरात कुलूप असलेले पाहूनही आत कांही आवाज येत असल्यास तिकडे दुर्लक्ष करून जाणारे डोळे असूनही आंघळेच म्हणावे लागतील."

"जीभ असूनही मुका माणूस कोण असू शकतो?" मंत्र्याने विचारले.

गणपती म्हणाला, "मी एकदा एका श्रीमंताकडे कर्ज घेताने. जेव्हा व्याजाविषयी विचारले तेव्हा तो मला म्हणाला, 'जीभ असूनही जे मुके आहेत, त्यांना प्रत्येक रुपयाला एका गहिण्याला चार आणि व्याजाप्रमाणे कर्ज देतो, जे अरो नाहीत त्यांच्याकडून व्याज घेत नाही.' त्याला कर्ज अर्थ विचारला, त्याने सांगितले, जे शोक घेऊन संपूर्ण मुदत संपेपर्यंत कर्जाचे पैसे देता. छोटेमोठे सांगून पैसे बायचे टाळतात, आणि जे लोक छोटे सांगून कर्ज मागतात, ते जीभ असूनही मुके असतात."

मंत्र्याने आपणखी एक प्रश्न विचारला, "न

सांगता जाणारी आणि न सांगता येणारी मृत्यूशिवाय अन्य कुठलीही घटना आहे का?"

गणपतीने म्हटले, "तारुण्य न सांगता मिथून जाते, त्यामुळे नेहमी सावध राहिले पाहिजे. त्याचप्रमाणे नशिवावर विश्वास ठेवून आयुष्य वाया जाणार नाही याची काळजी घेतली पाहिजे. या साऱ्या गोष्टी माझे आज्ञेच मला नेहमी योग्य नव्हते सांगत असत."

"या जगात अनेक वेळा मरणारी माणसे असू शकतात का?" मंत्र्याने विचारले.

त्यावर गणपती म्हणाला, "या गांवात मी एका रगत असलेल्या चाईल पाहिले. मी तिचा विचारले, 'कां तू अशी रडणे आहेस?' तिने उत्तर दिले, 'माझे संतंप्त आयुष्य जाता म्हणायानेच संपणार आहे. दोन वर्षांपूर्वी माझ्या शूवीर पुत्राला एकदाच मरण आले. पण माझा चाकर नवरा दिवसांतून दहा वेळा मरतो."

गणपतीच्या एकाच सर्व प्रश्नांच्या उत्तराने मंत्री खूप घागा. त्याने राजांना गणपतीला दरबारात नोकरी देण्याविषयी सूचना दिली आणि राजाने त्याला नोकरी दिली.

चांदोबा

नागार्जुनकोंडा

ज्या जागी इतिहास आणि वर्तमान एकमेकांचे शेजारी आहेत आणि तुमचे लक्ष वेधून घेण्याची चढाओढ करीत आहेत, अशा स्थळाला भेट द्यायला तुम्हाला आवडेल का? तर मग आंध्रप्रदेशातल्या नागार्जुनकोंडाला जा तिथे प्राचीन बौद्धगुंफा आणि विद्यापीठाजवळच जगांतले सर्वात मोठे असेल.

पूर्वी विजयपुरी नावाने प्रसिद्ध असलेले नागार्जुनकोंडा इशवाकृ वंशाच्या काळात भरभराटीस आले.

बौद्ध संस्कृतीचे इथले अवशेष इ.पू. तिसऱ्या शतकापूर्वीचे आहेत. चौथ्या शतकानंतर इशवाकृ वंशाला उतरती कळा लागली आणि नागार्जुनकोंडाचा न्हास सुरू झाला.

इथे दिसणारा स्मारके इशवाकृ वंशाच्या उत्कर्णाच्या काळात बांधली गेली होती, पण त्यांचा शोध मात्र १९२६ साली लागला.

पिरेमिडच्या धर्तीवर बांधलेल्या एका

बौद्धमठाचे अवशेष तुम्हाला दिसतात. या मठाचे मजल्याच्या एकूण एकूण १५०० खोल्या होत्या. पाण्याची व नैसर्गिक हवेची सोय केलेली होती. एक प्रसिद्ध बौद्ध विद्यापीठ इथे वसलेले होते.

इथे कृष्णा नदीवर नागार्जुनसागर बांधलेले आहे. भारतातल्या पहिल्या काही प्रमुख योजनांपैकी ही धरणची योजना होती. १२४ मीटर उंची असलेले हे धरण जगांतल्या सर्वात उंच बांधकामांपैकी एक आहे.

तिथे कसे जाल?

नागार्जुनकोंडा हे हैदराबादहून १५० किमी अंतरावर आहे आणि तियापर्यंत हैदराबाद, विजयवाडा व गुंदूर इथून बसेस आहेत.

माया सरोवर

10

(सर्पनख नावाचे जल-अश्वावर स्वार होऊन गौनांच्या वस्तीत आले. तिथे सर्पनखने कृपाणजितेच्या मन्त्रांत डोरी घालून त्याला बांधून गायानर, सर्पनख, तुटून पडला आणि त्याला हे समजताच व सिद्धसाधक वस्तीच्या विरोधे येऊ लागले, तेव्हा वादले त्यांनी पाहिले की सर्पनख जलसवावर स्वार होऊन वेगाने जात आहे)-याच्यानंतर

सर्पनख पक्षा वृक्षाजवळ आला आणि थांबला. नंतर तो 'सर्पनख'च्या नावाने हाका मारू लागला. कुणीच त्याच्या ठाकंला प्रतिसाद दिला नाही. त्यामुळे सर्पनख दयाग झाला. परंतु तो आपल्या अंगाव्यवस्थेवर काबू ठेवू शकला नाही. त्याचा राग अनावर झाला आणि आवेजात येऊन त्याने म्यानानून तलवार बाहेर काढली. जवळच असलेल्या वृक्षाच्या बुंध्यात भोसकली. नंतर तो म्हणाला, "मी प्रतिज्ञा करतो की माऊ जर जिवंत मिळाला नाही, तर

त्याला मारणाऱ्या नरवानराचे आणि त्याच्या मातकाचे डोके धडापासून वेगळे केन्नाशिवाय मी राहणार नाही. माझी ही प्रतिज्ञा पूर्ण होईपर्यंत मी इथेच राहीन".

मुळातच लपून बसलेल्या जवशीलने हे सर्व ऐकले. खूप होऊन तो सिद्धसाधकाला म्हणाला, "साधका, तू त्या सर्पनखाची प्रतिज्ञा ऐकलीस ना? त्याने जंगलांतल्या वृक्षांना मारली ठेवून ही कठोर प्रतिज्ञा केली आहे."

"जयशील, आपला प्रिय भाऊ चेपला

झाल्यामुळे तो अतिशय दुःखी आहे, त्यामुळे त्याची मानसिक अवस्था नाही, पण आपल्याला जिवंत पकडता येईल का?"

क्षणभर विचार करीत जयशील म्हणाला, "साधका, तुझे रूप, तुझी बोलण्याची पद्धत सामान्य माणसांपेक्षा वेगळी आहे. त्यामुळे तू एकदाच त्याला जिवंत पकडू शकशील. काहीही असो, तू त्याच्याजवळ जा आणि त्याच्याजवळून त्याची तलवार हिरावून घेण्याचा प्रयत्न कर. त्याच्याकडून आम्हांला हे समजून घेतले पाहिजे की मायासरोवराला जाण्यासाठी आम्हांला कसे व कुठून जावे लागेल. ते काम मी स्वतः सांभाळीन".

सिद्धसाधक त्यानंतर सर्पनखाला भेटायला गेला. तो गेल्यावर जयशील योनांच्या सेनाध्यक्षाला भेटून म्हणाला, "सेनाध्यक्ष, त्या

विचित्र रूप असलेल्या व्यक्तीचे शक्ती-सामर्थ्य किती आहे याची काही आम्हांला कल्पना नाही. परंतु जर पडली तुम्हांला सिद्धसाधकाला मदत करावी लागेल. तुम्हांला मोठ्या वृक्षाच्या मागे लपून राहून त्याच्यावर देखरेख करत येईल का?"

"आपली आज्ञा मी कधीतरी अन्वेली आहे का?" असे म्हणून सेनाध्यक्ष आपल्या काहनावर स्वार होऊन निघून गेला. सिद्धसाधकाने आपला शूळ उच्च धरीत सर्पनखाजवळ जाऊन मोठ्याने म्हटले "माझ्या वृक्षाला कोणी ही तलवार भोसकून ठेवली आहे? मी या वृक्षाची पूजा करतो ते माहित नार्हे? कुणी वृक्षाला जखम केली? या वृक्षाचे कणहणे ऐकून त्याच्या वेदना पाहण्यात नाहीत" तो गगने किंचाळून म्हणाला.

ते ऐकताच सर्पनखने वृक्षाने भोसकून ठेवलेली तलवार ओढून बाहेर काढली व ती साधकाला मागण्यासाठी, त्याच्याकडे त्याच्यावर वार करण्यासाठी तयार ठेवली. त्याच्याकडे सगाने पहात साधक म्हणाला, "ओ, तुला माहिते तर तू मायासरोवरचा सेवक आहेस असे वाटते. माझा अंदाज बरोबर आहे ना?" साधकाचे बोलणे ऐकून सर्पनखाला भीती वाटली त्याला वाटले की हा कोणा मांत्रिक तर नाही? नाहीतर त्याला कासे काळते जेवण माया सरोवरचे सेवक आहेत?

सिद्धसाधकाला कळून चुकले की आपला वार बरोबर त्याच्या वर्गी लागलेला आहे. आपण यशस्वी होत आहोत. पनांतल्या मनात गुप होत तो गंभीर स्वरात म्हणाला, "सरोवराचा सेवक असूनही तुला इतकी गर्व? "माझे बोलणे ऐकूनही

इतक्या थारामाटांत घोड्यावर बसला आहेस. प्रथम खाली उतर".

सर्पनख जलाशयावरून खाली उतरला. साधक त्याच्या समोर जात म्हणाला, "ज्या तलवारीने माझ्या वृक्षाला जखमी केलेस, ती तू माझ्या ताब्यात दे".

सर्पनखाला जरा आली व तो म्हणाला, "तुम्हाला मासकाचे कसे कार्य माहित आहे? वृक्षाचे कणहणे नमजण्याइतके तुम्ही मांत्रिक आहात काय?"

सिद्धसाधक मोठ्याने हसत म्हणाला, "ओ सर्पनखा, मी तुझ्या मित्रांना, मकरकेतुला ओळखतो. तलवारीमुळे तुझे नुकसान होणार आहे. त्यामुळे तलवार मुकाट्याने माझ्याकडे देऊन देव, त्यांतच तुझे हिन आहे".

सर्पनख दात ओठ म्हणाला, "ता, माझ्या लक्षात तू कोण आहेस?"

नगवानराच्या मासकाने म्हणजे कृपाणजिनने तुला व तुझ्या मित्राला जंगलात माहिते होते, तू कृपाणिकच ना?" तलवार हातात घेत सर्पनख म्हणाला.

सिद्धसाधकाने शूळ जमिनीत बुरबुरल म्हटले, "तुला कदाचित वाटत असेल की मी एक साधारण कृपाणिक म्हणून. पण नाही, मी एक महान सिद्धसाधक सुद्धा आहे."

"मला तुझ्या काळसा कृत्याचा अंदाज आहे, मला पकडून कुठल्यातरी देवतेच्या पायावर माझा बत्ती चढवायचा तुझा प्रयत्न आहे, ते मला माहित आहे." असे म्हणून तो साधकावर नुटून पडला.

पण क्षणांतच वस्तीच्या सेनाध्यक्षाच्या जंगली रकन्याने गर्भाला त्यामुळे सर्पनख तोंडघशी जताणा पडला व त्याच्या हातांतली तलवार दूरवर पडली.

सिद्धसाधकाने लगेच त्याच्या तलवारीवर उभारला पाय ठेवला. नितवयांत जयशीलही तिथे येऊन पोहोचला. उताणा पडलेल्या सर्पनखाळा उजव्यात तो म्हणाला, "अरे सर्पनख, तुझं नाव का विचित्र आहेच, पण तुझं रूप सुद्धा विचित्र आहे. आम्हाला हे माहित आहे की सापाला दात असतात, पण माहित नाही की सापाला सखेही असतात". असे म्हणून त्याने सिद्धसाधकाकडून तलवार घेऊन त्याला दिल्यासारखे नाटक करीत म्हटले "खड्ग-युद्ध कराचची आताही तुझी इतकी इच्छा असेल तर ही घे".

त्यावर सर्पनख त्वेगाने म्हणाला, "जे काल ते काय खड्ग-युद्ध होतं? ते तर मल्लयुद्धापेक्षा हीन आहे."

दुसऱ्याच क्षणी सर्पनखने जमिनीवर पाय दाबून धरले, व सर्व शक्ती एकवटून साधकावर हल्ला केला. तेवढ्यांत सिद्धसाधकाने त्याच्या

कमरेला पकडले, त्याला उंच धरून जोरात फेकून दिले. त्याने खाली पडण्याआधीच त्याला पकडण्याचा साधकाचा विचार होता. पण त्याचा गळा व एक हात साधकाच्या हातातच राहिला. हवेत फिरत साधक त्याला म्हणाला, "वा, हे माझ्या इमान आले, किती चांगले झाले हा महाकालचा बळी देण्याचा पशू आहे यात शंकाच नाही". असे म्हणून त्याने त्याला जमिनीवर आपटले.

सर्पनख भरधाव कापू लागला जमिनीवर वसून तो कृपाशय म्हणाला, "महाराज, मला मारून नका मी आणि माझा भक्त मरण्याकडून रोधता गोधत आलो, माझा भाऊ, सर्पनखाला एक नरवानर घेऊन गेला. त्याला शेंबूचून काढीन आणि आम्ही परत जाऊ".

"वा, तुझा डोक ठिकाणावर आत!" असे म्हणून जयशील साधकाकडे येऊन म्हणाला, "साधक, याचा बळी चडवायला उरून अवकाश आहे. मेल्या कन्याही मरण्याकडून नकोस" नंतर पुन्हा सर्पनखाजवळ येत म्हणाला, "तुझ्या मावला गोधत काढण्यासाठी आम्ही तुला मदत करतो, परंतु त्याआधी तू आम्हाला एक वाचन पाहिलेस. तू आम्हाला माया सरोवराच्या सरोवराजवळ घेऊन येऊ."

ते ऐकताच सर्पनखाचा चेहरा हिंगानिडा झाला. घाबरल्यामुळे त्याचा आवाज कापू लागला. तो म्हणाला, "ज्या सरोवरात ते राहतात, त्या सरोवराचा पत्ता सांगितला तर माझ्या डोक्याचे तुकडे तुकडे होतील, हा गाय आहे."

"वा, ठीक आहे तो गाय मी स्वतःच अंमलात आणतो" असे म्हणून जयशीलने आपली तलवार वर उचकती इतक्यांत कुणीतरी

जोरडलेले ऐकू आले. म्हणून सर्वांनी त्या दिशेने पाहिले.

कृपाणजित जलाशयावर स्वार होऊन नतवाग फिरवत किंचाळत येत होता. "जयशील कुठे जाते? साधकावर कापालिक कुठे आहे? मला त्याचा खून आहे, त्याचे तुकडे तुकडे करायचे आहेत". झाडांच्या मधून त्याचा घोडा वेगाने धावत होता.

कृपाणजितला सिद्धसाधकाच्या डोक्यात उतरली रागाने तावडालाच होत तो घोड्याच्या मधून उतरून म्हणाला, "वा, कधीपासून याट पाहान होतो इतक्या प्रतिक्रियेनंतर आता आपणही हातात घेऊन आहो. आज माझ्या शूद्राचा हा शिकारी होणार".

सर्पनखाने चटकने दात पकडला व म्हटले, "महाराज, याचा ऐका. हा दुष्टाच्या नरवानरानेच माझ्या भावाला उचकून नेले. माझा कुठे आहे, तो नरवानर कुठे घेऊन गेला आहे हे समवून घेतल्यावर मग त्याचा वध करू या".

जयशीलने तलवार सर्पनखाच्या हातात दिली आणि सांगितले, "हे ब्रह्म, तो कृपाणजित खड्ग-युद्धात चांगला प्रवीण आहे. जरा जागरूक रहा". नंतर तो साधकाला घेऊन घुसण्याच्या मार्गे लपून बसला. तेवढ्यांत जलाशयावर दौड करीत कृपाणजित तिथे आला. सर्पनखाला पाहून तो धांवला आणि म्हणाला, "तू कोण आहेस? गडेकीडा वस्तीत मला गळफास लावलेला तूच तर नाहीस?" "हां, मी तोच आहे. तू ज्या जलाशयावर आलेला आहेस, तो माझ्या भावाचा आहे. माझा भाऊ कुठे आहे? काय केलेस तू माझ्या भावाला?" असे म्हणून तो कृपाणजितच्या

चांदोत्रा

दिशेने पुढे गेला.

कृपाणजितने आपले दोन्ही हात उंच केले आणि म्हटले, "तू जिथे जातोस, तिथेच यांच. नरवानर जलाशयावर बसलेल्या तुझ्या भावावर अचानक तुटून पडला. आणि कुठे तरी घेऊन गेला. हा घोड्याला मी वस्तीच्या एका झाडाजवळ पकडले".

"मी विचारलेल्या प्रश्नाला सरळ सरळ उत्तर दे. माझा भाऊ कुठे आहे?" असे म्हणून त्याने घोड्याला कृपाणजितजवळ दौडावले.

भरधाव येणाऱ्या घोड्याला पाहून कृपाणजित गर्भवक्षित त्याने आपल्या घोड्याला उलटे फिरवले व विरुद्ध दिशेने त्याला पळवायला लागला. जात जाता तो म्हणाला, "माझ्या कडून शत्रूला, जयशीलला मारल्यानंतरच मी मरण पत्करीन. त्यामुळे आता तुझ्याशी लढाई करण्याचा माझा उद्देश नाही". असे म्हणून

घोड्याला घेऊन ती भरधाव निघाला

सर्पनखाने त्याला तैवत्त्यावरच सोडले नाही तो त्याचा पाठलाग करू लागला. सर्व पक्षाने व ऐकत असलेला जयशील धुक्षांच्या मार्गे लपून बसलेल्या जागेवरून पुढे येत म्हणाला, "साधका, पळून जाणारा हा आमचा सर्वात कडव बुध्मन आहे आणि दुसऱ्याला आपण मित्र म्हणून भासवले तर माया सरोवराजवळ पोहोचणे काही कठीण नाही."

सिद्धसाधक म्हणाला, "तुझा विचार योग्य आहे. पण आता जर आपण उशीर केला तर दोघेही आपल्या दृष्टीआड होतील, तर आता पुढे काय करायचे पटकन, सांग."

बौना धस्तीचा सेनाध्यक्ष दूर उभे राहून हे सर्व आश्चर्याने पाहत होता. जयशीलने त्याला जवळ बोलावून विचारले, "सेनाध्यक्ष, ते पळून जात आहेत ना, त्यांना पकडायचे आहे. या

प्रदेशाच्या आजूबाजूला तुझ्या जातीचे लोक विखुरलेले आहेत. त्यांचे सावध कर, त्या दोघांना पकडायचे आहे म्हणून सांग पण त्यांना जिवंत पकडणे शक्य आहे का?"

"मालक, ते काही एक मोठे काम नाही मी माझ्या लोकांना आदेश द्याईन." असे म्हणून सेनाध्यक्ष घाड्यावर वस्तीच्या दिशेने जाऊ लागला.

"सिद्धसाधक, इधून पुढे जी एक छोटी टेकडी दिसते ना, तिथे तू जा आणि तिथून बौना जातीचे लोक काय काय करतात ते पहा." असे म्हणून जयशील टेकडीच्या दिशेने जाऊ लागला. सिद्धसाधक जयशीलच्या पगोमग्न्या चालू लागला.

सर्पनख कृपाणजिताचा पाठलाग करत होता. पण अरण्यातल्या दृक्षांतून तो झळतून त्याच्या कारणे होते, त्यामुळे त्याला पकडणे आता अशक्य आहे असे त्याला वाटले तो जोरजोरात किंचाळू लागला, "अरे कृपाणजित, यांचे जरा आपल्या दोघांनाही माहित नाही की माझा भाऊ जिवंत आहे नाही! तू त्याचा जलाशय मला परत दे आणि निघून जा."

"पण अश्व घेतल्यानंतर तू पला मारणार नाहीस याची खात्री मी कशी घेऊन? याचा ऊर्ध्व असा नाही की मी तुझ्याशी युद्ध करायला यावरतो. युद्धांत कोण जिंकेल ते देवालाच माहित! पण मला प्रथम न्या जयशीलवर वचपा घ्यायचे आहे. न्याच्यानंतर मी तुझी खबर घेईन". असे म्हणून घोड्याला आणखीनच पळवत कृपाणजित एका नदीच्या किनाऱ्यावर पोहोचला.

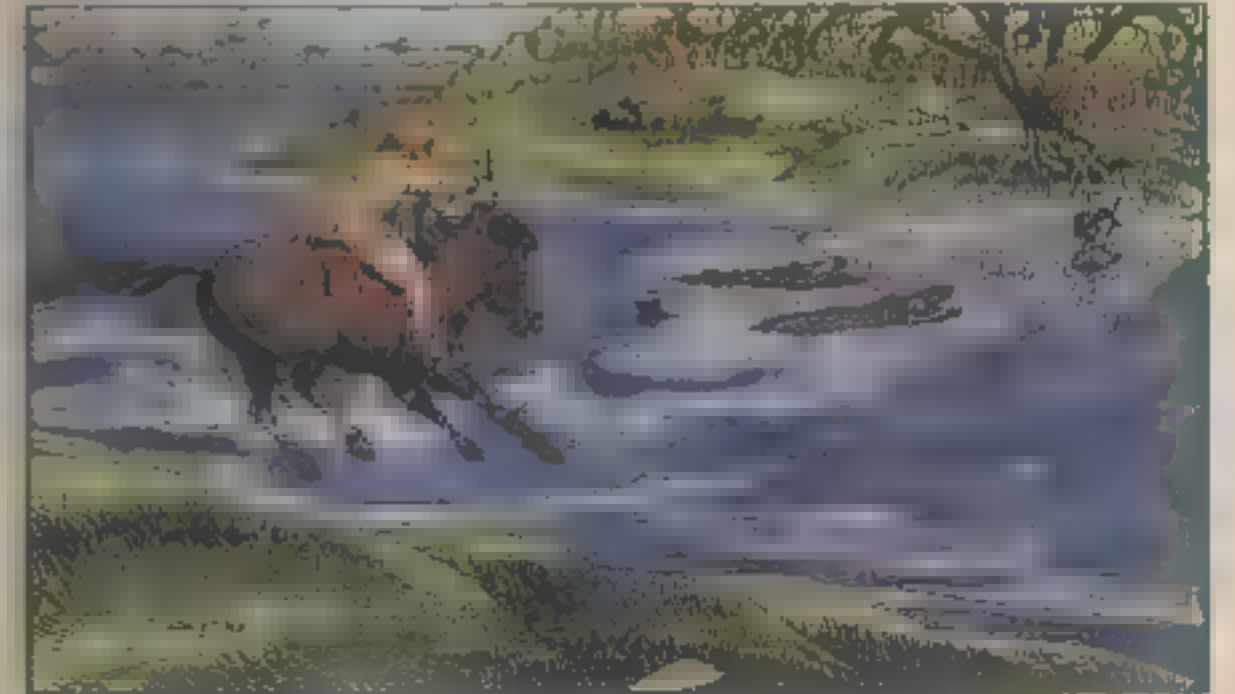
सर्पनखाने आपल्या घोड्याला जोंगची ठांच

दिती आणि भरधाव धोडा नदीकिन्यावर आला. तटावर घांवणाऱ्या कृपाणजिताचा पाठलाग तो करू लागला.

तोपर्यंत इका मिटून सावध केलेले बौना जातीचे कित्येक सर्पनख व कृपाणजिता पकडण्यासाठी हातांत भाले घेऊन धावू लागले. कृपाणजितने ते समोरून येणार वस्तीतले लोक पाहिले. आता त्याला पुढेही जाता येत नव्हते कारण भाले घेऊन आदिवस्ती येत होते व मागे सर्पनख येत होता तो आपल्या हरवलेल्या सडू येण्यासाठी टपून बसला होता.

अशा अवस्थेत कृपाणजिताला आपल्या घोड्यासह नदीत उडी मारण्यावाचून दुसरा उपाय नदीत घोड्यासह उडी मारण्यासाठी तो नदीच्या असत्याचे अचांगकपणे दिसले.

ते राहून तर तो अगदी गर्भगळित झाला. म्हणतात ना, "इकडे आड तिकडे चिहीर" तशी त्याच्या मनाची विधा अवस्था झाली. कुठेही गेजे तरी संकट वासून त्याच्यापुढे उभे होते. त्याने पिचार केला, "छातीत आदिवस्ती लोकांचे टोचणारे भाले बरे, की पाण्यांत पोहण्याच्या मगरीच्या जबड्यांत जाणे बरे? खे, दोन्हीमुळे माझा प्राण जाईलच. काहीही झाले तरी मरण अटळ आहे." दुसरा मार्गच नाही म्हटल्यावर त्याने मनाशी निश्चय केला की बौनांच्या भाल्यांपासून किंवा सर्पनखाच्या हातून मरण येण्यापेक्षा मगरीच्या जबड्यांतले मरण मी पत्करीन, नंतर त्याने स्वतःच्या मनाला सांगले, धैर्य देत म्हटले की "आपण आता जलाशयावर बसलेलो आहोत. आणि हा अश्व पाण्यातलाच असल्याने आपले प्राण बांधण्यासाठी खूप प्रयत्न करेल व स्वतःचे प्राण बांधवताना तो

माझेही प्राण धांचवेली'. असो विचार करून त्याने नदीत उडी मारली.

त्याच्या मारामाग येत असलेल्या सर्पनखने हे दृश्य पाहिले व म्हणाला, "मी, मी तर मुखेच आहे, पण मला आता असून धांगणार नाही. यात मगरीने खाल्ले तर खाऊ दे, पण त्याच्या जवळ असलेल्या जलाशयाला मला कोसोही करून धांचवले पाहिजे. माझा भाऊ जिवंत असून तर मायासरोवरपर्यंत पोहोचण्यासाठी हो अश्वच शकमात्र आधार आहे". असे म्हणत त्यानेही अश्वामुहूर्त नदीत उडी मारली.

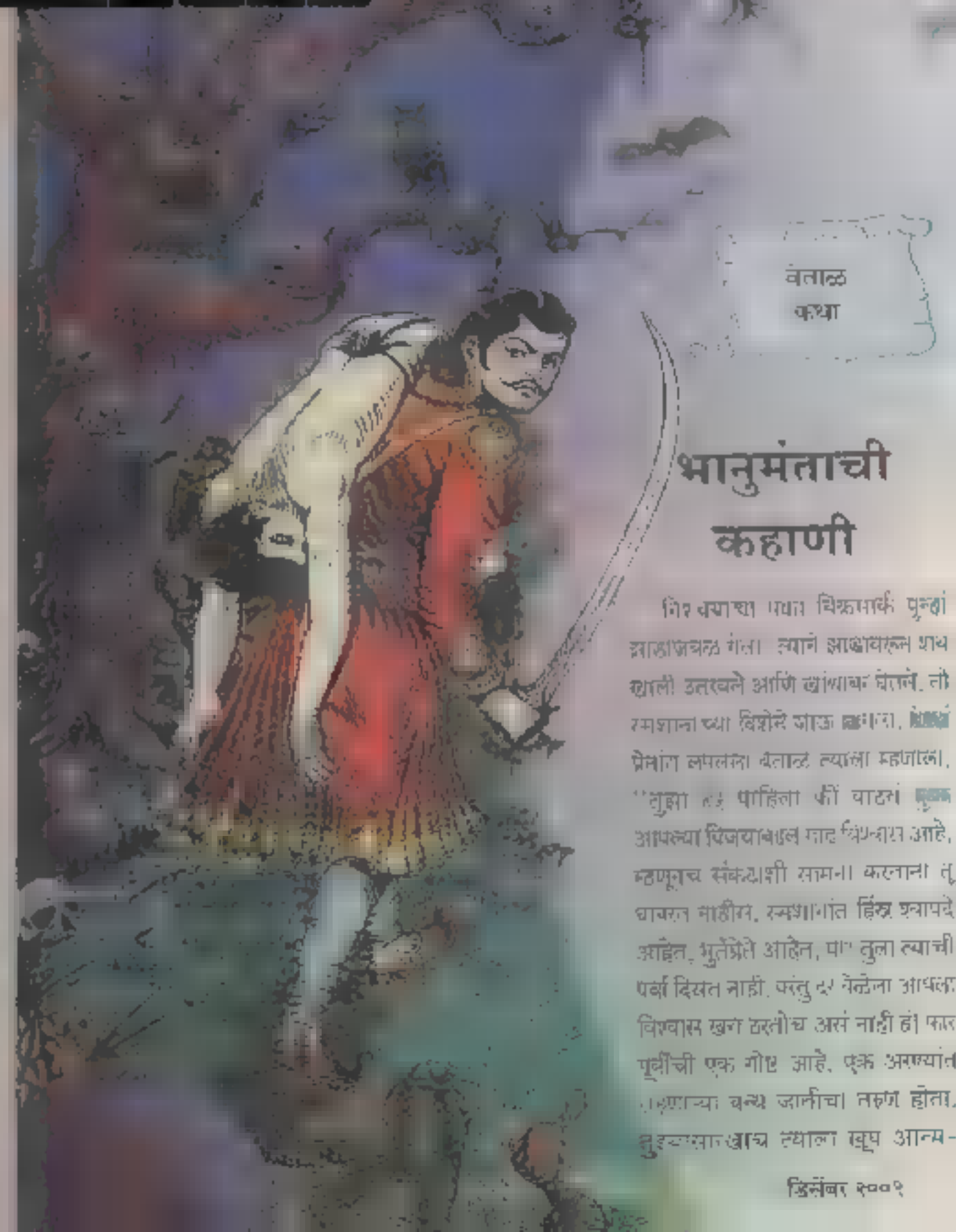
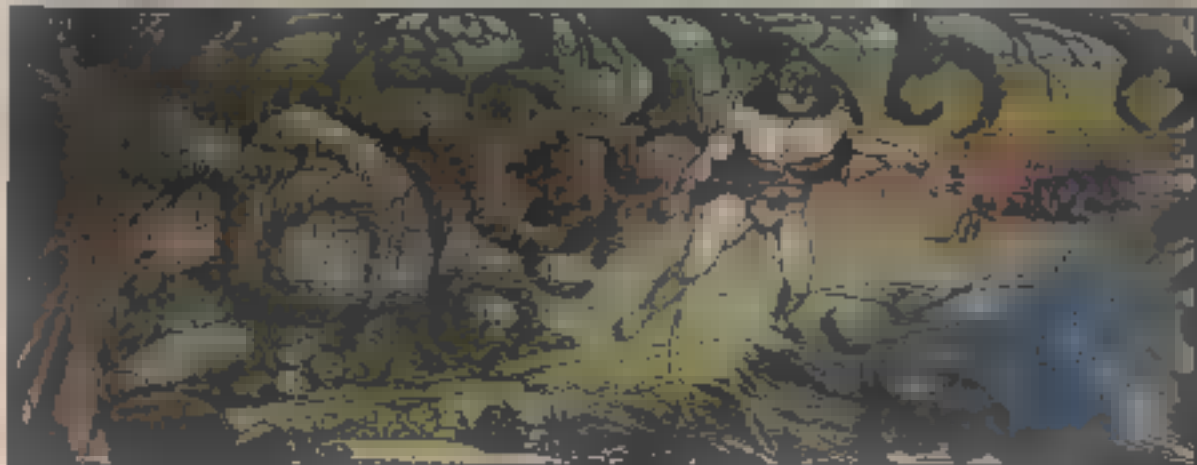
नदीच्या पयानगरीवर जाणाऱ्या अश्वच स्वार असलेल्या कृपाणजितचा दोन्ही मगरींनी पाहूनच मुकू केला. सर्पनख तानवार धांऊन त्याला मारण्यासाठी त्याच्या मारामाग गेला. अश्वच असलेल्या बीना वस्तीतल्या लोकांनी जवळ असलेले वगड उचलून कृपाणजितला मावायला मुखान केली. सर्पनखाने आवाजान त्यांना समितले. "मी तुम्हां सर्वांचा दोस्त आहे. मी त्या दुष्टाला जिवंत पकडण्यासाठी आन आहे. त्याला वगड मारू नका" हे सांगत असतानाच त्याने पाहिले की एक आपला जवळ आरुन

कृपाणजितचा पाय पकडल्या येत आहे. त्याने लगेच आपल्या तलवरीने त्याच्या पाठीवर कोरले वाग केला.

वसामुळे मगरीला मोठी बखत झाली. ती पाणथराने उचलून आगली. दुसरी मग पाणथराच्या खालून जवळ उचला करून कृपाणजितच्या दिशेने जाऊ लागली. ते पाहून जनाश्व चढला. कृपाणजितने लगेच ओरडून त्याला थांबण्याचा प्रयत्न केला पण तो न थांबता अतियेगाने पाहून नदीच्या दुसऱ्या किनाऱ्याकडे दिशेने आला. प्राण धांगण मृत्युवृक्षा किनाऱ्यावर होता, त्या दिशेने तो भरधाव निघाला.

मृत्युवृक्षाच्या उभ्या असलेल्या बीना गादिवारसींनी मोठमोठ्याने ओरडून सांगितले, "जे शक्तीमान आपल्या धांऊन परत जा. मी तुम्हाला वगड उचलून टाकेल" त्यांनी कृपाणजितला मावा- धांऊनचा इशारा दिला.

पण बोड्याला धांचवली आता त्याच्या काबूत नव्हते. मृत्युवृक्षाच्या एका फांदीने कृपाणजितला आकडून घेतले व तो त्याला उचलून घेऊन गेला.

वेताळ
कथा

भानुमंताची कहाणी

गिर वगद्या मध्या विक्रमार्क पुन्हां झाडाजवळ गेला. त्याने झाडावरून शय्य घाली उतरवले आणि खांद्यावर घेताने, तो रमशानाच्या दिशेने जाऊ लागला. प्रेमांग लपलपता वेताळ त्याला म्हणाला, "तुम्हाला पाहिला की वाढतं आपल्या पिज्याबद्दल माह विपत्ती आहे. म्हणूनच संकटाशी सामना करताना तुम्हाला धांऊन नाहीस, रमशागांत हिंस्र श्वापदे आहेत, भुतेप्रेते आहेत, पण तुला त्याची पर्वा दिसत नाही, परंतु ते वेळेला आधला विश्वास खरा ठरतोच असं नाही हो फार पूर्वीची एक गोष्ट आहे, एक अरण्यांत जाणाऱ्या बन्धु जादवीचा तरुण होता. दुष्टासातखाच त्याला खूप आनंद-

विश्वास होता. त्याने महाराजांशी दिली आणि विजयदेखील मिळवता. पण त्याने जाधूनबुजून आपल्या नातून यश घालवत, त्याची गोष्ट मी तुला सांगतो. म्हणजे तुझा धक्याही दूर होईल." आणि येताळाने गंगू मांगायला सुखाने केला.

विश्वारण्यांत लहानलहान राज्ये होती. त्यात शोणपूर होते. तिथला राजा आजारी पडून वारला. भानुमंत हा त्याचा एकुलता एक मुलगा होता जरी तो वयाने लहान होता, तरी तो अत्यंत बुद्धिमान होता. राजनीतिचे हांचपेच त्याला परिचित होते. थोड्याच काळांत त्याला आपल्या देशाविषयी व राज्यशासनासंबंधी सगळे माहिती समजली. ज्येष्ठ मंडळीचा सल्ला घेऊन तो दुशाराने राज्य करू लागला.

एकदा एक कर्मचारी भानुमंताला म्हणत:

"आपल्या राज्याच्या पूर्वे व उत्तर सीमेवर अरण्य आहे मी तिकडचा राहाणारा आहे. आपल्या पितार्थीनी मला नोकरीवर ठेवले होते. पूर्वे दिशेला असलेले अरण्य उत्तरेपेक्षा सुंदर आणि मनमोहक आहे. निसर्गाने तिथे सौंदर्याची पुतळ्यांसारखी उभारण केली आहे तिथे जिल्ह्याच्या जगाचे प्राणी दिसतात, तशी व नितकी इतर दिसत नाहीत."

भानुमंताला शिकारची आवड होती. त्यामुळे हे वर्णन ऐकून त्याला त्या अरण्यांत जायची नीव उचळी. त्याने राज्यभर भटकत भटकत सोंपयला आणि काही दिवसांनी वडन तो अरण्यकडे निघाला. थोड्याच दिवसांत त्याला खरेच आदिवासी भेटले. त्यांच्याशी परिचय करून देताना त्यांना एक मंडळीला, केवळने सांगितले, "हे लक्ष्मण जातीचे लोक आहेत. त्या आदिवासीपिशा हे जमन शिक्षित आहेत. त्या सांगतात की जेव्हा प्रभु रामचंद्र सीतेच्या शोधार्थ निघाले, तेव्हा वारंवार असलेल्या इच्छा मंडळींनी त्यांची भेटने सेवा केली होती. श्रीराम प्रसन्न झाले आणि त्यांनी सांगितले, "तुम्ही लक्ष्मणासारखे प्रवीण, धैर्यशाली व कर्तव्यपरायण बनाले तेव्हापासून या जगाचे नांव लक्ष्मण पडले. त्यांचा अणखी एक विशेष गुण आहे. या अरण्यांत अनेक हिंस्र जनावरे असतात, तेव्हा या जातींतले फक्त पुरुषच नव्हे, तर स्त्रियादेखील तीर चालवण्यांत कुशल असतात."

भानुमंताने केवळचे बाजगे लक्ष्मण घेतले.

थोड्याच वेळानंतर त्याने एका रानटी चार शिंभ्यावर तीर मारला, पण वारसिंगला तो तीर लागला नाही व तो जोरात पळू लागला. जेव्हाच आपली एक तीर येऊन त्याच्या शरीरांत घुसला. वारसिंगा बियहळत जमिनीवर कोसळला.

आपल्या डोक्यासमोर घडलेली ही घटना बघून भानुमंत आश्चर्याने धक्का झाला. तो थोड्याच स्वा होऊन घाबला. तितक्यात एका थोड्याचरून एक लक्ष्मणजातीची तरुण मुलगी त्या वारसिंगाजवळ आली.

तिला पाहून भानुमंत मंत्रमुग्ध झाला. तिचा येथ जरी आदिवासी पद्धतीचा होता, तरी तिचे सौंदर्य मात्र अनुपम.

ती जेव्हा लहली उतरली, तेव्हा भानुमंताला पालिले. ती घाबरली, पण मंतर तिने धीर एकवटून भानुमंताला विनयपूर्वक नमस्कार केला, ती होथे एकमेकाशी

मोलायला लागली तेव्हा समजून की तिचे नांव चंपा असून ती लक्ष्मणजातीच्या सरदारची मुलगी होती. तिच्या निमंत्रणावरून भानुमंत तिच्या घरी गेला.

त्याला बघून चंपाचा पिता फारच प्रसन्न झाला. त्याने भानुमंताला तिथे दोन दिवसा राहायचा आग्रह केला. नाईलाजाने त्याला तिथे मुक्काम घरावा लागला. त्या दोन दिवसांत चंपाचा सुखभाव, सुमधुर गायन आणि बुद्धिमत्ता पाहून भानुमंताचे मन तिच्यावर जाडले. त्याने तिला विवाहाची मागणी घातली.

चंपाने खाली मान घातून उत्तर दिले, "महाराज, देवाला दयेने माझ्या मनांतले विचार आपल्याला समजले, ते मला आहे. पण माझा अंतर्मन सगळ्याला मान्यार्थीच नसून चलायचे आहे. तशीना हा संबंध पक्व होई. पण मलाच हा विवाह पक्व नसतो. पण आपल्या विवाहापुढे

जरी पुरुषांना पुर्वीपाठी लोभाजणांचे अनुकूल असेल, तर त्या दोघांच्यामध्ये एक स्पर्धा येवली जाते. आजच्या रामगीताने एक पात्र धृष्टीपाशुनचे एक धनुष्य असाहे, जो कुणी या धनुष्यावर सहजपणे दोरी नव्हते, तो विजयी होतो, व त्याच्या पकाल असलेल्या कान्येकडे विवाह करतो. माझ्याशी विवाह करतायाची आज्ञा इच्छा व्यक्त केली तेव्हा आता आपण आणि राम यांच्यामध्ये स्पर्धा व्हायलाच हवी, तस पाहिले तर राम दुर्बल आहे, थोडा मदही आहे, तेव्हा देवाचा निर्णय कुणाच्या बाजूने आहे ते पाहण्याला हवं."

भानुमंतने प्रेमरूपणें हसत म्हणत, "ठीक आहे, पुढे काम होईल ते पाहू या."

दुराच्या विचारी ही स्पर्धा होती. रामने धनुष्याला नमनापूर्वीक प्रणाम केला, तो पुढे वांकला आणि धनुष्य जर उचलून त्याने अगदी सहजपणे

त्याची प्रत्येक बांधली, सर्व नोक आश्चर्याने त्याच्याकडे वळत होते.

भानुमंतने मात्र त्याच्याकडे प्रत्येकपणे वळले व म्हणत, "राम, मला माहीत होत की तुझाच विजय होणार आहे तो! पण फक्त एकदाच, त्या दिशेला पाहो, जिच्यासाठी तूही स्पर्धा जिंकलोस, तो तुझ्या वा दिव्यामुळे अजिंक्य झाली आहे का? नीट नक्षपूंक."

रामने वळून घेपाकडे आणि तिच्या चौथ्यावरची दाट निराशेची त्याला स्पष्ट दिसली तिचे पलक पाहून तो एकदम खडबडला.

ती भानुमताजक आणि धीम्या म्हणाला, "मला माहीत आहे, समजली आहे, मला माझ कर्तव्य अगमच्या वफाता आपली राणी करावी.

भानुमंताने हातावर हात ठेवता, आणि जनेतभराने चपकच्या पित्याकडे पाहून म्हणत, "हे कनिष्ठ आते त्रेतायुगांतल्या गोष्टींना बघू फक्तून शब्दांवरून जनन करणें हे केव्हाही अजिंक्य ठरत नाही. त्यात कुणातच समाधान मिळत नाही.

जन्मनुसार आज आपले विवाह होईल की चढतापला लागताना अशा नव्या योग्य पद्धतींना प्रोत्साहन देणे आणि लोकांना मार्गदर्शन करणें हे मेन्युच कर्तव्य असते. आजच्या युगात पुढील विवाह तरयतना, मकरा गुणवर्त, योग्य प्रमा पाहून मगच विवाह निश्चित करायला हवा." असे म्हणत

त्याने ते धनुष्य उचलून दूर फेकून दिले.

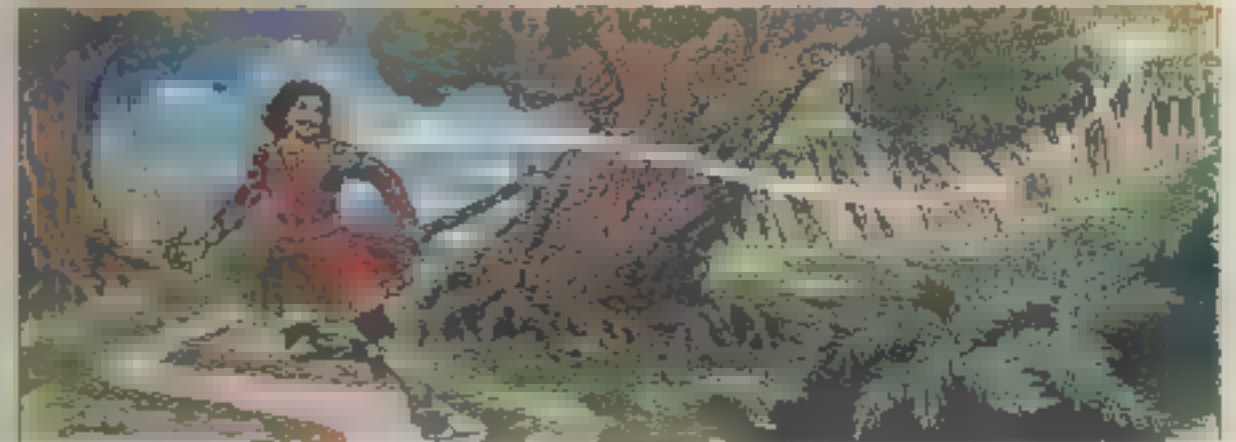
ही कहाणी सांगून येताळ राजा चिकमाकर्ता म्हणाला, "राजन्, भानुमंताच्या वागण्यांत आपण राजा असल्याचा गर्व स्पष्ट दिसून येतो, राम दुर्बल होता, पण त्याच्यामध्ये आत्मविश्वास पुरेपर भरला होता. त्याच्या जोरावरच त्याने विजयश्री मिळवली. पण भानुमंताने त्याचइत त्याचे जरादेखील कौतुक केले नाही, किंवा त्याची स्तुती केली नाही. रामनेही आपली चूक कबूल केली आणि पराजय स्वीकारला. नता तर की रामची कांहीएक चूक झालेली नव्हती, तो राजाला पाहून धावला तर नव्हता ना? नमताना त्याने चुकीची कबुली वा ठावी? शंकांची उत्तरे नुसा माहीत असूनदेखील जर तुम्हें नक्षपूंक तर रण तुझ्या डोक्याचे तुकडे-तुकडे होताना

चिकमाकर्ताने उत्तर दिले, "भानुमंताने सांगितलेत ते योग्यच होत, की लक्ष्मण जातीच्या काही पद्धती उत्तरे व अन्यायी होण्या, पुढीच्या लक्ष्मण विवाह करण हे सर्वही अयोग्य होते. असल्या लढी तो आज्ञा देऊन बंद करू शकत होता, पण असे न करत त्याने त्या मुलीच्यावर

कसा घोर अन्याय होऊ शकतो याचे प्रात्यक्षिक दाखवले. त्यांत भानुमताचा दिलदारपणा दृष्टीस येतो, त्याची विचारसरणी न्यायाला धन्य आणि धर्माला अनुसरूनच आहे. त्याने त्याचा अहंकार दिसतच नाही. आता रामकडे पाहू, चपाना तो पसंत नव्हता हे त्याला माहीत होतं तरीही तिच्या भावनांची पर्या न करता तो आपला विजय सिद्ध करून दाखवण्यासाठी पाल्या विजयाने पुढे सरतायला. भानुमंताने स्नेहाशील मनात त्याला ने सांगितले, ने त्याला पटल व त्याने आपली चूक कबूल केली व राजाची क्षमाही मागिली. राजाचे एकमात्र अहिष्ट होत की त्या जातीचे प्रचलित राईट नक्षपूंक नक्षपूंक हा तेंदू, त्याला रामने वागणे त्याच्या युगा आहे. लक्ष्मणजातीतल्या लोकांमध्ये भानुमताच्या शक्तिरामध्यांचेच शंका राहू नये, म्हणून त्याने धनुष्य उचलले आणि दूरवर फेकून दिले."

राजाचे मीन भग शरण्यांत मग्न झालेला येताळ शवावरहित पुन्हा राखव झाला आणि हाडावर जाऊन बसला

(लक्ष्मीनाथजीच्या रचनेवर आधारित)

विद्वान् बालकाकडून पित्याची सुटका

कोहोर हा एक विद्वान प्राणी होता. रोज सकाळी त्याने कसब्या वेदपठण करणाऱ्या त्याच्या गेरा होता त्याचे गठण ऐकामला वाटेवरचे थांबून राहात. त्याचे गुरू मुनी उद्दालक यांची मुलगी सुमती ही त्याची पत्नी होती. तीही त्याचे वेदपठण ऐकत थांबायची.

एके दिवशी कोहोरला एक कोमल स्वरातना हुंकार ऐकू आला. त्याला वाटलं की त्याच्या पठणाला कुणीतरी दिलेली कीतुकाची पावती आहे. कुणाचा स्वर होता तो? त्याला समजेना. त्याच्या झोंपडीजवळून जाणाऱ्या एखाद्या व्यक्तीचा असेल. वेदांचे महत्त्व जाणणारे अनेक अभ्यासक जवळपास होते.

कोहोरला तोच स्वर पुन्हा दोनतीन वेळा ऐकू आला, पण त्याने त्याच्याकडे पारसे लक्ष दिले

नाही. पण एक दिवस त्या आवाजाने एक स्वरून केले. तो कुणाला कोहोर याच्या राज्याच्या पठणांतली एक चारीकशी चूक त्या आवाजाने दाखवून दिली होती.

तो उभा राहिला आणि त्याने छिडकीतून वाहे पाहिले तिथे कुणीच नव्हते त्याने आलूवाजूला पाहिले तर त्याची पत्नी सुमती हिच्याखेरीज तिथे कुणीच नव्हते.

‘कोण झेललं आता? तुझं नांव काय? कुठे आहेत तू?’ त्याने विचारलं. पण त्याला उत्तर मिळाले नाही त्याने आणखी सात वेळा तेंच प्रश्न विचारले, पण काही उपयोग झाला नाही. साहजिकच, त्याला राग आला.

‘तू माझी चूक दाखवण्याचा उद्दरपणा करतो आहेस आणि आपला परिचय मात्र देत नाहीस!

तू माणूस आहेस की आणखी कुणी अमानवी आहेस?’ तू कुणीही अस, पण माझ्या आठवेळां विचारलेल्या प्रश्नाला साधे उत्तरही तू दिले नाहीस म्हणून तुझे शरीर आठ जागी चांकडे होईल तुला शाप देतो.’ मुनीने सांगितले.

त्यानंतर लौकिकच तो जनक राजाच्या दरबारांत जाण्यासाठी निघाला. त्याला काही द्रव्यसाहाय्य हवे होते आणि त्यासाठी राजाकडे याचना करण्याचा त्याचा विचार होता.

राजदरबारांत आल्यानंतर त्याला समोरच बंदी नांवाचा एक पंडित इतर काही विद्वानांभरोबर तत्त्वज्ञानविषयी काही वादविवाद करताना दिसला. बंदीची एक निराळीच अट एखाद्या पंडिताने जर बंदीला वादविवादांत हरपले तर त्याला भरपूर यक्षीस जरते पण जर तो पंडित हारला तर मात्र त्याने उधरित आयुष्य पाण्याखाली बांधलेल्या एका घरांत बंदीयान म्हणून

राहायचे अशी शिक्षा होती. कोहोरला स्वतःच्या ज्ञानाविषयी पूर्ण खात्री होती आणि त्यामुळे त्याने हे आव्हान स्वीकारले. दुर्दैवाने तो त्यांत हरला आणि त्याला त्या पाण्यांतल्या तुरंगात पाठवाण्यांत आले.

कोहोर जनकराजाकडे गेल्यानंतर काही दिवसांनंतर त्याची पत्नी सुमती प्रसूत झाली. परंतु तो मुलगा अव्यंग नव्हता. त्याचे अवयव चांकडे तिचाडे होते. मातेच्या गर्भांत अग्नतांना त्याने आपल्या पित्याचे वेदपठण ऐकलेले होते त्यामुळे वेदांचे उत्तम ज्ञान होते. आणि त्यानेच गर्भातून हुंकार दिला होता व पित्याच्या पठणांतली चूक दाखवून दिली होती.

त्याचे शरीर आठ ठिकाणी चांकडे होते, म्हणून त्याला सारंगण म्हणून नांगले.

पतीची दीन अवस्था पाहून सुमती अगोदरच दुःखी होती. त्यात हा अस! कुरूप मुलगा झाला!

Restore

177

म्हणून ती जास्तच दुःखी झाली. परंतु जसा हा मुलगा मोठा होऊन लागला, तसा तिला त्याचा अभिमान वाटू लागला, वैदिक कथपुराणांवाचतात त्याचे ज्ञान आसपासच्या पंडितांमैक्षं त्वृणच चांगले होते.

जेव्हा अष्टावक्र बारा वर्षांचा झाला, तेव्हा तो राजा जनकाच्या दरबारांत जायला निघाला. गर्विष्ठ वंदीपेक्षा इतर पंडितही जरून झाली असू शकनात, हे सिद्ध करावयाची त्याची तीव्र इच्छा होती.

हा तहान मुलगा एका सर्वश्रेष्ठ विद्वानाकडे आच्छान देतो आहे हे पाहून जनकराजाच्या दरबारांतल्या मानकऱ्यांना मौज वाटली. काहीजणांना काही काळी कीं याचे जसे शरीर वांकडे आहे, तशी याची बुद्धीही वेडीवाकडी असावी. परंतु जनकराजाने, जो स्वतः पण विचारवंत होता, हा मुलगा सामान्य नाही जाणले होते. त्याने अष्टावक्राला वंदीपरीचर यादृचर्चा सुरू करायची अनुमती दिली.

सुरवातीला वंदीला वाटतं होतं कीं या धिटाई दाखवणाऱ्या नि विचित्र दिसणाऱ्या आपण आगदीं सहज पराभूत करू. परंतु जोवरत

त्याच्या ध्यानांत असून कीं तो मृत्युच त्याच वास्तव निरुत्तर करून आहे, जगांत ज्येष्ठित असलेले सर्व विद्वान लहान मुलाची विद्वत्ता पाहून आश्चर्यचकित झाले. त्यांना याचे पंच कौतुक वाटले. अखेरस वादोत नाईलाज झाल्याने वंदीने उगमला पराभव स्वीकारला.

“तुला काय बक्षीस द्याय ते पाहो” राजाने सांगितले. “माझ्या पिताश्रींना आपण जेव्हाच मृत झाले एवढीच माझी इच्छा आहे.

त्याप्रमाणे आज हाही तुला द्यायला येतो वंदीपारांतला काय पणाने याचा कोणता चिंतनात येऊ शकतो. हाता, त्याच्यामुळे त्यांना नव्या सिद्धी प्राप्त झाल्या. यांनी आपल्या पुत्राला आशिर्वाद दिला आणि वंदीला तुला काय द्यायला येतो. अष्टावक्राने त्याप्रमाणे केले तो नरीतून आला. वंदीला याचे वांकडे अचकच वाटू लागले होते. आता तो एक देखणा दिसू लागला.

जसे काळानंतर, अष्टावक्राला वंदीला दुष्टाचा पराभवाची त्याने अष्टावक्राकडे सांगितली. एक दुष्टाचा ग्रंथ लिहीला.

भारताची ओळख

मनभावन ताल

जेव्हा पाऊस येत नाही आणि दुष्काळाची चिन्हे दिसू लागतात तेव्हा तर्कगार मुंडलून ठेवले जाते. पाऊस याचा म्हणून लोक निरनिराळे तोंडो करायला लागतात. ओरिसांत खेदूत वेगळी नाती वाचा (एक वेडकाचे मूक) ही अर्चना करतात. यामुळे पाऊस निश्चित पडेल अशी त्यांची श्रद्धा असते. गांवकरी एक वेडूक पकडून पाण्याने भरलेल्या मडक्यांत ठेवतात. ते मडके रेंतर एका बांबूच्या मध्यभागी अडकवतात. दोघेजण तो बांबू चढ्यावर घेतात व वा पलट्टीपाने मुलेमणजे जाऊ लागतात. गांवातल्या देवळासमोर ही प्रक्रियाक जाऊन थांबते व तिथे पूजा केली जाते. नंतर त्या वेडकाला नदीत किंवा तळ्यात सोडून देऊन, गादी पाबरगच्या शोघांत शिजणार

मायांगचे मायावी चेदूक

भोजनसाठी मारली भाजून शिजवली व त्याचे छानसे कालवण करून वाढायला आणले. भुकेलेल्या पाहुण्याने भांड्यात वांकून पाहिले तो काय? शिजवलेली मासळी रशांत मस्तपेकी पोहत होती. मायांगच्या चेदकिणीबद्दल अशा अनेक गोष्टी सांगितल्या जातात, त्यापैकी ही एक आहे. मायांग हे अश्वत्थामाच्या भोगाव जिल्ह्यांतले एक खेडेगांव आहे. कोणे एके काळी तिथे अनेक चेदकिणी व जादुगार राहात असत असं मानतात. शेंकडी वर्षांपूर्वी आसामच्या राज्यद्वारा चालून येणाऱ्या सैन्यातली शिपायांची फौज एकाएकी आरामतात नाहीशी झाली, अशा ऐकीव कथा प्रचलित आहेत.

सत्यवानची इच्छा

भानुमती आणि भूपती हे जोडप्याधीश. वर्षे त्यांना मूलवाळ झाले नव्हते. त्यामुळे फार दुःखी असत. पण एका साधूच्या सांगण्यानुसार त्यांनी शेजारच्या गांवातल्या विश्वनाथाच्या मंदिरात गोकुल पूजा केली. त्यानंतर भानुमतीला बाळ झाले. ते आता तीन वर्षांचे झाले होते. दुसऱ्या दिवशी बाळाचा तिसरा वाढदिवस होता.

"ठरां पहिल्या प्रथम आपण विज्वनाथाच्या मंदिरात जाऊं आणि पूजा करूं." मुलाचा शोधयतासा भानुमती म्हणाली, "फक्त उधांच नव्हे, तर मुलाच्या प्रत्येक वाढदिवसाला आपण मंदिरात जरूर पूजा करूं आणि ईश्वराचा आशिर्वाद घेऊं." भूपती म्हणाला.

पतीपत्नींनी सकाळी उठून स्नान केले व घोडागाडीत बसून ते मंदिराकडे पूजेसाठी निघले.

मंदिरात पूर्णकुंभाने त्यांचे भव्य स्वागत. पुत्रजन्म भूपतीने तेंबासाठी सोन्याचा मुकुर ठाता.

जेव्हा पूजेचा चालना होता तेव्हा राहिले ओरडा ऐकू आता भूपती व भानुमती डोळे मिटून ध्यानमग्न होत तेवढ्यांत मुसगा वाहे गेला. मंदिरातल्या तलावात कबळें होत, ती घटून त्यांना आनंद झाला. तो तलावाच्या पायऱ्या उतरून पाण्याकडे जाऊ लागला. पण त्याचा पाय चलला आणि तो पाण्यात पडला. त्याच वेळी तलावाच्या काठावर एक भिकारी आपले कपडे चुकवत होता. तो वाळ पाण्यात कुडकता त्याने बाहिले आणि लगेच त्याने पाण्यात उडी मारली आणि वाळता वांचवले.

हे कळताच भानुमती व भूपती आनंदाने चले आले. भानुमतीने मुलाचा धड मिटो घेतला आणि तिला हांडू कोसळले. काठावरच्या त्या भिकार्या-

नेतले, "माझ्या मुकलात तु पुत्रजन्म दिला आहेस. तुझे उपकार मी कधीही विसरणार नाही. तुझं नांव काय? तुला हवं असोस ते माग." त्यावर भूपती त्याला म्हणाला, "माझ्या पत्नीने योग्य तेच सांगितलं आहे. बोल, तुला हवंय?"

भिकार्याने मोठ्या नम्रतेने सांगितलं, "महाराज, माझं नांव सत्यवान आहे. मी असे काहीही मोठे केलेत नाही."

"तरीतुझां आमच्या समाधानासाठी तरी तू काहीतरी माग." भूपतीने आवह केला.

सत्यवानाने काही अण धिचार केला आणि नंतर तो म्हणाला, "माझी शेच एक अपुरी राहिली आहे. मला फिमान एक तरी असा आहे की त्या दिवशी सर्व लोक माझा मान राखतील. असा पदवीच व्यथग्या कर. यापेक्षा दुसरे तिरसं काहीही नको आहे."

"तुझी इच्छा जरूर पूर्ण होईल. त्यासाठी मी आमच्या गांवात चल." भूपतीने सांगितलं.

त्यादिवशी भूपतीच्या मुलाचा वाढदिवस होता. म्हणून कितीतरी व्यापारी, मित्र, मुलाला आशिर्वाद व भेटवस्तू देण्यासाठी भूपतीच्या वाड्यावर येऊ लागले. तोपर्यंत भूपतीने सत्यवानाला नीटनेटके, शानदार किमती कपडे घालायला दिले होते. ते कुणी पाहणेच होते. त्यांच्याशी सत्यवानाची ओळख फक्त देत होते. "हा सत्यवान माझा बालमित्र आहे. शहरात त्याचा फार मोठा व्यापार आहे."

सत्यवान श्रीमंत आदरणीय लोकांच्यामधे वसला होता. येणारे वांकून त्याला प्रणाम करीत होते. त्याला वाटले की तो एक स्वप्नच पाहातोय.

त्या दिवशी संध्याकाळी सन्मानार्थ एक मेजवानीचा समारंभ केला गेला. गांवातले सर्व धनवंत महपरिवार त्या मेजवानीसाठी आले.

त्या सर्वांनी भूपतीबद्दल जो आदर नि स्नेहभाव दाखवला, तशीच भावन सत्यवानाबद्दलही दाखवली. त्यांच्यापैकी काहीजणांनी त्याला निमंत्रण दिले, "सत्यवानजी, आपण आमच्या घरी एकदा आनं पाहिजे हो! आम्हाला खूप आनंद होईल, विसरायचं नाही!"

समारंभ मध्यरत्रीपर्यंत चालू होता. सत्यवानाने भूपतीने दिलेले चांगले कपडे बदलले आणि आपले जुने कपडे अंगावर चढवले. भूपतीला नम्रपणे नमस्कार करून तो म्हणाला, "महाराज, माझी आयुष्यातली इच्छा आज पूर्ण झाली ती केवळ तुमच्या कुपेने! कुणीही मला 'अपे' म्हणून बोलत नाही. आणि मला झिडकारून दाकत असत.

Restore

177

खास बातम्या

माझा अपमान होत होता. आयुष्यांत निदान एक दिवसतरी लोकांना मला आदराने वागवावे, मला नांवाने हाक मारावी, असे मला नेहमी वाटे. आज माझे हे स्वप्न साकार व्हाते, मी आज अगदी खुशीत आहे."

भूपतीने हंसत विचारले, "लोक तुझा तिरस्कार कां करीत होते? तुझा अनादर कां करीत होते ते तुला ठाऊक आहे का?"

"कारण मी पद्धतो एक भिकारी, मी कांही अर्धा शास्त्रवण्याच्या योग्यतेचा नाही ना!" सत्यवान म्हणाला.

"हा तुझा गैरसमज आहे, तू कांही आजारी बिजारी नाहीस, तू कष्ट करू शकतोस. मंदिराच्या पायऱ्यांवर तुला भीक मागतोस, पण लोकांनी तुला सन्मानाने वागवावे अशी स्वप्ने पाहतोस? तुझे नांव घेऊन तुझ्याशी बोलावे अशी अपेक्षा घेतोस?"

त्या बोलण्यांतला गर्भितार्थ सत्यवानला समजता, ते सत्य दिसले तेव्हा तो म्हणाला, "मला कांहीही काम येत नाही, तेव्हा मला कोण नि करतं काम देणार?"

"सबकी रांगू नकोन. तू जर काम करायला तयार असशील तर मीच तुला वेडने, उघांच तू ये आणि माझे कापडाचे दुकान आहे तिथे कामावर लाग." भूपतीने म्हणले.

"होय साहेब, मी उगांपासून कामावर पायला लागेन." असं म्हणून तो भिकारी तिथून निघून गेला. शेजारच्या दालनांत बसलेल्या भानुमतीने त्यांचे हे बोलणे ऐकले होते. ती भूपतीला म्हणाली, "त्याने आपल्या एकुलत्या एक वाळाचे प्राण वांचवले आहेत. त्याला दहा लाख रुपये दिले तरी कमीच पडतील." ती भावेगाने म्हणाली.

भूपती हसून बोलला, "आधी मनाने मी काय म्हणलो ते ऐक. तर आठराशी शालाय प्रथम त्याचा इतक्या वर्षांचा भाळस दूर करायला हवा. जेव्हा तो मेहनतीने काम करेल, तेव्हा कापडाचे दुकान त्याच्या स्वार्थीन करू, जो स्वतः कष्ट करीत नाही आणि इतरांवर विरोधून गहालो, तो कधी चांगला व्यापारी होऊ शकत नाही. आपली संपत्ती सुरक्षित ठेवू शकत नाही."

पतीचे दूरदर्शी धोरण पाहून भानुमती फारच खूश झाली.

समुद्रावर चार महिने!

अमेरिकेत राहणार वर्षांचा व्हिएटनामी रिचर्ड वॅन फॅम, हा आपली शिडाची साथी होडी घेऊन दिवसभर नौवानराने कॅलिफोर्नियामधल्या लॉस बीच बंदरातून निघाला आणि त्याची बोट समुद्रांत वाजून गेली. त्यात

चार महिन्यांच्या ५००० किमी प्रवासानंतर अमेरिकन नौसेनेच्या लढाऊ जहाजाने त्याला फॉरटा रिक्वाजवळ उचलले. इतके दिवस त्याने कसे काढले असतील असं गुप्तता वाळू ना? त्याने कायच, आणि शिडाला गळ लावून पकडलेले मांस, यांच्यावर त्याने गुजराण केली.

मंगळावर उंदीर

पृथ्वीवर आणि अंतराळांत केलेल्या अनेक चांचण्यांनंतर अजूनही मंगळावर मानव केव्हा जाऊ शकेल ते सांगता येत नाही. सध्याच्या अंदाजाप्रमाणे, सशामटित्यांचा प्रदीर्घ प्रवास असेल, शास्त्रज्ञांना अद्याप मानव राहू शकेल का हे ठरवता आलेले नाही. कारण तिथे पृथ्वीपेक्षा ३८ टक्के

गुरुत्वाकर्षणाचा प्रभाव कमी आहे. ऑस्ट्रेलिया आणि अमेरिकेतले संशोधक मॅसॅच्युसेट्स, इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी (MIT) सह-कायने २००३ साली मंगळावर उंदीर पाठवण्याचा बेत करीत आहेत. त्यांच्या मते, जर उंदीर तिथे राहू शकेल, तर मंगळावर मानवदेखील वस्ती करू शकेल.

दोधेही सारखेच!

भूषण गोधूली गांवचा राजाणारा। तो आजारी आणि योग्य औषधोपचारानंतर बरा आला. प्रकृति जारून सुधारली म्हणून कांही दिवस त्याने जचळच्या सीतापूर गांवी जाऊन राहावे असा सल्ला देवाने दिला. त्याप्रमाणे भूषण सीतापूरला गेला आणि आपल्या एका नातलग्याच्या घरी राहू लागला. तिथे त्याची नीट देखभाल होऊ लागली.

दररोज संध्याकाळी तो पायी चालत बाजारांत जाऊ लागला. त्यावेळेला हजेत गारवा असल्याचा आणि वातावरण सुखद असे. भूषण बाजारांतून डाळिंबे विकत घेऊन घरी परत येई. बैद्याने सांगितलेच होत की चालण्याने आणि डाळिंबे खाण्याने प्रकृति निश्चित सुधारे.

पण भूषणला कांही कधी चांगली डाळिंब्याची

फळे मिळाली नाहीत. विकत घेण्यापूर्वी भूषण चांगली फळे निवडून घेत होता, सगळून उलट सुलट पाहून घेत होता, तरीही त्याला नेहमी फळेंच मिळत होती ज्याच्याकडून तो फळे खरेदी करी. त्या फळांविषयाकडे तो दुसऱ्या दिवशी नसत नसे.

असा एक आठवडा उलटला. एका संध्याकाळी जेव्हा भूषण बाजारात हिंडत होता तेव्हा त्याला एका तरुणाचा जोरदार आवाज ऐकू आला. तो ओरडून सांगत होता, "या बाजारांत मी जरी नवा असलो तरी मला फळांची चांगली पारख आहे. एकदा माझ्याकडची फळे तुम्ही घेतलीत की पुन्हा दुसरीकडे जाणारच नाही तुम्ही वधा!" भूषण त्या तरुणापाशी गेला. त्याने त्या

तरुणाला म्हटलं, "प्रत्येक सळवाला हेच सांगतो, पण सगळेच एकजात सवाड आहेत." आणि भूषणने आपला अनुभव त्याला सांगितला.

"ते सारं कांही मला ठाऊक नाही, साहेब. पण तर आपण की इमानदारी, विश्वास याचंच दुसरं नांव म्हणजे व्यापार। मी चांगला माल घेऊन येतो आणि चांगलाच माल विकतो. एकदा किंमत सांगितली त्यांत बदल नाही होत. एकदा माझ्याकडचा माल घेऊन तर पहा!" त्या तरुण विवेकाने मोठ्या आश्वासक शब्दां सांगितले.

भूषणने त्याच नाव विचारलं तेव्हा त्याने आपलं नांव ईश्वर सांगितलं. त्याची फळे चांगली दिसत होती, ईश्वरने भाव कमी केला नाही किंवा फळे निवडून घेण्यास परवानगी दिली नाही.

भूषणला त्याचे परखट योतणे आपडले होते. ईश्वरची डाळिंबे खरोखरीच चांगली. ज्यांनी ती फळे खाल्ली त्या सर्वांनी सांगितले की इतकी गोड व चवदार फळे त्या बाजारात आजपर्यंत कधीच आली नव्हती. त्यावेळेपासून भूषण ईश्वरच्याच दुकाणातून फळे विकत घेऊन, ईश्वरने देखील भूषणला कधीही खराब माल दिला नाही.

पहिनाभरांत भूषणची प्रकृति बरीच सुधारली. त्याच्या चेहऱ्यावर एक प्रकारची चमक दिसू लागली. आता गोधूलीला परत जावे असे भूषणला वाटू लागले. भूषण दुसऱ्या दिवशी सीतापूरहून निघणार होता. जाण्यापूर्वी आपल्याला चांगली फळे देणाऱ्या ईश्वरला भेटून

गन्धकाद घावे, जाण्यापूर्वी कांही हाळिंबे खरेदी करावी म्हणून तो ईश्वरच्या दुकाणात गेला. पण तिथली फळे चांगली नव्हती. त्याला ती सगळी फळे खराब दिसत होती.

"तुम्हाला तर अुगीचच बाटांचा सारखेच, पण मी सोनं, सोनं! जर मी तुम्हाला तर उद्यां तुम्ही माझ्याकडे माल तरी का?" असं म्हणत त्याने डाळिंब्यांचे धजन करायला सुरुवात केली. भूषणला रोजच्यासारखे पैसे त्याला घायचे नव्हते. तो ईश्वरला म्हणाला, "माझ्या एका मित्राने सत्त्यांत हातउरुने पैसे मागितले नि मी त्याला दिले. आता माझ्याजवळ अगदी कमी पैसे आहेत. इतकी फळे देऊ नकोस."

"तुमचे पैसे भीडेच बुडणार आहेत? आज नसले तरी उद्यां मिळणार आहेतच. असनील तेवढे द्या, बाकीचे उद्यां पाहू." ईश्वरने सांगितलं.

“पण बघ हे, चांगला असेल तरच स्कम चुकती करीन.”

आपण गांधी परत जाणार आहोत हे भूषण त्याला सांगणार नव्हता. त्याला शंका होती फल्ले चांगली असली तरच याकीची स्कम तो आपल्या नातेवाईकांकडे देऊन ईश्वरला देण्यास सांगणार होता. फल्ले चांगली नसली तर मात्र पैसे यायचेच नाहीत त्याचा विचार होता, म्हणून ईश्वराने सांगितलेल्या स्कमेपैकी निम्मी त्याने ईश्वरला दिली, भूषणने रात्री फल्ले सोलून पाहिली तर एकही फल्ले चांगले नव्हते, “दिलेले पैसे तेवढे आता पुरेसे आहेत, जास्त पैसे घ्याची जरूर नाही” भूषणने सोईस्कर विचार केला.

ईश्वराने आपल्याला फक्तबल्य गोष्टीच भूषणला फार वाईट वाटले. ईश्वरच्या मनांत काय विचार असेल याची त्याला धिक्कीर नव्हती.

दुसऱ्याच दिवशी सकाळी गोधूलीस जाण्यासाठी तो थोडागाडीत बसला. त्याच्याबरोबर आणखी तिथे प्रवासी होते. तो पाठीमागे बसला होता, कुणीतरी गाडी थांबवली.

“मी चालत जात होतो आणि पाय मुरगळला. गोधूलीजवळच्या गौरीपूरला उतरीन, कारण माझे वायला माझ्याजवळ पुरेसे पैसे नाहीत हो. तुमच्या शेजारी बसून राहीन.” कुणीतरी गवाबदा करीन बोलत होता.

भूषणला तो ओळखीचा वाटला. गाडीवान चिडून म्हणाला “इतकं बोलतो आहोत, पण तू कोण ते काही सांगितलं नाहीस!”

“माझं नांव ईश्वर, मी सातापुर्णत फल्ले विकत होतो. आमच्या गांवातल्या एका बागाईतदाराने त्याच्या फळबागेची निगराणी करायचे काम मला दिले आहे, म्हणून मी पुन्हा गांधी राहायला चाललो आहे.” ईश्वराने आपली ओळख सांगितली.

भूषणने गाने बळून पाहिले. ईश्वरानेही गाडीत चढताना भूषणला पाहिले. भूषणने दोघांची नजरानजर झाली.

झाडिगे चांगली नव्हती हे भूषण बोलला नाही, आणि उरलेले पैसे घ्यायचे आहेत ईश्वरानेही सांगितले नाही. दोघेही बसून निघून बसले होते.

हजार रुपयांची चोरी

चंपानगरमध्ये चोन्यांचे प्रथम दिवसे दिवस वाढत होते. धनसेन कोतवाल चोराना सामील आले अशी लोकांमध्ये त्यामुळे राजापर्यंत पोचत नसे. खरी गोष्ट फारच ती जाणून घ्यावी म्हणून राजाने येथे पालटून रात्री गळ्यांत किडायचे ठरवले. त्या रात्री तो एका खोनावळीत राहिला.

“तुमच्यापार्शी पैसे असले तर माझ्याजवळ सुरक्षित ठेवायला या, गांवात चोन्या फार होताना, म्हणून मी तुम्हाला सूचना देतो आहे.” खोनावळीच्या मालकाने राजाला सांगितले.

“माझ्याजवळच्या धैर्तीत हजार रुपये आहेत. पण ते मी माझ्या जवळच ठेवीन. म्हणजे चोराला कांही ते पळवला येणार नाहीत.” राजाने निर्भयपणे सांगितले आणि तो आपल्या खोनीत

निघून गेला तिथे प्रवासी म्हणून त्याच्या खोने गोष्ट घेयली. त्याच रात्री त्या खोनात राजाच्या खोलीत शिरून ती धेरी पळवली आणि ती धेरी घेऊन पसार झाला.

सकाळी उठल्यानंतर ही गोष्ट राजाच्या लक्षांत आली. त्याने खोनावळमालकाला सांगितले, “माझी धेरी चोरीला गेली आहे. मी एका महत्वाच्या कामासाठी बाहेर जातो आहे. रात्री उशीरा परत येईन. नोपर्यंत तुम्ही कोतवालाकडे तक्रार करा. माझी धेरी जर परत मिळाली तर मी त्याला चांगले बक्षीस देईन असंही सांगा.”

त्यावर तो खोनावळवाला म्हणाला, “अहो, देशाचा राजा फार चांगला आहे, पण हा कोतवाल दुष्ट आहे, म्हणून मी तुम्हाला अगोबरच सांगितलं होतं. प्रवाशांचे पैसे सुरक्षित ठेवण्यासाठी

माझ्याकडे पडारेकरी आहेत. पण प्रवाशांच्या वायळ असलेले पैसे मी कसे सांभाळणार? म्हणून कोतवालाकडे तक्रार केली ना, तरी त्याचा कांही उपयोग होणार नाही."

"या रागळ्या अफया असतात। कोतवालावर माझा पूर्ण विश्वास आहे. मी जरा सांगतोय, नरां तुम्ही करा." राजाने गंभीरपणे सांगितले आणि तो तिथून निघून गेला.

रात्री पुन्हा वैद्य पातडून राजा खानावळीत परत गेला. त्याला पाहून खानावळवाल्याने कुत्सितपणे हसून म्हटले, "मी कोतवालाकडे फिर्याद केली होती, पण कांही उपयोग झाला नाही."

राजा मुकाट्याने आपल्या खोलीत गेला. थोड्या वेळानंतर एक अपरिचित व्यक्ती राजाच्या खोलीत येऊन म्हणाली, "तुम्ही खोटेपडे आहात!"

आश्चर्यचकित होऊन राजा त्याला म्हणाला, 'मी तुम्हाला प्रथमच माहातो आहे मी खोटा जाहे हे तुम्हाला कस कळेल?'

"काल रात्री तुमची येनी मीच चोरली होनी. नशी दिसायला चांगली जाडजूड दिमत होनी. पण त्यांत होत्री मातीची डिखले नि दगडपोंटे! आणि तुम्ही कोतवालाकडे तक्रार करता कीं तुमचे हजार रुपये चोरीता गेले म्हणून?"

राजा त्याच्याकडे निखळून बघत म्हणाला, "तू चोरी केलीस ते अगदी वेदरपणे सांगतो आहेस मला!"

"हे पहा, गप्पा. कांही आना बेल नाही. तुम्हाला माझ्याबरोबर कोतवालाच्याकडे यायला हव आणि तिथे तुम्ही सांगितले पाहिजे कीं त्या फक्त शंभर रुपयेच म्हणून!"

"आणि जरा मी तसे सांगितले नाही तर?" राजाने विचारले.

चोराने झटकन कमरेला खोचलेला तुरा काढला आणि राजाला दाखवत तो म्हणाला, "नाही सांगितले तर तुमच्या अगावर जखमा दिशू सांगतो."

राजाने चपळाईने त्याचा हात घट्ट पकडला ये दाबून हातांतला तुरा खोमी पाडला. नंतर त्याचे दोन्ही हात मागे घेवून बोधसे आणि राजा म्हणाला, "चल, आता तुला कोतवालाकडे घेऊन जातो नि त्याच्या स्वाधीन करतो."

"ठीक आहे, करा मला कोतवालच्या स्वाधीन, पण तुमच्या धैर्यात हजार रुपये नव्हते नि फक्त शंभरच रुपये होते हे मात्र तुम्ही

कोतवालाला सांगितलेच पाहिजे. नाहीतर तो मला जिवंत सोडणार नाही." चोराने रडवेल्या सुसंत म्हटले.

"तू चोरी केल्याबद्दल पकडला गेला आहेस पण त्याची तुला भिती नाही. माझ्या धैर्यात किती पैसे होते त्याचीच तुला जास्त काळजी वाटते. हे तुझं वागणं मला विचित्र वाटतंय." राजा म्हणाला.

चोराने एक दीर्घ सुरकारा टाकून म्हटले, "मी चोर आहे हे खरं, पण तरीही मी प्रामाणिक आहे हे कोतवालाला पटलं पाहिजे. मी जी धैर्य चोरली होती, त्यांत शंभरच रुपये आहेत असे म्हणून त्याने माझी पाठ चायकाने फोडली. तुम्हाला खरं वाटत नसेल माझी पाठ बघा जरा!"

राजाने पाहिले खरोखरच त्याच्या पाठीवर चायकाचे होते.

"कोतवाल आपले काम नीट करतोय तर. चोरी केल्याच्या तुला शिक्षा ही न्यायलाच हवी" राजाने चोराला म्हटले.

"साहेब, तुमचे शंभरच रुपये गेले आहेत ना? मी तुम्हाला दोनशे रुपये देतो. तुम्ही कोतवालाला

काय ते सांगा. माझा प्रामाणिकपणाबद्दल त्याला शंका आली तर माझे जमणें अशक्य होऊन बसेल. अहो, चोरी केल्यानंतर मी कोतवालाकडे धैर्य घेऊन गेलो आणि त्याला सांगितले कीं धैर्यात शंभर रुपये आहेत. नंतर त्यांतले अर्धे लायें त्याला दिले आणि मी परत गेलो. पण नंतर खानावळीच्या मातकाने हजार रुपये चोरीला गेले आहेत अशी जेव्हा फिर्याद दाखल केली, तेव्हा कोतवालाने मला पोतावून घेतले आणि उललेले चारशेपन्नास रुपये मी शिवेत म्हणून मला चायकाने भागले. माझी ईमानदारी सिद्ध व्हावी म्हणून मी तुमच्याकडे आलो आहे."

सारा प्रकार राजाच्या नशान आला. आपली खरी ओळख सांगितली आणि शिपाई पाठवून कोतवालाला पैसा पैसे, राजा त्याला म्हणाला, "तू चोराकडून प्रामाणिकपणाची अपेक्षा करतोस, पण तुझ्यांत प्रामाणिकपणा मात्र बिलकूल नाही. कांती काळ तू नुसंगत इतर चोरांच्याबरोबर राहा आणि त्याच्याकडून प्रामाणिकपणा शिक."

त्यानंतर चंपानगरमधल्या चौथ्या व्हड झाल्या.

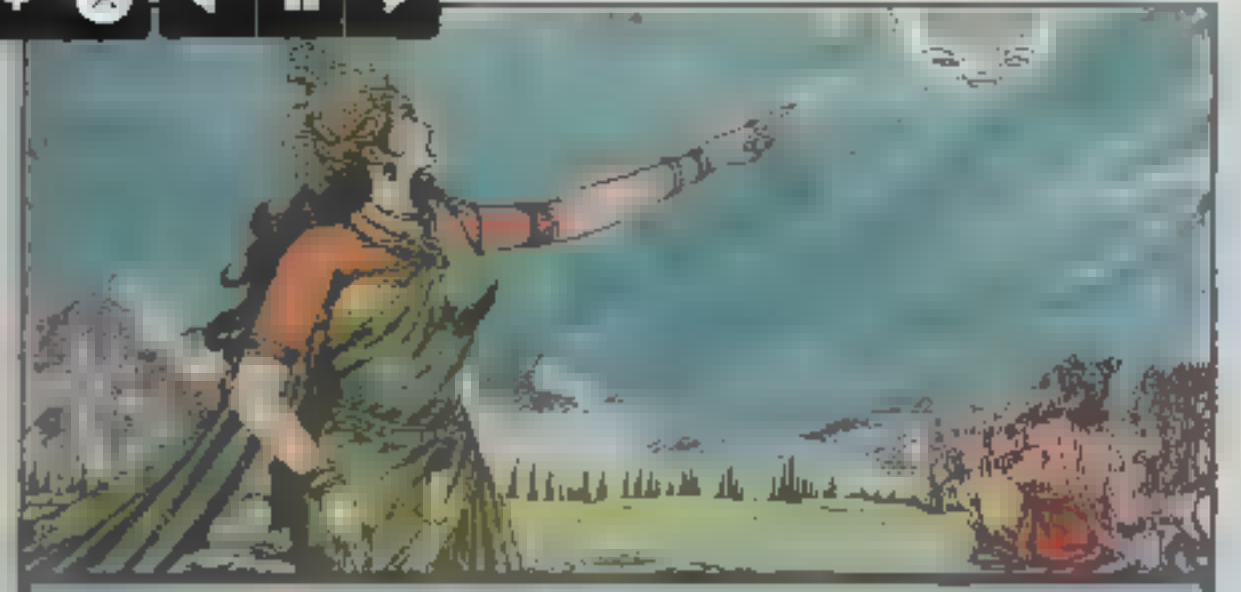
भारत देश पंचावन्न वर्षांपूर्वी स्वतंत्र झाला. आपली नोकशाही जरी असली तरी देशांत परस्थितीचे चढउतार सतत होत राहिले आहेत. त्यापैकी कांही गोष्टींची उजळणी या महिन्याच्या कोड्यांत आपण करू या.

१. राष्ट्रपित्याची हत्या ३० जानेवारी १९४८ रोजी झाली. त्यापूर्वी काय दिवस अगोदरच प्राणघातक प्रसंगालून ते वांचले होते, तो प्रसंग कोणता?
२. भारतीय रेलनेसाठी १५ जानेवारी १९४९ हा सुवर्णक्षरंत लिहीण्याजोगा दिवस होता. काय दिवसाचे महत्त्व काय?
३. १९५१ ऑक्टोबर ते १९५२ फेब्रुवारीपर्यंत पहिल्या सार्वत्रिक निवडणुका घेतल्या गेल्या. या निवडणुकीत किती पक्षांनी निवडणूक लढवली? त्यापैकी राष्ट्रीय पातळीवर कोणते पक्ष होते?
४. कोणत्या अर्थमंत्र्यांनी सर्वात जास्त वेळा अंदाजपत्रक देऊन दिले? किती वेळा त्यावर केले होते?
५. भारतांतल्या प्रसिद्ध कुंभमेळ्यांत प्रथमच गर्दीमुळे चेंगराचेंगरी झाली. कोणत्या वेळा या घडना काय घडली? यांत कितीजण सांगडले होते?
६. भारतामेथे प्रथम वेळा कोणत्या देशाचे नेते यांचे पहिले मानफरी कोण होते?
७. १९५१ मध्ये विद्युत् प्रथमच आशियाई खेळांच्या स्पर्धा झाल्या. भारताला पहिले सुवर्णपदक कुणी मिळवून दिले? कोणत्या स्पर्धेमध्ये?
८. पहिले भारतीय काँग्रेस कोण होते? त्यांचा दीक्षाविशी केव्हा झाला?
९. १९४८ च्या मे मध्ये भारतांतल्या राज्यांचे सर्वात मोठे संघ राज्य निर्माण झाले होते. त्याचे नाव काय? त्याची राजधानी कोणती होती?
१०. १९५० च्या एप्रिल व डिसेंबर या महिन्यांत भारतांतले दोन धार्मिक नेते दिवंगत झाले. त्यांची नावे सांगा.

(उत्तरे पलीकडे उंची)

नव्हेंबरच्या कोड्याची उत्तरे

१. एका पित्याची कन्येस परी
२. १४ ऑगस्ट १९४७ची मध्यरात्र - लोकसभेचे मध्यपती सभागृह - एका स्वतंत्र राष्ट्राचा उदय.
३. विजयालक्ष्मी पंडित, समुक्त प्रांत (उत्तर प्रदेश)
४. चूक
५. बानरसेना, राष्ट्रीय नेत्यांचे संदेश आपण व पंचायणे ही कामगिरी ही मुले करीत असत.
६. भारत व पाकिस्तान लढाईतला विजय (३ ते १६ डिसेंबर)

गणेश पुराण

गणेशचतुर्थीच्या दिवशी नंद्याकाळे विघ्ननाश होतो. दांतासारखी दांते व बांधदार अत्तलेली चंद्राची कोर निघाली. वर चंद्राकडे डोळे लागले होते आणि पाय पुढे चालू होते. त्यावेळी तो पंचपक्वचे जेवलेला होता. बरोबर उंदीर होताच.

अनं सांगनात द्वितीयेचा चंद्र हे गणेशाचे चिन्ह असले. गणपतीच्या कपाळावर चंद्राच्या कोनसारखे आडवे नंध असले ते चवथीच्या चंद्रासारखेच तर असले. म्हणूनच की काय त्याला भालचंद्र असे पण नांव.

चातल असतां गणपतीच्या पायाच्या उगट्याला एका दगडाची ठेच लागली व तो लोंढवणी पडला आणि त्याचे पोट फुटले. त्यामुळे त्याने खाल्लेले सर्व मोदक सांडू इतर पळाले जमिनीवर विखुरली.

पारून आस्तीशानला त्याने त्याच्या पायाचे कातले आणून त्याने गणपतीचे पोट शिंयले.

गणपतीची आई पार्वती, मिला चंद्राचा रंग आला. तिने त्याला श्राप दिला की चतुर्थीला कोणी चंद्राचे तोंड पाहिले तर त्याच्यावर खोटा उगळा येईल. त्या विचसापासून लोक गणेश-चतुर्थीच्या दिवशी चंद्र दृष्टीस पडू नये याची काळजी बाळगू लागले.

दापार युग सुरू झाले. श्रीकृष्ण वसुदेव देवकीच्या पोटी जन्माला येऊन वसुदेवाच्या बरी गोकुळांत वाढू लागला, पुढे त्याच्या अश्वतीला झाल्या त्याची लोकांना माहिती आले, उदाहरणार्थ पूतनावध, शकटासुर व तृणावर्त राक्षसांचा संहार इत्यादि.

एकदा गणेशचतुर्थी होती. यशोदा कपिला गाईचे दूध काढीत होती. श्रीकृष्णाने आईच्या पाठीवर बसून कासंडीतल्या बुधांत चंद्राचे प्रतिबिंब पाहिले आणि टाळ्या वाजवून म्हणाला - "आई! तो यश चांदमासा!"

यशोदाने वचवून मुलाला पाठीवरून उतरविले व घोटाशी धळत म्हणाली - "कान्हा, तू कोरे केलेस?" मूर्खाचे तोंड तू आज का पाहिलेस? तुझ्यावर विनाकारण खोटा आळ येईल ना!"

"खोटा आळ म्हणजे ग काय आई?" कृष्णाने विचारले.

"सुला नोक चोर म्हणतील किंवा अरसाच खोटा आरोप तुझ्यावर लावतील!" यशोदा म्हणाली.

"आई, तू उगाच मनाला लावून घेतेस बघ! मी दूध, दही, लोण्याची चोरी केली. तर तो खोटा आरोप होईल का ग?" कृष्णाने खटवाळपणाने विचारले.

"लबाळा, तुझ्या तोंडात एवढे ब्रह्मांड कोठून आतं रे?" असे म्हणत यशोदेने दोळे मोठून त्याची दृष्ट काढली.

"आई, तू कधी ब्रह्मांड पाहिले आहेस का?" कृष्णाने विचारले.

"ब्रह्मांडाची गोष्ट म्हणजे, यंत्र तू भोग झाल्या - बर तुझ्यावर खोटा आळ तोक लावतील." असे म्हणत आईने प्रेमाने त्याचा गालगुचा घेतला.

"तर तू मोठेपणी मी गणेशचतुर्थीला चंद्राचे तोंड पाहिले पाहिले, नाही का, आई?" कृष्णाने पुन्हा विचारले.

"मोठा ~~ब्रह्मांड~~ गणेशचतुर्थीला चंद्राचे तोंड पाहिलेस तर आजही ~~ब्रह्मांड~~ आज येईल." यशोदा म्हणाली ~~ब्रह्मांड~~ स्वतःशीच मुठगुठली - "हे विघ्ननाश गणनायक! माझ्या ~~ब्रह्मांड~~ मुलाने चुकून चंद्राचे प्रतिबिंब पाहिले आहे त्याला क्षमा करा!"

दुसऱ्या दिवशी बलराम घावत पळत येऊन आईला मागू लागला - "आई, आई! छोटा कान्हा माती खातो आहे, बघ! अगदी खरा! मी खोट नाही सांगत. आजून त्याच तोंड तर पहा!" म्हणून यशोदा घावत कृष्ण माती खात होता तेथे गेली.

कृष्ण त्यावेळी मातीची देकळे अगा करीत होता. यशोदेने जवळ जाऊन कृष्णाचा काम घेतला व म्हणाली - "उघड तोंड. पाहू दे, किती माती खाईस?"

"आई, मी नाही माती खातो, कोणीतरी खोटी कागाळी केली जसेल. कान्हाच तू म्हणाली होतीस ना, की माझ्यावर खोटा आळ येईल म्हणून! मी मातीचे मोदक आणि ताडू काण्हा आहे बघ. मातीच्या मणपतीला मातीचे मोदकच आवडतील

नाही का?" कृष्णाने आईला समजावून सांगण्याचे सोंग केले.

यशोदाने आपल्याच थोबाडीत मारून घेऊन विघ्ननाशाची माफी मागितली व म्हणाली - "वाळा, असं चोलू नये. मातीचा असता किंवा दाढाचा ~~ब्रह्मांड~~ तरी देव देवच असतो बाबा! देवा रे देवा! चुक झाली माझ्या पोराची, मुलाच्या बटवटीवर ध्यान देऊनकोस!" म्हणत यशोदेने दोळे मिटून देवाची विनवणी केली.

"आई, तर मग सुसावे आणि तळून खूप मोदक तयार कर. पाहतो मी की तू तंबोद किती मोदक खातो ते आणि त्याने ~~ब्रह्मांड~~ नाहीत ~~ब्रह्मांड~~ त्याच्या तोंडत कोणून वालीन!" कृष्ण म्हणाला.

"पुरे झाली तुझी पटवट, अंगावर ~~ब्रह्मांड~~ ~~ब्रह्मांड~~ पाहू!" असे म्हणत दोळे बटारून यशोदेने कृष्णाकडे पाहिले. तेव्हा कृष्णाने 'आ' केल्या आईला दाखविला.

तिने कृष्णाच्या तोंडात पाहिले आणि धःमाधूम झाली. तिची बोचडीच वळल्यासारखे झाले. दबकून मागे सरकली. तिला कृष्णाच्या तोंडात ब्रह्मांड दिसले. सूर्य, चंद्र व नक्षत्रमंडळ सर्व दिसले. त्याचबरोबर तिच्या पाठीवर बसून दुधाच्या कासंडीत चंद्राचे प्रतिबिंब पाहणारा कान्हापण दिसला. स्वप्न पाहिल्यासारखे झाले यशोदेला. तिने आपल्या चारी बाजूला दृष्टी फिरवून पाहिले, कोणी देवाने आपली माया तर परसरयिली नाही? यशोदेला त्या स्थितीत पाहून गोबुळातली मुलें तिच्या चारी बाजूला घोळता करून उर्फी राहिली. खांब्याच्या आड उभा राहून बलराम हंसत होता.

कृष्ण यशोदेच्याकडे मोठ्या नजरेने पहात

विचारले लागला - "आई, तुला माझ्या तोंडात माती दिसली का ग? पहा, तुला पाहिले ते नीट पहा!" यशोदेला त्याच्या तोंडात मातीच काय. सर्व विश्र्वच दिसले होते. स्वतः कृष्ण मुली बाजवीत होता, व गणनायक तांड्यनृत्य करीत होता. कृष्ण एका काळ्याकुट नागाच्या फोरेवर नृत्य करीत होता. नाग कृष्णाला पिळरुआ घालून बसला होता. यशोदा ने दृष्य पाहून वैशुद्ध होऊन पडली. तिने दोळे उघडून पाहिले तेव्हा तिच्या चारी बाजूला गोपिकांचा घोंकला उभा होता. तिने त्यांना विचारले - "मना असे काय होत आहे?"

तिला काही आठयतच नव्हते तिने काय पाहिले व तो वैशुद्ध होऊन का पडली कांहीच आठयतच. नववळणी म्हणाल्या - "काय ग, झाले तुला? आम्हाला सुद्धा कांही कळत नाही! आमच्या श्रवत चोरी झाली आहे आणि चोरी करणारा दुसरा तिसरा कोणी नसून तुला तांड्या पोरन आहे, लोणी, ताव,

दही कांही राहू घेईल तर ना! तो आपल्या मधंगड्यांना थ माकडांना वाटून देत असनां आम्ही आपल्या डोळ्यांनी पाहिले आहे."

यशोदा थिडली व म्हणाली - "काय म्हणता, आपल्या घरांत दही, लोणी नाही की काय, तुमच्या शिरायला? अर्ध्या गोकुळात मिळणार नाही इतका दुभाग आहे माझ्या घरांत. अमे सांगून तिने सर्व गोपेना पळवून लावले. त्याचवेळी कृष्ण नेथे मांजराच्या पावसांनी आवा आणि म्हणाला - "आई, काय न, या गवळणी कशास आल्या होत्या?"

"मी सांगितलं होतं ना, अगदी तसंच झालं, बघ या सर्व तुझ्याच दही, लोणी चोरणारा म्हणून आरोप लावीत होत्या," यशोदा म्हणाली.

"आई, मग छोटा आळ माझ्यावर नाही आला, मी सुटलो, कारण त्या म्हणाल्या ते सर्व खरे होती!" कृष्ण म्हणाला.

तेव्हा मात्र यशोदेला राग आला. तिने कृष्णाला

घरून एका उखळीला बांधून ठेवले.

कृष्ण ती उखळ ओढीत यमलाजून नांवाच्या ओढ झाडांच्या मध्ये गेला. जंगले उखळी ओढ लागला आणि ती दोन्ही झाडे मुळापासून उपटली गेली. त्या झाडांच्या मुळांतून दोन शापदण्ड गंधर्व निघाले व त्यांचा उडार कन्याबहेल कृष्णाची स्तुती करीत उडून गेले.

एक वर्ष तोटले, पुन्हा गणेशचतुर्ती आली. नंदाने गणपतीची एक भूर्ती घडवून तिच्या विविध रंगांनी रंगविणे यशोदेने पिठीचे मोदक तयार करून त्यांचा खूप तूप वातले.

नैवेद्याची सर्व तयारी करून ताटे पूजेच्या खोलीत गेऊन ठेवली आणि वाहेलून दार बंद करू ठेवले.

कृष्ण यशोदेच्या नजरेआड पूजेच्या खोलीत शिरला आणि आंनूत दार सावून येऊन नैवेद्यातले मोदक गरीर लाय पदार्थ गणपतीसमोर ठेवून बडबडू लागला - "घेे वावा, पोहमर खा, का!"

गणपतीच्या मूर्तीने खोड पुढे करून मोदक उचलले व म्हणाली - "कृष्णा, तुझा हातांत जे कांही देईल ते मुलां त्यास पाहिजेच." गणेशपुराणातील हे पर्यं अपूर्वच होय! गणपतीने कृष्णाला आपल्या हाताने खूप भरविले. ताटेच्या ताटे एकामागून एक रिकामी होऊ लागली.

यशोदा पूजेच्या खोलीकडे आली आणि दाराच्या फटीतून आंत घडत असलेले सर्व जैतुक कळू पाहू लागली. ती न चकितच झाली. तिच्या मर्यानांना थमच रुढता. नंतर स्वतःला खांचरून ती मनांत म्हणाली - "वाई, वाई! मग न धम

झाल्यासारखं घडत आहे. माझ्या डोळ्यांसमोर हे सर्व काय घडत आहे? देवाची मावा काय विचित्र आहे!" असे म्हणत तिने दार उघडले आणि आंत गेली.

परंतु गणपतीची भूर्ती मात्र जागी स्थिर होती. सर्व ताटे रिकामी झालेली होती. कृष्ण चकित होऊन आईकडे पहात होता.

"अरे, खादाड पोरा, गणपतीसगळी तयार केलेला नैवेद्य तूच सर्व खाऊन टाकलास?" असे म्हणत यशोदेने कृष्णाच्या पाठीत धपाटा धपाटा मारला. कृष्ण जोराने कातिंदी नदीच्या खोटाजवळ गेला. त्याच्या पाठोपाठ यशोदा व गोकुळांतले सर्व लोक यमुनातीरी घावले.

कातिंदीच्या डोहताला कासिया नग गोकुळाच्या लोकांना फार त्रास देत होता. कृष्णाने नदीवर बांकतेल्या एका झाडावरून डावात उडी टाकली आणि नेमकत कासियाच्या अंगधरच लागला. नागाने त्याला विळख्यांत धरण्याचा प्रयत्न केला. परंतु कृष्ण पाडावर चढून नृत्य करू लागला. अशा तऱ्हेने कासियामर्दन झाले. कासियासुद्धा शपथ मुक्त झाला. त्याने आपल्या भूर्तींना वासुकी नागाकडे पाताळ लोकांत पाठवून दिले आणि स्वतः कासियाकडे लोडून दिवा लप धारण केले आणि विघ्नेश्वराचा सेवक झाला.

आपल्या मुलाला घेऊन यशोदा घरी गेली तर तिच्या काम दिसले! पूजेच्या खोलीत ताटे नैवेद्याच्या

पदार्थानी भरलेली आहेत आणि कृष्णाच्या पाठीवर चापटीचे वण स्पष्ट दिसत होते. ते पाहून यशोदा स्वतःलाच शिव्या देऊ लागली - "माझे हात का नाही तुटले! मी केवढी पापीण! माझ्या अंगात कोण साक्षरीण शिरली होती! मी माझ्या लाडक्याला विनाकारण मारले!"

मध्येच कृष्ण हळूच म्हणाला - "आई, पूजा करणा! उशीर होतो आहे!" नंद यशोदेने कृष्णाकडचीच पूजा वारविली आणि नैवेद्यांतला प्रसाद सान्ध्या गांवाला वाटला. गवळी व गवळणी मरणत होते, "छा प्रसाद अभुतासाख्वा गांढ आहे!"

हळूहळू कृष्ण मोठा झाला. यश्या इंद्राने रागायून मुसळधार वृष्टी केली. कृष्णाने गोवर्धन पर्वत धारण करून गाय, गोरी व गोघालांचे रक्षण केले आणि इंद्राचे गर्वहरण केले.

एकदा कृष्ण गोवर्धन पर्वताजवळ माई करायला घेऊन गेला होता तेव्हा एक म्हातारा आपल्या काखेत होत घेऊन आला व म्हणाला - "येथे कृष्ण नांवाचा मुलगा आहे असे ऐकतो. तो मुली वाजवितो, मी त्याची मुली ऐकायला आलो आहे.

तो कोठे आहे सांगून का?"

कृष्ण म्हणाला - "मैच तो कुठोच कृष्ण! तुम्ही कोणीचने या मुलाकडे काळजी घ्या. कोण आपला कृष्णाने काय तो कुठे विचारले."

"मला तुमचेकडले म्हणतात मी दक्षिणेकडले - त्या राहणा आहे. मधुमेरा जाला आहे. कंसाने धनुष्या नुन केला आहे. मी त्यावेळी आजले नुन वाजवून दाखवाय म्हणून जाला आहे! तो म्हातारा म्हणाला

त्या म्हातऱ्याच्या पायांत रत्नप्रचित कडे होते, हातांत सिंहाकृती आभूषणे होती. गळ्यांत सान्ध्याच्या मण्यांची माला होती आणि कानांत मोठमोठे सुवर्ण कुंडले होती. भुवनावर नवतन मुलगा पडले. दसविलेली होती.

कृष्ण ते पाहून चकित झाला - "अरे, मी एक सामान्य गुराखी आहे. माझी मुली ही साध्या पेथूची केवेली आहे. तुमच्या दक्षिणेकडच्या लोकांना तालमयारचे अद्भुत ज्ञान असते. पण मी सामान्य गुराख्याचा पोरा आहे. मुलीवर माफी वाजवितो. गुरांची राखण घ्यायचे काय तो माझा धंदो आहे.

डोळे उघडले

राम आणि सोम दोन भाऊ वटनी नांवाच्या गांवात राहता होते. धरच्या संपत्तीवरून दोघांमध्ये एकदा भांडण झाले. पण गांवातले फांढी लोक गमच्या वाजूने बोलत तर कांही सोमच्या वाजूने बोलत. लोकांच्या दुतर्फी बोलण्याने दोघेही अगदी कंटाळून त्यांच्यामधले भांडण पक्की करून त्यांची समस्या परंपराऐवजी ते अधिकच गुंतागुंतीची अवघड करत होते.

दोघेही विचारांत पडले की आता हा प्रश्न कसा सोडवायचा? त्याचवेळी कमल नांवाचा एक पराचा दलात त्याच्या गांवात आला. तो त्याला म्हणाला, "मी माझ्या धंद्याच्या निमित्ताने गांचोगाय फिरत असतो. डथून एक कोस दूर नागात म्हणून एक आहे. तिथे धर्मवीर नांवाचे एक गृहस्थ राहतात. ते अतिशय सरळ व योग्य न्याय देतात. तुम्ही त्यांच्याजवळ जा."

राम व सोम नागर गांची पोहोचले. गांवाच्या वेशीपासून बरेच आंत गेल्यानंतर त्यांना एक

शेतकरी दिसला. त्याला त्यांनी विचारले, "आम्हाला धर्मवीर व्यक्तीला भेटायचे आहे, त्यांचे घर कुठे आहे ते सांगू शकता का?"

आश्चर्याने तो म्हणाला, "घरम, त्या वटिन्याला भेटायला आलाय? ठीक आहे, पुढे जा." असे म्हणून तो निघून गेला. शेतकऱ्याच्या त्या उत्तरामुळे दोघे भाऊ स्तब्धितच झाले. थोडे पुढे गेल्यानंतर रस्त्याच्या कोपऱ्यावर एक चाई भेटली. त्यांनी तिला पुन्हा धर्मवीरचा पत्ता विचारला.

"त्या आंगळ्या धर्मवीरचा पत्ता विचारताय होय? ते समोर नारळाचे आहे ना, तिथपर्यंत जा, मग उजवीकडे वळा." असे म्हणून तीही चालती झाली. तिथपर्यंत पोहोचल्यानंतर त्यांना आणखी एक चाई दिसली, तिला त्यांनी विचारले.

ती त्या दोघांकडे विचित्रपणे पाहता म्हणाली, "त्या मुक्या धर्मवीरशी तुमचे काय काम आहे? कोही कां असेना, मला काय

करायचंय? समोर ते देवीचं देऊल आतें ना, त्याच्या बाजूलाच आहे." असे म्हणून ती शादकन् निघून गेली.

त्या तिघांच्या उत्तराने दोघे भाऊ चक्रावून गेले. एक आंधळा म्हणतो, एक वहिरा म्हणतो, एक मुका म्हणतो आणि कमजबे तर नौ सच्चा छ न्यायप्रिय म्हणून सांगितले होते. इथवर आल्यावर आता छऱ्याछोट्याची छाननी करूनच जाऊं, असा त्यांनी विचार केला. धर्मवीरच्या घरासमोर उभे राहून त्यांनी मोठ्यानी हाका मारल्या, "धर्मवीरजी, धर्मवीरजी."

"कोण आहे?" असे म्हणत एक व्यक्तीर गृहस्थ बाहेर आले. "आम्हाला धर्मवीरजींना भेटायचं आहे," दोघांनी उत्तर दिले.

"मीच धर्मवीर. सांगा, काय हवं होतं तुम्हाला?" धर्मवीर म्हणाला. दोघे भाऊ उवाकू होऊन पहातच राहिले.

रामांनी स्वतःला सापरत म्हणून. "एक शेतकऱ्याने सांगितले की आपण बहिरे आहात, आपल्याला ऐकू नको नाही."

"हो, हो म्हटलं असेल. गांवातले शेतकरी मी पुन्हां तमाच खोदाया म्हणून धरून यथे आहेत पण ते काम माझ्याने झालं नाही. म्हणून माझ्यावर ते आह्वात, त्यामुळेच रुदाचित् त्याने तसे सांगितले असेल." धर्मवीर म्हणाला.

"एक बाई तर म्हणाली की तुम्ही आंधळे आहात." सोम म्हणाला.

"हो, हो अवश्य म्हणाली असेल. माझ्या घरावरच्या छताची कौले उडून गेली आहेत, ती मी परत बरवावीत असं तिला वाटतं. मी ते केले नाही म्हणून मला आंधळा म्हणाली असेल." धर्मवीर म्हणाला.

"आणखी एक बाई तर म्हणत होती की तुम्ही मुके आहात, तुम्हाला बोलता येत नाही." राम

म्हणाला, "गांवातली काही पुरुष मंडळी त्यांच्या दायकांना त्रास देतात आणि त्या दायका माझ्या घरी येऊन आपल्या नवऱ्याविषयी तक्रार करीत बसतात. त्यांना सवांना वाटत की मी त्यांच्या नवऱ्यांना सुधारयला हवं. पण मी ते करू शकलो नाही. म्हणून त्या विचारीने मला मुका म्हटले असेल." धर्मवीर म्हणाला.

दोघा भावांनी सांगितले, "आमचा हा प्रश्न ऐकून तुम्ही कृपया उगवू नका, आमच्या कमल नांवाचा एक पशूचा दलाल आला होता, तो म्हणाला की जमीनजुमल्याविषयी आम्हा भावांत जे मतभेद आहेत ते जी भांडणं होत आहेत, ती आपण दूर करू शकाल ते दोघांना न्याय देऊन मतभेद दूर करून शांती समाधान देऊ शकाल."

"मी निर्णय देतो, न्यायाला घडून आतलो, कुणावरही होणार नाही याची मी काळजी घेतो. पण स्वार्थी, अहंकारी व अज्ञानी लोकांना माझ निर्णय योग्य वाटत नाही. मला माहीत आहे की तलाव खोदण्यासाठी योग्य वेळ नाही. व जरी खोदला तरी त्याचा कुणाला उपयोग होणार नाही. म्हणून मी बसतो. पण कोणी समजून न घेताच मला

बहिरा म्हणू लागले आहेत. आता उन्हाळ्याचे दिवस आहेत. घराच्या छतावर कौले घालून ते बंद करायलाच पाहिजे असे नाही, त्याच्यामुळे कुठलेही नुकसान किंवा हानी होणार नाही, पण ही मोष्ट भाई गायकी समजून घ्यायला तयारच नाही. व माझ्यावर रागावून आता ती मला आंधळा म्हणायला लागली आहे. पती-पत्नीमध्ये भांडण होणे स्वाभाविकच आहे. कुठल्या घरांत बहान-मोठ्या कारणांवरून भांडणं होत नाहीत? पण त्याचा बाहेर गवगवा न करता आपापसांत तडजोड केली पाहिजे, दुसऱ्याला सांभाळून घेतले पाहिजे. त्या दोघांत तिसऱ्याने मध्यस्थी करणे बरोबर नाही. अशामुळे भांडण आणखीनच वाढण्याची शक्यता असते." धर्मवीर म्हणाला.

ते ऐकतांच दोघे भाऊ चपापले एकमेकांकडे पहात दिलगिरीच्या स्वरांत ते धर्मवीरला म्हणाले, "आता आमचे झोळे चूक आमचीच आहे. आमच्या संपत्तीचा प्रश्न आम्हीच सोडवला पाहिजे, तिसऱ्या परब्या माणसाचा त्यात संबंध नाही. आता आमची खात्री झाली आहे की ही समस्या आमची आम्हीच सोडवू." असे म्हणून दोघे भाऊ आपल्या गांधी परतले.

जमीनदार तलाव

हमग्रीव नांवाच्या गांवात एक माणूस राहत होता. त्याच्याजवळ स्वतःचा जमीनजुमला, थोडेफार शेत व थोडीफार संपत्ती होती. पण माणूस मनाने अतिशय चांगला व उदार होता. तो गांवातल्या प्रत्येकांना त्याच्या अडीअडचणीत मदत करायचा, गरीबांच्या गरजा पुरवायचा. सर्वका तो आधारस्तंभच होता. कुणासाठी दान देताना तो कधी मागेपुढे पाहत नसे. सर्व लोक म्हणत, जर हा जमीनदार असता त्याने आणखी किती तरी दान केले असते. लोकांच्या मागण्या पुऱ्या केल्या असत्या. असा दानवीर आढळणेच था जगात बिरळ. ते असेही म्हणत की दुसऱ्यांना दान देऊन देऊन याने आपले दिवाळे नाही केले म्हणजे झाले।

हळू हळू त्याच्या दानीयणामुळे लोक त्याचे नांव विसरून त्याला जमीनदार म्हणूनच ओळखू

लागले. आणखी कोणी नातेवाईक नव्हते, त्यामुळे कुणाचाही भार त्याच्यावर नव्हता. चित्रदुर्ग संस्थानातले हमग्रीव हा एक गांव होते. संस्थानाच्या जमीनदाराला आपल्या व्यतिरिक्त व्यक्तीला जमीनदार लोक म्हणतात, हे बघा कळसे, तेव्हा त्याला ते चांगलेच खटकले. त्याने आपल्या दिवाणाला त्याची सर्व चौकशी करून माहिती मिळवायला सांगितला.

तेव्हा दिवाण म्हणाला, "कुठल्याही व्यक्तीला प्रभु म्हणून नांवाजले तरी तो देव बनत नाही तसेच हा माणूस दानी आहे, परोपकारी आहे म्हणून लोक त्याला प्रेमाने जमीनदार म्हणताना. पण त्यामुळे तुमच्या नांवाना जग सगळण नव्ही. मी या बाबतीत सर्व माहिती मिळवला आहे, त्याला त्याची वडिलोपार्जित संपत्ती मिळाली आहे, मध्यां तो एकटाच आहे. त्याचे लग्न झालेले

नाही. यावेनाच्या खंबरेहवावर उभा असताना तो दान-धर्म करतो आहे. पण एकदा त्याचे लग्न झाले की हे सर्व धांडून जाईल. आपल्याला त्यामुळे इतके गर्भीर व्हायची गरजच नाही."

त्याचे बोलणे ऐकून जमीनदार हसला व गप्प बसला. त्याचवेळी हमग्रीव गांवच्या ग्रामाधिकार्याचा अधीनक मृत्यू झाला. ग्रामाधिकारी नेमायचा होता दिवाणाना जमीनदारा म्हणाला "आजपासून आपल्या संस्थानात केवळ मी एकटाच जमीनदार आहे. मृत ग्रामाधिकार्याचा कोणी वारस नसल्यामुळे सर्वांना जो आदरणीय वाटेला, जो सर्वांचा प्रिय असेल व्यक्तीलाच ग्रामाधिकारी म्हणून नियुक्त करणे योग्य ठरेल. त्या मी संघी दानवीराला. त्यामुळे लोक आपाआपच त्याला जमीनदार म्हणण्याचे धांवचर्तात त्याशिवाय, त्या गांवातल्या लोकाकडून तो कायसून फसून आणेल व भ्राम्हाला आणून देईल."

जमीनदाराच्या हुकमानुसार त्या माणसाला ग्रामाधिकारी म्हणून नेमण्यात आले. पण तरीसुद्धा लोक त्याला जमीनदारच म्हणत. ही गोष्ट दिवाणाना माहित होती पण त्याने ते जमीनदाराला सांगितले नाही. ही गोष्ट गुप्त ठेवली.

एक वर्ष उलटले. हमग्रीव गावाच्या ग्रामाधिकार्याला कर वसूल करायचा होता. पण लोकांच्या दानेद्रव्यामुळे व लाचारीमुळे रक्कम गोळा होऊ शकली नाही. त्यामुळे स्वतःच आठशे रुपये रक्कम त्याने भरली व नोंकराकडून चित्रदुर्ग, संस्थानाच्या खजिन्यात जमा करण्यासाठी पाठवून दिली.

चित्रदुर्गला हमग्रीवच नव्ही तर इतर सर्व गांवातून कर भरण्यासाठी आलेक नोंकर आलेले. परंतु खजिन्यात कामाने देण आल्यामुळे आपला नंबर येईपर्यंत हमग्रीवचा नोंकर आणणे वेगळे सुरक्षित ठेवून वाट बघत बसला.

त्याचवेळी दिवाण तिथून जात होता. किंचित वाचनेच्या या भोळ्या नोकाना पाहून त्याने त्याला कुठून जात आहे याबतून विचारले. हमग्रीवहून आल्याचे कळनाच त्याने विचारले, "काय रे, किती कर आणतायस आशयन?"

"नाहंय, आठशे रुपये आणले आहेत" नोंकर म्हणाला. "अस्सं? मना वाटतं तुझा जमीनदारा ग्रामाधिकारी मोठा चतुर आणि हुशार आहे. आधीच्या ग्रामाधिकार्याने इतकी मोठी रक्कम कधीच भरली नव्हती. पण तू आणलेली रक्कम बरोबर आहे की नाही हे पाहिल्याशिवाय

तुला पावती मिळणार नाही. पण तरीही एका चांगल्या ग्रामाधिकाऱ्याचा नोकर म्हणून तुझा आवाज केला पाहिजे." असे म्हणून दिवाणाने आठशें रुपये मिळाल्याची पावती मागवून घेऊन त्याला दिली.

पण इकडे एक मोठी चूक झाली होती. दिवाणाला वाटले की नोकराने रकम भरली आहे व तो फक्त पावती मिळण्याची वाट पाहत आहे. खजिनदाराला पण वाटले की रकम भरली आहे, म्हणून दिवाणाच्या सांगण्यावरून त्याने पावती लिहून दिली. आणि नोकर घाबरलेला व भोळसर होता. त्याला वाटले आपण कांही बोललो तर दिवाणाला राग येईल किंवा तो नाराज होईल, म्हणून कांहीही न बोलता तो गांवी परतला. व त्याने पूर्ण रकम ग्रामाधिकाऱ्याला परत दिली.

जमीनदाराने ती रकम व पावती सुरक्षितपणे ठेवली. एक दिवस तो शेतांतून परत येत असताना कांही बायका टोक्यावर पाण्याने भरलेल्या घागरी घेऊन जाताना त्याने पाहिले. तेव्हा त्याला वाटले की लगेच एक तलाव खोदण्याला पाहिजे. त्यामुळे पाण्याचे हास कमी होतील व बायकांना पाण्यासाठी खूप दूर जाण्याची गरज उरणार नाही.

लगेच त्याने पाण्याचा जोध घेण्यासाठी बोलायले. त्यांनी सर्वत्र चाचण्या करून तळांना निर्णय दिला की जमीनदाराच्या शेतांतच तलाव खोदल्यास योग्य होईल. ग्रामाधिकारी जमीनदाराने तलावासाठी एक एकर जमीन दिली व खोदण्याचे काम सुरू झाले. या सर्व कामासाठी त्याने त्या आठशें रुपयांचा उपयोग

करायचे ठरवले. तलाव खोदण्याचे काम पूर्ण झाल्यावर लोक त्याला जमीनदार तलाव म्हणू लागले. त्या तलावाची जो तो प्रशंसा करू लागला. चित्रदुर्गच्या जमीनदाराला कळले की लोक त्या तलावाला जमीनदार तलाव म्हणतात.

त्यासंदर्भी सर्व सविस्तर माहिती जमिनदाराने दिवाणाला विचारली. तेव्हा त्यांना कळून चुकले की हयग्रीवचे आठशें रुपये खजिन्यांत भरलेलेच नाहीत. जमीनदाराला राग आला व तो स्वतः हयग्रीवला ग्रामाधिकाऱ्याला भेटायला गेला.

ग्रामाधिकाऱ्याने घडलेली हकीकत सांगितली व पावती पण दाखवली. नंतर तो म्हणाला, "आपण कुठल्याही दृष्टिकोनातून पाहिले तरी जमीनदार तलावच आहे. माझी प्रण आपण अक्षर्या अधिकाराच्या बळावर ती आपली बनवू शकता. तलाव खोदण्यासाठी जो रकम आपल्या खजिन्यांतलीच आहे. पण रकम पोहोचल्याची पावती माझ्याकडे असल्याने ती रकम तलावाच्या कामासाठी वापरण्याचे धाडस करू शकलो. आम्ही सर्वजण आपले सेवक आहोत. जमीनदाराचा सेवक या नात्याने मी हा खोदण्याचे धाडस केले. त्यामुळे

जमिनदार तलाव म्हटले तर त्यांत काय चूक आहे?"

सर्व गांवकऱ्यांनीदेखील एकेकाने पुढे येऊन खऱ्या जमीनदाराला सांगितले, "साहेब, हा जमीनदार तलाव आमच्यासाठी फारच उपयुक्त आहे. आपण थोडा कर वाढवतात तरी घालेल, आम्ही तो चाबला तयार आहोत."

जमीनदार थोडा वेळ बुचकळ्यांत पडला. नंतर विचार करून तो म्हणाला, "तुम्ही व्यवहारशीली स्पष्ट सांगले की जो लोकांमध्ये मिळून मिसळून वागतो, जो लोकांचे भले करतो तोच खरा जमीनदार जो उदार आहे, प्रजेचे हित आपले हित समजतो व वेळ पडली तर आपली संपत्ती दायलासुद्धा कचरत नाही, तोच खरा जमीनदार. जो सर्वदा लोकांच्या कल्याणाविषयी विचार करतो व बदल्यांत कशाचीही अपेक्षा करत नाही, इतकेच नव्हे तर त्यांचे सुखदुःख तेच आपले सुखदुःख समजतो, तोच खरा जमीनदार. सर्व गुण तुझ्यांत आहेत, तू सर्वांचा आदर्श आहेस, तू हा लोकांना प्रिय आहेस, ते तुझा खूप आदर करतात, त्यामुळे मी जमीनदार म्हणून तुझा स्वीकार करतो."

धर्मदाता

कोसल नांवाच्या देशांत सिद्धीस्वामी नांवाचा एक भाणूस होता, तो खूप उदार होता. त्याच्या दानशीलतेची कीर्ती त्या देशाच्या राजापर्यंत पोहोचली. राजाला वाटले, "अशा व्यक्तिला आपण मदत करावी, ते एक पुण्य आहे." असे समजून राजा रोज सिद्धीस्वामीच्या घरी ~~जाऊन~~ वस्तू पाठवू लागला.

सिद्धीस्वामीची पत्नी हंसमती त्याला योग्य ठरेल अशीच होती. इतरांना ती इतके भरपूर खायला घायची की आपल्याला कांदी राहिले आहे की नाही हे रुद्धां ती पहात नसे. राजाकडून अज येऊ लागल्यापासून ती दोघे आणखीच भरपूर प्रमाणात अन्नदान करू लागली.

एकदा कोसल देशचा राजा तीर्थयात्रा करीत काशीला येऊन पोहोचला. त्यावेळी गंगा नदीत स्नान करून परत येत असलेल्या लोकांना बाजूला हकलून कांदी शिपाई म्हणाले, "वाट वा, वाट वा, बाजूला व्हा, काशीचे महाराज येत आहेत." त्यांनी कोसल राजालासुद्धा ढकलून दिले. ते पाहून कोसल राजाच्या शिपायांना अतिशय राग आला. ते रागाने ओरडले, "कोसल राजाला तुम्ही लोक काय

समजता? काशी राजाला इतका कदावा गर्व?"

ते काशी राजाने ऐकले. त्याचे लगेच आपला बोळा थांबवला. कोसल राजाला नमस्कार करून म्हटले, "ओहो, ~~आम्हा~~ सिद्धीस्वामीच्या देशाचे राजा आहात काय? ~~आम्हा~~ शिपायांना ते माहित नव्हते, म्हणून त्यांच्या हातून चुक झाली. त्याबद्दल क्षमा करा."

काशी ~~राजा~~ ते दोघे ऐकताच कोसल राजाच्या मनांत एक प्रकारची असूया जागी झाली. "मी दिलेल्या अन्नपदार्थाचे दान करून हा सिद्धीस्वामी इतकी कीर्ती, इतकी प्रशंसा आणि यश मिळवतोय काय?" कोसल राज्यांत पोहोचल्याबरोबर त्याने सिद्धीस्वामीला मदत पाठवण्याचे लगेच रेंद केले. इतकेच नव्हे तर त्याला त्रास देण्यासाठी, त्याला अपयश याचे म्हणून कोसल राजा त्याच्या घरी अधिकाधिक अतिथींना पाठवू लागला.

सिद्धीस्वामीला आपल्या अतिथींचे स्वागत करण्याकरता स्वतःचा जमीनबुमला विकावा लागला. ते कमी पडून देण्या एकत्र करण्यासाठी धरोधर किरावे लागले. ~~मनामध्ये~~ त्यांच्या

दैन्यघर्षाविषयी आदर होता अशांनी सडळ हाताने मदत केली. पण अखेर ते पण संपले. एक दिवस सिद्धीस्वामीला मोठ्या धुष्किलीने थोडेसे तांदूळ मिळाले. पण बरी येऊन वचितले तर बीस अतिथी जेवणाची वाट बघत बसले होते. पाहून सिद्धीस्वामीला काय करू, कसे करू आशी घोर चिंता पडली.

नवऱ्याची ती अचस्था हंसमतीला पाहावली नाही, ती पटकन पुढे आली व आपले मंगलसूत्र त्याच्या हाताने देत म्हणाली, "आपण कसली चिंता करताच, हे घ्या आणि ~~आम्हा~~ काम पूर्ण करा." सगळ्या अतिथींचा आदरसत्कार मनाप्रमाणे झाला.

त्या दिवशी संध्याकाळपर्यंत एक फुटकी कवडीसुद्धा शिल्लक राहिली नाही. सिद्धीस्वामीने पत्नीला घेऊन लगेच काशीला ~~जाऊन~~ निर्णय घेतला.

प्रचार करीत ~~आम्हा~~ रात्री एका धर्मशालेत विधांती घ्यायला थांबले. त्याच धर्मशालेत आणखी तीन प्रवासी आले होते. त्यांतला एक म्हणाला, "कोसल देशाच्या सिद्धीस्वामीचे इतके नांव ऐकले आहे की त्यांचे आदरतिथ्य अनुभवत्याशिवाय परत ~~जाऊन~~

नवे असे मला वाटते. असण तिथे अवश्य जाऊ या." ते ऐकून सिद्धीस्वामीला व त्याच्या बायकोला अतिशय आश्चर्य वाटले.

ते तिन्ही प्रवासी झोपल्यानंतर हंसमती पत्नीला म्हणाली, "आपण आज्ञाच घरी जाऊ वा, या तिघांनी पोहोचण्याआधी आपल्याला तिथे जाऊन यांच्या जेवणाची सोय करावची आहे. घरांत एक जात आणि दोन मुसळं आहेत, ते विकू या."

दोघेही सकाळ होईपर्यंत घरी येऊन पोहोचली. विकण्यासाठी ते भले मोठे जाते हलवले. तर त्याच्याखाली पूर्वजांनी लपवून ठेवलेला एक मोठा हुंडा त्यांना मिळाला व त्यांना संपत्ती भरलेली होती. त्या संपत्तीमुळे त्या दांपत्याने फक्त त्या तीन प्रवाश्यांनाच नाही तर सगळ्या गांधव्या लोकांना जेवण दिले.

ही वार्ता ~~आम्हा~~ राजाच्या कानावर पडली. त्याला अतिशय आश्चर्य वाटले. पण त्याचबरोबर त्याला कळून चुकले की आपण मदत केली नाही तरी ~~हो~~ सज्जन व छान्या माणसांचा मदत करतो. आपण केलेल्या चुकीबद्दल त्याला पश्चाताप झाला आणि फक्त तो पूर्ववत् सिद्धीस्वामीला मोजनाचे पदार्थ पाठवू लागला.

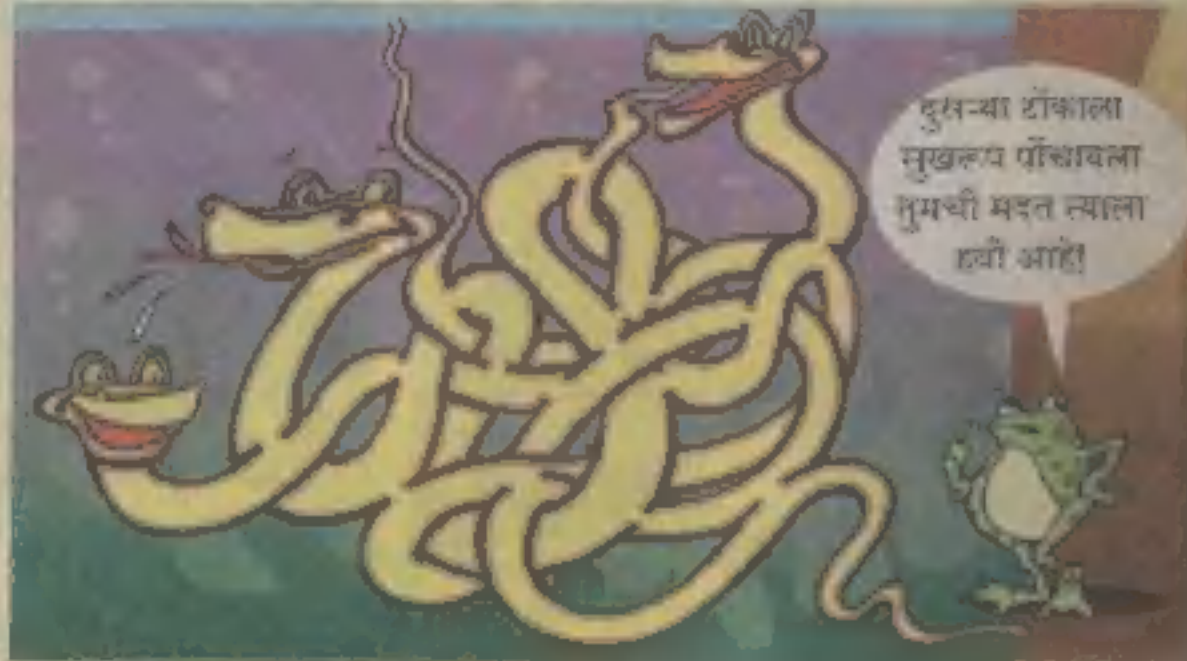

गंमत

जंमत

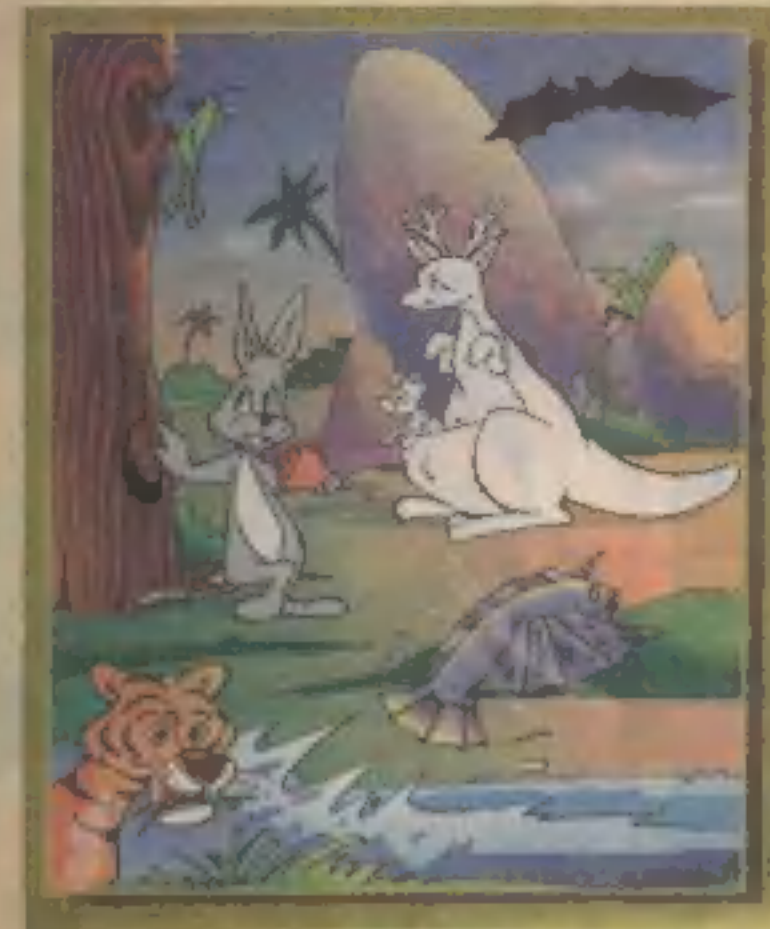
मंडूकरावाला मदत!

छोट्या मंडूकाला हंसच्या सापाच्या विळख्यातून व त्याच्या गुंत्यातून बाहेर पडायचे आहे.

राहुलची सावली

राहुलवाळाने रांगतावा आयली सावली पाहिली. पण त्याची सावली या निन्हीपेकी कुठली आहे ते कांही कळत नाही. तुम्ही सांग बरो!

गोंधळवन

हे चित्र आहे एका अरण्याचे! तिथे पक्षी व प्राणी गुण्यागोविंदाने नांदत आहेत. पण चित्रांत कांही चुका आहेत. तुम्हाला ओळखता येतील कां?

(उत्तर पान ६६ वर)

फरक शोधा

दोन्ही चित्रे सारखीच दिसत आहेत. पण त्यांत आठ बाबतींत फरक आहे. शोधून तर बघा!

**You look
so cool,
brother!**

